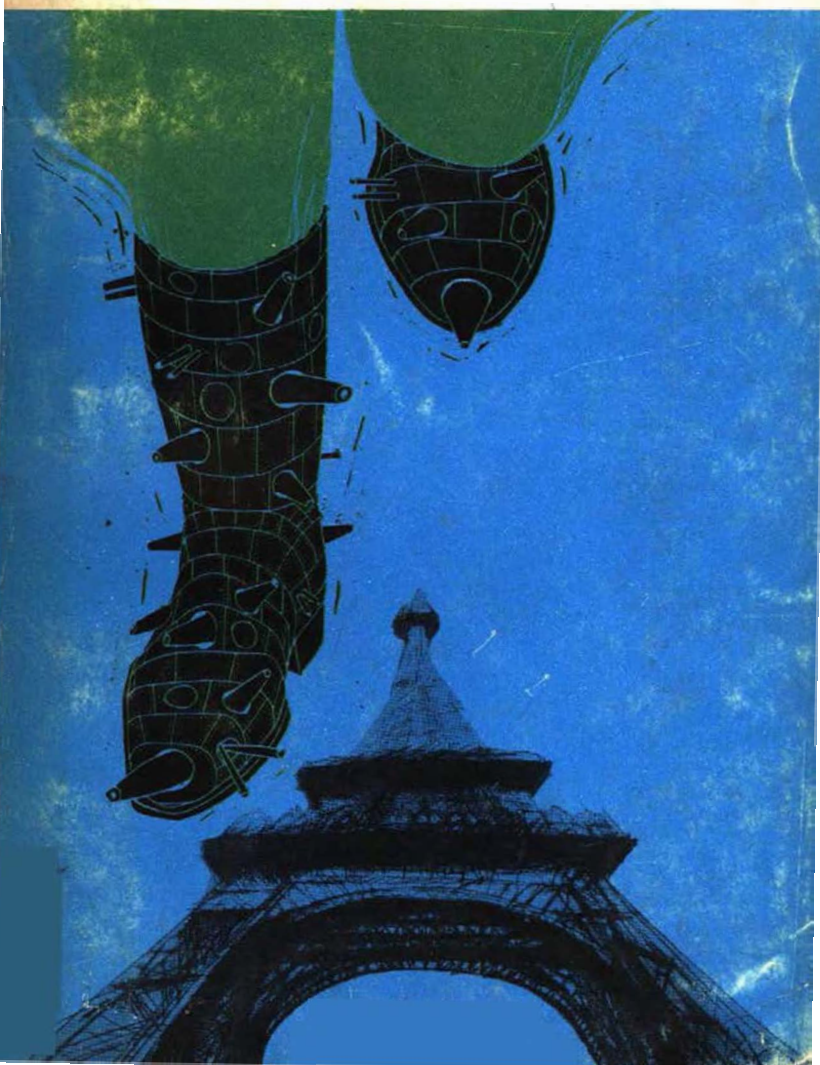
PARİS YANIYOR?

Dominique Lapierre

Larry Collins

Belgeler / Bilgiler / Bölgeler

E YAYINLARI ANKARA CADDESİ 13 TELEFON 26 81 42 ● NARLIBAHÇE SOKAK 19 KAT 3 TELEFON 27 87 20 ● KISA YAZIŞMA ADRESİ POSTA KUTUSU 12 İSTANBUL ● *BELGELER/BİLGİLER/BÖLGELER* DİZİSİ: 1 ● KİTABIN ORJİNAL ADI *PARİS BRÛLE-T-IL*, İLK YAYINLAYAN ROBERT LAFFONT, PARİS 1964 ● DİZGİ, BASKI MURAT MATBAASI, DİZGİ DÜZENİ 9/11 BATONE NO. 696 LİNOTYPE MODEL 78 BİRİNCİ BASKI MART 1973

Kırk yaşlarındaki *Dominique Lapierre*, on yıl süreyle Fransızların ünlü haftalık dergisi PARİS-MATCH'ın başlıca muhabirleri arasında yer aldı. Kore Savaşında derginin özel muhabirliğini yaptı, Sovyetler Birliğinde serbestçe dolaşabilme iznini alan ilk Fransız gazetecisi oldu. Afrika'da fil avından Brezilya başkenti Brasilia'nın yapımına kadar çok değişik konularda bir sürü röportaj yaptı. «*Santa Maria*» gemisini kaçıran Portekizli asi Enrico Galvao ile ilk konuşan gazeteciydi. 5 mayıs 1960 günü idam edilen Carryl Chessman'la konuşan son gazeteci yine o oldu.

Larry Collins Amerikalı ve arkadaşından iki yaş büyük. O da gazeteci, ünlü haftalık Amerikan dergisi *Newsweek*'in Paris bürosunu yıllarca yönetti. Daha önce dört yıl Orta Doğu'da bulundu, bir süre de Türkiye'de çalıştı. Yaptığı röportajlar özellikle hükûmet darbeleriyle ilgili ve rastlantı sonucuydu. Tatilini geçirmeye gittiği Dominik Cumhuriyetinde ayaklanma oldu, 1961 nisanında Cezayir'de birkaç general De Gaulle'e başkaldırdığında yine oradaydı.

İki gazetecinin yazar olarak işbirliği «*Paris Yanıyor mu*» (e yayınları; belgeler/bilgiler/bölgeler dizisi: 1) ile başladı, ünlü boğa güreşçisi El Cordobes'in hayatını anlatan «*Yasımı Tutasaksın*» Payel Yayınları ile sürdü, birlikte verdikleri son eser yine «Kudüs... Ey Kudüs» (e yayınları: belgeler/bilgiler/bölgeler: 3) oldu.

PARİS YANIYOR MU?

Dominique Lapierre
Larry Collins
Türkçesi : Ferit Can

Copyright: 1964 Lapierre/Collins/1973 e yayınları, onk ajansı

PARİS

1

Belgeler/Bilgiler/Bölgeler

YANIYOR MU?

Dominique Lapierre

Larry Collins

23 ağustos 1944 günü, sabah saat 11'de, Hitler'in Genel Karargâhındaki teleksler, aşağıdaki çok gizli ve çok acele emri geçiyorlardı. Emrin gönderildiği kişiler şunlardı: Batı cephesi başkomutanı, B Ordu Grupları komutanı, 1. Ordu, 5. Zırhlı Ordu ve 15. Ordu. Emir, Hitler'in Rastenburg'daki bunker'inde generallerine söylediklerinin bir tekrarıydı. Führer'in zihninde bu emir, Paris'in kaderini kökünden kestirip atacaktı.

Geh. Kommandosache Chefsache
Nur durch Offizier
KR Blitz

O.B. West Ia
Okdo d. H. Gr. B. Ia
A. O. K. 1
Pz. A. O. 5
A. O. K. 15

PARİS köprü başının savunması, gerek askerî, gerekse siyasî alanda büyük önem taşımaktadır. Şehrin düşmesi, Seine nehrinin kuzeyindeki deniz boyunca uzanan bütün cephenin çökmesine sebep olacak ve bizi İngiltere'ye karşı girişeceğimiz uzaktan savaşın başlangıç üssünden yoksun bırakacaktır.

Tarih boyunca PARİS'in düşmesi bugüne kadar daima bütün Fransa'nın düşmesine sebep olmuştur.

Führer emrini tekrar etmektedir: PARİS, şehrin önündeki kilit noktası içinde savunulacaktır. Bu amaçla, Batı cephesi başkomutanına vâdedilen takviyeleri hatırlatmaktadır.

Şehrin içinde ilk ayaklanma belirtilerine karşı, evlerin blok halinde imhası, elebaşlarının halkın önünde kurşuna dizilmesi, tehdit altındaki semtlerin boşaltılması gibi en enerjik tedbirlerle müdahelede bulunmak gerekir; bu tür hareketlerin genişlemesi, en iyi şekilde ancak böyle önlenebilir.

Seine nehri üzerindeki köprülerin tahribi için hazırlık yapılacaktır. PARİS düşmanın eline düşmemelidir; ya da düşman şehirde harabeden başka bir şey bulmamalıdır.

O. K. W./W. F. St./Op. (H)
Nr. 772989/44

23.8.44
11.00 Uhr

BIRINCI BÖLÜM: TEHDIT

1

ADAMIN GEÇ KALDIĞI hiç görülmemişti. Her akşam belinde eski Mauser'i, yıpranmış kılıfı içinde dürbünü ve karavanası ile çıkagelince, May-en-Multien'liler kendi kendilerine, «Saat 6! Alman döndü!» derlerdi. Kasabanın alanını karşıdan karşıya arşınlarken, Ourcq'a hakim tepenin üzerine tünemiş XII. yüzyıldan kalma küçük «Notre-Dame de l'Assomption» kilisesinin ikindi duası çanının ilk notaları hiç şaşmaz, tın tın öterdi.

Her akşam olduğu gibi, Alman yine kiliseye yöneldi. Şakakları kırlaşmaya başlamış, Luftwaffe'den (*) bir «feldwebel»di (**). İçeri girmeden önce kasketini çıkardı. Sonra elinde kasketi, döne döne çan kulesine çıkan merdivenleri tırmanmaya başladı. Yukarda bir masa, bir gaz ocağı ile, samandan oturulacak yeri yükseltilip dua iskemlesi haline getirilmiş bir sandalye vardı. Masanın üstünde bir kurmay haritası, Fransız posta idaresinin bir takvimi, bir de sahra telefonu duruyordu. «Notre-Dame de l'Assopmtion» kilisesinin çan kulesi, Luftwaffe'nin gözetleme yuvalarından biriydi.

Alman, buradan bakınca, bütün bölgeyi gözetleyebilirdi. Güneydeki Meaux katedralinin külâhlarından, kuzeyde, 17 kilometre uzaktaki La Ferté-Milon şatosunun Ortaçağ'dan kalma duvarlarına kadar, bakışları Marne'ın geniş bir

(*) Alman Hava Kuvvetleri.
(**) Çavuş

kıvrımını, tebeşir rengi evleriyle koca Lizy kasabasını, kenarında kavakların sıralandığı Ourcq vâdisinin yemyeşil düzlüklerini kapsıyordu.

Birkaç saat sonra bu güzel manzaranın üstünü, gecenin karanlığı saracaktı. May-en-Multien çan kulesindeki «feldwebel», gökyüzüne kulak vererek, çevresini saran karanlıkları delmeye çalışarak, yeni bir nöbete, işgalden beri elli sekizinci nöbetine başlayacaktı. Günün ilk ışıkları ile beraber sahra telefonunu açıp Luftwaffe'nin Soissons'daki bölge karargâhına raporunu verecekti. Son dolunaydan, yani on iki gün öncesinden beri «feldwebel»in raporları hep aynıydı : «Bölgemde kayda değer yeni birşey yok.»

Almanlar, Fransız Direnme Hareketi'ne paraşütle adam veya malzeme göndermek için Müttefiklerin daima dolunayı beklediklerini biliyorlardı. Çan kulesindeki masanın üzerinde duran takvim, ancak on altı gün sonra, yani 18 ağustos gecesinden önce dolunay olmayacağını gösteriyordu.

Alman, o akşam nöbet tutup gözetlediği işgal altındaki Fransa'nın küçücük bölgesinde yeni birşey olmayacağından emindi. Yani o 2 ağustos 1944 gecesi, May-en-Multien kilisesinin müdavimlerinin dua iskemlesinde, hiç endişe etmeden kestirebilirdi. Ama Alman böyle düşünmekle yanılıyordu.

O uyukladığı sırada, çan kulesinden kuş uçuşu üç kilometre kadar uzakta, Direnme Hareketi'ne mensup iki erkekle bir kadın (*), çiftçi Rousseau'nun buğday tarlasında, paraşütle inilecek bir alanı işaretliyorlardı. Saat 11'i birkaç dakika geçe, bekledikleri gürültüyü işittiler : Ourcq vâdisinde, çok alçaktan uçan bir Lancaster bombardıman uçağının boğuk homurtusunu. Hemen fenerleri yaktılar.

Yukarda, karanlıklar arasında aradığı ışıklı küçük üçgeni farkeder etmez, bombardıman uçağının pilotu bir düğmeye bastı; uçağın içindeki kırmızı ışık, hemen yeşile dönüştü. Bu, kendisini gecenin kucağına atmak için bir

(*) Bunlar, bugün Lizy-sur-Ourcq Tarım Kooperatifi müdürü olan Jean Laire ve hububat tüccarı René Body ile, karısı Odette'ti.

adamın hazır olduğunu gösteriyordu.

Ilık gecenin içinde sessizce aşağı inen paraşütçü - Alain Perpezat adında genç bir tıp öğrencisiydi - bir kemerin karnını ezdiğini hissediyordu. Kemerin içinde beş milyon frank saklıydı. Fakat Alain bu küçük serveti getirmek için atlamamıştı paraşütle. Sol ayağındaki ayakkabının ökçesi içinde, üzerinde on sekiz grup şifreli harften meydana gelen bir mesaj bulunan bir ipek parçası saklıydı. Şefleri bu mesaja o kadar büyük önem veriyor ve öylesine acele yerine ulaştırılmasını istiyorlardı ki, bütün alışkınlıklarına aykırı olarak, mehtapsız bir gecede paraşütle adam indirmeyi bile göze almışlardı.

Perpezat da mesajda ne yazılı olduğunu bilmiyordu. Bütün bildiği, haberi mümkün olduğu kadar çabuk, Fransa'daki Intelligence Service'in liderine ulaştırmasının gerektiğiydi. Bu adamın adı, «Jade Amicol» du. Karargâhı Paris'teydi.

Ertesi sabah Perpezat üç mukavemetçinin paraşütle indikten sonra kendisini sakladıkları samanlıktan çıktığı zaman, saat 7 olmuştu. Atlama takımları çoktan ve dikkatle bir gübre yığınının altına gömülmüştü bile. Alain tarlalardan geçerek 3 numaralı anayola yöneldi. 80 kilometre uzaktaki Paris'e ulaşmak için, tek çaresi vardı : oto-stop.

Bir sürü araba geçti yoldan. Derken bir kamyon yanında durdu. Birden dehşete kapılan Alain - çok geç olarak - aracın Luftwaffe'ye ait kırmızı-sarı ve siyah kokartlı plakasını tanıdı. Kamyonun arkasında bir uçaksavar mitralyözü vardı. Çelik miğferli dört Alman askeri oturuyordu. Şöför yerinin kapısı açıldı ve şöför sordu : «Nach Paris?» (*) Alain korkusunu bastırıp gülümsedi, yaşlı bir karacı olan Almanın yanına yerleşti. Otururken, paraşütçü banknot dolu kemerinin yine karnını ezdiğini hissetti. Birden kendisini çok şişman biri olarak gördü ve aşırı şişkin karnının, Almanın dikkatini çekip çekmeyeceğini kendi kendine sordu. Fakat adam hiçbir şey söylemeden kamyo-

(*) Parise mi?

nu gazladı. Koca Mercedes yeniden Paris'e doğru yola koyuldu.

Üç uzun, ardından bir kısa zil sesi, manastırın sessizliği içinde çın çın öterken, kiliselerinin gölgeliğinde diz çöken dokuz Sainte Agonie tarikatı rahibesi, günün üçüncü tespih duasını okuyorlardı. İçlerinden ikisi derhal doğruldular, birbirlerine işaret edip dışarı çıktılar. Baş rahibe Jean ve yardımcısı rahibe Jean-Marie Vianney için bu zil, bir sinyaldi. «Önemli ziyaret» anlamına geliyordu.

Almanlar dört yıl boyunca Glacière sokağı, 127 numaradaki bu manastırı boşuna arayıp durmuşlardı. Biçimsiz bir arsayla, Sainte-Anne Akıl Hastanesinin soğuk duvarlarının köşesinde inşa edilmiş olan bu harap yapının konuşma odası, aslında işgal altındaki Fransa'da çalışan Intelligence Service'in lideri «Jade Amicol»un karargâhıydı.

Eski taşlar ve bir avuç rahibenin sessiz cesaretiyle korunan «Jade Amicol»ün karargâhı, Gestapo'nun Fransız Direniş Hareketi'ne indirdiği müthiş darbelere, amansız takiplere, bütün ihbarlara ve soruşturmalara dayanmayı başarmıştı (*)

Manastırın dar ve meşeden yapılmış kapısının gözetleme deliğinden bakan rahibe Jean, genç bir adamın yüzünü gördü.

«Adım Alain, dedi delikanlı, albaya bir haber getirdim.»

Rahibe Jean kapıyı açtı, delikanlının tek başına geldiğinden ve izlenmediğinden emin olmak için bizzat eşiğe çıktı. Ancak ondan sonra içeri girmesini işaret etti.

(*) 1943 yılında bu manastırın konuşma odasında amiral Canaris'le Fransa'daki Intelligence Service'in şefi arasında bir görüşme bile cereyan etmişti. Canaris, Churchill'den, Almanya ile Müttefikler arasındaki muhtemel bir barışın koşullarının ne olacağını öğrenmek istiyordu. «Jade Amicol» bu talebi Londra'ya duyurmuştu. On beş gün sonra Churchill'in cevabı, Glacière sokak, no. 127'ye ulaşıyordu. Cevap üç kelimeden ibaretti : «Kayıtsız-şartsız teslimi»

Konuşma salonunda, Sainte Agonie tarikatını kuran meçhul lazarist misyonerinin yüce portresinin altında, Alain Perpezat sol ayağındaki ayakkabıyı çıkardı. Ardından çakısı ile ökçesinin çeşitli yerlerinden kesip kaldırdı. Bir ipek parçası göründü. Alain koltuğunda sakin sakin oturup bekleyen mavi dazlak kafalı dev'e, ipek parçasını uzattı. Bu adam albay Claude Olliver, namı diğer «Jade Amicol» idi.

Albay, ipeğin üzerine yazılmış esrarlı harfleri inceledi, rahibe Jean'a bir şey işaret etti; kadıncağız hemen seke seke uzaklaştı. Rahibe birkaç dakika sonra bir çeşit mendille geri döndü. Bu, «Jade Amicol»ün aldığı mesajların şifresini çözmek için kullandığı kafesti. Bir jiletin çeliği kadar ince olan kumaş parçası, suda eriyecek şekilde yapılmıştı. Tehlike halinde kolayca yutulabilirdi. Rahibe Jean bunu kilisede, sunağın kutsal kâse saklanan yerinin altında saklıyordu.

Ollivier kafes şeklindeki şifre anahtarını, ziyaretçinin getirdiği kumaşın üzerine yerleştirdi. Son satırları çözerken birden yüzü asıldı. Mesajda, «Yüksek Müttefik Komutanlığının, Paris'i kuşatmak ve kurtuluşunu mümkün olduğu kadar geciktirmek kararı aldığı» yazıyordu. «Bu plan hiç bir bahane ile değiştirilmeyecektir. Uyarırız,» diye de ekliyordu. Mesajın altında «General» imzası vardı. (*)

Albay başını Alain'e doğru kaldırdı.

«Aman Tanrım! dedi, bir felâket bul»

Yan odada XIII. Louis stili bir çalar saatin sesi, manastırın sükûneti içinde, vaktin öğle olduğunu haber verdi.

2

O ağustos sabahı Paris, işgal altındaki 1503'üncü gününü yaşıyordu. Tam öğle vakti, bağlı olduğu 1. Sic-

(*) «General», Intelligence Service'in başı general Menzies'in şifre adıydı. Ajanlarına mesajları ancak pek önemli hallerde kendisi imzalardı.

herungsregiment (*) birliğinin 250 mensubu gibi, ikinci sınıf nefer Fritz Gottschalk da, Champs-Elysées'den aşağı doğru iniyordu. Fakat o gün nefer Gottschalk ile arkadaşlarını seyretmek için, zaferlere lâyık caddenin kaldırımlarını dolduran Parisliler, parmakla sayılacak kadar azdı. Parisliler bu küçük düşürücü gösterileri atlatmayı öğreneli çok olmuştu. 15 haziran 1940'tan beri üç renkli bayrakları, sâdece Ordu Müzesi'nin tozlu vitrinlerinde serbestçe görebiliyorlardı.

Eiffel kulesinin tepesinde dalgalanan kırmızı ve siyah renkler ise, üzerindeki gamalı haçla Nazilerin sembolünü taşıyordu. Aynı bayraklardan yüzlercesine otellerde, anıtlarda, Paris'i fethedenlerin elkoydukları her çeşit binada rastlamak mümkündü.

Rivoli sokağının sıra kemerlerinin altı, Concorde alanının çevresi, Luxemburg sarayının önü, Millet Meclisi, Dış İşleri Bakanlığının bulunduğu Quai d'Orsay, Wehrmacht'ın diktiği siyah-beyaz ve kırmızı boyalı nöbetçi kulübeleri ile, Parislilere kendi şehirlerinin kaldırımlarını yasaklamıştı.

Foch caddesindeki 74 no. lu bina ile, Saussaies sokağındaki 9 no. lu binanın önünde, daha az gösterişli, fakat ne olduğu pekâlâ bilinen daha başka yapıların önünde de, bir takım başka insanlar nöbet tutuyordu. Bunların apoletlerinde S.S. işaretleri vardı. Komşularının gözüne uyku güç giriyordu. Geceleri bu binaların pencerelerinden bastırılması imkânsız feryatlar işitiliyordu.

Almanlar şehrin çehresini bile değiştirmişlerdi. En güzel heykellerinden yüzden fazlası, yerlerinden sökülüp çıkartılmıştı. Bunlar arasında, hürriyet ozanı Victor Hugo'nun bir zamanlar öldüğü evin yanında bulunan dev bronz heykeli de vardı. Heykeli Almanya'ya gönderip eritmişler, top yapmışlardı.

Todt örgütünün mimarları bunların yerine insana çok

(*) Güvenlik Alayı

daha az şey esinlendiren, fakat çok daha etkili anıtlar dikmişlerdi : silâhları Paris'in belli-başlı köşebaşlarını rahatça tarayabilecek on tane kadar küçük blockhaus!

Opéra meydanında, Café de la Paix'nin hasır iskemleleri önünde, ihtar tabelâları adeta bir orman meydana getirmişti. Bunların gösterdikleri yönler, garip adlar taşıyordu : «Der Militärrbefehlshaber in Frankreich», «General der Luftwaffe» ve «Hauptverkehsdirektion Paris», (*) Bu yaz bunlara yeni bir tabelâ daha eklemişlerdi : «Zur Normandie Front». (**)

Şehrin geniş bulvarları hiç bir zaman böylesine tenha olmamıştı. Otobüs yoktu. Taksiler 1940'tan beri ortadan çekilmişti. Trafiğe girmek için bir Alman «ausweis» i (***) temin edebilmiş birkaç otomobil de, yakıt olarak odun kömürü gazı kullanıyordu. Bu aygıta «gazojen» adı verilmişti. Sokakları, kara ve ekşi kokan bir dumanla dolduruyordu.

Bisiklet ve atlı arabalar, yolların hakimi olmuştu. Parisliler, otomobillerine bile göstermedikleri dikkat ve ihtimamı, bunlara gösteriyordu. Bazı taksi şöförleri ise, otomobillerini at arabası haline dönüştürmüşlerdi. Bir kısmı da «velo-taksi»yi icat etmişti. Bu garip araçların pek çoğunu eskiden Fransa Turu'na katılmış bisikletçiler kullanıyordu. Velo-taksilerin pek çoğunun üzerinde aynı ad vardı : «Modern Zamanlar», ya da «XX. Yüzyıl» gibi. Bu, Almanların bir türlü hakkından gelemedikleri Parislilerin alaycı yönünü gösteriyordu.

İş günleri metro, her gün saat 11'le 15 arası kapanıyor, haftasonlarında ise hiç çalışmıyordu. Geceleri de saat 23'ten sonra işlemiyordu. Gece yarısından sonra sokağa çıkmak yasaktı. Almanlar, yasak saatte dışarda yakaladıkları Parislileri, Feldgendarmerie'ye (****) postalıyorlar, ertesi sabaha kadar ya çizme boyatmaya, ya da düğme dik-

(*) Fransa Askeri komutanı / Paris Trafik Dairesi
(**) Normandi cephesine
(***) Pasaport, kimlik
(****) Kara jandarması

meye mecbur ediyorlardı. Fakat bazen, bütün suçları son metroyu kaçırmak olan erkekler ve kadınlar, Mukavemetçiler bir Wehrmacht mensubunu öldürdüğü zaman, Almanlar tarafından alçakça kurşuna dizilen rehineler olup çıkıyorlardı.

Haftada üç gün, sözde içki bulunan yerlerde bile alkollü içki satılmıyordu. Parisliler ünlü «café»lerinin kaldırımlarında meşe palamudundan yapılan ve «millî kahve» adını taktıkları siyah bir sıvıyı yudumluyorlardı.

Başkent hemen tamamen elektrik ve havagazından yoksundu. Ev kadınları, konserve kutularından yaptıkları küçük, uydurma fırınlarda yaktıkları buruşturulmuş kâğıtlarla yemek pişirmeyi öğrenmişlerdi.

Fakat her şeyden çok, Paris açtı. Koca bir kasaba haline gelen Paris, sabahları horoz sesleriyle uyanıyordu. Parisliler banyolarını, dolaplarını, misafir odalarını, tavuk kümesine çevirmişlerdi. Çocuklar odalarındaki oyuncak dolaplarında tavşan yetiştiriyorlardı. Tavşanlarını beslemek için de, her sabah okuldan önce parklara gidip, koparılması yasaklanan otları topluyorlardı.

Bütün ağustos ayı içinde Parisliler erzak karneleriyle sâdece iki yumurta, 100 gram zeytinyağı, 80 gram da margarin yağı alabileoeklerdi. Et istihkakı o kadar azalmıştı ki, sokak şarkıcıları eti metro biletine sararak eve götürmenin bile mümkün olacağını söylüyorlardı - o da biletin kontrolör tarafından zımbalanmamış olması şartiyle : aksi halde et, zımbanın deliğinden düşebilirdi. Paris, her şeye rağmen hâlâ gülmek için zorluyordu kendisini.

Afişler Parisli işçileri «Alman işçileriyle birleşmeye», ya da «Bolşevik Aleyhtarı Lejyon»a katılmaya çağırıyordu. «Le Petit Parisien», «L'Oeuvre» ve haftalık «Je Suis Partout» (*) gibi işbirlikçi gazeteler «Almanya'da çalışmanın zorla bu ülkeye gönderilmek demek olmadığını» ilân ediyor ve gururlar, «Alman Yüksek Komutanlığı'nın hiç bir za-

(*) «Ben Her Yerde Varım»

man bugünkü gibi istikbale güvenle bakmadığını» ileri sürüyorlardı. İç sayfalarda ise «atla her türlü nakliyenin yapılacağı»nı bildiren üstü kapalı ilânlar da vardı.

Auber sokağı no. 13'te, Waffen S.S. (*) büroları 16 ağustos gününe kadar III. Reich için gönüllü kaydetmeye devam ettiler.

Her şeye rağmen Paris, savaştan önceki gönlünü muhafaza edebilmişti. Kadınları hiç bir zaman böylesine güzel görünmemişlerdi. Dört yıl süren kısıtlamalar ve her gün bisiklete binmek, vücutlarını inceltmiş, bacaklarına zerafet kazandırmıştı. Kumaş yokluğuna rağmen o yaz, Renoir'ın tablolarındaki gibi kocaman çiçekli şapkalar giyiyorlardı.

Temmuz ayında Madeleine de Rauch, Lucien Lelong ve Jacques Fath, «asker modası»nı lanse etmişlerdi : kare biçimi omuzlar, geniş kemerler, kısa etekler.

Odun elyafından dokunan kumaşlar bile vardı. Parisliler, yağmur yağınca giysilerimiz tomurcuk açıyor diye şaka ediyorlardı.

O ağustos ayında Parisliler evlerine kapanmışlardı. Savaş Fransa topraklarını kasıp kavurmaya devam ediyordu. Denize, sayfiyeye gidenler, parmakla gösterilecek kadar azdı. Okulların çoğu açıktı. Binlerce kişi Seine nehrinin kıyılarına uzanıp, güneşte yanıyordu. O yaz nehrin suları, dünyanın en büyük yüzme havuzu olup çıkmıştı.

İşbirlikçilerle, tanıdıkları Almanlar ve karaborsacı yeni zenginler için, hâlâ Maxim's'de, Lido'da, Shéhérazade ve Suzy Solidor gibi kabarelerde şampanya ve havyar vardı. O hafta Millî Piyango'nun 28. çekilişinde 174.184 numaralı bilete altı milyon frank ikramiye isabet etmişti - yani Alain Perpezat'nın paraşüt kemerinde getirdiği paradan daha çok bir miktar.

Cumartesi, pazar ve pazartesi günleri Longchamps ve Auteuil'de at yarışları devam ediyordu. Atlar, savaş öncesine oranla biraz daha zayıftı, ama binlerce yarış hasta-

(*) S. S. silâhları

sı hipodromlardan kaybolmamıştı. Luna Park'ın reklâm afişlerinde «Bu yaz sayfiyeye gidemediğiniz için üzülmeyin. Bir kaç pedal çevirerek gelip burada temiz hava ve bol güneş bulabilirsiniz» diye avutuluyordu Parisliler.

Yves Montand ile Edith Piaf birlikte Moulin Rouge'da şarkı söylüyorlardı. Serge Lifar geçen dans sezonunun bilançosunu çıkartıyor ve Zizi Jeanmaire ile Roland Petit adında iki meçhul genci kutluyordu.

Gözüpek pedalcıların çalıştırdıkları elektrik jeneratörleri sayesinde açık kalabilen birkaç sinema vardı. Gaumont Palace, 300 bisiklet için bedava park yeri olduğunu ilân ediyordu.

Tiyatrolar kapalı gişe oynuyorlardı. Oyunlar öğleden sonra saat 3'te başlıyordu.

Moriss'in sütunlarında sayıları otuzdan çok çeşitli oyunun afişleri asılmıştı. Le Vieux Colombier'de «Gizli Oturum» oynanıyordu. Oyunun yazarı Jean-Paul Sartre civardaki tavanaralarından birine saklanmış, Direniş Hareketi için beyannameler yazıyordu.

Fakat Parislilerin asla unutamayacakları o yaz mevsiminde adeta kutsal bir alışkanlık, hepsini her akşam evlerine bağlıyordu. Elektriğin geldiği yarım saatlik kısa süre içinde, kulaklarını radyolarına yapıştıran, Almanların yayınları karıştırmak için yaptıkları parazit sesleri arasında bir şeyler çıkarmaya çalışan bütün bir şehir, B.B.C.'nin işitilmemiş haberlerini sökme çabasındaydı. O 3 ağustos günü, nefis bir yaz akşamından sonra, Parisliler yine haberleri dinlerken, çok geçmeden kendileri için kâbuslu bir tutku halini alacak bir haber işittiler. Varşova alev alev yanıyordu. Kurtarıcı Sovyet Ordularının şehrin kapılarına gelip durduğu sırada, Alman garnizonu şehir halkının erken ayaklanışını insafsızca ezmekle meşgûldü. Polonya başkenti çok geçmeden, altında iki yüz bin Polonyalının canvereceği, dumanı tüten bir harabe hallne gelecekti.

Fakat Paris'In o güne kadar henüz kılına bile dokunulmamıştı. Parisliler aynı akşam pencerelerinden savaşın en büyük mucizelerinden birini hayran hayran seyre-

debilirlerdi : Notre-Dame, La Sainte Chapelle, Louvre, Sacré Coeur, Zafer Anıtı, les Invalides, şu şehri insan uygarlığının meşalesi haline getiren bütün anıtlar, beş yıldan beri devam eden tarihin en yıkıcı savaşını tek bir yara bile almadan geçiştirebilmişlerdi.

Şimdi de kurtuluş saati yaklaşıyordu. Pek yakında Varşova'nın acı sonu, bu sefer Paris'i tehdit edecekti. Paha biçilmez bir hazinenin bekçileri olmakla övünen üç buçuk milyon Parisli, üzerlerindeki korkunç tehdidin giderek daha çok bilincine varıyorlardı. Ve Nazi Almanyası'na karşı savaşan hür dünyanın savunduğu değerlerin sembolü olarak Paris'i gören yeryüzünde daha milyonlarca insan, onlarla beraber aynı tehdidin altında eziliyordu.

Fakat aralarında binlerce kilometre mesafe bulunan üç kişi için Paris o akşam tamamen başka bir şey ifade ediyordu. Paris, artık bir hedefti!

3

Paris'i kurtaracak olan Amerikalı için, Paris bir ikilem'di. Normandiya'daki Granville kumsalından iki kilometre uzakta, yağmur taneciklerinin üzerinden döküldüğü bir ormanın dibinde, sağa-sola dağılmış karargâh arabasında, general Dwight Eisenhower, en sonunda bir karara varmıştı. Belki de bu, çıkartmadan bu yana alınan en önemli karardı. Paris, mümkün olduğu kadar geç kurtarılacaktı. Komutası altındaki ordular, Fransa başkentinin üzerine yürümeyeceklerdi. Önce hedeflerinin çevresinde dolanacak ve kuşatacaklardı. Paris iki aydan önce kurtarılmayacaktı : yani en erken eylül ortalarında.

Bu, komutanın aklına esip de aldığı bir karar değildi. Eisenhower, Parisi'in kurtarılmasının Fransızlar, kendi askerleri ve bütün dünyada nasıl büyük bir heyecan uyan-

diracağını herkesten çok daha iyi biliyordu. Üç buçuk milyon Parislinin giderek artan sabırsızlığının bilincine de varmıştı.

Ancak 24 daktilo sayfası tutan askerî bir raporun soğuk kanıtlaması, kafasında sihirli «Paris» sözcüğünden daha ağır basmıştı.

Raporun içinde durduğu mavi dosyanın üzerinde, «Çok Gizli - Neptün Öncesi Harekâtı (*) - Seine Nehrinin Aşılması ve Paris'in Alınışı» yazılıydı. Raporu hazırlayanlar, SHAEF'in (**) askerî danışmanlarıydı. Bu üç subayın görevi, başkomutana stratejesini geliştirmek imkânı verecek istihbaratı sağlamak ve tavsiyelerde bulunmaktı.

Eisenhower, Almanların Paris'i şiddetle savunacaklarını çoktan biliyordu. Sonradan, «Bütün coğrafî ve stratejik nedenler, böyle davranmalarını gerektiriyordu,» diye yazacaktır.

Oysa Paris, Amerikalı generalin savaş vermek istemediği bir alandı. Çalışma masası olarak önünde duran tahta sıranın üzerindeki yirmi dört sayfalık rapor, bunun nedenini açıklıyordu.

«Almanlar Paris'i şiddetle savunmaya karar verirlerse, diyordu SHAEF danışmanları, kendilerini buradan sürüp çıkartmak için, Stalingrad'da olduğu gibi, uzun ve çok pahalıya malolacak sokak savaşları vermek gerekecek; bu da Fransa başkentinin yokedilmesine yol açacaktır.»

Eisenhower böyle bir rizikoyu göze almayı reddediyordu. Fransa topraklarında adeta serbestçe cirit atan zırhlı birliklerini de Paris üzerine sürmeye yanaşmıyordu.

Fakat her şeyden fazla, çok önemli bir fikir, kararını kesinlikle saptamasına yetmişti. Bu fikir, masasının üzerinde duran raporun bir paragrafından doğmuştu.

«Paris'in zamanından önce kurtarılması, kendi kuv-

(*) Önce «Overlord Harekâtı» diye adlandırılan istilâ, çıkartma gerçekleştirildikten sonra bu adla anılmıştır.

(**) Supreme Headquarters of Allied Expeditionary Forces · Müttefik Kuvvetleri Genel Karargâhı.

vetlerimiz için önemli ikmal ve taşıt sorunları ortaya çıkartacaktır. Karşılamak zorunda kalacağımız sivil halkın ihtiyacı, sekiz muharip tümenin ikmaline eşit olacaktır.» (*)

Başka bir deyimle, Eisenhower'e göre, Paris'in kurtarılması, ordusunun dörtte birinin olduğu yerde stop etmesi demekti. Böyle bir rizikoyu asla göze alamazdı. O yaz döneminde yeryüzünde en değerli şey, akaryakıttı. Eisenhower çok daha sonraları, «Bir litre benzinin kaybına dahi tahammül edemiyordum,» diye yazacaktır. Oysa Paris kendisine yüz binlerce litre benzine mal olacaktı.

Çünkü Paris'in kurtarıcısı, üç buçuk milyon Parisliye yardım yetiştirmek gibi moral bir yükümlülük altına girecekti. Bu, insanın yüreğini daraltan bir sorundu. SHAEF raporu, «Yalnız azık ve gereç sağlamak, ilâç temin etmek için Paris halkının iki ay içindeki ihtiyacı, yetmiş beş bin tonu bulacaktır,» diyordu. «Kamu ihtiyaçları için de günde bin beş yüz tondan fazla kömüre ihtiyaç vardır.»

Demiryolları işe yarayacak halde değildi. Parislilerin ihtiyaç duyduğu binlerce ton malzemeyi, kullanılabilen ve şimdiden iyice yükünü almış olan limanlardan (Cherbourg ve çıkartma limanları) Paris'e kadar gidip-gelme 650 kilometrelik bir mesafede taşımak için, binlerce kamyonu cepheden geri çekmek şarttı. **Avoid that commitment and liberating Paris.** «Bu tür sorumlulukları yüklenmekten kaçınmak - ve mümkün olduğu kadar Paris'i geç kurtarmaya bakmak,» diye öğüt veriyordu SHAEF danışmanları.

Danışmanlar, başkomutana bir başka plan teklif etmişlerdi. Paris'in güney ve kuzeyinde, tankların kitle halinde ilerlemesine uygun, hava kuvvetlerinin yoğun bir şekilde kullanılabileceği geniş ovalarda, büyük çapta bir kıskaç harekâtı uygulamak tavsiye ediliyordu.

Bu darbeyle Müttefikler kuzey Fransa'da bulunan ve V1 - V2 füzelerinin fırlatıldığı üsleri de ele geçirebilirlerdi. Eisenhower'in danışmanlarına göre bu üslerin imhası o kadar acil bir ihtiyaçtı ki, «normalin üzerinde bir rizikoya

(*) O tarihte (1 ağustos) çıkartmaya katılan tümenlerin sayısı 37'yi bulmuştu.

girişilmesini gerekli kılıyordu».

Montgomery'nin komutasındaki XXI. Ingiliz Ordular Grupu, Oise ile deniz arasındaki Aşağı Seine'e taarruz edecekti. Montgomery, Havre limanını ve V1-V2 füze rampalarını ele geçirdikten sonra, Parisin 138 kilometre kuzeyinde bulunan Amiens'e doğru, kuzey yönünde ilerlemeye devam edecekti. Amiens'ten itibaren, iki ordu grupunu Reimse doğru, doğuya sevkedecekti. Bu sırada XII. Amerikan Ordular Grupu da Melun hizasında Seine nehrini aşacak, Reims yönünde, kuzeydoğu istikametinde ilerleyecekti. Burada Ingilizler ve Amerikalılar birleşecekler, 1., 7. ve 15. Alman ordularını dev gibi bir ağın içine almış olacaklardı. Tahminlere göre Paris de, 15 eylül ile 1 ekim tarihleri arasında düşecekti.

Eisenhower için bu planın üç avantajı vardı. Paris'i sokak savaşlarından kurtararak, tahripten sakınmış oluyordu; hatırı sayılır miktarda Alman kuvvetinin imhasını sağlıyordu; hepsinden de çok, en büyük önemi verdiği şu hedef için, fazla harcanacak beher damla benzini tasarruf etmiş oluyordu : kış gelmeden önce Siegfried hattında bir gedik açmak, Rhin'ın öbür kıyısında bir köprübaşı kurmak.

Normandiya'da sisli bir gecede, Dwight Eisenhower en sonunda bu planı benimsemişti. Hemen ardından da komuta ettiği muazzam makinenin çarkları, uygulama için dönmeye başlamıştı.

Fakat bir tek kum taneciği, bu çarkın çalışmasını durdurabilirdi. Örneğin Paris halkının ayaklanması. Bu konuda Eisenhower'in hiç bir endişesi yoktu. Dahilî Fransız Kuvvetleri (F.F.I.) komutanı general Pierre Koenig'e gönderdiği «kesin talimatta,» rızası olmadan Paris, ya da bir başka yerde silâhlı ayaklanmaya kalkışılmamasını istemişti.

Biran önce kurtuluşu bekleyen Parisliler için bunun çok zor bir şey olacağını Eisenhower takdir ediyordu. Fakat başarılı kurmay başkanı general Waiter Bedell Smith'e, «Eğer Parisliler bir süre daha Almanlarla bir arada yaşamaya tahammül edebilirlerse, bu fedakârlıkları belki de savaşı daha erken bitirmemize sebep olacak-

tır,» diye de itiraf ediyordu.

İşte Fransızları bu son fedakârlığa razı etmek için Alain Perpezat adında bir Intelligence Service ajanı, mehtapsız bir gecede işgal altındaki Fransız topraklarına paraşütle atlamıştı.

4

Charles de Gaulle adında bir Fransız için, Fransa'nın ve kendisinin alın yazısı, Paris'te yazılacaktı. Hür Fransa'nın liderinin o anda içinde sabırsızlandığı Cezayir'deki sarayın rutubetli sıcağında çok iyi bildiği bir şey vardı: dört yıl önce cüretle giriştiği iddiayı kazanacağı, ya da kaybedeceği tek yer, Paristi. Gelecek birkaç hafta içinde Fransa başkentinde cereyan edecek olayların son derece geniş etkileri olacağına inanıyordu. Savaştan sonra Fransa'da kurulacak devlet otoritesinin niteliğine, bu olaylar karar verecekti.

Charles de Gaulle bu otoritenin, kendi kudreti olmasında kararlıydı. Fakat iktidar yolunda o yaz bir takım insanların kendisine karşı komplolar kurduğunu da çok iyi biliyordu. Bunların bir kısmı siyasî düşmanları, Fransız komünistleriydi; diğerleri de askerî müttefikleri, özellikle Amerikalılardı.

1940'ta kısa süren bir balayından sonra, Birleşik Amerika ile de Gaulle arasındaki ilişkiler, giderek bozulmuştu. Vichy hükûmetinin Amerikalılar tarafından tanınması, amiral Darlan'la Washington arasında varılan anlaşma (*), Roosevelt'in Kuzey Afrika'ya yapılan çıkartmadan de Gaulle'ü haberdar etmeyi uygun görmemesi, nihayet Amerika

(*) Müttefiklerin Kuzey Afrika'ya yapacakları çıkartmada, Fransız askeri direnişini bertaraf edebilmek için, Amerikalılar gizlice Mareşal Pétain adına hareket eden amiral Darlan'la pazarlık etmişlerdi. 8 kasım 1942'de sabah yaveri tarafından çıkartmadan haberdar edilince, general de Gaulle tepkisini şöyle göstermişti : «Umarım Vichy hepsini denize dökmeyi becerecektir!»

cumhurbaşkanı ile Fransız generali arasındaki bazı kişisel uyuşmazlıklar, karşılıklı bir çekingenlik havası yaratmış, bu da 1944 yılı yazında, Fransız-Amerikan ilişkilerinin iyice bozulmasına yetmişti.

Başkan Roosevelt'in Fransız Millî Kurtuluş Komitesi (C.F.L.N.)'ni geçici Fransa hükûmeti olarak tanımayı ısrarla reddetmesi, de Gaulle'ü çileden çıkartıyordu. Bu tutumda, Amerika'nın kendisini Fransanın tek hakimi olarak tanımayı resmen ve açıkça reddedişini görüyordu. Roosevelt 14 haziran 1944'te general George Marshall'a gönderdiği bir notta, Birleşik Amerika'nın de Gaulle'e karşı tutumunu belirlemişti. «De Gaulle'ün bütün örgütünü ve etkisini askerî çabalarımızın yararına kullanmalıyız,» diyordu Amerikan cumhurbaşkanı; «fakat elbette ki kuracağı hükûmeti, Fransa halkına zorla kabul ettirmeye yanaşmayız.» Roosevelt aynı şekilde Eisenhower'e de, SHAEF'in Fransız Millî Kurtuluş Komitesi ile temas edebileceğini bildirmiş, fakat «bu örgütü Fransa'nın geçici hükûmeti olarak tanımaması şartiyle» diye de eklemişti.

De Gaulle'ün Eisenhower ile ilişkileri ise daha iyiydi ve biraz olsun karşılıklı güvene dayanıyordu. Fakat Eisenhover de, «de Gaulle kendi siyasî çıkarlarına uydurmak için bizden daima falanca ya da filânca şeyi değiştirmemizi istiyor,» demiştir. 1944 yılı haziranında yazdığı bir notta, Eisenhower'in kurmay başkanı general Walter Bedell Smith ise şöyle diyordu : «Biri Genel Karargâh karşısındakl gerçek durumunun ne olduğunu bana söylemeye razı olsa, ben de ona (de Gaulle'e) durumu açıklamakla mutluluk duyacaktım. Bildiğim kadarı ile böyle bir durumu yok.»

O yaz döneminde de Gaulle'le müttefiklerini ayıran sayısız anlaşmazlıklar (*) arasında hele öyle bir tanesi

(*) De Gaulle özellikle Müttefiklerin telsiz konuşmalarını dinlemelerine çok kızıyordu. Bu tür telsiz konuşmaları, teknik nedenlerle İngiliz ve Amerikan telsiz tesislerinden geçerek gerçekleşiyordu. De Gaulle, Normandiya çıkartması gerçekleştirildikten sonra, Müttefiklerin tedavüle bir çeşit «askeri para» çıkartmak hakkındaki niyetlerine de şiddetle karşı çıkmıştı.

vardı ki, Hür Fransa'nın liderinin bu konuda taviz vermesi imkânsızdı. Müttefiklerin kurtarılan toprakların yönetimi için kurdukları askerî hükûmetin bir tek memurunun Fransa'da görevlendirilmesine asla göz yumamazdı. Temmuz ayında Washington'a yaptığı ilk ziyaret sırasında bu sorunu bizzat Başkan Roosevelt'e açmıştı. En sonunda kurtarılan Fransa'nın iki bölgeye ayrılması konusunda anlaşmaya varmışlardı. «Dahilî» diye adlandırılan kesimde iktidar, de Gaulle'ün göstereceği temsilcilerin elinde olacaktı. «Harekât kesimi»nde ise bütün iktidar yetkileri, SHAEF'in elinde bulunacaktı. Iki kesimin coğrafî tanımlanması ise, doğrudan doğruya Eisenhower'in takdirine bırakılacaktı.

Bu, sınırlı bir anlaşmaydı. Zaten de Gaulle de Beyaz Saray'dan çıkarken büyük elçi Murphy'ye, «Vardığımız her anlaşma, savaşın sona erdiği gün kadük olacaktır,» diye itiraf etmişti. Anlaşmada Paris'le ilgili hiç bir madde yoktu. Washington, Paris'in kurtarılmasından sonra da bir süre daha «Harekât Kesimi»nde kalmasını gerekli görüyordu. Her halde Roosevelt tanımaya bile yanaşmadığı bir hükûmetin gelip başkente çöreklenmesine razı değildi.

Yalnız Roosevelt'in unuttuğu bir şey vardı : Charles de Gaulle'ün, hükûmetiyle beraber mümkün olduğu kadar erken Paris'e gelip, iktidara yerleşmek bahsinde beslediği amansız ve sarsılmaz arzu! Kendi kaderi ve Fransa'nın alın yazısı buna bağlı olacaktı.

1944 yılı ağustos ayının bu çok kritik ilk günlerinde de Gaulle, Roosevelt'in iktidara geçişini engellemek için yeni bir teşebbüste bulunacağına iyice inanmıştı. (*) Dış İşleri Bakanlığı ajanları siyasî bir dolap çevirmeye hazırlanırlarken, Amerika cumhurbaşkanı da Charles de Gaulle'ün Paris'e ulaşmasını engellemek için çaba gösteriyordu. Bu

(*) General de Gaulle'ün kuşkuları hiç de temelsiz sayılamazdı. 1944 yılı temmuz ayında Roosevelt, büyük elçi Murphy'ye, «Bir tane bulunması şartiyle, de Gaulle'den başka her türlü çözüme razı olacağını» itiraf etmişti.

planların başarıya ulaşamayacağından emindi de Gaulle. Fakat gerçek rakiplerinin, yani Fransız komünistlerinin iktidarı ele geçirmelerine zemin hazırlayacak kadar kendisini geciktirmesinden endişe ediyordu. De Gaulle, komünistlerle arasında amansız bir yarış olacağını çok iyi biliyordu. Bu yarışın ilk hedefi, Paris'ti. Paris'te kazanan, bütün Fransa'ya hakim olacaktı.

De Gaulle bu yarışa uzun süreden beri hazırlanmaktaydı. 1943 yılı ocak ayından itibaren paraşütle silâh göndermekten sorumlu albay «Passy»ye, doğrudan doğruya komünistlere silâh göndermeyi yasak etmişti. 14 haziran 1944'te de bu yasağın sınırlarını bütün Paris bölgesi için geçerli olmak üzere genişletti. Daha çıkartmanın başladığı gün, de Gaulle de komünistlerin kurtarılan bölgelerde iktidarı ele geçirmelerini önleyecek planını uyguladı.

Ulusal topraklar düşmandan kurtarıldıkça, sivil iktidar, bizzat de Gaulle tarafından atanan ve sâdece hükûmetine karşı sorumlu olan bir Cumhuriyet komiserine emanet ediliyordu. Bu komiserlere, de Gaulle'ün komünistlerin hakimiyeti altına girdiğinden emin olduğu mahallî kurtuluş komiteleriyle olan ilişkilerinde çok dikkatli davranmaları için kesin talimat verilmişti. Komiteler, kurtarılan bölgelerde doğrudan doğruya hiç bir iktidar sahibi olamayacaklardı. Hiçbir şekilde Fransız Ihtilâlin'deki gibi, birer Kamu Selâmet Komiteleri haline dönüşemeyeceklerdi.

De Gaulle tehlike çanları çalan pek çok rapor almıştı. Bu raporlar, komünistlerin iktidarı almak için her zamankinden çok iyi örgütlendiklerini, kuvvetli ve kararlı olduklarını belirtmekte ağız birliği ediyordu.

De Gaulle asıl sınavın, şimdiden yirmi beş bin silâhlı komünistin yerleştiği Paris'te verileceğine inanmıştı. Komünist Partisi bir halk ayaklanmasını kışkırtacak, bu sâyede yönetimin kilit noktalarını eline geçirecekti. Kendisi ve bakanları Paris'e girdikleri zaman, «Cumhuriyeti ilân edecek, düzeni sağlamakla yükümlü, adalet tevziine hazır...» bir «Komün»le karşılaşacaklardı.

İlk dönemde, de Gaulle'e bile gerçek iktidar sahibi olmasına imkân vermeyen, sembolik bir görev verilecekti. Komünistler durumlarını kuvvetlendirdikten sonra, General'in Fransız siyasî hayatından tasfiye edileceği zaman gelip çatacaktı.

İşte 1944 yılı ağustos ayı başında Charles de Gaulle, siyasî rakiplerinin hedeflerinin bu olduğunu düşünüyordu.

Hür Fransa'nın Paris'teki temsilcisi tek yüksek memur Alexandre Parodi, de Gaulle'ün komünistlerin o yaz hedeflerine erişmek için gerekirse silâhlı direnişe geçeceklerinden emin olduğunu biliyordu. (*)

Tehditler karşısında de Gaulle'ün taktiği çok basitti. Komünistlerden daha önce iktidarın kilit noktalarına hakim olacaktı. Her ne bahasına olursa olsun, ne tür imkânlardan yararlanırsa yararlansın, iktidara öncelikle geçmeye kararlıydı.

(*) Bizzat Komünist Partisi ve komünist olmayan pek çok kimse, sonradan komünistlerin 1944 yılı ağustos ayındaki niyetlerinin bu olduğunu inkâr edeceklerdir. Komünistlerin işi nereye kadar götürmeyi tasarladıkları belki de hiçbir zaman öğrenilemiyecektir. Yine de, sonradan Prag'da olduğu gibi, iktidara tam hakim olabilmek için kilit noktalarını ele geçirmeye karar verdikleri anlaşılmaktadır. Bulgar asıllı bir Direniş Harekâtı mensubunun fikirleri, komünistlerin de Gaulle'e karşı beslediklerı hissi en doğru şekilde ifade etmektedir. Güney Fransa'da çetecilik yapan Ivan Kalef'e göre, de Gaulle «şimdilik katlanılması gereken bir şerdi. Fakat savaştan sonra de Gaulle'ü Fransa'nın başında kim isterdi, orası belli olmazdı...»

Komünistlerin amaçları ne olursa olsun, Fransa'nın kurtuluşunu izleyen iç olaylar, de Gaulle'cülerin kuşkularının pek de abartılmadığını göstermektedir. Komünistlerin durumlarının sağlam olduğu günaybatıda, general de Gaulle'ün duruma hakim olabilmesi için, aradan aylar geçmesi gerekmişti. 26 ekim 1944'te Amerikan gizli örgütünün «Fransa'nın iç durumu ve komünistlerin niyetleri» hakkındaki raporunda Müttefiklere, «Durum bugünkü gibi kötülüğünü muhafaza ederse... bir komünist ihtilâli beklemek gerekir,» deniyordu. Office of Strategic Services'in bir raporunda da, Toulouse'da her gün 50 kişinin gayri kanuni olarak tutuklandığı, silâhlı 40.000 F.T.P.'nin, «muhtemel bir hükûmet darbesini gerçekleştirmek için» gizlice Paris'e gönderilmek üzere olduğu bildiriliyordu. O.S.S.'ye göre, şimdiden 10.000 kişi yerlerini almıştı. Hükûmet darbesi ocak ayında gerçekleştirilecekti. Komünistler 8 ile 10 gün içinde bütün kilit noktalarını ele geçirmeyi tasarlıyorlardı. Konu tamamen Fransızları ilgilendirdiği için, Müttefiklerin işe karışmayacağını da umuyorlardı.

Dwight Eisenhower, Normandiya'daki genel karargâhında Paris hakkındaki kararına varırken, Charles de Gaulle de, Cezayir'den F.F.I. komutanı general Koenig'e, gizli bir memorandum gönderiyordu. «Müttefikler isteseler de istemeseler de, Paris'in mümkün olduğu kadar erken kurtarılması temel sorundur,» diyordu de Gaulle. Kurtuluştan hemen sonra şehre girecek ve derhal gerek kendi, gerekse hükûmetinin iktidarını kabul ettirecekti.

De Gaulle çoktan ilk tedbirlerini almıştı bile. Eisenhower gibi, onun için de Paris'te silâhlı bir ayaklanmanın başlangıcı, öylesine büyük bir felâkete yol açabilirdi ki, bunu önlemek için kesin emirler vermişti. Bu emirlerin uygulanması ile görevli adam, bir hizmetçi odasında saklanıyordu. Bu emirler son derece belirliydi. General de Gaulle'ün kişisel emri olmadan, Paris hiç bir sebeple istilâcılara karşı silâhlı bir ayaklanmaya kalkışmayacaktı.

5

Doğu Prusya'da, Rastenburg'daki beton ve çelik sığınağında, III. Reich ordularına komuta eden Alman için, Paris belki de çok daha büyük bir anlam ifade ediyordu.

Dört yıl boyunca, 1914'ten 1918'e kadar, tıpkı onbaşı Adolf Hitler gibi, altı milyon Alman batı cephesindeki siperlerde büyüleyici «Nach Paris» nârâları ile çarpışmıştı. Içlerinden iki milyonu ölmüştü. Fakat yirmi iki yıl sonra, dört yıl süren savaştan sonra elde edemedikleri şeyi, Hitler yıldırım harbiyle dört hafta içinde onlara kazandırmıştı.

24 haziran 1940 pazartesi günü, sabah saat 7'de, Hitler, Paris'le olan randevusuna gitmişti. O sabah pek az Parisli, siyah Mercedes'ini Trocadéro meydanında durduğunu seyredebilmişti. Paris fatihi, dakikalarca gözlerinin önünde uzanan şâhâne manzarayı seyretmişti : Napoléon'-

un mezarının yaldızlı kubbesi, daha da uzakta, sol tarafta, Notre Dame'ın bin yaşına yakın kuleleri.

Bütün fetihlerinden, beş yıl süren savaşlarından sonra, şimdi Führer'in elinde kalan son oyuncağıydı. Beş günden beri, Rastenburg'daki bunker'ine kapanan Adolf Hitler, Avranches gediğinden saldıran Müttefik ordularının ilerleyişini izliyordu. Hitler, Fransa savaşının devam ettiğini biliyordu. Bunu da kaybedecek olursa, artık verilecek tek bir savaş kalacağının da farkındaydı : Almanya savaşı!

Tıpkı Charles de Gaulle gibi, Hitler de Paris'in, Fransa'nın etrafında döndüğü eksen olduğunu biliyordu. Kısa ömründe Hitler, iki defa Paris'e saldırmıştı. Çok geçmeden, tarihin garip bir cilvesiyle, tam aksi bir rol oynamaya kalkışacaktı. Hitler, Paris'i savunmak zorunda kalacaktı. Müttefik strateji ustaları, Hitler'in Seine nehri üzerinde, Paris şehrinin kalabalığının meydana getirdiği engele inatla asılmakta haklı olduğunu pekâlâ biliyorlardı. Paris'i kaybetmek, savaşın kaderini çizecek olan orduların çıkış noktalarını elden çıkarmak demekti. Müttefik ordularının, Reich'ın kapılarına dayanmasına yol açacaktı. Dolayısıyle Hitler, Stalingrad ve Monte Cassino'da nasıl döğüştüyse, Paris'te de aynı şekilde çarpışacaktı. Birkaç güne kadar, Doğu Prusya'daki bunker'inde III. Relch'ın efendisi, son askere kadar Paris'i savunma kararını alacaktı. O gün yumruğunu meşe ağacından masanın üzerine indirerek, generallerinin yüzüne karşı şöyle haykıracaktı : «Paris'i elinde tutan, bütün Fransa'yı elinde tutuyor demektir!»

6

Rastenburg'un iki bin kilometre batısında, Normandiya'nın küçük kasabalarından La Lucerne'in yanı başında, hiç tanınmamış bir Alman generali, güneşin batışını sey-

rediyordu. Dietrich von Choltitz, karargâhını kurduğu şatonun ağaçlıklı yolunun sonundaki yüksek demir parmaklıkların ötesinde, La Lucerna manastırının Ortaçağ'dan kalma gotik kulesini seyredebiliyordu. Hemen onun da ardında, kavakların meydana getirdiği bitki örtüsüne hakim, La Haye-Pesnel kavşağını ayıran küçük bir tepe yükseliyordu. Choltitz'in bakışları bu tepenin zirvesine takılmış, topçu birliklerinin aralıklı ateşinin kızıllığını seyrediyordu. Bunların 84. ordunun topları olduğunu biliyordu. Tepenin ötesinde, obüsler, açtıkları 15 kilometre genişliğindeki gediğe dalan Amerikan tanklarının üzerine düşüyordu.

Yorgunluktan bitap halde olan Choltitz, kapının vurulduğunu duymadı bile. Fakat generalin emireri Helmut Mayer, çağrılmadan içeri girmeyi adet edinmişti. Mayer bu sefer elinde bir mektup tutuyordu. Choltitz zarfı yırtı ve içindeki kâğıdı açtı. Mavi rengini görür görmez, bunun bir telgraf olduğunu anladı.

Çalışma masasının üzerinde yanan gaz lambasına yaklaşıp, monoklunu düzeltti, başladı okumaya. Telgraf, ordu komutanı von Choltitz'e, «son derece önemli talimat almak üzere» derhal Oberkommando West (*) Mareşal Gunther von Kluge'nin Saint-Germain-en-Laye'deki genel karargâhına gitmesini emrediyordu. General heyecanını hiç belli etmeden kâğıdı tekrar katladı ve Mayer'e geri verdi.

«Belki de bizim Brötchengeber (**) çağırıyordur beni,» diyerek emirerine göz kırptı. Bu, ikisinin şakalaşırken kullandıkları bir deyimdi. Askerî argo dilinde «Brötchengeber», aslında Hitler'di. Fakat kendi halindeki küçük generalin, Führer tarafından çağrılması için hiç bir sebep yoktu. 20 temmuz suikastinden beri ancak bir tek nedenle bir general, Hitler'in huzuruna çağrılabilirdi. Genel karargâhta ise von Choltitz'ln şaşmaz sadakatinden kimsenin kuşkusu yektu. Gerçekten de aynı gün, yüksek rütbeli bir

(*) O.K.W. Batı Baş Kumandanlığı
(**) Ekmek kapısı.

subay ondan bahsederken «Ne kadar amansız olursa olsun, bir emri yerine getirmekte asla tereddüt etmemiştir,» demişti.

Choltitz emirerini süzdü ve yorgunluktan onun da yüzünün çöktüğünü gördü. «Haydi, sen git yat Mayer, dedi, çünkü saat 5'te gideceğiz.» Ardından gönlünü almak için de ekledi :

«Belki yolda Paris'e uğrarız.»

O akşam Auteuil'deki gösterişli binalardan birinin beşinci katının penceresinden bakan bir başka adam, güneşin batışını seyrediyordu. Gölgelikler içinde, uzaktaki ufka kadar kırılıp giden bir dizi çizgi oyunundan başka birşey farkedemiyordu : Paris'in damlarıydı bunlar. Adamın adı, Jacques Chaban-Delmas'dı. Henüz yirmi dokuz yaşında olduğu halde, o da generaldi. Ve o akşam, o da bir haber almıştı.

Bu haberi getiren bir emireri değildi. General Chaban-Delmas'nın emireri yoktu. Paris'in sokaklarından birinin bir köşesinde, bisikletinin lastiğini şişiriyormuş gibi yapan bir adam, kulağına birkaç kelime fısıldayıvermişti. Bu, «Jade Amicol»ün aynı gün, öğle üzeri Sainte Agonie tarikatı rahibelerinin manastırının küçük konuşma salonunda çözdüğü haberdi.

Jacques Chaban-Delmas için, Alain Perpezat'nın sol ayakkabısının ökçesinden çıkan haber, tam anlamiyle felâket demekti. Charles de Gaulle, genç adamın geniş sporcu omuzlarının üzerine, insanı ezecek derecede ağır bir yük oturtmuştu. Genç general askerî sorunlarda işgal altındaki Fransa'da de Gaulle'ün gizli temsilciliğini yapıyordu. Kendisine verilen görevler arasında, Paris kadar de Gaulle'ü ilgilendiren başka bir görev olmadığını çok iyi biliyordu Chaban-Delmas. De Gaulle'ün askerî kurmayının bulunduğu Londra'dan gizlice aldığı kesin önerilerin ve geçici hükümetinin bulunduğu Cezayir'den gelenlerin, çifte amacı vardı. Jacques Chaban-Delmas bir yandan Pa-

ris'te bulunan gizli silâhlı unsurları mutlak bir kontrol altına alacaktı. Bir yandan da de Gaulle'ün şahsî izni olmadan, başkentte hiç bir silâhlı ayaklanmaya fırsat vermeyecekti.

Chaban-Delmas bu emirleri uygulamanın imkânsız olduğunu çok iyi biliyordu. Askersiz bir general olarak, Paris'in dört bir köşesine dağılmış silâhlı unsurları kontrol altına alması mümkün değildi. Bunların büyük çoğunluğunun sâdece komünistlere itaat ettiklerini de biliyordu.

F.F.I.'nin kurmay başkanı, Alfred Malleret-Joinville adında bir komünist generaldi. Ile-de-France kesimine ise, Rol-Tanguy adında Bretagne'lı bir başka komünist komuta ediyordu. Onun da sağ kolu, iki yıl önce Barbès metro istasyonunda, Paris'te öldürülen ilk Almanı kurşunlamış olan, Fabien adında, enerjik bir başka komünistti.

Parti, sendikaları ve yeraltı gazetelerinin büyük bir kısmını kontrol altına almıştı. Üç kurtuluş komitesinden ikisinde duruma hakimdi, üçüncüsünü de zararsız hale sokmuştu. (*) Çok cüretli bir harekât sırasında, bir komünist komando F.F.I.'nin Londra'daki kurmay heyeti tarafından Chaban-Delmas'ya gönderilen hayli yüklü bir parayı ele geçirmişti. Aylardan beri komünistler durumlarını aralıksız takviye ediyorlar, adamlarını başkentin kilit noktalarına yerleştiriyorlardı. Her geçen gün, Chaban-Delmas ve yardımcıları, perde arkasında insanların silâhlı komünist milislerine katıldıklarını görüyor, fakat ellerinden hiçbir şey gelmiyordu.

Oysa hiç bir örgüt, Fransız Komünist Partisi kadar Fransanın kurtuluşu uğrunda daha iyi savaşmamış ve ağır bedel ödememiştir. Nazilere karşı yeraltı savaşına girişmek için her ne kadar Hitler'in Rusya'ya saldırmasını bek-

(*) Bunlar Paris Kurtuluş Komitesi (C.P.L.), Askeri Eylem Komitesi (COMAC) ve Ulusal Direniş Konseyi idi. COMAC'ı Komünist Parti kontrolü altında tutuyor, Konsey'de de etkili bir azınlığa sahip bulunuyordu. 1943'te de Gaulle tarafından kurulan C.N.R.'de ise Direniş'in hemen bütün siyasi akımları yer almıştı. 1944 yılı ağustos ayında ise CNR, komünistler tarafından hemen tamamen felce uğratılmış, de Gaulle'ün güvenini yitirmişti.

lemişler ve kendilerinden önce daha başkaları silâha sarılmışsa da, komünistler o yaz sayıca çoklukları, disiplinleri ve cesaretiyle, Fransız Direniş Hareketi'nin silâhlı gruplarının en etkililerinden biri olmuşlardı. (*)

Gizli telsizleri ve Isviçre'ye yerleşmiş olan ajanları sayesinde Parti, Moskova'dan yardım ve öneriler almaktan da hiç geri kalmamıştı.

O yaz kadar Parti'nin prestiji hiç böylesine büyümemişti.

Fakat komünistler, üç yıllık mücadele ve fedakârlıklarının karşılığını şimdi göreceklerdi. Meyvelerini Paris'te toplamaya hazırlanıyorlardı.

Jacques Chaban-Delmas, komünistlerin Almanları kovmak için büyük bir halk ayaklanması hazırladıklarını ve ardından Paris kaldırımlarına hakim olacaklarını biliyordu. «Komünistlerin yeni bir Komün kurmak için ortaya çıkan tek fırsatı kaçırmamak amacıyla dünyanın en güzel şehrinin yokedilmesine razı olacaklarına inanmıştım,» diye de itiraf edecektir.

Chaban-Delmas haftalarca onları bu fikirlerinden caydırmak için uğraşmış, fakat beceremeyişti. Bütün Parisliler gibi, Chaban-Delmas da Varşova'daki ayaklanmanın hikâyesini B.B.C.'den dinlemişti. Pars'in, Polonya başkentinin uğradığı akıbetten kurtulması için bir tek çıkar yol olduğunu düşünüyordu : Müttefiklerin derhal başkente girmeleri ve böylece komünistlerin hazırlıklarının yarıda kalması. Ancak Alain Perpezatın ökçesi içinde getirdiği haber, bu son ümidi de silip süpürmüştü. Demek ki ayaklanma gerçekleşecekti.

Şimdi iki müthiş son, Paris'i tehdit ediyordu. Ya Wehrmacht (**) Varşova'da yaptığı gibi ayaklanmayı ezerek bastıracak ve şehri bir harabe yığını haline getirecekti. Ya

(*) 6 eylül 1944'te general Koenig, Eisenhower'e, Komünist Partisi'nin kuvvetlerinin, silâhlı 250.000 ve silâhlı oldukları sanılan 200.000 kişiden meydana geldiğini sandığını söylüyordu. O anda Fransa'nın düzenli ordusunun mevcudu ise 500.000'den daha azdı.

(**) Ordu

da komünistler iktidarı ele almayı başaracaklardı. Komünistlerin elinde bir başkent, Charles de Gaulle'ü buyur edecek ve dileklerini ona rahatça dikte ettirecekti. Chaban-Delmas buna inanıyordu. Böylece savaştan sonra Fransa'nın yeni bir fâciaya sürüklenmesinden endişe ediyordu.

Şehri bu ikilemden kurtarmak için, hâlâ Alman çizmelerinin çiğnediği Paris'te de Gaulle'ü gizlice temsil eden genç general ve birkaç yardımcısının başvurabilecekleri bir tek çıkar yol kalmıştı o gece. Chaban-Delmas, Alain Perpezat'nın yaptığı yolculuğu bu sefer aksi yöne doğru gerçekleştirmeliydi. Gidip pekâlâ de Gaulle, Churchill ve Rossevelt'i uyarabilirdi. Umutsuzluğun verdiği güçle Eisenhower'e yalvarabilir, planlarını değiştirip zırhlı kuvvetlerini derhal Paris üzerine sevketmesini sağlıyabilirdi.

7

Saatte 120 kilometre hızla ileri atılan üstü açılır-kapanır Horch marka araba, Champagne'ı arşınlıyordu. Yolun iki tarafında, kavurucu öğle sıcağında, kan kırmızı üzüm salkımları olgunlaşmaya devam ediyordu. Otomobilinin ardına rahatça yerleşen Dietrich von Choltitz, şöförü Alfred Priez'in hazırladığı sosisli sandviçini yiyordu. Choltitz, o sabah Paris'te mola verecek vakit bile bulamamıştı.

Saint-Germain-en-Laye'de, O.B. West Genel Karargâhının bulunduğu kırmızı kiremitli villanın önüne varır varmaz, atından atlayan bir albay koşarak yanına gelmişti.

«Tebrikler generalim, diye seslenmişti O.B. West Personel şefi albay Heinz Abey; yeni bir göreve atandınız. Gross Paris (*) komutanlığına getirildiniz.»

(*) Gross Paris'in coğrafî sınırları, şehrin merkezini, Seine semtini, ayrıca Seine-et-Oise ile Seine-et-Marne semtlerinin büyük bir bölümünü içine almaktaydı.

Abey, generalin görevini teslim almadan önce, son önerileri bizzat dinlemek üzere derhal Berlin'e gideceğini de eklemişti. Choltitz biraz sonra kaderi ellerine teslim edilecek şehre uğramak için yolu biraz olsun uzatmaya dahi yanaşmamış, hemen doğu yönünü tutmuştu. Vakit kazanmak istiyordu. Paris'i önceden de iki defa ziyaret etmişti. Choltitz için, yirmi sekiz yıldan beri devam eden askerlik mesleğinden sonra, Paris sâdece yeni bir görevden ibaretti.

Ve bir hafta kadar sonra Paris gazeteleri şehre geldiğini haber verirken, şu anda sosisi ısıran adam, üç buçuk milyon Parisli için, fazladan bir Alman generalinden başka bir şey olmayacaktı.

Oysa o gün öğleden sonra Hitler'in genel karargâhındaki Burgdorf adlı adam için Choltitz, hiç de «fazladan bir Alman generali daha» değildi. General Wilhelm Burgdorf, kara kuvvetleri yüksek rütbeli subayları Personel şefiydi. Gross Paris'in yeni komutanı olarak von Choltitz'i bizzat o seçmişti.

Üç gün önce kasasında saklı madenî klasörden üç gizli dosya çekip çıkartmıştı Burgdorf. Bunlardan birinin üzerinde, Dietrich von Choltitz adı yazılıydı.

Burgdorf dosyayı incelerken, bir şey dikkatini çekmişti : bu subayın sadakati, her türlü kuşkuyu zihinlerden uzaklaştıracak nitelikteydi. Onun böyle birisine ihtiyacı vardı işte. Savaşı kaybedecekleri inancı, Alman generalleri arasında iyice yayılmış, kangren olmaya başlamıştı. Özellikle Paris garnizonu subayları arasında bu inanç, daha da yaygındı. 20 temmuz komplosunun belli-başlı aktörlerinden biri de, Fransa'daki kuvvetlerin başkomutanı general Karl von Stülpnagel'di. Intihara teşebbüs ettiğinden beri kör olmuştu ve Berlin'de, Ploetzense hapishanesindeki bir hücrede can çekişiyordu. Çok geçmez, Hitler'in emriyle boğazlanarak öldürülürdü. Gross Paris komutanı, ihtiyar general Wilhelm von Boineburg da, Burgdorf'a pek güven vermiyordu. Onun da komploda parmağı olduğundan şüp-

'ne etmekteydi.

Paris'te yaklaşah çetin günler için Burgdorf, O.K.W-nin kayıtsız-şartsız sadakat gösterecek ve dürüst bir adama ihtiyacı olacağını çok iyi biliyordu. Işte Choltitz aradığı bu insan olabilirdi. Burgdorf dosyayı bizzat Hitler'e sunmuş, göreve onun atanmasını salık vermişti.

«Choltitz şimdiye kadar aldığı hiç bir emri tartışmamış, ne kadar amansız olursa olsun, gık bile dememiştir,» demişti Hitler'e.

Nazilerin Paris'e gönderdikleri bu kusursuz subay için Batı cephesindeki savaş 10 mayıs 1940 günü sabah saat 5.30'da başlamıştı. Rotterdam havaalanına inen ilk Junker 52'den fırlayan yarbay von Choltitz, havadan taşınan 16. piyade alayının 3. taburunun başında, Batı cephesindeki istilânın ilk Alman subayı olmuştu. (*) Görevi, şehrin güneyindeki Nieuwe Mass nehrinin köprülerini ele geçirmekti. (**)

Sonradan kendisine bir ülkenin tarafsızlığını açıkça çiğnemek demek olan bir harekete komuta etmenin vicdanını sızlatıp sızlatmadığı sorulduğu zaman, sâdece şu cevabı vermişti: «Niçin sızlatsın?»

Choltitz soru sormamayı öğrenmişti. Ailesinin Silez-

(*) General Heinz Guderian ve general Erwin Rommel'in Panzer'leri, o sabah sınırı Choltitz'in Rotterdam havaalanına inişinden bir buçuk saat sonra aşmışlardı.

(**) 4 gün 4 gece devam eden çok şiddetli savaşardan sonra, Hollanda'lı albay Scaro'nun adamları, hâlâ Choltitz'in taarruzuna karşı direniyorlardı. 14 mayıs günü, öğlene doğru, Choltitz bir türlü aşmayı başaramadığı köprüye yakın bir yerde gördüğü Hollandalı bir papazla bir sütçüden, gidip albay Scaro'yu teslim olmaya razı etmelerini istedi. Aksi halde «Rotterdam'ın insafsızca bombalanacağını» bildirdi. İki saat sonra iki elçi, albay Scaro'nun yardımcısı ile birlikte geri döndüler. Albayla bir türlü temas imkânı bulamadıklarını söylediler. Bunun üzerine Luftwaffe, şehri bombardıman etmeye başladı. Choltitz bu kitabın yazarlarına, bombardımanın yeteri kadar tahribata sebep olduğuna kanaat getirince, durdurulması için işaret füzesi attığını açıklamıştır. Fakat limanda isabet alıp yanan gemilerden öyle koyu siyah dumanlar yükseliyordu ki, bombardımanın üçüncü dalgası işaret füzesini görememişti. Nuremberg'de Hollandalılar tarafından verilen rakamlara göre, bombardımanda 814 kişi ölmüş, 78.000 kişi yaralanmış veya evsiz-barksız kalmıştır. Hava saldırısı, şehrin merkezini tamamen yok etmiştir.

ya'daki ormanlık arazisinde dünyaya geldiği gün, alın yazısı yazılmıştı bile. Kendisinden önce de üç kuşak arduvaz kaplı baba ocağını terkedip, orduya yazılmıştı. Saksonya askerî öğrencilerinin sert disiplini altında yetişen Dietrich von Choltitz, görevine öyle bir hevesle sarılmıştı ki, Saksonya kraliçesinin sarayında hizmet etmek üzere saray görevlisi olarak ayrılmıştı.

Choltitz askerlik hayatının en şanlı günlerini Sivastopol kuşatması sırasında yaşamıştı. General apoletlerini de bu savaşta takmıştı. Karadeniz'deki bu büyük liman şehrinin kuşatması başladığı zaman, alayında 4.800 kişi vardı. 27 temmuz 1942'de ise alay mevcudu 347'ye inmişti. Fakat koluna saplanan bir kurşunla yaralanan Dietrich von Choltitz, Sivastopol'u almıştı.

Zaferi elde etmek için esir düşen Ruslara zorla mermi taşıttırmaktan ve bataryaları doldurtmaktan bile çekinmemişti. Kendi evlerini berhava edecek topları Ruslara doldurtarak yaptığı «şakayı» uzun süre unutamamıştır.

Daha sonra merkez cephedeki ordular grupuna atanan Dietrich von Choltitz, bir dizi cephe gerisi savaş görevleri almıştır. Her zamanki gibi, burada da aldığı emirleri harfi harfine yerine getirmiştir. 1943 yılında da bu emirler, genellikle Alman ordusunun ardında yakılıp yıkılmadık bir karış toprak bırakmamaktı.

O gün öğleden sonra Champagne'daki bağlıkların arasından geçerken, meçhul generalin tahripçi şöhreti de peşinden geliyordu ve bu şöhreti pek de haksız kazanmamıştı.

Choltitz, İsveçli bir diplomata bizzat şu itirafta bulunmuştur : «Sivastopol'dan beri ordularımızın ricatını korumak ve geride bıraktıkları her şeyi yakıp-yıkmak görevinden başka bir şey yapmadım.»

8

Peron boyunda bitkin ve kaderlerine boyun eğmiş izinli askerler bekleşiyorlardı. Birkaç dakikaya kadar Berlin'den kalkan «Fronturlauberzug» (*) Silezya garından kara dumanlar kusarak hareket edecek, Doğu cephesine yollanacaktı.

Dietrich von Choltitz bu trene çok binmişti. Fakat o akşam, bir başka trene binecekti. İçinde kendisine bir kuşetin ayrıldığı ve üzerinde yarı yarıya silinmiş Fransızca sözcükler okunan vagon ise, Choltitz'e bir başka çağın anılarını hatırlatıyordu. «Uluslararası Yataklı Vagonlar şirketi ve Büyük Avrupa Ekpresi»nin eski katarı, generali doğu Prusya'ya, Rastenburg'a götürecek olan «Offizier General Führersonderzug D 2» (**) olmuştu. Hitler'le ilk görüşmesini ertesi sabah orada yapacaktı.

Dietrich von Choltitz ceketinin düğmelerini çözmekle işe başladı. Lavabonun üzerindeki cilâlı maun masacığın üzerine, sadık şöförü Priez sabununu, eski Gillette usturasını, generalin uyumak için muhtaç olduğunu bildiği Rivonal hapları tüpünü yerleştirmişti.

Choltitz otomobille uzun yolculuklar yapmaya alışıktı, ama o gece kendisini pek yorgun hissediyordu. Normandiya'dan saat sabah 5'te yola çıkmış, akşam 9'a doğru Berline ulaşmıştı. Adlon otelindeki odasına henüz yerleşmişti ki, telefon çalmıştı. Arayan, derhal Rastenburg'a gelmesini emreden Burgdorf'tu. Söylediğine göre Hitler, yeni görevini generale bizzat verecekti. Ertesi sabah saat 11.30 için bir randevu tespit edilmişti.

Bu çağrı Choltitz'i pek düşündürüyordu. Hitler'in yanına dâvet ettiği mareşaller bile enderdi. Değerli vakitlerinin bir kısmını ayırdığı generallerinin sayısı ise, daha da azdı. Kendisine bahşedilen bu şerefin sebebi nedir acaba

(*) İzinliler treni
(**) Führer özel treni

diye sorup duruyordu Choltitz. En sonunda tren kımıldanınca, artık daha fazla endişelenmemeye karar verdi. Adlon otelinin kitaplığından aldığı kalın ciltli koca kitabın sayfalarını karıştırmaya başladı. Bu, «Fransa-Prusya Savaşının Askerî Tarihi» adlı eserdi.

Berlin'deki gardan 1500 kilometre uzakta, Paris'teki Lyon garının camları altında, o gece bir başka tren daha hareket ederken sallanıyordu. Hücum ederek trene binen yolcular arasında yalnız Jacques Chaban-Delmas bu katarın daha Lyon'a varmadan, Alman ulaşım planlarını aksatmak hedefini güden sabotajlar nedeniyle iki defa durabileceğini biliyordu. Üstelik bu planın hazırlanmasına Chaban-Delmas'nın bizzat kendisi de katılmıştı. Fakat birkaç saat önce, olağanüstü bir kararla, Paris-Lyon katarının geçmesine izin verilmesini emretmişti. Çünkü trende kendisi de bulunacaktı. Jacques Chaban-Delmas bütün ışıkların söndürüldüğü, mezar karanlığı içindeki kompartımanında verdiği emirlerin, o gece demiryolunu uçurmak için dinamitleri balataların arasına yerleştirecek olan iki kişiye zamanında ulaşmasına dua etmekten başka bir şey yapamıyordu.

Ertesi gece Mâcon'a yakın bir kampta, general Chaban-Delmas'nın bir Lysander ile randevusu vardı. İşgal altındaki Fransa'ya inen bütün uçaklar gibi, bu Lysander de yolcusunu sadece üç dakika beklemek için emir almıştı. Daha sonra, yolcusu ister gelmiş, ister gelmemiş olsun, havalanacak ve İngiltere'ye dönecekti. Paris'in selâmetinin, bu randevuya yetişmesine bağlı olduğu inancındaydı Chaban-Delmas.

9

Dietrich von Choltitz on üç yıldan beri III. Reich ordularına hizmet ediyordu ve bu süre içinde Hitler'i sadece

bir defa görebilmişti. 1943 yılı yazında, general von Manstein'ın, Dinyepropetrovsk yakınındaki genel karargâhında verilen yemekte, Choltitz, Hitler'in tam karşısına oturmuştu. Führer'in her zamanki monoloğunu izleyen adeta dinî sessizlik sırasında, Choltitz, III. Reich'ın efendisini rahatça incelemek fırsatını bulmuştu. Üç şey kendisini özellikle çarpmıştı : Führer'in sinirli vücudundan etrafa yayılan bulaşıcı iyimserlik, yüzünün hiç bir şekilde gülümsememesi ve tam «bir Silezyalı köylü haliyle yemek yemesi».

Bir yıl sonra, o fırtınalı 7 ağustos 1944 günü sabahı, Dietrich von Choltitz yine Hitler'i görmeye gidiyordu işte. Fakat bu sefer koşullar değişmişti. Dinyepr kıyısında yenilen yemekte söylenen iyimser tahminler gerçekleşmemişti. Kızılordu'nun öncü birlikleri «Kurt Ini» noktasından sadece 100 kilometre uzaktaydı ve Batı cephesinde de Wehrmacht'ın Normandiya savaşını kaybetmek üzere olduğunu, Choltitz herkesten çok daha iyi biliyordu.

Ancak O.K.W.'nin özel treninden inen general, sonradan itiraf ettiği gibi, Hitler tarafından «yeniden doldurulmaya» hazırdı. Choltitz, Almanya'nın tarihî bir görevi olduğuna inanmıştı. Zaferi kazanacağına da hâlâ inanıyordu. Fakat her inançlı kişi gibi, ülkesi kaderin acı darbelerini yedikçe, inancının sarsıldığını hissediyordu. Dolayısiyle Hitler'le yapacağı bu görüşme, kendisi için adeta bir Hac yolculuğuydu. Yeni bir güç kazanarak çıkacağını umuyordu bu görüşmeden. Savaşın gidişini değiştirecek bir çıkar yol olduğuna inanmayı umuyordu.

Trenden inişinde kendisini karşılayan, Hitler'in yaveri Hauptsturm führer (*) Gunsche oldu. Gunsche'nin Mercedes'i hemen ormanın sık tepeciğine daldı ve Wolfsschanze'ye - Kurt Ini - yöneldi. Üç Sperrkreis'tan - Güvenlik Kuşakları - birincisinde Gunsche özür dileyerek 20 temmuz suikastından beri olağanüstü güvenlik tedbirlerinin arttırıldığını, gelen bütün ziyaretçilerin bavullarının aranacağını bildirdi. Bu formalite sona erince, araba dikenli tel

(*) Hücum Kıtası Kumandanı

engelleri, mayın tarlaları, uçaksavar mitralyözlerinden meydana gelen üç ayrı güvenlik kuşağını daha geçti. Choltitz en sonunda elektrikli tellerle çevrilmiş son bir koruma yuvasına vardı. Bunun ardında da, seçme Gross Deutschland alayının yedi bölüğünün muhafazası altında yaşayan Nazi diktatörü ile belli-başlı ortaklarının bulunduğu yuva bulunuyordu.

General Burgdorf kendisini alıp hemen Führerin yanına götürmek için kapıda bekliyordu. Bunker'e doğru yürürlerken, Burgdorf parmağı ile 20 temmuzda patlayan bombanın tahrip ettiği barakaların yıkıntılarını işaret etti. Dietrich von Choltitz de kendisine gösterilen güvenden dolayı teşekkür edip, hangi nedenle böyle bir şerefe nail olduğunu sordu.

«Paris'teki işi çok iyi becerebileceğinizi iyi biliyoruz da, ondan,» diye telâşla cevap verdi Burgdorf.

Hitler'in bunker'inin önünde nöbet tutan iki genç S.S. subayı, silâh olup olmadığını anlamak için üzerlerini aradılar. Sonra ortadan kayboluverdiler. Choltitz, parmakları kasketinin siperliği üzerinde kasılmış, Burgdorf'un soluğunu ensesinde hissederek, penceresiz odanın orta yerine ilerledi. Basit bir tahta masanın ardında, ayakta duran adamla aralarında yarı mesafe kalınca, durdu. Derhal esas duruşa geçip, kolunu kaldırdı ve bağırdı :

— Emredin Führer'im (*)

Fakat o anda karşısında bulduğu insan, bir yıl önce gördüğünden çok farklıydı. Sonradan, «Karşımda bir 'ihtiyar' vardı» diyecekti. Hitler'in yüzü kül gibiydi; bütün hatları kasılmıştı. Parlak gözleri solmuş, omuzları çökmüştü. Choltitz, Hitler'in sol kolunun titrediğini de farketti. Hatta sağ eliyle bu titremeyi önlemeye çalışıyordu. (**) Fakat ziyaretçiyi asıl çarpan şey, Hitler'in sesi oldu. Yüz milyonlarca insanı donduran ve dehşete salan o cırtlak havlamalardan eser kalmamıştı. Neonla aydınlanan bun-

(*) 20 temmuzdan sonra nazi selâmı, silâhlı kuvvetler mensupları için mecburi olmuştu.

(**) Bazı doktorlara göre Hitler, Parkinson hastalığına tutulmuştu.

ker'in dibinde, belli-belirsiz bir homurdanma işitiliyordu, o kadar. Bir yıl önce Führer, gür sesiyle Choltitz'e bile güven vermişti.

Hitler, Gross Paris'in yeni komutanına yine de repertuarının büyük sahnelerinden birini hazırlamıştı. Bitkin, zor işitilebilen bir sesle önce geçmişi hatırlattı, Nasyonal-Sosyalist Parti'yi hangi koşullar altında kurduğunu, Alman halkını tarihî kaderine hazırlayan kusursuz aracı nasıl yarattığını anlattı.

Çok geçmeden boğuk homurdanması, daha güçlü ve belirli olmaya başlamıştı. Hitler yine saçmalıyordu. Hazırladığı zaferden, gizli silâhlardan, Normandiya'dan söz ediyordu. Şimdi ulumaya başlamıştı ve çıkarttığı sesler yüzünü bütün bütün şekilsizleştiriyordu. Bunker'den çıkar çıkmaz, Choltitz, Hitler'in daha o sabah söylediği sözlerden birkaçını defterine not edecekti. 20 temmuz suikastini anarken, Hitler birden kükremişti : «Herr General, on kadar general, eserimi tamamlamama engel olmak istedikleri için bir ipin ucunda sallanıyor. Fakat Alman halkını zafere ulaştırmak demek olan bu eseri sonuna kadar götürmeme kimse engel olamayacaktır...»

«Hitler bu sözleri söylerken, dudaklarından salyalar akıyordu, diye hatırlıyor Choltitz; kutusundan fırlayan bir şeytan gibi, Führer yerinden kalkıyor, ağzını-burnunu oynatıyor, tekrar koltuğuna çöküyor, bu sefer bakışlarında korkunç alevler tutuşuyordu.»

Yüzü kıvrılıp büzülen, vücudu ihtilâçlar içinde titreyen, bakışları tutuşan Hitler, kendisini öldürmeye kalkışan «Prusyalı generaller kliği»ne karşı bir süre daha atıp tuttu. Sonra sakinleşti. Uzun bir sessizlikten sonra, bakışlarını kendisini görmek için Avrupa'nın yarısını arşınlayan generalin üzerine dikti. O anda Führer'in ağzından çıkan birkaç cümleyi Dietrich von Choltitz not defterine kaydedecek ve bunları o kadar sık okuyacaktı ki, çok geçmeden ezbere öğrenecekti. «Demek ki şimdi Paris'e gidiyorsunuz, diye bağırmıştı Hitler. En büyük savaşın, subayların âyininde en iyi yeri kapmak için verildiği anlaşılan Paris'e

(...) Şu anda tarihin en büyük savaşını Normandiya'da veren askerlerimiz için ne kadar büyük bir yüz karasıl Herr general, işe bütün bu maskaralıklara bir son vermekle başlayacaksınız (...) Sonra Paris'i bir cephe şehri haline getirecek, pusuya düşenlerle kaçakların cehennemi haline sokacaksınız. Sizi Gross Paris'in başkomutanı olarak göreve atıyorum Herr general! Şimdiye kadar hiç bir generale nasip olmayan geniş yetkilere sahip olacaksınız siz (...) Size, kuşatılan bir kalenin komutanına tanınan bütün ayrıcalıkları tanıyorum...»

Hitler, Paris için çetin günlerin yaklaştığını, pek amansız emirler verilebileceğini de lâf arasında belirtti. Bu emirlerin Choltitz tarafından hiç çekinmeden uygulanması beklenecekti.

«Sivil halkın her türlü ayaklanma teşebbüsünü ezeceksiniz! diye eklemişti Hitler. Her türlü tedhiş eylemini, Alman Silâhlı Kuvvetlerine karşı yöneltilecek her sabotajı insafsızca cezalandıracaksınız. Herr general, bunu gerçekleştirmek için benden her türlü desteği göreceğinize emin olabilirsiniz.»

Choltitz, bu son sözleri söylerken Hitler'in yüzünde beliren «vahşî, insanlık dışı, şeytanî bakışı» daima hatırlayacaktı. Aynı gün şöförünün önünde kendi kendine şöyle mırıldanacaktı: «Dua edin, beni Paris'te müthiş şeyler bekliyor...»

Dietrich von Choltitz, Rastenburg'a bir lider görmeye gelmişti. Fakat karşısında bir hasta adam bulmuştu. Uğradığı bu hayal kırıklığı, çok şeyi değiştirecekti.

10

Yapraklarla örtülü Horch arabası içinde, Saint-Cloud köprüsünden Seine nehrini aşan iki bitkin adamın gözüne Paris şehrinin damları, birden Vâdedilmiş Toprak gibi gö-

ründü. Genç ve başarılı general Walter Warlimont ile yaveri binbaşı Helmut Perponcher, Normandiya cephesinde geçirdikleri iki günü asla unutamayacaklardı.

Wehrmacht'ın kurmay başkanı yardımcısı Warlimont, Avranches karşı taarruzunu gözden geçirmek için Hitler tarafından özel olarak Normandiya'ya gönderilmişti. Bu harekâtın adı, «Liège»di. Hedefi de, Patton'un tanklarının Bretagne'da açtıkları gediği boğmaktı. Harekât, başarısızlığa uğramıştı. Cephede geçirdiği birkaç saat içinde, Warlimont, Almanya'nın Müttefikleri denize dökmek için beslediği son umudun da yıkıldığına tanık olmuştu. Alman tümenleri, İngiliz-Amerikan hava kuvvetleri tarafından oldukları yerde mıhlanmıştı. Kendisi ve yaveri de, ancak şöförlerinin olağanüstü ustalığı sayesinde selâmete kavuşabilmişlerdi.

Seine boyunca ilerleyen çamur içindeki otomobil, biraz sonra Luxembourg sarayının avlusunda durdu. Walter Warlimont, Rastenburg'a dönmeden önce kısa bir süre Paris'te kalacaktı : uçakları Normandiya'da askerlere eksikliğini çok hissettiren Batı cephesi Luftwaffe başkomutanı mareşal Hugo Sperrle ile beraber yemek yiyecekti.

Göğsü nişanlarla bezenmiş, tertemiz beyaz ceketinin içinde, şişko mareşal, genç genarale, «1944 yılı ağustos ayı başında Paris'e yerleşmiş olan Alman kurmaylarına hakim adeta bilinçsiz sükûnetin görüntüsü» gibi gelmişti. (*)

Marie de Médicis'in, XVI. Louis'nin, Napoléon'un parlak balolar düzenledikleri muhteşem salonlarda, Fransa Cumhuriyeti'nin ulularının Meclisini topladığı, tarih dolu bu Luxembourg sarayında, Alman mareşali ve kurmayları, o yaz III. Reich'ın herhalde hâlâ beyaz ceket giyen son su-

(*) Batı cephesinde bir denetleme gezisinden dönen general Jodl, 9 ocak 1944'te «Anılarına şunları yazıyordu : «Paris'te ancak 12.000'i muharip, 52.000 asker bulunmaktadır.» Jodl, Paris'e yerleşen kurmayların sayısının çokluğu, sayılarının kabarıklığı ve disiplinsizlikleri karşısında dehşete kapılmıştı. Ağırbaşlı Jodl için hiç kuşkusuz Paris, tanıştığı subayların «muhariplikleri»ni tamamen «yiyip bitirmişti».

baylarıydı. Konuğuna ünlü ressam David'in «Sabines'lerin Kaçırılışı» adlı tablosunun ilk eskizlerini karaladığı yeri gösteren Sperrle, şampanya kadehini kaldırdı, «Gamalı Haç'ın daha bin yıl üzerinde dalgalanacağı Paris şehrinin şerefine» içti.

Ağustos ayının bu ilk günlerinde, gamalı haçın daha bin yıl Paris üzerinde dalgalanmasını umanlar, yalnız Wehrmacht'ın yüksek rütbeli subayları değildi. Yüzlerce kendi halinde subayla, pek çok asker için de Paris'te geçirdikleri savaş yılları, yaşantılarının en güzel günleri olmuştu. Büyük müzik meraklısı, Berlinli Sonderführer (*) Alfred Schlenker, her gün Parislileri ölüme mahkûm eden Askerî Mahkeme temsilcisi, üç yıldan beri bir kere bile Opéra suarelerini kaçırmamıştı. O akşam da, her salı günü olduğu gibi, Fransız dostu ile birlikte Nogent-sur-Marne'a yüzmeye giden arkadaşı Eugen Hommens'i bekliyordu. Sarayın yemek salonunda birlikte en sevdiği yemekten, yani Koenigsberg usûlü işkembe yahnisi yiyeceklerdi.

Paris'in öbür ucunda, Neuilly'de hazırlattığı özel konağında, savaştan önceki konkurhipiklerin bir numaralı yıldızı, aristokrat albay Hans Jay, o saatte banyoya giriyordu. Aynanın karşısında saatlerce monoklunu düzeltti, ayarladı. Kimbilir, belki de bir yandan da, o gece «Shéhérazade» adlı kabarenin suçlu ışıkları altında baştan çıkartmayı umduğu genç kadını hayal ediyordu. 1943'te Paris'e geldiğinden beri, bu ufak-tefek, zarif adam, Paris gece hayatının en sadık müdavimlerinden biri olmuştu. Ağustos ayının bu ilk günlerinde de, onu bu alışkanlığından caydıracak hiç bir şey yok gibiydi.

Bois de Boulogne'un karşı yakasında, zarif Raphaël caddesinde, 26 numarada, Passy'nin tam göbeğinde, Annabella Waldner adında yirmi dört yaşında sarışın bir güzel, dört yıldan beri her akşam yaptığı gibi, milyarder parfümcü François Coty'nin konağındaki som gümüşten şamdanları yakıyordu. Annabella dört yıldan beri Paris şehri

(*) Özel Kumandan

askerî valisinin ikametgâhı olan bu güzel binanın resmî ev sahibesiydi.

Salonlarından Nazi Almanyası'nın, faşist Italya'nın, Vichy Fransası'nın bütün kodamanlarının gelip-geçtiğini görmüştü. Yönetimi kendisine ait mahzenlerde ve dolaplarda Fransız şaraplarının en seçmeleri, Rus havyarı, Périgord'un en nefis kaz ciğeri ezmeleri bulunuyordu. Bu genç ve güzel kadın için geride kalan dört yıl, Kül Kedisi'nin rüyasından farksızdı. Özel otomobili, şöförü, hatta Opéra'da bir locası bile vardı : generalin locası!

Gamalı haçın daha bin yıl Fransa başkenti üzerinde dalgalanacağını umanlar, yalnız Hans Jay ve Annabella Waldner gibi Almanlar değildi. Bu umudu paylaşan pek çok Parisli de vardı. Verdun'de bir kolunu kaybeden Parisli saygıdeğer bir sanayicinin kızı olan yirmi beş yaşındaki Antoinette Charbonnier için, Paris'in kurtuluşu kadar korkunç bir şey olamazdı. Antoinette Charbonnier bir Alman subayına âşıktı. Sonradan, 1940 yılı haziranının yarı tanrılarının kendisini büyülediklerini itiraf edecekti. «Çelik bakışları, siyah çizmeleri, yanık göğüsleri, sarı saçları ile, onlar birden içinde yaşamak arzusunu duyduğum bir dünyayı temsil ediyorlardı. Bir kuvvet, güzellik, dirilik dünyasını.» Dört yıl bu dünyada yaşamıştı. Yüzbaşı Hans Werner'in kolunda, akrabalarına, arkadaşlarına, çevresine meydan okumuştu. III. Reich'in tatlı çağını, onunla birlikte geçirmişti. Ikisi birlikte sinemada, tiyatroda, kabarelerde görünmüşlerdi. Antoinette'in geçtiği yerlerde gururları incinen vatanseverler üzerine tükürmüş, imzasız mektuplar gönderilerek tehdit edilmişti. Fakat Hans Werner'i deli gibi seven, işbirlikçilerin propagandasına kanan Parisli Antoinette Charbonnier, en sonunda Hitler'in mucizelerine inanmıştı. Daldığı rüyanın bir gün sona erebileceği aklının ucundan bile geçmiyordu. O akşam «Monseigneur»ün kemanlarından taşan melodiler, onu bir kere daha yüzbaşı Hans Werner'in kolları arasında çılgınlar gibi döndürecekti. Birbirlerine sarılırlarken, elbisesinin göğsü, yakışıklı subayın Demir Haç nişanına takılacaktı.

Fakat kimse, general von Choltitz'in emireri onbaşı Helmut Mayer kadar Paris'i takdir edemiyordu. İlk geceler, Ritz'deki odasında Mayer kâbuslar görmüştü. Dehşet veren uçakların üzerine pike yaptıklarını izlemişti. Paris'i, Berlin, Hamburg, Münih, Cologne gibi kentlerin akıbetinden koruyan bu mucizeyi, daha pek çok Alman gibi, Helmut Mayer de bir türlü anlıyamıyordu.

O akşam Helmut Mayer on aydan beri ilk defa sinemaya gitti. Vendôme sinemasında gösterilen «Bucholz Ailesi» adlı Alman komedisinin birinci bölümünü seyretti. Mayer, generalin hemen dönmeyeceğini umuyordu. Filmin ikinci bölümü, ancak bir hafta sonra gösterilecekti. Helmut Mayer ise her ne bahasına olursa olsun bu bölümü kaçırmak niyetinde değildi.

11

Onbaşı Helmut Mayer'in ümitleri boşa çıkacaktı. O daha Vendôme sinemasına girerken, komutanı Paris'e doğru yola çıkmıştı bile. General, 7 ağustos akşamı saat sekizde, Hitler'in özel G.Q.G. treniyle, yanında şöförü Alfred Priez olduğu halde, Rastenburg'dan ayrılmıştı. Sabah kendisini almaya gelen aynı siyah Mercedes, onu uzun ve mavi-sarı vagona kadar götürmüştü. Fakat bu sefer Gross Deutschland alayından genç bir teğmen de şöförün yanında yer almıştı. Otomobil trenin yanında durunca, genç subay, Dietrich von Choltitz'in elini tutmuş, şöyle mırıldanmıştı : «Talihiniz açık olsun generalim. Paris'e gittiğiniz için size nasıl gıpta ediyorum, bilemezsiniz!» Choltitz, bu itirafın üzerinde yarattığı inanılmaz huzuru sonradan hatırlayacaktı. «O akşam Paris'e gittiğim için bana gıpta edecek bir tek kişi olabileceğini hiç sanmazdım doğrusu!» Öğleden sonra Wehrmacht'ın genel kurmay başkanı ge-

neral Alfred Jodl ile yaptığı görüşme, Paris'teki görevinin ne olduğu konusunda bütün şüphelerini sildi. Jodl tarafından beş maddelik bir emirde özetlenen bu görevin, bir gün adını, soyunun şerefini ve dünyanın en güzel şehrinin küllerinin lekeleyeceği önsezisi, Choltitz'in içine yerleşmişti bile.

Kompartımanın camından general, Rastenburg'un çamlarının yavaş yavaş kaybolduğunu gördü. Çok geçmeden hava karardı, «Führer Sonderzug», Brandebourg'un buğday ekili düz ve sıkıcı ovalarına atıldı. Ceketinin cebinden o gün yemekten sonra Mareşal Keitel'in sunduğu puroyu çıkarttı. Choltitz dişleriyle ve dikkatle ucunu ısırdı puronun. Sonra kibriti olmadığını farkedip, yerinden kalktı, koridorun kapısını açtı. Açık camın kenarına dayanmış, saçları kırlaşmaya başlayan bir yolcu, göğsü Reichsleiter'lerin (*) gamalı haçlı nişanıyla süslü, vagonun orta yerinde sakin-sakin sigarasını tüttürüyordu. General daha o sabah Mareşal Keitel'in masasında yanyana oturdukları Reichsleiter'i tanır gibi oldu. Adının Robert Ley olduğunu hatırlıyordu. Bu sözü geçer Nazi kodamanı, pek de neşeli görünüyordu. Subayın purosunu telâşla yaktı ve çok geçmeden birlikte sohbete daldılar. Purosundan kısa kısa nefesler çeken Choltitz, Raichsleiter'e Paris askerî valiliğine atandığını söyledi. Hitler'le görüşmesini ve kendisine verdiği görevi anlattı. Reichsleiter kendisini hararetle tebrik edip, onun gibi yetenekli bir askerin girişeceği her şeyi başaracağına olan inancını belirtti. Hatta görevinin başarıya ulaşması şerefine bir kadeh kaldırmayı bile teklif ediyordu. Şu «Französiche Schweine»ler, (**) harika şarap yapıyorlar, diyordu adam. Hitler'in metrdoteli kendisine bir şişe Bordo şarabı vermişti ve şişeyi hemen, Gross Paris'in yeni komutanıyla paylaşmaktan büyük kıvanç duyacaktı.

Birlikte generalin kompartımanına gidip yerleştiler ve

(*) Rayh yetkilisi
(**) Fransız domuzları.

neşe içinde kadeh tokuşturmaya başladılar.

Sözden söze geçtiler ve en sonunda Nazi kodamanı iyice açılıp, general von Choltitz'e, kendisinin de Führer'i gördüğünü itiraf etti. Bu görüşme, hazırladığı ve Hitler'in son onayını aldığı yeni bir kanun maddesiyle ilgiliydi. Kanun hemen ertesi günü Berlinde yayınlanacaktı. Reichsleiter, ucu altın yaldızlı Koriazzi'sinin dumanını savunarak, yeni kanunun «Sippenhaft» (*) adını taşıyacağını açıkladı.

«Sippenhaft mı?» diye hayretle tekrarladı Choltitz.

Reichleiter, memleketi olan Hanover'a ait çok duru bir şiveyle Almanya'nın şu sırada tarihinin en çetin dönemlerinden birini yaşadığını izah etti. Generallerin her gün hıyanet içinde olduklarını herhalde Choltitz de çok iyi biliyordu. Bir kısmı savaşmadan düşmana teslim oluyor, bir kısmı görevlerinin gereğini yerine getirmekte aciz kalıyor, daha başkaları da Führer'i ortadan kaldırmaya kalkışıyorlardı. Bu tür zaafa göz yumulamazdı, değil mi? Alman generallerinin ancak bir tek tutkuları olabilirdi: Führer'in emirlerini harfi harfine yerine getirmek. Bu, apaçık ortadaydı.

«Sippenhaft, sevgili generalim, işte özellikle bunu sağlayacak» dedi adam sakin bir sesle, hiç bir heyecan belirtisi göstermeden; sonra general von Choltitz'e, 8 ağustos 1944'ten itibaren «Alman subaylarının eş ve çocuklarının rehin sayılacaklarını, büyüklerin tutumundan ailelerinin sorumlu tutulacaklarını» anlattı. «Bazı hallerde rehineler ölüme mahkûm edilebilecek ve cezaları derhal infaz olunacaktı.»

Choltitz daha sonra şöyle diyecekti: «Bu sözleri işitince, eski asker vücudumun buz gibi bir ürpermeyle sarsıldığını hissettim.» Hâlâ bardağının dibinde duran renkli sıvıyı sabit bakışlarla süzerken, birden içinden kusmak gelmişti. Ne söyliyeceğini araştırırken, «Eğer 'Sippenhaft' gerçekten buysa, Almanya'nın düpedüz Ortaçağ uygula-

(*) «Sippenhaft» sözcüğü, bir ailenin fertlerinin tutuklanması ve hapsedilmesi anlamına gelmektedir.

malarına döneceğini» belirten sözler gevelemişti. Reichsleiter de derin bir iç çekip, «Durumun bu tür tedbirler alınması gerektirdiğini anlamanız lâzım,» diye tekrarlamıştı.

Reichsleiter ardından bir hamlede kadehini dikip boşalttı ve yerinden doğruldu. İki adam birbirlerine iyi geceler dilediler. Bir daha birbirlerinin yüzünü görmeyeceklerdi artık. (*)

O gece Gross Paris komutanı boş yere uyumaya çalıştı. Yolculuk arkadaşından öğrendiği beklenmedik haberler kanını donduruyor, bugün buz gibi soğuk bunker'de aldığı emirleri yerine getirememek felâketine uğrarsa, bu çılgın ve şeytanî kanunun ailesine nasıl bir kader çizeceğini düşünüyordu.

Ertesi gün kısa bir süre Berlin'de durduktan sonra, Paris yolunda Baden-Baden'e uğrayacak, 14 ve 8 yaşındaki kızları Maria-Angelika ile Anna-Barbara'yı kucaklayacaktı. Karısı Uberta da gidip küçük Timo'yu beşiğinden alacak, general de bebeğini dizlerinde hoplatacaktı. Belki de sert Alman generali hayatta bu en çok sevdiği varlıkları son defa olarak görecekti. Zaten beş yıldan beri süregelen savaş sırasında da pek az görebilmişti.

Saat sabahın üçünde, Choltitz hâlâ uyuyamamıştı. Bunun üzerine hayatında hiç yapmadığı bir şey yaptı : üç Rivanol hapı yuttu. Ardından derin bir uykuya daldı.

12

Örtündüğü sisten örtünün altında, vâdinin dibindeki küçük kent yavaş yavaş uyanıyordu. Viktoriastrasse'nin

(*) Choltitz, bu kitabın yazarlarına, Reichsleiter Ley'e yolda rastlayışının rastlantı değil, O.K.W. tarafından düzenlenen bir tertip olduğunu uzun süre düşündüğünü söylemiştir. Biz bu iddiayı doğrulayacak hiçbir delil bulamadık. O gün Rastenburg'da bulunmadığı halde, general Warlimont da, Reischsleiter'in ziyaretinden haberdardı. Warlimont'a göre bu ziyaret, Choltitz'in Hitler tarafından kabulünden önce düzenlenmişti.

sonunda, Rus kilisesinin kubbelerinin ardında, yaşlı bir kadın dükkânını açıyordu. Fırıncı Frau Gerber'di bu. Eskiden bu saatte bir Duisenberg, bir Rolls, ya da bir Bugatti, gelip dükkânın önünde dururdu. Fraklı ve uzun tuvaletli baylar ve bayanlar, geceyi eğlenerek geçirdikten sonra, faslı Frau Gerber'in bretzel'leriyle (*) bitirmeyi gelenek haline getirmişlerdi. Ne yazık ki savaşın beşinci yılında, Baden-Baden'de artık geceyi eğlenerek geçiren kimse kalmamıştı. Çayırın ucunda, beyaz sütunlarının arkasında, o güzel günlerin gözde gazinosu çoktan kapanmıştı. Frau Gerber'in bugünkü ilk müşterisi, semtteki bir mülteci ailesinin ufak-tefek hizmetçisiydi. Dietrich von Choltitz için Johanna Fischer'in satın alacağı bretzel'ler, savaşın son çörekleri olacaktı.

Rastenburg'la Baden-Baden arasında general, sâdece Berlin'de kısa bir zaman kalmıştı. Bu süre içinde de Priez, Potsdamerstrasse'de bir mağazaya kadar koşup, bundan böyle efendisinin üniformasında taşıyacağı yeni apoletleri satın almıştı. «O.K.W. Zug» (**) tan inişinde, Choltitz'i bir telgraf bekliyordu. Burgdorf imzasını taşıyan bu telgrafta, «Hitler'in özel emriyle» Gross Paris komutanının orgeneralliğe yükseltildiği bildiriliyordu.

Bütün gece, kendisini Baden-Baden'e götüren otomobilde, Dietrich von Choltitz bu anî yükselişin altında saklı olabilecek karanlık niyetleri çözmeye çalışmıştı. O.K.W.'nin şimdiye kadar bir şehrin valiliğini, başkent bile olsa, bir ordu komutanına emanet etmediğini çok iyi biliyordu. Paris'te de hiç bir askerî vali, tümgeneralden daha yüksek rütbe taşımamıştı.

Siyah Horch arabası Baden'in ilk evlerine ulaştığı zaman, Dietrich von Choltitz artık bu konuda endişelenmekten vazgeçti. Dedesi ve babası da subay olan Uberta von Choltitz için, o sabah kocasının omuzlarındaki yeni rütbelerinin hiç de sevindirici bir tarafı olmayacağını çok iyi

(*) Bir çeşit Alman çöreği.

(**) Batı Baş Kumandanlığı treni

biliyordu.

Maria-Angelika ve Ann-Barbara, o sabah babalarının ziyareti dolayısiyle yenen ve sofra başından bir türlü kalkamadıkları sabah kahvaltısını hâlâ hatırlamaktadırlar. «Rastenburg'dan babamız 'Führer'in Paketi' adını taktığı kocaman ve esrarengiz bir paket getirmişti, diye anlatmaktadırlar. Bu, Hitler'in 'Kurt Ini'ni ziyaret edenlere verdiği bir armağandı. Içinde 'pumpernickel' (*) ler, reçel, çikolata, börek, şekerlemeler ve hatta zencefilli bir kek olan 'stollen' bile vardı.»

Fakat Maria-Angelika ile Anna-Barbara babalarını o gün ancak yarım-yamalak görebildiler. Saat ona doğru, traş olan von Choltitz, ailesi ile vedalaşıp yine arabasına atladı. Bu kısa görüşme sırasında hiç bir heyecan gösterisi olmamıştı. Kuşaktan kuşağa silâh altına alınmaya alıştıkları için, Choltitz'ler artık ayrılıkların acısını hissetmiyorlardı bile. On sekiz yıllık evliliği sırasında Uberta von Choltitz de, kocasının yokluğuna alışmıştı. Onun için Paris, kocasının meslek hayatında bir aşamaydı, o kadar. O anda alışılmamış bir kaygı hissetmişse, bu da sadece kendisini ilgilendiren, kişisel bir histen ve Paris hakkında beslediği düşüncelerden ileri geliyordu. Siyah Horch kocasını alıp Batı'ya doğru götürmeden birkaç dakika önce, Uberta von Choltitz, Alfred Priez'in birden generalin odasına çıktığını ve unuttuğu ağır bir bavulu alıp indirdiğini görmüştü. Bu bavulda çeşit çeşit sivil elbiseler olduğunu Uberta çok iyi biliyordu.

13

O sabah Saint-Martin sokağında, bisikletinin gidonu üzerine yatan bir adam, hem pedal çeviriyor, hem de bir

(*) Kara Alman ekmeği

şarkı mırıldanıyordu. Bu, sendikacı Yvon Morandat idi. Morandat'nın mutlu olması için bütün nedenler vardı : Gençti, âşıktı ve uğrunda her şeyini verdiği dâvâ, yakında zafere ulaşacaktı : kurtuluş saati yaklaşıyordu.

O anda Morandat kendisini emniyette bile hissediyordu. Saat ondan önce bu sokaktan geçeceğini bilen sadece üç kişi vardı : Saint-Martin sokağında randevu verdiği üç genç komünist.

Yvon Morandat için büyük serüven, 1940 haziranında bir sabah vakti başlamıştı. O gün, Manchester'deki Trentham Park'ta beş dağcı, de Gaulle adlı genç bir generalin saflarına katılmak için, alaylarından ayrılmıştı. Morandat, işte bunlardan biriydi. (*) İçgüdüsü ve inancı, bu davranışının karşılığını görmüştü. Yvon Morandat bugün Charles de Gaulle'ün kendilerine tam olarak güvendiği birkaç Parisliden biriydi. Jacques Chaban-Delmas ile beraber, sorumlu «De Gaulle'cüler»i meydana getiren küçük gruptandı.

Yvon Morandat daha hızlı pedal çevirmeye başladı. Biraz sonra yol boyunca uzanan kaldırımın kenarı, yerini küçük bir duvara bıraktı. Bundan, hedefine hemen hemen vardığını anladı. Tam bu sırada sol tarafında kendisini geçmeye çalışan bir başka bisikletlinin varlığını hissetti. Bisikletli hizasına varınca, Morandat uzanan bir ayağın ön tekerleğini tekmelediğini gördü. Darbe karşısında dengesini birden kaybedince, gidonu bıraktı, sarsıldı ve duvarın dibine uçarak düştü. Aynı anda Yvon Morandat birden çalışan bir otomobilin motor sesini işitti. Döndü ve bir boğa gibi üzerine sökün etmiş gelen koca bir kitle gördü. Bir hamlede doğrulup, duvarın üzerine sıçramak için taşlara tutunmayı denedi. Fakat duvar çok yüksekti. Morandat şimşek hızıyla kararını verip, duvara yapıştı. Tekerlekleri bisikletini parçalarken, çamurluğun vücudunu sıyırarak geçtiğini hissetti. Otomobil yoluna aynı hızla de-

(*) Narvik'ten dönen birliğin 144 mensubu ise, subaylarının tavsiyesi üzerine Fransa'ya gitmeyi tercih etmişlerdi.

vam edip, Saint-Denis bulvarına doğru gözden kayboldu.

Yoldan ilk geçen yabancı doğrulmasına yardım ederken, Morandat heyecandan hâlâ titriyordu. «Aman Tanrım! diye mırıldandı adam, apaçık öldürmek istediler sizi!»

Morandat parça parça olan bisikletini yolda bırakıp, sözleştiği komünist arkadaşlarının yanına yaya gitmeyi kararlaştırdı. Onu karşılarında görünce yüzlerinde birden beliren hayret, şüphelerini iyice onayladı. Yvon Morandat o sabah komünistlerin kendisini öldürmeye teşebbüs ettiklerine daima inanacaktı. (*)

Dua iskemleleri üzerinde secdeye varan siyahlar giymiş birkaç ihtiyar kadın, koronun gölgeliğinde tespih çekerek, okudukları duayı tamamlıyorlardı. Dört yüzyıl önce Saint-Barthélemy katliamını haber veren çan kulesinin altında, Saint-Germain-l'Auxerrois kilisesinde, sabah sekiz duası sona eriyordu. Papazın eşyalarını kaldırdığı bölmeye birden telâşla bir adam daldı. «Papaz efendi, dedi, günah çıkartmak istiyorum!»

Aradan uzun yıllar geçtikten sonra, ancak ölüm döşeğinde, kendisi de Périgord'da küçük bir kasabada papazlık ederken, ciddî tavırlı albay Henri de Margueritte, neden o sabah günah çıkartmak istediğini açıklayacaktı.

(*) Morandat, komünistlerin kendisini neden öldürmek istediklerini de bildiğinden emindi. Birkaç gün önce, Mirabeau köprüsü üzerinde, komünist arkadaşlarından biri ona, Fransızcayı belirli bir Slav şivesiyle konuşan bir yabancı tanıştırmıştı. Bu yabancı, sosyalist Morandat'ya, Komünist Partisi'nin kendisini uzun bir süreden beri saf bir idealist olarak gördüğünü söylemişti. Daha sonra, Avrupa'yı şimdi bekleyen asıl tehlikenin, kıtanın Birleşik Amerika tarafından ekonomik yönden sömürge haline getirilmesi ve istismarı olduğunu izah etmişti. Avrupa'nın, Birleşik Amerika'nın bu zulmünden kurtulmak için güvenebileceği tek ülke, Sovyetler Birliği idi. Ardından Morandat'ya, Parti için çalışmasını teklif etmişti. Kendisinden bütün istenen şey de, Londra'dan, Paris'teki de Gaulle'cülere gelen gizli mesajları, Parti'nin bir irtibat ajanına aktarmaktan ibaretti. Buna karşılık Morandat da, savaştan sonra dilediği siyasî göreve, kayıtsız-şartsız sahip olabilecekti. Morandat teklifi derhal reddetmişti. Birkaç gün sonra da, esrarengiz muhatabının kim olduğunu öğrendi : Kaganoviç'ti bu. Lazar Kaganoviç'in kuzenlerinden biriydi. Moskova'nın direktiflerini Fransız Komünist Partisi'ne ulaştırmak için sık sık İsviçre'den Fransa'ya seyahat ediyordu.

Liderlerinden biri olduğu Paris Direniş Hareketinin safları arasında olduğuna inandığı papazdan, Fransa'nın istikbali uğruna bir cinayet işlemek için izin almak üzere günah çıkartmaya gelmişti.

Albay Henri de Margueritte'in öldürmek istediği adamın adı, Rol'du. Bu adam, mühendis Pierre Lefaucheux'nün tutuklanmasından sonra, Paris'teki silâhlı direniş hareketinin başına getirilmişti. Komünistti. Doğu banliyösündeki karargâhında gizlenen Rol'un, o sabah yapılacak pek çok şeyi vardı. Otuz altı yıllık ömrünün en önemli olayını hazırlıyordu. De Gaulle'le Eisenhower'in her şeyden çok korktukları şeyin hazırlığı içindeydi: Paris'te bir ayaklanma! Ayaklanma patlak verince, kendisi de bunun lideri olacaktı. L'Ile-de-France'da, Fransız Dahilî Kuvvetleri bölge şefi olarak atandığından beri, Rol ne kendisini, ne de adamlarını bugün için hazırlamaktan bir an bile geri kalmamıştı.

Bretagne'lı bir deniz subayının oğlu olan Rol, gençliğinin yarısından çoğunu Fransız Komünist Partisi'nin uğruna harcamıştı. On üç yaşında hayatını kazanmak için okulu terketmek zorunda kalmıştı. Gece kurslarına devam etmiş ve Parti'ye kaydolmuştu. Militan sendikacı olup, Renault fabrikasına çırak girmişti. Fakat çok geçmeden Renault, Citroén ve Bréguet fabrikaları, grevler düzenleyen bu işçiyi kovmuşlardı. Rol 1936'da Enternasyonal Tugay'a katılmış, Ispanya'da çarpışmıştı. Sekiz yıl sonra da, Sierra Caballes'te ölen arkadaşlarından birinin adı olan Rol ismini seçmişti. (*) Üç yıl sonra dünya savaşı patlak verince, Rol, komünist olduğu halde (**), vatandaşlarının mecburî kabul ettikleri askerlik görevinden kaçmaya çalışmamıştı. Cesaretle görevini yapıp, Senagalliler alayında yaralanmıştı. Yaraları iyileşir iyileşmez, Direniş hareketinin safları arasına katılmış, o günden beri de savaşmaktan hiç geri kalmamıştı. Sakinliği, cesareti, amansız inatçılığı, tartışma

(*) L'Ile-de-France bölgesi F.F.I. şefinin asıl adı, Henri Targuy idi.

(**) 1939 yılında Almanya, henüz Sovyetler Birliği ile müttefikti.

kabul etmeyen vatanseverliği ile, en insafsız siyasî düşmanlarının bile hayranlığını kazanabilmiştl.

Henri de Margueritte adında ateşli bir katoliğin böyle bir adamı katletmeye kalkışması, Morandat adında bir sosyalistin, komünistlerin kendisini öldürmeye teşebbüslerinden şüphe etmesi, Paris direniş hareketinin büyük zafer saatinin yaklaştığı günlerde, siyasî ihtirasların nasıl doludizgin bu hareketi parçalamaya başladığını çok iyi göstermektedir.

Haziran ayında Paris bölgesine paraşütle silâh indirilmesine son verildiğinden beri, komünistlerle de Gaulle'cüleri ayıran uçurum giderek genişlemişti. Komünistler artık kendi hareket çizgilerini izliyorlardı. Zaferi ancak Paris'te halk kitlelerini harekete geçirmekle elde edebileceklerini çok iyi biliyorlardı. Fakat halk kitleleri komünistlere boyun eğmeye hevesli değildi; ideolojik inançlarını paylaşmıyorlardı; Stalin politikasına aynı kayıtsız-şartsız desteği göstermekte kararsızdılar. Ancak gerek Paris'liler, gerekse bütün Fransız halkı, de Gaulle'cülerden de yana sayılamazdı. Aslında halk, tıpkı örgütlenmiş direniş hareketi gibi, çoğunluğu vatansever Fransızlar olan ve sadece düşmanı topraklarından dışarı atmayı arzulayan kişilerden ibaretti. İşte «derhal eyleme geçme» arzusu, de Gaulle'cülerden çok, komünistlerin ileri sürdüğü taktiğe daha yakındı. Komünistlerin, sayıca üstünlükleri ve etkenliklerine oranla çok daha az sayıda sandalye ile temsil edildikleri Ulusal Direniş Konseyi'nde, beklemek mi, yoksa derhal eyleme mi geçmek konusu tartışıldığında, hep oybirliği ile karar alınması, bunu doğrulamaktadır.

Birkaç güne kadar komünistler grevleri başlatacaklar, bu da hiç kuşkusuz şehri Almanlara karşı silâhlı bir ayaklanmaya sürükleyecekti. Paris için, Parisliler için, bütün Fransa için, bu hesapsız tehlikeler doğurabilecek bir karardı. Fakat komünistler zafer karşılığında yüksek bir bedel ödemeye hazırdılar.

O gün Henri de Margueritte'in öldürmek istediği Rol

adlı sağlam yapılı Bretagne'lı, yumruğunu masaya indirerek, şöyle haykıracaktı : «Paris 200.000 ölüye değer!»

14

RAPHAEL CADDESİ, 26 no. daki otelin peronunda, general Wilhelm von Boineburg Lengsfeld ve yaveri teğmen kont Dankvart von Arnim, davetlilerinin gelmesini beklerken, sakin sakin konuşuyorlardı. Monokllu yaşlı zabitle, Brandebourg'lu küçük ve genç asilzade arasında son on sekiz ay içinde öyle çeşitli ve yakın ilişkiler olmuştu ki, artık protokol kurallarına aldırmıyorlardı bile. Stalingrad önünde 23. zırhlı tugaya komuta ederken bir Sovyet tankı tarafından feci surette ezilen Boineburg, 1943 yılı şubat ayında Paris askerî valiliğine atanmıştı. Bir sonraki yılın ilkbaharına kadar, naziler tarafından işgal edilen bütün Avrupa toprakları içinde, Fransa başkentinin 55 kilometre kare genişliğindeki toprakları kadar kolay yönetilebilen bir başka toprak daha yoktu. (*)

Her sabah saat 11'de Paris askerî valisi ile garnizona komuta eden subayları bir araya getiren Meurice otelindeki toplantı, 14 mart 1944'e kadar bir formalite olmaktan öteye geçmemişti. Fakat o gün Berlin'den gönderilen bir subay, general von Boineburg'un karşısına varmış, kendisine tozlu bir dosya uzatmıştı. Bu dosyanın kapağında şu okunuyordu : «Düşmanın Paris üzerine bir havadan indirme teşebbüsü halinde başvurulacak savunma tedbirleri». 1942 yılı ağustos ayında, Dieppe çıkartmasından

(*) Boineburg'un eski arkadaşlarından biri olan albay baron Kurt von Kraewel'in komuta ettiği 1. Güvenlik Alayına, bizzat albayın ifade ettiğine göre, 17 ay içinde Fransızların da içine karıştığı sâdece 5 olay intikal etmişti. Yine Kraewel'in belirttiğine göre, bunlar da tamamen adî suçlarla ilgiliydi.

sonra hazırlanan bu rapor, o günden beri Paris askerî valiliğinin arşivlerinde uyumaktaydı.

On gün sonra, aynı subay tekrar Berlin'den çıkagelmişti. O.K.W.'nin 3. Büro subayları savunma planını «kaba ve yetersiz» bulmuşlardı. Yaptıkları değişiklikler arasında, şehrin bir savaş alanı haline gelmesiyle, tahrip edilecek yerlerin bir listesi de vardı.

Bu tahribat işlemini «caniyane» ve «gereksiz» olarak yargılayan Boineburg, karşılığında O.K.W.'ye Paris önünde bir savunma hattı teklif etmişti. 325. Güvenlik Tugayı'ndan 25.000 kişinin gireceği, güçlü bir topçu ile desteklenen bu hattın, Paris yolunda önemli bir engel olacağını ileri sürdü. Böylece yeni bir dosya doğmuş oldu. Meurice oteli arşivinde dosyanın adı, «Boineburg Hattı» adını taşıyordu.

Çıkartma hareketinden sonra etken bir şekilde başlayan hazırlıklar, temmuz başında birden yavaşlamıştı. General Boineburg'un etrafında olağanüstü bir haber kulaktan kulağa dolaşmaya başlamıştı. Berlin'de bir grup subay, Hitler'i ortadan kaldırmaya hazırlanıyordu. Gerçek hislerinin ne olduğunu hiç bir zaman ortaya koymadığı halde, Boineburg da komplocuların fikirlerini benimsemekteydi. 20 temmuzda «Uebung» şifre kelimesi, Fransadaki askerî komutan general von Stülpnagel'in karargâhına ulaştığı zaman, Boineburg hiç tereddüt etmemişti. Aynı akşam saat 22.30'da, generalin gözleri önünde, arkadaşı yarbay von Kraewel, 1. Güvenlik Alayı'nın bir taburunun başında, 1.200 S.S. ve Gestapo ajanını tutukluyordu. Fakat yine o gece, Raphaél otelinin salonlarında, Boineburg, Hitler'in kendi sesinden suikastin başarısızlığa uğradığını ilân ettiğini, komplocuların başına gelecek amansız cezaların neler olacağını dinlemişti.

Kaderine boyun eğen Boineburg, artık her gün verilecek cezayı beklemeye başlamıştı. Nihayet 3 ağustosta beklenen ceza geldi. Bu, O.B. West'in bir telgrafı şeklindeydi ve general von Boineburg'un, sâdece «Paris askerî valiliği görevinden alındığını, yerine general Dietrich von

Choltitz'in atandığını» bildiriyordu.

Askerî vali önce bu tasfiye hareketinin şefaat niteliği karşısında hayret etmişti. Ardından, yerine gelecek olan meçhul generalin kimliği üzerinde durmuştu. Ordu yıllığını karıştırmıştı. «Rotterdam... Sivastopol...» diye okumuştu.

9 ağustos 1944 günü, akşam saat 8'de, siyah Horch'tan inip, Raphaél caddesi, no. 26'daki otelin peronu önünde derhal esas duruşa geçen ve «Heil Hitler!» diye bağıran adam, günün koşulları altında, ihtiyar generalin nazarında körü körüne nazizme bağlı birinden başkası olamazdı. Boineburg adamın basamakları sert adımlarla çıkışını seyrederken, yanında duran yaverinin kulağına eğilip, fısıldamıştı : «Inanın bana Arnim, hiç kuşkusuz bu 'ein ganz harter'in biri,» demişti. (*)

Yeşil kadife kaplı küçük salonda on çift bakış, ince eleyip sık dokumak için Gross Paris'in yeni komutanını bekliyordu. Kurmay başkanı kibirli ve küstah albay von Unger; 2. Şube Başkanı, esrarengiz albay Hagen; 3. Şube Başkanı zarif ve edepsiz albay Jay ve daha başka birkaç subay için, Dankvart von Arnim'in anlattığına göre, bu «gerçekten dokunaklı bir andı». Bir kısmı 20 temmuz komplosunun Paris bölümüne etken bir şekilde katılmışlardı. Fakat bir kısmı da gerçekten azılı birer naziydi. Paris'te izleyeceği politika her ne olursa olsun, von Choltitz her şeye rağmen bu adamlar arasında bir ayıklama yapmak zorundaydı. Fakat hiç bilmediği bu yüzlerin karşısında, o gecenin pek zarif dekoru içinde, on altı gün sonraki sona kadar kendisine eşlik edecek yalnızlığın ilk sıkıntılarını şimdiden hissetmeye başlamıştı bile.

Aşçıbaşı Gurgilev'in hazırladığı yelve kuşu kızartmaları ile çikolatalı tatlıları atıştırırken bunu izleyen yemeğin dinî sessizliği içinde, Boineburg ve subayları, konuklarının ciddî ve kesin bir sesle Hitler'le yaptığı görüşmeyi nakledişini dinlediler.

(*) «Yontulması zor biri» anlamına Almanca deyim. (Ç.N.)

Choltitz uzun monologunun sonunda, Reichsleiter Ley ile yaptığı konuşmayı ve adamın «Sippenhaft» hakkındaki açıklamasını da nakledince, Arnim'in anlattığına göre, «dâvetliler arasında sıkıntılı bir mırıldanma» geçti. Artık Hitler'in Paris'e oynatmak istediği stratejik rol hakkında hiçkimsenin kuşkusu kalmamıştı. Fakat yine de ortada anlaşılmayan bir taraf vardı : Choltitz, Führer'den aldığı emirleri şahsen nasıl uygulayacaktı? «Boineburg hattı» hazırlıklarını yeniden ele alıp, Paris'in muhtemel savunmasını şehir dışında mı hazırlamak isteyecekti? Yoksa doğrudan doğruya Paris'i mi bir müstahkem mevki haline getirecekti?

Aynı akşam Choltitz'le başbaşa yaptığı konuşmada, Boineburg, zihninden hâlâ silinmeyen Stalingrad fâciasının da etkisiyle, halefine «Paris'te tamiri imkânsız zarara sebep olacak hareketlere girişmemesini» tavsiye etti. Arnim'in hatırlattığına göre, bu sözler karşısında Dietrich von Choltitz'in yüzü, Hitler'in büyük bir portresinin yakınında, şöminenin mermeri üzerine yerleştirilmiş göbekli bir Buda heykelinin siması kadar hissiz ve anlamsız kalmıştı.

Gece yarısına doğru Dietrich von Choltitz giriş holünde sadık hizmeteri onbaşı Helmut Mayeri bulacak ve yeni komutanlığının ilk emrini verecekti : «Mayer, benim odamı Meurice otelinde hazırlat!» Ardından izin istemek için Boineburg'a dönerek, sesinde biraz da alaycı bir ifadeyle, şunu ekleyecekti : «Beni bekleyen çetin günler için, generalim, herhalde konağa değil, bir komuta odasına ihtiyacım olacak.»

Siyah Horch'un motorunun gürültüsü gecenin karanlığında iyice uzaklaşınca, Wilhelm von Boineburg genç yaverinin kolunu tutup, derin bir iç çekerek şunları fısıldadı : «Kont von Arnim, Paris'in güzel günleri artık kesinlikle sona ermiştir...»

15

KIRK BEŞ YAŞINDAKI mühendis Pierre Lefaucheux için dram, 7 haziran günü, akşam saat altıda, Lecourbe sokağı, 88 no. daki dördüncü katta bulunan dairesinin kapısının zorlanmasiyle başlamıştı. O akşam Gestapo anî bir baskınla Lefaucheux'yü tutuklamış, Paris Direniş Hareketi'nin liderleriyle beraber, yardımcılarından yedisini daha ele geçirmişti. Bu, dört yıldan beri mukavemetçilere indirilen en büyük darbeydi.

Vücudu günlerdir çektiği işkencelerden bitkin hale gelen Pierre Lefaucheux, şimdi Fresnes hapishanesinin hücrelerinden birinde, bir saman döşeğin üzerinde serili yatıyor ve etrafına kulak kabartıyordu. Kahve getirecekleri tekerlekli masanın madenî gürültüsünü bekliyordu. Avlunun irili-ufaklı taşları üzerinde seke seke giden bu arabanın beş kat alttaki gıcırtısının, Pierre ve Fresnes'de tutuklu bulunan diğer 2.980 kişi için özel bir anlamı vardı.

Bu arabanın gelmesi, o gün Fresnes'den yeni bir grup tutuklunun daha Alman toplama kamplarına göndereceği anlamına geliyordu. Pierre Lefaucheux bu sefer gidecek olan tutukluların ağır hücre kapılarının birer birer ve gıcırdayarak açıldığını işitecekti. Alaca Karanlıkta, tekerlekli masayla gelen ve Fransa toprakları üzerinde yudumlayacakları son kahvelerini içeceklerdi. Pierre bütün vücudu gerilmiş, tarifsiz sıkıntılar içinde, tekerleklinin hücresinin önünden geçişini bekleyecekti. Ancak madenî gıcırtı koridorun öteki ucunda kaybolunca, yeniden rahat bir nefes alabilecekti.

Hücresinin göz deliğinden, Pierre günün ilk ışıklarını gördü. Rahatlamıştı. Güneş doğuyordu. Artık o gün, yani 10 ağustos 1944 günü, madenî tekerlekli kahve arabasının bir daha gelmiyeceğini biliyordu... Pierre, Fresnes'deki hücresinde bir gün daha geçireceğinden emin olabilirdi. Altmış dördüncü günüydü bu. Müttefik orduları

Paris'e yaklaşırken, şu veya bu şekilde kurtulmak imkânı varken, demek ki Dachau, ya da Buchenwald toplama kamplarına gönderilmeyeceği bir gün daha başlıyordu.

Gerek Pierre Lefaucheux, gerekse Gestapo'nun Paris'teki diğer bütün tutukluları için, Fresnes ve uğursuz görünüşlü Romainville şatosunda bulunan 3.230 siyasî tutuklu ile, Drancy kampındaki 1.532 Yahudi için, o ağustos ayının sabahları, daima ümit ve bekleyiş doluydu.

Drancy'de, III. bloktaki penceresinden dışarıya bakan kambiyo acentesi Paul Appel, sabah güneşi altında sıralanmış duran yeşil otobüsleri gözlüyordu. Bir zamanlar bu otobüsler başkent sokaklarında Parislileri taşırdı. Paul Appel biliyordu ki bugün aynı otobüsler, Drancy kampında kalan son Yahudileri alacak ve Bobigny'ye komşu küçük gara götürecekti. Burada da yük vagonlarına bindirileceklerdi. Hiçkimse bu yolculuğun sonunda kendilerini neyin beklediğini Appel kadar iyi bilemezdi. 1943 yılı temmuz ayından beri, kampın idare bölümünde çalışarak, kampa sevkedilmeyi önleyebilmişti. Bu yolculukların anlamı hakkında hiç bir hayal beslemiyordu. Appel o sabah kamptan ayrılacak olan son grupun içinde bulunacağından emindi. Bir gün önce, kampın Avusturyalı komutanı Hauptstrumführer Brunner, her ne bahasına olursa olsun Almanya'ya sevkedilmeleri gereken elli tutuklunun bir listesini vermişti. Bu listede Appel'in adı da vardı.

Romainville kalesinde, bir S.S. teğmeninin koltuğu altında duran bir defter, yeni bir sevkiyatın hazırlandığının habercisiydi. Sevk günü, subay bu defteri daima koltuğunun altında taşırdı. Saat 6 yoklamasına bu defterle birlikte gelirdi. Yoklama sırasında, defteri açıp, sevkedilecek tutukluların adlarını, havlar gibi seslenerek okurdu.

Her sabah olduğu gibi reçel kavanozunu bir kaba boşaltan kampın ahçısı, tutuklu Yvonne de Bignolles, subayın yine defteriyle beraber gelmesini bekliyordu. Kavanozun dibinde, yaşlı kapıcı kadının sakladığı bir parça tuvalet kâğıdı bulacağından emindi. Almanların 257 tutuklu için lütfen verdikleri bir kavanoz reçeli tabağa boşaltan

Yvonne de Bignolles, suyunu iyice akıttı ve en sonunda kâğıdı buldu. O gün kâğıtta şunlar yazılıydı : «Amerikalılar Alençon'da görüldü.» Sevinçten çılgına dönen genç kadın, en iyi arkadaşı olan veremli Polonyalı şarkıcı Nora'nın kollarına atıldı ve kulağına fısıldadı: «Alençon'dalar!» Kahvaltı sırasında bu ümit dolu haber bütün kampa yayılacak ve sıkıntıdan boğulacak hale gelen 257 tutuklunun bir gün daha dayanmalarını mümkün kılacaktı.

Gestapo'nun elindeki bazı tutuklular için de, Almanya'ya sevkedilmek en arzulanan bir şeydi. Pek çoğu, Fresnes'de tutuklu bulunan Bretagne'lı kadın gazeteci Yvonne Pagniez gibi, son kafilenin de sevkinden sonra, kalanların hepsinin kurşuna dizileceklerini sanıyordu. Yüzbaşı Philippe Kuen ve mühendis Louis Armand gibi adamlar için de, her türlü akıbet, Gestaponun Saussaies sokağındaki yerinde uyguladığı işkencelerden daha iyiydi. Intelligence Service'ten «Jade Amicol»un yardımcısı Kuen ile, Fransız Demiryollarındaki bir direnme örgütünün lideri olan Armand, Fresnes'e getirilmişlerdi. Gestapo, bu iki adamın ne derece önemli kişiler olduğunu biliyordu. Bu nedenle dirençlerini çökertmek ve istedikleri bilgileri elde etmek için, hiç bir işkenceden çekinmeyeceklerdi. Dolayısiyle Armand ve Kuen, her an kara bir kamyona atılmayı ve Saussaies sokağına götürülmeyi bekliyorlardı.

Louis Armand kulağını hücresinin duvarına yapıştırmış, bölmenin kalınlığını zor aşan bir sesi dinliyordu. Nihayet hücre komşusunun ne dediğini işitti. «Cesaret! diyordu ses, gitmeyeceğiz!»

Fakat o sabah dünyada hiç bir şey, Louis Armand'ı Fresnes'den çıkacağını öğrenmek kadar mutlu kılamazdı.

Fresnes hapishanesinden birkaç kilometre uzakta, Montrosier sokağındaki dairesinin lüks ve huzurlu atmosferi içinde, beyaz ipekli pijamalarını giymiş, şişman bir adam, Paris'te tanıdığı bütün Almanların bir envanterini yapıyordu. Isveç başkonsolosu Raoul Nordling, çok şeyler biliyordu. Başkenttekl başkonsolosların duvayeni olarak, devamlı surette resmî resepsiyonlarına davet edilmiş-

ti. Yüksek pencereleri Boulogne ormanının yeşil yapraklarına açılan odasında bir yukarı - bir aşağı dolaşan Nordling, o gün özellikle görmek istediği Almanı nasıl bulabileceğini düşünüyordu. Bu adamı, sadece «Bobby» adı ile tanıyordu. Sadece bir defa, 1942'de, Alma meydanındaki «Chez Francis» adlı kaldırım kahvesinde raslamıştı. Birbirlerine, Nordling'in güvendiği tek Alman olan ve İsveçlilerin Alman ordusunun gizli istihbarat örgütü Abwehr ile ilişkisi olmasından şüphelendikleri Berlinli bir iş adamı tarafından tanıştırılmışlardı.

«Bir kapı açtırmak gerektiği zaman, diye salık vermişti bu güvenilir dostu kendisine, Bobby'ye başvurun. Paris'te bütün kapıları açmasını bilir o.» (*)

Raoul Nordling'in de gerçekten şimdi kapı açtırmaya ihtiyacı vardı. Hem de sahici kapıları : Pierre Lefaucheux'nün, Yvonne de Bignolles'ün, Louis Armand'ın, Kızılhaç'ın himayesine vermek istediği daha binlerce tutuklunun hücresinin kapılarını. Nordling, Caen'da ve Rennes'de S.S.'lerin ricattan önce tutukluları katlettiklerini çok iyi biliyordu. Aynı şeyin Pariste de tekrarlanacağından emindi. Gestapo nezdinde şimdiye kadar girişttiği bütün teşebbüsler boş çıkmıştı. Fakat Gestapo, yakında tası-tarağı toplayıp gidecekti. (**) Bu arada tamiri imkânsız bir hata işlenmezse, siyasî tutukluların kaderi Wehrmacht'ın eline bırakılacaktı. Bu ihtimal kendisi için yeni bir şans demekti. Yeni Paris askerî valisi nezdinde teşebbüse geçebilirdi. İşte bu genaralle görüşebilmek için, Bobby kendisine yardımcı olabilecek tek kişiydi. Öyle düşünüyordu Nordling.

Şahsî işleri için döşettiği Euler sokağı, 6 numaralı

(*) Amerikan mukabil casusluk teşkilâtı o sabah «Bobby»nin nerede bulunacağını biliyordu. Müttefiklerin Paris'e girer girmez öncelikle tutuklayacakları kişilerin listesinde, onun da adı ve adresi vardı. P 2411126 şifre numarası karşısında şu okunuyordu : Bender Emil, namı diğer «Bobby», büro : Gallilée sok. No. 24, ev : Euler sok. No. 6, Paris.

(**) Gestapo ve polis mensuplarından hiç biri, Müttefiklerin eline geçmemeliydi. Bu, Himmler'in kesin emriydi. Nordling'in bu emirden haberi vardı bu bundan dolayı Müttefikler yaklaşırken, Gestapo'nun Paris'ten uzaklaşmasını bekliyordu.

dairesinde Emil Bender, o sırada son bavullarını hazırlamakla meşgûldü. Birkaç saate kadar Paris'ten ayrılacaktı. Abwehr'in Fransa'daki başı, şefi olan albay Friedrich Garthe'tan, gece olmadan Sainte-Menehould'ta bulunmak üzerine emir almıştı. Fakat Bender'in çok daha başka tasarıları vardı. Yanında Abwehr'in serbest geçiş belgesini taşıyordu ve o gün, bu belgeyle İsviçre'ye uzanacak, Zürih'teki nişanlısını bulup, savaştan elini-eteğini çekecekti artık.

Şakaklarına kır düşmüş yakışıklı pilot, Paris'i üzülerek terkedecekti. Sözde bir İsveç kâğıt fabrikasının telsizcisi olarak 18 haziran 1940'tan beri Abwehr hesabına Paris'te çalışmıştı. İlk görevi, Fransız İş çevrelerine sızmak olmuştu. Daha sonra Abwehr kendisini daha nazik bir işle görevlendirmişti: Değerli eşyanın tespiti ile bunlara el koydurmak, satışından İsviçre'de Abwehr'e döviz temin etmek. Abwehr de bu dövizi, dışarda kullandığı binlerce ajanına ücret ödemekte kullanacaktı. Fakat Bender'in bütün faaliyeti bundan ibaret değildi. 1941'den berl de, Abwehr'in içinde kurulan nazi düşmanı şebekenin belli-başlı üyelerindi.

Bender'in hatırladığına göre, tam apartmanından çıkacağı sırada Nordling telefonla kendisini aramıştı. Bender'in hareketini birkaç gün daha geciktirmesi için, yaşlı diplomatın bütün ustalığını kullanması gerekmişti. En sonunda Bender, konsolosa yardım edeceğine dair söz vermişti. Üç-dört gün sonra da nasıl olsa İsviçre sınırına ulaşabileceğini sanıyordu.

Fakat Bender yanılıyordu. On beş gün sonra Fransızların eline esir düşecekti. Ancak bu iki hafta içinde Abwehr'in Paris'te talan ettiği bütün tabloların ve mücevherlerin karşılığını, yüz misliyle ödemek fırsatını bol bol bulacaktı.

16

ANCAK GÖZLEMCİ BİR İNGİLİZ, o akşam Hyde Park'ın ağaçlarının dalları arasından çıkan ve Mail caddesine sapan Rover arabasına alışılmamış bir ayrıntının farkına varabilirdi. Beş yıldan beri Londra sokaklarında böyle bir sürü araba, durmadan dolaşıp duruyordu. Hepsinin tamponlarında, Britanya İmparatorluğunun renklerini taşıyan, aynı kırmızı - beyaz - mavi kokart asılıydı. Fakat biraz sonra Amirallik Dairesinin önünde duran bu Rover arabayı diğerlerinden ayıran pek küçük bir fark vardı. Çamurluğun üzerindeki kokardın renkleri, tersine sıralanmıştı: mavi-beyaz-kırmızı, yani Fransız bayrağı gibiydi.

Arabadan iki general indi. Biri sivildi. Jacques Chaban-Delmas, kendisini Mâcon yakınlarından almaya gelen uçakla olan randevusuna tam vaktinde yetişmişti.

Londra'ya geldiğinden beri, Chaban-Delmas anlatacaklarını dinlemeyi kabul eden bütün Müttefik liderlerine, ülkesinin başkentinin meselesini açmıştı. Şimdi de, yanında Fransa Dahilî Kuvvetleri'nin komutanı general Pierre Koenig olduğu halde, doğrudan doğruya yüksek mevki sahibi bir sorumluya seslenmeye gelmişti.

Yerin yirmi beş metre altında, Amirallik Kurmay Dairesinin haritalarıyle kaplı küçük çalışma odasında, Sir Winston Churchill'in özel kurmay başkanı general sir Hastings Ismay, iki Fransızı kabul etmeye razı olmuştu. Chaban-Delmas, duvardaki haritalarda, de Gaulle'cülerin her ne bahasına olursa olsun durdurmak istedikleri Paris çevresindeki harekâtı gösteren kırmızı çizgilerin çizildiğini hatırlamaktadır. Chaban-Delmas, gençliğinin de verdiği ateşlilikle, Müttefikler planlarını değiştirmeyecek olurlarsa, Paris'in ne müthiş bir tehlikeyle karşılaşacağını açıkladı. Ismay büyük bir ciddiyet, fakat ilgi ve sempatiyle anlatılanları dinledi. Paris'in durumunu derhal Churchill'e açacağına söz verdi. Fakat yine de Paris'te kontrolü kay-

betmemek için, imkânsız olanı bile yapmasını ziyaretçisinden istedi; çünkü «most unlikely», Müttefiklerin stratejilerini değiştirmelerine «pek az bir ihtimal» vardı.

O gece Chelsea'de, Bryanston meydanı, no. 7'deki Victoria stili binanın dikkatle kamufle edilmiş pencerelerinde, sabaha kadar ışıklar yandı. Jacques Chaban-Delmas işgal altındaki Paris'e dönmeden önce, Koenig ve kurmay heyetiyle beraber, her ne olursa olsun Paris'te dizginleri elden kaçırmamak için neler yapılması gerektiğini planlıyorlardı.

Fakat Chaban-Delmas asıl, hareketinden önce Charles de Gaulle'e bir S.O.S. çekecekti. De Gaulle son sözünü söylemeden, Müttefiklerin «hayır»larının kesin olmayacağını düşünüyordu.

Cezayir'de mahkum olduğu yalnızlığı içinde, Charles de Gaulle'ün son sözünü ne zaman söyleyebileceğini ise, Chaban-Delmas hiç kestiremiyordu.

Avrupa'nın öbür ucunda, Rastenburg'un asırlık ağaçlarının aşılması imkânsız kubbesi altında, Adolf Hitler de o gece günlük ikinci stratejik toplantısını yapıyordu.

Amansız bir güvenlik kordonu altına alınmış, Alman ordusunun tarihinde hiç görmediği derecede önemli bu genel karargâh tesisleri, general Walter Warlimont'un deyimiyle, «bir hayalet şehre» benziyordu. Dev orman, yüzlerce kilometrelik bir çevre içinde, hayvanlarından bile arınmış gibiydi. Kurtlar, tilkiler ve baykuşlar, mayınlar, dikenli ve elektrikli teller yüzünden kaçmış, daha uzaklara sürülmüştü. Barakalarda, bunker'lerde, nöbetçi kulübelerinde, ormanın gürültüsünün yerini, daha başka sesler almıştı. Vantilatörlerin homurtusu, teleks ve daktilo makinelerinin takırtısı, durmak bilmeden çalan telefon zilleri, III. Reich'ın efendisinin kararlarını bildirmesi için yirmi dört saatin yirmi dört saatinde bekleşen yüz kadar insanın sinirlerini iyice yıpratıyordu.

General Walter Warlimont her zamanki alışkanlığı ile toplantıdan yarım saat önce gelmişti. Elinde bir sürü dos-

ya, sol kolunun altında da Hitler'in son durumu üzerinden inceleyeceği kurmay haritaları vardı. 22 temmuzdan beri Warlimont, domuz derisi çantasını yanına almıyordu. Çünkü Hitler'in şahsî muhafızları kara üniformalı genç S.S.ler tarafından çantasının aranmasına hiç tahammül edemiyordu.

Führer'in ve diğer subayların gelmelerini bile beklemeden konferans masasının üzerine Batı cephesinin 1/1.000.000 ölçekli dev haritasiyle, 3. Şube subaylarının kırmızı kalemle çizdikleri, akşamki son durumu gösteren 1/200.000 ölçekli bölge haritaları serdi. Biraz sonra, Doğu'daki durumun incelenmesi bitince, Warlimont bu haritaları Hitler'in önüne sürecek, o da her zamanki alışkanlığı ile bunları gelişigüzel karalayacaktı. Warlimont o gece sınırın yeni halinin Hitler'i yine öfkeden kudurtacağını çok iyi biliyordu. Haritada düşmanın kırk altı tümeninin(*) kuzeye doğru bir yarma hareketine giriştikleri, Rouen'la Elbeuf arasında, Seine'e doğru yaklaştıkları görülüyordu. Paris'in güney ve güneybatısında, Dreux, Chartres ve Orléans'a ulaşılmıştı. Warlimont stratejik yönden Hitler'in haklı olduğunu biliyordu; çünkü Seine nehri aşılınca, Almanlar, İngiltere'yi bombardıman ettikleri V1 füze rampalarını boşaltmak zorunda kalacaklardı. Ayrıca inşa halindeki V2 füze rampalarının da başka yere taşınması gerekecekti. Hitler hergün müstakbel kaynı, S.S. generali Hermann Fegelein'dan(**), V2 füze rampalarının inşaatı hakkında bir rapor alıyordu. Maisons-Lafitte'te kurulan V. Füze Birliği'nin S.S. kurmayı (***), bunlardan elli kadarının Fransanın kuzeyinde (****) serpiştirilmiş olduğunu ve çok kısa bir zamanda faaliyete geçebileceğini bildiriyordu.
16 haziran dan beri Londra'ya düşen V1'lerin ise men-

(*) O.B. West'in istihbarat raporları aslında yanılmaktaydı. Müttefiklerin bu sırada Avrupa'da sâdece 37 tümenleri vardı.

(**) Fegelein, Eva Braun'un kızkardeşi ile evlenmişti. Hitler de öldüğü gün Eva Braun ile evlenecekti.

(***) V1 ve V2 füzeleri, S.S.'lere verilmişti.

(****) Bunların pek çoğu Beauvais bölgesine yerleştirilmişti.

zilleri çok kısaydı. Hitler bir geri çekilme halinde bunlardan yararlanmaya imkân kalmayacağını çok iyi biliyordu.(*)

Alman orduları başkomutanını Seine boyunca ümitsiz bir savunmaya iteleyen sebep, sâdece füze rampalarını muhafaza etmek kaygısı değildi. Hitler, Müttefiklerin doğrudan doğruya kuzeye saldırmakla, Almanya'nın bağrına giden en kısa yolu seçtiklerini çok iyi biliyordu. Tarih boyunca türlü orduların süvari birliklerinin kapışmalarına sahne olan kuzeyin düz ovaları, yakında beyaz yıldızlı Sherman tanklarının ilerlemesine tanık olacaktı. Tank savaşları için ideal sayılan bu topraklarda, Nazi Almanyası'nın hâlâ sahip olduğu kara haçlı Panzer'ler, 10'a karşı 1 oranında çıkmak zorunda kalacaklardı.

O.K.W. Genel Kurmay Başkan yardımcısının zihninden bu toplantının asla silinmemesini sağlayacak bir olay cereyan edecekti o gece. Hitler, 21 haziran 1941den beri ilk defa olarak o gece, general Alfred Jodl'un uzattığı doğu cephesi haritasını geri itecek ve toplantıyı, önce batı cephesindeki durumu inceleyerek başlatacaktı. Warlimont o gece Führer'in üzerinde «bir köşeye sıkıştırılmış vahşî bir hayvan» havası sezdiğini çok iyi hatırlamaktadır. iki elini kalın masanın kenarlarına dayamış, Jodl'un gözleri önüne serdiği haritaların ötesine eğilmişti. Bakışları 1/200.000 ölçekli bir belgeye takıldı ve daha yakından incelemek için haritayı eline aldı.

Haritanın orta yerinde, Seine'in üç kıvrımının üzerinde, bir örümcek ağına benzeyen kapkara bir leke, bir kere daha Alman ordularının liderinin dikkatini çekmişti. Bütün kuzey ve doğu yollarının çıkış noktası olan bu leke, Paris ve banliyösüydü. Önündeki kalemlikten bir kurşun kalem kapan Hitler, Paris'in etrafında çizgiler çekmeye başladı. Derken doğruldu ve artık Paris'i savunmanın zamanının geldiğini, hazırlıklara başlamak gerektiğini söy-

(*) Kuzey Fransa'da ve Belçika'da 93 adet Vl füzesi rampası bulunmaktaydı.

ledi. «Seine'de direnmek, her şeyden önce Paris önünde direnmek demektir, Paris'in içinde dayanmak demektir! diye bağırarak ekledi. Paris'in düştüğü haberi, bütün dünyada kulaktan kulağa hızla yayılır! diye devam etti sözlerine. Wehrmacht ve Alman halkının morali üzerinde feci sonuçlar yaratacak bir etki yapar!»

Hitler birden Jodl'a döndü ve üç maddelik bir emir yazdırmaya başladı. Bu, başkentin Führer tarafından bizzat savunulması için verilen ilk emirdi. Seine nehri üzerindeki bütün köprüler, özellikle Paris köprüleri, muhtemel bir imha hareketine hazırlık olmak üzere mayınlanacaktı. Şehirdeki endüstri tamamen felce uğratılacaktı. İnsan ve malzeme bakımından mümkün her türlü takviye gönderilecekti.

Jodl yazmasını bitirince, Hitler yerinden kalktı ve generallerini süzerek, «Paris son asker ölünceye kadar savunulacak, şehirde meydana gelebilecek hasar, hiç bir şekilde nazara alınmayacak!» diye görüşünü açıkladı.

Warlimont'un naklettiğine göre, uzun bir sessizlikten sonra, Hitler'in sesi toplantının yapıldığı barakalarda yeniden gürledi:

«Hem ne diye Paris'i bu işten uzak tutacak mışız?» diye sordu. «Düşmanın bombardıman uçakları şu anda bile Alman şehirlerini yerle bir etmiyorlar mı?»

17

TANRI'NIN, PARİS VE ŞAİRLER İÇİN yarattığı günlerden biriydi yine. Uzaktan uzağa, sabah güneşinin ilk ışıklarında, Seine rıhtımlarında diz çökmüş balıkçılar, kaygısız bakışlarla nehrin yeşil sularını dikkatle süzüyorlardı. Vert-Galant'ın ucunda, Cité adasının en uzak köşesinde, bir ressam tek başına resim yapıyordu.

Birkaç saate kadar sıcağın altında uyuşuk uyuşuk duran sessiz kıyıları, yüzmeye gelenler dolduracaktı. Binlerce Parisli nehre kadar inip, güneşte bir karış yer arıyacaklardı. Çünkü şu sakin yaz günü, savaş kendilerine o kadar uzak bir şey gibi görünüyordu ki.

Başkent halkı için 13 ağustos pazar günü, üç günlük bir tatilin ilk günü gibiydi. Ertesi gün «Assomption» bayramıydı.

Colette Massigny adındaki kız öğrenci pembe elbisesini sırtına geçirdi, sepetine dikkatle bir domates, iki parça soğuk tavuk söğüşü, bir şişe de Alsace şarabı yerleştirdi. Birkaç dakika sonra Paris'i bisikletle arşınlayıp, nişanlısı Gilles de Saint-Juste'ün Saint-Germain-des-Prés civarında saklandığı hizmetçi odasına gidecekti. Burada iki nişanlı, Paris damlarının altında, Gestapo tehlikesinden uzakta, bayram yemeklerini başbaşa yiyeceklerdi.

Crillon otelinde Alman askeri Eugen Hommens, otel vekilharcının kendisine ayırdığı sosisleri sarıyordu. O da pikniğe gidecekti. O yaz hemen her pazar yaptıkları gibi, Hommens ile Fransız dostu Annick, Nogent-sur-Marne'da yüzmeyi kararlaştırmışlardı.

Manutention sokağında, özel bir villanın basamakları önünde, kül rengi bir kısrağın koşulduğu iki tekerlekli bir araba bekliyordu. Birkaç dakika sonra, başında silindir şapkası, elinde beyaz eldivenleri, boynunda dürbünü, yakasında yeşil yarış komiseri düğmesiyle, ölümsüz Fransa'nın sembolü Fraguier markisi dışarı çıkacak, arabasının dizginlerini bizzat eline alacak ve kısrağını hafif tırısa kaldırıp, Auteuil hipodromuna yollanacaktı.

Nacfrichtenabteilung no. 3'ün(*) yerleştiği asık suratlı Issy semtindeki kız okulunda bir başka türden yarış meraklısı da, şapkasını düzeltti, fişekliğini bağladı silâhlıktan Mauser'ini aldı. Silâhını omzuna astıktan sonra, Berlinli Funkermann(**) Alfred Schneider de, kendi halin-

(*) Haberalma bölümü no. 3

(**) Telsizci

de bir turist gibi, yaya olarak Auteuil'e yollandı.

Fakat hiç bir Parisli, ancak bileklerine kadar gelen mavi bir işçi tulumu giymiş iri-yarı bir delikanlı kadar bu güzelim pazarın tadını çıkartamıyordu herhalde. Gelip durduğu Nanterre köprüsünün korkuluğundan, karşıda, Chatou adasının kıyısında, çıplak gövdeleri ile uzanmış güneşlenen uçaksavar bataryalarının mürettebatını seyrediyordu. Yalnız yanındaki çocukla adam, o anda bakışlarındaki kinin parlaklığını görebilirlerdi. İki buçuk ay önce, aynı bataryanın adamları, 28 mayıs günü saat 11.15'te, Mississippi'den Amerikalı teğmen pilot Bob Woodrum'ın B. 26'sını Paris göklerinde vurup düşürmüşlerdi.

Bugün işçi kılığında Pariste gizlenen Amerikalı pilot, ilk defa gizlendiği yerden dışarı çıkıyordu. Kendisini saklayan cesur Nanterre'li mezeci Louis Berty ve yedi yaşındaki oğlu ile birlikte, Paris'i dolaşmaya çıkmıştı.

O pazar günü, Paris'in yeni Alman komutanına o kadar sakin ve güzel görünmüştü ki, çağrıldığı Saint-Germain-des-Prés'deki O.B. West genel karargâhına gitmek için, Horch'unun üzerini bile açtırmıştı.

Yolda ne üzerine ateş açıldı, ne de bir Müttefik uçağı tarafından rahatsız edildi. Kendisini bekledikleri yeraltı sığınağı ile günün huzuru arasındaki zıtlık, bu bakımdan çok daha çarpıcı oldu.

«Paris, dedi heyecanla Mareşal von Kluge, sonuna kadar savunulacak! Açık şehir ilân edilmesi diye bir şey bahis konusu değil. Şehri savunan da siz olacaksınız, Herr general.»

Verdiği izahata göre, O.B. West'in istihbarat raporları Müttefik ordularının şehri almaya teşebbüs edeceklerini gösteriyordu. Paris'te direnmekle, Kluge, Müttefik ilerleyişini yavaşlatmayı, onları zırhlı araçlarını kullanmakta zorluk çekecekleri savaş koşullarına sürüklemeyi umuyordu. Kluge'nin şiddetle karşı çıktığı başarısız Mortain karşı taarruzundan sonra, 7. Ordu şimdi Falaise cephesinde bütünüyle tuzağa düşmüş durumdaydı. Fakat O.K.W.'nin ağustos ayı başında ikinci bir çıkartma ihtimalline karşı

Pas-de-Calais'ye sevkettiği 15. Ordu'nun on dokuz tümeninin hemen tamamı, hâlâ işe yarar haldeydi. Zamanı gelince, Choltitz'in ihtiyaç duyacağı takviyeleri bu ordudan sağlamak konusunda, Kluge söz verdi. Paris askerî valisi, komutası altındaki üç tümenle en az üç hafta sokak savaşlarının en dehşetlisini sürdürebilirdi. Choltitz bu takviye kuvvetlerinin kendisine derhal verilmesini mareşalden istedi. Fakat von Kluge, isteği reddetti. «Paris'teki durum, önemli kuvvetin buraya sevkini gerektirecek kadar kritik değil,» diye de ekledi.

Görüşme bitince, feldmareşal konuğunu yemeğe davet etti. Choltitz'in hatırladığı kadarı ile, yemek soğuk geçti. Sıra tatlıya gelince, Kluge önceden söylediklerini bir daha tekrarladı. «Aziz dostum Choltitz, diye ekledi; korkarım Paris sizin için çirkin bir görev olacak. Biraz neye benziyor, biliyor musunuz? Bir cenaze törenine!»

Bu sözler üzerine general, uzun bir süre hiç ses çıkarmadan bekledi. Sonra şu cevabı verdi: «Sayın mareşal, fakat hiç olmazsa birinci sınıf bir cenaze töreni olacak.»

Teğmen Bob Woodrum, küçük çocuğun elini avucuna uzattığını hissetti. Herhalde Denizcilik Müzesindeki Vernet'nin «Öğlen vakti, ya da Sükûn» adlı tablosu, o günkü kadar büyük bir dikkatle incelenip seyredilmemiştir. Bir Alman subayının çizmelerinin çıkardığı seslerin birden ardında durduğunu işitince, Amerikalı sıkıntısını tablonun orta yerinde, bir yelkenlinin direğinde dalgalanan üç renkli bayrağa dikerek gidermeye çalışmıştı. Adamın saçlarının renginden, boyundan ve garip kılığından kuşkulandığı açıkça belli olan Alman, Amerikalının yanına yaklaşıp, bir şeyler sordu. Bob Woodrum küçüğün birden aralarına girdiğini ve çocuk saflığı ile seslendiğini işitti: «Bayım, babam hem sağır, hem dilsizdir.»

Alfred Schneider, tüfeği omzunda, ilk P.M.U. gişesine yürüdü ve Trouville mükâfatı yarışmasında, Fourreur adlı ata on frank oynadı. O da sırf cokeyin beyazlı-yaldızlı başlığı hoşuna gittiği için. Birkaç dakika sonra Schneider, uzun yıllar bir daha oynayamayacağı at yarışlarından o günkü kazancı olan iki yüz frankı almak için tekrar gişeye uğrayacaktı. Gişenin hemen üstünde, komiserlere ayrılan tribünde, marki Fraguier, yüzbaşı baron Wilhelm von Zigesar-Beines'in selâmını görmemezlikten geliyordu. Oysa Alman resmî makamları 1940'ta Wehrmacht'm bu subayının aracılığı ile Paris at yarışlarının yeniden başlamasına müsaade etmişlerdi.

Marki Fraguier birden dürbününü bıraktı ve kulak kabarttı. Gökgürültüsünü hatırlatan bir patırtı, uzaktan ve güney yönünden geliyordu. Yanında oturana doğru dönüp, «Top sesi bu dostum!» dedi.

Boulogne ormanından hızla geçen Choltitz, Auteuil'deki kalabalığın beşinci yarışın finişini alkışladığını işitti.

Meurice otelindeki çalışma odasında, masasının üzerinde biran önce okumak istediği bir rapor kendisini bekliyordu. Bu, daha o sabah başlattığı nazik bir harekâtla ilgiliydi: 20.000 Paris polisinin silâhtan tecrit edilmesi. Gerçekten de Kluge, daha o sabah bütün Fransız polisinin birden silâhtan tecrit edilmesini emretmişti.

Paris bölgesinde harekât, Saint-Denis polis karakolunda başlamış ve süratle başkentin diğer karakollarına yayılmıştı. Rapor, harekâtın olaysız cereyan ettiğini bildiriyordu. Hiç bir direniş olmamış ve 5.000 kadar silâha el konmuştu. Choltitz memnun olabilirdi. Şehrin sakin görünüşü ve ilk tedbirin başarılı bir şekilde alınması, hayırlı bir başlangıç olarak görünüyordu. Bu huzur verici raporu okumayı bitirmişti ki, teğmen von Arnim, Gross Paris komutanına O.B. West'ten gelen bir teleks mesajını iletti. Bu, Kluge'nin yemekten önce verdiği sözlü emrin, yazılı

bir onayıydı. «Paris her ne bahasına olursa olsun savunulacaktır,» diyordu emirde.

Asker Eugen Hommens son bir banyo daha yapmaya karar verdiği zaman, güneş Nogent-sur-Marne kumsalının salkımsöğütleri ardına çekilmeye başlamıştı bile. İçinde tabancasının bulunduğu deri muhafazayı dostu Annick'e emanet ettikten sonra, suya daldı ve nehrin ortasına doğru hızlı kulaçlar atarak uzaklaştı. Ardından sırtüstü uzanıp, tembel tembel kendisini suyun akıntısına bıraktı. Fakat birden bir feryat işitti, kaçan iki kişinin gölgesini gördü.

Iki meçhul Fransız, Annick'in elindeki Eugen Hommens'in tabancasını alıp kaçarak, Paris polislerinin intikamını almışlardı.

18

190. SICHERUNGSREGIMENT MENSUBU Feldwebel Werner Nix, Paris askerî valisine lânet ediyordu. Her pazartesi günü yaptığı gibi, Clichy alanındaki Soldatenkino(*)'nun rahat koltuğuna gömüleceği yerde, bir saat içinde ikinci defa, mitralyözlerle donatılmış Panzerspahwagen'i(**) içinde, Opéra alanından geçiyordu.

Çünkü o gün general von Choltitz, bütün kuvvetlerini ardı arkası gelmeyen, tehdit dolu tank, top, kamyon ve insan dizileri halinde, Paris sokaklarında dolaştırıp durmuştu. Dev bir askerî kamp haline getirilen Tuileries bahçelerinden başlayarak öğlenden beri Almanların Paris'te düzenledikleri en büyük askerî geçit töreni devam ediyordu. Dört yıl sonra, bu adeta bir intikamdı. 28 ağustos 1940'ta, aynı sokaklarda, muzaffer birliklerinin düzenle-

(*) Askeri sinema
(**) Zırhlı keşif otosu

dikleri dev bir askerî geçit töreninde, Adolf Hitler dünyaya karşı III. Reich'in bin yıllık kaderini çizdiğini göstermek istemişti. Fakat son dakikada, Goering'in bizzat müdahelesi ile, geçit töreni iptal edilmişti. (*)

1944 ağustosunun şu günlerinde ise, Paris askerî valisinin niyetleri, hiç de bu kadar özentili değildi. Sâdece kuvvetini göstererek Parislileri etkilemek istiyordu.

Ne Feldwebel Werner Nix, ne binlerce arkadaşı, ne de o gün Opéra alanında toplanan Parisliler, Café de la Paix'nin önünde gazetesini okuyormuş gibi duran, kül rengi elbiseli, ufak-tefek adamı farkedemediler. Adamın yanı başında da kolkola girmiş, rengârenk yazlık elbiseleri içinde üç genç kadın vardı. Daha ilk tanklar geçerken kadınların yüzünde öyle küçümseyici bir ifade belirdi ki, komşuları hayretle yerlerinden sıçradılar. Çünkü ufak-tefek adam, general Dietrich von Choltitz'in ta kendisiydi. Üniforması yerine sırtına sıradan bir sivil elbise geçirip, askerî geçit töreninin halk üzerindeki etkisini gözleriyle görmek istemişti. Üç genç kadının küçümseyici sırıtışı, generalin bütün hayallerini yıkmaya yetmişti. Gross Paris komutanı, Parislileri korkutmak için artık geçit törenleri düzenlemekten başka şeyler yapmak gerektiğini anlamıştı.

Choltitz'in Paris'in bir sokağında hayallerini yitirdiği sırada, Adolf Hitler de kendisine beklenmedik bir takviye göndermeye hazırlanıyordu. 14 ağustos 1944 günü, öğleden sonra saat bir buçuk sularında, general Alfred Jodl'un durumu anlatan raporunu dinlerken, Hitler yine Paris'in savunmasını düşünüyordu. Jodl raporunun okunmasını bitirince, general Warlimont'un hatırladığı kadarıyle uzun bir sessizlik oldu. Derken genelkurmay başkan yardımcısı, Hitler'in bakışlarının birden bire masanın karşı tarafında duran general Buhle'ye çevrildiğini gördü.

(*) Askerî geçit töreni sırasında Lutfwaffe, Paris'in havadan savunmasını garanti edemiyeceğini bildirmişti. Bundan üç gün önce, RAF (İngiltere Kraliyet Havakuvvetleri), Berlin'i ilk defa olarak bombardıman etmişti.

Hitler, O.K.W. nezdindeki silâh ve cephane uzmanına sık sık danışırdı.(*) Fakat Yüksek Kurmay Heyeti üyeleri o güne kadar şöyle bir soru sorduğunu işitmemişlerdi: «General Buhle, dedi Hitler, Prest-Litowsk ve Sivastopol taarruzunda kullanmak için yaptırdığımız 600 milimetrelik toplar şu anda nerede bulunuyor, öğrenmek istiyorum. Bu silâhı general von Choltitz'e göndermeye karar verdim.» Bu soru karşısında şaşkına dönen ve cevap da veremeyen Buhle, yine Warlimont'un hatırladığına göre, Keitel'e dönmüş, o da bakışları ile Jodl'u sorguya çekmiş, Jodl da aynı şekilde Warlimont'tan medet ummuştu. Hitler'in yakın çalışma arkadaşlarının hiçbiri, bu silâhın nerede olduğunu bilmiyordu. Hatta çoğunun, topun varlığından haberi bile yoktu. Subaylarının sessizliği karşısında öfkeden kuduracak gibi olan Führer, yumruğunu masaya indirmiş, top Paris'e ulaşıncaya kadar, günde iki defa nerede bulunduğu hakkında kendisine rapor verilmesini emretmişti.

General Warlimont bir not aldıktan sonra, general Buhle ile birlikte toplantı salonundan ayrılmıştı. Niyeti topçulardan «esrarengiz top» hakkında bir bilgi sızdırabilmekti. Sekiz saat sonra yüzbaşı Helmut Perponcher, general Warlimont'a, Hitler'in istediği cevabı getiriyordu.

Meşhur top, Berlin civarındaki depolardan birinde bulunmuştu. Özellikle sokak savaşları için yaptırılan bu silâhı Brest-Litowsk'ta, Sivastopol'da ve Stalingrad'da kullanılmıştı. Hatta general von Choltitz Sivastopol'daki direnişi çökertmek için, bu toplardan bizzat kullanmıştı. Atom çağından önce insanoğlunun yarattığı en korkunç silâhlardan biriydi bu top. Yaratıcısı profesör Doktor Karl Becker'in adına hürmeten de, Karl adı verilen 124 tonluk bu top paletler üzerine monte ediliyordu. 6 kilometre uzağa 2.200 kiloluk mermiler savurabiliyordu. Böylece iki buçuk metre kalınlığındaki betonarme duvarları yıkabil-

(*) Silâh sorunları, Hitler'in belli-başlı düşkünlüklerindendi. Dünyadaki pekçok savaş gemisinin toplarının niteliklerini ve pekçok kalenin duvarlarının kaç milimetre kalınlığında olduğunu çok iyi bilirdi.

yordu. Bir şehrin bütün bir semtini yerle bir etmek için, iyi isabet ettirilecek birkaç obüs yeterliydi.

O gece «Kurt İni»ndeki ikinci stratejik toplantıda general Jodl, Adolf Hitler'e, kendisini zevkten sırıttıran şu haberi veriyordu: «Karl» sekiz gün içinde Paris'te olacaktı.

Nöbetçi assubay kibarca «ausweis»i olmayan sivillerin otele giremeyeceklerini izah etti. Fakat kül rengi elbisesi içindeki ufak-tefek adamın gösterecek hiçbir «ausweis»i falan yoktu. Aslında o gün üzerinde taşıdığı ve üzerinde adı bulunan tek belge, bir palto satın aldığı Champs-Elysées'deki terzinin faturasıydı. Kolu şeritli bu paltoyu yanında taşıyordu.(*) Nöbetçi assubay, «Knize - Erkek Terzisi- Paris, Londra, Berlin» başlıklı faturanın altında, on dakikadan beri Meurice otelinden içeri bırakmadığı sivilin kimliğini nihayet keşfetti. General von Choltitz'di bu adam. O gün askerî geçit töreninden sonra generalin bizzat gidip satın aldığı bu palto, ne kadar iyimser olduğunun bir delilidir.

Yirmi yıl sonra aynı geçit töreni yüzünden iznînden olan assubay Werner Nix, o gün bu beklenmedik intikamının verdiği zevki, olanca tazeliği ile hatırlayacaktı.

Manche'ın karşı kıyısında, İngiltere'nin güneyinde bir havaalanının pistindeki Fransız generali, Paris'e dönmek için sınırları aşmasına yarayacak sivil giysilerini küçük çantasında taşıyordu. General Chaban-Delmas doğrudan doğruya Paris bölgesine paraşütle indirilmesini istemiş, fakat şefi general Koenig, bunu reddetmişti. Generallerin giydiği manevra ceketinin yerine bir şort, bir pulover gi-

(*) Choltitz bu paltoyla beraber diğer sivil giysilerini de Meurice otelinde bırakacaktı. Otelin müdürü, savaştan sonra elbiselerini kendisine geri vermiştir.

yen, ayaklarına da bir çift eski tenis ayakkabısı geçiren Chaban-Delmas, Parise bisikletle dönecekti. Bisikletinin arkasında bir raketle, bir piliç bulunacaktı. Kendisini durduracak Almanlara, dostları ile tenis oynamaya gittiğini, dönüşte de çocukları için «yiyecek bir şeyler» bulduğunu söyleyecekti.

Pistin üzerinde, birkaç metre ilerde, generali Normandiya'ya götürecek Amerikan avcı uçağı bekliyordu. Buradan bir ciple Müttefik hatlarına kadar gidecek, daha sonra yoluna bisikletle devam edecekti.

Bir aşağı-bir yukarı yürüyen Chaban-Delmas, parmaklarının arasında tuttuğu pelür kâğıdına daktilo ile yazılmış birkaç cümleyi ezberliyordu. Bu, F.F.I. kurmayının Paris'le ilgili en son önerileriydi. Emre göre Paris'te bir ayaklanmaya ancak Müttefiklerin şehre girişinden **yirmi dört saat** önce kalkışmaları için izin veriliyordu. Böylece halk, «kurtuluşuna fiilen katıldığı hissine sahip olabilecekti.»

Diğer öneriler arasında, «Komünistlerin bir kuvvet gösterisine kalkışmaları halinde», Müttefiklerin şehre girişine kadar alınacak tedbirler yer almaktaydı. Pelür kâğıdının üzerinde daktilo ile yazılmış son cümle, sâdece dört kelimeden ibaretti. Bu cümle, Chaban-Delmas'ın bizzat tasarladığı bir harekâtı haber verecekti. Bu iş öylesine cüretli ve rizikoluydu ki, Chaban-Delmas sinyali B.B.C. radyosunda hiç işitmemiş olmayı tercih edecekti. Dört kelime şuydu: «Iyi yemek yedin mi, Jacquot?»

Hepsini bir kere daha okudu. Sonra kâğıdı kendisine eşlik eden subaya geri verdi. Küçük çantasını alıp, uçağa doğru yürüdü.

Hemen aynı saatlerde, La Paix sokağındaki bir kahve salonunun arka tarafında, meşhur Levallois-Perret semtinde, karşılıklı oturan iki adam bira kadehlerini tokuşturdular ve bir hamlede, dibine kadar içtiler. Ikisi de şimdiye kadar birbirlerini hiç görmemişlerdi. Beş dakika kadar önce, bir metro biletinin yarısını göstererek, birbirlerine yanaşmışlardı. Aynı biletin iki parçasıydı ellerindeki.

Adamlardan biri, F.F.I.'nin L'Ile-de-France bölge şefi albay Rol'du. Diğeri de, «Pierre» diye tanınıyordu. Paris polisinin komünist eğilimli şebekesini yönetiyordu. «Pierre», Paris polisinin o gün greve başlamasını sağlamıştı.

Rol şimdi de aynı polisin ayaklanmaya katılmayı kabul etmesini istiyordu. Rol, Müttefiklerin çok geçmeden Seinee ulaşacaklarını, Nantes ve Melun yönlerinden, aşağıdan ve yukardan Paris'e gireceklerini biliyordu. Demek ki birkaç gün, belki de birkaç saate kadar ayaklanmayı başlatmak gerekecekti.

Beklenen saat gelip çatınca, komünist lider yirmi bin Parisli polisin de safları arasında olmasını istiyordu. İşte bu kahveye de, sırf bunu sağlamak için gelmişti.

Her yıl Kutsal Bâkire bayramında olduğu gibi, Paris - Londra yolu üzerinde küçük bir kilise, Picardie'nin en iyi dua yeri olacaktı. Assomption bayramının arifesinde, uzun boylu ve zayıf bir kadınla altı çocuğu, altmış beş Almanla beraber paylaştıkları arduvaz damlı XIII. Louis şatosunu, sabah erkenden terketti. Kadın ve çocukları, hep birlikte komşu Warlus kasabasına kadar pedal çevirdiler. Kolları çiçeklerle dolu Hautecloque ailesi daha sonra kiliseye girdi ve 15 ağustos bayramı için etrafı süslemeye başladı.

Thérèse de Hautecloque, Kutsal Bâkire Marie'ye özellikle bağlıydı. Dört yıl önce, 3 temmuz 1940'ta dünyada en çok sevdiği varlık olan kocası Philippe'i, onun himayesine emanet etmişti. İşte o sabah, saat altıda, Philippe, «Gazelle» adlı kırmızı bisikletine atlayıp, ailesinin sığındığı Bordeaux'daki bağı terketmiş, kimbilir nerede savaşa devam etmek ve hür Fransa için silâha sarılmak için gitmişti.

Çocukları daha evde uyurken ettiği son sözleri, «Ayrılık uzun sürecek... Cesur ol Thérèse!» olmuştu.

Thérèse de Hautecloque aşağı-yukarı dört yıldan beri kocasından doğrudan doğruya hiçbir haber almamıştı. Derken 1944 martında bir akşam, diğer odalarda yerleşmiş

olan Almanlara belli etmeden B.B.C. radyosunun kişisel mesajlar yayınını dinlerken, «birden ayaklarının altındaki toprağın yarıldığını» sandı. O akşam yayınlanan mesajlardan biri şöyle diyordu: «22 kasım 1902 doğumlu Philippe, karısını ve yarım düzine çocuğunu hasretle kucakladığını bildirir.»

Gül, glayöl ve leylâk kokuları ile dolan kiliseye birden koşarak bir kadın girdi ve başladı bağırmaya: «Madam! Çabuk gelin!» Bu, Place kahvehanesinin sahibinin karısı bayan Dumont'du. Thérèse de Hautecloque hızla koro mahallini geçti ve bistronun arka salonuna girdi. Kulağını Dumont'ların radyosuna yapıştıran genç kadın, bir erkek sesi işitti. Fransa'nın yenilgesinden beri ilk defa, Thérèse de Hautecloque göz yaşlarının sıcak sıcak yanaklarından aşağı indiğini hissetti. Philippe de Hautecloque, tıpkı «Cesaret Thérèse!» dediği gibi, aynı sakin ve kendinden emin sesle, şimdi de radyodan sesleniyordu, ama bu sefer bütün Fransızlara hitap ediyordu: Bir Fransız zırhlı tümeniyle birlikte anavatan topraklarının kurtuluşuna katılmak için geri dönmüştü. «Çok yakında üç renkli bayrak yine Paris üzerinde dalgalanacak,» diyordu.

Philippe de Hautecloque, general Leclerc'dl. On günden de az bir zaman sonra, Paris tarihinde şanlı-şerefli bir sayfa yazacaktı. (*)

(*) Londra'da general de Gaulle'ün yanına varır varmaz, yüzbaşı Philippe de Hautecloque'un ilk işi, «Leclerc» adını almak olmuştu. Böylece karısına karşı Almanların kötü davranmalarını önlemiş olacaktı. Çünkü Leclerc, Picardie'de çok yaygın olarak kullanılan bir isimdi. 10 mart 1941'de Thérèse de Hautecloque, evlerinin kümesinde bir İngiliz uçağından atılan bir beyanname bulmuştu. Bu sırada kocasının hüviyet değiştirdiğinden haberi yoktu. Beyanname şöyle diyordu: «Büyük bir Fransız zaferi: Koufra'daki önemli bir üs, 1 mart günü saat 9'da, albay Leclerc komutasındaki Fransız kuvvetlerine teslim olmuştur.» Beyannamede, Koufra'yı alan askerlerin, Çad ve Kamerun'dan gelen Fransızlar olduğu, 700 kilometre yolu aç ve susuz, sıcak güneş altında kat ettikleri de belirtiliyordu.

Thérèse de Hautecloque o akşam yemekte beyannameyi sofrada çocuklarına da okumuştu. Sonra onlara şöyle demişti: «Bu albay Leclerc'in kim olduğunu bilmiyorum, ama bana pek sempatik geliyor. Tıpkı babanız gibi hareket ediyor.» On ay sonra Almanlar, şatoyu işgal

Romainville kalesinin kilise haline getirilen hücrelerinden birinde, Thérèse Leclerc de Hautecloque'la aynı hamurdan yoğrulmuş ve aynı inancı taşıyan bir başka kadın, Assomption bayramı için bir başka dua yeri hazırlıyordu. Fakat tutuklu Yvonne Baratte'ın çabalarını kimse gelip yarıda bıraktırmayacaktı. Gündelik gezintileri sırasında, kalenin avlusunda topladığı papatyaları birer birer seçiyor, konserve kutuları içinde, mütevazi buketler meydana getiriyordu. Kaba-saba masanın üzerine yerleştirilen beyaz tahta haç, biraz sonra çiçekler arasında gözden kaybolmuştu.

Yarın, sevgiyle süslenen bu mihrabın önünde, Romainville rahibi, Assomption bayramını kutlayacaktı. Hücrelerine ve koridorlara yığılan yüzlerce kadın, Kutsal Bâkire'den kendilerini kurtarmasını isteyeceklerdi.

15 ağustos arifesinde Romanville'de bütün hücreleri bir tutam umut sarıvermişti. Yvonne Baratte, general Leclerc'in vaadini işitmemişti, ama bilinci, ona doğduğu ve çok yakınında bulunduğu Paris'in yakında kurtulacağını söylüyordu. Çalınmış bir mumun ışığında, papazın akrabalarına ulaştıracağı birkaç satır karaladı. «Umut doluyum, diyordu, Almanlar bizi fazla uzaklara götürmeye fırsat bulamayacaklar.» Annesinden kendisine bir tırnak törpüsü, bir kaşkol ve eğer bulabilirse, bir de Péguy'nin «Fransa'-Dehası» adlı kitabını göndermesini istedi. «Hepinizi seviyorum ve yakında buluşacağımızdan eminim,» diye de özetledi. Sonra üfleyip mumu söndürdü, uyumayı denedi.

Birkaç saat sonra kendisini bir trene bindirecekler, Ravensbruck denen bir işkence ve ölüm kampına göndereceklerdi. Yedi ay sonra, 1945 yılı mart ayının soğuk bir sabahı, burada dizanteriden son nefesini verecekti.

ediyorlardı. Ancak Thérèse de Hautecloque, albay Leclerc'in kocası olduğunu, Almanlardan öğrenmeyecekti. Birgün Maregal Pétain hükûmetinin emriyle, Vichy'den gelen bir memur şatonun kapısını çaldı ve Thérèse de Hautecloque'a, kocasının Fransız vatandaşlığından çıkarıldığını, «Leclerc adıyla maruf Philippe de Hautecloque'un bütün mallarına el konduğunu» bildirdi.

İçtenlikle sevkedilmesini bekleyen mühendis Louis Armand, tutuklandığından beri ilk defa mutluydu. Mutluluğunun nedeni, ayakları ile yakından ilgiliydi. Fresnes hapishanesinin papazı tarafından getirilen ve ailesinden istettiği botlar, en nihayet eline ulaşabilmişti. O ağustos gecesinin sıcağına rağmen, Louis Armand «güven verici varlıklarını hissedebilmek için», botları hemen ayağına geçirmişti. Artık Alman temerküz kamplarına meydan okuyabileceğini düşünüyordu. Nasıl olsa ayakları üşümeyecekti.

Sessiz hapishanenin öbür ucunda, bir başka hücrenin koyu karanlığında, Pierre Lefaucheux uyumayı deniyordu. Bir gün daha geçmiş ve yine kampa sevkedilmemişti. Akşam, düzenli aralıklarla borulara vurulan kaşığın sesi, Amerikalıların Chartres'a vardığını haber vermişti. Bu haber, gücünü arttırmıştı. Almanlar kendisini bir kampa sevketmezlerse, birkaç güne kadar hürriyetine kavuşabilecekti.

Hemen yanı başındaki komşusu da uyumak için çabalıyordu. Adam birden konuşmaya başladı: «Bahse girerim ki yarın gidiyoruz,» dedi umutsuz bir sesle.

Sırtlarındaki üniformalara rağmen, o gece Bretagne'ın Montaudin kasabasının tek otelinde bir şişe «calvados» deviren üç Fransızla bir Amerikalı, asker değildi. Müttefik komutanlığı nezdinde akredite olan beş yüz kişilik sabırsız gazeteciler ordusundandılar. Bundan önceki gecelerde olduğu gibi, bu gece de aynı şeyi soruyorlardı: Aralarından acaba hangisi, hepsinin hayallerinde yaşattığı başarıya ulaşabilecekti? Yani o yaz, bir gazetecinin verebileceği en önemli haber olan Paris'in kurtuluşunu kim, herkesi atlatarak okuyucularına anlatabilecekti?

Amerikalı kararlı bir sesle bu başarının kendisine ait olacağını söyledi. Paris'te o kadar önemli anıları vardı ki, bu fırsatı her ne bahasına olursa olsun kaçırmayacaktı. «Şeytan görsün Eisenhower'in yüzünü!» diyordu. Hatta gece kılık değiştirip, Alman hatları arasından sızmayı ve

Paris'e girmeyi bile tasarlıyordu. Bakışlarında alaycı bir gülümsemeyle, arkadaşlarına her zaman oturduğu yerde, Ritz'in barında buluşmak üzere randevu bile verdi.

Fernand Moulier, André Rabache ve Pierre Gosset, onu saygı ile dinlediler. Bu gürültücü, yabani, farfara adamı uzun yıllardan beri tanıyorlardı ve boş yere bahse girmeyeceğini de çok iyi biliyorlardı.

Fakat Fransız oldukları için, sırf şereflerini kurtarmak amaciyle bu meydan okumayı kabul etmek zorundaydılar. Zaten Moulier çok daha önceden Paris'e ilk olarak gireceğine dair C.B.S.'in özel muhabiri Larry Leseur ile bahse tutuşmuştu. Yaya kalmaya hiç niyetli değildi. O da aynı gece arkadaşları ile beraber yola çıkmayı kararlaştırdı.

Üç Fransız hiç gürültü etmeden yerlerinden kalkıp odadan çıktıkları zaman, yemek salonundaki şöminenin üzerinde, odayı zor aydınlatan iki fırtına fenerinin arasındaki sarkaçlı saat, dörde çeyrek kaldığını gösteriyordu. Masaya yığılıp kalan, ellerini «calvados» şişesinin boynuna dolamış Amerikalı ise sızmıştı. Amerikalının adı, Ernest Hemingway'di.

Uzun uzun çalan telefonun zili, Saint-Germain'deki daireyi birden sardı. Uykusunda gafil avlanan tutuklu Pierre Lefaucheux'nün karısı, yerinden sıçradı. Elini komodine uzatıp, bir kibrit arandı. Çaktığı kibritin aydınlığında, saatin 4 olduğunu gördü. Marie Hélène Lefaucheux telefonu açtı ve Direniş hareketinden bir arkadaşının sesini derhal tanıdı. «Fresnes'de bir şeyler hazırlanıyor,» diye haber veriyordu ses.

19

PIERRE LEFAUCHEUX arabanın madenî gıcırtısını işitince, «vücuduna bir tırnak saplanıyormuş» gibi oldu. Hüc-

resinden beş kat aşağıda, Fresnes hapishanesinin tekerlekli kahve arabası, koridorlardaki son turuna başlıyordu. Pierre hücre kapılarının birbiri ardından açılıp kapandığını işitti. Şimdiye kadar hiç bu kadar çok kapı açılıp kapanmamış gibi geliyordu kendisine. Biraz sonra madenî gıcırtı iyice yaklaştı. Tutuklu, arabanın kendi hücresinin de bulunduğu rutubetli koridordan geçtiğini işitti. Ses biraz daha yaklaştı ve derken duruverdi. Pierre Lefaucheux yuvasında dönen kilidin gürültüsünü işitti. Kapının aralığında kahve getiren gardiyanın silueti göründü. O sabah ilk defa olarak Pierre Lefaucheux, komşusunun sesini işitti:

«Gördün mü, diyordu adam, ben kazandım!»

Fresnes hapishanesinin kadınlar bölümünde gün çok daha erken, şafak bile sökmeden, bir Alman subayının ziyareti ile başlamıştı. Tutuklular içinde en güzeli olan yirmi yaşındaki öğrenci Jeannie Rousseau, subayın hücresine girdiğini görünce, dehşetle haykırdı. Fakat çok geçmeden subayın ceketinin göğsünden aşağı sarkan haçı alaca karanlıkta farketti, hapishanenin askerî papazı rahip Hans Steinart'ı tanıdı.

«Küçük hanımlar, dedi rahip, Jeannie'nin penceresiz hücresinde üstüste yatan beş genç kıza; birkaç saat sonra vereceğiniz sınavda ruhunuzu rahatlatmak için, sizi kutsamaya geldim.»

Saat sabahın dördüydü.

Fresnes'in duvarlarının ötesinde, sessiz şehirde uyuyan milyonlarca Parisli için, doğacak olan gün «işgal» denen dönemin son tatil günü olacaktı. Pierre Lefaucheux, hücre arkadaşı, Paris ve banliyösündeki hapishanelerde kalan 2.800 kadın ve erkek tutuklu için de, bir umudun sonu demekti. Fresnes'de, Drancy'de, Romainville'de, Assomption günü doğan güneş, uzun bir ıstırap döneminin başlangıcını gösteriyordu.

Romainville kalesinin mutfağında Yvonne de Bignolles sabah kahvaltısı için «kahve» pişirmeye hazırlanıyordu ki, birden «avludan gelen ve havlamayı andıran» kaba bir ses işitti. Pencereye koştu. S.S. teğmeni, elinde okul defteri,

bir liste halinde ve elle yazılmış 175 adı okumaya hazırlanıyordu. Bu, Yvonne de Bignolles'un Romainville'e geldiğinden beri dinlediği en uzun listeydi. Teğmen defterini kapatıp uzaklaşırken, Yvonne gizlice haç çıkarttı. Listede adı yoktu.

Yani başında, «Lager II»(*) de yatan Yvonne Baratte, adının çağrıldığını ilk işitenlerden biriydi. Bir önceki akşam süslediği kiliseye doğru sakin adımlarla yürüdü. Kısa bir süre diz çöküp kaldı. Sonra papatya demetlerini aldı. Kilisede ayin yapılmayacaktı. Çiçekleri alıp, hepsini kendisiyle beraber gelecek olan kadınlara dağıttı.

Drancy kampının III. no. lu barakasında, Paul Appel ile karısı, on aylık iken evlât edindikleri çocukları Babichou ile oynaşıyorlardı. (**) Bütün gece kütük gibi sarhoş olan kamp muhafızları, tutukluların barakalarına el bombaları savurarak eğlenmişlerdi. El bombalarının parçaları etraflarında vızır vızır uçarken, Appel'ler ve barakalarda kalan diğerleri bütün geceyi yüzükoyun yerde ve sıkı sıkı birbirlerine sarılmış vaziyette geçirmişlerdi.

Paul şimdi de dışarda muhafızların uluduğunu işitiyordu. Pencereye kadar kalkıp dışarı baktı. Kamp komutanı Brunner kendisini gördü. Kaba bir hareketle Appel'e aşağı gelmesini emretti. Almanlar, Appel ve arkadaşlarını gara götürecek olan sarı ve yeşil otobüslerin çevresinde dolaşıp duruyorlardı. Brunner öfkeden bembeyaz kesilmişti. Otobüslerden hiçbiri hareket edemiyordu. Biri çıkmış, hepsinin karbüratörlerini söküp götürmüştü.

Fakat ne yazık ki ne Fresnes'de, ne de Romainville'de, otobüslere sabotaj yapmak kimsenin aklına gelmemişti.

(*) Depo II.

(**) Bu bebek 1944 yılı mart ayında Grenoble'da Yahudilerin arandığı bir sırada annesi - babası tarafından Sappey'de bir otelin müdürüne emanet edilmişti. Bir S.S. askeri bebeği bulup soymuş ve sünnetli olduğunu görünce, Drancy kampına göndermişti. Appel çocuğun kampa geldiğini görünce, annesinin yanına verilmesi için kamp komutanını razı edebilmişti. Appel, S.S.'in çocuğun fişine tutuklama nedeni olarak «tedhişçi» diye yazdığını da görmüştür.

Romainville kalesinde sevkedilmek üzere ayrılan tutuklulardan 175'ine, son dakikada 25 kişi daha eklenmişti. Mutfağının penceresinden, Yvonne de Bignolles insan dizisinin sarı ve yeşil otobüslere yürüdüklerini seyredlyordu. Son tutuklular arasında zayıf-nâhif bir genç kadın da vardı. En iyi arkadaşı, Polonyalı verem şantöz Nora idi bu. Yvonne otobüslerin motorlarının homurdandığını işitti ve çok geçmeden üçü birden hareket etti. Son kalkan otobüsten birden güçlü ve belirli bir ses işitildi. Nora söylüyordu:

«Bekle beni Fransa'da,

Güvenini sarsma, döneceğim yakında!»

Fresnes'de, kadınların otobüsü hareket eder etmez, aynı sürüye mensup 2.000 erkek hemen hücrelerinden çıkartıldı. Intelligence Service'in Fransa'daki şef yardımcısı yüzbaşı Philippe Keun, ayrılanlar arasında bulunduğu için Tanrı'ya şükrediyordu. Artık işkencelerinin sonu gelmişti. Almanlar kendisini nereye götürürlerse götürsünler, vicdanı rahat olarak gidecekti. Çünkü konuşup kimseyi ele vermemişti.

Almanlar, tutukluları alfabe sırasına göre topladılar. Birinci grupta, «A» harfinden olanlar arasında, mühendis Louis Armand da vardı. Armand hiç bir zaman böylesine mutlu olmamıştı. En sonunda gidiyordu. Üstelik yeni gelen güzelim botları ile gidiyordu. «A» grupundan olanlar arasında Armand, eski arkadaşlarından Pierre Angot'ya raslamıştı. Angot ise gönderildiği için büyük ümitsizlik içindeydi. «Birkaç güne kadar serbest bırakılacaktım,» diye itiraf etti Armand'a. Vichy hükûmetinin Sanayi Üretimi Bakanı Gaston Bichelonne, arkadaşıydı. Kendisini Fresnes'den çıkartmak için söz vermişti. Fakat artık Bichelonne da onu kurtaramazdı...

Armand, ümitsiz arkadaşını teselli etmek için söyleyecek bir söz aradı. Hapishanenin avlusunu dolduran yüzlerce insanı göstererek, «Bu işten nasıl olsa yakalarını sıyıracaklarını, çünkü Müttefiklerin şehre girmelerine birkaç saat kala kendilerini köpek gibi vurmayı göze alamayacak-

larını» ileri sürdü. Armand bunları öylesine inançlı bir şekilde söylüyordu ki, muhafızlardan birinin adını seslendiğini bile işitmedi. Arkadaşı kendisini dürtükledi. «Seni çağırıyorlar,» dedi.

Louis Armand'ın o gün yaptığı bütün yolculuk, bir saat kadar önce terkettiği eski hücresine geri götürülmekten ibaret kaldı. Almanlar son dakikada adını listeden silmişlerdi. Yanında iki asker, ümitsizlik ve endişeden çıldıracak halde, mühendis tekrar hücresine götürüldü.

Karanlık hücresine girince, hapis günlerini birlikte geçirdiği ufak-tefek Bretagne'lıyı gördü yine. Adam yüzüne bakıp, şöyle dedi: «Sizin şimdiye kadar talihiniz hep yaver gitti. Benim ise hiç şansım olmadı. Bu sefer artık hiç umut yok: Hepimizi burada yok edecekler, sizi de, beni de...» Adamın ağzından bu sözler henüz çıkmıştı ki, koridorda muhafızın adım sesleri işitildi. Kapı açıldı ve bir asker Bretagne'lıya kendisini izlemesini işaret etti. Kafilede Armand'ın yerini o alacaktı. «Çok üzgünüm,» diye mırıldandı adam. Ardından kapı küt diye yüzüne kapandı yine. Mühendis Louis Armand umutsuzluğu ile başbaşa kalmıştı.

Fresnes'deki tutuklular arasında, Fransızların gönderilişinin yarattığı manzara kendisine çok acı gelen birl daha vardı. Bu, Willy Wagenknecht adında, O.B. West'in muhabere merkezinde görevli bir başçavuştu. Iki aydan berl, bir subayı tokatladığı için çarpıldığı altı aylık cezasını burada çekiyordu. Wagenknecht, Almanlar Fransızları Almanya'ya sevkederlerken, kendisinin ne diye Paris'in asık yüzlü hapishanesinde tutulduğunu bir türlü anlıyamıyordu.

Dışarda, kapıların nihayet açıldığını gören Marie-Hélène Lefaucheux'nün elleri bisikletinin gidonları üzerinde sinirli sinirli gerildi. Mahkûmlar S.S. muhafızlarının makinell tabancalarının namluları önünden geçerlerken, hepsinin birer birer yüzlerini incelemeye başladı.

Derken birden kocasını gördü. Önce o kadar zayıf ve bitkin geldi ki hali, dudaklarından kopan çığlığı tutamadı. Fakat hemen ardından içini çılgınca bir kıvanç sardı. «Ko-

cası sağdı!» Pierre dayak yemişti, işkence görmüştü, her tarafı kırıklar içindeydi. Fakat **yaşıyordu.** Bu Marie - Hélène için o kadar huzur verici bir düşünceydi ki, gözlerinin önünde cereyan eden olayın ne kadar büyük bir fâcia olduğunu takdir edebilmesi için aradan uzun saniyeler geçmesi gerekti. Birden Pierre'in toplama kampına sevkedildiğini anladı. Askerleri iterek yanına ulaşmayı denedi. Otobüse bineceği sırada hafifçe gülümsediği ve kendisinden yana bakarak başını salladığını gördü. Demek o da görmüştü! Demek tanımıştı karısını! Ve veda etmişti. Marie-Hélène göz yaşlarını daha fazla tutamadı. Belli-belirsiz bir hareketle, sonu gelmek bilmeyen kafileyi kutsayan Alman rahibi Steinhart'ın yanına gitti.

«Madam, diye mırıldandı rahip, hiç üzülmeyin. Kocanızın gitmesi büyük bir lütûf... Ben asıl hapishanede kalanların sonundan korkuyorum.»

Otobüslerin motorları çalıştı ve upuzun, sarılı-yeşilli kafile, hareket etti. Marie-Hélène bisikletini almaya koştu. Ve nedenini bilmeden, kafilenin ardından pedal çevirmeye başladı.

20

O SABAH general von Choltitz'in siyah Horch'u, O.B. West'in Victor Hugo caddesindeki genel karargâhı önünde durduğu zaman, Saint-Germain-en-Laye kilisesinde saat dokuz duası çanı yeni çalıyordu. Kırk sekiz saat içinde ikinci defadır ki Mareşal von Kluge, Gross Paris komutanını yanına çağırtıyordu.

Toplantı, parlak ve gôbekli kurmay başkanı general Gunther Blumentritt'in(*) bir açış konuşmasiyle başladı.

(*) General Blumentritt'in Paris anıları içinde en çok bağlı olduğu şey, Saint-Germain-en-Laye yakınındaki «Coq Hardi» lokantasının sahibinin armağan ettiği som gümüşten küçük bir horozdu. Blumentritt ve Kluge'nin selefi mareşal von Rundstedt, her cumartesi akşamı saat 7'de mutlaka burada yemek yerlerdi.

Blumentritt sert ve kararlı bir sesle, Paris bölgesi için «sınırlı bir kavrulmuş toprak politikası»(*) teklif ediyordu. Batı cephesi Başkomutanlığının hazırladığı «Leiter der Führungsabteilung»(**) a ait, Blumentritt tarafından okunan ve on altı daktilo sayfası tutan belge, metodlu ve kesin bir plandı. Blumentritt gösterisini sık sık toplantı masasının üzerine serilen 1/10.000 ölçekli bir haritada yaptığı açıklamalarla tamamlıyordu. Haritanın üzerindeki mika plakaya kalemle kırmızı on kadar kare çizilmişti. Bunlar, gaz fabrikalarının, elektrik santrallerinin ve Paris bölgesinde yaşayan beş milyon insanın su ihtiyacını karşılayan su depolarının yerlerini gösteriyordu.

Planın uygulaması iki safhaya ayrılıyordu. Blumentritt, birinci safhanın derhal uygulanması görüşündeydi. Buna göre şehrin gaz, su ve elektrik şebekesi sistemli bir şekilde tahrip edilecekti.(***) İkinci safha, şehrin sanayi tesislerini «seçerek sabote etmek» amacını güdecekti.

Almanlar daha 1944 yılı ağustos ayının ortasında, Paris ve çevresindeki bütün fabrikaları uçurmak için ne zamanları, ne de yeterli adamları olmadığını çok iyi biliyorlardı. Fakat bu fabrikalara enerji sağlayan kaynakları or-

(*) Almanlar henüz Fransa'da kavrulmuş toprak taktiğini uygulamamışlardı. Fakat Fransızlara karşı sempatileri olduğu için değil. Eisenhower, Almanların Müttefikleri olan İtalya'nın güney bölgesinde yanlarına alamadıkları «bütün inekleri, bütün tavukları öldürdüklerini» hatırlatmaktadır. Fakat Avranches'taki yarma hareketinden beri Fransa'da o kadar çabuk gerilemek zorunda kalmışlardı ki, arkalarında bu tür hatıra bırakmaya vakitleri olmamıştı.

(**) Ordunun Üçüncü Şubesi (Harekât Dairesi).

(***) Almanlar, Paris'in su ihtiyacının % 97'sini karşılayan üç su kemerini uçurmayı tasarlıyorlardı. O günlerde dolaşan söylentilerin aksine, Almanlar su depolarındaki suları zehirlemeyi hiç düşünmemişlerdir. Elektrik santralleri bahsinde, Almanlar iki taktik arasında kararsızdılar; ya Paris bölgesinin en önemli elektrik santrallerinde mayın odaları hazırlayıp, doğrudan doğruya dev türbinleri havaya uçurmak; ya da elektrik cereyanını dağıtmaya yarayan tesisleri ayrı ayrı havaya uçurmak. Siemens fabrikalarının Paris'e yerleşen baş mühendislerinden birinin ifadesine göre, «birinci taktiğin uygulanması halinde Paris, iki yıl süreyle sanayi için gerekli enerjiden yoksun kalacaktı.» Almanlar tahrip işlemini sadece dağıtma tesislerine inhisar ettirdikleri takdirde ise, yine aynı uzmana göre, «Paris hiç olmazsa altı ay süreyle elektrik enerjisinden yoksun kalacaktı.»

tadan kaldırmakla, ilerde Müttefikler tarafından kendilerine karşı kullanılmasını engellemiş olacaklardı. Bu «sınırlı kavrulmuş toprak politikası mantıklı bir uzlaşmadır,» diye görüşünü açıkladı Blumentritt. Almanya, Müttefiklerin eline geçer geçmez kendi aleyhine çalışmasını istemiyorsa, Paris sanayiini durdurmak istemekte stratejik yönden haklıydı. Halk arasında panik yaratarak, şehri felce uğratarak, bu tahrip faaliyeti sayesinde düşman ordularının ilerleyişi de yavaşlatılmış olacaktı. Çünkü Müttefikler askerî kaynaklarının bir kısmını, Parislilerin yardımına koşmak için seferber edeceklerdi.

Blumentritt bu planın birinci bölümünün derhal uygulanması yolundaki görüşünü tekrar etti. Ardından Choltitz'e bir kâğıt uzattı. Kâğıtta Gross Paris komutanının gerekli patlayıcı maddeleri sağlıyabileceği Kriegsmarine(*) ve ordu depolarının listesi vardı.(**)

General Blumentritt'in teklif ettiği plan, Gross Paris komutanını hiç şaşırtmamıştı. Paris'in komutasını yüklendiğinden beri ilk defa O.K.M.'den bir gün önce doğrudan doğruya bir emir almıştı. Emir, «Paris sanayi bölgesinin tamamen tahribini, ya da felce uğratılmasını» tavsiye ediyordu. O.B. West'in de bu emrin bir kopyasını aldığını bildiğinden, Saint-Germain'e çağrılmayı zaten bekliyordu.

Sonradan itiraf ettiği gibi, bu emir Choltitz'i pek şaşırtmamıştı. Düşman bombardıman uçaklarının her gece Alman şehirlerini kül yığını haline getirdikleri bir sırada, toplantı masasının başında bir araya gelen diğer subaylar gibi, Choltitz'in de Baş Komutanlığın Paris endüstrisinin bir gün Almanya aleyhine çalışan bir tesis haline gelmesini engellemek istemesini normal karşıladığı anlaşılabilir.

Yine de Paris komutanı, bir noktada Batı Cephesi

(*) Bahriye, Deniz Kuvvetleri

(**) Choltitz, Blumentritt'in bir aralık «Paris'i uçurmak» deyimini kullandığını hatırlamaktadır. General Hans Speidel (B Ordular Grupu kurmay başkanı) bunun üzerine omuzlarını silkerek ve anlaşılacak kadar yüksek bir sesle, şu cevabı vermiş: «Paris'i uçurmak mı? Ne demek oluyor bu? Siz hiç Notre-Dame'da elektrik santrali olduğu görülmüş mü?»

kurmay başkanı ile aynı fikirde değildi. Bu anlaşmazlık, «Kavrulmuş toprak» planının ne zaman başlatılacağı konusunda beliriyordu. Şimdilik Choltitz'i asıl uğraştıran, Paris'in tahribini değil, savunmasını hazırlamaktı. Blumentritt'in planının erken uygulanmaya başlaması halinde, binlerce işçi Direniş hareketinin kucağına itilmiş olacaktı. Halk da açıkça birliklerine karşı isyan bayrağını çekecekti. Ayrıca Alman askerleri de Paris'teki sudan içiyorlar,» diye alaycı bir tavırla ekliyordu.

Bu fikirler, akıllı ve sakin mareşal Kluge'nin dikkatini çekmekten geri kalmadı. Ateşli kurmay başkanı ile Gross Paris komutanı arasındaki anlaşmazlıkta arabuluculuk ederek, «Kavrulmuş toprak» planının uygulanması için bütün tedbirlerin elbette ki alınması gerektiğini söyledi.

Fakat planın uygulanmaya ne zaman başlanacağı hakkında kararın kendisine ait olmasında ısrar etti. Dolayısiyle gerekli emirler daha sonra verilecekti.

Fakat bu toplantıdan 56 saat sonra Alman ordusunun en enerjik ve sert mareşallerinden birinin kendi yerine atandığını öğrenince, monokllu ufak-tefek mareşal, daha o sabah Blumentritt tarafından teklif edilen dehşet planın derhal uygulanması için Choltitz'e gereken emri verecek, sonra da intihar edecekti.

Gross Paris komutanı Saint-Germain'den döndüğü zaman, dört sivilin kendisini beklediklerini gördü. Adamların albay von Unger'e takdim ettikleri ortak görüşme talebinin altında, Choltitz bizzat general Jodl'un imzasının da bulunduğunu gördü. Dördü de, «technische Beratter» - teknik danışman-ünvanını taşıyorlardı. Görevleri ise, «Paris sanayi bölgesi tesislerinin imhası hazırlıklarına ve uygulamasına nezaret etmek» olarak gösterilmişti. Teknisyenlerin yanlarında çalışmaları ile ilgili araçlar da vardı: Başlıca fabrikaların planlarını barındıran on kadar kartondan silindir muhafaza.

Grupun başı olan Essenli Albert Bayer adında birl, general von Choltitz'e, münasip yerlere yerleştirilecek yeteri kadar patlayıcı maddenin, «Paris'i en az altı ay

süreyle felce uğratacağı» hakkında garanti bile veriyordu.

Gross Paris komutanı ziyaretçilerini dördüncü katta bir odaya yerleştirdi ve emirlerine bir sürü de otomobil tahsis etti.

Öğleden sonra adamları ziyarete gittiğinde, Choltitz hepsinin de «bir sürü plan ve harita içine daldıklarını» anlatmaktadır. İçlerinden birl, «Amerikalılar ve İngilizler bir gün Parisi işgal edecek olurlarsa, çalışır halde bir tek fabrika bile bulamayacaklardır,» diye teminat verdi.

21

KIZGIN AĞUSTOS GÜNEŞI, Pantin garında bir hat üzerinde bekleyen hayvan vagonlarının damını adeta kavuruyordu. Her vagonun içinde, metronun en kalabalık saatlerinden bile daha sıkışık bir şekilde doldurulmuş, S.S.'ler tarafından Almanya'ya sevkedilmek üzere seçilmiş insanlar, sıcaktan boğuluyorlardı. 2.200 erkek ve 400 kadın, onda sekizi Fresnes ve Romainville'den gelen bu mahpuslar, yani Fransız Direniş Hareketinin kaymağı, ümitsizce trenin hareket edeceği saati bekliyorlardı.

Kadınlardan 92 tanesi, Jeannie Rousseau'nun vagonuna tıkılmıştı. Genç kadın, «Ter dökecek yerimiz bile yoktu,» diye o acı saatleri hâlâ hatırlamaktadır. Vagonun tek göz dayayacak yeri de, kalaslar ve dikenli tellerle kapatılmıştı; zaten erişemeyecekleri kadar da yüksekteydi. Bu yüzden dışarda neler olup bittiğini hiç görmüyorlardı. Jeannie Rousseau vagonda geçirdiği ilk saatler içinde çektiği yavaş yavaş boğulma azabını hiç bir zaman unutamayacaktı. Kadınlar birer birer soyunmaya başlamışlar, üzerlerinde yalnız iç çamaşırları kalmıştı. Vagonun bir köşesinde tuvaletleri için bıraktıkları teneke

kovayı oturulacak yer haline getirmişlerdi. Bir anda üç kişi bunun üzerine oturabiliyordu. Diğerleri saatlerce sıranın kendilerine gelmesini bekliyorlardı.

Yanda, Yvonne Pagniez'in vagonunda, kalabalık o derece yoğun değildi. Bretagne'lı kadın gazeteci, «kadınların dizlerini çenelerine dayayarak çömelebildiklerini» hatırlamaktadır. Fakat sıcaktan teker teker bayılıyorlardı. Gece olurken, bu vagonda can verecek olan altı kadından ilki, sayıklamaya başlamıştı bile.

Birden kapı açıldı. Yvonne Pagniez garın kenarında duran ve Gestapo'nun Foch caddesindeki genel karargâhında işkence fasıllarını yöneten Ukraynalı S.S. subayının iriyarı siluetini hemen tanıdı. Kadın tutuklulara «iyi yolculuklar» dilemeye gelmişti. Kadınların yarı çıplak vücutlarını görünce South'un saldığı uğursuz kahkahalar, aylarca Yvonne Pagniez'in kâbuslarından çıkmayacaktı. Adamın «mezbahaya gönderilen ve bizzat kendisinin mühürlediği sürüyü görmek için» gara geldiğini düşünüyordu.

Erkeklerin durumu daha da kötüydü. Yarıçıplak vücutlariyle yüz kişiden fazla insan tıkılmıştı. Durmadan muhafızlara «şu Allahın belâsı treni artık kaldırmaları» için yalvarıyorlardı.

Açlık, susuzluk ve sıcaktan vagonunda bitkin bir halde bekleyen Pierre Lefaucheux, yolculuğa katılmamayı çok arzu eden bu adam da, trenin bir an önce kalkması için dua ediyordu artık. Hemen ardında dudakları çatlamış bir başkası, sırtından dökülen terleri yalamaya çalışıyordu.

Başı önünde, omuzları çökmüş bir adam, Pantin garından çıkıyordu. Abwehr ajanı, «Bobby» namiyle maruf Emile Bender, bir blöf yapıp trenin hareketini önlemeye çalışmış, fakat başaramamıştı. S.S.'ler makineli tabancalarının namlularını üzerine çevirmişler ve onu buradan uzaklaşmaya zorlamışlardı. Bender bir kahve salonuna girdi, bir jeton alıp, İsveç konsolosluğunun numarasını çe-

virdi. «Bay konsolos, bu trenin hareketini nasıl önleyeceğiz, ben de bilemiyorum,» dedi derin bir iç çekerek.

Iki günden beri, konsolos Nordling ile Emile Bender, Parisli mahpusların Kızılhaç'ın himayesine verilmesini sağlamak için yeri-göğü birbirine katmışlardı.

Nordling, Laval, Alman Sefiri Otto Abetz ve S.S.'lerin şefi Karl Oberg nezdinde çeşitli teşebbüslerde bulunmuş, ama başarılı olamamıştı. General von Choltitz de, konsolosu kabul edemeyecek kadar işinin başından aşkın olduğunu ileri sürmüştü.

O sabah daha başka kimseler de, Pantin garındaki mahpusları, onları bekleyen korkunç sondan kurtarmak için teşebbüse geçeceklerdi. S.S.'ler esirlerini hayvan vagonlarına bindirirlerken, bir delikanlı bisikletini deli gibi Nanteuil-Saacy kasabasına doğru sürüyordu. Kasabanın Direniş hareketi şefine, Paris F.F.I.'sinin çok acele bir sözlü mesajını iletecekti. Bu mesaj, aslında bir emirdi : «Her ne bahasına olursa olsun, hangi çareye baş vurulursa vurulsun, Paris-Nancy demiryolunu kesin. Bu hattan birkaç saate kadar Almanya'ya gönderilenleri taşıyan bir tren geçecektir.»

Paris'te bir çatı katına saklanmış bir telsiz de, aynı gün öğleye doğru Londra'ya aşağıdaki şifreli mesajı geçiriyordu: «Bütün F.F.I. şeflerine derhal bildirilmek üzere: Almanlar, Paris hapishanelerinde bulunan mahpusları Metz-Nancy yolundan geçen bir trenle sevketmektedirler. Yolculuk sırasında mahpusların kitle halinden öldürülmelerinden endişe ediyoruz. Bu yolculuğu sabote etmek için bütün tedbirleri alınız.»

Drancy kampında birkaç saat önce otobüslere yapılan bir sabotajla selâmete ulaşan Yahudileri, şimdi bir başka tehlike tehdit ediyordu. Kamp komutanı Hauptsturm führer Brunner, kurbanlarını komşu Boblgny garından Almanya'ya göndermeye karar vermişti. Appel'e, tercümanlık yapmak üzere kendisiyle birlikte gara gelmesini emretti. Çünkü garda kırk vagonluk bir katarın, hemen o gün hazır edilmesi gerekiyordu.

Appel, iki yanında iki S.S., Brunner'le beraber Bobigny gar şefinin yanına girdi. Appel yumruğunu şefin masasına olanca gücüyle indirdikten sonra, yavaş yavaş bağırmaya başladı : «Bugün akşamdan önce Drancy kampı için kırk vagonluk bir katar hazır edilmesi şartl» Hemen ardından sesini mümkün olduğu kadar alçaltarak, ümitsiz bir sesle ekledi : «Fakat Tanrı aşkına, bu trenin hareketine asla fırsat vermeyin.»

22

ASSOMPTION BAYRAMINI kutlayan Paris'te, Pantin garı fâciası adeta hiç ilgi görmedi. Açlık heyûlasının tehdidi altındaki üç buçuk milyon Parisliden pek çoğu, o gün ve daha sonraki günlerde ne yiyeceklerini düşünüyorlardı. Besin maddeleri karnelerine kimse itibar etmiyor, dışardan gönderilen yiyecekler yerlerine ulaşmıyor, evlerin pek çoğunda zaten az olan yiyecek stokları, suyunu çekiyordu. Oysa «Le Petit Parisien» gazetesinde Bilimler Akademisi'nden Chavalier adında bir zat, hâlâ halka güven vermeye çabalıyordu : «Ümitsiz durumda bile, halk ağaç yapraklarının yenebileceğini bilmelidir. Özellikle ıhlamur, karaağaç ve dişbudak yaprakları çok yararlı olabilir.»

Parislileri, uyandıkları zaman bekleyen bir başka tehdit daha vardı. Gece şehirlerinin bütün duvarlarına yapıştırılan sarı-siyah afişlerde, general von Choltitz imzasiyle «düzenin en sert şekilde muhafaza edileceği» bildiriliyordu. Paris valisi o gün için bütün şehir çocuklarının Notre-Dame katedraline yapacakları ve Kutsal Bâkire Marie'den şehirlerini korumasını isteyecekleri yürüyüşü de yasaklamıştı.

Çocukların yürüyüşünün başlayacağı saatte, başkentin batısında, Neuilly köprüsü üzerinde, 36 yaşında bir Alman yüzbaşısı dallarla örtülmüş bir Kubelwagen'den (*) indi. Werner Ebernach bir kol işaretiyle arabasını izleyen 813. Pionierkompanie'nin (**) kamyon dizisini durdurdu ve köprünün korkuluğuna kadar ilerledi. Rus cephesinde bir köylünün izbesine tuzak koyup uçururken sol elinin üç parmağını kaybeden mavi gözlü subay, bir sigara yakıp nehri gözetlemeye başladı. Doğrusu bu kadar geniş olduğunu hiç düşünmemişti. Doğduğu şehir olan Berlin'den geçen Spree'nin, Seine'in yanında dere gibi kaldığını düşündü. Ebernach önünde, Boluogne ormanının sık yaprakları arasında görünen Puteaux köprüsünün haşmetli kemerlerini de seyredebiliyordu. Karşı kıyıda, çıkış tarafında, Jatte köprüsü, kül rengi küçük evlerle bezenmiş küçük bir adayı iki hamlede aşıp geçiyordu. Yüzbaşı, köprünün korkuluğu üzerine bir harita açtı. Yavaş yavaş saymaya başladı.

Parisin bir ucundan diğerine kadar, Pecq banliyösü ile güneydoğudaki Choisy banliyösü arasında, Seine nehrini bir kıyısından diğerine kateden, Ebernach'ın şu anda seyrettiği gibi tam kırk beş köprü vardı. Bu kırk beş köprü, Paris bölgesinin içinde kanının aktığı, hayatî önemi olan damarlardı. Halktan ve araçlardan başka, metro, gaz, elektrik, su ve telefon da, köprülerin kemerlerinden ya da üstünden nehri aşıyordu. Bu köprüler olmasa, Seine tıpkı iki bin yıl önceki gibi, dolambaçlı dönemeçleriyle, müthiş bir doğal engel halini alırdı. Hiç kuşkusuz Alman yüzbaşı Ebernach, bu köprülerden birkaçının gerçekten bir sanat eseri olduğundan, diğerlerinin de tarihi yaşattıklarından haberdar bile değildi. Austerlitz köprüsünün sütunlarına kazınan kahramanların adları, Napoléon efsanesini anlatıyordu. Concorde köprüsünün taşları ise Bastille'in tarihi demekti. Tournelle köprüsünün altı yüzyıllık ömrü olan taşlarının üzerinde de, Paris'in koruyucusu Azize Ge-

(*) Karavana arabası
(**) İstihkâm kıtası

neviè'in heykeli bulunuyordu... Fransa ve Paris tarihi, bu kırk beş eser üzerine yazılmıştı. Ceketinin üst cebinde, Birinci Sınıf Demir Haç nişanının altında, yüzbaşı Werner Ebernach, biraz sonra general von Choltitz'e göstereceği mavi bir kâğıt taşıyordu. Kâğıt, general Jodl tarafından bizzat imzalanmıştı ve üzerinde «KR Blitz - Çok Acele» ibaresi okunuyordu. Bu, Paris'in kırk beş köprüsünün uçurulması için gerekli hazırlıkların yapılması ile ilgili emirdi. Werner Ebernach, Hitler'in bu eserlerin havaya uçurulmasını niçin istediğini bilmiyordu. Mütevazi bir teknisyen olan Ebernach, O.K.W.'nin tanrılarının sırlarına eremezdi ve stratejilerinden anlıyamazdı elbette. Meslek hayatı boyunca sayısız köprüyü havaya uçurmuştu. Paris köprülerinin de Kiev, ya da Dinyepr'de uçurduğu köprülerden daha büyük zorluklar çıkartacağını pek sanmıyordu. Şu halde biraz sonra Paris komutanının karşısında, «Paris köprülerinin hepsinin taşları şehre yuvarlandıktan sonra, Seine'in artık akmayacağı» kehanetinde bulunabilirdi.

Tekrar Kubelwagen'ine binmeden önce, yüzbaşı Werner Ebernach önemli bir araştırma daha yapmak istedi. Birliğinin patlayıcı madde uzmanı şefi, Hauptfeldwebel (*) Hegger ile birlikte kıyıya kadar inip, dikkatle köprünün ayaklarının dayanaklarını inceledi. Birden el fenerinin ışığı, oyuğun içinde aradığı madenî bir plakanın üzerinde durdu. Ebernach, çok önemli bir şey keşfetmiş gibi, heyecanla bağırdı : «Haydi, haydi Hegger, Fransızların inşa ettiği 'Sprengkammers'ler (**) sayesinde, iş sandığımdan da çabuk olacak.»

Güneş meşe ağaçlarının arasını iyice doldurmuştu ve Chaban-Delmas aylardan beri ilk defa, kuş cıvıltılarını dinliyordu. Tuttuğu tozlu yolun 3 kilometre batısında, ilk Amerikan tankları Mans yakınlarında, bütün Fransa'da

(*) Başçavuş

(**) Dinamit yuvası.

domuz kıyması ile ün salan Connerré kasabasına girliyorlardı.

Kuş uçuşuyla Paris 150 kilometreden de daha yakındaydı. Fransız generalini Müttefik hatlarının en uç noktasına kadar götüren iki Amerikan subayı, burada ona bir bisikletle, içinde tenis giysileri, bir raket, gazete kâğıdına sarılmış bir piliçle karnabahar bulunan bir de küçük bavul verdiler.

Chaban-Delmas soyundu ve Alman hatlarını aşmak için seçtiği giysileri sırtına geçirdi. Ardından sâdece dört gün giyebildiği güzelim general üniformasını dikkatle bavuluna yerleştirdi.

Tam bavulunu kapayacağı sırada, Amerikalı iki subaydan biri, uzun boylu ve zayıf olanı, sıkılarak beraber geçirdikleri saatlerin hatırasını yâdetmek için bir şey istedi : «Biliyor musunuz, diye de ekledi, siz rasladığımız ilk Fransız generalisiniz.» Ardından, hayranlık dolu bir ifadeyle ekledi : «Siz bisikletinizle, bizim tanklardan daha çabuk varacaksınız Paris'e.»

Chaban-Delmas duygulandığını hissetti. İtina ile ceketinin kolundaki iki yıldızı kopardı ve her birini bir Amerikalı subaya verdi. İkisinin de ellerini sıkıp, bisikletine atladı; tozlu yolda, Paris'e doğru gözden kayboldu.

Genç roman yazarı Paul Andreota da o gün öğleden sonra bir gezinti yapmaya karar vermişti. Bu, Chaban-Delmas'ın yolculuğundan çok, çok daha kısa sürecekti, ama en az onunki kadar unutulmayacak bir yolculuk olacaktı. Çağdaşı birçok Fransız gibi, Andreota da Çalışma Bürosu tarafından Almanya'da çalışmak üzere görevlendirilmişti. Şimdiye kadar kaçmanın çaresini bulmuş, fakat Almanların Paris'te sık sık düzenledikleri baskınlardan birinde ele geçmemek için, hemen hiç dışarı çıkmamaya başlamıştı.

Yanında karısı Gloria ve Nimbus adlı av köpeği olduğu halde, Andreota, Champs-Elysées'den yukarı doğru çıkarken, otuz yaşlarında bir adam yollarını kesip, sordu :

«Do you speak English?» Paul ve Gloria hayretle yerlerinden sıçradılar. Fransa hapishaneleri, bu şekilde davranın pekçok tahrikçi ajanın ihbarı üzerine yakalanan kimselerle doluydu. Yabancı, Amerikanca kokan Ingilizcesiyle yolunu kaybettiğini ve Lauriston sokağının nerede olduğunu soruyordu. Iyice şaşkına dönen Andreota ile karısı ne cevap verecekleri hakkında birbirlerini süzerlerken, birden Nimbus olanca gücüyle kayışını çekti ve üçünü birden Etoile alanına doğru sürükledi. On dakika sonra adam, randevusu olan yere varınca, heyecanla Gloria'yı kucakladı ve bu sefer kusursuz bir Fransızcayla seslendi : «Siz, bir Amerikalı subayın kucakladığı ilk Parislisiniz! Müsaade ederseniz teşekkür edeyim ve Paris'in birkaç güne kadar kurtulacağını da söyliyeyim.» Hemen ardından da kubbenin altında kayboldu. (*) Paul ve Gloria birden dehşetle oldukları yerde kalakaldılar. Çünkü karşı kaldırımda dört siyah çizme, birden duruvermişti. Iki Alman devriyesinin nereye baktığını anlayınca, rahat bir nefes aldılar : askerler kızıl tüylü av köpekleri Nimbus'u seyrediyordu.

Yüzbaşı Werner Ebernach'ın yanına girerken elinde taşıdığı emir, Dietrich von Choltitz için hiç te sürpriz olmadı. Von Choltitz, kopyasını O.K.W.'den aldığı bu emirde neler yazılı olduğunu çok daha önceden biliyordu. Buna karşılık Ebernach'ın varlığı, gerçek bir sürprizdi. Daha savaştan da önce Ebernach'ın bugünkü görevine benzer bir işin altından nasıl ustalıkla kalktığına tanık olmuştu. Saksonya'da, Gimma'da, 1936 yılı manevraları sırasın-

(*) Kendisi de New York'lu bir babadan ve Fransız bir anneden dünyaya gelen Gloria Andreota, Champs-Elysées'de yürürlerken rastladıkları Amerikalının Saint Louis asıllı olduğunu söylemiştir. Bütün araştırmalarımıza rağmen, biz bu adamın kimliğini tespit edemedik. 15 ağustos 1944 günü Paris'te bulunan 2. Şube mensubu 2 Amerikalı bulduksa da, bunlardan hiçbiri o gün Lauriston sokağına gittiklerini hatırlayamadı. Bu, o gün Paris'te bulunan ya bir pilot, ya da bir istihbarat ajanıydı.

da, Choltitz ve bir avuç generalin hayranlık dolu bakışları önünde, Ebernach bir hamlede Mulde üzerinde kurulan iki köprüyü birden uçuruvermişti. Bugün üzerinde görünen kararlı ve kendinden emin hava, adamın gençliğindeki vaadlerini tuttuğunu gösteriyordu. Sholtitz bu işe kalkışacak olursa, Seine nehrini köprülerinin taş yığınları ile kaplayacağından hiç şüphe etmiyordu. Her şeye rağmen Paris askerî valisi, harekâtın dizginlerini elinde tutmaya niyetliydi. Yüzbaşıya, «Gerekli bütün tedbirleri alınız,» dedi, fakat «şahsî müsaadesi» olmadan Paris'te hiç bir tahrip hareketine kalkışılmayacağını da ihtar etti. Hatta bu sırada elini ateşli subayın omzuna koyup, «Ebernach, Seine nehri, Mulde değildir; Paris de, Gimma değil. Üstelik bu sefer bir avuç generalin değil, bütün dünyanın gözleri bize dikili!» dediğini hatırlamaktadır.

Ebernach, general von Choltitz'in odasından henüz çıkmıştı ki, kurmay başkanı albay von Unger elinde iki raporla içeri girdi. Paris askerî valisi birincisini okuduktan sonra, omzunu silkmekle yetindi. Bu, polis greviyle ilgiliydi. Fakat ikincisini okuyunca, yüzü asıldı. Öğleden sonra banliyö semti Aubervilliers'de, Direniş Örgütü tarafından kurulan pusuya düşen sekiz Alman askeri öldürülmüştü. Bu, şehirde cereyan eden ilk vahim olaydı.

Von Unger'in hatırladığına göre, von Choltitz duvar haritasında önce Aubervilliers'nin neresi olduğunu araştırdı. Şişman parmağı en sonunda planın kuzey kesiminde durunca, von Unger generalin derin bir iç çektiğini ve şöyle homurdandığını işitti: «Bugün banliyöde bir darbe indiriyorlar. Yarın, Paris'in içinde indirecekler!»

Hayvan vagonları birbiri ardından, uzun bir zincirin halkaları gibi sarsılıp kımıldandı. Pantin garının demiryolu hattı üzerinde tekerlekler bir süre kararsız kaldı, sonra dönmeye başladı. 2600 bahtsız için, trenin uğursuz gıcırtıları, aslında çektikleri kâbusa son veriyordu. Sefalet ve ıstırap yüklü, eski tahta vagonlardan birinden,

birden bir marşın nağmeleri yükseldi. Diğer vagonlardakiler de buna katılmakta gecikmediler. «Marseillaise»i (*) söylüyorlardı.

Marşın son notaları gecenin karanlıkları içinde henüz kaybolmuştu ki, gazeteci Yvonne Pagniez, katarın son vagonundan bir başka havanın yükseldiğini işitti. Diğer bütün sesleri bastıran sıcak ve titreşimli sesi hemen ayırt etti. Bu, Romainville'deki kiliseyi papatyalarla süsleyen Yvonne Baratte'tı.

«Kardeşlerim, tekrar buluşmak üzere... Evet, tekrar görüşeceğiz...» diye sesleniyordu.

Pantin garının gotik rakamlı eski saati, gece yarısına yaklaşıyordu. Gözleri yaşlı bir demiryolu işçisi, garın önünde bekleyen bir kadına seslendi. «Her şey bitti, dedi; gittiler!» Bunu işiten Marie-Hélène Lefaucheux bisikletine atladığı gibi oradan uzaklaştı. Üç saat sonra o da bisikletle doğuya hareket edecekti. Trene yetişmeye kararlıydı ve elinden geldiği kadar izleyecekti.

Hemen tamamen boşalan Fresnes ve Romainville hapishanelerinde garip bir sessizlik hüküm sürüyordu. Polonyalı şantöz Nora'nın boş saman yatağının yanında tek başına kalan Romainville'in ahçısı Yvonne de Bignolles, uyuyamıyordu. Ağlıyordu.

Fresnes'de de, çöken, umutsuzluğa kapılan mühendis Louis Armand'ın gözünü uyku tutmuyordu. Her gece haber alıp verdikleri borulardan kaşıkların tınlamasını boş yere bekliyordu. Fakat o gece Fresnes'in duvarları sessizdi. Louis Armand, tıpkı hapishanede kalan diğerleri gibi, sâdece yarın kurşuna dizileceklerini söyleyen içindeki sesi işitebiliyordu.

Hapishanenin öbür ucunda, kendisini feda ederek şefini kurtaran sekreter Geneviève Roberts de, aynı sese kulak veriyordu. Pantin'deki trenin hareket ettiği saatte, hapishanenin papazı hücresine girmiş ve mahpusu kutsamıştı. Geneviève Roberts için artık mesele kurşuna dizilip dizilmemek değil, ne zaman dizileceği idi. Sabah saat bi-

(*) Fransız milli marşı.

re doğru birden koridorda bir takım gürültüler işitti. İçin için öleceğini tekrarladı. Yuvasında dönen bir anahtar tıkırtısı işitildi. Kapı açıldı. Muhafızlardan biri, kirli bir çamaşır atar gibi, içeriye bir kadını iteledi. Nora idi bu. Romainville'deki şantöz. Son dakikada tutan şiddetli bir öksürük nöbeti, Pantin'dekilerle yola çıkmaktan kurtarmıştı kadıncağızı.

23

LEVAZIM ÇAVUŞU kırk altı yaşındaki Herman Plumfranck dolabın gözlerinin içindekileri, sıkıştırılmış kartondan iki valizine doldurdu, dikkatle kemerlerini sıkıştırdı. Plumfranck yaklaştığını düşündüğü çetin günlerde para yerine kullanmak için kaldırdığı elli çift ipek çorabın çok işine yarayacağını umuyordu.

Tatlı ve sakin dört işgal yılı boyunca oturduğu Continental otelinin holüne indi, kapıcıya gideceğini söyledi. Plumfranck yine de Noel'den önce döneceğine dair söz verdi. Sonra tatlı günlerdeki turistler gibi, bavulları elinde, Paris'te Almanca olarak yayınlanan «Parizer Zeitung» gazetesini son defa almak üzere, Palais-Royal'ın köşesindeki gazete kulübesine yürüdü. Fakat o sabah yaşlı gazete satıcısı kadın başını salladı: «Küçük Boche (*), dedi, Parizer Zeitung yok artık...» Gazetenin 221. ve son sayısı bir gün önce yayınlanmıştı.

Gece, gazetenin bütün yazı işleri kadrosu pılıyı-pırtıyı toplayıp Brüksel'e çekilmişti. Almanın bavullarını sırtladığını gören saçları karman-çorman, ufak-tefek bir kadın, gazetesini alırken dönüp bağırdı: «Ne o? Tası-tarağı topluyor musunuz?» Bu kadın, hemen ilerde oturan ve dört yıldan beri Almanı hemen her sabah gören yazar Colette'ti.

(*) Fransızların Almanları anmak için kullandıkları sözcük.

Gerçekten de o 16 ağustos 1944 günü sabahı, çavuş Hermann Plumfranck gibi pek çok bürokrat, Paris'ten ayrılmaya hazırlanıyordu. Bir gün önce general Warlimont, O.B. West'e telefon ederek, Hitler'in Paris'teki bütün kurmaylarla, muharip olmayan sınıfların ve Gestapo ile S.D.'nin şehri terketmelerine izin verdiğini bildirmişti. (*)

Almanları doğuya götürecek uzun kamyon dizileri, Parislilerin savaşın başından beri pek iyi öğrendikleri ilk yol tıkanışlarına sebep olacaktı. Kaldırım kahvelerinde oturan Parisliler, kılları bile kıpırdamadan, işgalcilerin gidişini seyrediyorlardı. Kamyonların korkulukları arkasında, ayakta duran fahişeler, mendillerini sallayarak ağlıyor, askerler «Tekrar görüşmek üzere ayrılıyoruz» şarkısını söylüyorlardı. Ya da Noel'den önce döneceklerini sesleniyorlardı. Fakat asıl şaşırtıcı olan, bu göçü izleyen taşınma faslıydı. Kamyonlar dolusu banyo küveti, tas, halı, mobilya, radyo ve kasa kasa şarap, şehri terkediyordu. Lamartine meydanında, kendilerine ziyafet çekmek için çok erken davranan kıyılıların üzgün bakışlarına aldırmadan, Almanlar son dakikada iki besili domuzu bile alıp götürmüşlerdi. Mineraloffizier (**) Walter Neuling, Majestic otelinde bir subayın odasındaki perdeleri söküp, «ilerde elbise diktirmek için» çantasına tıktığını gördü. Malesherbes bulvarında, Florida otelinde, Batı cephesi istihkâm uzmanlarından Obergefreiter (***) Erwin Hesse, komutanı Ober-

(*) O.B. West servisleri, Metz'e, Batı cephesi Deniz Komutanlığı, Saverne'e, 3. Hava Filosu da Reims'e çekilecekti. Bu boşaltma ile ilgili emirlerde, paniğe sebep olmamak için, boşaltma işleminin son derece üstü kapalı bir şekilde gerçekleştirilmesi ayrıca belirtiliyordu. O.B. West'in, Saint-Germain-en-Laye ve B Ordu Gruplarının La Roche-Guyon'daki komuta kademeleri de Reims yakınlarındaki Verzy ve Soissons yakınlarındaki Margival'e taşınacaktı.

Bu çeşitli boşaltma işlemlerinin kontrol altında yapılması için çok kesin emirler verilmişti. Hiç kimse, bağlı olduğu şubeden «acele dön» emri almadan, doğuya hareket etmeyecekti. Choltitz boşaltma hareketini kontrol altına alabilmek için Paris'in çıkış noktalarında feldgendarmes barajları kurdurmuştu. Böylece yakalanan binlerce kaçak, derhal alarm bölüklerine sevkedildi.

(**) Mayın subayı

(***) Kıdemli onbaşı

leutnant (*) Thierling'in, çarşafları paket ettiğine ve telefonu söktüğüne tanık oldu.

Pek çok yerde, dört yıldır devam eden el koyma ve talanların ürünlerini taşımak için kamyon sıkıntısı bile çekildi. Bu araç yokluğu, pekçok Parislinin hiç beklenmedik anda donatımlarını sağlamalarına yaradı. XVII. bölgede, Boursault sokağında, bir garajın personeli, mahallelilere binlerce konyak ve şarap şişesi dağıttı. Chaussée d'Antin sokağında levazımcılar, korkudan tirtir titreyen ev kadınlarına bütün tereyağı topakları verdiler.

Fakat Almanlar beraberlerinde götüremediklerini çok defa yakıyorlardı. O 16 ağustos günü, şafakla beraber, Paris ufukları şehrin üzerine tonlarca gizli arşiv belgelerinin küllerini taşıyan kapkara bulutlarla karardı. Fransa Askerî Komutanlığı 1. Şube şefi binbaşı Max Braubach, Kléber caddesinde, Raphael otelindeki kalorifer kazanlarında «Paris'in işgalinin dört yıllık gizli arşivlerini yaktıklarını» hatırlamaktadır. Boissy d'Anglas sokağında, Amerikan Elçiliğinin kapalı pancurlarının tam arkasındaki binada, Paris Askerî Mahkemesi sekreteri, yirmi altı yaşındaki Irma Kohlhage, şefi yargıç Dotzel'in idama makhûm ettiği yüzlerce Parislinin dosyasını şöminenin alevlerine attı. Hatırladığı kadariyle, «bu lânetli belgelerin yokedilmesi için» bütün bir gün, öğleye kadar uğraştı.

Fakat bazı subaylar, her şeye rağmen, Paris'ten gerçek bir centilmen gibi ayrıldılar. Neuilly'de, Victor Hugo caddesinde oturduğu ve el konan binalardan birinden ayrılan bir S.S. albayı, bir mektup yazmaya başladı. «İstemeyerek de olsa ev sahibim olan meçhul kişiye teşekkür ederim. Apartmanını bulduğum şekilde bıraktığımı bilsin. Gaz, elektrik ve telefon faturalarını da ödedim. Kitaplıkta bulup zevkle okuduğum Voltaire'in üç ciltlik eserini yerine koydum...» Albay imzasını da attıktan sonra, cebinden bir yüz franklık çıkardı, «ne yazık ki kırdığı iki kristal vazonun karşılığı olarak» bu parayı da mektubun yanına,

(*) Üsteğmen

bir kâğıt tutacağının altına bıraktı. (*)

Bazı kimseler için geri çekilme emri o gün gerçek bir vicdan savaşına sebep oldu. Beaujon sokağındaki İkmal Şubesi subaylarından yüzbaşı Hans Werner, metresi Antoinette Charpentier ile Wehrmacht arasında bir seçim yapmak zorundaydı. Sonunda Antoinette'i seçti. Öğleye doğru, sivil elbiseler giyip, yanına bir de küçük bavul alarak, Mozart caddesindeki dairesinden sessizce ve kimselere görünmeden çıktı, Henri-Rochefort sokağındaki pis ve küçük bir otele yollandı. Antoinette burada 1940'ın muzaffer fatihi için bir barınak hazırlamıştı. «Her şey yoluna girinceye» kadar burada saklanacaklar, sonra da evleneceklerdi.

Havacı çavuş Willy Schmitz, Coblence'ta ordudan kaçmayı kararlaştırdı. Üniformasını ve tabancasını bir gazeteye sarıp, Leylâklar kapısı yanında, Jules-David sokağında bir lâğıma attı. Daha sonra temizleyici dostu Marcelle Brasart ile birlikte saklanmayı kararlaştırdıkları Star otelinin küçük bir odasına gitti. Buna mukabil üç gün önce tabancasını F.F.I.'nin adamlarına kaptıran Feldwebel Eugen Hommens, çıtı-pıtı dostu Annick'ten ayrılmaya karar verdi. Fakat bu karara, «Bir gün beni ihbar edebilecek bir Fransız kadınının insafına sığınmamak için» vardığını kabul edecekti. (**)

Ancak o gün yola çıkmaya karar veren Almanların pek çoğunun kaderini o gün yalnızca tesadüfler çizecekti. Kurmay Dairesi sekreteri Wiesbaden'li Maria Fuhs, kendisini Almanya'ya götürecek olan otomobile bineceği sırada, birden saatini onarım için Haussmann bulvarında bir saatçiye verdiğini hatırladı. Meslektaşlarına birkaç dakika beklemelerini rica etti. Kızın dükkâna nefes nefese girdiğini gören saatçi, hayretle bağırdı: «Matmazel Fuhs,

(*) Bu mektup, 25 ağustosta buraya yerleşen 9. Amerikan Hava Ordusundan yüzbaşı Richardson tarafından bulunacaktır.

(**) Eugen Hommens en sonunda Paris'te kaldı. Tam hareket edeceği sırada, Luxembourg sarayını savunmakla görevli 1. Alarm Bölüğüne verildi. 25 ağustosta da esir düştü.

siz daha gitmediniz mi?»

Maria Fuhs, Continental otoline döndüğü zaman, otomobil hareket etmişti bile. Dolayısiyle artık Paris'te kalacak ve şehri savunmaya hazırlanan binlerce muharible aynı alın yazısına razı olacaktı.

General von Choltitz'in askerleri o gün otuz beş Fransız delikanlısının katili olacaktı.

Banliyö semti Chelle'de, Docteur-Roux sokağında, yirmi iki yaşında bir komünist işçi, bir kamyon bekliyordu. Sabahın saat sekizini gösteren kol saatinin üzerine iki harf kazılmıştı : J.S. Delikanlının adı, Jacques Schlosser'di.

«Nakliye-Taşınma. Seigneur, Chelles». Jacques kamyonun üzerinde bu tabelâyı görünce, derhal babasının odasına koştu ve bağırdı : «Baba, bu akşam Belediye'yi işgal edeceğiz!» Demiryolu memuru Alexandre Schlosser için bundan daha iyi bir fırsat olamazdı. Chelles'deki mukavemetçiler, Kurtuluş yönetiminin ilk belediye başkanı olarak onu seçmişlerdi. Kamyon ilerdeki yolun dönemecinde gözden kaybolunca, Alexandre Schlosser tekrar odasına çıktı, iskemlelerden birinin üzerine oturdu ve beklemeye başladı.

Chelles'de, Villemomble'da, Draveil'de, kamyon şoförü «Boksör Coco» yine durdu; sonra 13 yerde daha bekleyip, Jacques Schlosser'in 13 arkadaşını daha kamyona aldı. Böylece 13 aile için uzun bir bekleme devresi başlıyordu.

Chelles'den 15 kilometre uzakta, Bastille'in kalabalık semtlerinden birinde, aynı anda başka delikanlılar da evlerinden çıkıyorlardı. Bisikletine atlayan tıp öğrencisi, Genç Hristiyan Muharipleri Grupu mensubu Michel Huchard, gidişini pencereden seyreden Bretagne'lı dadısı ihtiyar Jeanne'a uzun uzun el salladı. Delikanlının sırtında, kimbilir kaç defa onardığı deniz lâciverdi elbisesi vardı. Pantalonu o kadar aşınmıştı ki, kadıncağız ütülü hissi ve-

rebilmek için paçalarının içine lastik dikmişti. Jeanne, sevgili «Micki»sinin arada-sırada katıldığı bu esrarengiz toplantılar kadar hayatta hiç bir şeyden nefret etmiyordu. Fakat delikanlının bu sabah öyle neşeli bir hali vardı ki, ihtiyar Jeanne, Micki'nin verdiği sözü tutacağını düşünüyordu. Hazırladığı sürpriz yemeğe kadar geri dönmüş olacaktı. Çünkü Michel Huchard, o gün yirmi birinci doğum yıldönümünü kutluyordu.

Capri sokağındaki eski bir binanın dördüncü katında, kuşkulu ana, oğlunun gidişini seyrediyordu. Yirmi bir yaşındaki Dişçilik Okulu öğrencisi Jean Dudraisil, Saint-Denis kampında tutuklu bulunan babasının çarşamba günkü paketini götüremeyeceğini söylemişti. Bir «göreve» gidecekti. Akşam yemeğine yetişecekti.

P.T.T. memuresi Paulette Restignat, oğlunun Saint-Marcel bölgesi Genç Hristiyan Muharipleri'ne mensup olduğunu bilmiyordu. Kadıncağız o sabah işine giderken, 17 yaşındaki oğlu daha yatıyordu. Öğle yemeği için her zamanki gibi annesinin yanına, Danton kantinine geleceğine dair söz verdikten biraz sonra, o da kalkıp bisikletine atlayacaktı.

Kamyonla, ya da bisikletle yola çıkan otuz beş delikanlı, o sabah buluşmak üzere bir tek noktaya yönelmişlerdi. Komünistler ve katolikler birbirlerini tanımıyorlardı. Fakat hepsi «Vatansever Gençlik Gücü Birliği»ne mensuptular. Bu kuvvetli örgüt, Intelligence Service mensubu olduğu söylenen yüzbaşı Serge adında biri tarafından bir araya getirilmişti. Savaşmak için can atan bu delikanlılara, esrarengiz yüzbaşı o yaz pek ender raslanan ve ençok sözü edilen bir şeyi, pazarlık unsuru olarak teklif etmişti : Silâh! İşte o 16 ağustos sabahı, silâh temin etmek için, komünisti, katoliği, köylüsü, işçisi toplam 35 delikanlı, son dakikalarına doğru hızla yol alıyorlardı.

24

SAINT-CLOUD'da oturan herkes gibi, lise öğretmeni Thérèse Jarillon da, sevimli evinin pencerelerinin altında açılan 800 metre uzunluğundaki tünelin patlayıcı maddeyle dolu olduğunu biliyordu. Fakat o sabah Joseph Lambert sokağındaki yaşlı kız, çılgın gibiydi. Hizmetçisi Madam Capitaine'den, Almanların tüneli uçurmaya hazırlandıklarını öğrenmişti. Eğer haber doğruysa, Thérèse Jarillon, «Rüyam» adını verdiği küçük eviyle, Saint-Cloud tepesinde inşa edilmiş daha yüzlerce evin berhava olacağını çok iyi biliyordu.

Bunun üzerine ne kadar kap-kacağı varsa hepsini eski gazete kâğıtlarına sarıp sarmaladı, yatağının altına sakladı. Sonra, bayan Capitaine'in de yardımı ile, koca dolabını döşemeye yatırdı, pencereleri açtı, suyu, elektriği ve gazı kesti, koşa koşa dışarı kaçtı.

Almanlar tarafından PILZ (mantar) diye adlandırılan ve matmazel Jarillon'un infilâk etmesinden korktuğu yaya tüneli, aslında bir torpil fabrikasıydı. 1943 yılı sonuna kadar Alman denizaltılarının Manş ve Atlantik'te kullandıkları torpillerin büyük bir kısmı, burada imal edilmişti. Tekne yokluğu nedeniyle denizaltı savaşı hızını kaybedince de, Pilz'in imalâtı aynı hızla devam etmişti. Torpiller, Almanların yapımda kullandıkları esir işçilerin yatakhanelerinin yanı başında depo ediliyordu. Kriegmarine tarafından korunan bu yeraltı toplama kampında, aşağı-yukarı bin kişi yaşıyordu. Pilz, Paris'te en iyi korunan Alman tesisiydi.

Hiç kimse özel izin belgesi olmadan içeriye giremezdi. Nöbetçilere, tesisin dışardan savunmasını sağlayan dikenli tellere ve koruganlara 50 metre yaklaşacak bütün sivillerin üzerine ateş açmaları için emir verilmişti. Hiçbir bombardıman da buraya etkili olamıyordu. Tesisi yoketmek için bir tek çıkar yol vardı : içerden uçurmak.

İşte 813. Pionierkompanie tahripçilerinin şefi yüzbaşı Ebernach geldiği zaman, Kriegsmarine de bu işe hazırla-

nıyordu. Ebernach, bizzat general von Choltitz'in imzaladığı özel giriş izniyle, görevlendirildiği imha işlemi için patlayıcı maddelerin sayımı için aşağı inmişti.

Pilz'in uçsuz-bucaksız kubbesi altında gördüğü şey, o zaman başını döndürdü. Sandıklara yan yana yerleştirilmiş 300 torpil, gönderilmeye hazır, bekliyordu. Yüzlerce torpil başlığı ile sandıklar dolusu patlatma fitili de, diğer gövdelere monte edilmek üzere hazır edilmişti. Tünelin sonunda, dikkatle sıralanmış, pırıl pırıl ve sayıları yüze yakın, T.N.T. dolu kırmızı fıçı görünüyordu. (*)

«Donnerwetter!» (**) diye adeta saygıyla mırıldandı Ebernach. Sonra faltaşı gibi açılan gözleriyle, bu Ali Baba mağarasını seyreden Obergefreiter Hegger'e dönerek, «Buradaki patlayıcı maddelerle, dünyadaki köprülerin yarısı havaya uçurulabilir,» dedi.

Yüzbaşı Werner Ebernach üzerine kendisine eşlik eden Kriegsmarine mensubu Kapitanleutnant'a (***) dönerek, kuru bir sesle şöyle dedi :

«Gross Paris komutanı general von Choltitz adına buradaki bütün patlayıcı maddelere el koyuyorum.»

Tünelin girişinin yüz metre ilerisinde, siyah Horch ve ona refakat eden iki motosiklet birden sağa saptılar ve Dailly sokağına daldılar. Yokuşu tırmanan araçlar, Saint-Cloud tepesinin öte tarafında, Pozzodi-Borgo caddesindeki zengin bir villanın önünde durdular. Merdivenlerin önünde bekleyen subay, von Choltitz'in baş yardımcısı, Paris'-

(*) Savaş yıllarında Siemens'in Paris şubesini yöneten Choltitz'in uzak kuzenlerinden mühendis Joachim von Knesebeck, bütün elektrik tesisini kurduğu Pilz'e sık sık inmek fırsatını bulmuştu. 1963'te New York'ta bu kitabın yazarları ile yaptığı bir görüşmede, yüzbaşı Ebernach'ın tüneli ziyaret ederken gösterdiği hayreti anlamanın mümkün olduğunu söylemiştir. Bu mühendisin ifadesine göre, 1944 yılı ağustos ayında Saint-Cloud tünelinde «iki savaşa yetecek kadar torpil bulunuyordu.»

(**) Allah kahretsin

(***) Ön yüzbaşı

in dış savunma hatlarından sorumlu yarbay von Aulock'tu (*). Meşe kalasiariyle kaplanmış büyük salonda, harita çavuşu Coutzen'in koca bir Bechstein piyanosunun üzerine serdiği 1/200.000 ölçekli Paris ve civarı haritasına eğilen iki asker, Fransa başkentinin savunması konusunda ilk stratejik toplantılarına başladılar.

Choltitz monoklunu düzeltti ve Paris'in çevresinde kalemiyle bir çizgi çizmeye başladı. Bitirince, Aulock ve salonda hazır bulunan birkaç subaya dönerek, sâdece şunu söyledi : «İşte baylar, tutunacağınız yer burasıdır.»

Aulock haritayı hayretle inceledi. Choltitz'in çizdiği savunma hattı, selefi Boineburg'un teklif ettiği hattan çok daha uzaktaydı. Yüz kilometreye yakın bir çark çizdikten sonra, Poissy'nin batısında Seine'e dayanıyor, La Varenne-Saint-Hilaire üzerinden Marne'a ulaşıyordu. Saint-Germain, Versailles, Palaiseau, Orly ve Villeneuve-Saint-Georges'u içine alıyor, şehrin 30 kilometre önünde Paris'in batı, güney ve güneydoğu girişlerini kesiyordu. O.K.W.'de bu hatta «Paris Sperreriegel» (**) deniyordu. O gün ise Saint-Cloud'da sadece «hat» diyeceklerdi.

Paris askerî valisi, yarbay von Aulock'un ciddî takviye kuvveti almadan böylesine geniş bir cepheyi çok zor tutabileceğini çok iyi biliyordu. (***) Hitler bu takviyeyi

(*) Frank birliklerinin eski komutanı olan von Aulock, inanmış bir Nazi ve seçme bir subaydı. Aynı günlerde öz kardeşi, kuşatılan Saint-Malo'da kahramanca döğüşüyordu. Ertesi günü, 17 ağustos 1944'te, saat 14 sularında, Saint-Malo komutanı, Adolf Hitler'e aşağıdaki telgrafı göndermek zorunda kalacaktı: «Führer'im, Saint-Malo'daki çarpışmalar bugün, ya da yarın sona erecektir. Müthiş ve amansız bir bombardımanın altında savunma tesisleri birer birer yıkılıyor. Bu bombardımanın altında yokolursak, son neferimize kadar döğüşmüş sayılacağız. Tanrı'nın kutsal eli sizi korusun. Yaşasın Führer! Aulock.» (Aynı gün B Ordular Grupu tarafından geçilen mesaj, no. 6242/44.)

(**) Parisi Hapseden Sürgü

(***) Aulock'un taktik kuvvetleri o zaman mevcudu ve silâhları eksiksiz, seçme bir birlikten, 11. uçaksavar paraşütçü avcı alayından, 16 adet 82'lik mitralyöz birliğinden, Paris havaalanı taburundan, 90. Hava Ordusunun 11. taburundan, çeşitli piyade taburlarından, bir tercüman taburundan, Fresnes Askerî Hapishanesinin eski mahkûmlarından meydana gelen bir taburdan, ayrıca çeşitli bölge Kommandantur'larına bağlı alarm birliklerinden meydana geliyordu.

göndereceğine söz vermişti. Takviyenin gelmesini bekleye dursun, von Aulock komutasındaki on bin askerini savunma hattına yayacaktı. Von Choltitz, Richthoffen filotillasının eski şefi, von Aulock'un yardımcılarından biri olan albay Fritz Meise'nin bir teklifini kabul etti. 11. paraşütçü taburuna komuta eden Meise, Paris içinde monte edilmiş olan bütün uçaksavar toplarının sökülmesini ve bunların tanksavar olarak kullanılmasını teklif ediyordu. (*) Müttefikler Paris'i hiçbir surette bombardıman etmeyeceklerine göre, topların uçaksavar olarak hiçbir işe yaramayacağını hatırlattı.

Bu toplarla albay Meise birkaç gün içinde 88 mm. lik 20, 75 mm. lik 11 ve 37 mm. lik 21 batarya teşkil edebildi. Böylece tam sekiz gün sonra, general Leclerc'in 2. zırhlı tümeninin çatacağı 200 topluk çetin ceviz bir araya getirilmiş oluyordu.

Toplantıdan sonra yarbay von Aulock, kurmay başkanı ve yorulmak nedir bilmeyen yüzbaşı Theo Wulff vasıtasiyle, konuklarına şampanya ikram etti. Yüzbaşının doldurduğu kristal kadehler, Amerika'ya sığınmış olan villanın sahibi Stern adlı bir Yahudinindi.

Theo Wulff, Choltitz'in kadehini kaldırdığını ve, «bizi bekleyen çetin günler» den dem vuran bir takım sözler ettiğini hatırlamaktadır.

Tam bu sırada dev Bechstein piyanosundan Lutzov'un yurt özlemi ile dolu bir melodisinin yükseldiği işitildi. Piyanoyu çalan, üç savaş birliğinden birinin komutanı olan Dresden'li albay Seidel'di. Salondakiler sessizce dinlemeye başladılar. Wulff'un hatırladığına göre, ellerinde, kadehleri villanın geniş cam penceresinden, dünyanın en güzel manzarasını seyre dalmışlardı: öğle güneşinin altında ufka kadar kıpkızıl yanan Paris damlarını.

(*) Almanlar 88 mm. lik uçaksavar toplarını sık sık tanksavar olarak kullanıyorlardı. Hiçbir Müttefik tankının zırhı, bu topların obüslerine dayanamıyordu.

25

16 AĞUSTOS GÜNÜ, şafak vakti, güneş Saint-Etienne katedralinin ortaçağdan kalma uzun kuleleri ardından doğarken, Marie-Hélène Lefaucheux de, Paris'ten 44 kilometre uzakta, Marne'ın bir dirseği arasına sıkışmış Meaux kentine varıyordu. Marie-Hélène, frensiz bisikleti «Alcyon» la, sokağa çıkma yasağından önce, Doğu'ya, Almanya'da bir toplama kampına gönderilen kocası Pierre'in bindirildiği hayvan vagonuna yetişmek için Paris'ten ayrılmıştı. Fakat o ana kadar, geçtiği her garda, hep aynı cevabı almıştı : tren kendisinden iki saat önce geçmişti.

Marie-Hélène'in 20 kilometre daha ötedeki Meaux'ya vardığı sırada, Pierre ve 2452 bahtsız arkadaşı, trenin iki saattir içinde beklediği bir tünelin cehennemî sıcağında, boğulmamak için mücadele ediyorlardı. Paris'teki F.F.I.'nin SOS işareti tam zamanında yetişmişti. Nanteuil-Seacy tünelinin çıkışında, 75 metre uzunluğunda bir yerde, tren hattı kataran geçişinden iki saat önce uçurulmuştu.

S.S. muhafızları treni «tedhişçiler»in bir saldırısına karşı korumak için, tekrar tünelin içine sokmuşlardı. Direniş Hareketi mensuplarının demiryoluna sabotaj yaptıkları haberi yayılınca, vagonlarda büyük bir neşe ve ümit yeli esmişti. Fakat aradan iki saat geçtikten sonra, 2453 mahpusun artık ümit edecek hiçbir şeyleri kalmamıştı. Lokomotifin kustuğu kapkara duman yüzünden boğulacak hale gelen insanlar, ölümle savaşıyorlardı. Temiz havanın giderek azaldığı Yvonne Pagniez'in vagonunda, «daralan göğüslerin kesik solumaları, sinirleri daha fazla dayanamayan kadınların çığlıkları, karanlıkta kusanların hıçkırıkları işitiliyordu». Vagonların çoğunda mahpuslar arasında panik başlamıştı. Yvonne Pagniez, «Koyu karanlıkta diri diri mezara gömülenler gibi, mezarlarımızda boğulduğumuzu hissetmek, bütün irademizden de baskın çıkan bir

duyguydu,» diye o anı hatırlamaktadır. Jeannie Rousseau'nun vagonunda kadınlar Almanların kendilerini boğarak öldürmek istediklerini anlamışlardı. Demiryolu boyunca çizmelerinin gürültüsünü ve taktıkları gaz maskeleri yüzünden boğuk çıkan seslerini işitebiliyorlardı.

Oysa her geçen saniye, mahpusları biraz daha hürriyetlerine yaklaştırıyordu. Balatalar boyunca gizlenmiş olan beş kişi, pusudaydı. Hattı kesen dinamit lokumlarını yerleştirenler de bu beş kişiydi. Şimdi de katara saldırmak için takviye gelmesini bekliyorlardı. Iki yüz kişiden fazla mukavemetçinin geleceğini hesaplamışlardı. O yaz bölgedeki F.F.I.'ye komuta eden öğretmen «Gaston» a göre, ancak baskın şeklinde gerçekleştirilecek bir taarruz, kurtarmak istedikleri mahpusları S.S.'lerin öldürmesine engel olabilirdi.

«Gaston» oyunun birinci bölümünü kazanmıştı. Marne vâdisinde şu anda tek başına, ya da küçük gruplar halinde, silâhlı bir takım insanların akın akın tünele doğru ilerlediklerini biliyordu. Ayrıca vakti de vardı : Almanların yolu onarmak ve ulaşımı yeniden başlatmak için en az iki güne ihtiyaçları olacaktı.

«Gaston» yanılıyordu. Uğursuz bir raslantı sonucu, tünelden ençok 5 kilometre uzakta, Almanlar Nanteuil-Seacy garında Almanya'ya harekete hazır bir hayvan katarı bulmuşlardı. Hayvanların yerine mahpusları yerleştirmek kadar kolay bir şey olamazdı.

Almanlar treni en sonunda tünelden çıkardılar. Tam bu sırada yolun karşı tarafında, bisikleti üzerinde yol alan bir siluet belirdi. Soluk soluğa, bitkin halde pedal çeviren Marie-Hélène, trene yetişmişti.

Üçüncü vagondan inen zayıf ve kara benizli hayaletler arasında kocası Pierre de vardı. O anda hiç bir şey, hatta S.S.'lerin makineli tabancaları bile, Marie-Hélène'in kocası ile konuşmasına engel olamazdı. Bisikleti elinde, çılgınlar gibi kendisini kocasından ayıran gelinciklerle dolu bayırı aştı, çiti atladı, iki askeri iteledi ve üçüncü vagona yöneldi. Pierre'in yanına varır varmaz, aklına gelen

ilk şeyi yaptı. Cebinden çıkardığı bembeyaz mendili terli ve kurumlu yüzüne götürdü.

Genç kadının hiç bir zaman izah edemediği bir ayrıcalık gösteren askerler, bir trenden diğerine nakil sırasında, mahpuslarla beraber yürümesine izin vermişlerdi. Bir eliyle bisikletini, diğeriyle de kocasının bir deri-bir kemik kalmış parmaklarını tutan Marie-Hélène, Pierre ve bahtsız yoldaşlarının cehennem azabının peşinden ilerledi. Bir trenden diğerine aktarma işleminin devam ettiği acılı iki saat boyunca konuştukları şeyler arasında bir tanesi, asla çıkmamak üzere Marie-Hélène'in belleğine kazılacaktı. Bu cümle, Gestapo'nun işkencelerinin bile, sevdiği adamın ruhunu yıpratamadığını ispatlıyordu. S.S.'ler kendilerini ayırırken, Pierre gülümsemeye çalışarak, sakin bir sesle mırıldandı : «Bu seyahatten sonra, söz veriyorum sana Marie-Hélène, bir daha asla yataklı vagon parası için seninle tartışmayacağım!»

Bir başka kadın daha kocasiyle «birkaç kelime konuşabilmek» için, tıpkı Marie-Hélène gibi pedal çevirmeyi göze alabilirdi. Bayan Renty'nin yirmi beş sıra önünde, aynı kuyrukta, kocası da bulunuyordu. İki mahpus, Müttefik pilotlarını sakladıkları için birlikte tutuklanmışlardı. İkisi de Pantin'den ayrılan son mahpuslardı.

Vâdiye hakim bir tepeden, beş mukavemetçi trenin yavaş yavaş Château-Thierry ve Nancy'ye doğru uzaklaştığını seyretti. Almanlar partiyi kazanmıştı. «Gaston»un beklediği takviye, çok geç kalmıştı. Artık 2453 mahpusu kaderlerinin sürüklediği yoldan geri döndürmek için pek az bir ümit vardı. Fransız Direniş hareketi için bu acı bir yenilgi olacaktı.

Nanteuil-Seacy demiryolu boyunca, şehir dışından geçen yolda, bisikletinin gidonu üzerine eğilmiş beyaz bir siluet, tahta vagonların yanı sıra ilerliyordu. Marie-Hélène yolculuğuna hâlâ devam ediyordu.

Metronun Gouvion-Saint-Cyr bulvarına çıkan Mailfot

kapısında, uzun boylu ve zayıf, sakız beyazı bir yağmurluk giymiş, kara camlı gözlüklerinin üzerinde yumuşak fötr şapkalı bir adam, bir aşağı-bir yukarı dolanıp duruyordu. Saat tam on birde bir kamyon durdu. Adam şoför yerinin kapısı üzerinde, «Nakliye. Taşınma-Seigneur, Chelles» yazısını okudu. Aracın yanına yaklaşıp, alçak sesle şoföre, «Silâhlar için gelip gelmediklerini» sordu. «Boksör Coco»nun başıyla onaylaması üzerine, «Ben yüzbaşıyım,» dedi adam. Ardından cebinden bir paket Gaulolses çıkartıp, ikram etti : «Haydi, diğerleri gelinceye kadar tellendir bir tane bakalım,» dedi. «Boksör Coco» teşekkür etti ve adamın yabancı bir şiveyle konuştuğu dikkatinden kaçmadı. Birkaç dakika sonra iki kamyon daha civarda duruyor ve yirmi kadar delikanlı, cömert yüzbaşının ikram ettiği sigaraları kaldırımda tellendiriyorlardı. Jean-Pierre Dudraisil çocukları uzaktan görünce yavaşladı ve kendi kendine, «Aynı yerde randevu vermek de çok garip bir fikir doğrusu!» dedi. «Hepsini enseleyecekler yahu!» Fakat çok geçmeden Genç Hristiyanlar Grupu da, yüzbaşı ve Chelles'li genç komünistlere katılmıştı. Aralarında bir de genç kız vardı : Genç Hristiyan Muhariplerinin kadınlar kolundan sorumlu Diane.

Yüzbaşı herkesi kamyonlara bindirdi, yolun açık olup olmadığını görmek için önden bisikletle gitmek isteyen biri hariç, bütün bisikletler de kamyonlara alındı. Yüzbaşı, sorumlulara kamyonların korkuluklarının sıkı sıkı kapalı kalmasını özellikle tembih etti. Çünkü, «Almanlar hiçbir şeyden şüphelenmemeliydi». Yolda iki defa duracaklarını bildirdi. Ilk duruşta kimse yerinden kıpırdamayacaktı. Ikincisinde, silâhların bulunduğu garaja varmış olacaklardı.

Kamyonlar hareket etti. Ilk kamyonda yer alan Diane, arkadaşlarının yüzlerinin ne kadar gergin olduğunu yarı karanlıkta bile farkedebiliyordu. Michel Huchard, Jean-Pierre Dudraisil ve Jacques Restignat yanyana oturmuşlardı ve hiç konuşmuyorlardı. Beş dakika sonra konvoy durdu. Gruptaki tek genç kız Diane, korkuluğun arka ör-

tüsünü aralayarak dışarıya bir göz attı ve feryadı bastı. Yan taraftan çıkıveren, elleri makineli tabancalı Almanlar, kamyona yaklaşıyorlardı. Michel Huchard, «Susun!» diye bağırdı. Fakat birden bir ses, «Babamız» adlı duayı okumaya başladı. Kamyonda bulunan herkes duaya katıldı. İki-üç dakika sonra bir kurşun ve dipçik yağmuru araçların üzerine çöküverdi. Makineli tabancalarını korkuluklara daldıran Almanlar, «Raus! Raus! Schnell!» (*) diye emrediyorlardı. Caddede bulunan biri, Fransızca bağırdı : «Atlayın!» Diane, yüzbaşının sesini hemen tanıdı. Jean-Pierre Dudraisil ilk atlayan oldu. Askerlerden biri silâhını ona yönelterek kısa süren bir tarraka ile tarayıverdi. Delikanlı bacağında bir yanma hissetti. Bir diğeri onu izledi. Derken uzun, sarı saçları ile Diane korkuluğun önünde göründü ve ateş birden kesildi.

Makineli tabancaların namluları ile itile-kakıla delikanlıları üç kamyondan alıp, kolları havada, yandaki çalılığa sürüklediler.

Bir saat sonra Diane ve 35 arkadaşı, pek çok Fransızın hayatlarının son dakikalarını büyük işkenceler içinde geçirdikleri Saussaies sokağı, 9 numaralı binanın uğursuz avlusunun uzun bir duvarı dibine sıralanmıştı. Saatlerce kolları havada bekletildikten sonra, ayrıldılar ve sorguya çekilmeye başladılar. Diane'ı ise beşinci katta bir hücreye götürdüler.

Genç kız, akşam saat sekizde kapısının açıldığını işitti ve içeri giren biri serbest olduğunu, gidebileceğini söyledi. «Arkadaşlarımı ne yaptınız?» diye sordu Diane. «Onlar tutuklu,» diye kuru bir cevap verdiler kendisine.

Ertesi gün Chardon-Lagache sokağında bir garajda, ümitsiz ana-babalar, itfaiyecilerin Boulogne ormanının çağlayanı ardında buldukları 37 ceset arasında çocuklarının ölüsünü teşhise çalışıyordu. Almanlar, kurbanlarının hesabını el bombası ile görmüşlerdi. Cesetler öylesine parçalanmıştı ki, teşhis etmeye imkân yoktu. Chelles be-

(*) Dışarı, dışarı, çabuk.

lediye başkanı adayı Alexandre Schlosser, ancak o zaman Jacques'ın bileğindeki iki dövmeyi hatırladı. Bretagne'lı ihtiyar dadı Jeanne da, Michel Huchard'ın pantalonunun paçasına diktiği lastikleri düşünüp, aradığı cesedi buldu.

Fakat pekçok ana-baba, Parisin kurtuluşunun ilk 35 kurbanının parça parça olmuş cesetleri arasında evlâtlarının hangisi olduğunu asla tespit edemediler. (*)

26

YİRMİ YEDİ YAŞINDAKİ 550. Muhabere Bölüğü komutan vekili asteğmen Ernest von Bressendorf, kırmızı ampulün yandığını görünce, yerinden sıçradı. Bu küçük ışık, Berlin, ya da Rastenburg'un, Paris Askerî Valisini çok gizli direk hattan aradığını gösteriyordu. Bu hat, Meurice otelinin üçüncü katında kurulan telefon santralinin odalarından geçiyordu. Otuz kadar telefoncu ile bir çok assubay, aralıksız yirmi dört saat nöbetleşe santralin çeşitli bağlantılarını sağlıyorlardı. Ernest von Bressendorf genç yaşına rağmen, bu önemli hizmetin başındaydı. Ayrıcalıkları arasında bir tanesine hepsinden çok önem veriyordu : Berlin'le aradaki direk hattı kullanabilecek tek kişi, oydu. Bu

(*) Boulogne ormanı çağlayanında kurşuna dizilenlerin hangi koşullar altında öldürüldükleri hâlâ bilinmemektedir. Boulogne'a yakın oturan tanıkların ifadelerine göre, o akşam saat 9'a doğru çeşitli patlamalar işitilmişti. Ertesi sabah cesetleri bulan ve itfaiyeye haber veren Bay Lucas'ya göre (polis bu sırada grevdeydi), cesetlerinin duruşundan, delikanlıların kamyondan inerken vuruldukları anlaşılıyordu. Ayrıca yaralıların hepsinin hesabının el bombası ile görüldüğü de ortaya çıkmaktaydı.

Bu katliamın sorumlusu, sözde «Intelligence Service yüzbaşısı» ise, Kurtuluş'tan sonra tutuklanmış, idama mahkûm edilip, kurşuna dizilmiştir. Asıl adı da Serge Marcheret idi.

Katliam hakkında kendisine sual edildiğinde, von Choltitz bu kitabın yazarlarına o zaman olaydan haberdar edilmediğini ifade etmiştir.

ayrıcalık yüzünden Harp Divanına bile sevkedilmeye lâyıktı. Çünkü dört gün önce, 12 ağustosta, direk hattı açıp, Berlin'deki santral memuresine, Leipzig'deki annesini- babasını aramasını söylemişti. Bunun üzerine evinden çok önemli bir haber almıştı : Karısı dünyaya bir kız çocuğu getirmişti.

Fakat o sabah telefonu açınca, karşısında bir başka ses işitti. General Jodl'un soğuk ve kesin sesi, «Louvre, ya da Invalides'den arıyormuş gibi», net işitiliyordu. Bressendorf, hattı hemen general von Choltitz'in telefonuna bağladı. Ardından bağlantı kutusuna bir başka fiş daha sokarak, konuşmayı dinlemeye karar verdi.

Jodl'un daha ilk cümlesini işitir işitmez, genç asteğmen yerinden sıçradı. General, emredilen tahrip eylemlerinin ne durumda olduğunu soruyordu. O.K.W. Kurmay Başkanı, Hitler'in öğleyin yapılan stratejik toplantılar için ayrıntılı bir rapor istediğini bildirdi. Bressendorf, telefonda uzun bir sessizlik olduğunu hatırlamaktadır. Derken Choltitz ne yazık ki tahrip eylemine henüz girişemediklerini, çünkü uzmanların şehre ancak dün varabildiklerini söyledi. Fakat hazırlıkların en seri şekilde tamamlanacağını temin etti. Bressendorf, «Jodl, çok büyük bir hayal kırıklığına uğramış gibiydi,» demektedir. Hitler'in «çok sabırsızlandığını» nakletti. Paris askerî valisi bunu fırsat bilip, bir gün önce Blumentritt ve mareşal von Kluge'ye söylediğini, Jodl'a tekrarladı. Şu sırada Paris'te girişilecek bir tahrip faaliyetinin, en çok korktuğu ve çekindiği şeyin patlak vermesine yol açabileceğini bildirdi: «Parislilerin ümitsiz bir öfkeye kapılmaları ve genel bir ayaklanma.» Bu nedenle tahrip işlemine birkaç gün sonra başlamayı teklif ediyordu. Jodl, bu teklifi Führer'e aktaracağını, fakat Hitler'in fikrini değiştirmesini pek ummadığını söyledi. Hitler'in cevabını vermek için kendisini bir daha arayacaktı. Kısa konuşma, genç asteğmenin hatırladığına göre, Choltitz'in O.K.W. başkanı durumu iyice avucunun içine aldığını temin etmesi ve «Parislilerin henüz kımıldanmaya cesaret edemediklerini» bildirmesiyle sona erdi.

Öğlenden beri Paris'e öyle şiddetli bir yağmur yağıyordu ki, tenis kortları bataklığa dönmüştü. Jean Bouin stadının kapıcısı «Martin Baba», o gün öğleden sonra müşteri geleceğini hiç ummuyordu. Fakat «Martin Baba» yanılıyordu. Saat üçe doğru, sağanağın en hızlı anında, kapısının vurulduğunu işitti. Kapının aralığından, bir elinde raket, diğer elinde bir piliçle, en iyi müşterilerinden birinin durduğunu gördü. Jacques Chaban-Delmas, bitkin ve yağmurdan sırılsıklam bir halde, bir iskemleye çöktü.

«Nereden geliyorsunuz böyle?» diye hayretle sordu Baba Martin.

«Versailles'dan; şu lânet olasıca piliç için,» diyerek cevap verdi, elindeki hayvanı gösteren Chaban-Delmas.

Aynı gün Cezayir'in kavurucu öğleden sonra sıcağında Chaban-Delmas'nın Londra'dan gönderdiği Paris hakkındaki uzun rapor, bir karar alınmasına sebep oluyor. Charles de Gaulle, Fransaya derhal hareket edeceğini açıklıyordu. Fakat hareketinden önce, hür Fransa'nın lideri, son derece ağır bir formaliteyi yerine getirmeliydi. Kendi ülkesine girmek için, Müttefiklerden izin isteyecekti. Yazlık Sarayı'ndaki çalışma odasının vantilatörü karşısında oturan de Gaulle, Cezayir'deki Müttefik Komutanlığının temsilcisi Sir Henry Maitland Wilson'u derhal yanına çağırttı. Bu nazik subaya, Müttefiklerin kurtardıkları Fransa'yı basit bir denetleme gezisi için ziyaret etmek niyetinde olduğunu bildirdi.

Aslında general de Gaulle'ün tasarıları, basit bir denetleme gezisinin çok daha ilerisindeydi. De Gaulle önce kendisini, daha sonra hükûmetini Fransa topraklarına taşımaya, özellikle Paris'e geçmeye hazırlanıyordu. Müttefikler isteseler de, istemeseler de, Roosevelt otoritesini tanısa da, tanımasa da, hür Fransa'nın lideri artık Fransa'da yerleşmeye kararlıydı. Bunu Müttefik Komutanlığına bilerek bildirmesinin iki nedeni vardı. De Gaulle her şeyden önce kararlarının Müttefikleri hiç bir şekilde ilgilendirmediğini düşünüyordu. Ayrıca, Müttefiklerin gerçek

niyetlerinin ne olduğunu öğrenirlerse, Cezayir'den ayrılmasını engellemelerinden çekiniyordu.

Birkaç gün önce, de Gaulle yolunu engellemek için Pierre Laval'ın ümitsizce başvurduğu manevranın kokusunu almıştı. Laval gidip Almanların bir klinikte tutuklu olarak bulundurdukları Millet Meclisi Başkanı Edouard Herriot'yu bulmuş, kendisini alıp Paris'e getirmişti. Laval, Herriot'dan, feshedilen Meclis'i yeniden toplantıya çağırmasını ve Müttefikleri karşılayacak bir hükümet kurmasını sağlamayı tasarlıyordu. De Gaulle son dakikada ortaya atılan bu komplonun geleceği olacağına pek inanmıyordu. Fakat bu entrikanın ardında Amerikalıların desteği olduğu inancı, hür Fransanın liderinin bir an önce Paris'e ulaşmayı istemesi için bir başka sebepti. (*)

Harekâtı yönettiği rahat karargâh arabasında general Eisenhower o gün memnun memnun gülümseyebiliyordu. Her saat başı kurmay heyetine mensup subayları, Falaise cephesindeki çarpışmaların gidişi hakkında kendisine rapor getiriyorlardı. Eisenhower de, her saat başında tu-

(*) Anılar'ında (Cilt II, Birlik — sayfa 290), de Gaulle şunları yazıyor: «Laval, ağustos ayı başında, kendisi için elzem gördüğü yardımları sağlayabileceğini sanıyordu. Herriot'nun dostu, Millet Meclisi Başkanı ile temas için Amerikalılar tarafından kullanılan ve Allen Dulles'ın Berne'deki servisleriyle ilişkisi olan Enflère aracılığı ile, Washington'un, de Gaulle'ü köstekleyecek, ya da ekarte edecek bir tasarıyı hoş karşılayacağını doğruluyordu.»

General de Gaulle'ün çevresindekiler bugün bile Birleşik Amerika'nın Dulles aracılığı ile Laval'a destek vaad ettikleri inancındadırlar.

Dulles, 1963 yılı aralık ayında bu kitabın yazarları ile Washington'da yaptığı görüşmede, daha sonra 20 ocak 1964 tarihli mektubunda, general de Gaulle'ün ithamlarını kesinlikle yalanlamıştır. Kitabın yazarlarına, «Size temin ederim ki, de Gaulle'ü ekarte etmeyi hedef tutan hiçbir manevrada yer almadım. Bilâkis, Fransız Direniş Hareketinin gerçekten saydığı tek kişinin de Gaulle olduğu konusunda Washington'u devamlı uyardım. De Gaulle'e karşı beslediklerı antipati nedeniyle, Roosevelt'in emriyle Herriot ile temas ettiğini kabul etmektedir. Bu konuda aracılık yapan kişinin adını hatırlamamakla birlikte, bunun André Enflère olması kuvvetle muhtemeldir.

zağa düşen Alman birliklerinin listesinin biraz daha uzadığını görüyordu. Artık bundan sonraki harekâtı düşünebilirdi. Yani Seine ve oradan da Almanya'ya yöneltilecek akını. Paris hakkında özel hiç bir çabası yoktu. Hiç kimse başkentte silâhlı bir ayaklanmanın patlak vermek üzere olduğunu baş kumandana ihtar etmek zahmetine katlanmamıştı. Izahı mümkün olmayan bir nedenle, Chaban-Delmas tarafından verilen SOS işareti, Müttefik stratejisinden sorumlu olan tek şahsa aktarılmamıştı.

Paris'in 60 kilometre güneyinde, evleri arduvaz damlı Tousson kasabasının yanı başında, sıcak ağustos gecesi içinde birden bir ışık parıldamaya başladı. 600 metre doğuda bir ışık daha yandı, sonra yine aynı uzaklıkta, fakat bu sefer güneye doğru, bir üçüncüsü. Buğday ekili geniş yaylanın dört bir çevresinde, katırtırnağı kümelerinin, ya da yüksek otların içine sinmiş elli silâhlı adam, üç ışığın kesik yanıp sönüşünü - iki uzun, bir kısa - gözlüyordu.

Bu adamlar, otuz yaşında, pilot ceketiyle, ski pantolonu giymiş, iri-yarı bir devin komuta ettiği bir komando birliğine mensuptular. Adam, adının Fabri olduğunu söylüyordu. Aslında adı Paul Delouvrier idi ve Maliye müfettişiydi.

Fabri, bir çadır, iki masa, otomobil aküsü ile çalışan bir telsizden ibaret karargâhını Darvaux yakınlarındaki ormanların balta girmemiş ağaçları arasında kurmuştu. Aynı yerde, sık yaprakları ardında, Fabri ve arkadaşlarının bir harekât sırasında ele geçirdikleri Wehrmacht'a ait iki de otomobil duruyordu.

Bundan daha garip bir komando grupu düşünülemezdi. Santé hapishanesinde mukavemetçileri kurşuna dizmeyi reddettikleri için firar eden on iki Cumhuriyet muhafızı, Amiens hapishanesinden kaçan bir ressam, Uriage Mülkiye Okulundan üyeler hep bir aradaydı. Ayrıca Darnand'-

ın eski milisleri ile, Birinci Sınıf Demir Haç nişanı almış eski bir L.V.F. çavuşu da vardı.

Karınları köylüler tarafından doyurulan, Nemours'lu domuz kasabı tarafından silâhı sağlanan komando Fabri, Fontainebleau ve Nemours ormanlarının derinliklerinde adamlarına çetin bir asker hayatı sürdürüyordu. Grupun lideri bununla gurur duyuyordu. Çünkü aldığı görev öylesine olağanüstü bir şeydi ki, ancak iyi eğitilmiş ve disiplinli insanlar, zamanı gelince bu görevin altından kalkabilirlerdi.

Mayıs ayından beri komando Fabri, o ağustos gecesinin eğitimini birçok defa tekrarlamıştı. Hedef, bir uçağın yere inişini sağlamaktı. Adamlar, bu uçaktan önemli bir şahıs çıkacağını ve bu adamı Wehrmacht'tan ele geçirdikleri arabalardan biriyle Paris'e götüreceklerini biliyorlardı.

16 ağustos gecesini 17 ağustosa bağlayan gece, Paul Delouvrier özellikle memnundu. Adamları görevlerini çok iyi öğrenmişlerdi. Akşam kendisi de, Londra'dan yeni gelen şefini Paris'te ziyaretten bisikletle dönmüştü. Saint-Sulpice kilisesinin loşluğunda Chaban-Delmas, Paul Delouvrier'ye, bundan böyle devamlı alarm durumunda beklemesini bildirmişti.

Çalışmadan sonra Paul Delouvrier adamlarını karargâhının çatısı altına topladı ve Chaban-Delmas'nın sözlerini onlara tekrarladı. B.B.C.'nin radyo yayınları arasında bekleyecekleri mesaj, dört kelimelik bir cümle olacaktı: «Yemeğini iyi yedin mi Jacqout?» sorusunu işittikten altı saat sonra, Tousson vâdisinin üzerinde inişe geçmek üzere bir Lysander uçağı belirecekti. Araba, uçaktan çıkacak yolcuyu almaya ve sıkı silâhlı muhafaza altında Paris'te gösterdiği yere götürmeye hazır olacaktı. Düşmanın ortaya çıkması halinde, kaçmayı sağlayacak yedek yollar önceden tespit edilecekti. «Baylar, dedi en sonunda Paul Delouvrier, size artık uçaktan inecek kişinin kimliğini de

açıklayabilirim. Gelen, general de Gaulle'ün ta kendisidir!» (*)

27

HER SABAH OLDUĞU GİBİ siyah şapkalı, ufak-tefek bir adam, iki nöbetçinin önünden geçip, kararlı adımlarla Luxembourg sarayının sekiz cepheli kubbesinin altındaki sahanlığa girdi.

Marcel Macary, Almanların 25 ağustos 1940'tan beri işgal ettikleri saraya her gün girmesine izin verdikleri tek Fransızdı. Bir gün önce, şişman Mareşal Sperrle, kurmay heyeti ve 3. Hava Filosunun hizmet şubeleri Reims'e gitmişlerdi. Gece onların yerini başka Almanlar, bu sefer muharip birlikler almıştı. Fakat sarayın dört yüzyıllık tarihi, Nazi işgalinin bu kısa bölümünün hatırasını anmayacaktı. Marcel Macary, Paris'in yakında kurtulacağını biliyordu. Birkaç güne kadar kendi öz malından daha büyük bir hırs ve ustalıkla muhafaza etmeyi becerdiği büyük anıtın anahtarlarını Cumhuriyet'in temsilcilerine teslim etmeyi umuyordu. Marcel Macary, Luxembourg sarayının bekçisiydi. Ne zaman bir Alman çizmesi, merdivenlerden birinde ya da koridorlarda bir sigara izmaritini çiğneyecek olsa, Macary bunu farkeder ve sigara üzerinde söndürülmüş gibi acı çekerdi.

Dört yıldan beri her gün, işe sarayın hazinelerini denetlemekle başlardı. Bu turun izlediği yol, hiç şaşmazdı. Önce birinci kattaki üç yüz bin kitaplık kitaplığa uğ-

(*) General de Gaulle'ün gizli inişi için Tousson yaylasından daha başka yerler de tespit edilmişti. Bu alanlar 1/20.000 ölçekli haritada belirtilmişti. Ulusal Coğrafya Enstitüsünün bu haritasını, roman yazarı Constance Colline bisikletinin lastiğinde saklıyordu. Haritalar, Chaban-Delmas'nın şebekesine aktarılıyor, o da aynı haritaları Londra'ya gönderiyordu.

rardı. Burada çok eski bazı yazma eserlerle, nadide eserlerin orijinal baskıları bulunurdu. 1941 yılında yapılan bir şarampolla korunuyordu bu eserler. Sonra, pencerenin altında, Hermann Goering adında ünlü bir koleksiyoncunun obur iştahından güçlükle kurtardığı bir tabloyu, bir çeşit ahiret mutluluğu ile seyrediyordu. Bu, Eugène Delacroix'nın «Iskender, Arbelles zaferinden sonra Darius'un altın çekmecesine Homerosun şiirlerini yerleştirirken» adlı tablosuydu. Sadık bekçi daha sonra Marie de Médicis'in ziyaretçilerini kabul ettiği «Yaldızlı Salon»a geçti. Derken Almanların yemek salonu haline getirdikleri altın lambri ile bezenmiş büyük kabul salonuna vardı. Napoléon'u Austerlitz'de gösteren dev tabloda imparator, Jaséphine'le beraber kaldığı saraya yerleşen zorbaları, adeta küçümseyen bir bakışla süzer gibiydi.

Turunu tamamlamadan önce, Marcel Macary şeref salonundan geçip, Almanların sarayın altında inşasına başladıkları üçüncü sığınağın durumuna da bir göz atmak istedi. (*) Fakat şeref salonunda o gün kuş uçurtmuyorlardı ve her tarafı askerler sarmıştı. Bir makineli tabancanın namlusu ile itelenerek kovulmadan önce, Marcel Macary yine de asla unutmayacağı bir manzarayı görmeyi becerdi. Avluda duran on kadar kamyondan, Todt örgütünün adamları tarafından indirilen sandıklar, mahzene taşınıyordu. Bekçinin hatırladığına göre, sandıkların üzerinde bir kurukafa ile, siyah harflerle yazılmış iki kelime vardı : «Achtung Ecrasit». (**) Daha başkaları da uçlarında delici çekiçler bulunan uzun boruları döşüyorlardı. Bunlar, kamyonların yanında duran sıkmaçlara bağlanmıştı.

Macary o zaman Almanların neden kendisini şeref sa-

(*) Almanlar daha 1943 temmuzunda bahçenin altında bir sığınak inşa etmişlerdi. Sığınakta özel havalandırma aygıtı ile uzun süre yeraltında kalmayı sağlayacak bir düzen kurulmuştu. Bu sığınakla, Macary'nin 1936'da Senato başkanı için yaptırttığı bir diğeri, Vache Noire kavşağına çıkan ve 2 kilometre uzaklıktaki eski bir yeraltı yolu şebekesiyle birbirlerine bağlıydı.

(**) Dikkat çöküntü

lonuna almadıklarını anladı. Almanlar, adamcağızın bin dört yüz elli üç günden beri işgalcilerin hışmından koruduğu sarayı dinamitlemeye hazırlanıyorlardı. Büyük umutsuzluğa kapılan Macary, bir faciayı önlemek için ne yapabileceğini düşündü. Birden bir fikir geldi aklına. Sarayı mahvolmaktan kurtaracak bir tek adam vardı. Basit bir elektrikçiydi bu. Adı da François Dalby idi.

O sabah Paris'in daha bir çok yerlerinde, meraklı bakışlardan uzakta, aynı şekilde tahrip harekâtı hazırlığına girişilmişti. Bourbon sarayının Korent tarzı on iki sütununun ardında, Millet Meclisi'nin şeref salonunda, Berlinli Obergefreiter Otto Dunst ve 813. Pionierkompanie'den birkaç kişi, patlayıcı madde taşıyan kamyonların gidip gelişine gözcülük ediyorlardı. Otto Dunst, Concorde sarayının bütün bir kenarını, Bourbon sarayını, Başkanlık köşkünü ve Dış İşleri Bakanlığını dinamitlemek için gerekli patlayıcı maddeleri sağlamak emrini almıştı.

Paris'in öbür ucunda, V2 füzeleri için parça imal eden Ivry caddesindeki Panhard fabrikasında, 511. Zugwachabsteilung'tan (*) kırk bir yaşındaki feldwebel Walter Hoffmann, şefi binbaşı Steen'den bir emir almıştı. Bu emir, bütün tesisleri yerle bir edecek olan iki kamyon dolusu trinitrolüen'i teslim almasiyle ilgiliydi. Binbaşı Steen bu patlayıcı maddelerin fabrikaya, «Fransız işçilerin dikkatini çekmeden» sokulması konusunda israr etmişti.

Suresnes caddesi 10 numarada oturan Siemens'in Fransa şubesi müdürü mühendis Joachim von Kneesebeck'in telefonu sabah saat ona doğru çaldı. Meurice otelinden arıyorlardı. Tanıyamadığı bir ses von Kneesebeck'e, Fontainebleau'daki Schneider-Westinghouse fabrikasının bütün makinelerini havaya uçurmasını emretti.

Saint-Amand sokağındaki Vaugirard mezbahasının iki

(*) Demiryolu Nöbet Birliği

adım ötesinde, 112. Muhabere Alayından oberleutnant von Berlipsch ile Daub ve feldwebel Bernhardt Blache ile Max Schneider, çıkartmanın hemen ertesi günü devam etmeye başladıkları «özel tahrip kursları»nda öğrendiklerini uygulamaya başlıyorlardı. Metodlu bir çalışma ile 1000 kilo dinamiti ve 200 adet patlatma kapsülünü, 232 teleks aracının Batı cephesini Norveçten Ispanya sınırına kadar, gece-gündüz şifreli ve şifresiz temaslar için bağlayan yeraltı santralının üç katı arasında bölüştürüyorlardı.

Ateşleme emri, Alleray sokağında park eden von Berlipsche'in «Spengkommando»su (*) tarafından verilecekti. Bu sırada oberleutnant Daud ve adamları da, 180 atmosfer basınçla sıkıştırılmış oksijen şişelerine bağlı 25 patlayıcı maddeyi ateşleyerek Invalides'deki telefon santralini havaya uçuracaklardı.

Kısacası, Paris'te III. Reich'ın tahripçileri büyük bir heyecanla çalışıyorlardı.

Öğleye doğru Gross Paris komutanı Meurice otelinin asansörüne binip dördüncü kata çıktı. Choltitz, Berlin'den gönderilen dört tahrip uzmanını hummalı bir faaliyet içinde buldu. Patlayıcı maddeleri nerelere yerleştireceklerini tespit edebilmek için sabah Paris bölgesinin en büyük beş fabrikasını, özellikle Renault ve Blériot fabrikalarını ziyaret etmişlerdi. Dinamitlerin yerleri planlarda küçük bir kırmızı nokta ile gösterilmişti. Choltitz, «Her fabrika için sürüyle kırmızı nokta konmuştu,» demektedir.

Paris askerî valisi makamına dönünce, kurmay başkanı, her zaman telâşsız olan albay von Unger, O.B. West'in bir telgrafını kendisine uzattı. Telgraf, mareşal von Kluge'nin imzasını taşıyordu. Üst sol tarafında ise «çok gizli» ve «çok acele» kayıtları okunuyordu. 6232/44 numaralı bu telgrafın dördüncü paragrafının altındaki iki satır, generalin dikkatini çekti. Bu satırlarda şöyle denl-

(*) Tahrip Komandosu

yordu : «Paris için öngörülen nötralize etme ve tahrip eylemlerinin uygulanmasını emrediyorum.»

Kâğıtlar ve kırıntı-döküntülerle dolu upuzun koridorda iki adam, bir imzanın peşinde koşuyorlardı. Fakat o gün Majestic otelinin bürolarında imza verecek bir tek Allahın kulu yoktu. İşgal Altındaki Fransız Askerî Hükûmeti Daireleri, Militarbefelshaber in Frankreich, birkaç saat önce Paris'i terketmişti. Raoul Nordling ve Bobby Bender geç kalmışlardı.

Oysa hâlâ Paris hapishanelerinde bulunan 3893 siyasî mahpusu korktukları bir katliamdan kurtarabileceklerini ummuşlardı. (*) Yarım saat önce general von Choltitz, «Militarbefelshaber in Frankreich'ten bir subay tarafından imzalandığı takdirde», siyasî mahpusları serbest bırakabileceğini söylemişti. Bu sonuç, yeri-göğü hallaç pamuğu gibi attıkları dört günden beri karşılaştıkları ilk cesaret verici davranış olmuştu.

Nordling ile Bender birden yerlerinden sıçradılar. Koridorda birden madenî bir gürültü çın çın ötmüştü. Kurmay başkanı binbaşı Huhm öfkeli bir hareketle, içindeki belgeleri ocakta yaktığı masasının son gözünü kapatmıştı. Bomboş binada Huhm son kalan subaydı. O da birkaç dakika sonra B.M.W.'sine atlayacak ve doğuya doğru yola çıkacaktı.

Bender'le Nordling hemen adamın üzerine çullandılar. Huhm, İsveç konsolosunun açıklamalarını kılı bile kıpırdamadan dinledi. Sonra komutanı general Kitzinger olmadan, böyle bir sorumluluğu yüklenemeyeceğini söyledi. Bunun üzerine Raoul Nordling son kozunu oynadı. Alman subayına, serbest bırakılacak her Fransıza karşı beş Alman askerinin iadesini sağlayabilecek durumda olduğunu

(*) Paris hapishanelerinde bulunan siyasî mahpuslar şu şekilde dağılıyordu: Fresnes'de 532 kişi; Romainville'de 57 kişi; Drancy'de 1532 kişi; Compiègne'de 1772 kişi.

söyledi. Huhm tereddüt eder gibiydi. Konsolosa, böyle bir iade işleminin uygulanacağına dair ne gibi bir garanti verebileceğini sordu. Nordling, Müttefiklerin en yüksek komuta mevkilerinden böyle bir teklifte bulunmak yetkisini aldığını belirtti. (*)

Raoul Nordling, bu söz üzerine Almanın gevşeyecek gibi olduğunu hatırlamaktadır. Huhm, kuru bir takas plan'ını incelemeyi kabul ettiğini söyleyecekti. Fakat bu tasarının, bir kanun adamı tarafından, resmî sözleşme şeklinde kaleme alınmasını şart koşuyordu.

Huhm saatine baktı. Öğlen olmuştu. «Bay konsolos, dedi, saat tam 13'te ben gitmiş olacağım.»

Nordling bir avukat bulmak için derhal Paris'e koştu.

Joseph Huhm en sonunda Militarbefelshaber in Frankreich adına beş hapishane, üç kamp ve üç hastanede bulunan bütün mahpusları İsveç konsolosuna teslim etmelerini Alman Cezaevi Makamlarına emreden on iki sayfalık bir metnin altını, titreyen kararsız bir elle imzaladı. Raoul Nordling cebinden saatini çıkarıp baktı. Alman subayının kalemi metnin son yaprağını paraf ederken, saati 13'e üç vardı.

Paris'in öbür ucunda, Bobigny garında, bir başkası daha saatine bakıyordu. Drancy kampı komutanı Hauptsturmführer Brunner için, hareket işaretini vereceği saat gelip çatmıştı. Fakat dört yıl boyunca milyonlarca insanı Almanya'ya götüren trenler arasında bu, en kısa olan katardı. Sâdece bir tek vagonu vardı. Direniş Örgütü, Brunner'in istediği diğer 39 vagonun, Bobigny'ye gelmesine engel olmuştu. Brunner bu tek vagonu doldurmak için Drancy'deki mahpusların kaymak tabakasını ayırmıştı. Joseph Huhm yüzlerce insanın hayatını kurtaracak olan im-

(*) Raoul Nordling bu kitabın yazarlarına aslında hiçbir Alman askerini serbest bırakmak niyetinde olmadığını açıklamıştır. Tek amacı, siyasî mahpusların serbest bırakılması için Choltitz tarafından şart koşulan Huhm'un imzasını, her ne bahasına olursa olsun elde etmekti.

zasını o değerli belgenin altına atarken, Paul Appel ile arkadaşlarından 49'u en sonunda Almanya'daki gaz odalarının yolunu tutacaktı.

Hauptsturmführer Brunner birden yardımcısının gara girdiğini gördü. Teğmen Hans Kopel, şefine, Berlin'den telefon ettiklerini, Gestapo Genel Karargâhından kampa ait bütün arşivlerin yokedilip edilmediğini sorduklarını söyledi. Brunner sert bir komut verdi : «Appel'i indirin ve doğru Foch caddesine gönderin.»

Dietrich von Choltitz, önüne bir Paris planı getirtti. Ağır elini kartonun üzerine koyarak ziyaretçisine, «Askerlerimden birinin üzerinde Opéra caddesinde, Gomboust sokağı ile Pyramides sokağı arasında, tek numaralı evlerden birinden ateş edildiğini farzedin, dedi. Ben de bu blokun tamamını ateşe verir, içindekileri de kurşuna dizerim.»

Bu tür görevi uygulamak için de gerekli imkânlara geniş çapta sahip olduğunu da ekledi. Kuvvetleri özellikle «22.000 asker (bunların büyük çoğunluğu S.S.'tl), yüze yakın Tigre tankı ve 90 bombardıman uçağından meydana geliyordu». (*)

Paris Belediye Başkanı Pierre Taittinger ister istemez ürperdi. Ümitsiz bir telefon çağrısı üzerine, Paris askerî valisi ile bu görüşmeyi yapmayı kararlaştırmıştı. Telefondaki yabancı ses, «Almanların Paris köprülerine yakın evleri boşaltmaya başladıklarını» haber vermişti. Şu anda karşısında oturan monokllu subay da, son derece sakin bir sesle, gerektiği takdirde şehri blok blok tahrip edece-

(*) Savaştan sonra yazdıklarının aksine, Choltitz karşısındakine bu rakamları verirken, blöf yapmıyordu. 2. Şube raporlarına göre 25 ağustosta Almanların Paris'te 16.000 askeri, 19 Mark-V-VI tankı. 59 Mark-III-IV tankı, 6 topları, 23 adet 105'lik ve 150'lik, 35 adet de 75 ve 88'lik topları bulunuyordu. Öte yandan 26'yı 27 ağustosa bağlayan gece Paris civarındaki havaalanlarından kalkan yüz elli uçak, Paris'i bombalamak üzere uçmuştu.

ğini söylüyordu.

Generalin tehdit dolu işaret parmağı, Seine nehrinin kıvrımları boyunca dolaşmaya başladı. «Siz de bir memursunuz bay Taittinger,» dedi parmağını haritanın üzerinde dolaştırmaya devam ederek, «şu halde Paris'te neden bazı tedbirler almam gerektiğini daha iyi anlarsınız.» Choltitz birden monoklunu çıkardı ve başını kaldırdı. Sert bakışlarını Fransızın gözlerine dikerek, öfkeli bir sesle ve kesik kesik konuşarak öngördüğü tedbirlerin bir kısmını sıraladı. Şehrin köprülerinin tahribi, elektrik santrallerinin, demiryollarının havaya uçurulması da programa dahildi.

Koltuğunda dehşet içinde kalan Taittinger, bu Alman generalinin Paris'i «Ukrayna'nın herhangi bir şehri gibi yokedivermeye hazır olduğunu» düşündü. Bu tehdit karşısında Paris Belediye Başkanının kendi otoritesinin ağırlığı hakkında hayal beslemesi mümkün değildi. Olsa olsa hayal gücünden yoksun bu askere, Paris için beslediği hissî bağlılıktan bir şeyler aktarmaya çalışabilirdi. O da bir fırsatı çıkarsa elbette. İşte o ağustos sabahı, bu fırsat çıktı. Sinirlendiği belli olan Choltitz birden bir öksürük nöbetine yakalandı. (*)

Boğulacak gibi olup, yerinden kalktı, ziyaretçisini de balkona götürdü. Alman generali burada nefes almaya çalışırken, Pierre Taittinger de önünde uzanan güzel manzarada aradığı kanıtları buldu. Rivolli sokağında, Parisli bir kadının sabah yeliyle kabaran çiçek desenli elbisesinin eteği, asfalt üzerinde rengârenk bir taç meydana getiriyordu. Biraz daha ilerde, Tuileries havuzlarının kenarındaki bileziklerden sarkan çocuklar, beyaz yelkenlilerini açığa doğru itiyorlardı. Seine'in öbür ucunda, öğle güneşinin altında pırıl pırıl yanan Invalides'in kubbesi görünüyordu. Sağ tarafta, uzaklarda, Eiffel kulesinin zarif yapı-

(*) Choltitz'de astım vardı. Kriz geleceğini anladığı zaman, genellikle yanından eksik etmediği iki müsekkin hap yutuyordu. Paris'in kurtulduğu gün, yine bir krizin yaklaştığını hissedip, hap amak istemiş, fakat intihar edeceğini sanan bir Fransız subayı buna engel olmuştur.

sı, bulutsuz gökyüzüne doğru uzanıyordu.

Cesaretini ve güzel konuşma yeteneğini bir araya toplayan, gözleri önünde alabildiğine uzanan ölümsüz Paris'i tanık diye gösteren Pierre Taittinger, dokunaklı bir çağrıda bulundu. Perrault'nun zarif sütunlarını Louvre'un dantel gibi işlemeli cephesini, Gabriel sarayının ışıl ışıl taşlarını ve gözlerinin alabildiği kadar seyrettikleri tarih dolu diğer yapıları işaret eden Paris Belediye Başkanı, bağırdı : «Generallerin gücü çok defa yıkmaya yeter, yapmaya yettiği pek enderdir. Birgün buraya turist olarak döneceğinizi düşünün; acılarımızın, sevinçlerimizin tanığı bu yapıları tekrar seyredeceğinizi aklınıza getirin... «Ben, general von Choltitz, bir gün bunları yıkabilecek kudrete sahipken, yıkmadım ve insanlığa armağan olarak muhafaza ettim!» diyebilmek!

«General, diye sordu hemen ardından; bu, bir fatihin şanından, şöhretinden çok daha yüce bir şey değil mi?»

Choltitz uzun bir süre sesini çıkarmadı. Sonra Paris Belediye Başkanına döndü. Ağır ağır, kelimelerinin üzerine basa basa, şöyle dedi : «Siz iyi bir avukatsınız, bay Taittinger, görevinizi yaptınız. Ben de, bir Alman generali olarak, bana düşen görevi yapmalıyım.»

Fresnes'de son kafilenin ayrıldığından beri, kampa gönderilmek için can atan mühendis Louis Armand'a, yiyecek olarak koca bir rokfor peynirinden başka bir şey verilmemişti. Iki günden beri peynir parçası, hücresinin bir köşesinde duruyordu. Armand nefret ediyordu peynirden. Hayatında bir lokma bile yememişti şimdiye kadar. Şu anda bile peynire el sürmektense, açlıktan ölmeyi yeğ tutuyordu.

Kendi kendine açlıktan kâbus görüp görmediğini sordu. Fakat işittiği yalın ses, uzun ve rütubetli koridorlarda birden artmıştı. Armand yuvalarında dönen anahtarların gıcırtısını ve birbiri ardından açılan kapıların kuru gürültüsünü işitiyordu. Biraz sonra açılan kapıların öylece bı-

rakıldığını da anladı. İdam mangasının avluda hazır beklediğinden emindi.

Louis Armand sakin sakin ölümünü düşündü.

Hapishanenin öbür ucunda, kadınlar bölüğünde, sekreter Geneviève Roberts de aynı gürültüyü işitti. Açılan kapının aralığında sarışın bir muhafız göründü, «Raus!» diye bağırdı. Geneviève sessizce bir haç çıkartıp dışarı yürüdü.

İsveç konsolosu Raoul Nordling, avluya inen mahpusları teker teker sayıyordu. Üç idamlıkla beraber hepsi 532 kişiydi. (*)

Bu kazanılan ilk zafer şimdilik sâdece geçiciydi. Hapishane komutanı mahpusları ertesi sabahtan önce serbest bırakmayı reddediyordu. Fakat gece hepsini Kızılhaç'a emanet etmeyi kabul etmişti.

Nordling sabırsızlıkla mahpusların toplanmasına nezaret ediyordu. Çok telâşlıydı. İsveç bayrağı taşıyan siyah Citroen arabası kendisini Drancy kampına, Romainville kalesine ve Compiègne kampına götürmek için bekliyordu. Daha sonra da Pierre Lefaucheux, Yvonne Pagniez ve diğer talihsiz 2451 arkadaşını Almanya'daki kamplara götüren treni durdurmaya çalışacaktı.

Adeta karşılıklı iki sağır konuşuyordu. Londra'daki SHAEF Genel Karargâhı ile Washington'daki Dışişleri Bakanlığı arasındaki telefon bağlantısı o derece kötüydü ki, konuşan taraflar seslerini işittirebilmek için avaz avaz bağırmak zorunda kalıyordu. Oysa SHAEF Sivil İşler Bölümü şefi general Julius Holmes'in, diplomat John J. Mc Cloy'a aktarması gereken özellikle önemli bir meselesi vardı. Masasının üzerinde, başında iki harf bulunan bir dosya duruyordu. D ve G harfleriydi bunlar. De Gaulle an-

(*) Nordling son dakikada binbaşı Huhm'dan bu anlaşmaya idam mahkûmlarının da dahil edilmesini öngören bir maddeyi elle yazıp eklemesini sağlamıştı.

lamına geliyordu.

«De Gaulle'ün Fransa'ya seyahati hakkında, diyordu Holmes, bu projeye karşı hükûmet açısından acaba bir itirazınız var mı? Öğrenmek isterdik.»

«Nereye gitmek istiyormuş, seyahatinin amacı neymiş?»

Holmes, de Gaulle'ün kurtarılan toprakları ziyaret etmek istediğini açıkladı.

«Ne kadar kalmak istiyormuş?» diye tekrar sordu Mc Coly.

Holmes hiç bir şey bilmediği cevabını verdi.

«Bu demektir de artık hep Fransa'da kalmak istiyor, diye özetledi McCloy. Demek bu ziyaret değil, bir dönüş. Ne dersiniz, acaba kendisine gerçek niyetlerinin ne olduğunu sorsanız daha iyi olmaz mı? diye teklif etti McCloy. Vereceğimiz izin, vereceği cevaba bağlı.» (*)

Tasarlanan «Bayeux'nün gezisi türünden» bir seyahatse, Holmes gereken izni vermenin sorumluluğunu omuzlarına alabilirdi. Aksi halde, SHAEF'in Sivil İşler Bölümü şefi, derhal Washington'u uyarmak zorundaydı.

Holmes telefonu kapatıp, telgrafla general Maitland Wilson'dan tamamlayıcı bilgi istedi. Birkaç saat sonra, Cezayir'den gönlünü ferahlatan bir cevap aldı. De Gaulle basit bir ziyaretten başka bir şey istemiyordu. Fransa'ya temelli dönmek arzusundan hiç bir şekilde bahsetmemişti. Bunun üzerine Holmes de, SHAEF'in onayını telgrafla bildirdi.

Ne Müttefik Başkomutanlığı, ne de Washington, Charles de Gaulle'ün kendilerine hazırlamakta olduğu sürprizi hiç beklemiyorlardı.

(*) De Gaulle'ün gerçek niyetlerinin ne olduğunu bilseydi, Roosevelt'in kararının ne olacağı hakkında sâdece varsayımlar ileri sürülebilirdi. O dönemde Dış İşleri Bakanlığında Fransa sorunları ile ilgili pek çok memur, Roossevelt'in hiç olmazsa de Gaulle'ün dönüşünü geciktirmeye çalışacağı görüşünde oduklarını bu kitabın yazarlarına açıklamışlardır.

TUILERIES BAHÇELERINDE oynaşan çocukların sesleri ve kahkahaları, general von Choltitz'in şimdi tek başına durup düşündüğü balkona kadar yükseliyordu. Fakat pek fazla sürmeyecekti düşünmesi. Çok geçmeden ardında bir takım adım sesleri, sonra da beklenmedik bir ziyaretçinin geldiğini haber veren albay von Unger'in sert sesini işitecekti. Üstü başı toz içinde, uzun bir deri palto giymiş, uzun siperlikli kasketinin altında yüzü her zamankinden de ince görünen feldmareşal Walter Model içeri girdi. Choltitz'in şaşkın yüzünü görünce, dudaklarında birden buz gibi bir gülümseme beliriverdi. Sinirli sinirli mareşallik âsâsını sallayarak, kesin bir sesle Batı cephesi başkomutanlığına atandığını bildirdi. Görevi, Paris ve Seine cephesini, her ne bahasına olursa olsun tutmaktı. Ayrıca Metz'den Paris'e gelirken «yolda rasladığı kaçakların sayısından, tam bir kargaşalık içinde olduğunu anladığı bu cepheye bir çekidüzen vermenin» de görevleri arasında bulunduğunu ekledi.

Choltitz bu sözlerin ne anlam ifade ettiğini çok iyi biliyordu. Wehrmacht mensubu her asker gibi, o da Model'in amansız sertliğini, inatçı iradesini, gemlenmesi imkânsız cesaretini çok iyi biliyordu. Hitler'in onu mucizeler yaratacak bir insan olarak gördüğünden, bunun da gerçek olduğundan emindi. Rusya'da, kuvvetlileri büyüleyerek, zayıfları dehşete salarak, ümitsiz durumları kurtarmayı becermişti. Müttefikler bile ona karşı aynı Rommel'e besledikleri saygı ve endişeyi besliyorlardı. SHAEF'in 2. Şubesindeki arşivde, Walter Model'in dosyasında şunlar yazılıydı : Adolf Hitler'e olan sadakati tamdır. Feldmareşal Model 'imkânsız' diye bir kelime bilmez.»

Choltitz, Model'in kendisinden ne isteyeceğini çok iyi biliyordu. Bir bakıma, askerî yönden görevi hafifleyecekti. Model, nasıl olsa Führer'den gerekli olan asker ve malzeme takviyesini sağlıyabilirdi. Fakat başarısızlık ha-

linde Choltitz, Model'in kavrulmuş toprak sistemini uygulayacağını da çok iyi biliyordu.

Yine de onun gelişi ve feldmareşal von Kluge'nin tasfiyesi, kendisine nefes alacak bir zaman bırakacaktı. General, Paris'te öngörülen ve askerî yönden felâket olarak niteliediği tahrip eylemlerine girişmeden önce, yeni başkomutanının emirlerini bekleyecekti.

Ancak Gross Paris komutanının soluk almayı umduğu süre, pek kısa olacaktı.

Ufak-tefek feldmareşalin, Meurice'in holünde, Horch arabasına binmeden önce ettiği ve asteğmen von Arnim'in not defterine kaydettiği şu sözler, böylece tarihe geçmiş olmaktadır :

«Inanın bana general von Choltitz, dedi birden Model, Kovel'de bizi kırk dakika uğraştıran iş, Paris'te belki kırk saatimizi alacaktır, ama şehir de yerle bir olacak haritadan silinecektir.» (*)

Yahudi Dayanışma Derneği başkanından alman XVI. Louis stili büyük masanın üzerinde konsolos Raoul Nordling ile genç yeğeni, sanayici Edouard Fiévet, yarı yarıya boş bir çorba kâsesiyle, bir bardak kremalı çikolata buldular. Bu, Drancy kampı komutanı Hauptsturmführer Brunner'in son yemeğinin artıklarıydı. Isveçli diplomatın gelişinden birkaç dakika önce, Brunner ve son muhafızlar, Drancy'den kaçmışlardı.

Nordling bunun üzerine mahpusların toplandığı avluya indi ve heyecanlı bir sesle bağırmaya başladı : «Serbestsiniz... Hepiniz serbestsiniz!» Hatırladığına göre, birden bir sevgi dalgasının bu zavallı insanları kendisine doğru sürüklediğini görür gibi oldu. Neşe, minnet ve rahatlamanın verdiği çapraşık duygular, içinde bağırarak, bir anda kalabalık arasında kaybolan kısa boylu konsolosu sarıverdiler.

(*) Kovel, Model'in birliklerinin haritadan sildikleri bir Polonya şehridir.

«Yıldızlar! Yıldızlar!» diye güçlü bir ses birden bağırdı. Kampın avlusunda birden bir sessizlik oldu. 1482 Yahudi hemen aynı anda ellerini göğüslerine götürüp, yıllardır sefaletlerinin sembolü haline gelen sarı yıldızları söküp çıkarttılar. Yeğeni Edouard Fiévet'nin hatırladığına göre, İsveç konsolosu kamptan ayrıldığı sırada, sarı yıldızlar «sararıp düşen sonbahar yaprakları gibi avluyu doldurmuştu».

Nordling'in Drancy'yi boşalttığı sırada, zehirli gaz odalarına gönderilmeden önce pek çok Yahudinin hayatlarının son günlerini yaşadığı kampın son mahkûmlarından biri de, Paris sokaklarından birinde hürriyeti seçiyordu. Paul Appel, iki S.S. ile birlikte, Foch caddesindeki Gestapo Genel Karargâhına gidip, Drancy arşivlerinin tamamının imha edilip edilmediğine bakmak üzere bir Citroen otomobile bindirilmişti. Talihin garip bir cilvesi, otomobilleri Villette kapısına vardığı sırada, kuzeye doğru giden bir Alman kamyon konvoyunun arasında sıkışıp kaldı ve lastiğinin birisi patladı. Iyice kızan S.S.'ler inip lastiği sökmeye başladılar. Appel fırsatı ganimet bilip, sessizce arabadan dışarı süzüldü. Yolu tıkayan koca kamyonların arasına karışıp, önüne çıkan bir sütçü kamyonunun arkasına sığındı. Süt tenekelerinin ardına sinen Appel, kaçtığını farkeden muhafızlarının küfrettiklerini işitiyordu. Fakat biraz sonra askerlerin havlamaları kesildi. Kamyon hareket etmişti. Paul Appel bunun üzerine elini göğsüne götürdü. Anî bir hareketle, o da sarı yıldızını çıkartıp attı.

Fernand Moulier, André Rabache ve Pierre Gosset, Hemingway ve diğer beş yüz meslektaşlarını Paris yarışında yaya bırakmaya yemin eden üç Fransız gazeteci, bütün umutlarını yitirmişlerdi. Paris'ten 21 kilometre uzakta, Versailles'ın göbeğinde, Almanların kurdukları bir pusuya düşmüşlerdi. Diğer yetmiş beş Fransızla birlikte kapatıldıkları loş bir mahzende, savaşı bir Alman Çalışma Kampında bitirmek için sevkedilmeyi bekliyorlardı.

Hedefe bu kadar yaklaşıp da başarısızlığa uğramak kadar hiç bir şey, üç arkadaşın canını daha fazla sıkamazdı. Normandiya'da bir köylü kendilerine sivil elbiseler vermişti. Rambouillet'de bir mukavemetçi de sahte kimlikler ve hatta kendilerini Paris'e kadar götürecek ve bir takım gizli irtibat zincirlerinin aracılığını sağlayacak bir parola sağlamıştı.

Duvara dayanmışlar, öfke ve ümitsizlikle dişlerini gıcırdatarak, durmadan tekrarlayıp duruyorlardı : «Beethoven'in kuarteti geldi.» Bu, kendilerine Paris'in kapılarını açacak olan sihirli anahtardı.

Akşam saat altıya doğru bulundukları mahzenin kapıları bir Alman kamyonuna açıldı. Bir teğmen, baştan elli kişiyi saydı, kamyona bindirdi. Sonra şoföre seslendi : «Gara çek!»

Bir saat sonra mahzenin kapıları yine rezeleri üzerinde gıcırdayarak açıldı ve aynı Alman teğmeni göründü. Moulier, Rabache ve Gosset bu sefer sıralarının geldiğini anlayarak, kadere boyun eğip, yerlerinden kalktılar, ilk grupla gönderilmemiş olan diğer Versailles'lılara katıldılar. Fakat bu sefer dışarda kamyon filân yoktu. Teğmen açık kapıları işaret ederek, «Gidin eve!» diye bağırdı.

Üç gazeteci hiç telâşlanmadan dışarı çıktılar. Hemen ardından adımlarını hızlandırarak, küçük bir sokağa yöneldiler. Bir bahçenin demir parmaklıklı kapısını çaldılar. Eşikte siyah elbiseli bir adam göründü. «Beethoven'in kuarteri geldi,» diye mırıldandı Moulier. Bir protestan rahibi olan adam kapıyı açıp, seslendi : «Girin içeri.»

Yüzü gergin, bütün hatları çekilmiş, beyaz, hasır şapkalı bir kadın, ayaklarının ucuna basa basa içeri girdi. Metrdotelin saygılı selâmı, masaların üzerinde yerleştirilmiş şamdanların suçlu aydınlığı, bir kemanın hafif sesi, geçirdiği yorucu günden sonra anî bir değişiklik meydana getiriyordu. Eski gazete kâğıtlarına sarılmış kocaman paketlerini yüklediği bisikletiyle Paris'i dolanıp durmuştu.

Gazetelerin içinde herhalde bir daha ömrü boyunca göremeyeceği kadar çok para vardı. Biner banknotluk sekiz milyon frankı, Almanların burnu ucundan geçirerek, Paris Direniş Hareketi'nin Almanlara karşı mücadeleye devam etmesini mümkün kılmıştı.

Salonun arka tarafına oturan ve bu büyük serveti Paris'te dolaştırmasını emreden genç de Gaulle'cü, cebindeki birkaç yüz frankı evirip çeviriyor ve acaba hesabı ödeyebilecek miyim diye kendi kendine soruyordu. Genç kadını görünce, yerinden kalktı ve gidip elini tuttu. Sekiz aydan beri aynı direniş şebekesinde çalıştıkları halde, birbirlerini ancak şifre adları ile tanıyorlardı. Kadının adı Claire, erkeğinki de Pierrot idi. Fakat o ağustos akşamı, bir Parislinin o günlerde hediye edebileceği en değerli şeyi, bir akşam ziyafetini genç kadına armağan etmeye karar veren Pierrot, bu karaborsa lokantasında bir sürpriz hazırlamıştı. Napoléon'un mezarı önünde ilk defa karşılaştıkları o soğuk kış gününden beri, Pierrot, Claire'i seviyordu. Fakat aşkı bile, direniş hareketinin en sıkı yasalarından birini çiğnemesine yetmemişti : adı gibi, kendisi de bir sır olarak kalmıştı. Pierrot genç kadına baktı, sonra kadehini kaldırıp, «Adım Yvon Morandat,» dedi.

Bu adı işitince, Claire kilercinin sunduğu eski Burgonya şarabından bir yudum içti. Ve düşünceli bir tavırla, bir yıldan da kısa bir süre sonra evleneceği adamın adını yavaşça tekrarladı.

Claire ve Yvon Morandat için akşam hiç beklenmedik bir eğlenceyle sona erdi. Eski Berlin muhabiri gazeteci Pascal Copeau, masalarına gelmiş, Almanya'da kaldığı sırada öğrendiği olağanüstü bir taklit numarasını onlara tekrarlamıştı. Copeau bir tarak darbesiyle saçlarını alnının üzerine indirdi ve Hitler'i taklit etmeye başladı. Gazeteci o kadar Hitler'e benziyordu ve öylesine gerçekçi bir şekilde diktatör gibi havlıyordu ki, gülmekten iki büklüm olan Claire'le Morandat, lokantanın kapısının açıldığını duymadılar bile. Fakat Claire'in yüzü birden dondu. Kapının aralığında bir Alman subayı görünmüştü.

Fransızların dehşetten faltaşı gibi açılan gözleri, bitmek bilmeyen bir süre Almanın bakışlarına takıldı kaldı. En sonunda subay, «Rica ederim, devam edin,» diyerek kapıyı ardından çekti.

Gece uykusuna dalan Paris'in bir başka köşesinde, başbakanların ikametgâhı olarak kullanılan XVIII. yüzyılın lüks konaklarından birinde, yalnız ve perişan bir adam, mermer banyosunda çalkalanıyordu.

Pierre Laval son iddiasını da kaybetmişti. Edouard Herriot'yu yeniden içeri tıkan Himmler'in Gestapo'su, onun aracılığı ile Meclisleri toplantıya çağırmak fikrini güden Lavalın tasarısını boşa çıkarmış oluyordu. Bundan böyle iktidarının çöküşü tamamlanmış demekti. Çevresinde dünya çöküyordu ve kaçmaktan başka yapacak bir şeyi kalmamıştı. Aşağıda, Matignon'un avlusunda, kendisini doğuya, Almanya'ya doğru götürecek olan siyah Hotchkiss bekliyordu. Biraz önce, bir gümüş şamdanın ışığında, yıllarca Fransa'yı yönettiği koca çalışma masasının ardına oturmuştu. Gözlerdeki şahsî belgelerini birer birer boşaltmıştı.

Biraz sonra meşhur beyaz kravatını bağlayacak, şapkasını ve bastonunu alacak, kendisini uğurlamaya gelen birkaç sadık dostunun elini sıkmak için zemin kattaki kitaplığa inecekti. Bir cenazenin başucunda olduğu gibi, birkaç mumun aydınlattığı koca salonda bu birkaç kişi, Pierre Laval'ın şampiyonluğunu yaptığı düşmanla işbirliği politikasının mensuplarının hayatta kalan son örnekleri olacaklardı.

Ardından kızı José'yi öpecek ve Hotchkiss'e binecekti. Fakat daha araba hareket etmeden, tekrar aşağı atlayacak, merdivenleri tırmanıp son bir kere daha kızının kolları arasına atılacak, duygulu bir sesle, «Sen, yine sen!» diye mırıldanacaktı. Genç kız babasını bir daha ancak iki Cumhuriyet muhafızının arasında, sanık mevkiinde, boş yere kellesini kurtarmak için savunurken görebilecekti.

Auvergne'li Pierre Laval'ın kurnaz kafasından sınırsız ihtirasının kendisini sürüklediği bu dekor içinde geçirdiği son dakikalarda neler geçtiğini, kimse, hiç bir zaman öğrenemeyecek. Fakat muhakkak olan bir şey : Laval koltuğunu kendisinden sonra Yvon Morandat adında, yirmi altı yaşında bir matbaacının oğlunun işgal edeceğini herhalde aklının ucundan bile geçirmemişti.

Siyah Hotchkiss, avlunun taşlarını ezerek hareket etti ve ıssız sokaklarda gözden kayboldu. Matignon'un büyük kapısı kuru bir gürültüyle kapandı. Vichy'nin yuvası boştu. Demir parmaklı kapı ile beraber, Fransa tarihinin hüzünlü bir sayfası da kapanmış oluyordu. Fakat daha şimdiden, karanlık şehrin kuytu gölgeliklerinde, bir başka Fransa'yı yönetecek olan yeni kuvvetler harekete geçiyordu bile.

29

BON MARCHE'NİN boş vitrinleri önünden geçenler için, bir çift sevgiliden başka bir şey değillerdi. Bisikletlerinin üzerinde sevgiyle sarmaş-dolaş olmuşlar, kulaklarına bitmek bilmeyen aşk sözcükleri fısıldıyorlardı. Derken genç kız elini sevgilisinin saçları arasına daldırdı ve öpüştüler. En sonunda genç kız bisikletinin gidonlarına sarılıp seleye yerleşti ve hızla oradan uzaklaştı.

Birkaç dakika süren bu sevişme faslı sırasında hiç kimse, adamın bisikletinin pompasını genç kızın bisikletinin pompası ile değiştirdiğini farketmemişti. Genç kız rahatça evine döndü, Sédillot sokağında, üçüncü kattaki dairesine çıktı. Kapıyı ardından dikkatle çektikten sonra, kitaplığından Hollanda resim sanatına ait, kırmızı derl ciltli bir kitap aldı; Brueghel'in tablolarından birinin renkli röprodüksiyonunu buluncaya kadar, sayfalarını çevirdi.

Sayfayı işaret ve baş parmaklarının arasında sıkıştırıp, hafifçe röprodüksiyonu kaldırdı, bir yaprak ipek kâğıdı dışarı düşürdü. Ardından sevgilisinin bisikletine aktardığı pompanın vidasını söktü, bir diğer yaprak kâğıt daha çıkardı. Iki yaprak kâğıdı eliyle birbiri üstüne koyup, çalışmaya başladı.

Genç kızın adı Jocelyne'di. Paris Direniş Örgütünün iki şifrecisinden biriydi. Kitaplığında saklı kâğıdın üzerindeki şifre anahtarını elde etmek için, Gestapo herhalde çok şeyler ödemeye razı olurdu. Çünkü bu, Fransa'daki de Gaulle'cü Direniş Örgütü karargâhının telsiz şifresiydi. Jocelyne, Chaban-Delmas'nın başında bulunduğu, Paris'le Londra'daki Hür Fransa Genel Karargâhı arasındaki bütün telsiz bağlantısını sağlayan karışık bir örgütün mensubuydu. Üç telsiz vericisi Parisin içindeydi: Pleyel Violet, Montparnasse Noir ve Apollo Noir. Üç verici de banliyödeydi : Chilly-Mazarin, Chevilly-Larue ve Savigny-sur-Orge. Paris içindeki telsizler, ayın çift günlerinde yayın yapıyordu. Banliyödekiler de, tek günlerde çalışıyordu. O gün öğleden sonra Jocelyne haberi kotlayınca, Bon Marché'nin önünden aldığı mesajı, Voltaire rıhtımında buluşacağı bir başka bisikletliye götürecekti. Bu irtibat ajanı da aynı haberi bu sefer Vaneau sokağı, 8 numarada, çatı katındaki bir hizmetçi odasına ulaştıracaktı. Burada, tuvaletteki eski bir sifonun bir köşesinde, bir dizi kitabın altında, Apollo saklıydı. (*)

Bir güvenlik tedbiri olarak, tutuklandığı ve işkence edildiği takdirde Jocelyne kotladığı haberlerin anlamını anlamaya hiç çalışmayacaktı. Fakat o gün son kelime grupunu kotlarken, birden yerinden sıçradı. Bu, Chaban-Del-

(*) Yayın sırasında telsizci, aracının antenini tuvalet deliğinin içine uzatıyordu. Yayın sırasında silâhlı bir başka adam da, merdivenin üst başında, elinde iki el bombası ile nöbet tutuyordu. Prensip olarak telsiz yayını yirmi dakikadan fazla sürmüyordu. Böylece sokakları bir kamyon içinde dolaşan Almanların telsiz tespit araçlarına yakalanmak ihtimalini önlenmeye çalışıyorlardı. Telsiz yayınları genellikle 19 metre band üzerinden yapılıyordu. Fakat her verici, her an, diğer dört frekansa geçiş yapabilirdi.

mas'nın Londra'dan döndüğünden beri gönderdiği ilk rapordu.

«Paris'te durum çok gergin, diyordu mesaj. Polis, posta ve demiryolu işçileri grevi, genel greve dönüşmek üzere. Ayaklanma öncesi koşullarının hepsi gerçekleştirilmiş. Beklenmedik, ya da düşmanın, hatta sabırsız Direniş gruplarının tahriki sonucu meydana gelecek olaylar, son derece ciddî kargaşalıklara sebep olabilir ve Almanların kararlı göründükleri, gerekli imkânları da sağladıkları anlaşılan kanlı cezalandırma eylemlerine yol açabilir. Kamu hizmetlerinin felce uğraması yüzünden, durum devamlı ciddîleşmekte : Gaz hiç yok; elektrik günde bir buçuk saat veriliyor; bazı semtlerde sular kesik; yiyecek ihtiyacı karşılanamaz durumda. Müttefikler nezdinde teşebbüse geçerek Paris'in derhal işgalini istememiz şart. Yeni bir Varşova fâciasına engel olmak için B.B.C. aracılığı ile halk resmen ve belirli şekilde uyarılmalı.»

«Varşova,» diye gönlü daralarak tekrarladı Jocelyne. Durum gerçekten bu kadar ciddî miydi? Penceresinden, Champ de Mars'tan Eiffel kulesine kadar uzanan, güven verici yaprakları görebiliyordu. Paris'in de, Varşova'nın fecî akıbetine uğraması mümkün müydü hiç?

O güneşli yaz sabahı, Chaban-Delmas'nın kuşkularını doğrulayacak bir takım belirtiler hiç eksik değildi. Vichy'nin bakanları şehirden kaçmış, bu gidiş, bazı kimselerin yerini doldurmak isteyecekleri bir iktidar boşluğu meydana getirmişti. İşbirlikçi basın ortadan silinmişti. Demiryolları, metro, P.T.T., polis, hatta Fransa Bankası bile grevdeydi. Hepsinden de öte, kafalar ayaklanma için iyice olgunlaşmıştı. Dört yıldan beri süregelen işgalin utançla kıvrandırdığı gövdesi ve fikirleri, açlığı, korkusu ile Paris halkı, intikam saatinin yaklaştığını hissediyordu. Chaban-Delmas'nın önlemek üzere emir aldığı ayaklanma, bütün dekoru ile hazırdı. Ayaklanmayı başlatmak için bir tek şey eksikti - savaş narası atacak güçlü bir ses : «Barikatlara!» komutu. İşte Komünist Partisi de bu komutu vermeye hazırdı.

Notre-Dame'ın 10 kilometre güneyinde, Petit-Clamart köşesi bir Cadum sabununun paslı reklâm afişine dayalı bisikletinin çevresinde uğraşan biri de olmasaydı öğlen güneşi altında tamamen ıssız olacaktı. F.F.I.'lerin albayı Rol, Paris yolundan ayrıldı, köşeyi dolandı, duran bisikletlinin yanına yavaşça yaklaştı. Iki adam birbirlerini selâmladılar. Rol bir yardımı dokunup dokunamayacağını sordu. Bir süre konuştular. Derken sözde bisikletini onarıyormuş gibi uğraşan adam yerinden doğruldu, selesine atladı. Rol da peşinden gitti.

Üç saat içinde altıncı defa Lille'li maden işçisi Raymond Bocquet, Cadum bebeğinin paslı afişi önünde biten komedisinin eşini oynamıştı. Her seferinde ortaya çıkan bir yabancı, kendisini Clamart'da Alsace sokağı, 9 no. daki sobacıya kadar izlemişti. Burada, ekilmiş bir bostanın sonunda, eski bir parmaklığın ardında, kiliselerde günah çıkartılan hücreler kadar ufak bir odada, Paris Kurtuluş Komitesi'nin altı üyesinden beşi toplanmıştı. (*)

Rol odanın içindeki sıcaktan, herkesin gömleklerinin tenine yapıştığını bugün bile hatırlamaktadır. Komiteyi yöneten öfkeli komünist André Tollet, günün ilk kararını aldı. Sigara içilmeyecekti. Tollet, o gün öğleden sonra yapılan bu toplantının hiç bir şekilde anlaşılmamasını, farkedilmemesini istiyordu. Hiç bir sebeple toplantı yarıda kesilmemeliydi. Çünkü bu terkedilmiş barakada toplanan beş kişi, belki de hayatlarında bir daha varamayacakları kadar önemli bir karar almak zorundaydılar. Tollet'nin gayet iyi bilincine vardığı bu karar, dünyanın en güzel şehrinin tahribine, belki de halkından binlercesinin ölümüne bile sebep olabilirdi. Çünkü banliyö semtinde bir yolun ucundaki bu ıssız barakada, André Tollet diğer dört arkadaşından, Paris sokaklarında silâhlı bir ayaklanmaya başlanması için onay isteyecekti.

Amansız Tollet'nin sonradan bizzat kabul edeceği gibi, bu gerçekten «anlamsız bir riziko»ydu. Ayrıca kararı-

(*) Sâdece Marie-Hélène Lefaucheux toplantıda yoktu.

nın Paris'te «toplu cezalandırma»ya sebep olacağını da bekliyordu. Fakat Tollet kırk sekiz saat önce Parti liderlerinden bir takım gizli öneriler almıştı. Arkadaşlarının kesin onayını almadan, bu toplantıdan çıkmayacaktı. Böylece bu karar ertesi günü başlatılacak eyleme bir çeşit meşruluk kazandıracaktı. Halkı silâh başına çağıran afişler bile basılmış ve Mont-Rouge'da bir fabrikanın ambarına saklanmıştı.

Komünistlerin planı basitti. Bir kere başlatıldıktan sonra, ayaklanmanın artık durdurulamayacağından emindiler. Kontrolleri altındaki bu komitenin gizli toplantısında, eylemlerini haklı göstermek için yeterli olan siyasî desteği bulmayı ümit ediyorlardı. Ardından ayaklanmayı başlatabilirler, sâdece Almanlarla savaşmak için can atan, fakat komünist olmayan binlerce vatanseveri de peşlerinden sürükleyebilirlerdi. De Gaulle'cüler olup biteni anladıkları zaman, vakit zaten çok geç olurdu. Bir emrivaki ile karşılaşırlardı. Ayaklanma, komünistlerin kontrolü altında sürdürülecekti. Her şeye rağmen bir tedbirin alınması gerekiyordu. Bu şarttı : Chaban-Delmas, Parodi ve şehrin diğer bütün etkili de Gaulle'cüleri, hazırlanan oyundan hiç bir şekilde ve kesinlikle haberdar edilmemeliydi. (*)

Tollet, arzuladığı onayı alacağından emindi. Komite'de «Parti» üyeleri çoğunluktaydı. Güvenemediği tek adam, Léo Hamon adında enerjik bir hukuk profesörüydü. Tollet'ye göre bu kararlı, güzel konuşan adam, de Gaulle'cülere fazla yakındı.

İki saat sonra, beş kişi birer birer küçük barakadan süzülüp çıktılar. Tollet de neşe içinde, en son olarak ayrıldı. Ayaklanmaya karar verilmişti.

Dietrich von Choltitz o gün odasının sessizliği içinde, işgal altındaki Fransa'nın en yüksek Alman yargıcını,

(*) Jocelyne tarafından kodlanan Chaban-Delmas'nın telsiz mesajı Londra'ya 48 saat daha önce varmış olsaydı, B.B.C. radyosu da Parisîileri şehirlerinin yeni bir Varşova olmak tehlikesiyle burun buruna geldiği konusunda derhal uyarsaydı, muhtemelen şehirde esen hava, komünistlerin tasarılarına daha az yatkın olacaktı.

yargıç general Hans Richter'i kabul ediyordu. Bütün umudu, bunun generalin son ziyareti olmasıydı. Richter'in elinde kalın, kırmızı bir cilt vardı. Bu, «Militarreichsgesetzbuch»tu, yani sefer halindeki Alman ordusu yönetmeliği. General von Choltitz, yargıçtan kuşatılmış bir müstahkem mevki komutanının durumu ile ilgili maddeleri yorumlamasını istemişti.

Her gün, yarım saat süreyle, Richter metinleri çözümlemiş ve anlamlarını açıklamıştı. Komutanın sivil halk üzerindeki otoritesi bahsinde, «mutlak» hakimiyeti vardı. Richter özellikle bir ayaklanma halinde Choltitz'in gerekli göreceği bütün tedbirleri alabileceğini söylemişti. Kitle halinde cezalandırma, binaların tahribi, rehine alınması ve bunların herkesin önünde idam edilmesi, kısacası bütün tedbirler «meşru» idi. Yani Richter, Gross Paris komutanına «en şiddetli» tedbirleri alabileceği konusunda «yeşil ışık» yakmıştı.

Fakat Choltitz için günün en önemli olayı. Jodl'un kendisini telefonla bir daha araması olmuştu. Jodl, Führer'in Paris köprülerinin uçurulmasının geciktirilmesine razı olduğunu bildirilmişti. Köprülerin derhal imhayı öngören ilk emirler, Paris askerî valisine pek saçma görünmüştü. Çünkü bu şekilde kendi birlikleri de ikiye bölünmüş olacaktı. Fakat Jodl, Führer'in, şehirde girişilecek tahrip eyleminin diğer bölümlerinin, başka gecikmeye mahal bırakmadan yerine getirilmesini istediğini de eklemişti.

30

BOBBY BENDER yarım saatten beri Meurice otelinin birinci katındaki uzun koridorda, kırmızı yumuşak kadife halılar üzerinde sinirli sinirli yürüyüp duruyordu. Asteğmen von Arnim'in masasının üzerinde duran siyah telefonun

zilini gözlüyordu. Nancy garını aramıştı. Son bir blöf daha yaparak, Fresnes'den gönderilen mahpusların komutanından, hepsini derhal serbest bırakmalarını isteyecekti.

Sabah, Bender ve Nordling, general von Choltitz'in de yardımı ile, Yvonne de Bignolles ile beraber Romainville kalesinde kalan 56 mahpusun daha serbest bırakılmalarını sağlamışlardı. (*)

Bender telefona saldırdı. Hattaki bozukluğa rağmen, Obersturmführer Hagen'in nasıl müthiş bir öfke içinde olduğunu anlıyabiliyordu. Tren komutanı Kızılhaç yetkililerinin gece iki defa Choltitz ile Paris'teki İsveç konsolosu arasında varılan anlaşma uyarınca, kafilenin hareketini engellemeye çalıştıklarını söyledi.

Bender sesine küstah bir ifade vererek, karşısındakini önce sakin olmaya davet etti. Sonra bu tutumunun «Militarbefehlshaber in Frankreich ile Fransız Kızılhaç'ı arasında varılan resmî anlaşmanın açıkça ihlâli demek olduğunu» ileri sürdü. Hagen'e mahpusları derhal serbest bırakması gerektiğini bildirdi ve treni de Wehrmacht'ın askerî amaçları için boşaltmaya davet etti. O.B. West'in cepheye asker sevki ve yaralıların derhal cephe gerisine gönderilmesi için bütün vagonlara el koyduğunu da ekledi. Vagonların siyasî mahpusların nakli gibi ikinci derecede bir işte kullanılmamasında israr etti.

Bu sert ifade, Obersturmführer'i etkiler gibi oldu. Kararsızdı, ama komutanının emri olmadan mahpusları salamayacağını bildirdi. Derhal Berlin'e başvurmayı teklif etti. Cevap alır almaz, Bender'i arayacaktı.

Nancy gar şefinin odasının penceresinden, Obersturmführer Hagen, hatlardan birinde duran uzun hayvan katarını görebiliyordu. Garın sonunda, lokomotif buhar salıyordu. Hagen telefonu açtı. Berlin'de, Gestapo'nun karargâhının bulunduğu Prinz Albrechstrasse'yi aradı.

Paris'te ise Bobby Bender yine Meurice otelinin ko-

(*) Aynı sabah Bender'le Nordling önemli bir başarısızlığa uğramışlar, hâlâ Karl Oberg ve S.S.'lerin elinde bulunan Compiègne kampındaki 1772 mahpusu kurtaramamışlardı.

ridorundaki kırmızı kadife halıyı arşınlamaya başlamıştı.

Fresnes hapishanesinin avlusunda Louis Armand ve 21 mahpus, muhafızların tehdit dolu bir ifadeyle üzerlerine doğru yürüdüklerini gördüler. Fakat ağızlarından çıkan tek kelime, mühendisin aklında daima çın çın ötecekti: «Rausl» diye bağırmıştı muhafızlar. Louis Armand serbestti. O sabah serbest bırakılan 532 mahpus arasında en son salınan o oluyordu. (*)

Bir subayı tokatladığı için hapse atılan Alman askeri Williy Wagenknecht penceresinin demir parmaklıkları ardından Armand'ın, tıpkı üç gün önce trenle gönderilen mahpuslar gibi, elini-kolunu sallayarak çıkıp gittiğini gördü. Alman ordusunun bir budalılığı daha, diye düşündü Wagenknecht. Bu gidişle koca Fresnes hapishanesinde Alman mahpuslardan başka kimse kalmayacaktı galiba.

Kurşunî duvarların ötesinde, üç aydan beri ilk defa serbest kalan sekreter Geneviève Roberts, evine dönmek üzere Fresnes garına doğru yürüdü. Utangaç genç kadın bilet gişesinin kapalı olduğunu görünce, pek şaşırdı. Yoldan geçen bir hizmetçi kadına, «Gişedeki memur nerede acaba?» diye sordu.

Kadın kuşkuyla süzdü kendisini.

«Nereden çıktınız siz? diye sordu; demiryolları bir haftadan beri grevde ayol!»

O sabah, üç kişi için daha, uzun bir yolculuk sona erecekti. Petits-Champs sokağında, 20 numaralı binanın loş koridorunun sonunda, Pierre Gosset, André Rabache

(*) O sabah hapishanenin Alman müdürü İsveçli diplomata, tutuklandıkları sırada üzerlerinde bulunan paraları iade etmeden mahpusları serbest bırakamayacağını söylediği zaman, Nordling ile Huhm arasında varılan anlaşma, az daha suya düşecekti. Nordling talimatnameye böyle titizlikle bağlılık gösterilmesi karşısında şaşkına dönmüştü. Bunun üzerine kardeşinden konsolosluk hesabına 8000 frank avans verilmesini sağladı. Hele üç hafta sonra Almanlar Nancy'deki bir aracı vasıtasiyle bu parayı İsveç konsolosluğuna iade ettikleri zaman, hayreti daha da arttı.

ve Fernand Moulier, kendilerini Paris'e kadar ulaştıran zincirin son halkasının kapısına vurdular. Kimse cevap vermedi. iki kere daha vurdular : yine çıt yok. Derken kapı ardına kadar açıldı. Fakat karşılarında boş ve karanlık bir oda vardı. Moulier açılan kapının ardında birinin saklandığını sezinler gibi oldu.

«Giriniz,» dedi çatlak bir ses. Üç adam ilerlediler ve Moulier karanlığa doğru seslendi : «Beethoven'in kuarteti geldi.» Kapı arkalarından küt diye kapandı. Elinde bir mavzer, sırtında yırtık bir pijama ceketi, ayağında hakl bir pantalonla yeşil gözlü çok güzel bir kız göründü. Moulier adeta bir polisiye film seyrettiğini sandı. Fakat Rabache, Gestapo'nun bir tuzağına düşüp düşmediklerini kendi kendine sormadan edemedi.

Kız uzun, kızıl saçlarını sallayarak, adamları sorguya çekti. Sonra odanın öbür tarafındaki bir panoyu iterek, ilerlemelerini işaret etti. Burada, duvarlara çakılmış kuşetlerde, Lili d'Acosta'nın diğer konukları yatıyordu : yedi müttefik pilotu. Üç Fransız, bahsi kazanmışlardı. Paris'e giren ilk Müttefik gazetecileri onlar olmuştu. Moulier kahkahayı bastı ve kazandığı şampanyayı acaba ne zaman içebileceğini düşündü.

Nancy garının peronunun ucunda, iyi kalpli bir demiryolu işçisinin kendisine ayırdığı bir köşede, uykusuz ve hiç dinlenmeden geçirdiği iki günün sonunda bitap hale düşen Marie-Hélène Lefaucheux, sabırla bekliyordu. Artık daha fazla uzağa gitmesine imkân yoktu. Treni durdurması için gidip yalvardığı Pierre Lavalın bakanlarından birinin yanından, Excelsior ve Angleterre otellerinden yeni dönmüştü. (*) Fakat adamın müdahalede bulunacak durumu yoktu.

Tıpkı Assomption gününde olduğu gibi, kızgın güneş

(*) Bu adam, Pierre Angot'nun serbest bırakılmak için kendisine güvendiği Sanayi Bakanı Gaston Bichelonne'du.

yine uğursuz vagonların saç tavanlarını kavuruyordu. Marie-Hélène içerde kapalı duran adamların bir lokma su için nasıl yalvarıp yakardıklarını işitebiliyordu. Arada-sırada daha da dehşet verici bir gürültü işitiyordu : çıldıran mahpuslardan birinin çığlığıl Pierre'in mutlu günlerinde armağan ettiği eski el çantasının üzerine ellerini kavuşturmuş, sessizce mırıldandığı bir dua ile dudakları kıpırdayan Marie-Hélène, dik ve cesaretle duruyordu. Garda bekleyen hayvan vagonlarından gelen her inilti, ruhunu en derin yerlerinden yaralıyordu.

Uzun bir sürenin sonunda trenin çevresinde muhafızların ve işçilerin telâşla koşuştuklarını gördü. Bobby Bender'in blöfü başarısızlığa uğramıştı. Gestapo, sefalet trenini bırakmak istemiyordu.

Vagonlar birbiri ardından sarsılınca, uzun bir gıcırtı işitildi. Katar ağır ağır gardan çıktı. Marie-Hélène, tıpkı Pantin garında olduğu gibi, trenin kurşun kapılarından dışarı taşan Marsaillaise'in gururlu ve meydan okuyan melodisini işitti. Tren hızlandı, garın ilerisinde gözden kayboldu. Genç kadın ıssız garda katarın gürültüsünün son yankıları da kayboluncaya kadar bekledi.

Tren, Alsace'taki geniş bağları aşarak, Strasbourg ve Rhin'a doğru yol alıyordu. 2453 yolcusunu - yolda ölenler dışında - Ravensbruck ve Buchenwaldın forsa muhafızlarına teslim etmeden önce de, bir daha durmayacaktı. Bu 2453 kadınlı-erkekli Fransız vatandaşından, ancak 300 kadarı sağ olarak dönebilecekti. (*)

(*) Pierre Angot bir tuz madeninde öldü; «Jade Amicol»ün yardımcısı Philippe Keun, asılarak idam edildi. Yvonne Baratte 1945 martında dizanteriden can verdi. Yvonne Pagniez ile Jeannie Rousseau ise kurtuldular.

Fakat hiçbiri Pierre Lefaucheux kadar olağanüstü bir deneme yaşamamıştır. Marie-Hélène Paris'in kurtuluşundan sonra, Amerikan ve Alman hatlarını bir Kızılhaç arabası içinde aşarak, Nancy'ye döndü. Burada bir Gestapo subayı ile ilişki kurmayı becerdi. Subayla birlikte karaborsacılık yapan Fransızları aracı olarak ileri sürüp, kendisini Alman ordusuna ait bir kurmay arabasiyle Buchenwald'a kadar götürmesini sağladı. Burada da kampa başvurup, Pierre'in serbest bırakılmasını temin etti. Marie-Hélène bunun üzerine kocası ile beraber Paris'e döndü. Fa-

Balkondaki adam, beyaz bluzlu, çizgili eteklikli genç kızın Montmarte sokağının köşesinl dönüp gözden kayboluşunu seyretti. Kız kaybolunca, otuz yaşındaki Yves Bayet cebinden bir paket mısırdan yapılmış Gitane çıkarttı, bir tane yakıp, rahat bir nefes aldı. «Bu sefer işler yolunda gidecek herhalde,» diye düşündü sabık kaymakam. Bayet'nin irtibat ajanı Claire, eski Peugeot bisikletine atlamış, boynuna astığı deri çantasının astarı içinde saklı üç mektubu Chatillon kapısına götürüyordu.

Saat akşamın hemen hemen sekizi olmuştu. Bir saat sonra yeni Gross Paris askerî valisinin emrettiği sokağa çıkma yasağı, Parislileri bir gece için daha evlerine kapatacaktı. Yves Bayet kendisine irtibat ajanı olarak hizmet eden güzel genç kızın üç mektubu yerlerine götürecek kadar ancak vakti olduğunu biliyordu. Ihtiyar baba Lacamp'ın kahvesi, Bayet'nin mektup kutusuydu. Sonra da geri dönecekti. Yves dudaklarında alaycı bir gülümseme, o gece von Choltitzin emrettiği sokağa çıkma yasağının, aslında general de Gaulle'ün ekmeğine yağ süreceğini biliyordu. Çünkü yasak Claire'in götürdüğü mektuplardan birinin, ertesi sabahtan önce yerine ulaşmasına engel olacaktı. Bayet'nin de istediği buydu. Bayet, Paris polisi içindeki de Gaulle'cü eylemi yönetiyordu. O akşam alıcısının eline geçmeyecek olan mektup, polis içindeki en önemli direniş hareketine, yani Komünist Partisi tarafından kontrol edilen eyleme gönderilmişti. O akşam komünistler, güvenlik tutkularının kurbanı olacaklardı. Her türlü mesaj hedefine ulaşmadan önce, iki posta kutusundan geçmeliydi. Dolayısiyle Claire'in getirdiği mektup ancak gece vakti ikinci posta kutusuna geçebilecekti.

Claire bisikletinin yavaşladığını hissetti. Gldonun üzerinden sarkıp bakınca, nedenini anladı : ön lastiği iniyor-

kat kader yine de yaşantılarını bir fâcia haline dönüştürmekten geri kalmadı. Renault fabrikaları müdürü olan Pierre, 1956'da bir otomobil kazasında can verdi. Birleşmiş Milletler Teşkilâtında Fransız delegasyonuna giren Marie-Hélène ise, New Orleans'ta, 1964 şubatında, bir uçak kazasında öldü.

du. Birkaç dakika sonra da tamamen indi. Claire gideceği yerden yarım saatlik mesafedeydi. Lastiği şişirmeyi denedi. Fakat pompaladıkça, hava da kaçıyordu. Claire birden ardında bir otomobil gürültüsü işitti. Döndü ve birden bir Alman kurmayının arabasının yanına yanaştığını gördü. Şoför yerinden atlayıp yanına koştu. Kusursuz bir Fransızca ile, Wehrmacht'ın genç subayı, güzel Parisli kıza yardım teklif etti. Claire küçümseyen bir eda ile pompasını subaya uzattı. Fakat subayın enerjik çabaları da bir sonuç vermedi. Bunun üzerine genç kıza kendisini istediği yere kadar otomobiliyle götürmeyi teklif etti. Kısa bir kararsızlıktan sonra, Claire teklifi kabul edip, subayın yanına, B.M.W.'ye bindi.

Almanların gösterdiği nezaket, doğrusu böylesine bir nankörlükle pek ender karşılaşmıştır. Çünkü Claire'in dizlerinin üzerinde sıkı sıkı tuttuğu deri çantasının içinde, Paris'i işgal edenlere karşı gerçek bir harp ilânı bulunuyordu.

André Tollet'nin kuşkuları haklı çıkmıştı. Profesör Léo Hamon, Alexandre Parodi'yi, yani Fransa'daki de Gaulle'cü Direniş Hareketi'nin siyasî şefini, komünistlerin ertesi gün ayaklanmayı başlatacakları konusunda uyarmıştı. Bu anî tehdit karşısında, Parodi cüretli bir karar almıştı.

Komünistler harekete geçmeye karar verdiklerine göre, o da harekete geçecekti. Fakat o daha da çabuk davranacaktı. Komünistleri Paris'in en önemli kamu binasının, yani polis merkezinden yoksun bırakacaktı. Claire'in çantasında taşıdığı mesajlarda Paris polisinin ertesi gün, 19 ağustos saat 7'de, Notre-Dame'dan birkaç metre uzaktaki kurşunî duvarlı büyük kalenin çevresindeki sokaklarda toplanmaları emrediliyordu. Burada polisler, Bayet'nin komutasında kendi binalarına, polis müdürlüğüne el koyacaklardı.

Claire kibarca Alman subayına gülümsedi, B.M.W.'nin kapısını çarparak indi ve Lacamp babanın kahvesine doğru yürüdü. Tuvalete girip mektupları çantasından çıkardı. Tekrar salona dönüp, zarfları kahvecinin oğlunun

getirdiği limonatayı taşıdığı tahta tepsinin altına koydu. Saat 20.30'du. Yves Bayet kazanmıştı. Yarın, Notre-Dame'-ın'sekiz yüz yıllık duvarları önünde, Paris komünistlerinin büyük bir dikkatle hazırladıkları ayaklanmanın ilk birliği olacaklardı. Komünist Partisi ise bu randevuda hazır bulunamayacaktı.

3000 metre yükseklikte, «France» adlı Lodestar Lookheed uçağının kanatları altında teğmen Claude Guy, Atlas dağlarının batan güneşin karşısında mor mor yansıdığını görüyordu. Önünde, koltuğuna sıkı sıkı bağlanmış, dudakları arasında bir sigara ile Charles de Gaulle oturuyordu. Yaveri Claude Guy, de Gaulle'ün hava yolculuğundan nasıl nefret ettiğini çok iyi biliyordu. General uçakta pek ender konuşuyordu. 1940 haziranında Fransa'dan ayrıldığından beri belki de en önemli hava yolculuğu için Cezayir'den havalanalı üç saat olduğu halde, general ençok üç kelime etmişti. Kendi sessizliği içine gömülmüşe benziyordu.

Daha başlangıçta bir olay, Cezayir'den Kazablanka'ya hareketini birkaç saat geciktirmişti. Lodestar «France» ın menzili Cebelütarık'tan Cherbourg'a kadar sürecek uzun bir yolculuk için yeterli olmadığından, Cezayir'deki Amerikan komutanı generalin emrine bir B 17 ve mürettebatını vermişti. De Gaulle konuşmayı kısa kesip, bu uçağa binmeye razı olmuştu. Fakat B 17 uçağı Cezayirin Beyaz Saray havaalanına inerken, pistten çıkmıştı. İniş takımları arızalandığı için, günlerce kullanılamayacak hale gelmişti. De Gaulle bunun Fransa'ya dönüşünü geciktirmek amacını güden Amerikan planının bir bölümü olduğuna inanıyordu. Arızalanan uçankaleye bakarak, «Çok iyi kalpli oldukları için bu uçağı bana verdiklerini düşünmüyorsunuz herhalde, değil mi?» diye sormuştu.

De Gaulle kendi uçağına binmeye karar vermişti. Hür Fransa'nın liderinin aklını şimdi çok daha önemli sorunlar uğraştırıyordu. De Gaulle için bu yolculuk, 18 haziran

1940'ta yaptığı çağrı ile başlayan uzun bir yolun sonunun başlangıcı anlamına geliyordu. Bu yolun sonunda, Paris vardı; yani dört yıl önce genç bir general olarak terkettiği şehir. Aynı şehre dönmek için Müttefiklerine meydan okumaya, siyasî rakiplerini tasfiye etmeye, gerekirse hayatını bile tehlikeye atmaya hazırdı. Dört yıl önceki çağrısına Paris'te, yalnız Paris'te bir karşılık bulabilirdi.

Çok daha sonraları, bu cevabın ne olacağından şüphe etmesi bazı kimselere garip görünecekti. Fakat Afrika göklerini aştıkları şu sırada, generalin aklı kuşkular ve sorularla doluydu. Kendi kendine, Fransa halkının onu lider olarak kabul edip etmeyeceğini soruyordu. Ve de Gaulle bu soruya ancak bir tek yerde cevap bulabileceğini çok iyi biliyordu : Paris sokaklarında!

İşte tam bir hafta sonra, bu sokaklardan geçecek olan «France» uçağının yolcusu, tarihle olan randevusuna gidecekti.

İKINCI BÖLÜM: SAVAŞ

HAVA AĞIR VE NEMLIYDI. Kuzeyden gelen yağmur habercisi kocaman bulutlar, Butte Montmartre'ın üzerinden geçiyordu. Paris'in ıssız sokaklarında son Alman devriyeleri de acele kışlalarına dönüyorlardı. Şafak sökmek üzereydi, yani sokağa çıkma yasağının sonu gelmişti. Biraz sonra fırınların önünde uzun ve hüzün verici kuyruklar meydana gelecekti. Işgalin 1518'inci günü başlıyordu. Alman garnizonuna mensup yirmi bin askerden büyük bir kısmı için, bu kurşunî sabahta 19 ağustos 1944 cumartesi gününün diğer günlerden farklı olacağını belirten hiç bir işaret yoktu. Oysa birkaç saat sonra Paris sokakları artık tamamen Wehrmacht'ın fatihlerine ait olmaktan çıkacaktı.

Meurice otelinde, general von Choltitz'in düzenlediği geçit töreninin izinsiz bıraktığı Feldwebel Werner Nix, yine küplere binmişti. Zavallı bir yaşlı kadına yardım olsun diye, üç asker nöbet yerini terkedip, kaçan kedisini bulmak için Tuileries'ye, hayvan aramaya gitmişlerdi.

Tam yukarda, birinci katta, yorgun ve bitkin kont Dankvart von Arnim, balkonunda geriniyordu. Üç saat ka-

dar önce en iyi arkadaşı, Pitié hastanesinden telefon ederek Normandiya'da yaralandığını ve operatörlerin biraz önce bacağını kestiklerini haber vermişti. Arnim arkadaşını teselli edebilmek için sıradan bir söz bulabilmişti. «Hiç olmazsa senin için artık savaş sona erdi,» demişti. Genç teğmen için de savaş o sabah başlayacaktı.

République alanındaki Prince Eugène kışlasının avlusunda, Cologne'lu Unteroffizier Gustav Winkelmann, adının çağrıldığını işitti. Nöbetçi subayı öğlen devriyesine komuta etmek için onu görevlendiriyordu.

Winkelmann müthiş bir korkuya kapıldı. Paris'teki Almanlar içinde o gün bir şeyler hazırlandığını bilen, galiba bir tek o vardı. Iki gün önce, büyük mağazalardan birinde tezgâhtar olarak çalışan metresi Simone, kendisini uyarmıştı: «Dikkat et, ayın 19'unda birşeyler olacak!»

Bütün Paris'te, tek başına ya da küçük gruplar halinde, Unteroffizier Winkelmann'ın pek endişe ettiği kargaşalıkları başlatacak olan yüzlerce grevci polis, bisikletle, ya da yaya olarak, saklandıkları daireleri, ya da otelleri terkediyorlardı. Gece Yves Bayet'nin sekreteri Claire'in getirdiği mesajla şefleri tarafından uyarılmışlardı ve aldıkları emir uyarınca Parvis-Notre-Dame alanına gidiyorlardı.

Père-Lachaise mezarlığının ardındaki evinin eşiğinde duran Gilberte Raphanel, kocası polis çavuşu otuz iki yaşındaki René Raphanel'in merdivenleri güçlükle inişini seyrediyordu. René kıkırdak kaymasından çekiyordu. Karısının bütün ısrarına rağmen, çağrıya uymaya karar vermişti. Gilberte trabzandan sarkarak ardından bağırdı: «Bari çok yürüme!»

Nogent-sur-Marne'da, Manessier sokağındaki küçük evinin kapısını çeken Georges Dubret, karısına yemeğe döneceğine dair söz verdi. Annesi köyden bir tavşan getirmişti. Georges çağrıldığında, Colette bir tavşan yahnisi hazırlamaya başlamıştı bile.

Invalides'in yanında, grevin başlangıcından beri saklandığı Moderne otelinin odasında, Paris'in yirmi bin polis memurundan biri, en güzel elbisesini giydi, 7.65'lik taban-

casını cebine indirdi ve karısı Jeanne'ı kucaklayıp öptükten sonra, Sainte-Clotilde alanına yöneldi. Adı Armand Bacquer'di. Bu sağlam yapılı Bretagne'lıyı meslektaşlarından ayırt eden hiçbir özellik yoktu. Onlar gibi, Armand da bir direniş örgütüne mensuptu. Ve yine onlar gibi, o da bu anî çağrının nedenini bilmiyordu.

Sainte-Clotilde kilisesinin önüne vardıkları zaman, Bacquer ve arkadaşları, çeşitli yollardan Parvis-Notre-Dame alanına gitmek için emir aldılar. Macquer, Grenelle sokağını seçti. Birkaç metre yürümüştü ki, birden durdu ve iki kişinin duvara yapıştırdıkları afişi okudu.

Bu bir «genel seferberlik» emriydi. Aynı anda ıssız sokakta boğuk bir ses gürledi. Bacquer döndü ve bir Alman askeriyle burun buruna geldi. Derken başka askerler bitiverdi. Bacquer'i birkaç dakika içinde ensesine dayadıkları bir Lugar'ın soğuk namlusunun da tehdidiyle bir apartmanın altındaki küçük aralığa soktular. O sabah nereye gittiğini bile bilmeyen kayıtsız Bretagne'lı için olağanüstü bir serüven böylece başlamış oluyordu.

Sıradan pek çok Parisli için o cumartesi günü de, unutulmayacak bir gün olacaktı.

Nanterre'deki dükkânının boş vitrini önünde, Amerikalı havacı Bob Woodrum'ı evinde saklayan mezeci Louis Berty, Mant-Valéry kalesi muhafızlarının her cumartesi günü olduğu gibi, haftalık sosis istihkaklarını kestirmeye gelmelerini bekliyordu. Louis Berty bu adamlardan nefret ediyordu. Dükkânından, kalenin avlusunda vatandaşlarını kurşuna dizen idam mangalarının uğursuz tarrakalarını işitiyordu. (*)

Muhafızların gelmesinden birkaç dakika önce Berty, kendisini «Zadig nâmına geliyorum» diye tanıtan beklenmedik birinin ziyaretini kabul etti. Bu, mezecinin bağlı ol-

(*) 1941'den 1944'e kadar Mont-Malérien'de 4500 Fransız kurşuna dizilmişti.

duğu direniş kolunun eyleme geçeceğini belirten şifreydi.

Berty, Amerikalı konuğunun Almanya üzerindeki otuz beş görev uçuşu sırasında yanından eksik etmediği Colt tabancasını yanına aldı. Sonra Pierre Le Guen adında, Zadig'in adamları ile beraber çarpışmak için can atan genç komşusunu da haberdar edip, ona da karısının dükkânın kasasında sakladığı 6.35 çapındaki küçük tabancayı verdi. Üzerinde siyah harflerle «Hür yaşamak, ya da ölmek» yazılı üç renkli pazubendi de koluna taktıktan sonra, sokağa indi.

Paris'in öbür ucunda, bodur, başında bir Bask beresi olan bir adam, günün ilk konyağını yudumladıktan sonra, iki tonluk sarnıç kamyonu Citroen'ine bindi. On sekiz günden beri Pierre Pardou, Direniş örgütü hesabına, Gestapo'dan daha çok nefret edilen bir polis örgütünün, Vichy Milisinin bir ayaklanmaya karşı kurduğu erzak deposunu taşımakla meşgûldü. Milis'in sahte başlıklı emirlerini göstererek, Pardou tam 180 ton yiyecek kaçırmayı başarmıştı.

Fakat iki gün kadar önce mallardan birinin bozuk çıktığını telefonla Milis müdürlüğüne söylerken, açıkgöz bir memur oynanan oyunu keşfetmişti. O günden beri bütün Milis devriyeleri, esrarengiz yeşil kamyonu arıyordu.

Pardou o gün son bir oyun oynamayı daha deneyecekti. Niyeti Villette alanındaki bir depoda bulunan silâhları alıp, Perreux banliyö semtinde, belediye binasına saldırmaya hazırlanan F.F.I. kuvvetlerine götürmekti.

Kamyonunu çalıştırırken, Pardou bunun son görevi olacağına kendi kendine yemin etti.

Direniş hareketinin sırrına ermemiş iki sıradan Parisli için o 19 ağustos cumartesi günü her şeye rağmen büyük bir gün olarak kalacaktı. Çünkü o gün, nikâh günleriydi.

Sokağa çıkma yasağının sona ermesiyle birlikte laboratuvar asistanı kırk üç yaşındaki Pierre Bourgin, Tabiat

Tarihi Müzesi'nin tropikal bahçesine süzüldü ve haftalardır gizlice yetiştirdiği sebze tarhının önünde durdu. Binbir itina ile, düğün yemeğinin en ender ve lezzetli ordövrünü meydana getirecek olan, yeni kızarmaya başlamış domatesleri koparmaya koyuldu.

Hal'in ardındaki küçük dairesinde daktilo Lysiane Thill, 1. Bölge Belediyesi'nde kıyılacak nikâhında giyeceği elbisesinin üzerine su serpti. Kâğıt yakarak kızdırdığı demir ütüyle, buruşuklukları dikkatle ütülemeye başladı.

Lysiane Thill'in evleneceği adam, Sömürgeler Bakanlığı memurlarından Narcisse Fétiveau, bu elbiseyi hiçbir zaman göremeyecekti. Çünkü Almanya'da bir kampta esir olarak bulunuyordu. Lysiane nişanlısiyle gıyabında evleniyordu.

Her sabah olduğu gibi, otuz beş yaşındaki rahip Robert Lepoutre, bakışları dua kitabına dalmış, Double köprüsünden geçiyordu. Birkaç saniye farkla, bu gezintiyle karışık okuma faslı, hiç şaşmazdı. Son âyetin son satırlarında, rahip, Sainte-Anne'ın büyük demir kapısının tokmağını elini uzatıp tutar ve sabah duası için Notre-Dame katedraline girerdi. Parvis meydanında bu sırada L'Hôtel-Dieu'nün saati 7'yi vuruyordu.

Fakat o sabah rahip duasını tamamlıyamayacaktı.

Henüz tenha olan alana vardığında, hiç bir zaman unutamayacağı bir görüntüyle karşılaştı. Başları bereli, ya da kasketli, ceketli, süveterli, ya da gömleklerinin kollarını sıvamış yüzlerce insan, sesizce alanın öbür ucundaki Polis Müdüriyetinin yüksek kapılarına doğru ilerliyordu.

Biraz sonra binanın kurşunî renkli cephesinde, rahip Lepoutre bir kumaş parçasının göğe doğru yükseldiğini ve açılıverdiğini gördü. Dört yıl iki ay ve dört günden beri ilk defa olarak mavi-beyaz-kırmızı renkli Fransız bayrağı,

Fransa başkentinde dalgalanıyordu.

Bayrağı görür görmez, rahip dua kitabını cebine indirdi, kendisi de Müdüriyete doğru akın eden kalabalığa karıştı. Eli kulağında denecek kadar yakın kahramanlık günlerinde, Paris ayaklanmasının beşiği olan ve kuşatma altında kalan kalede, böylece bir rahip de bulunacaktı.

Polis Müdürü Amédée Bussière yeni uyanmıştı. Dört günden beri, terkedilmiş bir gemide tek başına kalan bir insandan farksızdı.

Grev çağrısı üzerine, polis memurları kendisini yalnız bırakmışlardı.

Müdür elini gece masasına uzatıp, uşağını çağırmak için zili çaldı. Beş dakika sonra, bir Ingiliz hizmetkârı kadar dik ve ciddî tavırlı uşağı, sabah kahvaltısı ile beraber içeri girdi.

«Yeni bir şey var mı Georges?» diye robdöşambrını giyerken sordu müdür.

«Evet müdür bey, diye renksiz bir sesle cevap verdi uşak, yeni bir şey var: sizinkiler geri döndüler.»

Amédée Bussière terliklerini giydi, koridora koşup, ilk pencerenin önünde durdu. Keşfettiği görüntü karşısında, sinirli bir tavırla robdöşambrının önünü kapattı. Çoğu tabanca, tüfek, el bombası taşıyan yüzlerce adam, avluda, siyah bir Citroenin çevresinde toplanmıştı.

«Ihtilâl bu...» diye sıkıntıyla mırıldandı müdür.

Otomobilin üzerinde, kareli desenli elbise giymiş bir genç adam, kolunda üç renkli bir pazubent, kalabalığa sesleniyordu. Yves Bayet idi bu. «Cumhuriyet adına, diyordu, general de Gaulle adına, Polis Müdüriyetine el koyuyorum!»

Bu sözler alkışlarla karşılandı. Ardından bir borazandan yükselen tiz notaları, kalabalığın hep bir ağızdan söylediği marş izledi. Amédée Bussière içgüdüsünün emrine uyup hemen esas duruşa geçmişti. «Marseillaise»in sıcak

yaz göğüne doğru ateşli ve güçlü yükselişini dinliyordu.

Tesadüfen Müdüriyetin pencerelerinin altından geçen bir bisikletli de durdu, o da dinledi. Hiçkimse, «Marseillaise»i işitince Komünist Rol kadar şaşıramazdı herhalde. Bisikletinin gidonunda, bir Tirol çantasının gözünde, kurmay heyetine dağıttığı ilk ayaklanma emrinin bir kopyası duruyordu. (*) Çantanın dibinde de en son olarak yedi yıl önce, Barselona'dan ayrılan Enternasyonal bölük mensuplarını taşıyan trende giydiği üniforması vardı. Biraz sonra yerleşeceği Schoelcher sokağındaki yeni karargâhında eski aba pantalonu ile, üzerine beş albay şeridi diktiği sarı düğmeli ceketini giyecekti.

Rol aptallaşmıştı. Bir kale demek olan Polis Müdüriyetinin işgali, eylemine dahil değildi. Aldatıldığını anlar anlamaz, hemen üniformasını giymeye ve içeri girip, emirlerine aldırmadan eyleme geçen, planını altüst etmek tehlikesini yaratan asîleri yola getirmeye karar verdi.

Fakat de Gaulle'cü Yves Bayet bu sırada F.F.I.'lerin albayına yeni bir sürpriz hazırlıyordu. Biraz ilerde, St. - Germain bulvarında, siyah bir otomobilden indi, «Deux Magots» kaldırım kahvesinde gazete okuyan zayıf yüzlü adamın yanına yaklaştı.

«Müdür bey, Müdüriyet işgal edildi. Gelip teslim alabilirsiniz,» dedi.

Adamın yüzünde memnun bir ifade belirdi. Yerinden kalkıp, yumuşak fötr şapkasını, gözlüklerinin üzerine çekti ve otomobile bindi.

Adamın adı Charles Luizet idi. Yedi gün önce güney Fransa'ya paraşütle indirilmişti. Eski bir askerdi ve şimdi de general de Gaulle'ün adına Polis Müdüriyetini teslim alacaktı.

Şehir içinde şehir demek olan Müdüriyeti işgal et-

(*) Bu emirle F.F.İ. mensuplarına devriye, arabalara el koyma, çeşitli binaların işgali ve pazubend taşıma görevi veriliyordu.

mekle, de Gaulle'cüler büyük bir darbe indirmiş oluyorlardı. Generalin kuvvetleri artık sağlam bir temel atmışlardı ve bu temel dayanarak, siyasî rakiplerini kontrol edebilir, çekip çevirebilirlerdi.

Rol tam bir saat geç kalmıştı.

Yeni müdürle beraber, utangaç bir yabancı daha Müdüriyete girdi. Taşıdığı iki ağır bavulla, doğru polis laboratuvarına yürüdü. Bu adam bavullarında garip bir patlayıcı madde deposu taşıyordu: sekiz şişe sülfürik asitle, kilolarca potas klorat. Kayınvaldesinin radium'u keşfettiği nükleer kimya laboratuvarında bu utangaç yabancı da, Parisli isyancıların elinde korkulu bir silâh halini alacak olan patlayıcı bir şişenin formülünü hazırlamıştı.

Çekingen yabancının adı, Frédéric Joliot-Curie idi.

2

ROL'UN HAZIRLADIĞI ayaklanma bütün başkentte hızla ve etkili bir şekilde yayılıyordu. Önceki dört gün içinde gerekli emirler dikkatle hazırlanmış, sonra da dağıtılmıştı. Foch caddesine yakın ve Alman devriyelerinin çizmelerinin sesini işittiği odasında, Rol'un Paris'teki yardımcısı, Dufresne adlı zayıf öğretmen, son geceyi provaları düzeltmekle geçirmişti. Sabahın 7'sinde, Conti rıhtımında, Almanların burnunun dibinde, emirlerini irtibat ajanlarına geçirmişti. Şafaktan beri komünistler şehrin bütün duvarlarına «Genel seferberlik» çağrılarını yapıştırıyorlardı.

Rol ve kurmayları için o sabah çözülmesi gereken sorunlar bir hayli karışıktı. Bağlantı ve temasları kurmak, bir genel karargâh seçmek, silâhları saklandığı yerlerden çıkartmak ve F.F.I. komandolarına dağıtmak gerekiyordu. Şehrin telefon santrallerinde Direniş hareketinin ajanları, eylemin devamı için çok önemli bir şeyi gerçekleştirmiş-

lerdi: Almanlara ait dinleme masalarına sabotaj yapılmıştı.

Gerilla eyleminin bu safhasında, Rol'un askerlerinin görevi oldukça kolaydı. Bizzat Rol'un sarfettiği ve ayaklanmanın ana teması haline gelecek bir cümle içinde özetleniyordu: «Herkes Boche'unu (*) seçsin!» Sabah saat 7'den itibaren, bütün Paris'te, F.F.I.'ler bu emri uygulamaya başlamışlardı. Küçük gruplar halinde, yalnız buldukları Alman askerlerine ve araçlarına saldırıyorlardı. Her şeyden önce güdülen hedef, düşmanı silâhsız bırakırken, silâhlanmaktı.

Meurice oteline ulaşan ilk raporlar önce hayret uyandırmış, general von Choltitz'i küplere bindirmişti. Sabah saat 9'dan beri, Paris'in bir ucundan diğerine, baskınlar birbirini kovalayıp duruyordu. Genel bir ayaklanmanın başlaması, Choltitz için sürpriz olmuştu. Sivil halk arasında «bir çeşit huzursuzluk»tan dem vuran genellemeler dışında, istihbarat örgütleri kendisini hiç bir şekilde uyarmamışlardı. Hatta sabah O.B. West ile B Ordu Gruplarına gönderdiği raporlarında kendisi bile «şehrin tamamen sakin olduğunu» bildirmişti. Fakat bütün şehirde aynı anda patlak veren ilk çarpışmaların aynı şekilde başlaması, Gross Paris komutanına her şeyin belirli bir plan uyarınca yürütüldüğünü ispatlamaya yetmişti.

Ayaklanmanın ilk saatlerinde şehrin çehresi bile değişmişti. Issız sokaklarda şimdi sessiz bir tehdit havası esiyordu. Pek ender dolaşanlar da, duvarı siper ederek yürüyorlardı. Arada sırada kapıcı kadınların şaşkın bakışları önünde, üzerinde beyaz harflerle F.F.I. yazılı bir otomobil, büyük bir gürültüyle gelip geçiveriyordu. Fakat o sabah Pariste asıl yeni bir gürültü işitilmeye başlamıştı. Paris sokaklarının 1871'den beri işitmedikleri bir sesti bu: Barut patlamaları ve kurşun gürültüleri!

Seine'in birkaç yüz metre ötesinde, Bellechasse so-

(*) Fransızların, Almanları anmak için kullandıkları sözcük.

kağındaki bir apartmanın Empire tarzı salonunda toplanmış olan küçük bir grup için bu silâh tarrakası, Jean-Paul Sartre'ın o sıralarda yazdığı cümlenin acı bir yansımasıydı: «Biz tartıştığımız zaman, her şey bitmiş demektir.» «Tartışan» adamlar, Ulusal Direniş Konseyi'ne mensuptular. Salonda ayaklanmanın başlamasını onaylamak için toplanmışlardı. Fakat tarih profesörü Georges Bidault'nun kısık sesiyle söz aldığı sırada, tarrakanın yankısı odayı sardı. Enerjik komünist lider André Tollet, toplantıyı bir oldu-bitti ile karşı karşıya bırakıyordu. Arkadaşları onaylasalar da, onaylamasalar da, ayaklanmanın devam edeceğini ilân etti.

Salonda Charles de Gaulle'ün otoritesini temsil eden yüksek memur için bu sözler, ortaya bir ikilem atıyordu. Alexandre Parodi «Ayaklanmanın Almanları yenmek kadar, komünistlerin politik bir jesti olduğu» na inanmıştı. Ancak Polis Müdüriyetinin işgalini kabul etmekle, kendisi de ayaklanma ilkesini benimsemiş oluyordu. Bundan sonra döneklik ederse, dümeni komünistlere bırakmış ve Direniş eylemi içinde bir gediğe sebep olacaktı.

Fakat Parodi her şeyden çok, kararın Paris'in tahribine yol açıp açmayacağını kendi kendine soruyordu.

Ancak yapacağı başka hiçbir şey yoktu. Başlatılmasından iki saat sonra, ayaklanma bütün şehre yayılmıştı bile.

Parodi'nin şimdilik yapacağı tek şey, dizginleri elden bırakmamaktı. Georges Bidault'ya dönerek, önlemek için aldığı emre rağmen, Hür Fransa'nın lideri adına eylemi kutsamak sorumluluğunu üzerine aldığını bildirdi.

Bu arada ayaklanma bütün Pariste ikinci dönemine girmiş bulunuyordu. F.F.I. grupları Rol tarafından hazırlanan planı harfi harfine uyguluyorlardı. Yirmi bölgenin belediyelerini, polis karakollarını, kaymakamlıkları, postaneleri, hatta mezbaha ve morgla, Comédie Française'i işgal ediyorlardı.

Her tarafta intikamın ilk hareketi, şehrin kaldırımlarında Fransa'nın yasaklanan ulusal renklerini dalgalandırmak oluyordu. Sokaklarda ve gökyüzünde, pencerelerde ve damların üzerinde, tozlu tavanaralarından çıkartılmış, ya da acele çarşaflardan, çeşitli kumaşlardan yapılmış mavi-beyaz-kırmızı renkli yüzlerce bayrak, Almanların ellerindeki binalara meydan okurcasına, ortaya çıkıveriyordu.

Albay Massebiau dikkatle eski üniformasını fırçaladı ve özenle giyindi. Sonra odasındaki beyzî aynada uzun uzun kendisini seyretti. Kollarındaki beş dizi yaldızlı sırma ve göğsüne dikilmiş üç sıra nişanı görünce, memnun memnun gülümsedi.

Binlerce yedek subay gibi, albay Massebiau da askerî bir direniş örgütü mensubu olarak, o sabah hizmete dönüyordu.

Birkaç dakika sonra Massebiau ve adamları, St.-Germain-L'Auxerrois kilisesinin Renaissance kapısı önünde işgal etmekle görevlendirildikleri Birinci Bölge Belediyesi bulunuyordu. Albayın yardımcısı, Comédie-Française suflörü Marcel Dupuy, topluluğun tek silâhını, eski toplu tabancayı taşıyordu. Fakat suflörün cebinde, Birinci Bölge Kurtuluş Komitesi mührünü taşıyan bir kâğıt vardı. Suflör Dupuy, cumartesi günleri yapılması gelenek halini alan törenin başladığı kurşunî yüzlü binanın yeni belediye başkanı olacaktı.

Beyaz elbiseli genç nişanlı kız Lysiane Thill, yanı başında boş duran kırmızı kadife kaplı koltuğa baktı. Üç yıldır sevgilisi harp esiri Narcisse Fétiveau'nun karısı olacağı günü beklemişti. Bir dakika sonra hayali gerçekleşecekti. Mavi-beyaz-kırmızı renkli kuşağını takan mezeci belediye başkanı Chedeville, ihtiyar mareşal Pétain'in babaca bakan resminin altında, Lysiane ile nâmevcut nişanlıyı birleştirecek olan sözleri söyleyecekti.

Fakat bir gangster filminden fırlamış gibi ortaya çı-

kıveren altı kişi, birden törenin yarıda kalmasına sebep oldular. Aralanan kapıda önce suflör Marcel'in elindeki tabancasının namlusu, sonra da ciddî haliyle albay Masseblau göründü. Komando grupu biraz sonra nikâh salonunu ele geçiriyor, mezeci belediye başkanına görevinden azledildiğini, tutuklandığını bildiriyordu.

Koltuğunda apışıp kalan nişanlı kız, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bunu gören albay Massebiau, sert sesiyle törenin devam ettiğini bildirdi.

Azledilen belediye başkanının kuşağını takan suflör Marcel, derhal görevini devraldı. Pétain'in portresini yerinden indirdikten sonra, ilk konuşmasını yapmaya başladı. En sonunda, «Direniş hareketinin kendisine sağladığı yetkilere dayanarak,» Lysiane Thill ve Narcisse Fétiveau'yu karı-koca ilân etti.

O sabah Neuilly belediyesinde nikâh yoktu.

Dört yıl boyunca şık evler semti Neuilly, başkentin en sakin ve kaderine boyun eğmiş semtlerinden biri olarak kalmıştı. XIX. yüzyılda yapılan evlerde ve zengin görünüşlü villalarda, şehrin diğer semtlerine oranla, muhtemelen çok daha fazla sayıda işbirlikçi, Vichy taraftarı, Alman ajanı ve Wehrmacht subayı kalıyordu. Boulogne ormanının iki adım ötesindeki Neuilly, sokakları ve bahçeleriyle, o sabah da yine savaşın dışında yaşamaya devam ediyordu.

Semti işgal eden 5000 Alman gibi, Chézy sokağının köşesindeki kaldırım kahvesinde konyaklarını yudumlayan iki asker de kendilerini tamamen evlerindeymiş gibi hissediyorlardı. Kahve kapısının açıldığını işitince, memnun memnun bakışıp gülümsediler. Fakat bekledikleri çıtı-pıtı hizmetçi kız Jeannine yerine, kendilerini elindeki tabancayla tehdit eden bir adamın içeri girdiğini gördüler. Bu, Nanterre'li mezeci Louis Berty idi. Berty, Almanların silâhlarını aldıktan sonra, ikisini de hemen yakındaki belediyeye götürdü. Gördükleri ilk Alman esirleri karşısında

birden öfkeleri tepelerine sıçrayan Neuilly semti sakinleri, askerlerin yüzlerine bastılar tükürüğü. Bert, Alman askerlerini korumak için silâhını tehdit dolu bir ifadeyle sallamak zorunda kaldı.

Belediye memuru Emile Marion penceresinin dibinde cereyan eden sahne karşısında az daha küçük dilini yutacaktı. Önce mezeci ile esirlerini, sonra da pencereden sarkınca, üç renkli Fransız bayrağını gördü. Elli iki yaşındaki eski Verdun muharibi Meclis'e hitap eden Clemenceau'nun ciddiyeti ile, hemen eski masasına doğru dönüp, «Cumhuriyet kurtulmuştur!» diye ilân etti. Sonra şapkasını aldı ve belediyeye yollandı.

Fakat daha başka gözler de, aynı şaşkınlıkla esirleri ve üç renkli bayrağı görmüştü. Almanların beklediği hizmetçi kız Jeannine bisikletine atladığı gibi, Kommandantur'a doğru pedal çevirmeye başladı.

Tek bir kurşun bile sıkmadan ele geçirdiği belediye binasında, şakakları kırlaşmaya başlayan sanayici André Caillette, Louis Berty ve Zadig şebekesinin 65 muharibini bir araya topladı, olup bitecekleri beklemek üzere pencerelere mevzilenmelerini emretti. Neuilly'li isyancılar, bunun için pek fazla beklemek zorunda kalmayacaklardı.

Hemen birkaç dakika sonra tıka-basa çelik miğferli askerlerle dolu bir kamyon, binanın peronu önüne gelip durdu. Şoför mahallinden aşağı bir subay indi. Meşin ellerini beline dayayıp, küstahça bir tavırla binanın cephesini süzmeye başladı. Sonra Fransızca seslendi: «Teslim olun ve dışarı çıkın!»

En üst katta, tören salonunun yaldızları altında, Neuilly'ye bakan IV. Henri tablosunun sol tarafında, André Caillette pencereden dışarısını gözetliyordu. Sokağa doğru eğilerek gür sesiyle ve tane tane konuşarak seslendi:

«Siz teslim olun. Biz Kurtuluş Ordusunu temsil ediyoruz.»

Alman subayı anî bir hareketle tabancasını çekip ateş etti.

Tarrakanın başlama işareti bu oldu. Bütün pencere-

lerden Almanların üzerine intikam dolu bir ateş yağdı.

Caillette, küstah subayın önce sarsıldığını, sonra «sönmüş bir balon gibi» kaldırıma çöktüğünü gördü.

Ateş kesildiği zaman, Alman askerlerinin hepsi ölmüştü. Zadig mensupları ancak o zaman pencerelerden eğilip, becerdikleri kıyamı dehşetle seyrettiler. Hemen ardından belediyeyi kuşatmak için gelen kamyonların homurtusunu işittiler.

Üstü açık, kül rengi bir Mercedes, yaprakları kızarmaya başlayan çınarlar boyunca ağır ağır ilerliyordu. Şoförün yanında oturan asteğmen von Arnim, Louvre sarayının ince oymalı cephesini hayran hayran seyrediyordu. Rıhtımda hemen hiç kimse yoktu ve her şey o kadar sakin görünüyordu ki, genç asteğmen Paris'in bundan başka bir çehresi olabileceğini aklından dahi geçiremiyordu. Yalnız arabasının görüntüsü o sabah genç subaya savaşta olduklarını hatırlatıyordu. Arka tarafta oturan miğferli, ellerinde makineli tabancalar bulunan iki çavuş, binaların pencerelerini gözetliyorlardı. Fakat tehdit edici hiç bir şeye raslamıyorlardı.

Arnim şoföre bir işaret yaptı ve otomobil Cité adası ile Polis Müdüriyetine doğru saptı. Genç subayın sık sık gezip dolaştığı, tarih hazineleriyle dolu adaya hakim Conciergerie'nin çift kulelerinin ardında, bir kılıç gibi gökyüzüne yükselen Sainte-Chapelle'in külâhı görünüyordu. Solda, Fleurs rıhtımı boyunca, Arnim kaldırımlara renk veren birkaç çiçek demeti gördü. Saat kulesinin tepesinde, dev kadranın altın yaldızlı akreple yelkovanı, on biri gösteriyordu.

Issız ve sessiz bulvarda ilk patlama «bir ıslık gibi» gürledi. Hemen ardından Mercedes'in üzerine kurşun yağmaya başladı. Çavuşlardan biri makineli tabancasını atıp, ön tarafa doğru devrildi. Dehşet içinde kalan Arnim, şoföre haykırıyordu: «Çabuk! Daha çabuk!» Fakat lastikleri patlayan otomobil, güç ilerliyordu. Ikinci çavuşun mihveri

arabanın dibine yuvarlandı. Asteğmen, assubayın suratının orta yerinde kocaman bir delik gördü. Ölümün çirkin yüzü Paris sokaklarından birinde, birden nasıl böyle ortaya çıkabilirdi?

O akşam, gece yarısına doğru, Meurice otelinde muhabere ile sorumlu arkadaşı Ernst von Bressensdorf'un suç ortaklığı sayesinde, Arnim, Prenzlau yakınındaki ailesinin oturduğu Gross Sperrenwalde şatosunu telefonla arayacak ve annesine, «Anneciğim, Paris bir cehennem haline geldi,» diyecekti.

Fotoğraf, asla net çıkamayacaktı. Çünkü siyah örtüsünün ardına sinen fotoğrafçı, deklanşörünün lastik puarını tam sıktığı sırada, iki yeni evli, Pierre ve Gabrielle Bourgin, yerlerinden sıçrayıvermişlerdi: Passy'deki Notre-Dame-de-Grace kilisesinin ardındaki bir sokakta, bir makineli tabanca tarrakası işitilmişti.

Birkaç saat önce müzedeki domatesleri toplayan ve damat elbiseleri içinde pek ciddî ve dimdik görünen adam, karısına kolunu uzattı, kilisenin önünde bekleyen, beyaz karanfillerle bezenmiş üstü açık atlı arabaya doğru ilerledi. Arabacı kamçısını şaklattı ve doru at, silâh seslerinin gümbürdediği ıssız sokaklara doğru, hafif tırısa kalktı. Gidonlarının üzerine doğru iyice yatan nikâhın davetlileri de, arabayı arkadan, bisikletleriyle izliyorlardı.

Passy sokağına varınca, kapıya çıkan şaşkın insanlar, silâh seslerine doğru ilerleyen bu garip düğün alayını seyrettiler. Derken içlerinden biri bağırdı: «Yaşasın yeni gelin!»

Polis Müdüriyetinde, Edgar Pisani sinirli sinirli sakalını sıvazlıyordu. Masasının sağ tarafında, eğik bir kadran üzerinde, yirmi dört ışık birden yanıp sönüyordu. Paris'teki bütün polis karakolları, merkez santrali arıyordu. Fakat müdürün yeni özel kalem müdürü Luizzet, bu çağrı-

lara nasıl cevap verileceğini bilmiyordu. Hatta kendi telefonunun bile nasıl çalıştığını bilmiyordu. En sonunda tesadüfen bir düğmeye bastı ve telefonu kaldırdı. Karşısında titrek bir ses işitti: «Boche'lar büyük kuvvetlerle Neuilly belediyesine saldırıyorlar...» Cümlenin sonu, müthiş bir infilâkın gürültüsünden işitilmedi. Palais bulvarında, asteğmen von Arnim'in üzerine sıkılan tarraka yeniden başlamıştı. Pisani telefonu kapatıp, pencereye koştu. Yolun orta yerinde, bir yangın şişesi isabet eden Alman kamyonu, meşale gibi yanıyordu. Pisani, «Fuara benzemişti, diye hatırlamaktadır o saatleri. Yangından kaçan askerler kurşunu yiyor ve iskambil kâğıdı gibi sallanıp devriliyorlardı.»

O gün Cité adasındaki tuzağa düşen Almanlar içinde, Saint-Amand sokağındaki santrali patlayıcı maddelerle dolduran 112. Muhabere Alayından Feldwebel Bernhardt Blache kadar hiç kimse, postunu pahallıya satmaya kalkışmamıştır. Kamyonu, Polis Müdüriyeti ile Adalet Sarayından çapraz sıkılan kurşunlarla delik-deşik olmuştu. Korkuluklara yatan iki asker ateşe karşılık vermeye vakit dahi bulamamışlardı. Acı birer haykırıştan sonra, asfalta serilip kaldılar. Bir kurşunun delip geçtiği sağ ayağı ile gaza bastı şoför. Fakat kamyon Lutèce sokağının köşesinde kontroldan çıktı ve gidip bir ağaca bindirdi. Blache «Alles runter!» (*) diye haykırdığını ve aracın ardında sipere girmek için yere atladığını hatırlıyor. Kamyonun üzerinde, elleri haç gibi iki yana açılmış bir asker, karnından yediği kurşunun acısı ile kıvranıyor ve durmadan, «Bernhardt, Bernhardt, yetişl..» diye tekrarlayarak inliyordu. Blache tam bu sırada gözleri yuvalarından dışarı fırlamış bir Alman subayının Lutèce sokağından çıktığını, tabancasını görünmeyen bir düşmana doğrultup boşalttığını gördü. Fakat patlayıcı bir kurşun kendisini orta yerde durdurdu. Blache, adamın kafasının vücudundan ayrı olarak infilâk ettiğini, sonra da kopup kaldırıma yuvarlandığını gördü. Nişancılar o kadar yakındaydılar ki, Alman

(*) Herkes Aşağıya!

kısa süreli sessizliklerde, seslerini bile işitebiliyordu. Blache kamyonun ardından süzülerek şoför yerinin ardına süzüldü. Şoför direksiyonunun üzerine yığılmış ve ölmüştü. Blache birden kamyonun penceresinden çıplak bir kolun uzandığını ve boşlukta sallandığını gördü. Bu kolun ucunda bir şişe vardı. Beze sarılmış bir şişe. Blache bir hamlede yerinden fırladı, deliler gibi Change köprüsünün korkuluğuna koşmaya başladı. Kamyondan henüz uzaklaşmıştı ki, altındaki kaldırımın sarsıldığını hissetti. Kamyon havaya uçmuştu. Almanın çevresinde patlayıcı kurşunlar asfalttan siyah zifoslar fışkırtıyordu. Korkuluğun dibine varan kaçak, yapışıp yere uzandı ve bekledi. İşte tam bu sırada gördüğü şey, kendisi için daima anlaşılmayan bir olay olarak kalacaktır: silâh sesleri arasında, başında bir fötr şapka olan, eli bastonlu, yaşlı bir bey, Change köprüsünden hiç acele etmeden, kılı bile kıpırdamadan, yürüyerek geçiyordu. Alman makineli tabancasını adama uzattı ve bir an ihtiyarı vurup vurmaması gerektiğini düşündü.

Blache birkaç saniye sonra ardında ıslık sesleri işitti. Fransızların peşine düştüklerini düşündü. Korkuluğun ardından dikkatle başını kaldırarak, Châtelet alanını süzdü.

Köprünün karşı tarafında bir grup sivil görünüyordu. Onlara doğru kendisine bir gedik açmaya karar verdi. İki eline de birer el bombası alıp, korkunç çığlıklar ve naralar atarak, yerinden fırladı ve sivillerin üzerine koşmaya başladı. Birden karşılarına çıkan ve iki elindeki el bombalarını sallayıp, anlamsız çığlıklar atan, toz ve kana bulanmış bir hayalet karşısında dehşete düşen siviller, kaçtılar. Blache rıhtımda tek başına kalmıştı. Tam bu sırada alana bir araba girdi. Alman, otomobili durdurup, direksiyonun başındaki doktor olan Fransıza, kendisini Meurice oteline götürmesini emretti.

Otele varınca, assubay elindeki el bombalarını bile bırakmadan merdivenlere atıldı. Karşısına çıkan kapıyı ardına kadar açıp, ulumaya başladı:

«Hay Allahım! Tankları göndermek için daha ne bekliyorsunuz be? Adamlarım sosis gibi kavruluyorlar!»

3

TANKLAR, Neuilly belediyesinin önüne varmıştı bile. İki «Panther» alanda yerlerini almış, üçüncüsü de binanın ardında mevzilenmişti. Belediyenin içinde kuşatılan ve üç saatten beri mitralyözle taranan Zadig'in adamları, son kurşunlarını sıkıyorlardı. Tören salonunun parkeleri el bombası parçaları, kurşunlar, kırık camlar ve alçı dökün-tüleriyle dolmuştu. Tablolar yerlerinden düşmüş, tahtalar delikdeşik olmuştu. Belediye meclisinin toplantı salonunda, mermer merdivenlerin, büyük masanın üzerinde, ölüler ve can çekişenler yanyana yatıyordu. Parkerlerde oluk gibi kan akıyordu. Erkekler yaraları sıkmak için kravatlarını vermişlerdi. Koca belediyede ne bir damla alkol, ne de bir sargı bezi kalmıştı.

André Caillette, karnı deşilmiş bir yaralının ümitsizce yardım dilenişini hiç bir zaman unutamayacaktı. Caillette mümkün görünen tek şeyi yapabildi: Yaralının dışarı sarkan barsaklarını toplayıp yerine soktu ve kemeriyle yarasını sıktı.

Civardaki balkonlardan, pencerelerden ve damlardan, Almanlar hiç durmadan isyancıların üzerine ateş yağdırıyorlardı. André Calllette'in kardeşi Charles, Almanlardan birinin bir çatı penceresinden çıkıp, arduvazlara tırmandığını gördü. Charles, Neuilly'nin en keskin nişancısıydı. Tıpkı avdaki gibi, tüfeğini omuzladı ve sâdece bir kere ateş etti. Alman kurşunu yer yemez, ardında kızıl bir iz bırakarak, ağır ağır aşağı yuvarlandı. Bir aralık su borularının kenarına tutunmayı denedi. Ardından korkunç bir çığlık atarak boşluğa yuvarlandı.

Belediye binasının arka tarafında, sarmaşıklarla kap-

lı küçük bir duvarın gerisinde mevzilenen bir mitralyöz, yapının bütün pencerelerini aralıksız tarıyordu. Charles, emektar tüfeğinin namlusunu bir pencerenin kenarına dayayarak destek yaptı. Yavaş yavaş nişan aldı. Mitralyözün nişancısı birden yıldırım çarpmış gibi yere iniverdi. Charles, iki elin uzanıp mitralyözcüyü çizmelerinden yakaladığını ve cesedini küçük duvarın ardına çektiğini gördü. Ölenin yerini bir başka asker aldı ve mitralyöz tekra- ateş kusmaya başladı. Alman, Fransız nişancının yerini keşfetmişti. İlk tarraka pencereye erişti ve Charles'ın eski beresini de başından alıp attı. Tüfekli adam bu sefer bir başka pencereye geçti; silâhını omuzladı ve yine ateş etti Mittralyözcü kollarını iki tarafa açarak devrildi. Yeniden başka eller uzanıp cesedi geri çektiler. Çoktan bir üçüncüsü onun yerini almıştı bile. Charles pencere değiştirip bir daha ateş etti. Bu sefer cesedi geri çekecek kimse çıkmadı. Mitralyöz susturulmuştu.

Fakat makineli tüfek tarrakalarının yerini bu sefer başka bir gürültü almıştı: Top sesi! Tanklar harekete geçmişti. Bir sis bombası olan ilk obüs, belediye başkanının odasında patladı. André Caillette duvarların çöktüğünü sandı. Koyu bir duman etrafı karartti. Boğazını ve gözlerini yakan dumanı hissetti. Odadan çıkmak için döşemeliğin üzerinde emeklemeye başladı. Patlamalar arasında birden ince bir zil sesi işitti. «Telefon...» diye düşündü. El yordamiyle zil sesinin geldiği tarafı araştırdı, en sonunda buldu. «Burası Chartres polis müdüriyeti, dedi heyacanlı bir ses, Amerikalılar buradal» Caillette bir cevap vermek istedi, fakat boğazı kurumuştu sanki. «Akın akın tank ve kamyon,» diyordu telefondaki ses. Hâlâ konuşamayan Caillette, iki patlama arasında sâdece bir-iki söz anlıyabiliyordu. «Kamyonlar o kadar büyük ki, diyordu ses, biri üç tank birden taşıyabilir... Müthiş bir şey!» Caillette birden içinden yükselen dayanılmaz bir ağlama isteği duydu. İki aşırı ve zıt duyguyla boğulacak gibi oldu. Amerikalıların bu kadar yakında olduklarını bilmenin kıvancı ile, zaferin eşiğine geldikleri şu anda, savuracağı

son obüsle kendisini ve arkadaşlarını yokedecek olan bir Alman tankının yarattığı öfke. Caillette telefonun dinleyicisini kordonundan aşağı sarkıttı. Yaşlı gözlerle, boğulacak halde, tören salonuna kadar sürüklendi.

Neuilly'li yorgun ve bitkin isyancılar, son kurşunlarını sıkıyorlardı. Caillette, «Çocuklar! Amerikalılar Chartres'da!» diye haykırarak içeri daldı. (*) Sonra heyecan ve dumanla boğuklaşan sesiyle, başladı okumaya: «Haydi, vatan çocukları...» Hep bir ağızdan söylenen güçlü bir «Marseillaise»'in nağmeleri, kuşatılan belediye binasının pencerelerinden dışarı taştı.

Semt halkı da balkonlardan, pencerelerden marşa katıldı. İç parçalayıcı birkaç dakika için «Marseillaise»in ateşli nağmeleri, savaşın patırtısını bastırdı. Belediyeden yüz metre ilerde, sardunya saksıları ile bezenmiş küçük bir balkonda, André Caillette yürekten marş okuyan tanıdık bir kadın silueti gördü: Karısıydı bu kadın.

Isyancılar birer birer devriliyorlardı. Çatışmanın başından beri, içlerinden onu ölmüş, 40'ı da odalarda ve koridorlarda ağır yaralı olarak yatıyordu.

Tam bu sırada Almanlardan biri hoparlörle sokağı inim inim inletti: «Teslim olun! Belediyeyi tahrip edeceğiz! Siz de içinde yokolacaksınız!» Sağ kalanlar buna makineli tabanca tarrakası ile cevap verdiler.

Meydanda bir tank ilerledi ve demir kapıya patlayıcı bir obüs gönderdi. Ardından paletler sahanlığın merdivenlerini tırmandı, koca araç belediyeye doğru ileri atıldı. Caillette ve adamlarının patlayıcı şişeleri yoktu. Giriş holündeki mermer merdivenin trabzanı ardında sipere yatmışlar, toz ve dumandan boğulacak halde, üzerlerine yıldırımlar yağdıran kurşunî renkli canavarın üzerine son kurşunlarını sıkıyorlardı. Durumların gerçekten ümitsizdi.

(*) André Caillette o gün Chartres Polis Müdüriyetinden Neuilly belediyesini arayan sesin sahibini hiçbir zaman bulamamıştır. Kitabın yazarlarının başvurdukları tanıkların ifadelerine göre, o gün Chartres'dan pek çok kimse telefonla Paris'i aramıştı. Daha sabahtan işgal edilen telefon santrallerinden pek çoğu, Direniş hareketinin eline geçmişti.

Mevzilerini terkederek, mahzenin giriş yerine doğru geri çekildiler. André Caillette çimento bir kapağı kaldırdı, hep birlikte küçük bir odaya açılan bir deliğe atladılar. Küçük odanın dip tarafında, tuğladan ince bir duvar, Roule sokağındakl büyük kanallzasyona açılan dehlizin ağzını örtüyordu. Tek kurtuluş yolları buydu.

Adamlardan biri sırtından gömleğini çıkardı, dikkatle kazmanın demirini sardı ve gürültü etmeden duvarı kazmaya başladı.

Karanlığa sinen kaçaklar, tepelerinde dolaşan Almanların çizmelerinin gürültüsünü işitiyorlardı. Almanlar üst katlarda buldukları arkadaşlarını yakalamışlar, çıkış yerine doğru sürüklüyorlardı. Kapağın altında iki büklüm sinmiş bekleyen André Caillette, biraz sonra kendilerini arayan askerlerin adımlarını duydu. Bir çift çizme tam tepelerinde durdu. Kopan sıvalar Caillette'in başına döküldü. Alman hiç kuşkusuz kapağı kaldırmak için yardım istemek amaciyle birilerine sesleniyordu. Caillette nefesini tutmuş, kapağın üzerinde her an görünmesi muhtemel ışığı bekliyordu.

Polis Müdüriyeti önünde Alman topları batarya halinde dizilmişti. Ilk obüs, büyük kapıyı parça parça etti. Infilâkin şiddetiyle Edgar Pisani bir yığın dökuntünün orta yerinde döndü, külçe gibi yere serildi. Bir tarafına birşey olmamıştı, ama gözlükleri kırılmıştı. Ardında birinin haykırdığını işitti: «Tanklar! Hapı yuttuk!»

Notre-Dame'ın avlusu önünde mevziye giren 5. Güvenlik Alayından iki Panther ve bir Renault, polis Müdüriyetini bombardıman ediyordu. Saat öğleden sonra 3.30'du.

Ilk salvo isyancılar üzerinde müthiş bir etki yarattı. Ellerinde makineli tabancaları, mavzerleri ve tabancaları ile, uydurma kum çuvallarının ardında sipere yatıp Alman taarruzuna karşı ancak sembolik bir savunma yapabilecekleri çok iyl biliyorlardı. Hepsi rahatça bıçilecekti. Bu-

nun üzerine anî bir korkuya kapılan polislerin büyük çoğunluğu yerlerini terkedip kaçmayı kararlaştırdılar. Rahip Robert Lepoutre adamların onar kişilik gruplar halinde, Seine nehrinin sol kıyısındaki Saint-Michel metro istasyonuna çıkan yeraltı geçidinin merdivenlerine yöneldiklerini gördü.

Fakat kararlı bir tek liderin müdahalesi, paniği derhal önledi. «Polisin Şerefi» adlı direniş örgütünün şefi, Antoine Fournet, geçidin girişine koşup, kaçakları kovalamaya başladı. «Fareler gibi kapana sıkıştırıldık! diye infilâk gürültüsü arasında haykırdı; tek kurtuluş çaremiz, savaşı kazanmaktır!» Fournet bu sözleri söyledikten sonra tabancasını çekti ve ilk kaçmaya kalkışanı vuracağını bildirdi.

Müdüriyetin öbür ucunda, Paris polisinin dahilî telgraf operatörü, Pisani'nin ciddî sesini dinliyor ve söylenen mesajı telgraf aracının manüplesine doğrudan doğruya basıyordu. «Almanların Müdüriyete karşı taarruza geçmeleri an meselesi, diye yazdırıyordu Pisani. Düşmanı iki ateş altında bırakmak için bütün kuvvetlerinizi derhal Cité adası civarına göndermenizi istiyoruz...» Önündeki tablonun üzerinde kırmızı bir ışık yanmıştı. Operatör, üzerinde A.G. (Genel Alarm) yazılı düğmeye bastı. Birkaç saniye sonra yardım çağrısı Paris ve banliyösündeki bütün polis karakollarına ulaşmış olacaktı. Bu sırada saat öğleden sonra 3.45'i gösteriyordu.

Bunun üzerine hiç gecikmeden Paris'in bütün semtlerinden, tek başlarına, ya da gruplar halinde, bir takım insanlar merkeze doğru yola çıktılar. Vakit kaybetmeden Seine kıyısına ulaşanlar arasında, Jacques Piette adında genç bir memurun komuta ettiği bıyığı yeni terlemiş dört çocuktan kurulu gruptan daha dokunaklı olanı yoktu.

Ellerindeki tek silâh, eski bir Hotchkiss makineli tüfeğiydi. Montebello rıhtımının yosun kaplı korkuluğunun ardında mevziye girdiler. Zayıf ve solgun yüzlü Jeannot'nun boynunda, mitralyözün tek yedek fişekliği asılı duruyordu.

Seine'in karşı kıyısında, Jugement ve Vierge kapılarına sırtlarını veren Alman tanklarının topları, şimdi Müdüriyeti menzilleri içine almıştı. Araçların zırhı ardına sinen piyadeler de, pencere boşluklarına rahatça kurşun sıkıyorlardı.

Jacques Piette ateş açtı. İlk defa göğsünü gerip savaşmanın verdiği coşkun heyecanı bir daha asla unutamayacaktı.

5. Güvenlik Alayı'ndan 27 yaşındaki Panzer-Gefreiter (*) Willy Linke, gözlerini gözetleme dürbününe yapıştırmıştı ki, birden Piette'in makineli tüfeğinin kustuğu ateşin kısa alevini gördü. Taretinin manivelasını çevirmeye başladı.

«Yapışın yere!» diye haykıran Piette, mitralyözü de itip yere yuvarladı. Tankın tareti yavaş yavaş Montebello rıhtımına doğru dönüyordu. Yüzüstü taşlara kapanan Piette ve arkadaşları korkunç bir sessizlik içinde topun patlamasını bekliyorlardı.

Linke, gözü dürbününde, taretinde bekliyordu. Korkuluğun hizasında bir başın göründüğünü bugün de hatırlıyor. Harcayacak fazla obüsü olmadığı için, yan mitralyözlerinden birinin tetiğine basmakla yetindi. Tanktan bir tarraka sesi yükseldi.

Piette mermilerin arka tarafta ağaçların dallarını biçmesini ve Saint-Julien-le-Pauvre kilisesinin taşlarına çarpıp dağılmalarını bekliyordu. Tankın çok yükseğe ateş ettiğini düşündü. Fakat sol tarafa dönünce, birden bir kan gölüyle karşılaştı. Başı taş oluğa devrilmiş, bakışlarında dehşet dolu bir ifade, eski Hotchkiss'in küçük cephanecisi Jeannot serili yatıyordu. Piette yanına kadar süründü ve «Jeannot... Jeannot!» diye haykırarak bacağını sarsmaya başladı.

Fakat patlayıcı bir mermiyle boğazı parçalanan Jeannot ölmüştü. henüz on beş yaşındaydı.

On metre kadar ilerde, hemen aynı anda, Saint-Michel alanındaki çeşmenin önünde, karnından vurulmuş bir

(*) Tank onbaşısı

adam, yerde serili yatıyordu. 5. bölge polis karakolundan müfreze şefi Vlalatta da Müdüriyetin çağrısına uyup gelenlerdendi.

Süvari külotu giymiş, genç felsefe öğrencisi Raymond Sarran bu sırada oradan geçiyordu. Yaralının ellerinin bir tabancanın namlusu üzerinde kasıldığını gördü. Adam silâhı kendisine uzatarak, son nefesini vermeden önce mırıldandı: «Al şunu, git, intikamımı al!..»

Müdüriyetin loş mahzenlerinden birinde, kan-ter içinde üç adam, sürreallst bir film havası içinde, bir başka intikamın kılıçlarını biliyorlardı. Eski polis müdürü Amédée Bussière'in özel mahzeninin yedek şampanya şişeleri duvara dizilmiş duruyordu. Patlayan mantarlarının tok gürültüsü işitiliyordu. Adamlar şişelerin içindeki değerli içkiyi yere boşaltıyor, içlerini sülfürik asit ve benzinle dolduruyorlardı. Ardından ağızlarını potas kloratına batırılmış bir bez parçası ile tıkıyorlardı.

Dışarda, karanlık koridorda, polisler şişeleri bekliyorlardı. Her seferinde alnındaki terleri kolunun yeniyle silen Frédéric Joliot-Curie, «Alın!» diye bağırıyordu.

Parvis alanında Alman tankçı Willy Linke fırlatılan şişelerden birinin havada uçtuğunu ve «baskete giren top gibi», yanındaki tankın taretinden içeri düştüğünü gördü. F.F.I.'lerden biri Charlemangne heykeline kadar sokulmayı ve elindeki şişeyi tankın taretinden içeri atmayı başarmıştı. Birden sarı bir alev fışkırdı, bir saniye sonra da tank cayır cayır yanmaya başladı. Müdüriyetin pencerelerinden, bu başarıyı kutlayan neşeli sesler yükseldi.

Panzer-Gefreiter Willy Linke dersini çok iyi anlamıştı. Taretinin kapağını dikkatle kapattı ve hemen ardından öfkeyle topunun ağzına bir obüs daha sürdü.

Müdüriyette, infilâk sesleri arasında telefon çaldı. Koltuğuna uzanan Pisani açtı. Seine'in öbür kıyısındaki yeni karargâhından Müdüriyeti arayan Alexandre Parodi idi bu.

«Top sesleri işitiyorum, dedi kuşkulu bir sesle, göz göre göre katledilmeye razı olamazsınız... Müdüriyeti

derhal terketmek gerekiyor.»

Pisani son derece sakin bir sesle Almanların bütün çıkış yollarını kesip binayı kuşattıklarını, kaçmanın imkânsız olduğunu söyledi. «Buradayız madem, en iyisi içerde kalmak!» diye de ekledi.

O gün üç defa daha telefonlar çalacak ve aynı kuşkulu seslerle, içerdekilerden Müdüriyeti terketmelerini isteyecekti. Fakat her seferinde de aynı redle karşılaşacaklardı.

Öğleden sonra saat beşe doğru kalenin içinde müthiş bir haber dolaştı. Cephaneleri hemen hemen bitmişti. Müfreze komutanı Fournet, Pisani'ye, «Ancak iki dakika daha ateş edecek cephanemiz kaldı,» diye bildirdi. Pisani bu sözler üzerine telefonu açıp bir numara çevirdi. «Laurence, sen misin?» diye sordu. Sonra sesini alçaltarak mırıldandı: «Francis ve Hervé'yi benim için öp... Buradan sağ çıkamayacağız. Hiç cephanemiz kalmadı... Bundan sonra bizi ancak Amerikalılar kurtarabilir...»

Fakat o gün Paris'in 400 kilometre batısında bir karargâh arabasında toplanmış olan bir avuç Amerikalı için Paris, «Rhin'e yürürken mutlak yan çizilmesi gereken harita üzerindeki kara bir mürekkep lekesi»nden başka bir şey değildi. Bahis konusu haritalar, Mayenne kıyısında, Laval yakınındaki bir elma bahçesine yerleşmiş olan 12. Ordular Grupu EAGLETAC'ın ileri karargâhına aitti. Paris'in alın yazısı biraz sonra işte bu haritaların üzerine çizilecekti.

12. Ordular Grupuna komuta eden çelik çerçeveli gözlüklü, sakin görünüşlü Amerikalı, Omar N. Bradley için, Paris, her ne pahasına olursa olsun bertaraf edilmeliydi. Bradley'in tek bir hedefi vardı: Adamlarını mümkün olduğu kadar çabuk Rhin'a salmak, düşmanın toparlanmasına ve nefes almasına asla fırsat vermemek. Bunu başarmak için bir tek şeye ihtiyacı vardı: Daha çok, daima daha çok benzine!

Oysa iki gün önce Yüksek Komutanlıktan kendisine bildirildiğine göre, Paris'in kurtarıldığı günden itibaren gündelik yakıt istihkakı 300.000 litre kısıtlanacaktı. Sebep de, «başkente yiyecek sağlayacak konvoyların yakıtını sağlamak»tı. Bu rakam, generali pek ürkütmüştü. Çünkü 300.000 litre benzinle bir orduyu günde 45 kilometre ilerletebilirdi.

Bradley karargâh arabasında 4. Şube başkanının, savaşın kaderini gösteren rakamları birbiri ardından sıralayışını ciddî bir yüzle dinliyordu. Bir gün önce kumsallara çıkartılan yakıtın tonajı; ikmal yollarına sevkedilen yakıtın tonajı; tümen depolarında yedek olarak saklanan yakıtın tonajı. Bradley, her geçen gün, son iki tonajın azaldığını farkediyordu. Yaveri binbaşı Chet Hansen'in hatırladığına göre bu, «Gözlerinin önünde bir adamın damarlarındaki kanın boşalmasını seyretmek demekti.» (*)

Kuşkularına dalan Bradley, arabaya giren subayı farketmedi. Subay, Almanların tespit edilen bir mesajını getiriyordu. Bradley'in 2. Şube Başkanı general Edwin Siebert, raporunda bunu özellikle belirtmişti: «Paris'te sivil halkın kargaşalıklar çıkarttığı sanılmaktadır,» diyordu. Bradley birden yerinden sıçradı.

«Aman Tanrım! Eddie, diye emretti hemen, Paris'te neler olup bittiğini derhal öğren bakalım.» Bradley'in yüzünde endişe bulutları dolaşmaya başlamıştı. Paris'teki ayaklanma, Dwight Eisenhower'in tam şehrin kuşatılması ile sonuçlanacak taarruzu başlattığı gün patlak vermişti. EAGLETAC toplantısından birkaç saat önce, ikmal subayları ile uzun süren danışmadan sonra, bazılarının ordular

(*) 5 ağustosta, birliğinin Normandiya'ya çıkartılmasından beş gün sonra, 2. Fransız Zırhlı Tümen komutanı general Leclerc, kurmay başkanını «Harekât halindeki bir zırhlı tümenin karşılaştığı sorunlar hakkında bilgi almak üzere» 4. Amerikan Zırhlı Tümen komutanı general John S. Wood'un yanına göndermişti. Karargâh arabasında, elinde bir viski kadehi ile uzanmış yatan gösterişli general Wood, yarbay de Guillebon'a, «Bizi durduran tek şey, benzindir, cevabını vermişti. Leclerc'e söyleyin, adamlarının kantinini, matralarını, ceplerini bile benzinle doldursun. Bu işte dalma daha fazla benzin gereklidir.»

yedek ikmalini yapıncaya kadar beklenmesi hususunda yalvarmalarına rağmen, Eisenhower kuvvetlerine Seine nehrini aşmak emrini vermişti. Edgar Pisani ve arkadaşları kuşatılan Müdüriyette cephanesiz kalırken, tek kurtuluş ümidi olarak Müttefiklerin gelişini görürken, 313. Amerikan Piyade alayının ilk birlikleri Mantes-Gassicourt yakınında Seine nehrini geçiyor ve Paris çevresindeki geniş manevra hareketine başlıyordu.

Bradley ve kurmayının toplandığı Normandiya meyve bahçelerinin 3000 kilometre doğusunda, o gün bir başka toplantı daha yapılıyordu. Bu toplantıda da Paris sorunu ele alınacaktı. Adolf Hitler henüz Paris'teki ayaklanmadan haberdar olmamıştı. Oysa bir gün önce O.B. West, O.K.W.'ye banliyö semtlerinde «tedhişçiler»le Alman birlikleri arasında önemsiz birkaç çatışma olduğunu haber vermişti. General Walter Warlimont bu olayı çok önemsemiş ve raporun başkomutanın bunker'ine, iri harfli bir daktiloda yazılarak gönderilmesini emretmişti. Hitler, «Paris'i açık şehir ilân etmemek için yeter bir sebep daha!» diye homurdanmakla yetinmişti.

O.K.W. toplantısının açılması ile birlikte, Hitler bir soru sordu:

«Büyük top nerede?» dedi.

Çok zor durumda kalan general Buhle, «Karl» adlı dev topun ve cephane vagonlarının henüz sınırı aşamadığını söyledi. Buhle bu gecikmeye, Müttefiklerin demiryollarını hedef tutan bombardımanlarının sebep olduğunu da ekledi.

Öfkeden kuduran Hitler, Buhle'ye, Karl'ın 22 ağustosta Paris'te olacağına dair söz aldığını hatırlattı. Sonra Jodl'a dönerek, topun nakli için «mutlak öncelik» tanınmasını istedi.

Führer yine doğu cephesi haritalarını bir yana iterek, «Önce Batı cephesi,» dedi.

Hitler'in buna benzer bir toplantı sırasında, altı gün

önce incelediği 1/200.000 ölçekli haritada, Paris şimdi bütün Batı cephesinin etrafında hareket edebildiği bir mihver haline dönmüştü. Bu haritanın orta yerinde, şehrin meydana getirdiği koca siyah leke, Hitler'in şehrin ne kadar stratejik bir hal aldığını anlamasına yetecek kadar açıktı. Müttefiklerin Seine boyunca Ruhr'a ilerleyişini durdurmak için tek çıkar yolun, burada direnmek olduğunu düşünüyordu. Müttefik hava akınları, Paris'inkiler dışında Seine üzerindeki bütün köprüleri imha ettiği için, Fransa başkenti Seine'in güneyindeki bütün Alman kuvvetlerinin ikmalini yutuveren bir çeşit huni halini almıştı. Paris köprülerinin erkenden imha edilmesinin askerî sakıncaları olacağı hakkında general Choltitz'in ileri sürdüğü itirazlar da, doğrulanmış oluyordu. Hitler, «Alman ordusunun yararlandığı sürece», köprülere dokunulmaması görüşünü benimsemişti.

Hitler, ciddî ve kararlı bir sesle, generallerine defalarca söylediği şeyleri tekrarladı. Paris'i işgal altında tutmanın kaçınılmaz olduğu yargısına vardığına göre, mümkün olan bütün takviyenin Gross Paris komutanı emrine gönderilmesini emretti. Bundan şahsen emin olabilmek için de, batı cephesindeki yedek kuvvetlerin tamamının durumunu önüne getirtti. Önce Alpler'den Paris'e kadar mareşal Kesselring'e bağlı birçok birliği başkente sevketmeyi düşündü. En sonunda da, çabukluk nedeniyle, Danimarkada üslenmiş bulunan 26. ve 27. Panzer tümenlerinin yola çıkartılıp, Paris'e sevkedilmesini emretti. (*) Warlimont, Müttefik hava akınlarından korunmak için yalnız geceleri yolalmak şartiyle, bu birliklerin öncülerinin 25 ile 26 ağustosta Paris bölgesine varabileceklerini garanti etti.

Hitler daha sonra batı cephesini düzene sokmak için görevlendirdiği mareşal Walter Model'e hitaben bir takım öneriler yazdırdı. «Model, 1. ve 5. zırhlı ordularla beraber

(*) KR Blitz OKW/WFST (Ch) West mesajı : 00100031/44, 19.8.44.

Paris önünde sağlam bir savunma kuşağı meydana getirecekti. (*)

Hitler, kendisinden mucizeler beklediği adama, bunun ilk mucize olması gerektiğini de belirtti. «Batı cephesi başkomutanının en acil görevi, birliklerini Paris önünde toplamaktır,» dedi Model'e. (**) Hitler, başkentin savunmasında hiçbir gevşekliğe göz yummamakta kararlıydı. Diktatör sekiz saatten beri, fethettiği Paris sokaklarında, Wehrmacht askerlerinin «sosis gibi kızardıklarını» ve ayaklanan halkın kurşunları altında can verdiklerini henüz bilmiyordu.

4

NEUILLY BELEDİYESİ ÖNÜNDE, Paris gece kulüplerinin müdavimi zarif albay Hans Jay, kaldırımda serili yatan beş Alman askerinin cesedi karşısında suratını buruşturdu. Bakışlarını çevirip, duvara dizilmiş esirlere dikti, enselerinde toparlanmış ellerini süzdükten sonra, hepsini kurşuna dizdirmeye karar verdi.

Esirler arasında Louis Berty ile genç komşusu Lucien Le Guen da bulunuyordu. Mezeci ayakta durmakta zorluk çekiyordu. Almanlar kendisini belediyenin mahzenine ulaşamadan yakalamışlar ve çok fena hırpalamışlardı.

Neuilly'nin Vichy taraflısı belediye başkanı Max Roger, esirler arasında pek çok belediye memuru da bulunduğu hakkında albay Jay'i iknaya çalıştı. Jay bunları ayırmasını söyledi. Ardından esirleri Madrid sokağındaki Kommandantur'a götürmelerini emretti.

Louis Berty'nin hatırladığına göre, perişan haldeki konvoy yürümeye başlayınca, bütün pencerelerden alkış sesleri yükselmiş. Kaldırımlarda kadınlar ağlaşıyor, çoğu

(*) Hollanda'dan getirilen tümenlerden meydana gelen 1. Ordu, Batı cephesinin en iyi donatılmış ordusuydu.

(**) WFST/OP 7752/44 PC BLITZ 19.8.44 (OKW arşivleri).

dualar okuyordu.

Tam altlarında, Neuilly'den kaçanların sığındıkları karanlık geçitte, lâğım sularının gürüldeyerek aktığı işitiliyordu. Tuğla duvar göçmüştü. Açılan gedikten adamlar birer birer dışarı süzüldüler. Bellerine kadar pis sulara dalıp, yürümeye başladılar. Charles Caillette sırtında eski Verdun muharibi André Guérin'i taşıyordu. Birkaç dakika önce Guérin'in tahta bacağı bir obüsün infilâkı sırasında parça parça olmuştu. «Şükür Tanrı'ya ki, hep aynı ayağımı kopartıyorlar,» demişti Guérin Kaçaklar tepelerinde hâlâ Alman çizmelerinin gürültüsünü işitiyorlardı. Bir köşede ise mühendis François Monce ile 17 yaşındaki oğlu Bernard alçak sesle, «Hatırlayınız»ı okuyorlardı.

Kommandantur önüne vardıklarında, Louis Berty ile arkadaşlarına çember halinde dizilmelerini emrettiler. Bir Alman askeri çemberin içine girdi ve teker teker esirlerin yüzlerini incelemeye başladı. Bu, altı saat önce Berty'nin büyük bir gururla belediye yakınındaki kahvede esir aldığı askerdi. Adam karşısına gelince, Berty kalbinin duracağını sandı. Alman sabit bakışlarla kendisini süzüyordu Nihayet Berty adamın elini yanağına götürdüğünü ve üzerindeki tükürüğü siler gibi bir hareket yaptığını gördü. Asker bir de göz kırptı. Sonra devam etti araştırmasına.

Lâğım kanalına giden geçitte, François Monce ile oğlunun önünde yürüyen adam - bir cenaze taşıyıcısı - dar aralığa sıkışıp kalmıştı. Onu da aralıktan geçirmek için itip kakmaları gerekti. Şimdi üzerlerindeki yoldan Almanların çizmelerinin çıkarttığı gürültüden çok daha büyük bir gürültü geliyordu. Lâğım kanalındaki suyun seviyesi birden yükselmeye başlamıştı. Neuilly üzerinde, yağmurla karışık bir fırtına patlak vermişti.

General von Choltitz asık ve sert bir yüzle ve ağır adımlarla merdivenlerin basamaklarını çıkıyordu. Tıpkı arkadaşı albay Jay gibi, Dietrich von Choltitz de ayaklanan Paris'in sokaklarında öldürülen ilk Alman askerlerinin ce-

setlerini görmüştü. Seine'in karşı kıyısında, Orsay garının önünde, kaldırıma dizilmiş ve feci şekilde yanmış cesetlerle karşılaşmıştı.

Çalışma odasına doğru ilerlerken, her zamankinden daha kararlıydı. «Bize saldırdıklarına göre, diyordu içinden, biz de kırbacımızı vuracağız.»

Albay von Unger'in verdiği rapor, son derece anlamlıydı: Öğleden sonra Almanların uğradığı kayıplar 50 ölü ve yüze yakın yaralıya yükseliyordu ki, bu hemen hemen bir piyade bölüğünün mevcuduna eşitti.

Choltitz masasına bir yumruk indirdi, bir Paris planı istetti ve kurmaylarını çağırttı.

Masasının çevresinde sıkış sıkış ayakta duran subaylarının ortasında, Gross Paris komutanı ciddî ve kararlı bir sesle, ayaklanmayı ezmek için elindeki çeşitli imkânların neler olduğunu sıraladı. Bunlar en sonunda basit bir tercihe gelip dayanıyordu. Ya üç gün önce Talttinger'in karşısında tekrarladığı tehdidi uygulayacak, yani bu tür olayların cereyan ettiği semtlerde topluca mukabele hareketine girişecek, ya da «Ayaklanmayı tam ve kesinlikle bastırmak için Polis Müdüriyetindeki isyancıları kana boğup» hepsini mahvedecekti.

General von Choltitz astlarının görüşlerini de aldı, sonra düşünmeye başladı. Albay von Unger'in hatırladığı kadariyle, açık pencereden arada - sırada işitilen makineli tabanca tarrakaları da düşüncelerini etkiliyordu.

Yirmi saniye kadar sonra Choltitz başını kaldırdı ve Polis Müdüriyetine taarruz edileceğini bildirdi. Bu saldırı için emrindeki birliklerin en seçkinlerini bir araya getirecekti: 190. Sicherungregiment, Luxembourg sarayında üslenmiş olan 5. Güvenlik Alayının tankları ve République alanındaki Prince Eugène kışlasındaki zırhlı birlikler. Ayrıca Orly ve Bourget'de üslenmiş olan bombardıman uçaklarından da yardım isteyecekti.

Choltitz hava desteğini şart görüyordu. Tasarladığı plana göre, tanklar en kestirme yoldan, yani Saint-Michel ve Neuf köprülerinden taarruza geçeceklerdi. Fakat daha

önce yoğun bir bombardımanla İsyancılara sıkı bir kötek çekmek istiyordu. Böylece «tanklara sâdece kalan döküntleri süpürmek görevi» düşecekti. Ancak hava desteği ortaya başka bir sorun çıkartıyordu. Luftwaffe, böyle bir görev için uçaklarını gündüz vakti tehlikeye atmak istemezdi. Demek ki taarruz şafakta, ya da güneş batarken gerçekleştirilmeliydi.

Bu arada zırhlı devriyelerle Direniş hareketinin destek noktalarına karşı çeşitli oyalama harekâtına girişebilirdi.

Bu müthiş dersin meyvelerini hemen vereceğinden emindi. Parisli «tedhişçiler» ezilecek ve sivil halk sert bir şekilde uyarılmış olacaktı.

Dietrich von Choltitz karşısındaki yüzlerde bir onay aradı ve aradığını da buldu. Meurice otelinde kırmızı kenarlı pantalonlar giymiş subaylar için Paris o gün sâdece bir dilden, kuvvetin dilinden anlıyabilirdi.

Geriye bir taarruzun saatini tespit etmek kalıyordu. 2. Şube Başkanı albay Hagen için en doğru yol, hiç gecikmeden harekete geçmekti. Choltitz bu sırada saatine baktığını hatırlamaktadır. Vakit öğleden sonra 5.30'du. Albay Hagen'e hemen o akşam tarruza geçmenin hata olacağını hatırlattı. Uçaklar bombardımanı bitirdikleri zaman, neredeyse gece olacaktı. Sağ kalanlar karanlıktan yararlanarak kaçabilirlerdi.

Taarruzun ertesi sabah, güneşin doğuşundan yarım saat sonra başlayacağını bildirdi. Albay von Unger'e de, Luftwaffe'yi uyarmak görevini verdi.

Ertesi günü, yani 20 ağustos 1944 pazar günü, güneş saat 4.ü 51 geçe doğacaktı. (*)

Sahte milis Pierre Pardou, yani Direniş hareketi hesabına Milis depolarını boşaltan adam için, Jean-Jaurès

(*) G.M.T. ile Alman saat ayarının uygulandığı Paris'te, aslında güneş 6'yı 51 geçe doğacaktı.

sokağının köşesinde talih birden dönüverecekti. Dikiz aynasında birden bir Alman barikatını görüvermişti. Paris'te öğleden beri Almanlar bütün Fransız kamyonlarını durduruyorlardı.

Pardou tek bir tepki gösterdi. Yakalanıp Millis'e teslim edilmemek için, acele sahte kimlik kartını yırttı ve parçalarını yutmayı denedi. Fakat kendi fotoğrafı boğazına takıldı ve «Belgeleriniz!» diye bağırarak basamaklarına sıçrayan iki Feldgendarmes'ın üzerlerine kusacağını sandı.

Feldgendarmes'lar, kamyonuna çıktılar ve Pardou'ya arabasını Luxembourg sarayına sürmesini emrettiler.

Almanların kendisini kapattıkları Médicis salonunun penceresinden, Pardou sonunun ne olacağını gösteren bir sahne izledi. Kolları havada, sırtları duvara dayanmış üç sivil, tören avlusunda bulunuyordu. Askerler her birine bir kürekle bir kazma verdiler. Bir Feldwebel komut verdi ve üç adam, askerlerin eşliğinde yola düzüldüler. Bahçeye girerlerken, Pardou hepsini gözden kaybetti. Fakat yirmi dakika sonra, bir dizi patlama işitti. Almanlar üç Fransıza kendi mezarlarını kazdırdıktan sonra, üçünü de kurşuna dizmişlerdi.

Kapı açıldı ve yaşlı bir asker Pardou'ya seslendi. Bu, Senatonun Alman asıllı ahçısıydı. Şişko Franz mutfakta öğrendiği birkaç kelime Fransızca ile, biraz sonra yeni kölesine bulaşıkları yıkamasını buyuracaktı. «Yarın var siz kurşuna dizilmek, yok kurtulmak bundan. Ama var siz çok temiz yapmak mutfak bugün,» diye mezarcı tavrıyla konuştu.

Paris'in bir başka köşesinde, bir başka esir de, deliler arasına kapatıldığını sanıyordu. Montholon alanındaki Williams otelinin mahzeninde polis memuru Armand Bacquer, bir takım başka Feldgendarmes'in, hakkında bir hükme varmalarını bekliyordu. Bir aralık kapı açıldı ve yüzünde yumuşak, ıslak bir şey hissetti. Ardından birinin haykırdığını işitti. «Hayvan! Kurşuna dizileceksin ve bundan fazlasına da lâyık değilsin!» Kadının biri yüzüne tü-

kürmüştü. Armand Bacquer yıllarca sonra bile Paulette adındaki bu kadının kinle büzülen dudaklarındaki ifadeyi hatırlayacaktı. Biraz daha sonra, esir polis kulağına fısıldayan bir başka kadının sesini kapının ardından dinleyecekti: «Cesaret! kurtulacaksın!»

Bir takım insanlar koridorlarda koşuşuyor, kapıları çarparak kapanıyor, telefonlara bağırılarak cevap veriliyordu. Şampanya şişelerinin mantarları patlayarak açılıyor, kadehler tokuşturuluyordu. Telefon durmadan çalıyordu. Bazen konuşmalar esirin bulunduğu yere kadar geliyordu. Biri Fransızca, «Polis ayaklanmış... Bulvarlar kana bulanacak. Biz Nancy'ye gidiyoruz,» dedi.

Hücresinin dibine büzülen Armand Bacquer, uğursuz düşünceler içinde kıvranırken, özellikle biri kendisini hiç rahat bırakmıyordu: «Almanlar beni öldürecekler, diyordu içinden, cesedimi de kimseler bulamayacak!» Bir hain olarak öldüğünü düşünecekleri kuşkusu, polis memuru için ölüm korkusundan da berbat bir şeydi.

Bacquer'in saati de yoktu. Vaktin ne olduğunu bilemiyordu. Bulunduğu yere hiçbir ışık ulaşmadığı için, gece mi, gündüz mü, onun bile farkında değildi. Birden üzerinde müthiş bir yorgunluk hissetti.

République alanındaki kışlanın askerlerinden Unteroffizier Gustav Winkelmann da, kendisini pek yorgun hissediyordu. Yirmi dakikaya kadar Paris sokaklarında devriye dolaşmaya çıkacaktı. Bunu hatırladıkça, dizlerinin bağı çözülüyordu.

Son bir kadeh konyak daha ısmarlayıp, tezgâhın üzerine bir elli franklık bıraktı. Derken ağır ağır kadehini boşaltmaya başladı. Son yudumunu içerken, pergolanın üzerindeki aynada iki siluetin belirdiğini gördü. Her birinin başında birer bere vardı ve sol kollarında üç renkli pazubendler taşıyorlardı. Hemen ardından Alman, sırtına bir tabancanın namlusunun dayandığını hissetti. Bir ses kulağına fısıldadı: «Fritz, senin için savaş artık sona erdi!» Winkelmann parasını aldı ve ayağa kalktı. Sonra arkasına dönüp baktı. «Çok param var, dedi Fransızca,

yatak ücretimi öderim... Bırakın Amerikalıları burada bekliyeyim.» Şaşkına dönen iki F.F.I. birbirlerini süzdüler. Bu ilk Alman esirini ne yapacaklarını da bilemedikleri için, adamı meyhanenin patronuna emanet etmeyi kararlaştırdılar.

André Caillette, François Monce ve Neuilly belediyesinden kaçmayı beceren bir avuç insan, güçlükle ilerliyebiliyordu. Bellerine kadar içine gömüldükleri mide bulandırıcı, kara çirkef suları, her mazgaldan akan yağmur suları ile, giderek kabarıyordu. Roule caddesinin altındaki büyük mazgalın altında, su her dakika daha yükselliyordu. Şimdi en uzun boylularının bile üzerinden aşmaya başlamıştı. Bir çıkış yolu bulamazlarsa, biraz sonra boğularak öleceklerdi.

Bu sırada Almanlar Kommandantur önünde arkadaşlarını kamyonlara bindiriyordu. Mezeci Louis Berty, ellerini ensesinde kavuşturmuş, karısının o sabah kasadaki tabancayı verdiği genç komşusu Lucien Le Guen'ı arıyordu. Fakat Le Guen aralarında yoktu. Almanlar silâhı delikanlının üzerinde bulmuşlar ve derhal kurşuna dizmişlerdi.

Kamyonun tenteleri arasından Louis Berty, Bergères'in yuvarlak tepesini ve Başkan Wilson caddesini tanıdı. Kamyon evinin tam yanından geçiyordu. Derken sert bir viraj aldı ve şoför kıyameti koparırcasına vites değiştirdi. Araba bir yokuşun başına varmıştı. Berty o zaman nereye götürüldüklerini anladı. Yukarda, yokuşun üstünde, altıgen biçiminde bir kale vardı. Üç yıldan beri, Nanterre'deki dükkânında, bu hapishaneden gelen tarrakaları dinliyordu. Kalenin adı, Mont-Valérien'di.

Neuilly lâğım kanalının karanlıkları içinde François Monce birden zayıf bir ışık gördü. Akıntıyla mücadele ederek, o yöne doğru ilerledi. Işık, yukarı açılan bir mazgal ağzından sızıyordu. Bir merdivenin demir basamakları

mazgalın altındaki kuyunun kenarlarına çakılmıştı. Monce arkadaşlarına seslendi. Yukardan tepelerine inen sular ve pisliklerden yarı baygın halde, basamaklara tutunan Monce tırmanmaya başladı. Mazgalın ağzına varınca, eğilip kamburunu çıkardı, ağır ağır dökme demirden kapağı kaldırmaya başladı. Tam karşısında Belediye Kitaplığını gördü. Yoldan geçen bir köpek durup halini süzdü. Monce bir omuz darbesiyle demir kapağı devirdi, bir hamlede dışarı sıçrayıp, ilk gördüğü eve sığınmak üzere koştu.

5

COLETTE MASSIGNY AŞIKTI. Hiçbir şey, hatta Paris'te bir sokak savaşı bile, o gün nişanlısı öğrenci Gilles de Saint-Just'ü ziyarete gitmesine engel olamazdı. Gestapo tarafından aranan Gilles, Saint-Benoît sokağında bir hizmetçi odasına sığınmıştı. Altı haftadan beri ziyaretine yalnızca Colette geliyordu.

Bisikletinin gidonunun üzerinde iki büklüm olmuş, sarı saçları rüzgârda uçuşarak, Champs-Elysées caddesinden aşağı indi. Saat akşamın yedisiydi.

Concorde alanına vardığı zaman, Colette Seine nehri rıhtımlarından gelen bir tarraka işitti. Sola sapıp, Rivoli sokağını tuttu. Gururlu ve tahrik edici hali, bir taç gibi kabaran pembe elbisesiyle genç kız, siyah gamalı haçlı bayrakların dalgalandığı ıssız sokakta pedal çeviriyordu.

Rivoli sokağındaki 228 numaralı binanın balkonundaki iki adam, bisikletli bir genç kızın geçişini seyrediyorlardı. «Şu güzel Parisli kızları çok seviyorum, diye İsveç konsolosu Nordling'e sakin bir sesle açıldı general von Choltitz; bunları öldürmeye kalkışmak ve şehirlerini yerle bir etmek, gerçekten bir fâcia olacak.» (*)

(*) O akşam Choltitz'la Nordlig'in gördükleri genç kızın ille de Colette Massigny olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Alman genera-

Nordling yaslı yaslı başını salladı. Şu karşısında duran ciddî yüzlü adamın Paris'i yakıp yıkmak üzere olan biri olması mümkün müydü hiç? «Paris'i yoketmek, dedi Choltitz'e, tarihin asla affetmeyeceği bir cinayet olur.»

Alman omuzlarını silkmekle yetindi. «Ben bir askerim, dedi tevekkülle. Emir alır, aldığım emirleri de uygularım.»

Cité adasının bulunduğu taraftan silâh sesleri geliyordu. Bu sesler üzerine Choltitzin yüzü sertleşti. İçinden dayanılmaz bir öfkenin kabardığını hissetti.

«Onları Müdüriyetlerinden çıkartacağım, diye gürledi; bombaların altında ezeceğim hepsini!»

Nordling taarruzun ertesi sabah şafak vakti başlayacağını bilmiyordu. Hayretle ve sert sert Almana bakıp, hedefine ulaşmayan her bombanın Notre-Dame, ya da Sainte-Chapelle'e düşeceğini takdir edip etmediğini sordu.

Choltitz omuzlarını silkti. Ezmek için seçtiği hedefin bu tür tarih hazinelerinin arasında olduğu hiç aklına gelmemişti.

«Durumu biliyorsunuz sayın konsolos, dedi kılını bile kıpırdatmadan. Kendinizi bir an için benim yerime koyun. Başka bir teklifiniz olabilir mi?»

Raoul Nordling'in aslında Gross Paris komutanına teklif edeceği bir çıkar yol vardı. Birkaç dakika önce Anjou sokağındaki bürosunda telefonu çalmıştı. Nordling telefonun ucunda ümitsiz bir ses işitmişti: «Müdüriyetin hali fecî. Bir şeyler yapmayı deneyin...» (*)

line ve diplomata göre, balkonda konuştukları sırada saat 7 ile 7 buçuk arasındaydı. Choltitz ayrıca genç kızın sırtında pembe bir elbise olduğunu da hatırlamaktadır. Yalnız olduğunu da unutmamıştır. Colette Massigny de o akşam pembe bir elbise giymişti ve o saatlerde Rivoli sokağına saptığında, yollarda başka hiç kimse yoktu.

(*) O gün İsveç konsolosunun müdahalesini istemek için Anjou 34-51 numaraya kimin telefon ettiğini kesinlikle öğrenmek herhalde hiçbir zaman mümkün olmayacaktır. Konuşmayı dinleyiciden izleyen Nordling'in yeğeni Edouard Flévet bu kitabın yazarlarına telefon edenin Edgar Pisani olduğunu sandığını söylemiştir. Fakat Flévet, Pisani'nin sesini daha önce bir kere işittiğini ve yanılmış olabileceğini de kabul etmektedir. Edgar Pisani ise bu kitabın yazarlarının karşısında o gün İsveç konsolosuna telefon ettiği iddiasını kesinlikle yalanlamıştır.

Nordling bunun üzerine Choltitz'den kendisini derhal kabul etmesini istemişti. Anjou sokağı ile Meurice oteli arasındaki kısa yolda, aklına bir şey gelmişti.

Nordling, Alman generaline «ölüleri ve yaralıları toplamak için geçici bir süre ateş kesilmesini» teklif etmişti. Ateş kes'e uyulduğu takdirde, süre daha da uzatılabilirdi.

Dietrich von Choltitz, Isveçli diplomatın teklifi karşısında yerinden sıçradığını hatırlamaktadır. Otuz yıllık askerlik mesleğinde bir kerecik olsun ne bir ateş-kes talep etmiş, ne de ateş-kes'e razı olmuştu. Fakat biraz düşününce, bu cüretli teklifin, bulunduğu koşullar altında kendisine yığınla avantaj sağlıyabileceğine karar verdi.

Çarpışmaların durması, şehrin yavaş yavaş sükûnete kavuşmasını sağlayacak, böylece asıl görevini yerine getirmiş olacaktı. Ayaklanmanın üzerine sevkedilen kuvvetlerini başka işlere gönderebilecekti. Böylece Paris'ten geçen yollar, ricat halindeki birlikler için güven altına alınmış olacaktı. Hepsinden de önemlisi, ateş-kes denemesi başarılı olursa, sabah tasarlanan taarruzun hiç bir anlamı kalmayacaktı. Choltitz bu saldırının geriye dönüşü olmadığı, şehre karşı bir çeşit harp ilânı anlamı taşıyacağı bilincine varmıştı. Paris göklerinde ilk uçaklar görününce, artık gerilemenin imkânsız hale geleceğini Alman generali çok iyi biliyordu. Meslek hayatında varması gereken en önemli karar, bu olacaktı.

Oysa Dietrich von Choltitz böylesine ciddî kararlar almayı hiç sevmezdi.

Paris komutanlığının kendisine sağladığı hareket serbestliği, meslek hayatında yeni bir denemeydi. Şimdiye kadar dev bir çarkın dişlisi olarak, sâdece emredileni uy-

Bununla beraber bir husus muhakkak görünmektedir: Konsolosa, Müdüriyetten telefon edilmiştir. Fiévet telefonu almış ve numarasını sormuştur. Verilen numara ise, Müdüriyetin numarasıdır. Vichy taraflısı müdür Amédée Bussière, ya da yardımcılarından birinin de telefon etmiş olması kuvvetli bir ihtimaldir. Burrière sabahın saat 7'sinden beri dairesine kapatılmıştı ve muhafaza altındaydı. Fakat o akşam telefonla konuşması mümkündü.

gulamakla yetinmişti. Şimdi de Ili. Reich ve onun liderine olan inancını kökünden sarsan bir Rastenburg yolculuğundan sonra, alın yazısı kendisini almış, çok önemli kararlara varmasını gerektiren bir başkentin başına oturtmuştu. Isveç konsolosunun teklifi ise, hiç olmazsa şimdilik, bu önemli kararlardan birini ertelemesine fırsat veriyordu.

«Polis Müdüriyetindeki şefler önümüzdeki bir saat içinde adamlarına hakim olduklarını ispatlarlarsa, dedi en sonunda, kesin bir ateş-kes'in şartlarını görüşmeye hazırım.» General hemen ardından sesinin tonunu iyice alçaltarak, Nordling'in hatırladığı kadariyle şunu ekledi: «Sayın konsolos, sizden rica edeceğim, ateş-kes görüşmelerine benim adım karıştırılmasın.»

Choltitz, ateş-kes ilkesinin bile, aldığı emirlere karşı olduğunu pekâlâ biliyordu. Feldmareşal Model, yani doğrudan doğruya bağlı olduğu üstü «tedhişçiler» le müzakere ettiğini öğrenecek olursa, bunun sonuçları gerek kendisi, gerekse şehir için hiç de iyi olmazdı herhalde.

O akşam general von Choltitz sâdece bir tek şey istiyordu: daha fecî sonuçlar doğuracak kuvvet gösterilerine lüzûm kalmadan, sükûnetin avdet etmesini.

Nordling'i kapıya kadar geçirdi, uzun uzun elini sıktı ve albay von Unger'i çağırdı. Kurmay başkanına ertesi sabah için kararlaştırılan taarruzun» geçici olarak ertelendiğini» soğuk bir sesle bildirdi. (*)

Edgar Pisani kolunu uzatıp telefonun dinleyicisini aldı. Sabahtan beri cevap verdiği belki iki yüzüncü telefondu bu. Biraz sonra Müdüriyetin büyük salonundaki telefona kimseler cevap veremeyecekti. Pisani ve adamları her an yokolmayı bekliyorlardı.

«Saygılarımı sunarım sayın konsolos,» dedi telefona. Nordling inanılmaz bir haber veriyordu: Almanlar ateş-kes ilkesini kabul etmişlerdi!

(*) General von Choltitz bu kitabın yazarlarına konsolos Nordling'in o akşamki teklifi olmasaydı, kararlaştırıldığı şekilde, 20 ağustos günü şafakla beraber Müdüriyete taarruz edileceğini kesinlikle ifade etmiştir.

Bunu işiten Pisani yerinden fırladı ve müfreze komutanı Fournet'yi kucaklayarak haykırdı:

«Antoine! Paris'i kurtardık!»

Aslında Egar Pisani'nin feryadına rağmen, Paris kurtarılmış olmaktan henüz çok uzaktı. Meurice otelinin dördüncü katındaki odalarında, mühendis Bayerin tahrip uzmanları, O.K.W. tarafından emir buyrulan tahrip planları üzerindeki yoğun çalışmalarına devam ediyorlardı. Dış İşleri Bakanlığında, Bourbon Sarayında, Saint-Amand telefon santralinde, Senato'da, Wehrmacht'ın işgal ettiği bütün binaların hemen hepsinde, otomotik kazmalar patlayıcı maddelerin yerleştirileceği çukurları kazmaya devam ediyordu.

Fakat Paris halkının ayaklanması, Choltitz'in askerlerinin o gün ilk tahrip faaliyetine girişmelerini önlemişti. Mavi işçi tulumlu bir tek kişinin cesareti bile, Hitler'in yakıp-yıkma deliliğine engel olabilmişti. Birkaç saat süren sabırlı bir çalışmadan sonra, elektrikçi François Dalby, yani Luxembourg sarayı bekçisinin yardımına çağırdığı bu adam, beş defa uzun elektrik kesilmesine sebep olmuş, bu da elektrikle çalışan kazmaların işini aksatmıştı. Bu mârifeti becerecek tek kişi, Dalby idi. Senato'nun bütün elektrik tesisatını o kurmuştu. Fakat her an sabotajcı olarak mârifetini hayatiyle ödemek tehlikesiyle burun burunaydı.

Bir başka Fransız ise, çoktan kurşuna dizileceğini biliyordu. Polis memuru Armand Bacquer gece karanlığında kapkara suların kaynadığını gördü ve birden bir şimşek çaktı kafasında: «Beni kıyıya dikerlerse, daha ateş etmelerine fırsat bırakmadan, suya atlarım!» Fakat Almanlar Bacquer'i Cours-la-Reine'in korkuluk duvarının dibine doğru iteklediler. Ardında arkadaşı polis memuru Maurice Guinoiseaux'nun heyecanlı soluğunu hissetti. Onu

da bu sabah, Polis Müdüriyetine bir kamyon dolusu silâh getirirken yakalayıp tutuklamışlardı.

İkisi de şimdi suratları duvara dönük duruyorlardı. Birbirlerine bakmadılar, bir kez olsun iç çekmediler. Bacquer birden annesiyle babasını, memleketi Glomel'in meydanında, kasabanın koruyucusu Saint-Germain'i her yıl andıkları gün gördü. Sonra suya doğru yürüyen çizmelerin gürültüsünü işitti. Ve aklına 11 kasımda doğduğu geldi. Çok garipti bu; çünkü o gün mütareke imzalanmıştı. Bir an için yeniden babasının, sonra karısı Jeanne'ın yüzleri gözlerinin önüne geldi, yarın cesedini bulacaklarını düşündü.

Bacquer kapanan bir mekanizmanın gürültüsünü işitti. «Sırtından vurulmuş olmamak için» dönmek istedi, fakat tarraka kendisini yandan yakaladı, ilk kurşunu sağ bacağından, sol dizinden, baldırından, kalça kemiğinden ve sol akciğerinden yedi. Aynı anda bir diğer tarraka da Guinoiseaux'yu önce boynundan, sonra kafasından sarsıyordu. Son kurşunu ensesinden yedi, kurşun gözünden çıktı.

Bacquer bacağında bir yanma hissetti, göğsünde de nefesini kesen bir darbe. Sallandı ve Guinoiseaux'nun üzerine devrildi. Sanki bir başka âlemden geliyormuş gibi, birden bir tek kelime işitti: «Fertig!» (Bitti!)

Paris'ten 2000 kilometre uzakta, karanlık pilot bölümününde, Hür Fransa Hava Kuvvetlerinden albay André de Marmier, o sırada Lodestar uçağının kadranındaki flüoresan ışıklı ibrelere bakıyordu. Önünde, kısa pistin tam 1000 metre ilerisinde, kapkara ve tehdit dolu görünüşüyle Akdeniz uzanıyordu. Albay Marmier'nin bu pisten kaldıracağı uçak, belki hiçbir zaman havalanamayacaktı. Normal zamanlarda depolarının aldığının iki katı fazlasiyle, 3600 litre benzinle havalanan uçak, yarım ton daha ağır çekiyordu.

Marmier ibreler 2700 turu gösterinceye kadar yakıt

kollarını çekti. Uçak zangır zangır sarsılmaya başladı. Motorların ısısı 40, 45, 50 dereceye yükseldi.

«Tamam mı?» diye sordu.

«Tamam!» diye aynı anda cevap verdiler makinist Aimé Bully ile telsizci Venangeon.

Marmier frenleri serbest bıraktı, uçak ileri doğru fırladı. Pilot gözlerini önündeki kadranlara dikmiş, kolu ileri uzatıyor, uçak da pistte hızlanmaya başlıyordu. 500, 700, 800 metre olmuştu ve aşırı yüklü uçak «eski bir lokomotif gibi» sürünüyordu daha. Marmier pistin sonundaki dalgaların fosforlu yansımasını görebiliyordu artık. 1000 metre. Kola asılan pilot, uçağı dalgaların hemen üzerinde, bir doğru hatta tuttu. Marmier'ye ebediyet kadar uzun gelen bir süre, altimetrenin ibresi sıfırda kaldı. Sonra yavaş yavaş kıpırdanmaya başladı. Pilot iniş takımlarını çekti ve saptı. Omzunun ardından bakınca, dalgaların arasından sipsivri yükselen karanlık bir heyula gördü: Cebelütarık kayalığını!

André de Marmier alnından aşağı süzülen terleri sildi. 15.000 saati bulan uçuculuk hayatında en zor kalkışını gerçekleştirmişti.

Üç adım gerisinde, Lodestar'ın kabininde, o geceki yolcusu emniyet kemerini çözdü, uyarılara hiç aldırmadan bir puro yaktı. Bu yolcu, Charles de Gaulle'dü.

De Gaulle, kendisini Fransa'ya götürmesi gereken Amerikan uçankalesini beklemeyi reddetmişti. Kendi yardımcılarının ve Cebelütarık'taki İngiliz resmî makamlarının karşı çıkmasına rağmen, özel uçağı ile yola revan olmayı kararlaştırmıştı. Paris'in ayaklandığını henüz bilmiyordu bile.

«France» adlı Lodestar Lockheed uçağının göze alabileceği bu en uzun yolculukta yakıtını itinayla harcayan pilot, Portekiz'in güneyindeki Saint-Vincent fenerini dolandı, Portekiz kıyısı boyunca, kuzeye çıkmaya başladı. Sağ tarafta, gecenin karanlığı içinde pırıl pırıl ışıkları ile Lizbon göründü. Daha da ilerde, İspanya'nın Kuzeybatı ucunda Marmier son bir fener daha gördü: Finisterre

burnundaki fenerdi bu. Bunun da ötesinde artık hiçbir ışık kendisine yol göstermeyecekti. Bütün ışıkları söndürüp, işgal altındaki Fransa'nın kendilerine düşman kıyıları boyunca, devamlı kuzeye uçacaktı. Ertesi sabah şafak vakti, kendisini Ingiltere adasının güney ucunda bekleyecek olan bir R.A.F. filosu ile buluşması gerekiyordu.

Karanlık ve sessiz kabinin içinde, teğmen Claude Guy, karşısında parlayan kırmızı ışığı seyrediyordu. İçinden memleketinin kaderinin, «bütün ışıklarını söndürüp simsiyah bir gecenin içinde yol alan uçağın içinde yanan bir puroya bağlı olduğunu» geçiriyordu.

Sicim gibi yağan yağmurun temasiyle kurşuna dizilen Armand Bacquer kendine geldi. Önce, «Boğulacağım,» diye düşündü. Yağmur sularının sürüklediği yapraklar, ince dallar, çamur, yüzünü örtüyordu. Dirseklerinin üzerinde sürüklenmeyi denedi. Fakat bacağı vücudundan ayrılmış gibiydi. Kolunu uzattı ve bizden arkadaşının kaskatı kesilmiş vücudunu hissetti. Birden aklına bir tek düşünce hakim oldu: «Almanlar gelip bu cesedi görecek olurlarsa, benim de işimi bitirirler.» Bacquer caddeden geçen bir itfaiye arabasının çanını işitti. Zayıf sesiyle, «İmdat! İmdat!» diye bağırmayı denedi, fakat delik akciğerinden boşanan kan ağzına doldu. Nefesi kesildi ve bayıldı. Bacquer gördüğü kâbusta yüzlerce itfaiye arabasının üzerinden çiğneyip geçtiğini görüyor, çan sesleri, sanki binlerce çan beyninde ötüyormuş gibi, çın çın ötüyordu. Itfaiyecilerin kendisini kurtaracaklarından emindi, çünkü «onlar da Fransızdı». Tekrar kendisine geldi ve birkaç damla yağmur suyu yuttu. Sonra bir daha bayıldı. Bu sefer gördüğü kâbusta, sürüyle Alman hesabını görmek için üzerine atılıyordu.

6

GECEKİ FIRTINANIN tamamen temizleyemediği bulutlu bir gökyüzünde doğdu güneş. Şehrin üzerine ağır bir sesizlik çökmüştü. 20 ağustos pazar gününün bu ilk saatlerinde Paris, yaralarını sarar gibiydi. Seine nehri boyunca, Cours-la-Reine üzerinde, fırtınanın ağaçlardan kopardığı yapraklara basa basa, hızlı adımlarla bir papaz yürüyordu. Birden durdu ve kulak kabarttı. Karşı yamaçtan bir inilti geliyordu sanki. Korkuluğa yanaştı ve duvarın dibinde iki büklüm olmuş yatan iki vücut gördü. Fakat biri hâlâ kımıldanıyordu. Bretagne'lı polis memuru Armand Bacquer ölmemişti.

Bacquer gözlerini tekrar açtığı zaman, başucunda, bir rüyada gibi, papazı gördü. Adam cüppesinin altından içi pamuk dolu bir kutu çıkarmıştı. Yaralı biraz sonra alnında yağa batırılmış pamuğun temasını hissetti, anlayamadığı bir takım mırıltılar duydu. Ancak o zaman zihni biraz berraklaştı. «Benim için son görevi yerine getiriyorlar, dedi, demek ki öleceğim.» «İçmek için su» istedi ve tekrar bayıldı.

Yeniden gözlerini açtığı zaman, bu sefer karşısında şâhâne bir yüz gördü. Bir itfaiyeci miğferiydi bu. Kendisini hastaneye götüren itfaiye kamyonetinin çanını işitti. Kâbuslarına giren bu güven verici sesi heyecanla dinleyip, artık Almanların hesabını asla göremeceklerini düşündü. (*)

O pazar sabahı merak içinde kıvranan bir kadın, ne zaman bir arabanın çanını işitse, pencereye koşuyordu. Polis memuru Georges Dubret'nin karısı Colette Dubret,

(*) Armand Bacquer'in yaraları iyi oldu Necker hastanesinde profesör Huet tarafından ameliyat edildikten sonra haftalarca ölümle pençeleşti. Yıllarca korkunç kâbuslar içinde kıvrandı. Durmadan hesabını görmeye gelen Almanları görüyordu uykusunda. Bacquer bugün kurşuna dizildiği yerin. birkaç yüz metre ilerisinde, Bourgogne sokağındaki polis karakolunda çalışmaktadır.

yirmi dört saatten beri kocasından hiç bir haber alamamıştı.

Fırının üzerinde, siyah bir tencere içinde, Georges Dubret'nin gelip yemek için söz verdiği tavşan yahnisi hâlâ duruyordu.

Vincennes kalesinin rütubetli hücrelerinden birine, Enghien dükünün ölümünü belediği aynı kuleye kapatılmış olan Georges Dubret ve altı arkadaşı ise, bir başka gürültü işitiyorlardı. Bu, avluda ateş eden bir mitralyözün aralıklı ve öfkeli tarrakasıydı. Biraz sonra onlar da bir gün önceki ayaklanmanın bedelini, hayatlariyle ödeyeceklerdi.

Gerçekten de dün bir Alman devriyesi, Bastille'ın yanında, Lyon sokağındaki Georges Dubret ve arkadaşlarının gururla işgal ettikleri polis karakolunu geri almıştı. Choltitz'in askerlerinden biri, bir halının altında üç renkli bir pazubent bulmuştu. Almanlar bunun üzerine hepsini hiç bir direniş hareketine katılmayan komser Antoine Silvestri'yi bile yakalayıp götürmüşlerdi.

Makineli tüfeğin tarrakası durunca, Almanlar esirlerini dipçikleyerek avluya soktular. Burada kendilerini dehşet verici bir görüntü bekliyordu. Kurşuna dizilen on bir kişinin, yüzleri parça parça olmuş, göğüsleri dağılmış, kol ve bacakları baltayla yarılmış gibi duran cesetleri, tozlar içinde serili yatıyordu. Dubret irkildi. Ölülerden üçünü tanımıştı. Hepsi polisti. Biri hâlâ kımıldanıyordu. Genç bir S.S. subayı tabancasını çekip can çekişen zavallının hesabını, beynine sıktığı son bir kurşunla gördü. Askerler yukardaki pencereden bu sahneyl kayıtsızca seyrediyorlardı. Bir kısmı da havuzda yıkanıyordu. İçlerinden biri de, gövdesi yarı çıplak, ıslık çalarak traş oluyordu. (*)

Almanlar esirleri cesetlerin karşısında sıraya dizdiler. Bir kamyonun üstünde, anayolda, tam arkalarında, bir

(*) Bu adamlar katliama alışıktı. 10 haziran 1944'te Oradour'da erkekleri, kadınları ve çocukları katleden Das Reich zırhlı birliğine mensuptular.

mitralyöz bekliyordu. Müfreze komutanı Antoine Jouve önündeki cesede bakıp, «Keşke bunun gibi olabilsem ben de, diye düşündü; çünkü hiç olmazsa o kadar parçalanmamış.»

«Dédé» diye tanınan polis memuru André Giguet, sırtında yepyeni suni deri ceket, karısı Albertine'i düşünüyordu. Cesedini ancak o teşhis edebilirdi. Kimliği de cebindeydi. Aralarından pek çoğu, kimlikleri sayesinde cesetlerinin teşhis edilebileceğini düşünüyorlardı ve bu düşünce biraz olsun içlerini rahatlatıyordu. Müfreze şefi Georges Valette, oğlu Jacques'ın «sarı saçları»nı gözlerinin önüne getirdi ve bu görüntüyü «olgun yaz buğday başakları» ile birleştirdi. Sonra önündeki cesede bakarak, kendi kendine şöyle dedi: «Ben de buraya devrileceğim.» André Etave hasta kızının yüzünü hatırladı. Etave veremli yavrucağı iyi edebilmek için bütün parasını harcamıştı. Babasız kalınca ne olacağını düşünüyordu. Fakat ölecekleri sırada adamların hepsi ailelerini düşünmediler. 12. Bölge karakolundan Etienne Tronche, banliyödeki küçük evinin bahçesinde beslediği dana yavrusu için endişelendi. «Hay Allahım! Zavallı danacık da, susuzluktan ölecek!» diye homurdandı. Yanıbaşında biri bunu duydu ve mırıldandı: «Başlatma şimdi danana, sanki sen gebermeyecek misin?»

Son dakikada Almanlar esirleri arkalarından değil de, önden kurşuna dizmeyi kararlaştırdılar. Müfreze şefi Georges Valette ancak o zaman mitralyözün namlusunun ağzını gördü ve içinden «Ne kadar da kocamanmış!» diye geçirdi. Kamyonun üstüne çıkan iki mitralyözcü, birşeyler bağırdılar; askerler geri çekildiler. Georges Dubrat, «Bu sefer işimiz bitiktir,» dedi içinden. Bir tıkırtı işitildi, sonra uzun bir sessizlik oldu. Adamlar ayakları uyuşmuş gibi, kıpırdanmadan bekliyorlardı. Mitralyöz tutukluk yapmıştı.

Tam bu sırada komser Antoine Silvestri'nin sert sesi işitildi. «Biz masumuz! diye haykırdı; bir subayla konuşmak istiyoruz.»

Kimse cevap vermedi buna. Mitralyözcüler tüfeklerini onarırken, S.S.'ler Fransızlara, cesetleri kalenin çukuruna taşımalarını emrettiler.

Cesetler hâlâ sıcaktı, yaralarından kan damlıyordu. Georges Valette birini omzundan tutup kaldırmak isterken, kanlı bir parçanın açılan göğsünden kopup yere düştüğünü gördü. O anda kendisi için son derece normal olan bir şeyi yaptı. Eğilip tozlar içindeki parçayı aldı, tekrar göğsün içine yerleştirdi. Ancak o zaman hayatında ilk defa bir insan yüreğini eline aldığını farkedebildi.

Esirler cesetleri kalenin hendeklerinden birine indirmeye zorlandılar. Daha sonra Almanlar ellerine birer kazma - kürek tutuşturup, ortak bir mezar kazdırmaya başladılar.

Adamlar çukurun içinde, yakıcı sıcağa ve çok susamış olmalarına rağmen, sonradan yakınları kendilerini teşhis edemezler diye korktukları için, ceketlerini bile çıkartmaya cesaret edemiyorlardı. Kazmaya devam ederken, esirlerden bir kısmı da, yüksek sesle dua okuyordu. Antoine Jouve pişmanlık duasını okumak istedi, fakat ancak ilk kelimelerini hatırlayabildi: «Tanrım, diye birkaç defa üstüste tekrarladı, sana karşı geldiğim için çok pişmanım...» Deri ceketi içinde buram buram terleyen André Giguet, bir yandan da karısına sesleniyordu: «Albertine, diyordu, işte sen de buraya çiçek bırakmaya geleceksin!»

Almanlar çukurun yeteri kadar derin olduğuna kanaat getirince, genişliğinden de emin olmak için Georges Dubret'yi dibine yatmaya zorladılar. Islak toprağa uzanan Dubret gökyüzüne baktı ve mırıldandı: «Son tedbirleri almak diye de buna derler herhalde.»

Diğer Parisliler için o pazar, bir bekleyiş, şaşkınlık ve zıtlıklar günü olacaktı. Georges Dubret ve arkadaşlarının ölüm korkusu içinde yaşadıkları yüksek duvarlardan ençok yüz metre ötede, Vincennes ormanının ağaçlıklı yollarında karşılaşan zarif atlılar, birbirlerini selâmlıyorlardı.

Seine kıyılarında, Notre-Dame'ın kulelerinin önünde, bir gün önce en amansız çarpışmaların cereyan ettiği yerlerde, her pazar olduğu gibi balıkçılar yine suları gözlüyordu. Soluk sabah güneşinde elele yürüyen Gilles de Saint-Just ve nişanlısı Colette Massigny, birden durup kulak kabarttılar. Saint-Germain-des-Prés kilisesinin merdiveninin basamaklarında bir kör, akordeon çalıyordu. Ve o sabah, saat 10 ayininden çıkarken, dört yıldan beri ilk defa «Madelon»u çalıyordu.

Bir gün önceki kanlı çarpışmalardan sonra, İsveç konsolosunun önayak olduğu ve gece de uzatılan ateş-kes, geçici bir sükûnet sağlamıştı. Pazar gününün ilk saatlerinde, Parisliler ve Almanlar rahat bir soluk alıyor ve düşünüyorlardı.

Dört yıl süren işgal sırasında kılını bile kıpırdatmayan şehrin birden ayaklanması karşısında şaşkına dönen Alman garnizonuna mensup askerlerin pek çoğu, bu dinlenme saatlerinden yararlanıp, yakınlarına mektup yazıyordu. Destek noktası haline getirilen Crillon otelindeki odasının penceresinden, kırk iki yaşındaki 325. Piyade Tümeninden Unteroffizier Erich Vandamm, Todt örgütünün adamlarının Concorde alanının kaldırımlarına tankların ilerlemesine engel olacak demir kazıkları yerleştirmelerini seyrediyordu. «Sevgili Ursula, diye Berlin'deki karısına yazmaya başladı; benden uzun bir süre hiç mektup almıyabilirsin. Öyle sanıyorum ki burada da işler çatallaşmaya başladı.»

Paris'i işgal edenlerin o gün yakınlarına yazdıkları mektuplar arasında hiç olmazsa biri, yerine ulaşamayacaktı. Flak-brigade no. 1 (*)'den Feldwebel Paul Schallück, mektubunu devriye nöbetine çıkmadan bitirmeyi becerememişti. Mektup şöyle başlıyordu: «Sevgili anneciğim, korkarım çok sevdiğim Paris, yakında bir harabe haline gelecek.» Schallück mektubunu katladı ve cebine koydu. Birkaç dakika sonra Arts köprüsü yakınlarında

(*) Uçaksavar Alayı

F.F.I.'ler tarafından açılan ateşle ağır yaralanıp esir düşecekti.

Fakat o sabah Almanların hepsi böyle kara şeyler düşünmüyordu. Neuilly Kommandantur'undan bir gün önce mezeci Berty ve arkadaşlarını Mout-Valérien'e götüren Feldgendarme Ernest Ebner, kütük gibi sarhoştu. Sablons sokağında kaldığı otel odasının masasında, içtiği üç şişe şampanya ve konyağın boş şişeleri duruyordu. Stalingrad ve Monte Cassino cehennemlerinden kurtulan Ebner, o gün otuz sekizinci doğum yıldönümünü kutluyordu. Paris'in öbür ucunda, Continental otelinin holünde, henüz kirişi kırmayan ender hafifmeşreplerden biri, Irmgard Kohlage de, o gün doğum gününü kutluyordu. Bu münasebetle aldığı en güzel armağan, bir kehanet olacaktı. Elini avuçları arasına alan ve Normandiya cephesinden gelen bir subay, ona, «Matmazel Kohlage, çetin günlerle karşılaşacaksınız, fakat daha sonra her şey yoluna girecek,» diyordu. Wehrmacht-streife'den Hauptmann (*) Otto Nietzki, genellikle Alman askerlerinin devam ettikleri barlarda ve genelevlerde kimseleri bulamayacağından emindi. Fakat yanılıyordu. Provence sokağındaki bir genelevde, evin mamasının dehşetten faltaşı gibi açılan gözleri önünde, sırılsıklam sarhoş bir Alman binbaşısı, «Hey Allahım! Buradan pılıyı-pırtıyı toplayıp gitmek için daha ne bekliyorlar!» diye bağırarak, tabancasıyla şamdanın mumlarını teker teker söndürüyordu.

Fakat garnizondan hiçbir asker herhalde Platzkommandantur'a (**) mensup otuz iki yaşındaki Felgendarme Rudolf Ries kadar garip bir işle görevlendirilmemişti.

Bir gün önce Montebello rıhtımının korkulukları arasında mevziye giren Ries ve adamları, Müdüriyette kuşatılmış olan isyancıların üzerine aralıksız ateş etmişlerdi. Bu sabah ise Ries, yanında bir gün önce üzerlerine kurşun yağdırdığı polislerden ikisi olduğu halde, bir polis arabası içinde, Paris sokaklarını dolaşarak Nordling'in

(*) Askeri İnzibat Yüzbaşısı
(**) Garnizon Kumandanlığı

önayak olduğu ateş-kes'i ilân ediyordu. Gömleklerinin kollarını sıvamış Parisli erkeklerle ince elbiseleri içinde Parisli kadınlar, hâlâ çıkan son gazetenin karşısında küme olmuşlardı. Yani şehir duvarlarının karşısında. Bunların üzerlerinde ateş-kes'i ilân ve inkâr eden afişler doluydu. Opéra caddesiyle Pyramides'ler alanının köşesinde, Feldgendarme Ries bir meyhanenin patronunun elinde bir şişe kırmızı şarapla arabalarına doğru koştuğunu hayretle gördü. Geçenlerin şaşkın bakışları karşısında, Almanla Fransız polisleri ateş-kes'in başarısı için kadeh tokuşturdular.

7

ALEVLER İÇİNDEKİ Varşova'nın hayali bir türlü gözlerinin önünden gitmeyen de Gaulle'cüler hesabına, Feldgendarme Ries ve iki Fransızın ilân ettikleri ateş-kes, Paris'i kurtarmak için son bir şans daha yaratmış oluyordu. Önlemekten âciz kaldıkları ayaklanmayı hiç ummadıkları bir zamanda kontrol altına alma fırsatı çıkartıyordu. Her ne bahasına olursa olsun, isyancılara hakimiyetlerini kabul ettirmeyi deneyebileceklerdi. Çünkü o pazar günü sabahı kendileri için vakit kazanmaktan daha önemli hiçbir şey olamazdı.

Paris'teki bütün F.F.I. karargâhlarında telefonlar birden çalmaya başladı. Albay Rol, ya da diğer komünist liderler adına konuşan esrarengiz bir takım sesler, bir ateş-kes anlaşmasına varıldığını bildiriyorlardı. Rol'un yardımcılarından biri de telefonu açtı ve kendi adına, kendisine ateş-kes emri verildiğini hayretle dinledi. F.F.I.'lerin lideri general Pierre Koenig de, Londra'dan, B.B.C. aracılığı ile Parislilere bir çağrıda bulundu. Dokunaklı bir sesle, «Halkın ayaklanma çağrısına uyması kadar Paris'i büyük bir tehlikenin kucağına atacak başka bir şey dü-

şünülemez,» dedi. Bir kale haline getirilen Polis Müdüriyetinde, yeni müdür Charles Luizet adamlarına ancak «saldırıya uğradıkları, ya da ağır tahrikle karşılaştıkları» zaman silâh kullanmalarını bildirdi. Sinzet, ateş-kes anlaşmasına varıldığını halka duyurmak için polis arabalarını konsolos Nordling'in emrine vermişti.

De Gaulle'cüler rakiplerinin hızını kesmek ve muhariplere ateş-kes'i kabul ettirmek için hiç bir çabadan geri kalmadılar. Rol'un kurmay heyetinin yetkilileri karşısında, Chaban-Delmas şöyle bağırmaktan bile çekinmedi: «Rol ve çevresindeki adamları Paris'i bir katliama sürüklüyorlar!»

Alexandre Parodi de ateş-kes'i ustaca takdim etti. C.N.R.'deki(*) meslektaşlarına teklifin Almanlardan geldiğini söyledi. Anlaşma dört maddelikti. F.F.I.'ler düzenli askerler olarak kabul ediliyor ve savaş yasalarına göre muamele görüyorlardı. Almanlar, F.F.I.'lerin işgal ettikleri kamu binalarındaki varlıklarını kabul ediyorlardı. F.F.I.'ler de Almanların dayanak noktalarına karşı taarruza geçmemeyi taahhüt ediyorlardı. Alman birlikleri kesin şekilde belirtilen bazı güzergâh içinde serbestçe dolaşabileceklerdi. Arkadaşı Saint-Phalle'ın açıklamalarını daha da genişleten Parodi, C.N.R. üyelerine, «Tecrübesiz bir avuç isyancı, isteseniz de, istemeseniz de dünyanın en güçlü ordusu ünvanını kazanan bir kuvvetle anlaşma imzalamayı kabul ederse, şerefi lekelenen isyancılar değil, o ordu olur,» dedi. Parodi'yi desteklemek için Chaban-Delmas da, koca bir Alman ordusunun yarısının, Hitler'in Paris'i yerle bir etmek gibi çılgınca tutkusunu gerçekleştirmeye yetecek bir kuvvetten çok daha fazlasının, şehre girmeye hazırlandığını açıkladı. Chaban-Delmas'nın bu iç karartıcı ihtarı yaptığı sırada, Paris'ten 250 kilometre uzakta, ayaklanmayı haber alan Amerikalı general Patton, «İsyanı çıkardılar! Haydi bakalım, ne b... yiyecekler şimdi!» diye haykırıyordu.

(*) Conseil National Resistance: Ulusal Direnme Örgütü

De Gaulle'cüler kendilerini komünistlerle karşı karşıya getiren oyunda, ikinci partiyi de kazanmışlardı. İçlerinden birinin deyimiyle, önleyemedikleri ayaklanmayı «buzdolabına» koymuşlardı. Eylemlerinin hızlı gelişmesi karşısında şaşıran komünistler ise, aradan bir süre geçmeden yeni bir şeye girişemeyeceklerdi. Fakat biraz sonra rakiplerini, kurtuluşu amaç bilen ayaklanmayı baltalamakla itham ederek, şiddetli bir karşı taarruza geçeceklerdi.

Pazar günü sabahı erken saatlerde, bir çocuğun ilk adımları kadar çekingen ve acemî bir ateş-kes, bütün şehre yayılıyordu. Yüzlerce pencerede bayraklar göründü. Bir gün önceki çarpışmaların ıssızlaştırdığı Paris sokakları, mutlu ve rahat bir nefes alan Parislilerle doldu. Cumartesi günkü şiddet hareketlerinin serseme çevirdiği binlerce şehirli için ateş-kes, mucizeye benzeyen bir ferahlık getirmişti. O sıcak ve rütubetli pazar sabahı, Paris artık kurtulmuşa benziyordu.

33 yaşındaki asteğmen Aimé Bully, uçağında benzin miktarını gösteren dört kadranı endişeyle süzüyordu. Önünde her depo için kadran vardı. Depolardan üçü boşalmış, Bully eliyle son akaryakıt damlalarını da pompalamıştı. Şimdi de dördüncü deponun beyaz ibresi sıfıra yaklaşıyordu. Kendi kendine, «Yarım saate kadar motorlar benzinsizlikten duruverecek,» diye düşündü. Bir saatten fazla bir zamandan beri şiddetli rüzgârla sallanan «France» adlı Lodestar, yoğun sis içinde dolanıp duruyordu. İngiltere kıyısında, Plymouth önünde Dully'nin makinisti olduğu uçağın, kendisine Normandiya'ya kadar refakat edecek avcı filosu ile buluşması gerekiyordu. Birden bir ses, Bully'yi kuruntulu düşüncelerinden ayırdı.

«Benzin?» diye sordu önünde oturan adam.

«Son depomu boşaltıyorum, diye pilota cevap verdi makinist; artık daha fazla oyalanamayız.»

Elleri manivelaya yapışmış olan pilot André de Marmier, iniş yapabileceği bir yer bulması gerektiğini anladı. Bu inişi görüş imkânlarından yoksun, telsiz kullanma-

dan, benzini bitmek üzere iken, üstelik içerde Fransa'nın kaderinden sorumlu insan purosunu tüttürürken gerçekleştirmeliydi. Altimetrenin ibresinin sıfıra yaklaştığını görünce, Aimé Bully bir tek şey düşündü: «Allah vere de kara üzerinde değil, Manş denizi üzerinde olsak!» Pilot kabininin ardında, penceresinin kenarında sessiz ve kılı bile kıpırdamadan oturan Charles de Gaulle, çevresindeki karanlık ve tehdit dolu âlemi seyrediyordu.

«Benzin?» diye tekrar sordu Marmier.

«Sadece birkaç dakikalık yakıt kaldı albayım.»

Şimdi uçağın kanatlarının altında Bully, Manş'ın beyaz köpüklerini görebiliyordu. Uçağın önünde, sislerin arasından sıyrılıveren kurşunî bir çizgi göründü en sonunda. Bu, Ingiltere kıyılarıydı. De Gaulle'ün yaveri Claude Guy pilot kabininin kapısının aralığından başını uzattı.

«Ne oluyor?» diye sordu Guy.

«Yalnızız, diye cevap verdi Marmier. Avcı uçakları görünürde yok.» Pilot Ingiltere kıyılarına ineceğini, benzininin kalmadığını ekledi.

Genç yaver kapıyı kapattı. Soğukkanlı yolcuya karşılayıcılarının gelmediklerini bildirdi. De Gaulle derin bir iç çekti.

«Bu sefer kabahat kimin? diye sordu. Ingilizlerin mi? Amerikalıların mı? Yoksa her ikisinin mi?»

Guy uçağın Ingiltere'ye inmek zorunda olduğunu ekledi. Yakıtı kalmamıştı.

«Ingiltere'ye mi? diye sordu birden de Gaulle. Hayır, olmaz öyle şeyl Gidin Marmier'ye söyleyin, ben yalnız Fransa'ya inerim.»

«Benzin?»

Bully bu defa kelimelerini adeta yuttu. «Sıfır albayım!» Dalgaları yalayarak uçan Lodestar, yüz metreden de az görüş mesafesi içinde tam güneye, Fransız kıyılarına döndü. Pompa elinde, Bully son depodaki son damla benzini çıkartmaya çalışıyordu. Marmier'nin parmaklarının manivela üzerinde ter içinde kaldığını bugün bile

hatırlamaktadır. Pilot kabininde geçirdiği dakikalar içinde bundan daha uzun sürenini de bilmemektedir. Uçak dört yüz metre yükseklikte, koyu sis içinde, bilinmeyen bir sona doğru yol alıyordu. Bully içinden, «ya benzin bitip düşeceğiz, ya da Flak'ın (*) top ateşi ile karşılaşacağız,» diyordu.

Birden bulutlar sıyrıldı, denizin üzerinde beyazımtrak bir parça göründü. Fransa kıyıları! Uçak, terkedilmiş koruganların ve çeşitli enkazın serpiştiği bir kumsalın üzerinde uçuyordu. Bully, «Acaba burası da neresi?» diye düşündü. Ne o, ne Marmier, ne de telsizci Venangeon, Fransa'nın bu köşesini tanımıyorlardı.

«Bully, dedi Marmier, şu haritayı alıp 'patron'a götür, sor bakalım nerede olduğumuzu!»

Asteğmen Bully'nin getirdiği haritayı de Gaulle gözlüklerini takıp inceledi, sonra altındaki kıyıyı seyretmeye başladı. Kısa bir süre sonra, parmağını haritaya bastırıp, şöyle dedi: «Buradayız, Cherbourg'un tam doğusunda.»

Doğru bilmişti. Lodestar'ın kanatları altında, pilot Maupertus düzlüğünü keşfetmiş, çoktan inişe geçmişti bile.

Uçak pistin saç plakaları üzerinde sekerek ilerlerken, makinistin önündeki tablo üzerinde bir lamba yanıp sönmeye başladı. Bully hayatının en derin «Oh!» unu o anda çektiğini hatırlamaktadır. Çünkü bu sinyalin, «France» adlı Lodestar uçağının son deposunda sâdece yüz yirmi saniyelik benzin kaldığını gösterdiğini biliyordu.

Yani o 20 ağustos 1944 pazar günü, de Gaulle'ün kaderinin Manş'ın buz gibi soğuk sularında kapanmasına iki dakika kalmıştı.

Maupertus alanında de Gaulle'ü karşılamak için kimse beklemiyordu. Ne bando-mızıka, ne tören kıtası, ne de karşılayıcı kalabalığı vardı. Normandiya'nın çamurundan ve pisliğinden gayri.

Claude Guy, Amerikalıların kontrol kulesi haline soktukları bir ambara girdi. Nöbetçi, makineli tabancasını

(*) Uçaksavar

Fransıza doğru uzatarak, «Kim var o uçakta?» diye sordu. «İndir silâhını, diye cevap verdi Guy; uçakta general de Gaulle var.»

De Gaulle'le beraberindekiler gazojenle çalışan eski bir Celtaquatre'a binip, Cherbourg yolunu tuttular. Issız kaymakamlık binasında traş olabilecek bir tek jilet bulabildiler. Jiletle ilk defa traş olmak önceliği general de Gaulle'e bırakıldı. Sonra kıdem derecesine göre hepsi sakallarını kesti. General tuvaletini bitirince, konuşmasını yazmak için bir kâğıt istedi; ayrıca general Eisenhower'le derhal bir görüşme sağlanmasını emretti.

Cherbourg'da general Hoenig, general de Gaulle'e bilmediği haberi verdi: «Paris ayaklandı!» De Gaulle bunu işitince hafifçe yerinden sıçradı. Bu sefer zarlar atılmıştı. Charles de Gaulle, hemen bugün general Eisenhower'den Müttefiklerin derhal Paris üzerine yürümeleri kararını kopartmaya kararlıydı.

Alexandre Parodi, Paris'te saatine baktı. Geç kalmıştı. Yemek saatleri dışında Alexandre de Saint-Phalle'ın özel malikânesinin serine kapatılan bir Alman esiri tarafından özenle hazırlanan yeni karargâhındaki ilk yemeğini bile yiyecek vakti yoktu. Parodi iki yardımcısına, mühendis Roland Pré ve Emile Laffon'a bir işaret çaktı, evrak çantasını aldı ve yerinden kalktı. Onun da, derhal ulaşması gereken bir hedefi vardı. O gün öğleden sonra, Paris'i tahrip edilmekten kurtarmak için çıkan son fırsatın, Nordling'in ateş-kes anlaşması olduğuna inanmıştı. Şimdi de buna uyulmasını sağlamaya gidiyordu.

Siyah bir Citroen otomobilin direksiyonu başında, lâcivert üniformalı güzel bir genç kız bekliyordu. Kolunda, üzerinde Lorraine haçı bulunan üç renkli bir pazubent vardı. Alexandre de Saint-Phalle bir kadın tarafından kullanılan bu otomobile üç erkeğin binişlerini balkonundan hayretle seyretti. «İnanılacak şey değil! dedi kendi kendine. Adeta Kurtuluş günü, bugün!»

8

CHARLES DE GAULLE'ün uçakla indiği Normandiya çayırının 400 kilometre uzağında, «W II» adı verilen bir yeraltı kalesinin derinliklerinde, kırk bir yaşındaki general Hans Speidel, yeni komutanı Feldmareşal Walter Model'in dönüşünü bekliyordu. «W II», Soissons'un 10 kilometre kuzeyinde, Margival kasabası yakınındaki bir eski taş ocağında kurulan B Ordular Grupu'nun genel karargâhının, yeni şifre adıydı. Bundan dört yıl önce, koridorlardan, harekât salonlarından ve telefon santrallerinden meydana gelen bu labirentin içinde bizzat Adolf Hitler, bin yıldan beri girişilmemiş olan en cüretli askerî harekâtı, İngiltere'nin istilâsını yönetecekti. Bugün ise neonla aydınlatılan rütubetli salonlarda, başkomutan, Hitler ordularının ricatını yönetiyordu. Cepheyi denetlemek için ayrıldığı kırk sekiz saat içinde, O.K.W.'nin telgraf ve telefon mesajları, kurmay başkanının masası üzerinde yığılıp kalmıştı. Bu emirler, Hitler'in Paris için düşündükleri hakkında Hans Speidel'de hayale hiç yer bırakmamıştı.

Kapı açılıp da Model eşikte görününce, kurmay başkanı siyah ciltli kalın kitabı kapattı. Tübingen Üniversitesi felsefe doktoru Hans Speidel, o gün bunker'inde Montaigne'in «Denemeler»inin üçüncü cildini okuyordu.

Speidel'in hatırladığına göre, ateşli feldmareşal pek bitkin görünüyordu. Suratında iki günlük sakal, yorgunluktan gerilmiş çizgiler, toz içindeki üniforması ile gelip koltuğuna çöktü, monoklunu takıp, yokluğunda gelen haberleri okumaya başladı. Bizzat kendi itirafına göre, bu denetleme Rusyada katlandıklarından daha ağır gelmişti. Durum, umduğundan da feciydi. Her tarafta bitkin ve cesaretini yitirmiş adamlarla karşılaşmıştı. Cephe, eğer buna hâlâ cephe denilebilirse, tam bir keşmekeş içindeydi. Fakat bu denetleme, kendisine çok önemli bir şey öğretmişti. Öncelikle ve gecikmeden yerine getirmesi gereken iş, kuvvetlerini yeniden toparlamaktı. Bunu başarmak, Speidel'e itiraf ettiğine

göre, Hitler'in kendisinden beklediği birinci mucize olacaktı.

O gün iki rapor bu mucizeyi nasıl uygulayabileceği konusunda aydınlatacaktı. Bunlardan birincisi, general von Choltitz'den geliyordu. Ayaklanmanın başından beri, Choltitz sistemli ve kasıtlı bir şekilde Paris'teki durumun ciddiyetini küçümsemişti. 20 ağustos pazar günü sabah saat 8.20'de O.B. West'e gönderdiği mesajda, Gross Paris askerî valisi sâdece şunu belirtmekle yetiniyordu: «Sakin gece. Yalnız sabah erken saatlerde birkaç mevzî çatışma.» Bundan sonraki mesajları da ilkinden daha uyarıcı değildi.

Batı cephesi başkomutanı astına inanacak olsa, Pariste özel ve ciddî hiç bir durum yoktu. (*)

İkinci rapor, O.B. West'in 2. Şube başkanı yarbay I.G. Staubwasser'den geliyordu. Margival'a ulaşan son istihbarata dayanılarak önceki gece hazırlanan bu belge, 53 tümenlik (**) bir düşman kuvvetinin çok geniş çapta bir taarruza hazırlandığını Model'e bildiriyordu. Taarruzun bir kolu, «hâlâ Le Havre-Paris hattının batısında bulunan Alman kuvvetlerini derinlemesine kuşatmak ve Seine üzerinde çeşitli köprübaşları elde etmek için», kuzey yönüne doğru, Dreux bölgesinden başlayacaktı. Diğeri de, Chartres-Orléans bölgesinden doğuya, Paris'in güneyine doğru gelişecekti. Rapor, «Paris'e gelince, şimdilik şehri hedef tutan geniş çapta bir taarruz tehlikesi mevcut görünmemektedir,» hükmüne varıyordu. (***)

Doğrudan doğruya Paris'i tehdit eden bir tehlike ol-

(*) Yirmi yıl sonra, general von Choltitz, o sabah Paris'teki durumun ciddiyetini kasten Model'den neden sakladığını, bu kitabın yazarlarına ilk defa olarak açıklamıştır. Alman generallerinin pek çoğu gibi, o da Model'in şöhretini iyi biliyordu. Choltitz, «Niyetim, dikkatini Paris'e çekmemekti, diye tutumunu izah etmiştir; aksi halde ölçüsüz bir eyleme karar verebilirdi.»

(**) Sık sık olduğu gibi. Alman istihbarat servisleri, Müttefik birliklerinin gücünü daima abartıyorlardı. O tarihte Normandiya'da Müttefiklerin sâdece 39 tümeni bulunuyordu.

(***) 20 ağustos tarihli «Beitrag Zur Wochenmeldung; Die feind lichen Staerken und Operationsabsichten 110/10» dan.

madığına inanan başkomutan, bunun üzerine bir rizikoya girmeye karar verdi. Hitler'in emrettiğinin aksine, Fransa başkenti önündeki savunma hattına takviye önceliği tanımak yerine, önce kuvvetlerini aşağı Seine' bölgesinin ardına çekip, kuşatılmaktan kurtarmayı kararlaştırdı. Paris'in çevresindeki savunma çemberiyle daha sonra da ilgilenebilirdi. Führer'in vâdettiği 26. ve 27. Panzer tümenleri gelince, bunların 7. Ordu'dan geri kalan birliklerle doğruca Paris'e geçmelerini ve şehrin önündeki savunma mevzilerine girmelerini Speidel'e bildirdi.

Model, Ordular Grupu 3. Şube başkanı albay von Tempelhoff'u çağırtarak, ciddî ve kesin bir tavırla, emirlerini yazdırmaya başladı.

Başkomutan emrini yazdırırken, sâdece bir şey unutacaktı: O.K.W. tarafından gönderilen iki zırhlı tümenin, Paris'e doğru yola çıktığını general von Choltitz'e bildirmeyi. Bu unutkanlığı biraz sonra çok ciddî sonuçlar doğuracaktı.

Model odadan çıkınca, general Hans Speidel uzun bir süre içerde tek başına kaldı. Hareketsiz ve düşünceli bir tavırla, çalışma masasının üzerinde asılı üç gravürü, hüzünlü bakışlarla süzüyordu. Bunları Hyacinthe Rigaud adında XVII. bölgede oturan bir Fransız sanatçıdan, daha Sorbonne Üniversitesinde öğrenci olduğu sıralarda satın almıştı. O günden beri de yanından hiç ayırmamıştı. Biri Versailles'i, diğeri Notre-Dame'ı, üçüncüsü de Tuileries'yi temsil ediyordu. O gün B Ordular Grupu kurmay başkanı bu gravürlere bakarken, 26. ve 27. Panzer tümenlerinin geç kalacaklarını içtenlikle ümit ediyordu.

General von Choltitz'in büyük çalışma odasının duvarlarını süsleyen bir tek gravür bile yoktu. Çalışma masasının ardına, şöminenin üzerine asılan aynanın yanına, asteğmen von Arnim, Batı Cephesi'nin bir haritasını iğnelemişti. Alman generali her gün bu haritadan Müttefik kuvvetlerinin ilerleyişini izliyebiliyordu. Şimdi de Feldmareşal Model'in 2. Şubesinin raporu'nun belirttiği çifte taarruz ihtimalini görebiliyordu. Choltitz, bu manevrayı zaten bekli-

yordu. (*) Gross Paris Komutanı, o gün, «eylülden önce» Paris üzerine bir taarruz beklemediğini hatırlamaktadır.

Bu taarruz başlayınca, Dietrich von Choltitz de şehri savunacaktı. Alman generali bunun hiç de hoş bir görev olmayacağını biliyordu. Fakat kararlıydı. Paris'teki görevi, gelişinden kısa bir süre Feldmareşal von Kluge'nin kendisine belirttiği nitelikten hiç şaşmamıştı: «Paris savunulacak ve onu siz savunacaksınız!»

Hitler'in niyetinin, şehri bir «Festung», karış karış savunacağı bir kale haline getirmek olduğunun farkındaydı von Choltitz. Sonradan kendisi de bunun «askerî bakımdan geçerli bir fikir» olduğunu kabul edecekti. Bu görevi gerçekleştirmek için beş tümenin yeterli olacağını sanıyordu. Fakat Normandiya'da iyice yıpranan birliklerin bu gücü sağlamaları imkânsızdı. Buna karşılık sâdece üç tümenle Paris'i, Müttefik ordularını haftalarca yıpratacak kahredici bir savaş alanı haline getirmeyi umuyordu. Bu, askerlik hayatını tamamlamak için hiç de şerefli bir yol değildi. Ancak Choltitz takviye geldikten sonra başka çıkar yol kalmayacağını da biliyordu. Savaşmak zorundaydı.

Çalışma masasının sağ ucunda duran siyah telefonun zili, generali bu düşüncelerinden ayırdı. Muhabere şubesinin şefi asteğmen von Bressensdorf vasıtasiyle, bu hattan doğrudan doğruya O.K.W. ve Berlin'e bağlanabiliyordu. General Alfred Jodl üçüncü defadır kendisini arıyordu. İlk sözlerinin sertliğinden, Choltitz, Hitler'in kurmay başkanının pek öfkeli olduğunu anladı.

Jodl, Führer'in, Paris bölgesinde girişilecek imha ve tahrip faaliyeti ile ilgili olarak, O.K.W.'nin neden hâlâ bir rapor almadığını sual ettiğini söylüyordu. Bu soru Choltitz'i hem kuşkulandırdı, hem de zor duruma düşürdü. Berlin'den gönderilen dört tahrip uzmanı, çalışmalarını o sabah bitirmişti. Bu çalışmanın meyvesi Choltitz'in masası-

(*) Choltitz'in anılarına göre, Müttefiklerin niyetlerinin ana hatlarını Almanlara sağlayan, Müttefik belgeleriydi. Ancak bu kitabın yazarları, inceledikleri yüzlerce belge arasında böyle bir ize hiç rastlamamışlardır.

nın üzerinde duruyordu: 200'den fazla fabrikanın tahribi için, dikkatle hazırlanmış planlar! Bunlar arasında iki bisiklet imalâthanesi bile vardı. Adamlar kısa bir süre sonra Berline döneceklerdi. Choltitz, tahrip eylemine girişmek için çalışmaların sona ermesini beklediğini bahane olarak ileri süremezdi. Karşısındakinin ısrarı ve telâşı karşısında, general gecikmeye bir kulp takabildi. Bu belki aklına gelebilecek tek bahaneydi, ama söylediğine-söyliyeceğine pişman olmakta da gecikmedi. Jodl'a, emrindeki birlikler bütün Paris'te «tedhişçiler»in sebep olduğu saldırılarla uğraşmak zorunda kaldıkları için, tahrip eylemine girişemediğini bildirdi.

Choltitz, Jodl'un hayretini bugün bile hatırlatmaktadır. Çünkü O.K.W. ilk defa Paris'teki durumun ciddiyeti hakkında uyarılıyordu. Jodl bir süre hiç ses çıkarmadı. Hitler'in birinci konferansından yeni çıkmıştı. Führerden aldığı emirler henüz bloknotunda, steno notları halindeydi. Jodl, Paris'in savunmasına büyük önem verilmesini bir kere daha tekrarladı. Bu amaçla gerekli bütün tedbirlerin acele alınması gerekiyordu.

Jodl, Choltitz'e, Paris'te kargaşalıklar çıktığını öğrenince Führer'in çok kızacağını hatırlatıp, «her türlü imkânı kullanarak» bu kargaşalıkları bastırmasını söyledi. Ardından soğuk ve ölçülü bir sesle, her kelimenin üstüne basa basa, ekledi: «Olaylar nasıl gelişirse gelişsin, Führer, komutanlığınıza bağlı bölgede yoğun tahrip eylemine derhal girişmenizi beklemektedir.»

Granville yakınındaki karargâhında, Dwight Eisenhower, Normandiya yağmurunun çadırını ve ormanın yapraklarını dövüşünü dinliyordu. Pazar ziyaretine beklediği konuğunun adı, Charles de Gaulle'dü. Başkomutan bu ziyaretin amacının Paris'in kaderiyle ilgili olduğundan hiç şüphe etmiyordu.

De Gaulle gibi, Paris'teki ayaklanmayı Eisenhower de birkaç saat önce öğrenmişti. Hatırladığı kadariyle de bu haber kendisini çok sinirlendirmişti. Çünkü her ne bahasına olursa olsun bertaraf etmek istediği bir durum doğmuş

oluyordu: «Bu, kontrol etmemize imkân olmayan ve bizi planlarımızı hazırlık yapmadan değiştirmeye zorlayacak bir durum yaratıyordu.»

Müttefik ordularını zafere ulaştırmak gibi ezici bir görev alan Middle-West'li sakin Amerikalı için, Paris'in kurtuluşunun siyasî yönü, ancak ikincl derecede önemliydi. Tek uğraşısı Alman ordularını yenilgeye uğratmaktı ve hiç bir şey kendisini bu amacından saptıramazdı. Geçici Fransız hükûmetinin liderinin, her zamanki alışkanlığı ile, «kendi siyasî emellerine uydurmak için» planlarını değiştirmesi amaciyle elinden geleni ardına koymayacağını da çok iyi biliyordu. Ancak Eisenhower yumuşamamaya kararlıydı. Paris'e gitmeyecekti.

Charles de Gaulle, başkomutanın çadırına uzanan çimenliği bir-iki adımda aşıverdi. Suratı asık ve öfkeliydi. Hiçbir iş kendisine böylesine ağır gelmemişti. Hayatını tehlikeye atarak geldiği Fransa'da, traş olmak için ancak ortak bir jilet bulabilmişti. Bir tek karşılayıcısı da çıkmamıştı. Adını işitince iliklerine kadar titreyen Fransa halkı, aslında generalin yüzünü tanımıyordu bile. De Gaulle, bir ideali temsil eden hayaletten ibaretti. Bu idealin siyasî bir gerçek haline gelebilmesi için, etiyle-kaniyle halkın karşısına çıkmalı, onlara görünmeliydi. Paris işte bunun için kaçırılmayacak bir fırsattı.

Başkentte ayaklanmanın başlatılması ile meydana çıkan yeni durum, Charles de Gaulle için büyük önem taşıyordu. Komünistler her an iktidarı alabilirlerdi. Baş komutanın çadırına girebilmek için başını eğerken, de Gaulle de en az Eisenhower kadar isteğini kabul ettirmekte kararlıydı. Eisenhower mutlaka Paris üzerine yürümeliydi.

Bir saat on beş dakika sonra Molay alanında park et-

miş duran «France» adlı Lodestar uçağının pilot dairesinde bekleyen albay Marmier, son deposunda kalan 120 saniyelik benzinle Fransa'ya getirdiği uzun boylu adamın otomobilinden indiğini gördü. Onu şimdiye kadar hiç böyle yalnız ve üzüntülü görmemişti. Başı öne eğik, omuzları çökmüş haliyle, «De Gaulle bütün dünyanın yükünü sırtında taşıyordu sanki.»

Başarısızlığa uğramıştı. Eisenhower planlarını değiştirmeyi ve derhal Paris üzerine yürümeyi reddetmişti. Görüşmenin devam ettiği sürece, inatla fikirlerini savunan iki general, kurmay haritaları üzerinde kapışmışlardı.

Eisenhower, elinde bir kurşun kalem, Fransız konuğuna başkent çevresinde tasarladığı çifte kuşatma manevrasını izah etmiş, «bu plan uyarınca, (*) Paris'in kurtarılması için hiç bir kesin tarih verilemez,» diye de belirtmişti. Eisenhower'in haritaları üzerinde yazılı harekâtın De Gaulle için sır olan hiç bir yönü yoktu. Başkomutanın tarihleri planlaması, kendi eseri değildi.

Eisenhower, «De Gaulle'ün, komünistlerin şehri ciddî şekilde tehdit etmeleri karşısında, Paris sorununun derhal yeni baştan incelenmesini istediğini» hatırlamaktadır. De Gaulle, Başkomutana, «Paris'e girmekte gecikilirse, Müttefiklerin bütün savaş çabalarını boşa çıkartacak bir kopmaya sebep olabilecek feci bir siyasî durumla karşılaşılabileceği» uyarısında bulunmuştu.

Charles de Gaulle'e karşı beslediği şahsî saygı ve sorunlarını anlayışla karşılamasına rağmen, Eisenhower yine de uzlaşmaz bir tutum izlemişti. (**) «Şehir içinde vermek zorunda kalacağı müthiş savaştan» çekinen başkomu-

(*) Bu plandan, belgede «Post Neptune Opérations» adiyle bahsediliyordu. (bak. s. 21)

(**) De Gaulle, Eisenhower'in uzlaşmaz tutumunun sâdece stratejik hesaplardan gelmediğinden kuşkulanmıştı. Anılar'ında «Eisenhower'in aslında benim görüşümü benimsediğini hissettim; fakat bu tutumu sâdece stratejik hesaplardan ileri gelmiyordu,» diye yazmaktadır. (Cilt: II, s. 296). Bu, Washington'un son dakikada Laval ve Herriot aracılığı ile yeni manevralar esinlendirdiğine olan inancının bir çeşit yansımasıdır. Eisenhower ise bu kitabın yazarlarına Paris'e girmemek konusundaki kararının «sâdece askeri» nedenlere dayandığını tekrarlamıştır.

tan, konuğuna Müttefiklerin şimdilik Paris'e girmelerinin zamansız olacağını söylemişti. (*)

«France» adlı Lodestar uçağının kapısına doğru yürüyen omuzları çökmüş ve yalnız adam için Eisenhower'in uzlaşmaz davranışı, bir ikilem ortaya çıkartıyordu. Charles de Gaulle birkaç dakika önce başkomutana Paris'in kurtuluşunun Fransa'nın geleceği bakımından büyük önem taşıdığını, kurtuluş gerçekleşmediği takdirde, Müttefik ordular emrinde çarpışan 2. Zırhlı tümeni geri çekeceğini ve kendi komutası altında Paris'e sevkedeceğini söylemişti. (**)

Uçağına binerken, de Gaulle general Koenig'e döndü. İçine gömüldüğü sessizlikten sıyrılarak, tek bir soru sordu: «Leclerc nerede?»

(*) Eisenhower'in işinin başından aşkın olması normaldi. 2. Şubesine o gün iki rapor gelmişti. 19 ağustos tarihli birinci raporda, «26. Panzer tümeni Danimarka'dan ayrılıyor; hedefleri belli değil,» deniyordu. 20 ağustos tarihli ikinci raporda ise şöyle deniyordu: «İstihbarat ajanları, 26. Panzer tümeninin Paris bölgesine yürümesi gerektiğini belirtmektedirler.» Bu raporlar, Hitler'in emirlerinin ne derece çabuklukla yerine getirildiğini göstermektedir. Ayrıca işgal altındaki ülkelerde Müttefik istihbarat örgütünün de ne kadar etkili çalıştığını ispatlamaktadır. İkisi de, Eisenhower'in Model'in niyetleri hakkında beslediği kuşkuları doğrulayıcı nitelikteydi. Eisenhower, bu kitabın yazarlarına yaptığı açıklamada «Model'in bizi çetin bir sokak savaşına sürüklemek için Paris'e iki-üç tümen sevketmesinden endişe ediyordum,» demiştir. Eisenhower her ne bahasına olursa olsun sokak savaşlarından kurtulmak, birliklerine yakıt tasarrufunu uygulatmak istiyordu. «Model olup biteni anladığı zaman, biz Reims taraflarında bir yerde, birliklerini kolayca esir alabilecektik.»

(**) Eisenhower, bu tehdit karşısında gülümsediğini hatırlamaktadır. Çünkü «eğer kendisi istemese, 2. Zırhlı Tümenin bir kilometre bile ilerleyemeyeceğinden» emindi. Daha sonra, savaşın kritik bir döneminde, Ardennes muharebesi sırasında, de Gaulle, başkomutanın Strasbourg'un kurtarılmasında kullanmak istediği 1. Fransız Ordusu'na bağlı tümenler için de buna benzer bir tehdit daha savuracaktı. Buna çok kızan Eisenhower, o zaman şöyle demişti: «General, bu birlikleri mümkün olduğu kadar uzun bir süre Strasbourg'da tutacağım. Fakat tümenlerinizi geri çekmek istiyorsanız, çekebilirsiniz. Yalnız bir şeyi unutmayın. Ne bir tek mermi, ne bir kilo erzak, ne de bir litre benzin alabilirsiniz artık. Fakat bu tümenleri ille de geri çekmek istiyorsanız, haydi buyrun general, çekinin»

9

F.F.I.'LERIN KOMÜNIST LIDERI albay Rol'a göre, Nordling'in sağladığı ateş-kes, bir ihanetti. Dört yıl süren yeraltı savaşı sırasında, Bretagne'lı genç militan, Paris'i işgal edenlere karşı döğüşecek birliklere komuta edeceği bugünü beklemişti. Tam vakit gelip çatınca da, siyasî rakipleri, de Gaulle'cüler, son bir manevra çevirerek, bu şeref ve ayrıcalığı elinden almak istiyorlardı. Bütün imkânları ile, de Gaulle'cülerin kabul ettirmek için gösterdikleri enerjiye eşit bir gayretle, Rol da Isveç konsolosu Nordling'in teşebbüsünü boşa çıkartmaya çabalayacaktı. Schoelcher sokağındaki yeraltı karargâhından, telefonla ve özel ulak çıkartarak, bir gün önceki emirlerini yeniden dört bir yana saldı: «Ayaklanma devam ediyor! Paris'te bir tek Alman kalmayıncaya kadar savaşacağız!» F.T.P. adlı komünist komandolara, her yerde ve aralıksız düşmana saldırmalarını emretti. Rol her şeyden çok, Paris sokaklarında tarrakaların eksik olmasını hiç istemiyordu. Çünkü sessizliğin, ateş-kes'in kabul edildiği anlamına geleceğini biliyordu.

O pazar günü, öğleye doğru, komünistler duvarlara ateş-kes'i inkâr eden, bunu «halk düşmanlarının utanç verici bir manevrası» olarak gösteren binlerce afiş yapıştırmaya başladılar.

Rol damarlarında dolaşan Bretagne kanına has bir inat ve sebatla, de Gaulle'cülerin ateş-kes'e razı ettikleri F.F.I.'deki kurmay subaylarını yeniden avucunun içine almayı da denedi. Siyasî rekabetin kaypak zemini üzerinde durmadan yer değiştiren bu amansız savaş, Direniş hareketinin zıt kutupları arasındaki ilişkileri kesinlikle bozacaktı. Yvon Morandat'ya göre, «Komünistler yeni bir Komün için hazırdılar ve de Gaulle'cüler de yeni Komün'ün, Versailles'i olacaklardı.» André Tollet'ye göre, Parodi ve çevresindeki adamları, «Paris'i bizzat de Gaulle'ün kurtarması için, ayaklanmayı sabote eden hainler»dl.

Her iti taraf için de bu kör döğüşünün asıl hedefi, ayaklanmanın beşiği olan dev ve ünlü Polis Müdüriyetiydi. Binanın harap olan cephesinin ardında, sayısız koridorlarında ve odalarında, bir gün önceki çatışmalar üzerine amansız bir tartışma, o gün iki kutbun temsilcilerini karşı karşıya getirmişti. Polisler arasında anlaşmazlığın tohumlarını ekmek, polisi de Gaulle'cü Yves Bayet ile yeni polis müdürü Charles Luizet'nin otoritesinden kurtarmak için, komünistler en parlak aydınlarından birini, geniş hukukçu Maurice Kriegel-Valrimont'u görevlendirmişlerdi. Dört yıl süren yeraltı tahrikçiliğinin verdiği ustalık ve tecrübeyle, Kriegel-Valrimont Paris polisinin de Gaulle'cülerin saflarından ayrılıp ayaklanmaya devam etmesi için ayak oyunlarına girişti. O gün öğleden sonra Müdüriyette yapılan hararetli tartışmalardan birinde, Alexandre de Saint-Phalle, birden genç komünist aydının üzerine atıldı. Elini tutup haykırdı: «Bu ayaklanmayı devam ettirecek olursanız, bu el binlerce masum Parislinin kanı ile kirlenecektir!»

Yan odalardan birinde de Maliye müfettişi ve Chaban-Delmas'nın yardımcısı Lorrain Cruze, ateş-kes'in savunmasını yapıyor, komünistler tutumlarında ısrar edecek olurlarsa, şehrin tahrip edileceği ve pekçok insanın katledileceği korkusunu yaymaya çalışıyordu. Asık yüzlü ve kararlı tavrıyla, karşısındaki de bunları dinliyordu. Bu, Rol'un ta kendisiydi. Lorraine Cruze, Rol'un birden yumruğunu masaya indirdiğini gördü. Ardından asla unutamayacağı şu cümleyi sarfettiğini işitti: «Paris, 200.000 ölüye değer!»

Rol'un inatçı çabaları sayesinde, akşama doğru hızını kaybetmişe benzeyen ayaklanma, yavaş yavaş yeniden yoğunlaşmaya başlamıştı. Sabah şaşılacak şekilde birden kesilen silâh sesleri, yeniden Paris sokaklarını inletmeye başlamıştı. Bütün şehirde, liderlerine itaat eden komünist F.T.P. komandoları, Wehrmacht devriyeleri üzerine ateş açıyorlardı. Choltitz'in ateş-kes emrine pek uymayan

Almanlar da, ateşe aynı şiddetle karşılık veriyorlardı. Hemen her tarafta, çorap söküğü gibi, ateş-kes bozuluyordu.

O sabah pazar gezmesine çıkanlar ve pek çok meraklı, birden iki tarafın karşılıklı otomatik silâh ateşi arasında kalıvermişti. (*) Birkaç saat önce evlerine gururla bayrak asan Parisliler, pencerelerinin Alman mitralyözlerinin hedefi haline geldiğini gördüler.

Seine'le Saint-Germain-res-Prés arasında, Chat-qui Peche, Gît-le-Coeur gibi renkli adlar taşıyan sokaklarda, küçük F.F.I. grupları, önemli bir Alman devriyesine, pazar günü öğleden sonra saatlerinde bir pusu kurdular. Bin yıllık geçmişi olan bu semt halkının sessiz, alaycı bakışları önünde, Wehrmacht'ın kibirli askerleri, yangın şişeleri yağmuruna tutulmuş, çıra gibi yanmaya başlamışlardı.

Şehir de artık savaşın içine katılmıştı. Direniş hareketinin gizli gazetelerinin basıldığı matbaalarda, şimdi Parislilere yangın şişesinin nasıl yapıldığını, ya da bir barikatın nasıl kurulduğunu anlatan binlerce afiş basılıyordu. Eczaneler, değerli potas klorat kavanozlariyle, gerçek birer cephanelik halini almıştı. Apartmanlarda ve mağazalarda, tıp öğrencileri ile genç Kızılhaç mensupları gizli klinikler kurmuşlardı. Yüzlerce gönüllü sedyeci, şehrin dört bir köşesine yayılmış olan sağlık istasyonlarına yaralı taşıyorlardı. Bunların çoğu, delikanlılardı. Hal'de, F.F.I.'ler stoklara el koymuşlar, yiyecekleri ortak yemek yenen lokantalara dağıtmışlardı. Kıtlık günlerinde her Parisli ortak lokantalara yazılıp, genellikle çorbadan ibaret bir kap yemek yiyebilirdi.

Fakat çeşitli tutkular ve umutlar içinde kaynaşan şehirde hiçbir savaş hazırlığı, ünlü Fransız millî tiyatrosu Comédie Françalse'in çatısı altındaki kadar heyecanla tertiplenmiyordu herhalde. Molière'in yuvasının aktörleri, sanat hayatlarının en güzel rolünü, hastabakıcı, ya da gerll-

(*) Birkaç saat devam eden ateş-kes'e rağmen, o pazar günü Paris'te 106 Fransız ölmüş, 357 kişi de yaralanmıştır. Bir gün önce ölen Parislilerin sayısı da 125'ti; yaralılar ise 479'u bulmuştu.

lacı rolünü oynamak, bir süre sonra «Paris'in Kurtuluşu» adı verilecek tarihî oyundaki görevlerini yerine getirmek için, sokağa iniyorlardı. Racine'in kadın kahramanlarını canlandıran Marie Bell, Lise Delamare ve Mony Dalmès, tiyatro kostümlerinin saklandığı dolaplardan çıkardıkları kıyafetlerle hastabakıcı kılığına girmişlerdi. Acele kurulan ilkyardım istasyonlarında görev alan gönüllüler arasında demir çerçeveli gözlükleriyle didinen, ufak-tefek bir adam da vardı. Gece nöbetine o talip olmuştu. Çünkü gecelerin daha sakin geçeceğini, bu sayede de yazı yazabileceğini düşünmüştü. Bu adamın adı Jean-Paul Sartre idi ve «Hürriyetin Yolları» adlı eserini yazıyordu. Boyacılığı seçen Pierre Dux, ele geçirdiği bir kamyonun kenarlarına kocaman Kızılhaçlar çizip boyuyordu. Kalorifer kazanında saklanan birkaç silâh ise, jön prömiyelere dağıtılmıştı. Jacques Dacqmine, çekimine başladığı filmde canlandırdığı Yabancı Lejyon subayı üniformasını sırtına geçirmişti. Eline bir Winchester vermişlerdi. Göğsü-bağrı açık, ayağında külot pantalon, saçları karmakarışık haliyle gerçek bir «kahraman» gibi, Georges Marchal eski bir av tüfeği ve on iki mermi taşıyordu. Diğerlerinin silâhları tiyatronun silâhlığından alınmaydı. Bunlar, toz içinde, fakat insanı ürküten bir düzine kadar tahta tüfekti.

Komedyenler arasında sâdece birinin elinde makineli tabanca vardı. Jean Yonnel'di bu. Fakat Yonnel'in o sabah özel bir görevi vardı. Birinin hesabını görecekti.

Silâhını pelerinin altında saklayan Yonnel, La Sueur sokağı ile Foch caddesinin kesiştiği köşede durdu. Öldürmesi gereken adamla burada buluşacaktı. Bu, S.D. (*) mensubu bir Almandı. Elinde siyah bir deri çanta ile gelecekti. Alman subayı saat 14'te La Sueur sokağındaki binalardan birinin kapısından çıkacaktı. Yonnel saatine baktı. «On dakika var,» diyerek, sokakta bir aşağı-bir yukarı

(*) S.D. (Sicherheitsdienst), S.S.'lerin gizli polisiydi. 1932'de Himmler tarafından kurulan S.D., Reinhardt Heydrich'in yönetiminde Nazi Almanyasının en korkunç polis örgütlerinden biri olmuştu. Gestapo'dan ayrı, bağımsız çalışırdı.

dolaşmaya devam etti. Birden bir fikir takıldı aklına. «Ya Almanın kimliğinde yanılmışsam?» diye düşündü. Makineli tabancasının kabzasını sıkan birçok trajedinin kahramanı, o ana kadar hiç bir insan öldürmediğini aklından geçirdi. Alman tam saatinde elinde siyah çantası ile karşı kaldırımda göründü. Yonnel içgüdüsüyle geriledi, pelerinini açtı, tetiğe bastı. Kurbanının karşısında sendeleyişini seyrederken, birden Molière'in birçok defa sahnede tekrarladığı bir sözü aklına geldi: «İnsan bir kere ölür, ama temelli ölür,» diye tekrarladı bunu. Becerdiği iş karşısında dehşete kapılmıştı. Hemen Almanın yanına koşup çantasını kaptı ve başladı koşmaya. Ardından düdük sesleri ve bağrışmalar işitti. Açık bulduğu ilk kapıya daldı ve çantayı, şaşkına dönen kapıcının kucağına atıp, «Yak hemen bunu!» dedi. Çantanın içinde, Fransız komedyenleri arasında Direniş hareketine katılanların listesi bulunuyordu. Yonnel merdivenlere atıldı. Almanların civar evleri kuşatmaya başladıklarını işitiyordu. Sinirli parmağı ile küçük yelek cebinin dibinde bulunan ampulü okşamaya başladı. Bu, Almanlar tarafından tutuklanacak olursa, konuşmamasını sağlamak için yanından eksik etmediği siyanür ampulüydü.

Kızılhaç bayrağı taşıyan siyah Citroen'leri içinde iki kişi, geçmelerine izin vermeyen Feldwbel'in «Nicht» (*) lerini şaşkın şaşkın dinliyorlardı. Paris'in 32 kilometre batısında, Neauphle-le-Château'nun çıkış yerinde kurulan sonuncusu hariç, bütün Alman kontrol devriyelerini aşmak başarısını göstermişlerdi. Bir kere daha, sabırla, Amerikan ve Alman hatları arasındaki no man's land' (**) de bulunan bir çocuk yuvasına yardım götürdüklerini açıkladılar. Fakat Alman lâftan anlamıyordu. Albay Rol'un kurmay baş-

(*) Hayır!

(**) Savaşan taraflardan kimsenin giremiyeceği araziyi belirten uluslararası deyim.

kanı Roger Gallois'ya göre, bu inatçı Alman, Fransız Direniş hareketi hesabına yüklendiği en önemli görevi tehlikeye düşürmekteydi. Rol, Paris'e paraşütle bol miktarda silâh indirmelerini istemek için Gallois'yı Amerikalılara göndermişti. Rol bu silâhlarla ayaklanmayı başarıya ulaştırmayı ve komünist arkadaşlarını iktidara yerleştirmeyi ümit ediyordu. F.F.I.'nin komünist olmayan ender kurmaylarından Gallois, tesadüfen bu arabada bulunmaktaydı. Rol bu görevi Parti'den bir üyeye vermeyi tercih edecekti. Fakat içlerinde İngilizceyi rahatlıkla konuşan bir Gallois vardı. Neticede bu niteliği ağır basmıştı.

Feldwebel, Schmeisser marka makineli tabancasını arabaya doğru çevirdi ve içindekilere derhal tersyüz etmelerini ihtar etti. Boşuna dört saat vakit kaybetmişlerdi. Rol'a göre Paris'in ve belki de Fransa'nın kaderini tayin edecek olan bu mesajı iletmek için Alman hatlarını aşmak amaciyle şimdi bir başka çare bulmaları gerekiyordu.

10

FIRTINAYLA BERABER yeni bir sağnağın yaklaştığını belli eden kapkara bulutlar, o gün öğleden sonra ilk saatlerde yeniden Paris ufuklarını kaplamıştı. Her gün yemekten sonra yaptığı gibi, otelinin balkonunda tek başına oturan Dietrich von Choltitz, ılık yaz havasını içine çekiyordu. Gross Paris askerî valisini şu anda şehrin dalmış gibi göründüğü uyuşukluk kadar hiçbir şey daha fazla memnun edemezdi. Fakat uzaklardan gelen ve zor işitilen silâh tarrakaları, kötü haberlerin öncülüğünü yapıyordu.

Konsolos Nordling'in sağladığı ateş-kes, düşmanlarına olduğu kadar, general von Choltitz'e de Tanrı'nın lûtfu gibi bir soluk alma fırsatı tanımıştı. Ateş-kes olmasaydı, diye başını Seine'i görmesine engel olan ağaçların dalları-

na çevirip düşündü, şu saatte Polis Müdüriyeti ve belki de bütün Cité adası, bir yıkıntıdan ibaret olacaktı. Bu fikir Choltitz'in üzerinde hiçbir heyecan uyandırmadı. Onun görevi, her ne bahasına olursa olsun düzeni sürdürmekti. Gross Paris komutanı için bu ateş-kes, hesapsız sonuçlar doğuracak bir şiddet gösterisine başvurmadan görevini yapmak için eline geçen belki de son fırsattı. Fakat bu fırsatın da yavaş yavaş kaçtığını sanmaya başlamıştı.

Hemen her tarafta işitilmeye başlayan silâh seslerine kulak kabartan Choltitz, bir saat kadar önce Jodl ile yaptığı konuşmayı hatırladı. Askerlerinin bastırmak zorunda kaldıkları ayaklanmadan bahsetmek zorunluluğu, varlığını sakin bir Paris'te unutturmak ümidini silip süpürmüştü. Hitler bundan böyle kendisine hiçbir fırsat tanımayacaktı. General, ateş-kes'in tam olarak çiğnenmesi halinde, aldığı amansız tedbirleri uygulamak zorunda kalacağını biliyordu.

Yine bir zil sesi, Choltitz'i kara düşüncelerinden ayırdı. İçeri girip telefonu açtı. Karşısında tanımadığı bir ses, bizzat Gross Paris komutanı ile konuşmak istediğini söylüyordu.

«Benim,» diye homurdandı Choltitz.

Adam kimliğini söyledi. Saint-Cloud Askerî Adliyesinden bir subaydı. Kibirli bir sesle, «General de Gaulle hükûmetinin bakanları olduklarını ileri süren» üç sivil yakatadığını bildirdi. Arabada bir takım belgeler ve silâh bulduğunu da ekledi. Paris'e geldiğinden beri en önemli tutuklamanın bu olduğunu inandığını söyledi. Adamları derhal kurşuna mı dizmek gerektiğini, yoksa kendilerini isteyen S.D.'ye mi teslim edeceğini öğrenmek istiyordu. Choltitz ilk tepkisinin, «Ja, naturlich (*), kurşuna dizdirin,» cevabını vermek olduğunu hatırlamaktadır. Çünkü birliklerine, üzerinde silâhla yakalanan bütün sivillerin kurşuna dizilmesi emrini vermişti. Fakat birden duraladı. Şimşek gibi bir fikir beyninde. Bu adamların general de Gaulle'ün ba-

(*) Tabii kuşkusuz

kanları oldukları iddiası doğru ise, son kozunu oynamak için yeni bir fırsat yaratabileceğini düşündü.:'

«Adamları derhal buraya getirin! diye kesin bir emir verdi. Kurşuna dizilmelerinden önce kendilerini görmek istiyorum.»

Üç esirin getirilmesinden birkaç dakika önce Choltitz, konsolos Nordling ile Abwehr ajanı Bobby Bender'in içeri girdiklerini gördü. Ikisi de büyük bir heyecan içindeydiler. Olağanüstü bir rastantı, bu ziyarete sebep olmuştu. Henri-Martin caddesinden tesadüfen geçen güzel bir Parisli genç kız, bir kamyonun içinde zincire vurulmuş üç kişi görmüştü. Jacqueline de Champeaux, bunların arasında birini derhal tanımıştı. Kısa bir süre sonra adını taşıyacağı nişanlısı Emile Laffon'du gördüğü. (*) Nordling, esirleri S.S.'lerin elinden kurtarması için Choltitz'e yalvarmaya gelmişti. Bu adamlarına ateş-kes anlaşmasına vardıkları Direniş hareketi liderleri olduğunu söylüyordu. Biri de, general de Gaulle'ün bakanlarından. Adı ise, Alexandre Parodi idi.

Generalin yüzünde alaycı bir ifade belirdi.

«Sayın konsolos, dedi, ben de zaten şu anda onları bekliyordum.»

Gross Paris komutanı monoklunu düzeltti ve iki Feldgendarmes'ın iteleyerek içeri soktuğu üç sivili merakla seyretti. Yirmi dört saatten beri hep kendi kendine ayaklanmayı yöneten adamların nasıl birer insan olabileceklerini soruyordu. 2. Şubesinin devamlı iddia ettiği gibi bunlar gerçekten birer «serseri», ya da «komünist» miydi acaba?

Konuşmasını zaman zaman masasının üzerine indirdiği yumruklarla süsleyen general, üç direniş hareketi liderine gündüz vakti gizli belgeler ve silâhla otomobilde dolaşacak kadar saf olup olmadıklarını sordu. «Yoksa askerle-

(*) Jacqueline de Champeaux derhal telefona koşup Direniş Örgütü'nün ajanlarından Philippe Clément'i uyarmış, o da Parodi'nin evinde karargâhını kurduğu Alexandre de Saint-Phalle'a durumu bildirmişti. Saint-Phalle da hiç gecikmeden Nordling'i durumdan haberdar etmişti.

rimi basit birer izci mi sanıyorsunuz?» diye gürledi.

Aslında general yakalananları karşısına ders vermek için çağırtmamıştı. Bütün istediği, varılan ateş-kes anlaşması tamamen çiğnenecek olursa, ne müthiş sorumluluklar yükleneceklerini kendilerine anlatabilmekti. Bütün Paris'te silâhların yeniden ateş kusmaya başladığını izah etti. Birliklerinin düzen ve güvenliğinden sorumlu bir komutan olarak, bu durum karşısında şiddete şiddetle karşılık vermek zorundaydı. Her ne pahasına olursa olsun Paris'ten geçen yolların güvenliğini sağlamaya kararlı olduğu tehdidini de savurdu. Ayaklanma tekrar başlarsa, bunun şehir; ve şehir halkı için feci sonuçlar doğuracağını bildirdi.

Choltitz, savurduğu bu tehditler karşısında, Alexandre Parodi'nin yüzünün gerildiğini gördü. Parodi, düşman işgali altındaki Fransa'da general de Gaulle'ü temsil etmeye başladığından beri üzerinden eksik olmayan sakin cesaretiyle, ciddî ve kararlı bir sesle, o ana kadar içine kapandığı suskunluğundan sıyrılıp, Alman generaline cevap vermeye başladı. O da şehirde sükûnetin hakim olmasını istiyordu. «Fakat siz bir generalsiniz, bir orduya komuta ediyorsunuz ve emirlerinize itaat edileceğinden eminsiniz. Direniş hareketi ise çeşitli akımlardan meydana geliyor ben bu hareketlerin hepsini kontrol etmiyorum, edemiyorum.»

Choltitz yavaşça başını salladı. Sonra yüzünü buruşturup monoklunu sıkıştırarak, sert bakışlarını konuşan ufak-tefek adama dikti. birkaç dakika önce bu adamı Tuileries bahçelerinde, penceresinin altında derhal kurşuna dizdirmek istemişti. Şimdi de bu yüzleşmenin meyvelerini vermesini yürekten diliyordu. Choltitz birden Nordling'den yana dönerek, «Sayın konsolos, dedi, bu bayların ateş-kes'in yürürlüğe girmesinden sonra tutuklandıklarını nazara alarak, kendilerini size teslim etmeye karar verdim.»

Alman generali bunları söyledikten sonra yerinden kalktı, masasının çevresini dolandı. Alexandre Parodi'nin yanına sokulup, sordu: «Siz subay mısınız?» - «Yedek subayım,» diye cevap verdi Fransız. «Subaylar arasında böyle hareketler yapılabilir.» General von Choltitz, hayatını

bağışladığı Fransıza elini uzatıyordu. Fakat Fransız uzatılan eli kabul etmedi. Nordling, generalin yüzünün öfkeden sapsarı kesildiğini gördü. Choltitz bu hakareti yirmi yıl sonra bile unutmayacaktı. Fakat yakaladığı adamların serbest bırakıldıklarını öğrenen Feldgendarmerie subayı kadar herhalde hiç bir Alman subayı, daha fazla kızmamıştı bu karara. Kulağı delik biri merdivenlerde subayın öfkeden kuduracak halde, şöyle mırıldandığını işitti: «Şunların hesabını görüverelim!» Bu kulağı delik, Bobby Bender'di. Hemen koşarak sokağa çıktı. Sol tarafta, Rivoli sokağının kaldırımı hizasında, motoru ralantide çalışan siyah bir Packard gördü. Fötr şapkasının kenarını iyice gözlerinin üzerine indirmiş bir sivil, şöförün yanında oturuyordu. Bender adamın önünde, ön camın kenarına dayadığı siyah bir cismi farketti: bir makineli tabancanın namlusuydu bu!

Bender, Nordling ile üç Fransızın bindikleri İsveç bayrağı taşıyan Citroen'in yanına gitti. Pencereden eğilip kendi otomobili hareket etmeden yola çıkmamasını konsolosa söyledi.

Bender, ardından kendi Citroen'ini çalıştırdı. Otomobilinin motor kapağının altında bir sır saklıydı. Bu sır, otuz saniye sonra İsveç konsolosunun ve üç Fransızın hayatını kurtaracaktı. Berlin'de temsilciliğini yaptığı Citroen'le olan ilişkileri sâyesinde, bir zamanlar Daimler'de yarış şöförü olan Abwehr ajanı otomobiline üç karbüratörlü özel bir motor yerleştirmişti. Bu sâyede de Parisin en hızlı arabasına sahip olmuştu.

Bender, Nordling'e bir işaret çaktı ve konsolos hareket etti. Bobby dikiz aynasından, «tıpkı Şikago'lu gangsterlerin filmlerindeki gibi», siyah Packard'ın kaldırım hizasında ilerlediğini ve diplomatın arabasının peşine takıldığını gördü. Olanca gücüyle gaz pedalına bastı.

Birkaç saniye sonra acı fren gıcırtıları sokağı inim inim inletti. Choltitz derhal balkona koştu. Concorde alanının giriş yerinde, Bender'in otomobilinin kaldırıma doğru yolu tıkayıp, siyah bir Packard'ın önünü kestiğini, Nordling'e ait üçüncü bir otomobilin ise Concorde alanını geç-

tiğini gördü. Bir bakışta bütün olup bitenleri anladı. Benderin müdahelesi olmasaydı, S.S.'lerin korkulu gizli polisi S.D.'nin katilleri, serbest bıraktığı adamları ve onlara refakat eden İsveç konsolosunu penceresinin altında öldüreceklerdi. «Mein Gott (*)! diye mırıldandı, ucuz atlattılar.»

Vincennes'daki mahpuslar o korkunç gün dördüncü defa kazdıkları çukurun önünde bulunuyorlardı. Georges Dubret'nin deneme için uzanıp dibine yattığı çukurda, şimdi öğleden sonra getirdikleri mahpusların cesetleri yatıyordu. Saatlerce, susuzluktan ağızları kurumuş, yorgunluktan bitkin halde, cesetleri taşırken kirlenen yolda kan izlerini teker teker silmeye zorlanmışlardı. Şimdi kurşuna dizilmek sırası kendilerine gelmişti. Çoğu çektiklerine bir son verecek olan bu ölümü yürekten diliyordu. Fakat nihayet onarılan mitralyözün ateşe başlayacağı sırada, askerlerin «Führer» dedikleri bir başçavuş, «Nein! Nein!» diye bağırarak ortaya atıldı. Mahpusların önünde, Oradour kilisesinin kapısında iki yaşında bir çocuğu süngüyle kapıya saplamakla övünen bu adam, son bir mizansen hazırlamıştı.

Meyilli bayırda, kollariyle kaldırıp tepesinde taşıdığı koca bir keresteyle, direniş hareketine katılmamış olan tek mahpus, komiser Antoine Silvestri, durmadan dönüp duruyordu. Almanlar tüfeklerinin dipçiği ile her seferinde zavallıyı dürtükleyerek daha hızlı dönmesini istiyorlardı. Silvestri bir aralık yere yuvarlandı, fakat Almanlar «Schnell! Schnell!» diye bağırarak kalkmaya zorladılar. Silvestri yeniden dönmeye başladı, fakat biraz sonra takati iyice tükendi, bu sefer diz üstü çöktü. Doğruldu. Sallanan siluetini gören polis memuru Antoine Jouve, içinden «Silvestri'nin bir İsa'ya benzediğini» söyledi.

Oyunun yeteri kadar sürdüğüne karar veren küçük «Führer», komseri hendeğin içine indirtti ve onu bizzat öl-

(*) Hey Tanrım

düreceğini söyledi. Askerlerden biri kendisine bir makineli tabanca uzattı. Georges Dubret ve arkadaşları bu sefer öyle bir sahne seyrettiler ki, buna Almanlar bile şaştılar. Silvestri cebinden bir tarak çıkarıp, gayet sakin bir tavırla kır saçlarını taradı, sonra kravatının düğümünü düzeltti. Gömleğinin ve yeleğinin düğmelerini iliklediği. Ceketinin önünü kapattı. Pantolonunun ütüsünü belirttikten sonra, ayakkaplarının tozunu almak üzere eğildi.

Bu işi de bitince doğrulup kalktı ve olanca sesiyle haykırdı: «Yaşasın F...» Makineli tabancanın tarrakası, vatanının adını adamın boğazına düğümledi.

Silvestri'nin hendeğin içinde sendelediğini gören Georges Dubret şöyle düşündü: «Tanrım, nasıl da filmlerdeki gibi ölüyor!»

Dubret ve arkadaşları bir süre sonra bu cinayetin sebebini öğreneceklerdi. Antoine Silvestri katlinden birkaç dakika önce ilk direniş eylemini gerçekleştirmişti: adamlarını kurtarmak için Almanlara karakolun halılarından birinin altında bulunan mavi-beyaz-kırmızı pazubendin kendisine ait olduğunu söylemişti.

«Doldurun çukuru! diye gürledi 'Führer'; yarın da sıra size gelecek.»

Iki adam bir şamdanın ışığında armut soyuyordu. Geceyi geçirmek için sığındıkları Saint-Nom-la-Bretèche adlı küçük kasabadaki villada yemek için başka birşey bulamamışlardı. Roger Gallois ile arkadaşı doktor Robert Monod yorgunluktan bitkin haldeydiler. Dışardan kasabaya hakim Alman devriyelerinin çizmelerinin sesi geliyordu. Bütün gün gösterdikleri çabalara rağmen, Alman hatlarını aşmayı başaramamışlardı.

Gallois ile Monod iki eski dosttu; bu görev için kader onları yeniden bir araya getirmişti. Paris bölgesi sağlık müfettişi olan Dr. Monod'nun bir Kızılhaç arabası vardı, bir de pek itibarlı «ausweis»ı. O kadar ki, bununla istese Berlin'e kadar gidebilirdi. Işte bu pek ender ayrıcalık yü-

zünden, bu görevi ona vermek fikri doğmuştu.

Sığındıkları yerin eski-püskü salonunda şafağın sökmesini bekleyip gevezelik ederken, iki dost büyük bir yanlış anlamanın kendilerini ayırdığını anlamıştı. Tahtaları küf kokan evin loş aydınlığında, Gallois ve Monod, o gece Direniş hareketini ikiye bölen iki ayrı akımı temsil ediyorlardı. Doktorlara özge sakin ve renksiz sesiyle Monod, Rol'un elçisine Amerikalılardan «bir tek mermi dahi istemenin çılgınlık olacağını, çünkü Paris'teki ayaklanmanın bir komünist hükûmet darbesini gerçekleştirmekten başka bir şeye yaramayacağını» izah ediyordu. Doktor, görevlerinin amacının silâh istemek değil, Müttefikleri bu büyük tehlike konusunda uyarmak ve derhal Paris'e girmelerini istemek olduğunu savundu.

Gallois, beyaz yıldızlı tankların gelmesi için Rol'ün acele etmediğini biliyordu. Komünist liderin istediği Eisenhower'in askerleri değil, makineli tabancalardı. Silâh elde etmek için bu silik doktorun yanına kurmay heyetinin en çabuk etkilenebilecek üyesini vermekle Rol büyük bir hata işlemişti.

Şamdanın söndüğü koca odada uzun bir sessizlik oldu. Derken Dr. Monod, arkadaşının sesini işitti. Gallois sâdece «Robert, galiba haklısın,» dedi.

Birkaç saat sonra hiç tanınmamış bir Fransız, Roger Gallois, Charles de Gaulle'ün bile başaramadığı bir işin altından kalkmayı deneyecekti: Dwight Eisenhower'i planından caydırmak ve Paris'e girmeye razı etmek!

11

KOMPLOCULARIN pek sevdiği mehtapsız, karanlık gecelerden biriydi. Normandiya meyve bahçelerinin elma ağaçları arasına serpiştirilmiş çadırlar görünmüyordu bile.

Şafak ancak bir saat sonra sökecekti. Küçük Ecouché kasabasına giden dar yolun kenarında bütün ışıklarını söndürmüş bir komutan cibi, motoru çalışır vaziyette bekliyordu. Sessizce ıslak otların arasından süzülen uzun boylu bir subayın gölgesi, cibe bindi ve şöförün yanına oturdu. Bu subayın katamburu (*) derisinden çantasının içinde, 10 G numarasını taşıyan 1/100.000 ölçekli bir harita vardı. Haritanın orta yerinde de, kocaman ve düzensiz bir kara leke: Paris şehri!

Arabanın hareket edeceği sırada, eli bastonlu bir gölge karanlığın içinden sıyrıldı ve cibe yaklaşıp yolcusunun kulağına fısıldadı: «Şansınız varmış!»

Eli bastonlu adam, 2. Zırhlı Tümen komutanı general Leclerc'di. Cibin hareketiyle beraber, üstlerinin emirlerine aykırı olarak verdiği komut üzerine bir harekât başlamış oluyordu. Bu harekât, ertesi gün Müttefik genel karargâhında panik yaratacaktı.

General Leclerc'in kulağına «Gülegüle» diye fısıldadığı otuz dört yaşındaki yarbay Jacques de Guillebon, Ecouché yolunu izleyerek haritanın üzerindeki kara lekeye doğru gidecekti. Kurtuluş ordularına mensup 600.000 asker içinde, Paris'e ilk yürüyecek olan, oydu. 17 hafif tank, on kadar mitralyözlü zırhlı araç ve iki piyade birliğinin başında, Jacques de Guillebon'un görevi «kurtulan başkentte Fransız ordusunu temsil etmek» ve «Paris askerî valiliği yetkilerini» üzerine almaktı.

Aynı anda, Normandiya'ya yayılmış kamplardan, bu gizli göreve katılacak diğer askerler de gürültüsüzce arabalarına süzülüyor ve toplanma yerlerine doğru hareket ediyordu. Yokluklarının farkedilmemesi için, hepsi başka başka birliklerden seçilmişti. Çantalarında, erzak torbalarında, yedek depolarında, Strasbourg'a kadar ulaşmalarına yetecek cephane, yiyecek ve benzin vardı. Bütün subaylar, hareketlerinden önce, Guillebon'un üzerlerine kendi eliyle «GIZLIDIR» diye yazdığı sarı birer kâğıt almışlar-

(*) Bir çeşit Çad antilopu.

dı. Çıktıkları 200 kilometrelik yolculukta uyacakları en önemli emir de yanlarındaydı. Bu emir, bir tek cümle içinde özetlenebilirdi: «Her ne bahasına olursa olsun, Amerikalılarla karşılaşmaktan kaçının!»

Karargâh arabasının basamaklarında tek başına ve düşünceli bir tavırla duran general Leclerc, Guillebon'un cibinin gece karanlığında uzaklaşmasına kulak kabarttı ve aldığı cüretli karar üzerinde durup düşündü. Bağlı olduğu Müttefik Başkomutanlığına karşı nasıl bir itaatsizlik örneği gösterdiğini biliyordu. Ancak Leclerc'in bağlı olduğu bir de yemini vardı. Bu yemini üç yıl önce, Libya çölünün kumları arasındaki Kufra'nın işgalinden sonra vermişti. Burada, Fransa başkentinden 3000 kilometre uzakta, bir gün Paris'i kurtaracağına and içmişti. Müttefik orduları çoktan başkentin kapılarına varmışlardı ve kendi tümeni, Normandiya'daki tek Fransız askerî birliği, sabırsızlık içinde kıvranıyordu. Leclerc, Müttefiklerin verdikleri söze rağmen, Paris'e kendisine haber vermeden girmelerinden endişe ediyordu. Altı gün önce general Patton'a bir mektup yazarak, Paris'e ilk önce girmek şerefi tümenine verilmeyecek olursa, komutanlık görevinden alınmasını istemişti. Şimdi de bu şerefi kaçırmamak için, Guillebon'u Paris'e gönderiyordu.

Charles de Gaulle'ün, general Eisenhower'i, 2. Zırhlı tümeni Paris'e sevketmek üzere Müttefik Komutanlığı emrinden çekeceği ile tehdit etmesinden üç gün önce, Leclerc bütün tümenini harekete geçirmek için gerekli tedbirleri almış bulunuyordu. De Gaulle'ün tehdidini gülümseyerek karşılayan Eisenhower'in sandığının aksine, bu tümen Amerikan ikmal depolarına başvurmadan pekâlâ Paris'e varabilirdi. Dört günden beri, general Leclerc'in emriyle, ikmal kamyonlarının şöförleri benzin depolarına öngörülen iki buçuk ton yerine, dört ton akaryakıtı doldurmaktaydı. Tank alaylarında birlik komutanları, kaybettikleri tankların benzin ve cephane istihkakını da Amerikalılardan almaya devam edebilmek için, bu kayıpları komutanlığa bildirmemek emrini almışlardı. Hatta geceleri Amerikalı nö-

betçileri kaçıran, ya da bağlayan Fransız komandoları, araç ve gereçlerini tamamlamak için depolara girmekten bile çekinmemişlerdi. Böylece alayların pek çoğunda silâh ve cephane miktarı normalin iki katına yükselmişti. 4500 aracı ve 16.000 mevcudu ile 2. Zırhlı Tümen, her an Guillebon'un peşinden ileri atılmaya hazırdı. Fakat bütün bu hazırlıklara rağmen, Amerikalı üstleri general Leclerc'e «olduğu yerde beklemesi ve sabırlı olması» emrini vermişlerdi.

O gece Leclerc halinden memnundu. Kendisi gibi Picardie'li olan sadık adamlarından birinin öncülüğünde, sembolik bir birliğinin şafakla Paris yolunu tutacağını ve kendisinin de çok geçmeden peşinden gideceğini biliyordu. Zihnini kurcalayan tek kuruntu, Amerikalı üstlerinin Guillebon'un harekete geçtiğini ancak iş işten geçtikten sonra öğrenmeleriydi.

Leclerc bu nedenle yatmadan önce son bir tedbir daha aldı. Koruma birliğinin komutanı yüzbaşı Alain de Boissieu'yü uyandırdı. Bir elma ağacının altındaki çadırı göstererek, bu çadırda uyuyan iki subayı, ortalık aydınlanır aydınlanmaz kibarca kaçırmasını emretti. «Etrafı dolaştırıp, turistik bir gezi yaptırın onlara,» dedi. Leclerc bu iki subayın, Guillebon'un birliğinin yola çıktığını öğrenmemelerini özellikle istiyordu. Tümendeki 16.000 asker içinde bir Fransız birliğinin sırra kadem bastığını V. Ordu'nun komutanlarına bildirecek sâdece bu iki subay, teğmen Rifkinf ve yüzbaşı Hoye vardı. Bunlar 2. Zırhlı Tümen nezdindeki Amerikan irtibat subaylarıydı.

Uykudaki koca binanın 213 numaralı odasında zayıf bir cızırtı işitiliyordu. Bu ses, general von Coltitz'in dolmakaleminin ucunun cızırtısıydı. Dışarda, Paris'in karanlık sokaklarını ıssızlık basmıştı. 10 G numaralı haritada siyah bir leke şeklinde gösterilen kentte biraz sonra gün ışıyacaktı.

Generalin yazısını yazdığı XV. Louis stili masanın bir

Bu, o yaz mevsiminde Wehrmacht mensubu bir generalin mutfağına gönderilebilecek en değerli hediyeydi: Yani bir paket kahve! Choltitz'ın emireri onbaşı Helmut Mayer bu ender bulunan malı Meurice otelinin mutfağında, önceki akşam bulmuştu.

Gri ipekliden bir robdöşambr'a bürünmüş, henüz traş olmamış olan general Choltitz, Baden-Baden'deki karısına yazdığı mektubu bitiriyordu. Kahveyle beraber mebtubu da ona gönderecekti.

«Görevimiz zor, diyordu; önümüzde bizi bekleyen çetin günler var. Daima görevimi yapmaya çalışıyorum ve bana yol göstermesi için sık sık Tanrı'ya yakarıyorum.» Ardından karısına dört aylık oğlunun diş çıkartıp çıkartmadığını soruyor, kızları Maria Angelika ile Anna Barbara'yı kendisi için öpmesini istiyordu. «Her ne olursa olsun, onlar babaları ile iftihar etmelidir,» diyerek özetliyordu mektubunu. General kapısının vurulduğunu işittiği zaman, mektubunu bitirmişti.

Kapının aralığında bu son mektubunu Baden-Baden'e götürecek olan kurye göründü. Bu, Dietrich von Choltitz'in güvendiği tek insandı. Adolf von Carlowitz yeğeniydi, danışmanıydı, hem de sırdaşı. Choltitz, yeğeninin bir süre için yönettiği Hermann-Goering uçak fabrikasından ayrılmasını ve Paris'e, yanına gelmesini istemişti. Fakat artık şehrin kendisi de savaşın içindeydi. Gecenin son saatlerinin alaca karanlığından yararlanarak, Adolf von Carlowitz Almanya'ya dönecekti.

Iki adam kucaklaştılar. «Mach gut Dietz,» (*) diye fısıldadı sevgiyle Carlowitz. Sonra mektubu ve paketi aldı, Kısa boyu ile koridorda uzaklaşmasını ardından seyrederken, Choltitz kendi kendine yeğenini bir daha görüp görmeyeceğini sordu. Acaba mektup gönderdiği karısını da bir daha görebilecek miydi? Yeğeninin adım sesleri iyice kaybolunca, Alman generalinin zihnine birden bir düşünce

(*) Kolay gelsin Dietz

takıldı. Koca Paris'te, artık yalnız bir insandan başka bir şey değildi.

Paris'in öbür ucunda, tıpkı Guillebon'un askerleri gibi, komploculara özge hareketlerle, bir takım başka adamlar da günün ilk ışıkları ile beraber harekete geçiyordu. Eski bir Renault, Lion de Belfortu dolandı, gelip Schoeller sokağı, 9 numaradaki Su ve Kanalizasyon Müdürlüğü önünde durdu. Camlı kapıdan içeri süzülenler arasında, Choltitz'in en lâftan anlamayan düşmanı, isyancılara komuta eden lider de vardı. Eugène Sue'nun romanlarındaki kahramanlarından biri gibi, Parisli F.F.I.'lerin şefi albay Rol elindeki meşaleyi yaktı, yeni karargâhının 138 basamağını indi. Son basamakta, ağır bir demir kapı gıcırdayarak açıldı. Burada, Paris sokaklarının 26 metre altında, Parislilerin kırk kuşak önceki atalarının iskelet ve kurukafalarının bulunduğu gizli kaleden savaşı yönetecekti. Gaz geçirmeyen kapıları vasıtasiyle, «Duroc» şifre adiyle anılan bu kale, şehir altında bir başka şehirle temastaydı: Yani başkent binalarının altında, 500 kilometrelik taş ocakları, yeraltı mezarları, lâğım kanalları ve metro labirenti ile bağlantılıydı.

Ayaklanmanın lideri «Duroc»un eşiğini aşar aşmaz, yirmi yıl sonra bile hatırlayacağı bir sürprizle karşılaştı. Özel havalandırma aygıtının üzerinde, Rol bunu yapanın adını taşıyan bir plaket gördü. Çok iyi tanıdığı bir isimdi bu. Sekiz yıl önce, İspanya'da savaşmaya gitmeden önce, henüz «Nessi Biraderler» de basit bir işçi olarak çalışırken, şimdi hayatının en şerefli dakikalarında soluduğu değerli oksijenin dağıtımını sağlayan aygıtı, bizzat kendisi monte etmişti.

Biraz sonra kubbeli salonun hay - huyu arasında çalan telefon zili bir başka sürpriz yaratacaktı. P.T.T. santralinden ve Almanların dinleme santrallerinden bağımsız olarak çalışabilen Su ve Kanalizasyon Müdürlüğünün 250 cihazlık şebekesiyle Rol'un temasını sağlayan ve ayaklan-

mayı yönetmesini mümkün kılan gizli şebeke, merkezi arıyordu. Şafak söktüğünden beri, telefonlar birbirini kovalamıştı. «Alo, Batignolles! İşler yolunda mı?... Alo, Polis Müdüriyeti...» Fakat bu sefer hattın karşısında Rol ve adamlarını yerlerinden sıçratan bir ses işitilmişti. «Alles gut?» diye sordu bu ses. «Ya, ya, alles gut, diye cevap verdi santrali çalıştıran F.F.I. İki kilometre ötelerinde, Crillon otelinin 347 numaralı odasında bu yeraltı karargâhının varlığından haberdar olan tek Alman, aldığı cevaptan memnun, telefonu kapattı. Bu, Platzkommandantur'dan oberleutnant Otto Dummler'di.

Dummler, Parisin kanalizasyon kanallarını doğduğu şehir Stuttgart'ın sokakları kadar iyi tanıyordu. İki yıldan beri her sabah, bir robot düzeniyle, «Duroc» un bekçisine aynı şeyi sormak için telefon etmeyi alışkanlık haline getirmişti. O hafta da her sabah, aynı saatte telefon edecek ve yurttaşları ile savaşan ayaklanmanın genel karargâhından aynı güven verici cevabı alacaktı: «Alles gut!» (*)

Bir haberci «Duroc»un 138 basamağını dörder dörder indi, zırhlı kapıyı aştı ve koca masanın üzerine kocaman bir paket attı. Paketin içinde, adları ile yeni bir çağın başladığını haber veren gazetelerin ilk sayıları bulunuyordu: «Le parisien Libéré,» «Libération», «Dèfense de la France»... Rol daha mürekkepleri bile kurumamış gazeteleri heyecanla açtı. Hepsinin birinci sayfalarında, Paris'in kaldırım taşları kadar eski bir çağrı yer alıyordu. Bu çağrıyı bizzat Rol akıl etmişti. Ayaklanmaya taze bir hava verebilmek, doğrudan doğruya başkentin halkına seslenebilmek için bunu seçmişti. O 21 ağustos pazartesi gününün tarihini taşıyan gazetelerin manşetlerinde, kocaman harflerle şu kelime haykırılıyordu: BARİKATLARA!

(*) Almanlar onüç ay önce Paris'in altındaki bu yeraltı şehrinin bir tehlike yaratabileceğini düşünmüşlerdi. Dummler, işgal edilen binaların altındaki geçitlerin dikenli teller ve patlayıcı tuzaklarla kapatılması için görevlendirilmişti.

SEINE NEHRININ kıyılarından, Saint-Cloud'ya, Pantin ve Saint-Denis banliyö semtlerinin kurşunî renkli yapılarına, Montmartre yokuşlarından Quartier Latin ve Montmartre'ın dar sokaklarına kadar, albay Rol'un barikatları Paris kaldırımlarının taşları arasından, bir sonbahar yağmurundan sonra yerden biten mantarlar gibi fışkırıvermişti. Müttefikler şehre vardığı zaman, kullanılan malzemeye ve yapanların ustalığına göre değişen, çeşitli boy ve şekillerde, dört yüzden fazla barikat bulacaklardı.

Saint-Jean sokağının köşesinde, piposu ağzında, cüppesini dizlerine kadar sıvamış, eski bir mühendis olan mahalle papazı, semtindeki din kardeşlerinin inşa ettikleri barikata nezaret ediyordu. Barikatın üstünü Hitler, Mussolini ve Goering'in büyük boy portreleri ile süslemişti. Seine nehrinin yanında, Huchette sokağında, kuşatılan Polis Müdüriyetinin karşısında, yüzünü Alman askerlerinin kocaman miğferlerinden biriyle saklayan, Colette Briant adında bir kadın çalışmaları yönetiyordu.

Yerinden çıkartılabilen ve taşınabilen her şey, barikatların inşası için kullanılmıştı. Erkekler kaldırım taşlarını söktükçe, çocuklar ve kadınlar bunları elden ele inşaat yerine doğru taşıyorlardı. Pasif korunmanın kum çuvalları, kanalizasyon kapakları, ağaçlar, yakılan Alman kamyonları, kuyruklu bir piyano, şilteler, mobilyalar, hatta üzerinde «Şansınızı Deneyin - Bu Akşam Çekiliyor» yazısı okunan eski Millî Piyango afişleri bile, sokaklarda tehlikeli engeller halini alıyordu. Dauphine sokağı ile Neuf köprüsünün köşesinde, bir umumî helâ bile barikat inşasına yarıyordu. Buci sokağında bir antikacı, kapısının önünde kurulan barikatı sağlamlaştırmak için eski mobilya deposunu boşaltmıştı.

Fakat kurulan barikatlar içinde belki de en önemlisi, Mimarlık Okulu öğrencilerinin kurduğu barikattı. Quartier Latin'in göbeğinde, Saint-Germain ve Saint-Michel bulvar-

larının köşesinde kurulan bu barikat, iki metre kalınlığında, tamamen kaldırım taşlarından yapılmıştı ve biraz sonra «Ölüm Dönemeci» diye anılacak olan şehrin önemli bir kavşağını kesiyordu.

Comédie-Française'in karşısında, Univers kahve salonunun önünde, Molière'in yuvasının aktörleri de kendi barikatlarını kurmuşlardı. Tiyatronun deposunda buldukları her şeyi barikata yığdıkları halde, yine de bu kendilerine pek güvenilir bir engel gibi görünmemiş, bunun üzerine Alman zırhlı birliklerini etkilemek için psikolojik silâhlara başvurmuşlardı. Barikatın önüne dizdikleri boş varillerin üzerine, kocaman harflerle «Achtung Minen»(*) kelimelerini yazmışlardı. Bütün bir hafta boyunca hiçbir Alman tankı bu yalancı kaleye sokulmaya cesaret edemeyecekti.

Barikatların yerden biten mantarlar gibi bir anda fışkırıvermesi, Almanları hayret içinde bırakmıştı. O akşam feldwebel Hans Schmidtlapp, Bavyera'da çiftçi olan annebabasına yazdığı mektupta şöyle diyordu: «Paris sokakları, ilkbaharda ekilen tarlalara benziyor.» Barikatlar, 1. Waffenamt Kompanie O.K.W. (**) mensubu usta asker Willy Krause'nin de ilk defa ceza almasına sebep oldu. Bir Hotchkiss tankının topçusu olan Krause, Buttes-Chaumont sokağındaki bir barikatı yıkamadığı için, derhal piyadeye verildi.

Barikatların böyle birden yerden bitivermesi, albay Rol'u müthiş tatmin etmişti. Fakat bu bile asıl sorunu, yani can sıkıcı silâh sıkıntısı sorununu çözümlemeye yetmiyordu. Daha bir gün önce «Paris'in 200.000 ölüye bedel olduğunu» söylediği Chaban-Delmas'nın yardımcısı Lorrain Cruse'den «Bu ölülerin yarısının Alman olmasını sağlayacak imkânları yaratmasını» istiyordu. Roger Gallois'dan da bir ses-seda çıkmayınca, Rol doğrudan doğruya Paris içine paraşütle bol miktarda silâh indirilmesini istedi. Cruse'e öncelikle istediği şeylerin bir listesini verdi.

(*) Dikkat Mayın
(**) Silahlı Kuvvetler

Silâh ve cephaneden başka, 10.000 adet de Gammon (*) el bombası talep ediyordu. Beş ton plastik bombayla, binlerce metre Bickford sicimi de cabası. Fakat kat Rol bu istekleri hakkında hiç hayale kapılmıyordu. Çünkü Londra ile temasın Chaban-Delmas aracılığı ile sağlandığını biliyordu. Belki de istekleri hiçbir zaman Londra'ya ulaşamayacaktı.

Genç adam kabaca kapattı telefonu. Yvon Morandat çok tehlikeli bir görev için de Gaulle'e sadık 30 F.F.I., arıyordu. Fakat baştan aşağı silâhlanan Paris'te bir tekini bile bulamıyordu. Morandat, Alexandre Parodi tarafından «Iktidarı Alma Harekâtı»nda başlıca rolü oynamakla görevlendirilmişti. Bu rolü tek başına, ya da bu duruma yakın bir şekilde oynayacaktı. O gün Morandat'ya başbakanların ikametgâhı olan Matignon konağını işgal için yardım edebilecek bir tek kişi vardı, o da sarışın sekreteri Claire'di.

Alexandre Parodi biraz önce, Claire ve Morandat'nın bekledikleri Saint-Augustin sokağındaki küçük apartman dairesinde «Iktidarı Alma harekâtı»nı başlatmaya karar vermişti. Aylardan beri dikkatle hazırlanan, Londra tarafından onaylanan bu gösterişli manevra, hazırlayıcılarının nazarında bile, «komünistlere karşı çıkmak hedefini güden büyük bir psikolojik blöf»ten başka birşey değildi. Cholitz'in bir gün önce beklenmedik şekilde Parodi'yi serbest bırakması hayatını kurtarmıştı, ama siyasî rakiplerinin nazarında otoritesini sıfıra indirmişti. Parodi zaman kazanmak için yararlanmayı umduğu ateş-kes'in can çekiştiğini biliyordu. Anlaşmanın kesin başarısızlığa uğramasından önce, son bir hedefe daha ulaşmak istiyordu. Şimdi önemli olan, geleceği garanti altına almaktı. De Gaulle'cüler, cüretli bir hareketle, ayaklanma halindeki Paris'in başına Charles de Gaulle'ün hükûmetini resmen geçirip, komünistlerden önce ipi göğüslemeyi deneyecek-

(*) Obüs gibi, en ufak bir temasla infilâk eden plastik el bombası.

lerdi. Uzun bir süre önce, perde arkasında, Cezayir, ya da kurtulan Fransız topraklarından gelip, yedeklerin yerine oturacak de Gaulle'ün geçici hükûmetinin üyelerini bekleyen bakanlar tespit edilmişti. «İktidarı Alma Harekâtı», özellikle bu adamları bakanlık koltuklarına oturtmak ve kesin kurtuluş gününe kadar güvenliklerini sağlamaktan ibaretti. Parodi bu gölge kabinenin Matignon'da yapılacak ilk toplantısında, Paris'te bir Fransa Cumhuriyeti hükûmetinin varlığını kamu oyuna ilân edecekti. Dolayısiyle komünistler iktidara geçebilmek için, önce Parodi'nin adamlarını ortadan kaldırmak, de Gaulle ve hükûmetinin otoritesini resmen inkâr etmek zorunda kalacaklardı. Albay Rol'un komandoları buna kalkışacakları gün karşılarında gerçek bir muhafız kıtasından farksız biçimde örgütlenmiş binlerce insanla karşılaşacaklardı. Günlerden beri de Gaulle'cüler, Nemours ormanlarında saklanan silâhları alıyordu. Aynı yerde Delouvrier'nin adamları da «Yemeğini iyi yedin mi Jacquot?» kelimelerinden ibaret şifreli mesajı bekliyordu. Bu silâhlar, «hükûmet gücü»nü temsil eden polis, jandarma ve hazır kuvvetlerin güvenilir unsurlarına dağıtılıyordu. Charles de Gaulle gelinceye kadar kilit noktaları bunlar tutacaktı. Liderlerine, işgal ettikleri binaları belki de zor kullanarak savunmak durumunda kalacakları bildirilmişti. Hatta üzerlerine saldıracak olanların kuvvetli bir ihtimalle feldgrau (*) üniforması taşımayacakları bile duyurulmuştu.

Bu cüretli siyasî kumarın ilk kozunu oynamak için Parodi tarafından görevlendirilen genç sendikacı, Saint - Augustin sokağındaki apartmanının penceresindeki perdeyi yavaşça kaldırdı. Çekingen bakışlarla sokağı süzdü. Sokak Almanlarla doluydu. Apartman kuşatılmıştı.

Morandat birden sıçradı. «Hapı yuttuk!» diye mırıldandı. Demek kurtuluşa birkaç gün kala, Gestapo'nun eline geçecekti. Oysa Morandat yanılıyordu. Gördüğü çelik miğferli askerler kendisini tutuklamak için gelmemiş-

(*) Haki renk; asker üniforması

lerdi. Wehrmachtstreife (*) mensubu Hauptmann Otto Nietzki'nin komutasında, komşu bir randevu evinde asayişi sağlamak için burada bulunuyorlardı.

İçi rahatlayan Morandat aşağı indi. Claire'i arkasına alıp, başbakanların ikametgâhı olan Matignon'u işgal etmek üzere yola çıktı. Morandat'ya göre, bahis konusu konak olsa olsa Matignon caddesinde olabilirdi. Fakat Matignon caddesine varınca, Morandat ile Claire sâdece bir tek konak gördüler. O da gamalı haçlı bayraklarla bezenmişti; kapısında da Alman nöbetçiler bekliyordu. Morandat ıssız yolda tek başına yürüyen bir adama raslayıncaya kadar pedal çevirmeye devam etti. Bu, yaşını-başını almış, siyah fötr şapkalı, köpeğini dolaştıran bir beydi. Iyice sıkılan ve başbakanın ikametgâhını işgalle görevlendirilen genç de Gaulle'cü, adama hayret verici bir sual sordu. «Affedersiniz bayım, Matignon konağı nerede?» dedi.

13

EISENBAHN BEZIRK DIREKTION NORD (Kuzey Demiryolları Bölge Müdürlüğü) işçilerinden otuz dokuz yaşındaki Heinrich Hauser'in ise o sabah hiç yol sormaya ihtiyacı yoktu. Dev Hauser ve 48 arkadaşı, nereye gitmek istediklerini çok iyi biliyorlardı: yurda, Almanya'ya döneceklerdi. Batignolles garında makasları yönetmek için gönderildiği Paris'te, sekiz aydan beri, Hauser'in hayatı garla, kalmakta olduğu Clichy meydanındaki Soldatenheim (**) arasında geçiyordu. Bir gün önce, lokantanın koca salonunda, Hauser ve arkadaşları Paris'teki son gecelerini kutlamışlardı. Menüdeki spagetti garnitürlü gulaşla

(*) Askeri Devriye

(**) Kışla

birlikte gövdelerine indirdikleri şişe şişe şampanyadan sonra, iyice sarhoş olmuşlardı. Hauser biraz sonra hüzünlü bir sarhoşluğa kapılmıştı. Şampanya kadehi elinde, gözleri yaşlı, «Rhin, güzel Rhin kıyısında...» diye şarkı söylüyordu. Kadınlar orkestrasının kemanları ile eşlik ettiği şarkıya bütün salondakiler katılmıştı. Hauser ve arkadaşları ceplerinde kalan son işgal markları ile satın alabildikleri şarap ve konyak şişelerini dibine kadar boşalttıktan sonra, veda eğlencesini odalarında içmeye devam ederek tamamlamışlardı.

Hauser içkiden hâlâ sersem kafası, elinde Mauser'i, kemerinde iki el bombası ile, şimdi de komutanı Reichbahn Oberinspekteur (*) Wacker'in vaad ettiği kamyonu bekliyordu. Bununla Batignolles'daki işçileri gidip toplayacaktı. Şafaktan beri 813. Pionierkompanie'nin bir birliğine mensup adamlar, yüzbaşı Ebernach'ın tahrip ve imha planına dahil olarak, gar tesislerini mayınlamakla uğraşmışlardı. Hauser birkaç saate kadar her şeyin havaya uçacağını biliyordu. Arkadaşları ile beraber bu marşandiz garında tuzağa düşmekten ve çoktan semte hakim olan «tedhişçiler» tarafından temizlenmekten çekiniyordu.

Hauser bozuk olduğu için çalışamayan kamyonun yerine, tek marifetini kullanmaya karar verdi. Bütün savaş boyunca insana hiçbir zaman Demir Haç nişanı kazandırmayan bu işle uğraşmış, durmuştu: yani hep tren yürütmüştü. Hauser ve adamlarının kapandıkları ıssız ve bomboş garın hatlarından birinde eski bir lokomotifle, tek yük vagonu duruyordu. Hauser işte bu araçla Paris'ten doğuya doğru kaçacaktı. Kimse durduramazdı kendisini. Paris'in demiryolu şebekesini, doğduğu şehir olan Stuttgart'ın sokaklarından daha iyi tanıyordu.

Hauser makasçı mevkiine tırmandı ve gözü kapalı bile yapacağı bir manevrayı gerçekleştirdi: Bourget'den kendilerini doğru Strasbourg ve Almanya'ya götürecek olan yolu açtı. Hauser ve 48 arkadaşı, yorucu bir çalışma

(*) Başçavuş

gününden sonra evlerine dönen kendi halinde insanlar gibi, vagona yerleştiler. Lokomotif beyaz buharlar saçarak hareket etti, biraz sonra da şehirle beraber, tehlikesi de ufukta kayboldu. Kaçaklar için Almanya'ya varmadan önce artık bir tek tehlike vardı: Müttefik uçakları. Heinrich Hauser uzun bir süre vagonun arka penceresinden Montmartre'daki Sacré-Coeur'ün kubbelerinin, öğlen güneşi altında ışıl ışıl nasıl yandığını seyretti. Sonra uyuklamaya başladı.

Hauser biraz sonra gözlerini açınca, hayretle güneşin yön değiştirdiğini gördü. Şimdi olanca gücüyle lokomotifin önünde parlıyordu. Gözlerini oğuşturdu ve gece içkiyi fazla kaçırdığını düşündü. Ardından ayağa fırlayıp, arkadaşlarını sarsa sarsa feryada başladı: «Vay canına! Bu Allahın belâsı herifler makasları karıştırmışlar. Bizi Paris'e götürüyorlar!»

Yvon Morandat en sonunda Matignon konağını bulmuştu. Konak, Matignon caddesinde değil, Seine'in karşı kıyısında, Varenne sokağı, 57 numaradaydı. Bisikletlerini duvara dayayan Yvon ve Claire, birkaç gün önce Pierre Laval'ın siyah Hotchkiss arabasının ardından kapanan koca, yeşil kapıya yaklaştılar. Morandat otoriter bir tavırla kapıya vurdu. Gözetleme deliği açıldı. Ardında bir yüz belirdi. Morandat, muhafız komutanı ile görüşmek istediğini bildirdi. Meşe kapı kanadı, rezeleri üzerinde gıcırdayarak döndü.

Ortaya çıkıveren görüntü karşısında iki genç dehşetle ürperdiler. Çakıllı kumla kaplı iç avluda, silâh çatmış, el bombalarını siyah üniformalarının kemerlerine geçirmiş, Pierre Laval'ın 250 kişilik özel muhafız birliği bekliyordu. Morandat, Claire'in kolunu kavradı, telâşla avlunun bir köşesine saklandılar. Claire bu sırada el çantasından küçük bir keten kumaş parçası çıkardı. Bu, mavi-beyaz-kırmızı renkli bir pazubenddi. «Al tak şunu Yvon,» dedi. Bir ikincisini de kendi koluna taktı. Muhafız birliği ko-

mutanının avluyu geçip kendisine doğru yaklaştığını görünce, Morandat önce ne yapması gerektiğini düşündü. Parodi, «Karşı çıkarlarsa, itiraz etmeyin, hemen dönün,» demişti. Fakat Morandat o anda, «Karşı çıkarlarsa, buradan cesedim çıkar,» diye geçirdi aklından.

Iki sivilin karşısında duran kısa boylu subay, «Ben bu birliğin komutanıyım, dedi tok bir sesle, ne istiyorsunuz?»

Morandat becereceğini hiç tahmin etmediği kibirli ve otoriter bir sesle ve büyük bir ciddiyetle konuştu: «Fransa Cumhuriyeti geçici hükûmeti adına binayı teslim almaya geldim.»

Dört yıl süreyle Vichy hükümetine sadakatle hizmet eden ufak-tefek subay, derhal askerce bir selâm verdi. «Emrinizdeyim, dedi. Zaten ben öteden beri daima sadık bir cumhuriyetçiyimdir.» Ardından sert bir komut verdi. Adamları derhal esas duruşa geçtiler. Claire sırtında rengârenk yazlık elbisesi, Morandat da kollarını sıvadığı gömleği ile, hiç bozuntuya vermeden bu yaman savaşçıları denetlediler, sonra gösterişli binanın merdivenlerini çıktılar.

Basamakların yukarısında, beyaz elbiseli ve beyaz kravatlı, boynuna geçirdiği zincirin üzerinde, sallanan koca bir gümüş madalyon taşıyan Başbakanlık başkâtibi, genç çifti karşıladı. Büyük bir ciddiyetle, tıpkı yabancı bir devlet başkanının karşısında eğilir gibi, selâmını verdi. Beyaz eldivenli eliyle zarif bir hareket yapıp kendilerini binayı dolaşmaya davet etti. Önce Laval'ın giderken çekmeceleri açık bıraktığı odasına girdiler. Sonra özel daireleri dolaştılar. Pierre Laval'ın dört gün önce son banyosunu yaptığı muhteşem banyoya bir göz attılar. Başkâtip son derece saygılı bir sesle Morandat'ya banyonun bitişiğindeki yeşil salonun şahsî ikameti için uygun olup olmadığını sordu.

Morandat yeşil salonun ne olduğunu sordu. Beyaz eldivenli başkâtip hiç bozmadan, matbaacının oğluna cevap verdi: «Başbakanın yatak odasıdır efendim.»

Zanaatçı Germain Berton, Kırım sokağındaki sütunun ardında yere yatmış, saatine bakıyordu. Batignolles'dan gelen eski lokomotif yedi dakika sonra Buttes-Chaumont tünelinden çıkacak ve tüfeğinin menzili içine girecekti. On beş dakika önce F.F.I.'nin karargâhı haline getirilen Tandou sokağındaki ana okulunda telefon çalmıştı. Charonne gar şefi, Berton'a, Ivry'ye doğru yol alan bir Alman marşandiz treninin, Buttes-Chaumont tünelinden geçeceğini bildirmişti. Berton ve adamlarından üçü, bu hiç beklemedikleri ava saldırmak üzere derhal paçaları sıvamışlardı.

Bir saatten beri dönen tekerlekler, Heinrich Hauser ve arkadaşlarını, seçtikleri hedeften uzaklaştırıyordu. Lokomotifleri ve tek vagonu, «Güzel Rhin» kıyılarına doğru gideceği yerde, Direniş hareketinin kontrolü altına giren demiryolu şebekesinde yapılan manevralar sayesinde, şimdi Ivry'ye doğru yöneltilmişti. Biraz sonra Paris'i kuzeyden güneye doğru aşacaklar ve treni durdurmazlarsa, dosdoğru Amerikalıların içine düşeceklerdi. Hauser, demiryolu trafiği uzmanları için bunun savaşı pek şerefsizce bitirmek olacağını düşünüyordu.

Derken birden gece bastırdı. Tren Buttes-Chaumont garına girmişti. Germain Berton tünelin öbür ucunda silâhını omuzladı. Lokomotif arenaya çıkan bir boğa gibi tünelin ağzında göründü ve Berton'la arkadaşları silâhlarını ateşlediler. Makinist buharlar saçan lokomotifi geri çevirdi ve tekrar tünele soktu. Hauser'le adamları demiryoluna atladılar ve paralel yolda bir diğer konvoyun durduğunu gördüler. Hauser bir kibrit çakıp vagona yaklaştı. Kibritin alevinin ışığında vagonun üzerine yapıştırılmış, beyaz bir ilân gördü. Bunun üzerine hemen kibriti üfleyip söndürdü. İlânın üzerinde bir kurukafa, bir de «Achtung» sözcüğü vardı. Bir cephane vagonu ile beraber bu tünelde tuzağa düşürüldüğünü o zaman anladı.

Demiryolu işçisi Heinrich Hauser'in uzun yıllar için düzenlediği bu son gezi bitmişti. Üzüntülü bir tavırla ellerini yukarı kaldırdı ve Germain Berton'la adamlarının beklediği tarafa doğru yürümeye karar verdi.

Roger Gallois'nın yolculuğu da sona ermişti. Bir saman yığının ardında mevziye giren Alman askeri, olgun buğday başaklarının kapladığı tarlada ilerleyen bitkin Fransızı gözlüyordu. Bu, Gallois'yı ancak 400 metre ilerdeki bir grup Amerikalıdan ayıran son Alman askeriydi. F.F.I. şefi, Rambouillet civarında, Pussay kasabasına ulaşmak için saatlerden beri uğraşıp duruyordu.

Gallois olanca gücünün tükendiğini hissedince, son kozunu oynamayı kararlaştırdı. O da Alman askerini görmüştü, fakat yerinin anlaşılacağından çekinerek, üzerine ateş etmeyeceğini sanıyordu. Boğazı kuruyan, yüreği küt küt atan Gallois, sessizce ilerlemeye devam etti.

Kazanmıştı. Alman hatları çoktan ardında kalmıştı. Sevincinden çılgınlar gibi Amerikan askerlerine doğru koşmaya başladı. Ilk rasladığı asker bir çukurda eğilmiş, konserve kutusunun içindekini yiyordu. Gallois yanına varıp, avaz avaz haykırdı: «General Eisenhower'e Paris'ten bir mesaj getirdim!»

Amerikalı bu sözü işitince, önce kaşığını fasulye konservesiyle doldurdu, sonra başını kaldırdı.

«Ee, ne olmuş yani?» diye sordu.

14

GROSS PARIS haritasının önünde, mavi-gri yeni ve parlak üniformasını giymiş general von Choltitz'in yanı başında, Luftwaffe'den bir komutan duruyordu. Bundan dört yıl önce, tıpkı bugünkü gibi sıcak bir ağustos sabahı, Üçüncü Alman Hava Filosuna mensup uçaklar, tehdit dolu kanatları ile Fransa semalarını karartmıştı. İşte bu filonun temsilcisi, şu anda Choltitz'in yanında duran aynı subaydı. Uçakları dalgalar halinde Manş üzerine, Londra'ya, diğer Ingiliz kentlerine saldırmışlardı. Bütün bunlar

1940 yılı ağustosunda olmuştu. Bu Armada'dan arda kalan 150 kadar bombardıman uçağı, şimdi Meurice otelinden on kilometre kadar uzakta, Bourget havaalanının kum torbalarından meydana gelen barınaklarında duruyordu. Yokedilmekten kurtulmak için bu uçaklar bir süre sonra daha başka havaalanlarına, doğuya hareket etmek zorunda kalacaklardı. Fakat bu son ricattan önce, üçüncü filonun yeni komutanı, subaylarından birini Choltitz'e göndererek, Rotterdam, Londra ve Coventry gibi kentleri zaferler listesine yazan bir birliğe yeni bir şeref kazandırmasını teklif ediyordu.

Yeni komutan Generaloberst (*) Otto Dessloch, 18 ağustostan beri şişko ve yeteneksiz Feldmareşal Hugo Sperrle'in yerini almıştı. İlk kararlarından biri de, Gross Paris komutanına «Paris ayaklanmasını cezalandırmak için» Lutwaffe'nin yardımını teklif etmek olmuştu. Bunun için de son derece sade bir planı vardı. Plan geceleyin, Polis Müdüriyetinden çok daha geniş bir alan üzerinde uygulanabilirdi. Üstelik ne uçaksavarlar, ne de düşman avcı uçakları bu akını önleyemezdi. Gross Paris komutanlığına bağlı bölgelerde meydana gelen ayaklanmaları ezmek için bundan daha emin, köklü ve insafsız bir ceza olamazdı. Yeni komutan bombardıman uçaklarını dalgalar halinde kaldırarak şehrin kuzeydoğu kesimini tamamen haritadan silmeyi teklif ediyordu.

Subay şişman parmağı ile yoketmeyi teklif ettiği şehrin bu kesimi etrafında bir daire çizdi. Alan Montmartre tepesinden, Pantin semtine, Buttes-Chaumont'dan, Vilette depolarına kadar uzanıyordu. Kumandan burasını, Bourget'den sâdece 8 kilometre uzakta olduğu için seçmişti. Verdiği izahata göre, Bourget'nin yakınlığı her uçağın geceleyin on kere dönüş yapabilmesini ve Luftwaffe'nin başka yere götürmesine imkân olmayan bomba stoklarını eritmesini mümkün kılacaktı. Böylece, diye teminat da verdi, 800.000 kişinin yaşadığı bir kesimi, rekor denecek

(*) Orgeneral

kadar kısa bir zaman içinde yerle bir etmek mümkün olabilecekti. «Şafak söktüğü zaman, diye ekledi, Paris'in kuzeydoğu kesiminde sağ kalmış bir tek kedi ve köpek bile bulamayacaksınız.» Kısacası «küçük bir Hamburg» yaratılmış olacaktı. Choltitz bu kıyaslamayı hiçbir zaman unutamayacaktı. Çünkü o gün kabul ettiği adam da, bu ünlü liman şehrinde doğmuştu. Karısı ve iki çocuğu 27 temmuz 1943'teki «ateş gecesi»nde can vermişlerdi.

Luftwaffe kumandanının planının uygulamak için generalden istediği tek şey, bu kesimdeki askerlerini geri çekmesinden, kesimi aydınlatıcı füzelerle kesin şekilde belirtmesinden, su şebekesini, elektrik ve gazı kestirmesinden ibaretti. «Gerekirse, diye ekledi, hücumdan birkaç dakika önce halka ihtarda da bulunabilirim.»

Choltitz de o sabah «Parislileri boyun eğmeye zorlayacak» bir çare aramaktaydı. Alexandre Parodi ve iki yardımcısını bir gün önce serbest bırakmakla yaptığı jest, umduğu sonuçları vermemişti. Ayaklanmayı bastırmak şöyle dursun, bütün bütün yayılmasına yol açmıştı. Başkentin her tarafında barikatlar kuruluyordu. Generalin masasının üzerinde duran öldürülen Alman askerlerinin listesi, ayaklanmanın ne derece acı ve amansız olduğunun deliliydi. Isyancılarla bir ateş-kes anlaşmasına vardığı gün boyunca 75 kişi kaybetmişti. Oysa ayaklanmanın patlak verdiği gün bile, bu kadar çok insan ölmemişti.

'Dietrich von Choltitz'in ilk görevi, hiç kuşkusuz adamlarının güvenliğini sağlamaktı. Luftwaffe komutanının getirdiği teklif de kuşkusuz «kaba ve vahşiyane» idi. Fakat Parislilere «kendisini savunabileceğini ve ağır bir darbe indirebileceğini ispatlamak» zorundaydı. Bunu askerlerine karşı olan görevi için yapmalıydı. Choltitz ziyaretçisine akın planını incelemeleri için kurmaylarını görevlendireceğini bildirdi.

Üstü telgraflarla dolu koca XVI Louis stili masanın üzerinde, beyaz bir kâğıt duruyordu. Kâğıdın sol üst kö-

şesinde, Fransa Cumhuriyeti geçici hükûmetinin başkanı, resmî kâğıtlarının tek anteti olarak, sâdece üç kelime bastırmıştı. Masanın ardında oturan uzun boylu ve ciddî yüzlü adamın nazarında «General de Gaulle» kelimeleri, Fransa'nın egemenliğini temsil ediyordu. Rennes Polis Müdüriyetindeki odasında tek başına olan Charles de Gaulle, beyaz kâğıdın üzerini dolduruyordu: ince ve özentili yazısı ile, general Eisenhower'e hitaben son bir çağrıda bulunuyordu.

Bütün bir gece ve sabah saatlerinde, Parodi ve Chaban-Delmas'nın gizli telsiz vericileri, «Pleyel Violet», «Montparnasse Noir» ve «Apollo Noir», Müttefiklerin derhal Paris'e girmelerini isteyen telâşlı SOS çağrıları göndermişti. Bu mesajlardan birinde de Gaulle şunları okumuştu: Cumartesi başlatılan ve Direniş lehine sonuç veren ateş-kes'i bu akşamdan sonra uzatmak imkânsız. Yarın fecî denecek derecede eşitlikten uzak koşullar altında, Paris'te yeniden çatışma başlayacaktır.»

Charles de Gaulle'ün nazarında bu mesajlarda dile getirilen durum o derece ciddiydi ki, Müttefiklerin, ya da kendi kuvvetlerinin hiç gecikmeden başkente girmelerini hiçbir neden önleyemezdi. Her geçen saatin, kargaşalık ve anarşiye sürükleyeceği başkentte, siyasî rakiplerinin şansını arttırdığını çok iyi biliyordu. Kendisi şehre yetiştiği zaman, belki de vakit artık çok geç olacaktı. Charles de Gaulle bu tehlikeyi öylesine yakın görüyordu ki, o gün Fransa adına sonuçlarının ne olacağı hiç kestirilemeyecek kadar rizikolu bir karar aldı. Eisenhower'e yazdığı mektupta, «Başkentin Müttefikler tarafından işgali o derece gereklidir ki, şehirde bir takım sokak savaşlarına ve zarara sebep olsa dahi, buna girişilmelidir,» dedi.

De Gaulle bu mektubu, kendisine «sen» diye hitap eden pek ender birkaç kişiden biri olan, Monte Cassino'nun muzaffer komutanına, general Alphonse Juin'e emanet etti. Olumsuz cevap aldığı takdirde, Müttefik Komutası altında bulunan 2. Fransız Zırhlı Tümenini geri çekmek zorunda kalacağını ve bu birlikte Paris üzerine yürüyece-

ğini Başkomutana yüksek sesle bildirmesini de tembih etti.

Iriyarı Juin kapıyı ardından çeker çekmez, general de Gaulle bir başka kâğıt daha aldı ve bu sefer Leclerc'e hitaben bir mesaj yazmaya başladı. De Gaulle mesajında 2. Zırhlı Tümenin sabırsız komutanına, harekete geçmek üzere hazırlıklı olmasını bildiriyordu. Oysa tümene mensup bir birlik bu sırada Chartres katedralinin kulelerini uzaktan geçmeye başlamıştı bile. De Gaulle mesajında generali, Amerikalı üstlerinden alacağı emirlere, kendisi için ne kadar zor olursa olsun, itaat etmemeye ve sâdece Fransız hükûmetinin emrinde olduğunu bilmeye çağırıyordu. Eğer Eisenhower kendisini Paris'e göndermezse, bizzat de Gaulle bu komutu verecekti.

Müttefikler, Leclerc'in Paris üzerine yürümesine kuvvet kullanarak engel olurlarsa, Charles de Gaulle'ün Fransa başkentinde varlığını kabul ettirmek için bir çaresi daha kalıyordu. Nemours ormanlarında Paul Delouvrier'nin komandoları endişe ve sabırsızlık içinde B.B.C.'nin yayınından ayrılamıyorlardı. Darme-çatma pistlerinde her şey hazırdı. Çeteciler için, şifre cümlesi «Yemeğini iyi yedin mi Jacquot?» yu işitmek, harekete geçmeleri için kâfiydi.

Dietrich von Choltitz, yanakları al al, nefes nefese, Feldmareşal Model'in telefondaki sesini dinliyordu. Astlarına karşı daima takındığı küstahlığı ile Model, Gross Paris komutanını haşlıyordu. Dietrich yalnız şehirde düzeni sağlayamamakla kalmamış, dolaşan söylentilere göre, «tedhişçiler»le müzakereye bile girişmişti. Choltitz itiraz etmek istedi, fakat mareşal kabaca sözünü kesip, «yetkilerini aşmamasını» ikaz etti. Astından beklediği, «gerekli bütün çarelere başvurarak» şehirde düzeni sağlamasıydı. Yoksa «yüksek politika» yapmasını istemiyordu. Choltitz komutanına bu görevi yerine getireceğini bildirdi, fakat bunu fırsat bilip, defalarca vaad edilen tak-

viye gönderilmedikçe, duruma hakim olmayı becerememeyeceğini de belirtti. Bu uyarı Model'in çileden çıkmasına yetti. «Elinizde ne kadar kuvvet varsa, onunla yetinmeye bakın!» diye gürledi telefonda. Lâf dinlemeyen mareşal yine de Hollanda'dan gelen 48. Piyade Tümeninin bazı birliklerini Paris'e göndermeye razı oldu.

O.B. West komutanının sabırsızlığı ve öfkesi, ne kadar sinirli olduğunu gösteriyordu. Kırk sekiz saatten beri verdiği emirlerin hiçbiri, Führer'in bir cephe kurulması için ortaya koyduğu arzusunu gerçekleştirecek nitelikte olamamıştı. Führer'e aşırı bağlılığı ile tanınan bu adam, acaba ne diye Alman ordularının baş komutanının emrini uygulamamış ve kendi bildiğini okumuştu? Bunu açıklamaya imkân yoktu. (*) Bir gün önce, Speidel'in karşısında, birliklerinin Seine arkasına ricatı için öncelik tanınmasına karar vermiş, tam bu sırada yeni bir emir almıştı. Bu emir, en kesin bir şekilde ilk görevinin Paris köprübaşını savunmak olacağını belirtiyordu. Altında da III. Reish'in efendisinin bizzat kendi imzası bulunuyordu: «Gez: Adolf Hitler.» Emirde, «Model her ne bahasına olursa olsun ve Paris ne derece zarar görürse görsün, Paris köprübaşını savunacak ve tutacaktır,» deniyordu. (**) Hiç kimse Model kadar «her ne bahasına olursa olsun» deyimiyle telgrafın altında imzası bulunan insanın ne kastettiğini daha iyi anlayamazdı. Hitler, Paris'in, tıpkı Stalingrad, Smolensk ve Monte Cassino gibi, son askere kadar savunulmasını buyuruyordu.

Rastenburg'da akşam yapılan stratejik toplantıdan sonra gönderilen emir, O.B. West'e saat 23.30'da ulaşmıştı. Hitlerin mesajı Margival'e vardığı zaman, Model'in 5. Zırhlı Ordu'nun Seine'in ardına çekilmesi için gerekli önerileri çoktan gönderilmişti. Feldmareşalin harekâtı önlemek

(*) Amerikan ordusunun resmî tarihçisi Martin Blumenson'a göre, Model'in tutumu yalnız «anlaşılmaz» olmakla kalmıyor, ayrıca «affedilmez» bir davranış gibi görünüyordu. (Break out and Pursuit - US Army in World War II; European Theatre of Operations, cilt II - s. 598).

(**) West/Op no. 772 956/44 — Gez: Adolf Hitler.

için artık vaktin çok geç olduğu yargısına vardığı açıkça anlaşılmaktadır. Hitlerin Paris'e sevketmek istediği Panzer'ler, Seine nehrini aşmaya başlamıştı bile.

O.K.W.'nin titizliği ile Müttefiklerin devamlı ilerleyişi karşısında hep tartışma konusu olan kendine özge strateji anlayışı arasında kalan Model, çetin bir durumla karşı karşıyaydı. O pazartesi günü tek tesellisi, Paris önünde meydana getirdiği çıkmazın, sürekli olacağı görüntüsünü vermesiydi. Bu bölgede harekât şubesi sâdece düşmanın «önemsiz keşif faaliyeti»ni haber veriyordu. (*) O.B. West başkomutanı Fransız ordusundan sembolik bir kuvvetin bu sırada başkente doğru yola çıktığını bilmiyordu bile.

Aşağı Seine'de kendi manevralarına çok daldığı, ya da için için Paris uğruna verilecek amansız bir savaşın stratejik çıkarından endişe ettiğinde, Model o pazartesi günü akşamı, O.K.W.'ye Paris'i şehrin kuzey ve doğusundan savunmayı teklif etti. (**)

Model telefonu kapatmadan önce, Gross Paris komutanına son bir ihtarda daha bulunmayı unutmadı. «Şehirde asayişi sağlayın,» (***) diye tekrarladı. Model yirmi dört saat içinde ikinci defadır ki general von Choltitz'e iki zırhlı tümenin, 26. ve 27. Panzer tümenlerinin, takviye olarak Paris'e doğru yola çıktıklarını haber vermeyi unutuyordu.

15

DAHA O SABAH TARİHİ «Barikatlara!» çağrısının inim inim inlediği Paris sokaklarında, şimdi garip ve der-

(*) Army Group B Wachenmelding no. 6375/44.
(**) O.B. West no. 6390/44 - 18.00 - 21.8.44 - Model'den O.K.W.'ye.
(***) O.K.W. arşivleri - MS B034.

me-çatma kalelerin ardında korkulu bir başka ses yükseliyordu: «Tanklar geliyor!» Wehrmacht, sembolik bir meydan okuma olan barikatlar karşısında çılgına dönmüştü. Dört yıl önce şehrin anahtarlarını Hitler'e teslim eden bu zırhlı canavarları, yuvalarından dışarı çıkartıyordu. Her tarafta silâh tarrakalarma, top sesleri ve asfaltı kaldıran paletlerin korkunç gürültüsü karışmaya başlamıştı.

Can çekişen bir polisin «Silâhımı al, intikamımı düşmanın yanında bırakma!» diye seslendiği öğrenci Raymond Sarran, tankların geldiğini bizzat Almanlardan öğrenmişti. Sarran telefonunu açınca, Alman şivesiyle konuşan birinin, «Sayın F.F.I. subayı, ben Luxembourg komutanı albay Kayser. Kurduğunuz barikatı derhal bozmanızı istiyorum. Aksi halde tanklarımı üzerinize göndereceğim,» dediğini hayretle dinlemişti. Sonra toparlanıp, «Artık hiçbir şey isteyemezsiniz bizden albayım!» cevabını vermişti. Genç öğrenci on dakika sonra Soufflot sokağının köşesinde üç Panther gördü. Herbirinin taretine iki sivil Fransız bağlanmıştı. Parislilerin yangın şişelerinden korunmak için, Almanlar da bu canlı kalkanları kullanmayı düşünmüşlerdi.

Prens Eugène kışlasından çıkan tankların mitralyözleri ile taradıkları Voltaire bulvarında, iki kadın çılgınlar gibi koşuyordu. Kampa sevkedilen bir komünist milletvekilinin karısı olan Clara Bonte ile kızı Marguerite'in birer kulpundan tutup taşıdıkları çamaşır sepetinin içine yangın şişeleri doldurulmuştu. Bu şişeleri XI. bölgedeki belediyenin garip yardımseverler atelyesinde, semt kadınları hazırlamıştı. République alanının ardındaki pencerelerde mevziye giren kocaları da, şişeleri tankların üzerine fırlatmak için bekliyordu.

Alman demiryolu işçisi Heinrich Hauser'in Rhin kıyılarına doğru yola çıktığı Batignolles garının yanında, Paris'in öbür ucunda, isyancılar Choltitz'in tanklarına karşı gerçek bir demir yığını çıkarmışlardı. Saint-Ouen fabrikasında ele geçirdikleri bir Somua tankıydı bu. Bu tuhaf tank Belediye alanında görününce, halk taretine hemen

üç renkli bir bayrak çekmişti. Ellerindeki tek silâh, bundan ibaretti. Fakat Batignolles'luların «Somua» sı, Paris Direniş hareketinin elindeki bu tek tarruz silâhı, düşmana sâdece sessizce meydan okuyabiliyordu. Çünkü XVII. bölgedeki F.F.I.'ler, tankın mermilerini bulamamışlardı.

O gün Choltitz'in tanklarından daha başka tehlikeler de daha birçok Parisliyi tehdit ediyordu. Neuilly belediyesindeki kanlı çarpışmalardan sonra yakalanıp içine atıldığı altıgen Mont-Valérien kalesinin karanlık hücresinde, mezeci Louis Berty tanıdık bir ses dinliyordu. Üç yıl süreyle, hemen her gün, bu boğuk gürültü Nanterre'deki dükkânının en kuytu yerlerine kadar işitilmişti. Bu, idam mangasının salvosunun sesiydi. Mezeci biraz sonra kendisi için de bir tarraka işitileceğini çok iyi biliyordu.

Paris'in bir başka ucunda, başka bir kaledeki mahpuslar da kurşuna dizilmeyi bekliyorlardı. Vincennes'daki hendeklerde, polis memuru Georges Dubret ve arkadaşları, oynadıkları dramın yeni bir sahnesini yaşamaya başlamışlardı. Komiser Silvestri'yi katleden Oradour'un küçük «Führer»i, bir gün önce gömdükleri cesetleri tekrar çıkartmalarını ve «kendi cesetlerinin de içine sığacağı» daha geniş ve derin bir çukur kazmalarını emretmişti.

Paris'in göbeğinde, Luxembourg sarayındaki zindancılarının kendisini işe koştukları mutfağın penceresinden dışarı bakan sahte milis Pierre Pardou, omuzlarına birer kazmayla birer kürek almış sivillerin iki defa önünden geçtiklerini gördü. Bugün geçenler dört kişiydi. (*) Pardou biraz sonra silâh sesleri işitti ve zavallıların kendi mezarlarını kazdıktan sonra kurşuna dizildiklerini anladı. Silâh seslerini duyunca, Alman ahçı şişko Franz döndü ve ve belki yüzüncü defa, Fransızca söyliyebildiği tek cümleyi yeniden kullandı: «Var sen kurşuna dizilmek yarın. Ama var sen bugün temiz yıkamak bulaşık.» Aynı binada, iki kat aşağıda, Luxembourg sarayının gönüllü mah-

(*) O gün Luxembourg'da kurşuna dizilen dört vatansever. Jean Robaux, Henri Bessot, André Monnier ve Arthur Pothier idi.

pusu elektrikçi Marcel Dalby de silâh seslerini işitmişti. Üç günden beri Senato'nun elektrik tesisatında on yedi saat süren elektrik kesilmelerine sebep olmuştu. Bu on yedi saat içinde binanın mahzenlerinde patlayıcı maddeleri yerleştirmek için hava basınçlı kazmalarla toprağı kazan Todt örgütünün adamları, işi tatil etmek zorunda kalmışlardı. Fakat Dalby, Wehrmacht'ın tahripçilerine karşı tek başına verdiği savaşı daha fazla sürdüremiyeceğini, her seferinde kurtarmak için hayatını tehlikeye attığı sarayı yıkılmaktan kurtaramayacağını düşünüyordu.

Seine'in karşı kıyısında, Luxembourg'un sekiz cepheli kubbesinin bir kilometre kadar uzağında, sabırsız biri, Meurice otelinin kırmızı halı kaplı birinci katını arşınlayıp duruyordu. Yüzbaşı Werner Ebernach ile 813. Pionierkompanie'ye mensup adamları, altı gün içinde hemen bütün işlerini bitirmişlerdi. Saint-Cloud'daki yeraltı geçidi «Pilz»de depo edilen torpillerden yararlanarak, 12 ton patlayıcı maddeyi bütün şehre eşit olarak dağıtmışlardı. Endişeli iki polis Edgar Pisani'ye gelip, Almanların Cité adasındaki köprüleri dinamitlediklerini haber vermişlerdi. Hatta Ebernach büyük bir gayretkeşlik içinde, sonradan, asteğmen von Arnim'e itiraf edeceği şekilde, Paris'in sembolü olan Eiffel kulesini de uçurtmak için patlayıcı madde hazırlanmasını emretmişti. Yüzbaşı Ebernach istenen tahribatı sağlayacak infilâklerin başlaması için fitilleri ateşleme emrini bekliyordu. Fakat ateşli istihkâm subayı o gün boşyere general von Choltitz tarafından kabul edilmeyi bekleyecekti. Choltitz yaveri aracılığı ile kendisine, «hazırlıklarına devam etmesi ve emirlerini beklemesi» için haber salmakla yetindi.

Gün sona ererken, yeni bir sağanağın ilk damlaları ile birlikte, kuşkulu şehirde olağanüstü bir dedikodu dolaşmaya başlamıştı. Bac sokağındaki küçük dairesinde André Roussin adında genç bir tiyatro yazarı, günlüğüne şunları yazıyordu: «Korkuyla başlayan bugün, ümitle sona eriyor. İki Amerikan tümeninin Rambouillet'ye vardığı anlaşılıyor. Amerikalılar yarın Paris'te olacaklar.»

Amerikalılar gerçekten de Rambouillet'deydiler. Yalnız André Roussin günlüğünde bunların sayısını biraz abartmıştı. Çünkü Amerikalılar yalnızca üç kişiydiler. Üstelik hiçbirinin Rambouillet'de resmen bulunmaya yetkisi yoktu. Biri, David Bruce adında, Virginia'lı, uzun boylu ve ciddî bir albaydı. Amerika'nın ünlü gizli istihbarat servisi O.S.S.'in (*) bütün Avrupa'dan sorumlu şefiydi. Onun ele geçirilmesi, Almanlar için herhalde yeraltı savaşın en büyük ganimeti sayılabilirdi. Ikincisi, «Red» Pelkey adında, inatçı bir cip şöförüydü. Üçüncüsüne gelince, o da Fernand Moulier, André Rabache ve Pierre Gosset'nin bir hafta kadar önce Normandiya'da bir otel masasında sızdırıp bıraktıkları iri-yarı harp muhabiriydi. Ernest Hemingway Paris yarışında Fransız meslektaşları tarafından yenilmişti, ama yine de Fransa başkentine ilk giren Amerikalı gazeteci olmak için yemin etmişti.

Paris yolunda ilk işi, Parislilerin hafta sonu tatillerinde pek rağbet ettikleri Rambouillet'deki bir hanı, «Grand Veneur» otelinin barını «hürriyetine kavuşturmak» olmuştu. Bara oturup, bir sandık el bombası, bir tüfek, otelcinin en iyi konyağından bir şişe ve bir de «Michelin karayolu haritası» getirtmiş, bunları sağa-sola gelişigüzel yerleştirdikten sonra, haritanın üzerinde civardaki Alman kuvvetlerinin yerlerini işaret etmişti.

Müttefik öncü birliklerinden kırk sekiz saat ilerde bulunan üçlü kurtarıcı ekip, Alman hatlarının tam ortasındaydı. Bruce, «Ne zaman başımızı çevirsek, etrafta feldgrau üniformalı adamlar bitiyor ve gelip teslim oluyorlardı,» diye o günü hatırlamaktadır. Hemingway bunun üzerine bir oyun düzenlemişti. Askerlere pantalonlarını indirttikten sonra, mutfağa sokmuş, oteli dolduran ve sayıları giderek artan F.F.I.'ler için patates soydurtmaya başlamıştı.

Birden bire bu ilginç Amerikalının komutası altına giriveren F.F.I.'ler için Hemingway sâdece «yüzbaşım»dı.

(*) Office of Strategic Service.

Paris'in kurtulduğu gün ise, Fransız askerlik tarihinin en hızlı terfilerinden biri gerçekleşecek ve Hemingway, «generalim» olacaktı.

16

SALONU SÜSLEYEN gravürlerin yaldız çerçeveleri içindeki güleç keşişler, gülmekten vazgeçmişlerdi sanki. Daire sahibinin yaktığı altı şamdanın ışığı altında, gömleklerinin kollarını sıvamış adamlar, hararetli hararetli tartışıyorlardı. Bayan Alphonse Juge, mutfaktan seslerini işitiyordu. Bu tarihî toplantıya katılanlara o gün limonatadan başka bir şey ikram edemediği için, kendisini hiçbir zaman bağışlamayacaktı.

Parc-Montsouris caddesindeki bu dairede toplanan bayan Juge'ün konukları aslında içmeyi falan düşünecek halde değillerdi. Gestapo zindanları hariç, bu kadar çok Direniş hareketi lideri hiçbir zaman bir araya gelmemişti. Direniş hareketi üyeleri arasında herhalde bu kadar gürültülü tartışma da hiç olmamıştı.

O akşamki tartışmanın temelini, uygulamada çoktan çiğnenen Nordling'in ateş-kes anlaşmasına verilecek yeni çehre teşkil ediyordu. Bu konuda bir karar vermek için, de Gaulle'cüler ve komünistler bir araya gelmişlerdi.

General Chaban-Delmas, Alexandre Parodi'nin yanında, anlaşmayı Verdun'deki bir siper gibi hararetle savunuyordu. «Ateş-kes'i kabul etmekle, Direniş hareketi general Choltitz'le bir gentlemen's agreement (*) yapmıştır,» diyordu. Bu deyim, kıyamet kopmasına yetti. Öfkeli bir ses, «Bir katille gentlemens agreement yapılmaz!» diye haykırdı. Bu sözü eden adamı yakasından kavrayan güçlü ragbi oyuncusu, hırsla bağırdı: «Sizin bütün istediğiniz

(*) Centilmen Anlaşması anlamında, İngilizce deyim.

150.000 Parislinin kanına girmek!» (*) Bu lâf üzerine toplantıda hazır bulunan komünistlerin başı mimar Roger Villon, küçümseyen bir edayla şöyle dedi: «Bu kadar korkak bir Fransız generaline şimdiye kadar hiç rastlamamıştım!» Birden yere düşüp kırılan bir camın şangırtısı tam bu sırada işitildi. Bütün gürültüleri bastıran bu şangırtıyı, derin bir sessizlik izledi. De Gaulle'cü gazeteci Jacques Debû-Bridel, eski bir parlamenter hilesi kullanmıştı. Kırılan cam sesinin sinirleri gevşettiğini bildiği için, çerçeveli camlardan birini kırmıştı. Derken komünist olmadığı halde bir adam ayağa kalktı ve sakin, ciddî bir sesle, Chaban-Delmas tarafından ileri sürülen kanıtları teker teker çürütmeye başladı. Bu adam, Fransa'nın ünlü ailelerinden birinin adını taşıyordu. Kont Jean de Vogüé üç yıldır bütün yaşantısını geçirdiği zarif salonlardan uzakta, bir işçi banliyösünde, gizli olarak hayatını sürdürüyordu. Yağmurlu bir gün annesinin kaldığı konağın önünden geçerken, kadınla burun buruna gelmiş, yüreği burkularak, tanınmamak için ıslak fötr şapkasını gözlerinin önüne kapatmıştı. Şimdi de bu aristokrat, bedeli ve sonuçları ne olursa olsun Almanlarla savaşmak için can atan binlerce Parisli adına konuşuyor, «Barikatlarda 1940'ın utancını sileceğiz,» diyordu.

Onun bıraktığı yerden, sözü Roger Villon aldı. Birkaç kuru ve kesin cümleyle, Parodi ve de Gaulle'cülerin kabul ettirmek için çok uğraştıkları ateş-kes anlaşmasına son darbeyi indirdi. «De Gaulle, 1940 mütarekesini reddetmişti! diye gürledi. Komünistler ne diye 1944 mütarekesini kabul etmek zorunda olsunlar? Bu seferki mütareke generalin işine geldiği için mi?» Villon daha sonra sert ve düşmanca bakışlarını Parodi'ye dikip, de Gaulle'cülerin iktidar organlarını ele geçirmek için giriştikleri manev-

(*) De Gaulle'cülerle komünistler bayan Juge'ün yemek salonunda tartışırlarken, general Koenig de BBC radyosu aracılığı ile Paris halkına yeni bir çağrıda bulunuyordu. Ayaklanmanın, pekçok Fransızın boşuna ölümüne sebep olacağını söylüyor, «Parisliler, biraz daha sabredin...» diyordu.

raları da öğrenmiş olmanın verdiği kızgınlıkla, şehrin duvarlarını de Gaulle'cüleri «halkı arkadan vurmakla» itham eden afişlerle donatacağı tehdidinde bulundu.

En sonunda oylamaya geçildi. Eşyaları eskimiş yemek salonunda, oy birliği ile Nordling'in ateş-kes anlaşmasının reddedilmesi kararlaştırıldı. Alexandre Parodi yine de rakiplerinden son bir taviz daha kopartabildi. Ateş-kes'in reddedildiği ancak ertesi gün açıklanacaktı. Yerinden kalkıp ceketini giydi. Gözlerinden aşağı öfke ve üzüntüden yaşlar akıyordu. «Tanrım! diye zor işitilen bir sesle mırıldandı, Paris baştan aşağı yakılıp yıkılacak!» Villon karşısındakini küçümseyen bir ifade ve zaferinin verdiği sarhoşlukla bağırdı: «Olsun! 1940'ın utancını bir daha yaşamaktansa, Paris de ikinci bir Varşova olsun, daha iyi!»

O gece Paris damlarının altındaki yuvalarında, de Gaulle'cülerin gizli telsiz vericileri, «Apollo Noir», «Montparnasse Noir» ve «Pleyel Violet», endişe dolu mesajlar geçmeye devam ettiler. Paris'i artık sâdece Müttefiklerin şehre girişi kurtarabilirdi.

17

DIETRICH VON CHOLTITZ böylesine yalnız bir gece daha geçirmemişti. Sadık hizmeteri onbaşı Helmut Mayer, yirmi yıl sonra bile, yedi yıldır aralıksız hizmet ettiği efendisinin ilk defa o gece kendisine kızdığını unutmayacaktı. Helmut yatağını yapmak için odasına girdiği zaman, Choltitz, Defol! Rahat bırak beni! diye bağırmıştı.

Paris'in kaderini elinde tutan kısa boylu general, gövdesi çıplak, sıkıcı sıcak nedeniyle güçlükle nefes alıyor ve vicdanı ile tek başına olduğunu hissediyordu. Bu yalnızlığa çare olabilecek tek kişi, yeğeni Adolf von Carlowitz de gitmişti. General, onun da bu saatte Baden-Baden'de olacağını düşündü.

Choltitz açık pencereden, uzaklardan silâh seslerinin işitildiği Tuileries'nin ağaçlarının hareketsiz siyah çizgisini seyrediyordu. Her patlama, vicdan azabı gibi içini kavuruyordu. Şimdiye kadar içinde yaşadığı çok iyi örgütlenmiş âlemin gümbür gümbür yıkıldığını hissediyordu. Onarılması imkânsız bir eyleme girişmeden düzeni sağlamak ümidiyle Nordling'in ateş-kes anlaşmasına güvenmiş ve Direniş örgütü liderlerini serbest bırakmıştı. İşittiği silâh sesleri ise, başarısızlığının büyüklüğünü gösteriyordu.

Artık Model de, Berlin de, düşmanla müzakere ettiğini öğrenmişlerdi. O.K.W. tarafından verilen tahrip emirlerini de hâlâ yerine getirmemişti. Çalışma odasının bitişiğinde, O.K.W.'nin dört tahrip uzmanının hazırladıkları dosyalar, bir yığın halinde duruyordu. Bunların hiçbirini açmamıştı. Gross Paris komutanı, Feldmareşal von Kluge'nin Paris bölgesindeki endüstri tesislerinin tahribi için verdiği emirden dört gün, Jodl'un da telefonda aynı emri yüksek sesle tekrarlamasından yirmi dört saat sonra, hâlâ bir tek fabrikayı bile havaya uçurmamıştı. Hatta kendisine çalışmaları bittiğini haber vermek için gelen yüzbaşı Ebernach'ı kabul etmek bile istememişti. General von Choltitz yirmi dokuz yıllık askerlik hayatında ilk defa vicdanına, üstlerin itaatsizlik edip etmediğini soruyordu.

Bu fikir aklına takılınca, dehşet verici bir görüntü belirdi önünde. Rastenburg treninde rasladığı Reichleiter'in simasıydı bu. Adamın bahsettiği insafsız «Sippenhaft» kanunu, telefonun ve «Fransa-Prusya Savaşı Tarihi» adlı kitabının yanında, deri bir çerçeve içinde fotoğrafları duran insanları tahdit ediyordu. Uberta ve iki kızının yanında, sâdece en küçük evlâdı Timo yoktu. Dört yıldan beri başucundan ayırmadığı bu fotoğraf çekildiği zaman, o henüz doğmamıştı.

Acaba sıkıcı ve boğucu havadan mı, yoksa şimdiye kadar görevinin gereğini yerine getirmemiş olmanın inancının giderek ruhunu kaplamasından mı, her nedense, Choltitz birden kendisini son derece bitkin ve cesaretsiz hissediyordu. Loş odada bir aşağı-bir yukarı dolaşmaya

başladı. Sırtından aşağı iri ter tanecikleri süzülüyor, kemerinden içeri akıyordu. Bulaşıcı hastalık gibi yayılan ayaklanma karşısında, komutanlığını gerektiği etkenlikle yapmadığı konusunda üstlerinde belirmeye başlayan kuşku karşısında, tek bir çıkar yolu vardı: kudretini göstermek! Gündüz kabul ettiği Luftwaffe komutanının sözleri bu sırada aklına geldi. Bu silik subayın teklif ettiği planın hiç olmazsa bir meziyeti vardı: basit ve uygulaması kolaydı. O gece bu subayla bombardıman uçakları ve von Choltitz arasında pek kısa bir mesafe vardı. Sâdece yatağının başucuna kadar yürüyecek, ailesinin fotoğrafının durduğu komodinin üzerindeki siyah telefonu açacaktı. «Ayaklanmayı bastıracak yoğun bir bombardıman» fikrini iyice benimsemeye başlamıştı. Ancak böyle bir eyleme girişmekle, daha önceki bombardıman ve Müdüriyete taarruz kararlarını iptal etmekle işlediği hatayı affettirebilirdi.

Choltitz açık penceresinin önünde durup, göğsü daralarak, tek hakimi olduğu şehrin belirsiz gölgelerini seyre daldı. Ilerde, güneye doğru, belirsiz bir çatının altında, bir avuç ateşli adam ölünceye kadar kendisiyle savaşmak kararı alıyordu. Silâh tarrakaları kesilmişti. Sıvastopol'u ateş yağmuru altında ezen general, penceresinden kaldığı yerin önünde nöbet tutan devriyelerin adım seslerinin insana güven veren gürültüsünü işitiyordu. Ve şehirde düzeni sağlamak için acaba ne kadar yeri yıkmak gerekeceğini düşünüyordu.

O gece general von Choltitz'in zihnini uğraştıran daha başka düşünceler de vardı. Gördüğü eğitimin ilkelerinden hiçbir zaman şüphe etmemiş, askerlik mesleğini seçerken, benimsediği düzey değerlerinden hiç kuşkulanmamıştı. Bütün Almanlar gibi, o da Hitler'e ve Almanya'nın alın yazısına inanmıştı. Fakat bugün, kırk dokuz yaşında, mesleğinin doruğunda iken, beyninde bir takım şüpheler doğmaya başlamıştı. On beş gün önce, Rastenburg'daki penceresiz bunker'de, müthiş bir şey öğrenmişti: III. Reich'ın mutlak hakimi Adolf Hitler, bir deliydi ve

emindi böyle olduğundan. Choltitz, Hitlerin yanında geçirdiği uğursuz yarım saat içinde, artık Almanya için bir mucize beklenemeyeceği, ülkesinin izlediği yolun, onu tarihinin en büyük yenilgisine sürüklediği inancına varmıştı.

Bugün de, aklını kaçırdığından emin olduğu adamın emriyle, gerekli ve istediği imkânları alamadığı için askerî yönü birden şüpheli görünmeye başlayan bir görev yüklenmişti. Paris'i yerle bir etmek bahasına olsa bile düşmana karşı savunmak, mazur görülebilecek bir askerî eylemdi. Fakat dünyayı harikalarından birinden mahrum etmek için şehri haritadan silmeye kalkışmak, budalaca bir cinayetti. Gross Paris komutanı, Hitler, Jodl ve Model'in kendisinden bunu istediklerinden artık şüphe etmiyordu. Dietrich von Choltitz, aradan yirmi yıl geçtikten sonra, o gece vicdanında meydana gelen mücadeleyi hâlâ büyük bir heyecanla hatırlamaktadır. Verilen emirlere içgüdüsüyle itaat etmek ve karşısında beliren kıyamet günü görüntüsü arasında, amansız bir ikilemin kurbanı olmuştu. Tarihin, Paris'i yıkan adamı asla affetmeyeceğini biliyordu. Ama bu inançtan da fazla, yerle bir edeceği şehrin yıkıntıları üzerinde, bir darağacında sallanan cesedinin görüntüsü, fikrini etkiledi. Sık sık yüz yüze geldiği ölüm karşısında, Choltitz hiçbir zaman özel bir kaygı hissetmemişti. Ancak bu ölüm, şerefli askerlerin ölümüydü. Yoksa iğrenç suçluların değil. Birkaç saat önce, tahrip emrini teyid eden Jodl'un telgrafını aldığı zaman, koca elini yaverinin omzuna koyup, şöyle mırıldanmıştı: «Arnim'ciğim, benim için artık son köprünün üstüne çıkıp, yıkıntıları arasında gömülmekten başka yapılacak hiçbir şey kalmadı.»

Bu ikilemden kurtulmak için, Choltitz tek çıkar yol görüyordu. Beklediği takviye gelmediğine göre, bu çıkar yol, Charles de Gaulle, Leclerc ve daha pekçok Fransızın ümitsizce gerçekleştirmeye çalıştıkları şeydi: yani Müttefiklerin derhal Paris'e girmesi. Gross Paris komutanı sabah 1. Ordu Komutanı general Kurt von der Chevallerie'nin ziyaretini kabul etmişti. Bizzat bu generalin ağzından, o güne kadar Versailles'la Arpajon arasında ye-

dekte tutulan 1. Ordu birliklerinin daha güneyde, Melun - Fontainebleau bölgesinde mevziye girmek emrini Model'den aldıklarını öğrenmişti. Choltitz böylece Paris yolunun eğer Müttefikler isterlerse, kendilerine açık olacağını anlamıştı. Çünkü ciddî hiçbir kuvvet taarruzu durduramazdı.

Bu sırada çalan telefon, generali düşüncelerinden ayırdı. Penceresini kapattı, perdeyi çekti ve ışığı yaktı.

Choltitz telefonda kendisini arayanın, Gross Paris komutanlığına getirilmesini sağlayan ordu personel dairesi şefi general Wilhelm von Burgdorf olduğunu hemen anladı. Bundan iki yıl önce, küstah personel dairesi başkanı, Sivastopol'un muzaffer fatihine şöyle demişti: «Emrimde o kadar çok general var ki, bunları domuzları beslemek için bile kullanabilirim.» Şimdi de O.K.W.'nin dosyalarında yeteri kadar general kalmadığını bildirmek için Choltitz'i arıyordu. General von Choltitz'in Paris'in dış savunmasını sağlayacak birliklere komuta etmek için istediği general rütbesinde bir subay bulunamadığından, Hitler, yarbay Hubertus von Aulock'u tuğgeneralliğe yükseltmişti. Burgdorf bunu haber veriyordu. Gross Paris komutanı beş gün önce Saint-Cloud'da bir villada, aynı yarbayla karşılıklı şampanya içmişti.

Choltitz yardımı için general Burgdorf'a teşekkür etti ve telefonu kapattı. Sonra yatağına uzanıp bakışlarını tavana dikti ve düşünmeye başladı. Uzun bir kararsızlıktan sonra, kendisine son bir süre daha tanımayı kararlaştırdı. Bourget'ye telefon edip bombardıman için Luftwaffe'yi uyarmadan önce, yirmi dört saat daha bekleyecekti. Bu kararı aldıktan sonra, çok daha basit bir askerî sorunu çözümlemek için yeniden düşünmeye daldı. «Ayaklanma halindeki şehirde Hubertus von Aulock için general apoletlerini nereden bulacağım?»

18

ROGER GALLOIS IÇIN GÜN, son bir sürprizle bitiyordu. Sımsıkı kapatılmış çadırının içinde, karşısına çıkacağı «the important American» (*) ın kim olacağını düşünüyordu. Bu esrarengiz karargâha ulaşmadan önce geçirdiği tehlikeli ve hareketli saatlerin yorgunluğuna hiç aldırmadan, hedefe ulaşmanın neşesini çıkartıyordu.

Ilk Amerikalı asker tarafından kayıtsızca karşılanışından sonra, Gallois'yi kendisiyle konuşması yasaklanan bir şoförün yönettiği bir cibe bindirmişlerdi. Iki saat süreyle, hayret ve şaşkınlık içinde, Amerikan ordusunun sonu gelmeyen birlikleri arasından geçmişti. Cip en sonunda bir sürü çadırın kurulduğu bir düzlüğe varmıştı.

Biraz sonra saçları karmakarışık, gömleğinin ekleri pantalonun dışına çıkmış, gözleri uykudan şişmiş, iri yarı biri, kapatıldığı çadıra girmişti. «Özür dilerim, uyuyordum,» demişti önce. Sonra ağır ağır Fransızı süzerek sormuştu: «Okey, sizi dinliyorum. Nedir bana söyleyeceğiniz?»

Gallois olanca vatanseverliği ile Paris'teki durumu anlatmaya başladı. Konuşmasını bitirince, Amerikalı kara gözlerini üzerine dikip, «Siz bir askersiniz, ben de askerim, dedi. Size bir asker gibi cevap vereceğim.» Esrarengiz Amerikalının cevabı, hayır'dı. Nedenini de izah etti. Her şeyden önce Müttefiklerin hedefi, Almanya ile savaşmaktı, başkent işgal etmek değil. Ayrıca Direniş hareketi gerekli izni almadan ayaklanmayı başlattığına göre, «bunun sonuçlarına da razı olmalıydı.» Müttefik orduları bile akaryakıt sıkıntısı çekerken, bir de Paris'in ihtiyacını karşılamak sorumluluğunu üzerlerine alamazlardı. Bunları söyledikten sonra elini Fransıza uzattı ve tekrar yatmaya gitti.

Adamın sesinin tonu o kadar kaba ve kestirip atan

(*) Önemli Amerikalı, Amerikan yetkilisi

bir nitelikteydi ki, sanki yeni bir teşebbüse imkân vermeyecekti. Gerçekten de bu Amerikalı istese yeni teşebbüsleri önleyebilirdi. Çünkü Gallois'nın gece yarısı uykudan uyandırdığı, saçı-başı darmadağınık general, Patton'un ta kendisiydi.

Roger Gallois için Paris'in ikinci bir Varşova olmasını önleyebilecek son ümit de sönmüş oluyordu. Sonradan bunun hayatındaki en büyük hayal kırıklığı olduğunu hatırlayacaktı. O derece üzülmüştü ki, Amerikalının tekrar çadırına döndüğünü bile farketmedi. Patton nedense birden yatağından kalkmış, gelip Fransıza Laval'a kadar uzanmasını ve oradaki bir başka Amerikalı generali görmesini salık veriyordu.

Laval yakınında, bir başka karargâhta, bir başka çadırın içinde, bir başka Fransız da, Paris'i tehdit eden tehlike hakkında kuruntulanıyordu. Çadır yatağının üzerine oturan Lebel adındaki bir albay, bir fenerin ışığında, ülkesinin başkenti üzerine duygulu bir çağrıyı kaleme alıyordu. Kullandığı kelimeler de, en az Charles de Gaulle'ünküler kadar telâşlıydı. «Amerikan ordusu, ayaklandığını bildiği Paris halkının yardımına koşmazsa, Fransa halkı bunu asla affetmeyecektir,» diye yazıyordu. Amerikan ordusu nezdinde irtibat subayı olarak görev aldığından, beri, albay Lebel ilk defa üstleri nezdinde bir teşebbüste bulunuyordu. Fakat ertesi gün, 12. Ordular Grupu komutanı general Omar Bradley'in, başkomutanla bir randevusu vardı. Mütevazi Fransız albayı Paris'in kaderinin bu toplantıda çizileceğinden o derece emindi ki, yazdığı kişisel mesajı Bradley'in belgeleri arasına sokuşturmayı kararlaştırmıştı.

19

YARBAY CHUCK HEFLIN ÜRPERDI. Gece serin ve rutubetliydi. Isınmak için kahve ocağının üzerinde ellerini oğuşturdu.

Barakasının basamaklarından, tepenin sırtında komuta ettiği «carpet-baggers» filosuna mensup B 24 uçaklarının uzun dizisini görebiliyordu. Tepenin ardında, vadinin içine büzülmüş küçük Ingiliz kasabası Harrington uzanıyordu. Uçakların çevresinde bir takım gölgeler dolaşıyordu. Bunlar Cuck Heflin'in birkaç saat sonra işgal altındaki Avrupa'ya atmak üzere 100 kiloluk sandıkları silâh ve cephane ile dolduran adamlarıydı.

«Carpet-baggers» filosunu meydana getiren 3000 kişilik kuvvet, son derece usta bir birlikti. 1943 ocak ayından beri işgal altındaki Avrupa toprakları üzerine 300'den fazla çıkış yapmışlardı. Fransız, Belçika, Hollanda, Norveç ve Polonya mukavemetçilerine paraşütle tonlarca silâh ve cephane atmışlardı. Fakat bu sabah hazırlandıkları görev kadar hiçbiri, kendilerine zor gelmemişti. Bu harekâta «Baggers harekâtı» adı verilmişti. Görev gündüz vakti gerçekleştirilecekti ve Heflin'in adamları 150 metre yükseklikten, bazıları bir futbol sahası büyüklüğünde bile olmayan alanlara isabet kaydedeceklerdi.

Albay Rol partiyi kazanmıştı. Silâh istemek için yaptırdığı telsiz yayını dikkate alınmıştı. Birkaç saat sonra, Ingiltere'de hava aydınlanır aydınlanmaz, «Carpet-baggers» filosundan 130 adet B 24 uçağı, üslerinden havalanacaktı. Savaş tarihinde eşi görülmemiş bu harekât sırasında, Paris'in göbeğinde, Boulogne ormanında, Auteuil ve Longchamp hipodromlarına, Invalides bahçelerine, République alanına 200 ton silâh yağdırılacaktı... Hatta kuşatma altındaki Polis Müdüriyetine bile.

Albay Lebel için bu pis ve traşı uzamış Parislinin

birden çıkagelişi, ilâhi bir olaydı. Lebel birkaç saat sonra, tam 6'da, EAGLETAC'ın genel karargâhında, üstü olan 12. Ordular Grupu 2. Şube başkanı general Edwin Siebert ile son bir görüşme daha yapacaktı. Görüşmeden hemen sonra general, Bradley ile beraber Eisenhower'in karargâhına hareket edecekti. Burada yapılacak toplantıda da Paris'in kaderi kararlaştırılacaktı.

Siebert kırk sekiz saatten beri Müttefik ordularının stratejisinde bir değişiklik yapmayı ve derhal Paris üzerine yürümek fikrini reddediyordu. Fakat Lebel, Roger Gallois'nın beklenmedik gelişinin, belki fikir değiştirmesine yarayabileceğini ümit ediyordu. Kuşatılan şehirden kaçan birinin anlatacakları, kendi kanıtları ne kadar ateşli olursa olsun, yine de daha etkili sayılırdı.

Gallois da çok kritik bir döneme girdiklerini hissetti. General Patton'un bir gün önceki «hayır»ının kesin olmadığını anlamıştı. Amerikalılar ona bir fırsat daha tanıyorlardı.

«Paris halkı, diye duygulu bir sesle konuşmaya başladı, başkenti Müttefiklere teslim etmek üzere kurtarmak istedi. Ama ne yazık ki başladığı işi bitirecek durumda değil. Yardımına koşmanız şart, aksi halde korkunç bir katliam olacak ve yüz binlerce Fransız katledilecek...» Gallois ardından Paris'teki durumun dramatik bir tablosunu çizdi.

Konuşmasını bitirince, çadırda derin bir sessizlik oldu. General Siebert öksürdü, ziyaretçiye teşekkür edip, kâğıtlarını topladı. Çıkarken albay Lebel'in sırtına vurup, «Leclerc, 'your impatient lion', (*) bugün geliyor, dedi. Onunla meşgûl olun. Belki bu akşam kendisine verilecek yeni haberlerimiz olur.»

Massachussetts'de, küçük bir adacıkta dünyaya gelen general, daha sonra belgelerini koltuğunun altına sıkıştırdı, düşünceli adımlarla kendisini bekleyen irtibat uçağına yürüdü. Dinlediklerinden çok etkilenmişti. Emniyet kemerini bağlarken, «Iki gün içinde Paris'e varamaz-

(*) «Sabırsız aslanınız» demektir. Aslında İngilizce.

sak, korkunç bir katliam olacak,» diye düşündüğünü bugün de hatırlamaktadır.

Dwight Eisenhower de, o salı sabahı, Grandchamp'daki küçük Bretagne kasabasında, ufak bir ormanın kenarında, Paris'i düşünüyordu. Komuta aracının cilâlı masası üzerinde, Charles de Gaulle'ün Paris'in kurtarılması için yirmi dört saat önce başkomutana gönderdiği imdat çağrısı duruyordu.

Eisenhower dolmakalemini aldı ve kendinden emin bir yazıyla, fakat gönülsüzce, çizgi içine birkaç kelime yazdı: «Öyle sanıyorum ki Paris üzerine yürümek zorunda kalacağız.» (*)

Eisenhower bu karara istemeyerek varıyordu. O sabah Washingtondaki üstü general George Marshall'a gönderdiği kısa telgrafta, endişelerini şöyle özetlemişti: «Paris'i kurtarmakla yüklenmek zorunda kalacağımız ikmal sorunlarını göz önüne alarak, Pas-de-Calais'dekiler de dahil, düşman kuvvetlerinin imhası tamamlanmadan şehrin alınmasını ertelemek yerinde olacaktır.»

Fakat yine de Marshall'ı, «bunun böyle olacağını da pek mümkün görmüyorum,» diyerek uyarmayı ihmal etmedi. Paris'in derhal kurtarılması halinde, «bundan birkaç gün sonra da de Gaulle'ün resmen başkente girmesine izin verilmesi gerekeceğini» ekledi. (**) General de Gaulle'ü çok iyi tanıyan biri için, bu doğrulama şaşılacak bir yargı eksikliği göstermektedir. Eisenhower'e göre, «hiçkimse de Gaulle'ü istediği yere gitmekten alakoyamazdı.»

Eisenhowerin planı, geçici Fransa hükûmeti başkanının Paris'e başkentin kurtuluşundan günlerce sonra girebilmesini öngörüyordu. Bu giriş bile ancak «Müttefiklerin himayesi altında» olmalıydı. O ağustos sabahı, Londra'da yayınlanan «Daily Herald» gazetesi, iyi haber alan diplomatik kaynaklara dayanarak verdiği bir haberinde, Başkan

(*) De Gaulle'ün mektubu üzerine yazılmış not - SGS SHAEF Arşiv 092.

(**) C.P.A. 30235 22 ağustos — SHAEF Arşivleri harekâtı 322 011/1. Yazarlar tarafından çizilmiştir.

Roosevelt ve Winston Churchill'in «Paris'te Müttefiklerin Zafer geçidi töreni»ni şehrin kurtuluşundan birkaç gün sonra bizzat yönetmek istediklerini bildiriyordu. Gazete şu hususu da haberine eklemişti: «Törende şeref yerinin general de Gaulle'e verilmesi de muhtemeldir.»

Müttefik Orduları Başkomutanına Charles de Gaulle'ün Fransa'da geçici bir denetleme için bulunduğu haber verilmişti. Temmuz ayında Washington'da ana hatları hazırlanan ve siyasî sorunlarla ilgili Fransa-Amerika anlaşması, henüz imzalanmamıştı. Eisenhowerin siyasî sorunlar yardımcısı general Julius Holmes, Washington'un Charles de Gaulle'ün geçici hükûmetini derhal Cezayir'den Paris'e taşımasına karşı olduğunu çok iyi biliyordu. Amerikan Dış İşleri Bakanlığı bu konuda merhale merhale ilerlemek niyetindeydi. Birinci safhada general de Gaulle iktidarını «kurtarılan» Fransız şehirlerinden birinde, sembolik olarak yürütecekti. Fakat ancak Amerika Charles de Gaulle'ün geçici hükûmetini tanıdıktan sonra, başkent yeniden Paris olabilecekti.

General de Gaulle, Müttefiklerin hakkında besledikleri çekingenliğin pekâlâ farkındaydı. Fakat o sabah, Le Mans şehri polis müdiriyetindeki geçici genel karargâhında, Eisenhower, ya da bir başkasının Paris'e girişine «izin vermesini» beklemeye hiç niyetli değildi. Paris'e ilk Müttefik kuvvetleriyle beraber girmeyi ve orada kalmayı tasarlıyordu. Ayrıca başkomutan istese de, istemese de, de Gaulle gelecek saatler içinde 2. Zırhlı Tümen birliklerini Paris üzerine göndermeyi kararlaştırmıştı. Charles de Gaulle Paris'e Müttefiklerin araçları ile girmeyi asla kabul etmezdi. Paris'e tek başına, general de Gaulle ve Hür Fransa'nın lideri olarak girmeye kararlıydı. Ancak bundan sonra başkentinde Müttefikleri karşılayabilirdi. Hatta yaveri Claude Guy'ye, Paris'e girmek için Fransız malı bir otomobil bulmasını emretmişti. Guy de bir gece önce Rennes'de İsviçreli bir iş adamına ait, üstü açık, mükellef bir Hotchkiss'e el koymuştu.

Charles de Gaulle, bir Fransız şöförünün kullanacağı

Fransız otomobilinin içinde, Fransız motosikletlilerinin refakatinde Paris yolunu tutmaya hazırlanıyordu. Müttefiklere Fransa'ya temelli döndüğünü nasıl haber vermediyse, bu sefer de Paris'ten çıkmaya niyeti olmadığını duyurmayı gereksiz görüyordu. De Gaulle için Paris'e girmek, hükümetinin iktidara geçtiği anlamını taşıyordu. Müttefiklerin böyle bir eylemi ne kadar gönülsüzce karşılayacaklarını bildiği için de, o gün kurtarılan başkente muzaffer bir lider gibi girmesini önleyecek bir Amerikan manevrasını her ne bahasına olursa olsun bertaraf etmeyi kararlaştırdı. Kendisine yakın olanlara bu andan itibaren «Charles de Gaulle'ün nerede olduğunun bilinmediği haberinin Müttefiklere duyurulmasını» bildirdi. (*)

Harrington'daki İngiliz hava üssünde, harekât odasındaki «Carpet-baggers» filosunun pilotları birden yerlerinden sıçradılar. Üssü, Londra'da, Thayer House'da bulunan kurmay başkanlığına direk olarak bağlayan gizli yeşil telefon acı acı çalmaya başlamıştı. Yarbay Bob Sullivan telefonu açtı. «Beggar harekâtını iptal edin,» diyen bir ses işitti. Londra, harekâtın bir gün sonraya, 23 ağustos çarşambaya ertelendiğini ekledi.

Dietrich von Choltitz gibi, F.F.I.'lerin komutanı general Koenig de kendisine yirmi dört saatlik bir düşünme zamanı tanımayı kararlaştırmıştı. Oysa «Beggar harekâtı»nı düzenleyen, Koenig'in bizzat kendisiydi. Ne var ki uçaklar daha hareket etmeden, birden kararı iptal etmişti. Bryanston alanındaki Hür Fransa Kuvvetleri'nin karargâhındaki general Koenig ve diğer Fransız subayları için, Paris'in göbeğine silâh indirmek, biraz da tesadüfe kalmış bir harekâttı. Silâhları toplamaya kalkışacak olan Paris-

(*) Bu emir tam bir itaatle uygulanmış ve beklenen sonuç, istendiği gibi alınmıştır. Yirmi dört saat sonra general de Gaulle nezdinde irtibat subaylığına atanan Amerikalı subay, generali bulmak için karargâhtan karargâha koşmak zorunda kalmıştır. Eisenhower'in kurmay başkanı general Walter Bedell-Smith bile, generale şu cevabı vermişti: «Nasıl bileyim nerede olduğunu?»

lilerin toptan kıyamına yol açabilirdi. Fakat Londra'daki Fransız liderleri, silâhların de Gaulle'ün rakibi olan komünistleri kuvvetlendireceğini de düşünmüşlerdi.

Üç yıldan beri Direniş hareketine paraşütle silâh sağlayan general Koenig'in kurmay başkanı (*), de Gaulle'cülerin temel saydıkları bir emre daima itaat etmişti. Bu emirde, silâhların meskûn yerlere ve doğrudan doğruya komünistlerin eline geçeceği bilinen bölgelere atılmaması istenmişti.

Koenig ve kurmayları siyasî nedenlerle Paris'teki ayaklanmayı onaylamıyorlardı. Fakat vatandaşlarının Paris sokaklarında Alman tanklarına karşı ellerinde tabanca ve eski model tüfeklerle çıkmalarına kayıtsız kalamazlardı. Zıt endişeler içinde kalan Koenig, harekete geçmek için bir gün daha beklemeye karar vermişti. Yirmi dört saat sonra da sokak savaşları devam ederse, siyasî sonuçların ne olacağına hiç aldırmadan, Paris'in damlarına binlerce tüfek ve el bombası yağdıracağına kendi kendine yemin etmişti.

20

PARİS VE PARİSLİLERİN soluk almalarına hiç fırsat kalmadı. Şafakla beraber, çarpışmalar olağanüstü bir şiddetle, yeniden başladı. Sabah saat sekizi birkaç dakika geçe, albay Kayser'in dört tankı, bir gün önce Alman albayına «artık hiçbir şey isteyecek halde olmadığını» söyleyen öğrenci Raymond Sarran'ın işgali altındaki Polis Müdüriyetinin önünde bitti. Tankların taretlerinde bu sefer canlı kalkanlar yoktu. İki saat süren müthiş bir çatışmadan sonra, tanklar Sarran ve adamlarını binayı terketmeye mecbur ettiler. Sarran komşu binaların damlarına at-

(*) Paraşütle silâh indirme uzmanı albay Passy, general Koenig'in kurmay başkanı olmuştu.

layarak kaçmadan önce, hayatı bahasına son yangın şişesini de fırlattı. Şişe tanklardan birinin motor ızgarası üzerine düştü. Tankın biraz sonra dev bir meşaleden farkı kalmamıştı.

Bir gün önce Direniş hareketinin tek tankı Somua'nın boy gösterdiği XVII. bölgede, Almanlar düşmanlarının sessiz meydan okuyuşuna, civardaki pek çok binayı topa tutarak cevap verdiler. F.F.I.'ler nehrin sol kıyısına, Seine ile Saint-Germain bulvarı arasındaki karmakarışık sokaklara hakim olmuşlardı. Bir tek Alman bile, tankların geçemeyeceği kadar dar ve tekinsiz sokaklara girmeye cesaret edemiyordu. Bir gün önce Paris'in en güzel barikatını kuran Mimarlık Fakültesi öğrencileri Saint-Michel ve Saint - Germain bulvarlarının kesiştiği köşede, «Ölüm Kavşağı»nda, yaktıkları Alman kamyonlarının leşleriyle savunmalarını takviye ediyorlardı. 12 kişiyi esir almışlar, ayrıca barikatlarının orta yerine yerleştirdikleri bir de ağır mitralyöz ele geçirmişlerdi. Wehrmacht'ın bir kamyonu Lyon garı yakınlarında pusuya düştü. İçindekiler bir kahve salonuna sığındılar. Kahvedeki on iki müşteri, kaçakların dehşetini görünce, bastılar kahkahayı. Bunun üzerine askerler makineli tabancalarını adamların üzerine çevirip, on ikisini birden vurdular. Polis Müdüriyetinin avlusu, ele geçirilen araçlarla koca bir garaja benzemişti. Polisler, araçların kurşunlarla delik-deşik olan kapılarını boyuyor, üzerine F.F.I. harfleriyle Lorraine haçını, dikkatle çiziyorlardı.

Alexandre Parodi'nin çevresindeki bir avuç insan, bir gün önce başlattıkları «iktidara el koyma» harekâtının başarısının tadına varamamıştı. İlk toplantılarını, tahminlerine uygun olarak Matignon konağının resmî toplantı salonunda yapmışlardı. Yvon Morandat'nın genç nişanlısı Claire, Pierre Laval'ın amblemini taşıyan kâğıtlar üzerine bu tarihî toplantının tutanaklarını yazmıştı. Sonra da, III. Cumhuriyetin yeni hükûmetinin nasıl kurulduğunu açıklamakla görevli bir basın ataşesi gibi, avluda toplanan ilk Paris gazetelerinin muhabirlerine, ciddî bir sesle tutanağı okumuştu. Siyasî rakipleri komünistler ayaklanmayı yay-

ginlaştırmak için uğraşırken, de Gaulle'cüler birer birer boş kalan iktidar koltuklarına yerleşmeye başlamışlardı.

Roger Stéphane adında enerjik bir gazetecinin kırk sekiz saat önce işgal ettiği, de Gaulle'cülerin kalesi Polis Müdüriyetinden birkaç yüz metre uzaktaki Rönesans tarzı Belediye binasında, Parodi'nin rakipleri sıkı bir savunmaya başlamışlardı. O gün onların kalesi de Choltitz'in adamlarının öfkeli saldırılarına hedef oluyordu. André Tollet dört gence makineli tabancanın nasıl kullanılacağını anlatırken, Belediye alanında aniden dört Alman tankı birden gördü. Bizzat Tollet pencerelerden birinden ateş etmeye başladı. Tam bu sırada elinde yangın şişesi ile bir genç kız, Gesvre rıhtımından ortaya çıkıverdi. Tollet genç kızın kırmızı etekliğini kabarta kabarta rıhtımın köşesinde duran bir Panther'e doğru olanca hızıyla koştuğunu gördü. Tanka yetiştiğini, paletlerine tırmandığını, kolunu kaldırıp şişeyi açık taretinden içeri attığını izledi. Dönüp yere atlarken, tanktan bir alev sütununun yükseldiğini gördü. Kızcağız biraz sonra «bir makas darbesiyle kesilen gelincik gibi» olduğu yere yığıldı. Eteği asfaltın üzerinde kızıl bir leke gibi kalakaldı. Fakat tanklar geri çekildiler.

Savaşın dördüncü günü milyonlarca Parisliyi açlık da tehdit etmeye başlamıştı. Fırınlarda ne un, ne odun kalmıştı. Fırıncılar son un çuvallarından ekmek yapmak için, Parislilerin pikniğe gittikleri Boulogne ormanının güzelim ağaçlarını kesmeye başlamışlardı. Şartlara uygun olarak «Pain» (Ekmek) takma adıyla anılan geçici iaşe Bakanı (*) şöyle diyordu: «Hafta sonundan önce kamyonlar Paris dışına çıkmazsa, Müttefik yardımı yetişemezse, açlık başlar.»

Vincennes kalesinde tutuklu bulunan polislerden birinin karısı olan Colette Dubret nihayet o gün, hâlâ kocası için tenceresinde beklettiği tavşan yahnisine el atmaya karar verdi. Italya caddesinde, 34 no.lu apartmanda

(*) 1939 yılında Tarım ve İaşe Bakanlığı Müfettişliğinden ayrılan bay Miné «Direniş Tayfaları» adlı hareketin üyelerindendi.

oturan dişçi Max Goa, balkonunda, saksılar içinde yetiştirdiği turpları, gümüş kaşığı ile sökmeye başladı. Bu turplar sayesinde, evinde sağladığı Yahudi ve Müttefik pilotlarının çiğ sezbe ihtiyacını karşılayabiliyordu. Fakat biraz sonra son saksısı da boşalmış olacaktı.

André Caillette ve adamları, Almanların çekip gitmelerinden sonra yeniden işgal ettikleri Neuilly belediye binasında hoş bir sürprizle karşılaşmışlardı. Wehrmacht askerlerinin sığır eti konservesi «Schweinefleisch» tan on kutu, işgalciler tarafından harabeye çevrilen binada unutulmuştu. Fakat açlıkla burun buruna gelen Parisliler arasında hiçbiri, Senato'da esir tutulan ve Alman ahçı Franz'ın durmadan kurşuna dizileceğini söylediği Paul Pardou kadar büyük bir sürprizle karşılaşmamıştır herhalde. Franz, hizmetkârının idam mangası karşısına çıkmadan önce memleketi Wurtemberg'e has, domuz yağında kızarmış sığır eti yemeği demek olan «Rinderbratten» in tadına bakmasına karar vermişti.

Grand-Palis karakolundaki memurlar, birkaç gün önce Longchamps'da at yarışlarında hazır bulunan esirleri kibirli yüzbaşı Wilhelm von Zigesar-Beines'a, işgal günlerinin başlıca spesiyalitesi olan şalgam haşlaması verebiliyorlardı. Monokllu süvari yüzbaşısı yirmi dört saatten beri Grand-Palais'nin mahzenlerinden birinde kapalıydı. Bu binayı iyi biliyordu. Zigesar-Beines savaştan önce burada çok daha şerefli saatler yaşamıştı. Askerlerden kurulu Alman ekibinin başında, Avrupa Konkurhipik Şampiyonasına katılmış, altın kupa kazanmıştı. Subay, binlerce Parislinin zaferini gökgürültüsü gibi alkışlarla karşıladığını unutmamıştı. Şimdi de hücresinin bir köşesinde, bir başka gürültü dinliyordu. Halen Grand-Palais'de bulunan sirkin aç aslan ve kaplanlarının korkunç gürlemelerini. Ahçıbaşı Franz'ın şakasına eşit bir soğuklukla, yüzbaşı von Zigesar-Beines'i yakalayanlar da, tutsaklarına büyük bir saygıyla, «vahşî hayvanlar için mükemmel bir ziyafet» olacağını söylüyorlardı.

Kapatıldığı mahzenin hava deliğinden, Alman yüzba-

şı birden asla unutamayacağı bir görüntüyle karşılaştı. Bir Alman askerinin güttüğü pespembe sekiz küçük domuz yavrusu, ıssız Champs-Elysées caddesinde, bir resimli romandan fırlamış gibi görünüverdi. Gross Paris kurmayının otomobil garajı Fahrbereitschaft'ın şefi Oberfeldwebel (*) Heinrich Obermueller o gün üstlerinin emri uyarınca Marbeuf garajında beslediği sürüyü, silâhının himayesinde daha emin bir yere taşıyordu.

Ayaklanmanın dördüncü gününde, aç Paris'in belki de en bahtsız insanı, herhalde Racine sokağındaki yaşlı adamdı. Albay Kayser'in tanklarından birinin sıktığı top, el arabasını bir anda yokedivermişti. İhtiyarcık arabasının içine bir servet saklamıştı: iki kilo patates! Bahtsız adamcağız eğilip arabasının parçalarını toplamaya başladı. Bu arada parçalanmış patates kırıntılarını da ihmal etmedi. Üzüntüsü içinde kendi kendine mırıldandı: «Hiç olmazsa kalan patatesleri pişirmek için bir parça da tahta parçam olacak.»

Generalliğe yeni yükseltilen adam, üzerindeki meşe dalı pırıl pırıl parlayan kepi, gıcır gıcır uzun çizmeleri, elinde bir çift beyaz eldiveni, kolunda yepyeni iki yıldızı ile, «Duroc» adlı yeraltı kalesinin zırhlı kapısına vardı ve albay Rol'ü görmek istediğini bildirdi. Gömleğinin kollarını sıvamış olan nöbetçi, «Kimsiniz siz?» diye sordu. «General Henri Martin,» diye cevap verdi ziyaretçi. Kısa boylu, Bretagne'lı ünlü komünist iki dirhem bir çekirdek subayın üzerine doğru yürüdüğünü görünce, önce kararsız kaldı. Paris sokaklarının 26 metre altında, ortak yaşantılarının rutubeti ve rahatsızlığı içinde, Paris ayaklanmasını yöneten «Duroc»un insanları, ne üniforma giyiyor, ne de apolet takıyorlardı. İçerisi o kadar soğuktu ki, Rol'un ilk işi Vaugirard sokağındaki işbirlikçi bir tuhafiyecinin dükkânına bir baskın tertiplemek ve yirmi kadar yün fanila kaldırmak olmuştu. Haşlama patates ve domuz yağı

(*) Çavuş

ile beslenen «Duroc» un adamları, her yemekten sonra midelerini bir bardak Bénédictine likörüyle ısıtıyorlardı. Bu kartal yuvasında bulabildikleri tek alkollü içki buydu. Ayaklanma bir yıl bile sürse, Bénédictine'siz kalmazlardı. Çünkü komşu F.F.I.'lerden biri tam on kasa göndermişti.

General Henri Martin zarif bir jestle ayaklanmanın liderini selâmladı. Martin, de Gaulle'cüler tarafından gerekirse işgal ettikleri binaları Rol'un adamlarına karşı bile savunmakla görevlendirilen «hükûmet kuvvetleri» ne komuta ediyordu. Sessizce birbirlerini süzdüler. İlk defa karşı karşıya geliyorlardı.

Bir başka general de Paris'in öbür ucunda karargâhının bulunduğu Saint-Cloud'daki villada aynı saatlerde bir ziyaretçisini kabul ediyordu. Asteğmen Dankvart von Arnim, önceki gece generalliğe yükseltilen Hubertus von Aulock'a beyaz kâğıda sarılmış küçük bir kutu veriyordu. Komutanı general von Choltitz, önceki gece zihnini kurcalayan soruna bir çözüm yolu bulmuştu. Küçük kutunun içinde Aulock'un terfiinin karşılığı olan apoletler bulunuyordu. Dietrich von Choltitz kendi üniformalarından birinin üzerindeki apoletleri sökmüştü.

21

KONSOLOS RAOUL NORDLING, general von Choltitz'in masasının ardındaki küçük büfede ne aradığını kendi kendine soruyordu. Odada bulunduğu zamanlarda bu büfeyi açtığını hiç görmemişti. General bir süre sonra göbeği şiş bir küçük şişe çıkartıp, belli etmeden masasının bir köşesine koydu. İsveçli diplomata doğru eğilerek, bir sır veriyormuş gibi fısıldadı: «Sakın İngilizlere söylemeyin, ama ben bir viski içeceğim. Umarım bana eşlik edersiniz, değil mi?» Buna pek şaşan Nordling, başını öne

doğru salladı. Generalin insanı gerçekten hayretten hayrete sürükleyen biri olduğunu düşündü. Acaba sırf karşılıklı birer viski içmek için mi kendisini acele görmek istediğini, hatta bir zırhlı araba bile gönderebileceğini söylemişti?

Choltitz kadehlere viski doldurdu. Kendisininkini kaldırıp, bir baş hareketiyle «Prosit» dedi ve bir hamlede içti viskisini. Derin bir oh çekip, koltuğunda yayıldı. Yüzü birden kuşkulu bir ifadeye büründü, şişman parmakları ile monoklunu evirip çevirmeye başladı. «Sayın bay konsolos, dedi, öncülüğünü yaptığınız ateş-kes tam bir başarısızlığa uğradı.» Gross Paris komutanı, diplomatın cevap vermesine fırsat bırakmadan, serbest bıraktığı üç Direniş örgütü liderinin umutlarına karşılık vermediğini buruk bir dille ifade etti: ayaklanma devam ediyordu.

Nordling içini çekti. Direniş örgütleri üzerinde mutlak hakimiyeti olan tek kişinin, general de Gaulle olduğunu Choltitz'e hatırlattı. Fakat o da Paris'te değildi. Muhtemelen Normandiya'da, Müttefiklerle birlikte bir yerde bulunuyordu.

Choltitz diplomatı süzdü ve uzun bir süre hiç ses çıkarmadı. Sonra sakin ve çok iyi anlaşılan bir sesle, şöyle dedi: «Acaba birini onunla görüşmeye gönderemez miyiz?»

Iyice şaşıran İsveçli, saniyelerce buna ne cevap vereceğini bilemedi. Şaka mı ediyordu? Yoksa Alman generali, de Gaulle ve Müttefiklerle görüşmek üzere birini göndermekten bahsederken, ciddî miydi?

Nordling en sonunda Müttefiklere kadar gitmek üzere Alman hatlarını aşmasına yardım edecek bir izin belgesi verip veremeyeceğini generale sordu.

«Niçin vermiyeyim?» diye cevap verdi Alman.

Nordling bu cevap üzerine, tarafsız bir ülkenin diplomatı olarak Müttefiklerle temasa geçmek üzere görev yüklenmeye hazır olduğunu bildirdi. Choltitz bu fikri benimsemişe benziyordu. Ceketinin cebinden mavi bir yaprak kâğıt çıkartıp belirli bir şekilde masanın üzerine koy-

du. Konsolosa, bunun son günlerde aldığı çeşitli emirlerden biri olduğunu söyledi. Bu emirlerden bir tekine itaat etseydi, Parisin şimdi bir harabeden farksız olacağını açıkladı. Hitler tarafından şehrin büyük bir kısmını yerle bir etmek bahasına da olsa, ayaklanmayı bastırması için sıkıştırıldığı halde, ateş-kes kozunu oynamayı tercih ettiğini söyledi. Fakat şimdi emirleri uygulamak zorundaydı.

General bu sefer diplomata kendisine verilen görevi yerine getirmediği takdirde, komutanlık görevinden alınacağını açıkladı. Nordling'in hatırladığına göre, general bundan sonra daha yavaş konuşarak, fakat söyleyeceği şeyin önemini belirtmek istercesine kelimelerin üzerine basa basa, emirleri uygulamasına bundan sonra ancak Müttefiklerin acele müdahelesinin engel olabileceğini belirtti. «Umarım ki böyle bir müdahele talep etmemin, bizimkiler tarafından ihanet diye karşılanacağını takdir ediyorsunuzdur,» diye ekledi.

Koca salon öğle sıcağının altında uzun bir süre sessiz kaldı. En sonunda Nordling, generale, arabuluculuğunun daha etkili olması için, Müttefik komutanlığına verilmek üzere bir mektup yazıp yazamayacağını sordu.

Alman generali hayretle diplomata baktı: «Size söylediğimi yazmam imkânsız bir şey!» dedi.

Sonra masasının gözünden Gamalı Haç başlıklı bir kâğıt alıp, Nordling'in yüklendiği görevi kolaylaştırabilecek tek belgeyi kaleme aldı. Geniş ve yuvarlak harflerle, şunları belirtti: «İsveç konsolosu R. Nordling, Paris dışına çıkmaya ve Alman ordusunun tuttuğu hatlardan geçmeye yetkilidir.»

Choltitz, kâğıdı diplomata uzatırken, Alman hatlarına kadar Bobby Bender'i de yanına almasını tavsiye etti. Herhangi bir güçlükle karşılaşacak olursa, Bender durumu düzeltebilir, kendisine şahsen telefon da edebilirdi.

General von Choltitz bunun üzerine yerinden kalktı. Alnından aşağıya doğru iri iri ter taneleri dökülüyordu; ama bizzat kendi ifadesine göre, «birden üzerinden büyük bir yükün kalktığını hissetmeye başlamıştı». Askerlik şere-

fine pek yakışmayan bir davranış olduğuna inandığı tutumu ile, Paris'i tehdit eden tehlikeden Müttefikleri haberdar etmiş olduğunu ve Paris yolunun şimdilik açık bulunduğunu bildirdiğini düşünüyordu. Yol daha ne kadar açık kalacaktı? Bu konuda hiçbir şey bilmiyordu. Fakat istediği takviyeler gelirse, muhakkak olan bir şey vardı : o zaman askerlik görevini yerine getirmek zorunda kalacak, Paris'i savunacaktı. Müttefikler bu akşam uyarılmış olacaklardı. Bu fırsattan istifade etmeye kalkmazlarsa, artık olup biteceklerin sorumluluğu onların omuzlarına yüklenecekti.

Dietrich von Choltitz, Nordling'i kolundan tuttu. Yaklaştığını hissettiği astım krizi nedeniyle güçlükle soluyarak, «Yirmi dört saatiniz var, dedi; çok çok kırk sekiz saatiniz var. Ondan sonra burada neler olup biteceğini bilemem!»

22

RAOUL NORDLING otuz beş yıllık diplomatik mesleğinde çözümlenmesi gereken bundan daha çapraşık sorunlarla karşılaşmamıştı. Kendi kendine, Alman hatlarını aşmak bir mesele, general de Gaulle ve Müttefikler nezdinde başarıya ulaşmak bir başka mesele diyordu. Nordling bütün fırsatları kullanmış olmak için, general Choltitz'in karşı çıkmasına rağmen, Hür Fransa lideriyle daha kolay temas etmesini sağlayacaklarını umduğu iki kişiyi de yanına almıştı. Bunlardan biri Paris'teki de Gaulle'cü direniş hareketinin muhasip üyesi Alexandre de Saint-Phalle, diğeri de, de Gaulle 1940'ta Harbiye Bakanlığında bakan yardımcısı iken özel kalem müdürü olan banker Jean Laurent'dı. İsveçli diplomat yaşadıkları dramatik saatlerin telaşı içinde bu iki kişinin Charles de Gaulle'le derhal görüşebilecek kişilerin listesinde olmadıklarını öğrenmemişti.

Fakat hazırlanan garip yolculuğa katılacak olanlar, sâdece bu iki kişi değildi. Nordling, Müttefik hatlarına en kolay hangi yoldan ulaşabileceklerini öğrenmek için Saint-Phalle'ın ziyaretini beklerken, konsolosluğun kapısı çaldı. Kendisini Olivier diye tanıtan uzun boylu, seyrek saçlı, açık mavi gözlü bir adam çıkageldi. Kızılhaç'ı temsil ettiğini, Alman hatlarını aşmakta kendilerine yardımcı olacağını düşünerek, beraber gelmek istediğini söyledi. Bu iddia konsolosu hem kızdırdı, hem de şaşırttı. Bu elçilik görevine bir Kızılhaç mensubunu almaya hiç niyeti yoktu. Ayrıca yolculuğunun bu kadar çabuk etrafa nasıl yayıldığını da kendi kendine sormadan edemedi.

Nordling esrarengiz ziyaretçisine soğuk bir sesle varlığını gereksiz gördüğünü bildirdi. Fakat bu sırada çıkagelen Saint-Phalle, Kızılhaç temsilcisini de yanlarına almaları konusunda israr etti. Aslında o gün Gross Paris komutanının bizzat fikrini ortaya attığı yolculukta, siyah Citroen otomobilde kendisine konsolos Raoul Nordling'in istemeyerek bir yer ayırttığı adam, Fransa'daki İngiliz İntelligence Servisinin lideri albay Claude Ollivier, ya da diğer adiyle «Jade Amicol»du. (*)

Biraz sonra davetsiz bir beşinci yolcu daha damladı. Fakat Nordling bu adamı tanıyordu. On gün kadar önce kendisine Bobby Bender'i tanıtan Avusturyalı genç bir barondu. Nordling, ipek gömleğinin üzerine işlenmiş üç harfin, adının baş harfleri olduğunu biliyordu. Baronun adı, Erich Poch Pastor'du. İsveçli, genç aristokratın general von Choltitz'e hizmet eden bir Alman istihbarat ajanı olmasından şüphe ediyordu.

Nordling bir bakıma haklıydı. Poch Pastor gerçekten bir istihbarat ajanıydı. Fakat Almanların hesabına çalışmıyordu. «Goélette» adı verilen Fransız Direniş örgütü için baronun ipek gömleğinin üzerinde bulunan E.P.P. harflerinin tamamen başka bir anlamı vardı. Bunlar, 1943 ekimin-

(*) Konsolos Nordling, albay Ollivier'in gerçek kimliğini ancak haftalarca sonra öğrenebilecekti.

de katıldığı direniş hareketinde kullandığı adın baş harfleriydi. Avusturyalı Erich Poch Pastor gizli faaliyetlerinde Etienne Paul Prouvost diye anılıyordu. Avusturya-Macaristan imparatorluğunun Vatikan nezdindeki son büyük elçisinin torunu olan Pastor, Müttefiklere bir hayli askerî bilgi, bu arada ilk V 1'lerin planlarını vermişti. Vehrmacht tarafından askere alınınca, Niort'taki bir füze fabrikasında güvenlik subayı olarak görevlendirilmişti. Bu önemli görevi sırasında, fabrikanın aylık füze üretimini 13.000'den 1000'e kadar düşürmeyi becermişti.

Nordling bu ayrıntıları hiç bilmiyordu. Aksine, Choltitz'in Poch Pastor'u kendisini kontrol İçin gönderdiğini düşünerek, baronu yanına pek gönülsüzce kabul etti. (*)

(*) General von Choltitz ile Poch Pastor arasındaki ilişkilerin gerçek yönü ve Paris'in kurtuluşundan önceki günlerde Avusturyalının oynadığı gerçek rol, hâlâ aydınlatılmaya muhtaçtır. Bu kitabın yazarlarının araştırmaları sırasında bilgilerine başvurdukları yüzlerce kişi arasında Paris'in kurtuluşu ile ilgili sorulara cevap vermeyi reddeden tek kişi, Poch Pastor olmuştur. Poch Pastor bugün bir maden fabrikasının müdürü olarak Zurich'te yaşamaktadır. 15 haziran 1915'te İnnsbruck'ta dünyaya gelen Poch Pastor von Camperfeld, Anschluss sırasında Avusturya ordusunda teğmendi. Alayı, Hitler'in birliklerine direnen ender birliklerden biri olmuştu. Bu hareket sırasında esir düşmüş, bir yıl süreyle Dachau'da hapis yatmıştı. Alman ordusuna girdikten sonra, Rusya cephesinde yaralanmış, 1942 şubatında da Fransa'ya gelmişti. 1943 ekiminde ise Fransız Direniş örgütüne girmişti. Parlak başarıları dolayısiyle, aşağıdaki sözlerle kendisine Direniş Nişanı verilmişti: «... sekiz ay süreyle Müttefiklere son derece önemli ekonomik ve askeri sırlar vermiştir; bunlar arasında V1'lerin ilk planları da bulunmaktaydı.» Almanlar, 1944 temmuzunda Poch Pastor'un Niort'taki görevine, «yeteneksizlik» nedeniyle son verdiler. Bu sefer İtalya'daki bir piyade birliğine gönderildi ve orada da ordudan kaçtı. Gizlice yeniden Paris'e döndü. Paris'in kurtuluşu sırasında, Poch Pastor Meurice otelîne girip çıkabiliyordu. Choltitz bu kitabın yazarlarının karşısında, Poch Pastor'a Nordlin'in yolculuğuna katılması konusunda emir verdiğini kesinlikle inkâr etmiştir. Aksine, Avusturyalının kendi ısrarı ile bu yolculuğa katıldığını belirtmiştir. Poch Pastor'un kendisi ise bu konuyu yazarlarla tartışmayı reddetmiştir. Amerikan O.S.S. ajanı Daniel Klotz, Paris'in kurtuluşundan hemen sonra Poch Pastor'u sorguya çektiğini, ancak kendisinin derhal İngiliz Intelligence Service'i tarafından istendiğini hatırlamaktadır. Paris'in kurtuluşunun hemen ertesi günü, Poch Pastor yeniden Paris'e dönüyordu. O gün sırtında Amerikan üniforması vardı.

Poch Pastor'un Paris'in kurtuluşu sırasında oynadığı rol hakkında

Sürprizlerle dolu o günün üzerine tuz - biber ekmek için İsveçli diplomatı bekleyen son bir sürpriz daha vardı. Uykusuz geçirdiği geceler yüzünden Nordling gerçekten çok yorgundu. Yol hazırlıklarını tamamladığı sırada, birden müthiş bir ağrının göğsünü pençe gibi kavradığını hissetti. Olduğu yere yıkıldı. Biraz sonra general von Choltitz'in Müttefiklere çağrısını duyurmak için 100 kilometrelik bir yola çıkmaya hazırlanan adam, çalışma odasındaki divana kadar olan birkaç metreyi güç aştı. Nordling kalp krizi geçirmişti.

Fakat yarım saat sonra diplomatı yarı çıplak halde salonundaki divanın üzerinde bırakan diğerleri, Alman generalinin mesajı ile beraber Versailles'a doğru yola çıkıyorlardı. Siyah Citroen otomobilin içinde birbirlerini kuşkuyla süzen iki de Gaulle'cü ve iki istihbarat ajanından başka, bir de sahte İsveçli diplomat bulunuyordu. Raoul Nordling kendi yerine, Paris'te bu işi görebilecek tek ki-

yaptığı tek açıklama, 21 ağustos pazartesi günü, general von Choltitz'in hayatını kurtardığı sahneyi açıklamak olmuştur. Generalin bekleme odasına otururken, bölmenin ardından üç S.D. ajanının Gross Paris komutanına Erich von Pastor'un nerede bulunduğunu sorduklarını işitmişti. Generalin ajanlara verdiği cevapta, kimden bahsettiklerini hiç anlamadığını son derece sakin bir sesle söylediğini duydu. Choltitz de bu olayı hatırlamaktadır. Bu konuda kitabın yazarlarına yaptığı açıklamada, «bir sokak köpeğini bile S.D.'lere teslim etmeyeceğini» bildirmekle yetinmiştir.

Poch Pastor 1945'te Ekvator'un eski cumhurbaşkanının torunu Silvia Rodriguez de Rivas ile evlendi. Bayan Rivas aynı zamanda yine nikâh dolayısiyle Fransa'nın en eski ailelerinden biri olan Talleyrand - Valençay'lerin de akrabası oluyordu. Bu evlilikten iki kızı oldu. 1954'te birden ortadan kayboldu. On yıl süreyle karısı - bu arada kocası aile evini terkettiği için resmen Poch Pastor'dan ayrılmış bulunuyordu - ve iki kızı Pastor'dan hiçbir haber alamadılar. Hatta sağ olup olmadığını bile öğrenemediler. Bu kitabın yazarları en sonunda, halen Frankfurt'ta Amerikan ordusunda sivil memur olarak çalışan Amerikalı eski bir silâh arkadaşının aracılığı ile Pastor'un izini buldular. Bu arkadaşı, Poch Pastor'a 1963 temmuzunda tesadüfen Zürich'teki «Göl Kenarı» otelinin barında raslamıştı. Amerikalı arkadaşı sayesinde, kitabın yazarları esrarengiz Avusturyalıyla görüşebildiler.

Esrarengiz Etienne Paul Pruvost'dan Paris'te arda kalan tek iz, Royer Collard sokağındaki tozlu bir dairede duran «Goélette» direniş Örgütünün, üzerinde «C AYREC-RJ4570» yazılı ve Erich Poch Pastor adında birinin eylemleriyle ilgili raporları barındıran dosyadır.

şiyi göndermişti. Üstelik Choltitz'in yazdığı «ausweis»a da yalnız bu şahsın adı uyuyordu : yani kardeşi Rolf!

İsveç bayrağı taşıyan Citroen otomobil kırk beş dakika sonra ve üç barajı aşıp, Saint-Cyr kasabasına girdi. Ardından da üç karbüratörlü otomobiliyle Bobby Bender geliyordu. Fakat birden yolun kenarından fırlayıveren yarı çıplak, başı miğferli bir adam, yolun orta yerinde bir takım işaretler yapmaya başladı. Makineli tabancasının namlusunu arabanın açık penceresinden içeri uzatarak, «Was ist das?» (*) diye öyle dehşetli bir havlamayla seslendi ki, Saint-Phalle adamın boynundan sarkan madalyonun karşısında bir an için büyülenip, dilinin tutulduğunu bugün bile hatırlamaktadır. Bu bir Demir Haç nişanıydı. Nöbetçinin çıplak omzunun ardında, yoldan 50 metre kadar içerdeki bir ormanın kenarında kamufle edilmiş 8 Tigre tankı görünce, bu sefer küçük dilini yutacak gibi oldu. «Hapı yuttuk!» diye düşündü. Dikiz aynasından sözde Kızılhaç temsilcisinin siyah bir tespihin tanelerini hızlı hızlı çektiğini farketti. Yanında oturan ve bir Gitane Maryland sigarası tüttüren Erich Poch Pastor ise, eski Yunan tanrılarına has bir sükûnet içindeydi. Saint-Phalle, Avusturyalının o gün yanında kimlik belgesi olarak Etienne Paul Pruvost adında düzenlenmiş sahte bir belgeden başka birşey taşımadığını sonra öğrenecekti.

Saint-Phalle şimdi de Bobby Bender'in basit bir nöbetçi, bir diplomatik misyonu nasıl durdurur diye Almanca verip veriştirmesini işitiyordu. Bu sırada üstünü-başını dallarla kamufle etmiş bir Panzer yüzbaşısı yanlarına çıkageldi. Bender, «Heil Hitler!» diye bağırıp, S.S. subayına Abwehr'in verdiği kimlik belgesini, sonra da Gross Paris komutanı tarafından bizzat imzalanmış olan izin belgesini gösterdi. Subay anî bir el hareketiyle yazılı belgeyi tersledi. «Kim takar bu 'ausweis'ı imzalayan generalil dedi. Biz 20 temuzdan beri Wehrmacht'ta çok generali iplemiyoruz!» Saint-Phalle, bu sözleri işiten Bender'in olduğu

(*) Ne var orda!

yerde sarsıldığını gördü. Ardından Abwehr ajanının öfkeden yüzünün allak-bullak olduğunu gördü.Yüzbaşıya tehditler yağdırdığını işitti. Bu kaba tepki karşısında şaşıran yüzbaşı, talimat almak üzere Gross Paris komutanının karargâhına telefon etmeye razı oldu. Bender'le beraber uzaklaştılar. Saint-Phalle ve arkadaşlarını yarı çıplak nöbetçiyle bıraktılar.

Bir saat sonra ikisi birlikte geri dönüyorlardı. Bender, Paris'te bu yolculuktan haberi olan tek Almanla telefonda görüşmeyi başarmıştı. General von Choltitz öfkeli bir sesle S.S. yüzbaşısına arabanın geçişine müsaade etmesini, aksi halde «bizzat gelip bu işle ilgileneceğini» duyurmuştu.

Alman subayı kayıtsız bir el işaretiyle Saint-Phalle'a yola devam etmesini söyledi. Bobby Bender'in görevi sona ermişti. Rahat bir nefes alıp, Citroen'in uzaklaşmasını seyretti.

Fakat Saint-Phalle henüz hızlanmıştı ki, kenardaki siperden atılan bir başka nöbetçi, nerede ise arabanın motoruna çarpacaktı. Saint-Phalle frenlere bastı ve askere ne diye bağırdığını sordu. Askerin ağzından çıkan kelime, otomobildeki beş kişinin iliklerine kadar ürpermelerine yetti. Çünkü «Minen!» (*) diye sesleniyordu. Gerçekten de üç metre ilerde, Citroen'in ön lambalarının önünde, bir mayın tarlası başlıyordu. (**) Mayınlardan ilki, bir tankı yokedecek kadar güçlüydü. Küçük Citroen'i, içindeki beş kişiyi ve Alman generalinin ümitsizce bir davranış içinde düşmanlarına gönderdiği sözlü mesajı ise, toz ederdi.

Nöbetçi bunun üzerine cebinden bir kâğıt çıkardı. As-

(*) Mayın

(**) Panzer yüzbaşısının mayın tarlasını söylemeyi unuttuğu mu, yoksa Citroën'le içindekileri, arabanın infilâk edeceğini umarak, bilerek mi ileri gönderdiğini öğrenmek, bugün için artık imkânsızdır. Bir baskın birliğinin komutanı olarak yüzbaşının o akşam kontrol ettiği bölgeye çıkagelen heyet karşısında bir takım kuşkulara kapılmış olması, üzerinde durulması gereken bir ihtimaldir.

faltı dikkatle gözetleyerek, Saint-Phalle'a kendisini izlemesini işaret etti, zigzaglar çizerek yürümeye başladı. Siyah otomobilin içindeki beş kişi, otuz beş dakika süreyle, soluk soluğa, sırtlarından soğuk terler dökerek, mayınlanmış alanı korku dolu bir geçişten sonra aştılar. Assubay yol kavşağında yerden doğrulup kalktı, kâğıdı katladı. Batı yönünü parmağı ile işaret ederek, gururla, «Die Amerikaner gerad aus (*) : 500 metre,» dedi.

Saint-Phalle kavşaktaki iki yol arasında hiç kararsızlık etmedi. General von Choltitz'in umutları ile üç buçuk milyon Parislinin alın yazısını taşıyan otomobil, sağdaki Neauphle-le-Vieux yoluna saptı. Çocukluğundan beri her pazar buradan geçmişti. Büyükannesinin evi de aynı yöndeydi.

23

AMERIKALILARI «the impatient lion» adını taktıkları general Philippe Leclerc, EAGLETAC'ın karargâh binasının iniş pistinde, bir aşağı-bir yukarı dolaşıp duruyordu. Sinirli hareketlerle pistteki yüksek otları bastonuyla kırbaçlıyordu. Roger Gallois ise ardından, belirli bir saygı mesafesi bırakarak geliyordu. General Bradley, general Eisenhower'le yaptığı görüşmeden hâlâ dönmemişti. Leclerc birkaç dakika sonra pırpır uçağına atlayıp tümen karargâhına dönmek zorunda kalacaktı.

Gallois birkaç dakika önce Fransız generaline bir-iki kelime etmek fırsatını bulmuştu. Fakat cevap olarak bir tek cümle çıkmıştı generalin ağzından. Leclerc bu cümleyi dua gibi tekrarlayıp duruyordu : «Hareket emrinin bu gece gelmesi şart!»

(*) «Doğru gidin, 500 metre sonra Amerikalılara rastlarsınız.»

Bir aralık gökyüzünde bir homurtu işitildi. Leclerc birden olduğu yerde durup, başını yukarı kaldırdı. Bir başka pırpır uçağı piste iniyordu. General, pervanesi hâlâ dönen uçağa doğru koştu. Kapı açıldı. General Siebert, «Sabırsız Aslan»a bağırdı : «Kazandınız! Sizi Paris'e gönderiyorlar!»

General Siebert yirmi dakika önce Grandchamps kasabası yakınlarındaki Eisenhower'in genel karargâhında, Başkomutana ve general Bradley'e, Roger Gallois'nın kendisine o sabah aktardığı haberleri iletmişti. Eisenhowerin, Siebert'i dinlerken kalın kaşları çatılıvermişti. Sonra bir iç çekip, Bradley'e şöyle demişti : «Çok can sıkıcı bir şey Brad. Fakat sanıyorum ki oraya gitmemiz gerek. Leclerc'e harekete geçmesini söyleyin.»

Bradley'in pırpırı da biraz sonra EAGLETAC pistine konmakta gecikmedi. Missouri'li soğukkanlı general uçaktan iner inmez, Leclerc ile Gallois'yı yanına çağırdı. «Paris üzerine yürümek kararı alındı, dedi. Bunun sorumluluğunu üçümüz omuzlarımızda taşıyoruz. Ben, emri verdiğim için, siz general Leclerc, emri uygulayacağınız için, ve siz Gallois, bizi bu kararı almaya zorlayan istihbaratı bize ulaştırdığınız için!»

Bradley bu sefer Leclerc'e dönüp, Middle West lehçesiyle şunu ekledi : «Yalnız bir şeyi hiç aklınızdan çıkarmayın. Paris'te sokak muharebesi istemiyorum. Paris'i işgal emrinde sizin için bundan başka bir kısıtlama yok. Her ne bahasına olursa olsun, şehir içinde sokak savaşları olmayacak.» (*)Omar Bradley bir gün bombardıman edilen Saint-Lo şehrinin feci halini görmüştü. Paris'i önceden hiç görmemiş olduğu halde hayranlık duyuyor ve aynı facianın bir daha tekrarlanmasına gönlü razı olmuyordu.

Leclerc pırpırına doğru hızlı adımlarla yürümeye baş-

(*) Bu kısıtlama Bradley'in 12. Ordular Grupu'na gönderdiği 21 no. lu emirnamede de tekrarlanmıştı. «Paris'in işgalinin, önemli bir çatışmaya meydan vermeden gerçekleştirilmesi hususunda ısrar ediyorum, diyordu. Mümkün olduğu kadar şehri bombardıman etmekten ve şehir içine top ateşi açmaktan kaçının.»

ladı. Fakat Bradley ardından seslenip durdurdu kendisini : «Harekât emrini gidip ordu komutanınızdan alın.» (*)

Leclerc tümen karargâhına ulaştığı zaman, çoktan gece olmuştu. Uçağından aşağı atlayıp, kendisini küçük pistte bekleyen harekât subayı yüzbaşı André Gribius'a doğru koştu. İşte o vakit dört yıldan beri dilinin ucunda olan cümle, ağzından çıktı «Gribius, diye bağırdı, derhal Paris üzerine hareket edilecek!»

Dwight Eisenhower'in komutası altında çarpışan bütün birlikler içinde, ateşli komutanının şimdi harekete geçirdiği 2. Fransız Zırhlı Tümeni kadar karmaşık olanı yoktu. Saflarında hiç bir şey söylemeden yuvalarını terkedip, Pireneler'in karlı tepelerini aşan, yüzlerce kilometre yol yürüyüp, çok defa İspanyol hapishanelerinde aylarca yatan, bütün bunlara sırf vatanının bayrağı altında hizmet etmek için katlanan Fransızlar vardı; Manş denizinin tehlikelerine küçük sandallarla, ya da çaldıkları balıkçı tekneleriyle göğüs gerip İngiltere'ye geçen delikanlılar vardı; 1940'ta esir düştükten sonra, esir kamplarından kaçıp, Rusya, Finlandiya ve Norveç'i akıllara durgunluk veren serüvenlerden sonra geçip, İngiltere, ya da Kuzey Afrika'ya ulaşan eski askerler vardı; ailelerinin ölü veya diri olduklarını bile bilmedikleri insanlar vardı; bir başka Fransa'nın, Vichy Fransası'nın şerefine ihanet ettikleri için ailelerinin ölmüş olmasını diledikleri adamlar vardı. Saflarında, Fransa topraklarına adımlarını bile atmamış Fransızca konuşan Araplar vardı; Çad ve Kamerun'dan gelen zenciler vardı; Büyük Sahra'nın Tuareg kabilesi mensupları vardı; eski İspanyol Cumhuriyetçi Ordusunun askerleri

(*) Leclerc pırpır uçağına bindiği sırada, 1. Ordu kurmayından Amerikalı albay John Hill, Paris'in işgali ile ilgili harekât emrini çoktan hazırlamaya başlamıştı. Emre göre 4. Amerikan Piyade Tümeni de, 2. Zırhlı Tümeni destekleyecekti. Bu tümen Leclerc'inkini güneyden destekleyecek ve Melun bölgesi civarında, Seine'i aşacaktı. Hill emri yazmayı henüz bitirmişti ki, 1. Ordu Kumandanı general Courtney Hodges çadırına girdi. Emre son bir cümle daha ekletti. «Hill, dedi, bu tümenlerdeki 2. topçu birliğini geri alın. Karşılarına çıkacak her mitralyöz yuvasında bizimkilerin top kullanmalarını istemiyorum.»

vardı; Fransa'nın yenilgesine hiç bir zaman tahammül edemedikleri için silâha sarılmak için koşup gelen Lübnanlılar, Meksikalılar, Şilililer vardı. Hatta Charles de Gaulle ve Philippe Pétain adlarının üzerine ateş etmiş adamlar bile vardı. Bütün bu insanlar için Avrupa'da katıldıkları mücadele, adeta bir kutsal savaştı. Normandiya'nın tozlu yollarının sonunda, komutanlarının emrinde bahsettiği kutsal şehir bulunuyordu : Parisl Pek çoğu Paris'i hiç görmemişti, bilenler için de Paris artık başkent olmayan bir görüntüden ibaretti. Fakat Libya çöllerinden Atlas dağlarına, Ingiltere ovalarına kadar, hepsi de düşlerinde Paris'i hayal etmişlerdi. Paris'in hedefleri olduğu haberi kulaktan kulağa, sesten de hızlı bir şekilde yayılmış, Normandiya topraklarında Fransa başkentinin sihirli adı, yankılar yaratarak gölgelikleri aşmıştı.

Hayatında Fransa'yı hiç görmeyen Fransız asıllı Amerikalı tankçı Jean-René Champion için Paris'i kurtarmak fikri, «Bozuk düzen dünyada, çok kusursuz bir hayaldi». Fakat işte o akşam, Birinci Dünya Savaşında bir muharebenin adı olan «Ölü-Adam» adlı tankının içinde, bu hayalin gerçekleştiğini görüyordu. Çad Piyade Alayından yüzbaşı Raymond Dronne haberi öğrenince, adamlarına son derece sakin bir sesle hazır olun komutu verdi. Ardından karargâh cipinin dikiz aynasını yerinden çıkartıp, bir elma ağacının dalına astı. Uzun, kızıl sakalını traş etmeye başladı. Şehre vardığı zaman, Parisli kızların karşısında yakışıklı görünmek istiyordu. Dronne kırk sekiz saat sonra çamur ve tozdan simsiyah olmuş, ter ve pislik içinde, bitkin bir halde, güzel Parisli genç kızları görebilecekti. Kızların pek çoğu onu o zamana kadar gördükleri en yakışıklı erkek olarak kabul edeceklerdi. Çünkü Paris'e ilk giren Fransız askeri, o olacaktı.

Zırhlı Deniz Alayı 4. taburundan tank tahripçisi «Simoun»un mürettebatı için o 22 ağustos akşamı, çoktan bir bayram akşamı olmuştu. Komutanları Paul Quinion'un 36. doğum yıldönümünü kutluyorlardı. Bu nedenle görülmemiş bir şölen düzenlemişlerdi : nişancı yardımcısı torpilci

tayfa Guy Robin, komşu çiftliklerden birinden bir kaz elde etmişti. Kazı yolmuşlar, temizlemişler, tam şişe geçirmeye hazırlanıyorlardı ki, bir subay nefes nefese çıkageldi. «Çocuklar, çabuk toparlanın, diye bağırdı. Demir alıyoruz. Üstelik bu sefer rotamız Panama!» «Simoun»un topçusu güverte yüzbaşısı Robert Mady, mürettebat arasında önce bir sesizlik olduğunu hatırlamaktadır. Sonra hep bir ağızdan, tek bir sesin top gibi gürlediğini : «B... yesin kaz!»

Bazıları da o akşam bir takım garip önseziler hissetmişti. Çad Alayı'ndan yüzbaşı Emmanuel Dupont günah çıkarttıktan sonra, arkadaşı rahip Roger Fouquer'ye, «Muhterem Peder, Paris'e varamamaktan korkuyorum,» demişti. Rahip bir rüyada gibi karşısında hareketsiz duran yüze baktı. Sonra adamın melankolik bir sesle şunları eklediğini işitti : «Kan dökülmeden kurtuluş olmaz. Benim yerime ne diye bir başkası ölsün?»

12. Zırhlı Alay'dan yüzbaşı Charles d'Ogeix, Paris adını duyunca, yanaklarından aşağı göz yaşlarının süzüldüğünü hissetti. Charles d'Orgeix dört yıl, iki ay ve dokuz gün önce, bir motosiklet üzerinde, Paris'i en son savunanlardan biri olmuştu. Wehrmacht'ın Panzer'lerinin şehrin önünde kendilerini aciz ve yalnız bırakıp, Paris'e girdiklerini adamları ile beraber seyretmişti. Charles d'Orgeix şimdi Panzer'lerden intikamını alabilirdi. Çünkü bu sefer motosikletiyle değil, batan güneşin altında yansıyan güçlü siluetini seyrettiği gıcır gıcır bir Sherman'la savaşacaktı. Tankın adı beyaz harflerle taretinin üzerine yazılmıştı : «PARIS»!

En aşağı Leclerc ve adamları kadar sabırsız olan gazeteciler ordusu da, Paris'e doğru yürüyüşe geçmeye hazırlanıyordu. Normandiya'da hür dünya basınını temsil eden muhabirler arasında sadece bir tanesi, o sabah Paris'e hareket etmedi. Gerçekten de Amerikan C.B.S. radyosu muhabiri Larry Leseur, tam aksi yöne doğru yola çık-

mıştı. İngiltere'ye gidiyordu. Oysa Leseur'ün Paris'in kurtuluşunda hazır bulunmak için son derece özel bir nedeni vardı. 10 haziran 1940'ta Paris'i terkeden son Amerikalı radyo muhabiri, o olmuştu. Paris'in kurtulduğu haberini radyoda ilk defa vermek için de yemin etmişti.

Ne yazık ki üç gün önce önemsiz, fakat kendisi için pek ciddî bir terslik olmuştu. Leseur bir çikolata parçasını ısırırken, ön dişini kırmıştı. Başkası için önemsiz bir kaza denilip geçilecek bu olay, Leseur'ü tam bir sakat haline sokmuştu : konuşurken, adeta ıslık çalıyordu. Her çareye başvurmuştu : kırılan dişi jikletle, parmağıyla, diliyle, hatta undan bir hapla kapatmış, fakat daha ağzını kapatır kapatmaz, erimişti un. Hiçbir şey o çirkin ıslık sesini önliyemiyordu. Bir radyo muhabiri için son derece sıkıcı birşeydi bu.

Bir tek çözüm yolu kalmıştı : Londra'ya gidip, bir dişçiye görünmek. Manş üzerinde uçarken, kendisini teselli eden bir tek şey vardı : salı günü öğlen vakti, hareketinden önce, 1. Amerikan Ordusu komutanı Courtney Hodges'a, Paris'in ne zaman kurtarılabileceğini düşündüğünü sormuştu. Hodges kesin bir tavırla, «On beş günden önce değil,» cevabını vermişti.

Leseur Londra'ya giderken, en korktuğu rakibi, C.B. S.'in diğer muhabiri Charlie Collingwood da, Paris'in kurtuluşu ile ilgili ilk yayınını banda dolduruyordu. Leseur'ün hareketinden hemen sonra, Collingwood 12. Ordular Grupu karargâhında general Bradley'e raslamış, general de kendisine çok önemli gördüğü bir haber sızdırıvermişti. Bradley, «Parisliler ayaklanmışlar. Galiba 2. Zırhlı Tümen Paris'i kurtarmak üzere harekete geçecek,» demişti.

Collingwood bunun üzerine Paris'in kurtuluşu hakkında, banda hayalî bir röportaj doldurmuştu. Paris'in kurtarıldığı haberi flaş olarak verilince, Amerikalı gazeteci biliyordu ki, en yakın vericiden 100 kilometre uzakta bile olsa, «taze», soluk kesici, dokunaklı röportajını bütün Amerika'nın dinlemesi artık mümkün olabilecekti. İhtiyatlı Collingwood atlamamak için en emin tedbirin bu olacağını

çok iyi biliyordu.

«Kahraman Parisliler Alman garnizonunun dehşete kapılan askerlerini ezmek için hep beraber ayaklandıktan sonra, 2. Fransız Zırhlı Tümeni bugün Paris'e girdi...» diyerek mikrofonuna anlatmaya başladı.

Collingwood kayıt işlemini bitirince, bandı baştan dinledi ve bundan daha mükemmeli olamayacağını kararlaştırdı. Sonra bandı sarıp-sarmaladı, SHAEF'in sansür dairesine yolladı. Bunun İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük tarihî olayı, Paris'in kurtuluşu ile ilgili ilk radyo röportajı olacağından emindi.

General von Choltitz belirsiz bir şekilde ürperdi. Kurmay başkanı soğukkanlı albay von Unger, dört S.S. subayının kendisini görmek istediklerini bildirmişti. «Aman Allahım! Beni tutuklamaya geldiler!» diye içinden geçirdi. Isyancılarla müzakere ettiğini zaten bilen Berlin ve Rastenburg'un, bu sefer de düşmana bir elçi yolladığını haber aldığını düşündü. Gross Paris komutanı endişeli olmakta haklıydı.

Dört subay topuklarını çarptılar, kollarını ileri doğru fırlatıp, «Heil Hitler!» diye haykırdılar. Sonra içlerinden biri, insafsız suratlı, iri yarı olanı, generalin masasına doğru ilerledi. Apoletlerinden yarbay olduğu anlaşılıyordu. Choltitz adamın kolunda Alman ordusunun en seçme birliklerinden birine, «Hitler Gençliği» adı verilen zırhlı S.S. tümenine mensup olduğunu gösteren armayı farketti. Subay kuru bir sesle, zırhlı komuta arabasında bulunduğu sırada ve Paris'in 80 kilometre doğusundan geçerken, Heinrich Himmler'in telsizle şahsî bir emrini aldığını söyledi.

Paris valisi, Gestapo Şefi ve S.S.'lerin komutanının adını işitince, şüphelerinde bütün bütün haklı olduğunu düşündü. Subaylar kendisini tutuklamaya gelmişlerdi. Yarbay devamlı Himmler'in kendisine derhal Paris'e gitmek için emir verdiğini, Normandiya'daki Bayeux şehrinin müzesinden kurtarılan ve Louvre Müzesine getirilen sanat

değeri büyük bir kanava işini teslim almak üzere generale başvurmasını istediğini bildirdi. Bu sanat eserinin hiçbir şekilde Müttefiklerin eline geçmemesi gerektiğini de ekledi. Kanavayı alıp Almanyaya götürmek ve emin bir yerde saklamak için kesin emir almıştı. Bu sözleri işitince, birden kan Choltitz'in beynine sıçradı. «Kinder! diye haykırdı, harika doğrusu! Demek buraya bir sanat eserini yokolmaktan kurtarmak için zahmet edip geldiniz ha! Gerçekten harika bir şey!» General babaca ve alaycı bir tonla, S.S. subayına bu fırsattan yararlanıp, diğer sanat eserlerini de, örneğin «la Joconde»u, veya «Milo Venüsü»nü, ya da «Samothrace'ın Zaferi»ni de himayesine almasını söyledi. Subay başını salladı. Himmler ve Führer'i, sâdece Bayeux'den getirilen kanava işinin ilgilendirdiğini tekrarladı.

İçi rahatlayan general, ziyaretçilerini balkona götürdü. Kolunu kaldırıp, sol tarafta, Tuileries'nin önünü kesen gölgeli uzun duvarı işaret etti. «Louvre şu taraftadır,» dedi. Choltitz'in hatırladığına göre, tam bu sırada, kuvvetli bir ihtimalle Louvre'un pencerelerinden birinden sıkılan bir mitralyöz tarrakası, gecenin sessizliğini yırttı. «Tedhişçiler binayı işgalleri altında bulunduruyorlar,» diye sakin bir sesle başladı general. «Evet, öyleye benziyor,» diye yarı endişeli bir tavırla cevap verdi S.S. subayı. «Ne farkeder canım? diye boşandı Paris valisi; S.S.'ler nasıl olsa dünyanın en yaman muharipleri değil mi? Bir avuç baldırı çıplak tedhişçiden korkacak değiller ya! Öyle değil mi albayım?»

S.S. subayı bir süre hiç ses çıkartamadı. Sonra generale, Fransızların kanavayı acaba daha önceden alıp alamayacaklarını sordu. «Hayır, hayır, dedi general, ne diye alsınlar?» Bundan kesinlikle emin olmak için de, kurmay heyetinde herhalde en garip görevle yükümlü olan subayını çağırttı. Bu subay «Fransız binalarının ve sanat eserlerinin korunması»ndan sorumluydu. Subay, ciddî bir tavırla kanavanın halen sarayda bulunduğunu bildirdi. Bu sırada ünlü müzenin etrafında silâh sesleri büyük gürültü kopart-

maya başlamıştı. Choltitz ve S.S. subayı, pencerelerden görünmeyen düşman üzerine ateş kusan mitralyözlerin ve makineli tabancaların alevlerini izliyebiliyorlardı. Choltitz, harekâtın zorluğunun bilincine vardığı için, ziyaretçilerine son derece nazik bir tavırla, S.S. komandolarının emrine bir zırhlı araçla, bir bölük asker vermeyi teklif etti. Böylece komandoların içeri girip kanavayı almaları daha kolaylaşmış olurdu. S.S.'ler kanavayı alırken, askerler de kendilerini korurdu. S.S. subayı pek şaşırmışa benziyordu. Bu koşullar altında Berlin'den telsizle yeni talimat istemenin daha mantıklı olacağı cevabını verdi. Bir saat sonra döneceğini generale bildirip, yine «Heil Hitler!» diye bağırdı ve dışarı çıktı.

Dietrich von Choltitz bu esrarengiz ziyaretçilerinin yüzünü bir daha göremeyecekti. Müttefiklere kaptırmamak için aldıkları ve tarihte bir eşi daha olmayan bir olayı canlandıran kanava, isyancılar tarafından işgal edilen Louvre sarayında kalmıştı. Yetmiş metrelik kanava üzerinde, dokuz yüzyıl önce, fatih Guillaume'un sarayındaki hanımların Bayeux'de işledikleri bir sahne canlandırılmaktaydı : Hitler'in serüvenini beyaz perdeye aktaran sinemacıların asla çekmeyi başaramayacakları bir sahneydi bu : Ingiltere'nin fethi!

24

NORMANDIYA'NIN KÜÇÜK ECOUCHE kasabasının üzerine yeni bir karanlık gece daha çöküyordu. Fakat o akşam ağaçların altında gizlenmiş çadırdalarda ne sessizlik, ne de komplocular kol gezmiyordu artık. General Leclerc, kırk sekiz sat önce Jacques de Guillebon'un Paris'e hareketini izlediği komutanlık arabasının basamaklarında şimdi yine durmuş, sekiz noktada topladığı ve biraz önce yazdırdığı harekât emrini daktilo eden yazıcının makine-

sinden çıkan takırtıyı dinliyordu. Philippe Leclerc tam altı buçuk saat sonra, dört yıl önce Kamerun'da bir yerli kayığında başlattığı Paris yolculuğunun son 200 kilometresini aşmak için harekete geçecekti.

Leclerc yazıcının getirdiği daktilo edilen kâğıdı bir daha okudu : «Tümenini başkentin kurtuluşuna kadar yönetecek olan bu harekât için herkesten emin olduğum üstün çabayı göstermesini istiyorum.» Sonra saatine baktı, emri imzalayıp, tarih attı. Vakit tam gece yarısıydı.

Aynı saatte, 1900 kilometre doğuda, Ecouché'deki meyve ağaçlarından dört misli yüksek ağaçların altında, Rastenburg'un çam ormanlarının göbeğinde, Adolf Hitler'in stratejik toplantısı başlıyordu. Masanın etrafında, Warlimont'un hatırladığına göre sağ eli hafifçe titreyen Hitler'in çevresinde, Feldmareşal Keitel, general Burgdorf, Buhle, Fegelein ve Hitler'in yaveri S.S. Hauptsturmführer Gunsche bulunuyordu. Herkes özenli bir sessizlik içinde, ellerini bir haritanın üzerine dayamış, Batı Cephesi hakkında açıklamalarda bulunan general Jodl'u dinliyordu. Hitler bir kere daha Batı Cephesi raporunun, Doğu Cephesinden önce ele alınmasını buyurmuştu.

Jodl açıklamasını bitirince, Hitler birden başını kaldırdı. Birden dev topun nerede olduğunu sordu. Fakat general Buhle bu sefer cevap verecek durumdaydı. «Karl» adlı ünlü top ve cephane treni, Paris'ten 100 kilometre uzaklıktaki Soissons'a varmıştı. Yirmi dört saat sonra «Karl» Paris'e ulaşacaktı. Hitler bu dehşetli silâhın yakında hedefine ulaşacağından emin, memnun memnun gülümsedi. Sonra, «Yazınız, Jodl,» dedi. Nefes nefese ve heyecanla yazdırdıklarını o kadar çabuk söylüyordu ki, soğukkanlı Jodl güçlükle izliyebiliyordu.

«Paris köprü başının savunması askerî ve siyasî yönden çok önemlidir, dedi Hitler. Şehrin düşmesi, Seine'in kuzey kesiminin düşmesine sebep olabilecek ve bizi Ingiltere'ye karşı sürdürdüğümüz uzaktan savaşın füze rampalarından yoksun bırakacaktır.»

«Tarih'te Paris'in düşmesi daima bütün Fransa'nın

düşmesine sebep olmuştur!» diye yumruğunu masaya indirip ekledi.

Führer mesajın gönderildiği Batı Cephesi başkomutanına, şehrin savunması için iki S.S. Panzer tümeninin görevlendirildiğini de belirtti. Pariste ilk ayaklanma belirtileri görülünce, «Evlerin blok halinde imhası («Karl'ın gelişi ile bu daha da kolaylaşacaktı)» ve «tahrikçilerin halkın gözü önünde kurşuna dizilmeleri» gibi en enerjik tedbirlerin alınmasını da emrediyordu. Hitler bunları da söyledikten sonra, tam bir vecd haline girdi. Ağzından salyalar akıyordu. En sonunda, Paris asla düşmanın eline geçmemeli, geçse de, bir harabe yığını halinde geçmelidir!» diye gürledi.

Hitler susunca, bunker'de derin bir sessizlik oldu. Warlimont, havalandırma aygıtının düzenli homurtusu ile, III. Reich'ın efendisinin son sözlerini not edebilmek için delice bir hızla yazan Jodl'un kaleminin gıcırtısından başka bir ses işitilmediğini hatırlamaktadır.

Panzer'lerin ürkütücü gölgeleri, Fransa-Almanya sınırından 50 kilometre içerde, karanlıklara gömülmüş Metz şehrinin, bir yüzyıldan kısa bir süre içinde üç Alman kuşağının istilâsına tanıklık eden yollarını ezerek geçiyordu. Jutland yarımadasından beri süren uzun yolculuklarından dolayı bitkin askerler, koca araçlarının içinde robottan farksız hareket ediyorlardı. Gelecekleri Gross Paris kumandanına haber bile verilmeyen bu birlikler, Choltitz'i düşmanla çarpışmak zorunda bırakacak takviyelerdi. Fransa'ya varan 26. ve 27. S.S. Panzer tümenlerinin öncülerini meydana getiriyordu. Tıpkı Normandiya'daki meyve ağaçlarının altında bekleyen 2. Zırhlı Tümenin askerleri gibi, 26. Panzer tümeninin askerleri de Paris'ten 300 kilometre uzaktaydılar. Onlar da motorlarının olanca gücüyle Paris yolunu tutmuşlardı.

25

YÜZÜ DERİN ÇİZGİLERLE belirmiş ufak-tefek adam, bir çeşit vecd içinde büyük camlığa çıkan sıraları seyrediyordu. Adamın adı Jean Houcke'tu ve İsveçliydi.

Houcke mutlu bir insandı. Kurduğu büyük ticarî iş, meyvelerini vermek üzereydi. Paris birkaç güne kadar kurtulacaktı. Kurtulan şehirde üç buçuk milyon Parislinin çılgınlar gibi eğlenmek isterken bulacağı tek seyir, kendisininki olacaktı. Almanlar mayıs sonunda Fransız Albert Rancy ve ünlü sirkini, Paris'in en büyük sirk çadırı olan Grand Palais'den zorla kovmuşlardı. İsveçli Jean Houck işte şimdi, Champ-Elysées caddesiyle İnvanlides'in uçsuz- bucaksız genişlikleri arasındaki yapının camlığı altında, yarım yüzyıldan fazla bir zamandan beri Paris'in en ünlü sergilerine ve en büyük gösterilerine sahne olan yerde, Işıklar Şehri'nin halkını toplayabilecekti. Beş yıldan beri devam eden savaşa rağmen, Houcke'nin sirki, Avrupa'nın ayakta kalan tek büyük sirkiydi. Açlığın kol gezdiği Pariste, sirkin kafesleri aslanlar, kaplanlar, panterlerle doluydu. Filler, atlar ve foklar da vardı. Akrobat ve trapezcileri de, ancak Barnum'un ustaları ile kıyaslanabilirdi. Palyaçoları ise Norveç'ten İspanya'ya, Tuna kıyılarından Atlantik Okyanusuna kadar, savaş halindeki bütün Avrupa'yı kâh ağlatmış, kâh güldürmüştü. Kurtuluş şerefine ve İsveçli patronlarının isteği üzerine, «Auguste» ve «Charlie» özel bir numara bile hazırlamışlardı : Hitlerin taklidi! Kısacası o sabah Jean Houcke'nin bütün ümidi, talaş ve vahşî hayvan kokan dev yapının çatısı altında toplanmış bulunuyordu. Boş sıralar karşısında heyecanlı kalabalığın sirki nasıl dolduracağını şimdiden hayal eden Houcke, Paris'in kurtuluşunun zenginliğini sağlayacağına iyice inanmıştı.

Polis memuru André Salmon pistin talaşları altındaki VIII. bölge polis karakolunu barındıran zemin katlarından birinden, bir sürü Alman kamyonun caddedeki ağaç-

ların önünde durduğunu gördü. Yirmi dakika önce komiserlikteki memurlar Champs-Elysées'den aşağı inen bir Wehrmacht aracına pusu kurmuşlardı. Aracın içindeki üç askeri öldürmüşlerdi. Salmon, «Boche'lar intikam almaya geldiler,» diye düşündü. Birden paletli bir küçük aracın diğerlerinden ayrılıp, binaya doğru ilerlediğini gördü. Salmon bu aracın kurbağaya benzediğini düşünüyordu. Esir ettikleri yüzbaşı von Zigesar-Bienes'i hava deliğine doğru iteledi. Salmon, endişeyle karışık bir merakla, «Nedir bu dalga?» diye sordu. Subay ciddiyetle monoklunu düzeltip, araca baktı. Sonra son derece sakin bir sesle gardiyanına, «Uzaktan, radyo ile yönetilen bir tank, dedi. İçi patlayıcı madde doludur. Eğer buradan derhal çıkmazsak, hep beraber yokolur, havaya uçarız.»

Houcke sirkindeki infilâki üç buçuk milyon Parisli aynı anda işitti. Pencerelerinden ve balkonlarından, berrak yaz güneşinin altında gökyüzüne yükselen kapkara dumanı ve meydana gelen mantarı seyrediyorlardı. Binanın içinde, genizleri yakan duman arasında, çığlıklar ve kükremeler işitiliyordu. İnsanlar ve hayvanlar tam bir panik halindeydiler. Fakat «Goliath» adındaki küçük aracın eserini tamamlamak için, şimdi de iki «Tigre» tankı yangın mermileri atmaya başlamıştı. Dehşete kapılan vahşî hayvanların kükremeleri, zaman zaman infilâk seslerini bile bastırıyordu. Ürken atlar iplerini kopartmış, korkudan çılgına dönmüş, alevler içindeki binada dört dönüyorlardı. Komiserliğin bulunduğu yeraltı katındaki polisler, bir gece önce topladıkları ve şimdi korkudan çığlıklar atan fahişeleri, hücrelerinin kapılarını açıp birer birer dışarı salıyorlardı. Atlardan biri dışarı çıkmayı becermiş, vızır vızır mermilerin uçtuğu Champs-Elysées'den aşağı, dolu-dizgin inmeye başlamıştı. Fakat biraz sonra aldığı bir isabetle, tozlar içine yuvarlandı. İşte bu sırada olağanüstü bir manzara görüldü. Civardaki bütün evlerden ellerinde birer bıçak ve tabakla fırlayan kadınlar, şimdiden kurtuluş günü hazırlığı olarak üstü mavi-beyaz-kırmızı ponponlarla süslenmiş güzelim atın henüz sıcak etinden parçalar kesmeye

başladılar.

Champs-Elysées semti Pasif Savunma Dairesinde görevli Pierre Andreoti, kendi kendine hayal görüp görmediğini soruyordu. Dört yıldan beri bu bloktan sorumlu olarak, alarm verildiği zamanlar ışıkların karartılmasını sağlamaktan başka bir sorunla karşılaşmamıştı. Şimdi ise telefonda bir ses, imdat istiyordu: «Çabuk yetişin... Bir şeyler yapın, diye haykırıyordu, aslanlar kafeslerinden kaçıyor!»

Grand Palais'deki polisler, Almanlar, vahşî hayvanlar ve alevler tarafından kuşatıldıkları, cephaneleri de tükendiği için, teslim olmaya karar verdiler. Bu işi ayarlamayı da, şalgamlarını kendisiyle paylaştıkları tek esirleri, kibirli baron ve von Zigesar-Beines'a emanet ettiler. Zigesar-Beines, Houcke sirkinin hayvan terbiyecisinin uzun sopasını alıp, ucuna beyaz mendilini astı ve kendisini esir edenlerin teslim olacaklarını vatandaşlarına iletmek üzere, toz ve duman içinde mağrur adımlarla ileri doğru yürüdü.

Adamın biri sütunlardan birine dayanmış, toz ve ter içinde, hüngür hüngür ağlıyordu. Hıçkırıkları arasında, «Herşey mahvoldu!.. Herşey mahvoldu!..» diye tekrarlayıp duruyordu. İtfaiyecilerden biri elindeki baltayla yanına yaklaşıp adamcağızı teselli etmek istedi. Parisli kopuklara has bir dille, «Ağlama be babalık, değmez böyle göz yaşı dökmeye!» dedi. «Nasıl olsa birkaç güne kadar Amerikalılar gelecek ve her şey bitecek.» Houcke sirkinin talihsiz patronu sessiz bir öfkeyle itfaiyeciyi süzdü. Sonra sırtını birden dönüp, yeniden ağlamaya başladı. (*)

Grand Palais'den yükselen dumanlar, kötü bir haberci gibi gökyüzünü karartıyordu. Kara dumanların görünme-

(*) Talihsiz Jean Houcke gerçekten de herşeyini, hatta tekerlekli vagonunda, bir bavul içinde sakladığı nakit parasını bile kaybetmişti. Kurtuluş'tan birkaç gün sonra iflâs eden Houcke, konsolos Nordling'in aracılığı ile İsveç'e iade edilmişti. Bugün 86 yaşında olduğu halde Paris'te bir banliyö semtinde yaşamaktadır.

siyle beraber, bütün şehirde bir söylenti dolaşmaya başlamıştı: ayaklanmaya karşılık olarak, Almanlar da şehri ateşe veriyor diye! Parislilerin pek çoğu, uzaktan yönetilen bir tank ve birkaç yangın bombası ile Grand Palais gibi dev bir yapının yerle bir edilmesi karşısında şaşkına dönmüşlerdi. Paris'in birkaç saat içinde ikinci bir Varşova haline gelebileceğini korkuyla düşünüyorlardı.

Şehirde her iki taraf için de bugüne kadar savaş ne bu kadar şiddetli, kayıplar da bu kadar ağır hiç olmamıştı. Paris valisinin askerleri sayıca az oluşlarını, silâh üstünlükleri ile rahatça kapatarak, her darbeye daha şiddetli bir darbeyle karşılık veriyorlardı. Önceki cumartesi günü 1. bölge belediye binasını işgal eden albay Paul Massebiau o gün çok daha ağır bir görevi yerine getirmek zorunda kaldı. Kızını Aubervilliers'de bir fabrikaya, ambalaj sandıkları almaya gönderdi. Tabut yapmak için bunlara ihtiyaçları vardı. O kanlı çarşamba günü öldürülen beş yüzüncü Parisli, ayaklanan başkentinin sokaklarından birinde can verecekti. Albay Rol'un adamlarının kahredici tarrakaları altında pekçok Alman da ölüyordu.

650. Muhabere Bölüğünden Unteroffizier Otto Vogel birden Meurice otelindeki bürosunda, telefonun karşısındaki birinin Almanca seslendiğini işitti: «Alo, Hypnose, imdat!..» Vogel, Hypnose'un Meurice otelinin yeni şifre adı olduğunu biliyordu. «Tedhişçiler saldırdılar... Çabuk, imdat!..» Vogel hemen ardından, telefonda bir silâh tarrakası işitti. «Avluyu geçiyorlar...» Birkaç patlama daha duyuldu. Sonra hırıltıların izlediği bir feryad! Vogel iniltiler arasında şunları işitti: «Mutter, Mutter... hilf...» (Anne, anne, yetiş!) Bu sefer telefonda Fransızca bir takım sözler işitildi. Sonra derin bir sessizlik! Otto Vogel uzun bir süre telefonun dinleyicisini kulağından ayıramadı. En sonunda kapattı. O sabah kendisini hangi Alman askerinin, nereden aradını hiç bir zaman öğrenemeyecekti. Vogel, dişlerini gıcırdatıp, başını ellerinin arasına alarak, dakikalarca şaşkın şaşkın durdu. Hayatında ilk defa ufak-tefek assubayın yanaklarından aşağı göz yaşları süzülüyordu.

Her iki taraf için de, savaş bazen cinayet halini alıyordu. La Harpe sokağındaki Saint-Vincent-de-Paul okulunda kurulan ilkyardım istasyonunda bir Alman yaralıyı yersizlikten reddetmek zorunda kalan hemşire André Koch, F.F.I.'lerden birinin şöyle söylendiğini işitti : «Hiç önemi yok, nasıl olsa biz bunların hepsini öldürüyoruz.» Bayan Koch birkaç saniye sonra bir patlama işitti. Ternes alanında arabasından aşağı atlayan bir Alman yüzbaşı, kaldırımda bir Kurtuluş gazetesi okuyan zararsız sivilin üzerine öfkeden çıldırmış gibi çullandı. Adamcağızı bir kurşunla öldürdükten sonra, suratını çizmesinin topuğu ile ezdi. Zavallı gazete satıcısı kadın da, ancak aklını kullanarak aynı fecî sona uğramaktan kurtulabildi : yemin-billâh ederek okuma-yazma bilmediğine inandırdı Alman subayını.

Fakat her savaşta olduğu gibi, en çirkin şeyin hemen ardından en güzeli de eksik olmuyordu. Otto Wagner adında bir başka Alman subayı da, Askerî Okulun avlusunda 7 polis memurunun kurşuna dizilmesine son dakikada engel olmuştu. Idam mahkûmlarına olağanüstü bir süre tanımıştı : içlerinden biri gidip iki saat içinde 7 Alman esiri getirecek ve tutsakları takas edeceklerdi. Roger Cadet adındaki genç, arkadaşlarından birinin uzaklaştığını görünce, kulağına fısıldayıvermişti : «Git, babamı bul!»

Iki saat geçmişti aradan. Roger Cadet arkadaşları ile beraber kapatıldığı mahzende, kısa ömrünün çeşitli sahnelerini gözünün önüne getiriyordu. On gün önce affedilmez bir harekette bulunmuş, bu nedenle de soluğu burada almıştı. Kendisi gibi polis olan babasiyle beraber, mum ışığı altında, bağlı oldukları Direniş şebekesine ait silâhları sakladıkları yerin beton kapağını açmışlardı.

Roger Cadet saatine baktı. On dakikadan biraz fazla zamanları kalmıştı. Birden kapının açıldığını gördü ve ölüm saatinin çattığını düşündü. Aralıkta yüzbaşı Wagner'in uzun boyu farkediliyordu. Cadet subayın asık suratına bakıp, beklenen Alman esirlerinin getirilmediğini anladı. Yerinden kalkıp, arkadaşları ile beraber kapıya yürüdü. Ar-

dında biri dua okuyordu : «Sizi selâmlarım, Marie...» Roger Cadet birden boğazına kadar ilikli ceketinin içinde terleyen subayın ardında, babasını gördü. Karakolun tutuklu arabasiyle istenen 7 Alman esirini getiriyordu.

Biraz sonra Askerî Okulun önünden geçen ender birkaç Parisli hiç alışılmamış bir görüntüyle karşılaştılar. Semtte insanlar takır takır kurşuna dizilirken, kollarında F.F.I. pazubentleri bulunan iki Fransız polisi, bir Wehrmacht subayı ile sakin sakin konuşuyorlardı. Genç Cadet, babası ve Fransızların hayatını kurtaran Alman subayıydı bunlar.

Aynı saatlerde F.F.I. sedyecilerinin Dieu otelinin bir salonuna taşıdıkları, her gün birçok Fransızı idama mahkûm eden Askerî Mahkeme tercümanı Berlinli Sonderführer Alfred Schlenker, birden tepesine dikilen sivilin asık suratını gördü. 1 no.lu alarm bölüğüne verilen Schlenker, Saint-Michel alanında bacağından yaralanmıştı. «Tedhişçiler»in hesabını göreceklerinden emindi. Alman, tepesindeki adamın elini cebine attığını gördü. «Tabancasını alıyor,» diye geçirdi aklından. Ve gözlerini yumdu. Birkaç dakika sonra tekrar açtığı zaman, adamın elini yüzüne uzattığını gördü. Parmaklarının arasında bir sigara durduğunu hiç bir zaman unutamayacaktı. Sivilin sadece şunu söylemekle yetindiğini işitti : «Şansın varmış Fritz (*), senin için artık savaş sona erdi.»

Ayaklanmanın dördüncü gününde Paris halkını tehdit eden tehlikeler arasında biri her geçen saat biraz daha ürkütücü olmaya başlamıştı. Acele yardım alamazlarsa, isyancılar çok geçmeden ezileceklerdi. Hemen hiç cephaneleri kalmamıştı. Polis Müdüriyetinde ancak birkaç saatlik cephane bulunuyordu. Rol, «Duroc»taki karargâhında, adamlarının ümitsiz çağrılarını dinliyordu. Biraz sonra hepsi Alman mitralyözlerine karşı sadece bıçakları ile başet-

(*) Alman askerinin «Mehmetçik» gibi yaygın adı.

mek zorunda kalacaklardı. Rol, de Gaulle'cülerin Paris'e bol miktarda silâh ve cephane indirilmesi için yaptığı çağrıyı Londra'ya geçiremediklerinden emindi. Komünist lider o sabah rakiplerinin niyetleri hakkında yanlış yorumlarda bulunuyordu. General Pierre Koenig ise, yirmi dört saat ertelediği paraşütle silâh indirme işleminin bu sefer uygulanmasını hiç bir siyasî baskının etkilememesini kararlaştırmıştı. Carpetbaggers filosuna mensup 130 uçak, binlerce makineli tabanca, el bombası, şarjör ve mitralyöz fişeklikleri ile dolu, Paris'e uçmak üzere hazır, bekliyordu. Fakat bütün siyasî rakiplerden çok daha etkili bir düşman, uçakları pistlerine mıhlamıştı. Kalın, aşılması imkânsız bir sis, gerçek bir İngiliz «fog»u, şafaktan beri Harrington alanını sarmıştı. Yerde dalgalanan kurşunî renkli sis bulutlarını seyreden albay Chuck Heflin, giderek sabırsızlanıp, bu lânet olasıca görevi yerine getirip getiremeyeceğini düşünüyordu. Tam bu sırada masasının üzerindeki gizli telefonunun zili ısrarla çalmaya başladı. General Koenig'in Londra'daki genel karargâhı, 2. Zırhlı Tümenin şafakla beraber Paris'e harekete geçtiğini öğrenmişti. Londra'daki liderlere göre, artık Paris'e silâh yardımı yapmanın hiç bir gereği kalmıyordu. Birkaç dakika sonra şeflerinin hayretten faltaşı gibi açılan bakışları önünde, albay Heflin'in adamları uçaklardaki yükleri indirmeye başladılar. (*)

De Gaulle'cüler şimdilik rahat bir nefes almışlardı. Birkaç saat süren İngiliz «fog»u, yakın bir gelecekte üzerlerine çevrilmesinden endişe ettikleri 200 ton silâhla, 200 ton cephaneyi olduğu yerde mıhlayıp bırakmıştı.

(*) Carpetbaggers filosu üç gün sonra nihayet Paris'e uçacaktı. Fakat bu sefer albay Rol'a atacakları el bombası ve mitralyözlerin yerini, kömür ve un çuvalları alacaktı.

26

HİÇ BÖYLESİNE SIKICI bir yemek yenmemişti. 1. Fas Sipahileri Alayından onbaşı Serge Geoffroy, yağdan kararmış elleri, hüzünlü ve hayal kırıklığına uğramış haliyle, arkadaşları ile beraber «beans» (*) konserve kutularını sessiz-sedasız boşaltıyorlardı. Normandiya'ya şimdi büyük bir sessizlik hakim olmuştu. Tümen gitmişti. Yalnız Geoffroy ve arkadaşları geride kalmışlardı. Birliklerinde hizmet gören iki İngiliz hemşiresinin adını verdikleri «Marie Jill» adlı topları, iki günden beri bozuktu.

Onbaşı Serge Geoffroy «beans» konservesini bitirince yerinden kalktı, ciddî bir sesle arkadaşlarına seslendi : «Aldırmayın çocuklar! Paris'in kurtuluşunu biz de kaçırmayacağız. Ben bir kestirme yol biliyorum. Onlardan önce bile varırız.» Geoffroy sözünde duracaktı da.

Şafaktan beri tümene bağlı 2000 araç, motorlarının olanca gücüyle Paris'e doğru akıyordu. Normandiya'nın dar ve virajlı yolları böylesine bir sürat görmemişti. Her biri 20 kilometre uzunluğunda iki kol halinde ilerleyen tümen, arazi üzerinde görünmeyen bir yılana benziyordu. Tümenin «avköpekleri», kırmızı başlıklı sipahilerin bindiği altı tekerlekli, mitralyözlü zırhlı araçlar, en önden gidiyordu. Onların hemen ardında, ağır tankların açık taretleri üzerinde, bahriyelilerin kırmızı ponponları görünüyordu. Ağır tankların diesel'lerinin saldığı mavi dumanların arkasından da, koruma görevi yapan hafif tanklar ilerliyordu. Ve nihayet 34 ton ağırlıkları ile şoseyl allak-bullak eden Sherman'lar, siyah bereli ve mavi başlıklı alaylar akın ediyordu.

Bazen kollar yavaşlamak zorunda kalıyordu. Sivil halk araçlara asılıyor, çiçekler atıyor, askerlerin miğferini öpüyor, çılgınlar gibi alkış tutuyordu. Normandiyalı güzel kızlar gururla tankların adlarını tekrarlıyordu; Lorraine ha-

(*) Fasulye.

çı ile bezenmiş Sherman'lar, iki yüzyıllık Fransız zaferlerini dile getiriyordu: «Friedland», «La Marne», «Bir-Hakeim»... Taretlerden birinde masası, koltuğu ve lambası ile küçük bir büro kurulmuştu. Bu tankın topu bile uydurmaydı. Yeşile boyanmış bir soba borusundan ibaretti. Philippe Leclerc, yarı beli taretten dışarda, yüzü yağmurdan sırılsıklam, dürbünlerini gözlerine yapıştırmış, bıyığının önünde mikrofon, geçit törenindeki gibi bu olağanüstü akını yönetiyordu. Tankı, karısının 6 çocuğu ile beraber dört yıldır kendisini beklediği Picardie eyaletinin adını taşıyordu: «Tailly». Sherman'ların da arkasından, korkulu namlularını gökyüzüne dikmiş koca 105'lik topların motorları uğulduyordu. Derken aceml domuzları, böcekleri andıran ve piyadelerle dolu, paletleri üzerinde kaya kaya giden araçlar geliyordu. Bunları ise Kızılhaç'ın Dodge'ları, benzin bidonlarının ağırlığı altında ezilmiş gibi duran G.M.C.'ler, vinçleri, zincirleri, palangaları ile onarım araçları, dev «Pacific» kamyonları ve tank taşıt-römorkları izliyordu. Motosikletler, çamura bulanmış ciplер, her tarafından antenler yükselen karargâh otomobilleri, yürüyüş kolları boyunca durmadan bir aşağı-bir yukarı, inip çıkıyorlardı. Subaylar ciplerden başlarını çıkartıp, ellerini ağızlarında kavuşturarak, «Çabuk! Daha çabuk!» diye haykırıyorlar, ya da kollariyle hızlanmalarını işaret ediyorlardı.

Olanca hızıyla akına geçen bu armadanın, aralıksız yağıştan körleşen gözleri, önlerindeki araçların saldığı dumanlardan yanan göz bebekleri, altlarındaki arabanın kaygan şosede devrilecek gibi olduğunu hisseden müretteb atı, güçlerinin birden on kat arttığını sanıyordu. Bütün tanklarda insanlar motorların çalışmasını yürekleri daralarak izliyordu. «Allah vere de motorlar Paris'e kadar dayansa!» diye dua ediyorlardı. «Ölü Adam»ın şoförü Jean-René Champion'un bakışları sık sık önündeki yağ manometresine takılıyordu. Champion, beyaz ibre kırmızı çizgiyi geçecek olursa, Parls'i kurtarmaktan ibaret «kusursuz hayal»inin suya düşeceğini blliyordu. O zaman stop etmesi gerekecekti. Tümendeki herkes gibi, Champion'un da o

çarşamba günü bir tek endişesi vardı : yürüyüş kolunu terk zorunda kalmak. Çad alayından teğmen Henri Karcher, aracında dikiz aynasının bir köşesine yerleştirdiği küçük fotoğrafa bakıyordu. Bu fotoğraf kendisine ulaşmadan önce, bütün Avrupa'yı baştan-aşağı arşınlamıştı. Şimdiye kadar hâlâ göremediği iki yaşındaki çocuğunun fotoğrafıydı bu. 3 haziran 1940'ta doğan oğlu Jean-Louis, Paris yakınındaki bu yol üzerinde kalıyordu. Önündeki aracın dumanı, zifosu ve şiddetli yağmurdan önünü bile güç gören teğmenin yanındaki şoför, Léon Zybolski adlı Macar, dua okur gibi aralıksız tekrarlıyordu : «Teğmenim, şarampola yuvarlanacağız!» İstihbarat subayı Alfred Betz, «Mata Hari» adını verdiği cibinde birden yerinden sıçradı. Uyuklarken, arabalardan birinin plakası üzerinde bir şehrin adını gördü. «La Loupe! dedi. Aman Allahım, La Loupe'a varmışız!» Teğmen Alfred Betz bundan tam dört yıl, iki ay önce, ricat halindeki IX. Ordu'nun kurmaylarıyla beraber, yine böyle yağışlı bir yaz günü, fakat aksi yönde, aynı yerden geçtiklerini hatırlamıştı. Cipinin şoförü ikinci sınıf er François Mutcheler de, önceden La Loupe'tan geçenlerdendi. Fakat o henüz sekiz gün önce bu şehri aşmıştı. Hem de sırtında Waffen S.S.'lerin feldwebel üniforması ile. Zorla Wehrmacht saflarına katılan Alsace'li Mutcheler, sonradan ordudan kaçmıştı. Şimdi de, bir ay önce feldgrau üniforması ile işgal ettiği şehri kurtarmaya gidiyordu.

Tanklar biraz sonra binlerce geminin dalgaları yaran pruvaları gibi, Beauce'un geniş düzlüklerine hızla daldılar. Topçu subayı Robert Mady birden «Simoun» adlı tankının taretinden, «sarı buğday okyanusu ortasında», Chartres katedralinin kule külâhlarını gördü. İlk heyecanını atlattıktan sonra, hâlâ ekinlerin biçilmemiş olmasına şaştı. (*)

(*) 2. Zırhlı Tümen mensupları, Almanların el koymaması için Direniş hareketinin Paris bölgesindeki köylülerden ekinlerini biçmemelerini ve harman yapmamalarını istediğini bilmiyorlardı.

General Leclerc'in koruma birliği komutanı otuz yaşındaki yüzbaşı Alain de Boissieu de, katedralin ekinler arasındaki heybetli siluetini görünce, içinden «Yurduma vardım,» diye geçirdi. Alain de Boissieu beş yıl önce, bu kulelerin ardında, Eure nehri kıyısında oturdukları köşkte yakınlarını son defa olarak kucaklamıştı. Yüzbaşı clplnin gaz pedalına basıp, yürüyüş kolunu aştı ve ileri atıldı. Biraz sonra şehre girdi, katedralin çevresini dolandı, Charles-Péguy bulvarını çıktı. Baltayla kesilmiş gibi ikiye yarılmış köprünün yanı başında durdu. Karşı kıyıda, hemen hemen köprünün tam hizasında, damı uçmuş, duvarları harabe halinde harap bir ev gördü. Yapı bu haliyle bir sinema dekorunu andırıyordu. Boissieu önce rüya gördüğünü sanarak, olduğu yerde kalakaldı. Yuvasını tanımıştı. Bunun üzerine genç subay yolun ucunda görünen bir kadının yanına varıp ne olduğunu sordu. Almanların çekip gitmeden önce Eure üzerindeki bütün köprüleri uçurduklarını ondan öğrendi. Baba ocağı da dahil, civardaki bütün evleri boşaltmışlardı. Alman komutanı evinin tam karşısındaki köprüye, fazladan altı torpil daha yerleştirmişti. «Bayan Boissieu oğlunun de Gaulle'ün yanında çarpışmaya gitmesinin kendisine pahalıya mal olduğunu anlasın diye» böyle yaptığını da eklemekten geri kalmamıştı. Çevresindeki kalıntıları gören subayın aklına birden uğursuz bir düşünce saplanıverdi. «Aman Allahım! dedi; Boche'lar aynı şeyi Paris'te de yaparlarsa, kimbilir yarın nasıl bir fâcia ile karşılaşırız.»

Alain de Boissieu'nün Paris için endişe ettiği akıbeti önleyebilecek tek sözlü mesajın taşıyıcısı, sabırsızlığının son haddine varmıştı. Isveç konsolosunun kardeşi Rolf Nordling tam on iki saat süren yıpratıcı ve titiz bir sorgusuale hedef olmuştu. Bir gün önce general Omar Bradley'in Paris'e akın etmesi için general Leclerc'e «yeşil ışık» yaktığı iniş pistinde, Rolf Nordling Amerikalı generale görevinin nedenlerini açıklıyordu. Miğferini geriye atan Brad-

ley, hiç ses çıkarmadan İsveçliyi dinliyordu. Nordling'in açıklamalarına göre, Paris'e komuta eden Alman generali, şehir içinde mümkün olduğu kadar geniş bir tahribat gerçekleştirmek amaciyle «kesin emir» almıştı. Komutan henüz bu emri uygulamaya başlamamıştı. Fakat bugünkü durum devam edecek olursa, başvuracağı başka çare kalmayacaktı. Nordling, Alman komutanının şimdiden görevinden geri alınmak endişesi içinde olduğunu da belirtmişti. Bütün dileği, şehri yerle bir edecek bir savunma hareketine girişmesini mümkün kılacak çaptaki takviyeyi almadan, Müttefik kuvvetlerinin şehre girmeleriydi.

Bradley derhal gereken tepkiyi gösterdi. Bir gün önce başlattığı hareket birden son derece acil bir durum halini alıvermişti. Eisenhower gibi, Bradley de 26. ve 27. S.S. Panzer tümenleriyle, daha başka pekçok Alman birliğinin Fransanın kuzey ve doğusuna doğru yola çıktıklarını biliyordu. Bradley, bu birliklerden bazılarının doğrudan doğruya Paris'e gideceklerini düşünüyordu. Eğer Müttefikler bu birliklerden önce şehre varamazlarsa, Paris gerçek ve amansız bir savaş alanı olacaktı. Fakat Amerikalıyı herşeyden fazla endişelendiren, bizzat Dietrich von Choltitz'di. «Bu adamın fikrini değiştirmesine müsaade etmemeliyiz,» diyordu. Bradley bunun üzerine general Siebert'e döndü. «Ed, diye emretti, Hodge'a haber verin, Fransız tümenini süratini iki misli arttırması için uyarsın!» Birden 2. Zırhlı Tümenin aşmak zorunda kalacağı uzak mesafeyi hatırlayarak, ekledi : «Yine Hodge'a söyleyin, 4. Tümenin de taarruza hazırlanmasını bildirsin. Bu başarısız generalin fikrini değiştirmesine ve Paris'i havaya uçurmasına fırsat vermemeliyiz.»

27

DIETRICH VON CHOLTITZ tek bir kelime bile söylemeden mavi kâğıdı karşısındaki ufak-tefek, monoklu ada-

ma uzattı. Choltitz, albay Hans Jay'i yirmi yıldan beri tanıyordu. Gençliklerinde ikisi de aynı alayda hizmet etmişlerdi. Choltitz iki yıl önce generalliğe yükselişini Berlin'deki Adlon otelinde, Jay'le beraber kutlamıştı. Yüzünün tek bir çizgisi bile oynamayan albay telgrafı okurken, Choltitz de pencereden Tuileries'nin siluetini bir kere daha seyrediyordu. Fakat o sabah bahçelerde ne çocuk seslerinden, ne de havuzların ayna kadar düz yüzeyinde yüzen beyaz yelkenli kayıklardan eser vardı. Yüzyılımızdan iki buçuk yüzyıl önce biçimleri çizilen çiçek tarhlarının çevresinde, Alman generali askerlerinin kaba ve tehdit dolu gölgelerinden başka bir şey göremiyordu.

Jay telgrafı okumayı bitirince, kâğıdı katladı ve tekrar generale uzattı. Choltitz karşısındakinin ince ve soylu yüzünde boş yere bir heyecan belirtisi aradı. Anlaşıldığını belli eden bir söz, teselli edici bir hareket, yalnız olmadığını ifade edecek herhangi bir işaret bekliyordu. Çünkü telgrafta, Choltitz'in askerlik hayatında aldığı en sert emir yazılıydı : Hitler'in önceki gece Jodl'a dikte ettirdiği, Choltitz'i karşısında uzanan şu şehri bir harabe haline sokmasını buyuran çılgın emri!

Fakat Jay derin bir iç çekip, şöyle mırıldanmakla yetindi : «Bu bir felâket, ama başka çâreniz var mı?» (*) Paris valisi on dakika önce telgrafı gösterdiği tek kişiden, soğuk ve çekingen kurmay başkanı albay Hans von Unger'den de aynı tepkiyi görmüştü.

Dietrich von Choltitz bu sözler üzerine şişman elini telefona uzattı ve anî bir kararla telefonu açtı. «Bana B

(*) Albay Jay aradan yirmi yıl geçtikten sonra, yerleştiği İrlanda'da yaptığı açıklamada kitabın yazarlarına o ağustos sabahı telgrafı okuduktan sonra dudaklarının ucuna kadar gelen sözleri zor tuttuğunu açıklamıştır. Jay, «Pasif direnişi Böylesine delice bir emre karşı ancak pasif direnişle çıkılır,» diye düşünmüştü. Fakat generalle Adlon otelinde beraber yemek yediği günden beri, Jay Sivastopol kahramanının aklında neler geliştiğini hiç bilmiyordu. Kendisini ele vermekten çekinmişti. 20 temmuzdan beri Wehrmacht subayları düşüncelerini saklamayı öğrenmişlerdi.

Ordular Grupunu verin,» dedi.

B Ordular Grupu kurmay başkanının yüzü, Paris'in 90 kilometre kuzeyinde, Margival'deki yeraltı bunkerinden beş günden beri hiç dışarı çıkmadığı için, garip bir şekilde solmuştu. General Hans Spiedel telefonda tıntın öten kaba, hükmedici ve alaycı sesi dinlerken, daha da sararmış gibiydi.

«Umarım ki Grand Palais'nin alevler içinde olduğunu öğrenmekle kıvanç duyacaksınız,» dedi Choltitz. Ardından Ordular Grup Komutanlığının gönderdiği «harika emir» karşısında boynunun kıldan ince olduğunu ekledi.

«Ne emri?» diye sordu Spiedel.

«Ne emri olacak, Paris'i bir harabe yığını haline getirmekle ilgili emir!» diye cevap verdi Choltitz. Spiedel, Ordular Grupu kumandanlığının bu emri sâdece naklettiğini söyleyerek itiraz etti. Aslında emir doğrudan doğruya Führer'den geliyordu. Kurmay başkanının bu itirazına aldırmayan Choltitz, bunun üzerine aldığı emri yerine getirmek için başvurduğu çareleri sıraladı. Millet Meclisi'ne bir ton, Invalides'deki yeraltı mahzenlerine iki ton, Notre-Dame katedralinin yeraltı mezarlığına üç ton patlayıcı maddenin şimdiden yerleştirildiğini söyledi.

«Umarım ki Herr General, diye ekledi Choltitz, bu tedbirlerle mutabık olduğunuzu teyid edersiniz.» Bu sözleri üzerine karşı tarafta derin bir sessizlik oldu. Spiedel bakışlarını Notre-Dame'ın kulelerine, zarif çerçevesiyle bunker'inin çelik ve beton kenarını süsleyen Tuileries'nin perspektivine dikti. Sonra zor işitilen bir sesle cevap verdi : «Evet, elbette... Herr general... Mutabıkım...» Choltitz bunun üzerine kurmay başkanına aynı şekilde La Madeleine ve Opera'yı da havaya uçurabileceğini belirtti. Champs-Elysée'nin ateş sahasını genişletmek için Zafer Anıtını da uçurmayı tasarladığını ekledi. Demir putrelleri uçuracağı köprüleri tıkasın diye, Eiffel kulesini de berhava etmeye kararlıydı.

Spiedel bunker'inde Gross Paris kumandanının şaka mı ettiğini, yoksa çıldırdığını mı kendi kendine sordu. Fa-

kat Choltitz şaka etmiyordu. Aklını da kaçırmamıştı. Sâdece Ordular Grupu komutanlığı tarafından kendisine nakledilen emir karşısında kapıldığı dehşet içinde, Spiedel'e «böyle bir emir alan subayın üstlerine itaat etmek zorunluğu içinde nasıl acı bir duruma düşeceğini» belirtmek istemişti.

Feldwebel Blache'ın Seine'in karşı kıyısında, Saint-Amand sokağındaki hemen tamamen boş muhabere santralinde indirdiği balta darbeleri, silâh sesi gibi etrafı inim inim inletiyordu. Adamları dört gün önce Polis Müdüriyeti önünde «sosis gibi kavrulan» assubay Blache, 232 teleks aracını birer birer tahrip ediyordu. Arkadaşı Feldwebel Max Schneider de, merkezin üç kat altına dağılan ve 200 adet patlayıcı kalıba bağlı 400 metre uzunluğundaki fitili döşemeye uğraşıyordu. Biraz sonra fitil ev bloklarını dolandı ve infilâki gerçekleştirecek olan İmha Komandoları Komutanı Oberleutnant von Berlipsche'in bulunduğu Peugeot 202'ye vardı. Blache son teleksleri de parça parça ettikten sonra, altı komando ile birlikte koşarak binadan dışarı çıktı. Arkalarında açık kalan pencerelerden taşan bir valsin melodilerini işittiler. Telâştan radyolardan birini kapatmayı unutmuşlardı.

Blache sokağın ucundan, Feldgendarmes'ların ardından, apar-topar evlerini boşaltan semt sakinlerinin kuşkulu yüzlerini görebiliyordu. Oberleutnant von Berlipsche anî bir el hareketiyle patlatıcının kaldıraç kolunu aşağı indiriverdi. Bir saniye sonra, dört yıl süreyle Norveç'ten İspanya'ya kadar uzanan Batı Cephesindeki Alman ordularının bütün haberlerini gereken yerlere ulaştıran muhabere santrali, muazzam bir toz ve duman bulutu arasında yokoluverdi. Saat tam 11.51'di. Adolf Hitler'in Gross Paris'te emrettiği geniş tahrip planının pek küçük bir parçası böylece gerçekleştirilmiş oluyordu.

Invalides'deki mahzenlerde de bir başka subay, 112. Muhabere alayından Oberleutnant Ottfried Daub, telefon santralinin altına yerleştirilen tahrip kalıplarına bağlı fitillerin döşenmesine gözkulak oluyordu. Oberleutnant Da-

ub'un «Spreng Kommando»ya bağlı adamları patlayıcı kalıplardan başka dehlizlere 180 atmosferde sıkıştırılmış oksijen şişeleri de yerleştirmişlerdi. Infilâk sırasında bu şişeler on kadar yangın bombasının yaratacağı etkiden daha fazlasını yapabilirdi. Çıkacak müthiş yangının, çok kuvvetli bir ihtimalle bütün santrali, Invalides'deki dört yüzyıldan daha eski yapıları, Ordu Müzesini, Invalides otelini, hatta altında, mermer lahiti içinde son uykusunu uyuyan bir diğer Avrupa fatihinin, Napoléon Bonaparte'ın altın kubbesini bile yokedebilirdi.

Todt örgütünün işçileri ise Luxembourg sarayında cesur elektrikçi Marcel Dalby'nin sebep olduğu 35 saatlik elektrik kesilmesine rağmen tahrip kalıplarının yerleştirileceği çukurların kazılması işini hemen hemen bitirmişlerdi. Choltitz'in askerleri çoktan sarayın mahzenlerine 7 ton ağırlığında patlayıcı madde yerleştirmişlerdi. Bu kadarı da Paris'in yarısının üzerine, sarayın sekiz cepheli kubbesinin enkazını yağdırmaya ve Delacroix'nın freskelerini toz haline getirmeye yeterliydi.

Concorde alanında, Gabriel sarayının Korent stili sütunlarının arkasında, dört yıldan beri üzerinde Kriegsmarine'in siyah-beyaz sembolünün dalgalandığı yerde, Berlinli Korvet Kapitan (*) Harry Leithold mahzenlere beş ton ağırlığında «Tellerminen» (**) ve daha başka cephane yerleştirmişti. Üstlerine de, bu miktarın «bütün binayı ve civardaki evleri havaya uçurmaya yeteceği» konusunda teminat vermişti.

813. Pionierkompanie'den yüzbaşı Werner Ebernach'ın adamları, Seine nehrinin öbür kıyısında, dev sarayın ucunda, Millet Meclisi avlusunda yeni takviye almışlardı. 77. Piyade Tümenine bağlı 177. Pionierkompanie, gece vakti Doğu Cephesinden buraya intikal etmişti. Ebernach'ın adamları, uçuruldukları zaman Paris'te tam bir fâciaya sebep olacak Seine üzerindeki 42 köprüyü mayınlar-

(*) Deniz binbaşısı
(**) Mayın

ken, yeni bir bölük de Millet Meclisi yanındaki binaların alt katlarına dinamit koyacakları çukurları kazıyordu. Chartres köprülerinin atılması, bunun yanında ufak bir çizik gibi kalacaktı. Fransız demokrasisinin beşiği Bourbon sarayında ve Millet Meclisi başkanlarının ikametgâhı olarak kullanılan zarif Lassay konağında bile havalı kazmalarla patlayıcı maddelerin yerleştirileceği delikler çoktan açılmıştı. Daha uzakta, Dış İşleri Bakanlığının yaldız lambrili dairelerinde 177. Pionierkompanie'nin askerleri bir sürü T.N.T. sandığı getirmişti. Concorde alanının ve Seine kıyısını çevreleyen, Invalides'e kadar uzanan mimarî bütün, böylece bir hamlede yokedilmiş olacaktı. Aynı anda Korvet Kapitan Leithold, Royal sokağının iki tarafındaki Gabriel sarayını havaya uçuracaktı. Böylece dünyanın en güzel meydanının simetrisine, dehşet planı dahi ayak uydurmuş olacaktı. Her iki tarafta da yıkıntılardan başka birşey kalmayacaktı.

O sabah üstü ağaç yaprakları ile kamufle edilmiş bir «kubelwagen» Champ-de-Mars önünde göründü. Eiffel kulesinin güney sütunu önünde durdu. İçinden çıkan dört kişi, kulenin dört ayağını adımları ile ölçmeye başladılar. Bu adamların dördü de, S.S. tümeni Leibstandarte Adolf Hitler'in Verbindungskommando (*) birliğine mensuptular. Bir saat kadar önce Berlin'den doğrudan doğruya kendilerine gelen bir mesaj almışlardı. Bu mesajda «Walerzeichen von Paris»in, yani Parisin sembolünün imhası için gerekli hazırlıklara başlamaları emrediliyordu. Leipzig'li Unterstrumführer (**) Hans Schuett ve arkadaşları bir an bile tereddüt göstermemişlerdi. Onlar için «Paris'in Sembolü» ancak Eiffel kulesi olabilirdi.

Garlarda, elektrik santrallerinde, telefon merkezlerinde, Invalidesin altında, Luxembourg sarayında, Millet Meclisi'nde, 42 köprünün çevresinde, Quai d'Orsay ve Concorde'daki Kriegsmarine'de, kısacası bütün Paris'te, O.

(*) İrtibat Komandosu
(**) Hücum Birliği Komutanı

K.W. tarafından emredilen insafsız tahrip eylemlerinin hemen hepsi bitirilmişti. Parisin de Varşova'nın akıbetine uğraması için birkaç saatlik zamanla, general von Choltitz'in emrinden başka beklenen birşey yoktu. Ancak Meurice'teki çalışma odasında Alman generali kendisini müthiş bir kararsızlığın pençesine kaptırmıştı. Şimdiden subaylarından bazıları ayaklanmayı bastırmak için elindeki imkânların hepsini seferber etmediğini ileri sürerek, komutanlarını eleştiriyorlardı. Dietrich von Choltitz çevresinde Adolf Hitler'in emirlerine alın yazısı gibi razı olup boyunlarını bükenlerle sarılmış, planın uygulanmasını daha ne kadar geciktirebileceğini düşünüyordu.

28

RADYODA HAFIF MÜZIK ÇALIYORDU. Londra'nın ünlü dişçilerinden birinin koltuğuna yerleşen ve «konuşurken ıslık çalan» adam, çektiklerinin sonunun geldiğini düşünüyordu. Amerikan C.B.S. radyosu muhabiri Larry Leseur'ün önünde, dişçinin biraz sonra kırık dişinin yerine yerleştireceği yeni dişi hazır bekliyordu.

Leseur talihsizliğinin bile ekmeğine yağ sürdüğünü düşünüyordu : bu kaza başına birkaç gün sonra gelseydi, asla kaçırmak istemediği bir olayı izlemek fırsatını kaçırmış olacaktı : yani Paris'in kurtuluşunu!

Birden radyodaki müzik yayını kesildi ve Leseur spikerin «önemli bir haber» vereceğini, bu nedenle dinleyicilerin radyoları başından ayrılmamalarını bildiren sesini işitti. Larry Leseur birkaç saniye sonra kalbinin duracak gibi olduğunu sandı. Çılgın gibi bir ses, mikrofonda avaz avaz bağırıyordu : «Paris kurtuldu! Paris kurtuldu!»

Londra'nın öbür ucunda, B.B.C.'nin genel karargâhının bulunduğu Bush House'daki stüdyoda bu sözleri işiten Amerikan C.B.S. radyo istasyonunun Londra temsilcisi,

birden kendisini Ingiltere başkentinin en mutlu insanı olarak hissetti. Dick Hottelet'in çekmecesinde son derece değerli bir küçük ve yuvarlak kutu duruyordu. Bu, Larry Leseur'ün en yakın rakibi Charlie Collingwood'un bir gün önce hazırladığı ve Paris'in kurtuluşu ile ilgili hayalî röportajdı. Olağanüstü bir raslantı sonucu, ses bandı sansürden geçmeden kendisine ulaşabilmişti. (*)

Collingwood, hayatının en parlak zaferini gerçekleştirmişti. Birkaç dakika sonra dramatik sesiyle Paris'in nasıl kurtarıldığını milyonlarca ailenin yuvalarındaki radyolarda anlatacaktı. New York'ta yayınlanan iki gazete derhal birinci sayfalarını değiştirmişler, dev manşetlerle röportajı aynen yayınlamışlardı. Saatin sabah beşi gösterdiği Mexico'da da gazeteler ilk baskılarının kalıplarını acele değiştiriyorlardı. «Excelsior» gazetesinin ışıklı levhasında birden gecenin karanlığında kocaman harflerle şu üç kelime beliriverdi : «Paris esta liberado» (**)! 3000 kilometre daha güneyde, haberin işitilmesinden birkaç saat sonra binlerce kişi 1939'dan beri ilk defa Buenos Aires'te sokaklara dökülecek, Peron'un pencerelerinin altında, «Democracia, si! Axis, no!» diye bağıracaktı. Amerika'nın öbür ucunda, Québec'in dolambaçlı sokaklarında haber duyulur duyulmaz, belediye başkanı Lucien Borne hemşerilerinden evlerini mavi-beyaz-kırmızı bayraklarla süslemelerini istemişti. Washington'da olayı uyanır uyanmaz öğrenen Franklin Roosevelt gülümsemiş ve şöyle demişti : «Nihaî zaferin parlak bir delilidir bu.»

Beyaz-Saray'dan birkaç yüz metre uzakta, yirmi beş yıl önce Fransa'yı işgalden kurtarmak için kahramanca savaşan yaşlı ve hasta general Pershing ancak birkaç kelime söyleyebilecek gücü bulabildi. «Ne kadar mutluyum,»

(*) Collingwood röportajını yeni tip bir band üzerine kaydetmişti. SHAEF'in sansürcüleri bandı aldıkları zaman, dinlemeleri mümkün olamamıştı. Bunun üzerine de dinlenmek üzere Londra'daki sansür heyetine göndermişlerdi. Buradaki yetkililer ise bandın SHAEF'teki arkadaşları tarafından sansür edildiğini sanıp, hemen sahibine ulaştırmışlardı.

(**) Paris Kurtuldu.

dedi. New York'ta, Rockefeller Center'in göktırmalayanı önünde toplanan çılgın gibi 20.000 Amerikalının karşısında Lily Ponse «La Marseillaise»i okumaya başladı. Aynı anda kırmızı ponponlu bahriyeliler de üç renkli bayrağı göndere çekiyorlardı. Londra'da, kalabalık Soho sokaklarında, Picadilly Circus'te, Trafalgar meydanındaki Nelson sütununun önünde, insanlar kucaklaşıyor, öpüşüyor, ondan sonra «La Marseillaise»i söylemeye başlıyorlardı. Savaşın güçlüklerini çok yakından çeken milyonlarca Londralı için Paris'in kurtuluşu, son zaferin yakın olduğunu gösteren şeref dolu bir gündü. Kral bile vatandaşlarının hislerine tercüman olarak, Charles de Gaulle'e içten bir telgraf çekmişti.

Genel sarhoşluk arasında hiç kimse, Müttefik Genel Karargâhının üstü kapalı itiraz ve yalanlamalarına aldırmamıştı bile. Dünyanın bir ucundan diğerine inanılmaz haber o kadar çabuk bir şekilde yayılmıştı ki, artık hiçbir yalanlama bunu durduramazdı.

Oysa haber, tarihin en büyük zırvasıydı. General von Choltitz'in tank ve kamyonlarının, sokak ve caddeleri inim inim inlettiği sırada işitilen kurtuluş haberi, herkesin üzerinde soğuk bir duş etkisi yaratmıştı. Nanterre'li mezecinin dükkânının arka tarafında Amerikalı teğmen Bob Woodrum, dostu Louis Berty'nin kapatıldığı Mont-Valérien kalesinde hâlâ hayatta olup olmadığını endişeyle düşünürken, birden Lily Pons'un New York'ta, Rockefeller Center önünde söylediği «La Marseillaise»l işitti. Tam bu sırada sokaktan bir mitralyözlü araç geçti. Hem de etrafı tarayarak. Sıkılan kurşunlar dükkânın ön tarafına saplandı. Şaşkına dönen Amerikalı, şöyle düşündü : «Imkânsızl Mutlaka biri yanıldıl» Matignon konağında, iki günden beri işgal ettikleri Başbakanlığın özel ikametgâhında, Yvon Morandat ile sekreteri, şaşkın şaşkın birbirlerini süzdüler. Big-Ben'in çan sesleri arasında B.B.C., şehirlerinin kurtulduğu haberini yayınlarken, Yvon Morandat ve sekreteri yan sokaklardaki silâh tarrakalarını dinliyorlardı. Iyice şaşkına dönen Clarie, radyonun düğmesini çevirip kapatır-

ken, «Bu bokların sahiden hiçbir şeyden haberleri yok!» diye söylendi. Palais-Bourbon alanında, 3 no. nun dördüncü katında, Choltitz'in askerlerinin o gün hummalı bir faaliyet gösterdikleri Millet Meclisi'nin girişinde, bir kadın birden Charlie Collingwood'un sesini tanıdı. On dakika önce bir başka ses, binanın kapıcısının sesi, Paris sosyetesinin ünlü kişilerinden Marie-Louise Bousquet'ye, Almanların Meclis binasını ve civardaki binaları uçurmaya hazırlandıklarını haber vermişti. Marie-Louise Bousquet hayretler içerisindeydi. Savaştan önce evindeki toplantılara dâvet ettiği bu sevimli Amerikalı, nasıl olur da böyle birşey yapabilirdi? Marie-Louise bir daha genç adamla yüzleşmek fırsatını elde ederse, bu hafifliğine onu pişman ettirmeye kendi kendine söz verdi.

Albay André Vernon üç gün, üç geceden beri ilk defa suratını buruşturmadan çayını içti. Londra'da, Bryanstone Square'da, F.F.I. karargâhındaki küçük çalışma odasında piposunu yaktı, rahatça koltuğuna yerleşti, sebep olduğu büyük yalan üzerine memnun memnun düşünmeye başladı. Çünkü Paris'in kurtulduğu haberini etrafa asıl yayan oydu. Altı saat önce Vernon aynı yerde, Jacques Chaban-Delmas'nın şifreli son çağrısını çözmüştü. Mesajda Müttefikler derhal Paris'e girmezlerse, başkentte büyük bir katliam olacağı konusunda Londra bir kere daha uyarılıyor ve yardım isteniyordu. O sırada Leclerc'in 2. Zırhlı Tümeninin Paris üzerine yöneldiğini bilmeyen Vernon, Müttefiklerin gecikmeden şehre girmelerini sağlayacak bir çare bulmak, bir strateji yaratmak için saatlerce kafa patlatmıştı. Derken bir fikir çakmıştı zihninde. Şafağın sessizliğinde birkaç kelime yazıyla işe başlamıştı. Bu, Charlie Collingwood'un bir gün önce doldurduğu röportaj kadar hayalî bir haber bülteniydi. Kurnaz albay, eğer B.B.C. bu bülteni yayınlamayı kabul ederse, Müttefik Komutanlığının, biraz kalem oynatmakla kurtardığı şehri işgal etmekten başka çaresi kalmayacağını düşünmüştü.

SHAEF İSTİHBARAT SERVİSİNDEN teğmen Sam Brightman, «Grand Veneur» lokantasının penceresine oturmuş, karmakarışık bir arı kovanını andıran ve tankların, her türlü aracın, sürüyle gazetecinin, yüzlerce mavi-beyaz-kırmızı pazubendli sivilin, her milletten subayın meydana getirdiği sahneyi seyrediyordu. Amerikalı, «Çıkartma gününden beri Almanların kaçırmayacakları en önemli hedef, bir de de Gaulle gelirse, herhalde Rambouillet olurdu,» diye düşünüyordu.

Biraz sonra teğmen Brightman'in yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı. Genç garson kız, (K) kumanyasının ekmeğiyle birlikte yiyeceği «beans» kutusunu ısıtmış, getiriyordu. Tepsisinde, sabırsız Amerikalı subayın ağzını sulandıran bir hazine duruyordu : Almanların dört yıl, gazetecilerin de dört günden beri süren işgalinden kurtulabilen değerli bir şişe şampanya!

Brightman genç kızın tam masanın kenarına vardığı sırada birden ağzı bir karış açık, olduğu yerde kaldığını gördü. Ardından kırılan bir cam şangırtısı işitildi. Kızcağız elindeki tepsiyi olduğu gibi yere düşürmüştü. Bir hayalet görmüş gibi aydınlanan gözleri, şimdi gözyaşları ile dolmuştu. Vecd içinde gibi tekrarlıyordu : «de Gaulle... de Gaulle... de Gaulle bu adam...»

Charles de Gaulle gerçekten Rambouillet'ye varmıştı. Paris'i kurtaracak olan ordunun ön saflarında, başkentin adeta eşiğinde, dört yıldan beri hür Fransa'yı tek başına temsil eden geniş alınlı yüzü, kendisini sürgünden geri getiren uzun yolun son merhalesine ulaşmıştı. De Gaulle ve beraberindekiler, kapıları, perdeleri, gümüşleri, hatta yatak takımları üzerine, bugün düşük bir rejimin sembolü haline gelen ay balta işlenmiş olan Rambouillet şatosuna yerleşmişlerdi. General kendisine vermek istedikleri muhteşem başkanlık odasını reddedip, son kattaki iki odalı bir daireye yerleşmişti. Claude Guy, de Gaulle'ün daha

sonra kitaplığa girdiğini ve yaklaşan kritik saatlere tahammül etmesine yardımcı olacak bir kitap seçtiğini gördü. Seçtiği kitap, Molière'in «Kibarlık Budalası»ydı. Charles de Gaulle, elinde kitapla zemin katına indi. Burada, X. Charles'ın tahttan feragat ettiği, XVI. Louis ve Napoléon'dan, Poincaré'ye kadar kralların, imparatorların, cumhurbaşkanlarının Fransa adına şâhâne şölenler düzenledikleri oymalı tahta masanın başına, beraberindeki üç yakını ile oturdu ve yemek için (K) kumanyasını açtı. De Gaulle daha sonra Leclerc'i çağırttı. Sabırsızlıktan içi içini yiyordu. Şu andan itibaren kendisini Paris'ten ayıran saatler son derece büyük bir önem ve genişlik kazanmış oluyordu.

Leclerc, 2. Şube başkanı yüzbaşı Paul Repiton-Préneuf'e, «papa» Hemingway ve Alman hatlarını aşan on kadar F.F.I. tarafından aktarılan bilgileri büyük bir dikkatle ölçüp biçmiş, sonra önemli bir karara varmıştı. V. Amerikan Ordusu'ndaki üstleri kendisine en kısa yoldan, yani Rambouillet ve Versailles üzerinden Paris'e akın etmesini emretmişlerdi. Fakat son yirmi dört saat içinde yapılan istihbarat, Almanların bu yol üzerine 60'tan fazla takviye tankı gönderdiklerini, ayrıca yolu iyice mayınladıklarını göstermekteydi. Bunun üzerine Leclerc inisyatifini kullanarak yürüyüş kolunun yönünü 25 kilometre daha doğuya kaydırmıştı. Yani Arpajon ve Longjumeau'dan geçecek ve Paris'e Orléans kapısından girecekti. Bir an önce ileri atılmakta acele ettiği için de, güzergâhında yaptığı bu değişiklikleri Amerikalı üstlerine onaylatmayı ihmal etmişti. Bu tutumu birkaç saat sonra hakkında sert ve acı eleştirilere sebep olacaktı.

Leclerc konserve kutuları ve kumanya sepetleri temizlenen şatonun tören salonunda, planını de Gaulle'e açtı. İkisi de zamanın aleyhlerine çalıştığını ve her geçen saat Almanların savunma güçlerini kuvvetlendirdiklerini biliyorlardı. Yirmi dört saat önce bir zafer yürüyüşüne benzeyen harekât, şimdi gerçek bir taarruz şekline dönüşmek tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Leclerc yürüyüşünü bir yıldı-

rım hızıyla gerçekleştiremezse, bütün tümeniyle beraber Paris yolunda tıkanıp kalmış olacaktı. Almanlar bu arada şehirdeki ayaklanmayı bastırabilir ve bekledikleri takviyeleri de alabilirlerdi. De Gaulle genç generalinin açıklamasını aşırı bir dikkatle dinledi. Uzun uzun düşündükten sonra, başını sallayıp onayını verdi. (*)

Charles de Gaulle bunun üzerine dosdoğru Leclerc'in gözlerinin içine baktı. De Gaulle'ün bu inatçı ve cüretli Picardie'liye karşı özel bir sevgisi vardı. Leclerc adeta manevî evlâdıydı. «Talihiniz var,» dedi sâdece. Sonra uzun süren bir sessizlik oldu. En sonunda yüzbaşı Alain de Boissieu müstakbel kayınpederinin telâşla bir cümle daha sarfettiğini işitti : «Yeni bir Komün'e fırsat bırakmayın, acele edin!»

30

97. KARARGÂH BÖLÜĞÜNDEN onbaşı Loustalot yatağını yapmaya başladı. Üç gün önce aynı yatakta Rambouillet'nin Alman Feldkommandant'ı son gecesini geçirmişti. Onbaşı işini bitirince komodinin üzerine bir parça çikolata koydu. Loustalot «patron»un taarruz arifesinde çikolata yemeyi pek sevdiğini biliyordu. Philippe Leclerc sabah şafakla beraber meslek hayatının en unutulmayacak eylemine girişecek, Paris taarruzunu yönetecekti.

Rambouillet'ye kadar süren uzun ve yorucu akın sırasında iyice yorulan, araçların egsozlarından çıkan gazlarla gözleri adeta kör olan, aralıksız yağan yağmurdan giysileri parçalanacak hale gelen tümenin 16.000 kişilik mevcu-

(*) General Leclerc'in yürüyüş güzergâhını değiştirdiğini Amerikalı üstlerine haber vermeyi ihmal etmesinin bir nedeni de, Paris'in kurtuluşunu tamamen Fransızları ilgilendiren bir olay diye kabul etmiş olması olabilir. Belki de bu yüzden de Gaulle'ün onayını yeterli görmüştür.

du, Rambouillet civarındaki köy ve kasabalara dağılmıştı. Gece karanlığında esrarlı gölgeler gibi kayıp geçen ikmal G.M.C.'leri, tanklara ve bindirilmiş piyadeleri taşıyan araçlara benzin bidonları taşıyordu. İnsanlar son güçlerini toplayarak depoları ağzına kadar dolduruyor, yağı kontrol ediyor, aralıksız 200 kilometre süren yoldan aşınan paletleri değiştiriyorlardı. Birlik komutanları alelacele kurulan çadırlarında, lambaların titrek ışığı altında, subayları ile beraber harekât emirlerini inceliyor, haritaları tetkik ediyor, toplanan istihbaratı değerlendiriyor, ertesi günkü yollarını kararlaştırıyorlardı. Tümen üç taarruz koluna ayrılıp üç ayrı eksenden Paris'e taarruz edecekti. Rambouillet ormanının ağaçlarından birinin altında, 40. Topçu Alayı kumandanı Henri de Mirambeau, tümene bağlı 155. Grup kumandanı Amerikalı yarbayla birlikte ateş planını hazırlıyordu. Yarın sabah saat tam 8'de Amerikalıların 15 kilometre menzili olan dev 155'likleri ile Mirambeau'nun otomatik topları, Paris kapılarındaki Alman dayanak noktalarını birer birer ezmeye başlayacaktı.

O gece sabahlayan subaylar arasında belki hiçbiri, yarbay Jacques de Guillebon kadar sabırsızlıkla şafağın sökmesini beklememiştir. Guillebon yirmi dört saat önce küçük bir birliğin başında gizlice tümenden ayrılıp ileri gitmişti ve bir an önce Pariste ayaklananlara yardım yetiştirmek istiyordu. Gece yarısı telsizle Leclerc'e başvurup, cüretli hareketine onayını vermesini istemişti. Fakat cevap almaya muvaffak olamamıştı. Çünkü generalin hizmet eri, kumandanını uyandırmaya cesaret edememişti. Guillebon, bu akşam da Paris askerî kumandanının bayrağı Invalides üzerinde dalgalanacak diye acı acı düşünüyordu.

General Leclerc'in koruma birliğinin subayları, gazeteciler tarafından adeta istilâ edilen «Grand Veneur»ün barında, aralıksız isteklere cevap vermek zorunda kalmışlardı. Asteğmen Philippe Duplay'in hatırladığına göre, generalin tümeninin başında Paris'e gideceğinden emin olan gazeteciler, hemen ardından gelecek ciplerden, ya da tanklardan birinde bir yer kopartabilmek için «Kızılderili

hilelerine» bile başvurmaktan geri kalmıyorlardı.

Bütün birliklerdeki adamlar, Paris için verecekleri savaştan önceki son gece, ellerinden geldiği kadar rahat bir şekilde yerleştiler. Dampierre kasabası yanında duran «Simoun»un bahriyelileri, cephaneliğe kapattıkları ördeği pişirmeye cesaret edemediler. Uykusuzluk ve yorgunluktan bitap, çadırlarında dalıp geçtiler kendilerinden. 501. Tank Alayı'ndan, tümene katılmak için bütün Ispanya'yı yürüyerek aşan 20 yaşındaki Parisli çavuş Patrick Descamps, Sherman'ının soluk ışığı altında hayatı boyunca gördüğü en garip gazeteyi okumaya çalışıyordu : bu, ayaklanan başkentten bir bisikletlinin getirdiği o günkü «Figaro» gazetesiydi.

Bir gün önce Normandiya'da bir meyve bahçesinde günah çıkartan yüzbaşı Emmanuel Dupont sabahki taarruz için emirlerini verdikten sonra, Çad Alayı'nın 11. Bölük aracına girdi, çakmağını yaktı ve eski ciltli, küçük bir kitabı okumaya başladı. «Isa'nın Taklidi» idi okuduğu kitap. «Bizler dünyada birer seyyah, ya da yabancı gibiyiz...» diye okudu Emmanuel Dupont. Bu cümle üzerinde durdu, kitabı kapattı, çakmağının alevini üfledi ve koyu karanlıklar içinde dua etmeye başladı.

Fakat o gece tank alaylarından birinde görevli basit bir asker kadar mutlu ve heyecanlı olan bir başkası daha yoktu. Şoförlüğünü yaptığı «Marne» adlı Sherman tankının arkasına uzanmış yatan avcı eri Paul Landrieux ateşli ateşli tekrarlıyordu: «Vay canına be! Sâdece 25 kilometre!» Landrieux sabahki hedefinin 25 kilometre uzaklıkta olan Fresnes banliyö semti olduğunu öğrenmişti. O geceki bu kısa mesafe, Ispanya hapishanelerinden Çad ve Libya çöllerine kadar uzanan 3000 kilometrelik uzun bir yolculuğun sonu demekti. Bundan üç yıl önce, Fresnes'de, Landrieux karısına şöyle demişti: «Gidip köşeden bir paket sigara alacağım, on dakika sonra dönerim.» Fakat bir daha dönmemişti. Yarın, bu on dakika dolacaktı. Landrieux, Fresnes sokaklarında semti ve sağ olup olmadığını bile bilmediği karısı uğruna çarpışacaktı. Bir paket Gau-

loises sigarası yerine de, evine bir paket Camel getirecekti.

2. Zırhlı Tümen'in askerleri Rambouillet civarında taarruzdan önce birkaç saat dinlenebilmek için döşeklerine uzanırken, bir başka tümenin askerleri de onların peşinden yola revan oluyordu.

4. Amerikan Piyade Tümeni, aralıksız yağan yağmurda ve bütün ışıklarını söndürmüş olarak, Paris'ten 260 kilometre uzaklıktaki Carouges'dan ayrılıyor ve başkente doğru akmaya başlıyordu. Rolf Nordling'in uyarmasından kuşkulanan general Omar Bradley, 2. Zırhlı Tümeni desteklemek üzere özellikle 4. Piyade Tümenini göndermişti. Çıkartma gününden beri bu birlik, 1. ve 29. Tümenlerle beraber, Amerikan ordusunun en vurucu gücü olmuştu. Utah Beach'e onlar çıkmış, Cherbourg'u onlar işgal etmiş, Mortain önünde üç Panzer tümenine karşı onlar direnmiş ve Feldmareşal von Kluge'nin ümitsiz karşı taarruzunu onlar püskürtmüştü. O gece Amerikan tümeninin öncülüğünü yapan 12. Piyade Alayı için Paris'e giden yol, amansız bir cehennem azabı olmuştu. Yağmur altında yolları aşan alayın 3000 kişilik mevcudu, çıkartmanın yapıldığı 6 hazirandan bu yana, yani 78 gün içinde, arkalarında 4034 ölü ve yaralı bırakmıştı.

Kamyonlarına altışar kişilik sıralar halinde doluşan 4. Tümenin Amerikalıları da, enaz 2. Zırhlı Tümen'in Fransızları kadar neşeliydiler. Hayalleri, Birinci Dünya Savaşı muhariplerinin anlattıkları hikâyeler, okullarda okudukları kitapların anıları, Hollywood'un naklettiği filmler, Alexandre Dumas ve Victor Hugo, «gay Paris» (*) kavramı ve ünlü güzel, genç kızları, Eiffel kulesinin ve Notre-Dame'ın kartpostallarda gördükleri resimleri, kısacası büyüleyici Paris adiyle coşmuş, şiddetli yağmura aldırmadan, yuvalarını kurtarmak için yanıp tutuşan Fransız askerleri kadar istekli, kilometreleri yutuyorlardı.

Massachussetts'in Roxbury ilinden doktor Joe Ganna,

(*) Şen Paris.

o gece not defterine şunları yazacaktı : «Üstümüzde yağmur, kahvemizin içinde yağmur, tepemizde yağmur! Fakat Paris'i görmek heyecanı bizi dürtüklüyor ve durmadan ilerliyoruz.» Ganna tam bu sırada yanındaki gıcırtılı G.M. C.'de homurdanan usta er «Davey» Davison'un sesini işitti : «Şarap ve güzel kadınlar başkalarının olsun. Benim bütün istediğim, sahici bir yatakta, deliksiz bir uyku!»

Alabama'nın Montgomery ilinden albay Jim Luckett, komuta ettiği 12. Alayın başında, içinde dayanılmaz bir şarkı söylemek arzusu hissediyordu. Yuvasına dönüyormuş gibi mutluydu. Cesur albay için, bu biraz da gençlik yıllarının ülkesine dönüştü. 1928'de, henüz bir öğrenci iken, çılgın çağın son çılgınlıklarına tanık olmuştu. Fakat Luckett'i o gece Fransa başkentine çeken yalnız anıları değildi. Ayrıca Beaux-Arts sokağı, 10 numarada sahibi olduğu, fakat hiç görmediği daireydi. Albay burasını Kolombiyalı sanatçı San Diego Medina ile giriştiği bir bahis sonunda kazanmıştı. Şimdi de görmek için can atıyordu.

Amerikalıların bazıları için de Paris'e yürüyüşü, gerçekten bir yuvaya dönüş anlamı taşıyordu. O.S.S.'ten teğmen Dan Hunter, hayatının büyük bir kısmını burada geçirmişti. Başkenti işbirlikçilerden temizlemekle görevli birliğin, «Paris Task Force»un komuta çadırında, Hunter parmağını şehrin haritası üzerinde dolaştırdı. Kendisine çok önceden karargâhını nerede kurmak istediğini sormuşlardı. Parmağı çok iyi bildiği bir semtin üzerinde durdu. Intikam alır gibi, lise öğrenimini yaptığı eski kolejini karargâh diye seçmişti.

Bir diğer subay, Franklin Holcombe da, «Zippo» çakmağının ışığında, Lorraine haçı çizilmiş tankın yanında, bir başka haritayı inceliyordu. Fransız tankının şoförü yolunu kaybetmişti ve dört yıl Paris'te öğrenim yapan sağlam yapılı Amerikalı, ona başkentin yolunu gösteriyordu. Fransız askeri hayatında Paris'e adımını atmamıştı.

Albay John Haskill, Chartres'da bir deneme yapmayı kararlaştırdı. Bir kahve salonuna girip telefonu açtı ve Paris'te bir numara istedi. Birden karşısında, işgal yıllarını

Paris'te geçiren ünlü aktörün yengesi ve eski dostu Mimi Gielgud'un sesini işitti. Haskill, dostunun tipik Ingiliz soğukkanlılığı karşısında neredeyse küçük dilini yutacaktı.

«Oh, John! diye bağırdı genç kadın, ben de senin telefon etmeni bekliyordum!»

Fakat o akşam Müttefik subaylarının hepsi 2. Fransız ve 4. Amerikan tümenlerinin askerlerinin duydukları aynı heyecanı paylaşmıyorlardı. Özellikle ulaşım ve ikmalden sorumlu olanlar, Paris'in kurtuluşunun pahalı ve zor bir harekât olacağını, bunun bedelini kendilerinin ödeyeceğini biliyorlardı. Bristol ve Southampton'da 53 ton ilâç, 23338 ton peksimet, et konservesi, sabun, margarin yağı ile vitaminli çikolata ve süt, öncelikle Paris'e gönderilmek üzere hazır bekliyordu. Bunun 3000 tonu uçaklarla, Carpetbaggers filosu tarafından taşınacaktı. Diğerlerini de Normandiya kumsallarından Paris'e kadar taşımak için 21. Ingiliz Ordular Grupu, 2000 G.M.C. ile 300 adet 3 tonluk römorklu kamyondan yoksun kalacaktı. Amerikan Lojistik Servisleri ayrıca askerî ulaşımı sağlamak için fazladan 1000 kamyon daha tedarik etmek zorundaydılar.

Montgomery'nin komutasındaki 21. Ordular Grupu'na da, kendi imkânlariyle Parise sevkedilmek üzere, kendilerine ayrılan ikmalden 5000 tonunu ayırmaları emredilmişti.

Parise gereken ikmali yapmak için günde 350.000 litre benzin sarfedilecekti. Müttefikler Fransa'nın kuzey ve doğusuna doğru başlattıkları taarruzun çok kritik ilk iki haftası içinde, Paris'in toparlanabilmesi için 5 milyon litre benzin tüketeceklerdi. Işte o çarşamba akşamı, 48 saat önce Fransız vatandaşı Roger Gallois'ya «hayır» dediği aynı çadırın içinde, general Patton gözlerinin önündeki can sıkıcı rakkama bakıyordu. Avranches'ta başlattıkları taarruzun ilk gününden beri, ilk defa olarak zırhlı birlikler 23 ağustos günü aldıklarından daha çok benzin tüketmişlerdi. Tam bir hafta sonra, Metz önlerinde, ricat halin-

deki Almanların ardını kesen Rhin'ın sembolik kıyılarına 150 kilometre kala, Patton'un Ordu'sunun tankları benzinsizlikten oldukları yerde kalıvereceklerdi. Rhin'a ulaşabilmeleri için, Paris'in vaktinden önce kurtarılmasının sömürdüğü tam 5 milyon litre benzine, bu sırada ihtiyaçları olacaktı. (*) Patton'un ordusu beklediği benzini eylül ayı sonunda aldığı zaman, Almanlar da ihtiyat kuvvetlerine kavuşmuş ve Siegfried hattının ardında, sağlam bir savunma mevziine girmiş olacaklardı. Patton böylece Rhin'a ancak 7 uzun ay sonra, ancak 22 mart 1945'te ulaşabilecekti.

Bütün ışıklarını söndürmüş olan siyah B.M.W., gecenin karanlığı içinde sessizce yol alıyordu. Otomobilin arka koltuğunda, general von Aulock'un «Mister» adlı kaniş köpeği, kıvrılmış uyukluyordu. Her zamanki gibi o gece de arabayı bizzat generalin kendisi kullanıyordu. Von Aulock epey zamandan beri ilk defa o gece memnundu. Paris'in belli-başlı giriş noktalarını savunan 10.000 adamının tuttuğu savunma hatlarını takviye için istediği birlikler yavaş yavaş gelmeye başlamıştı. Aulock altı saatten de kısa bir süre içinde, Rus cephesinin ünlü kahramanlarından, tahta bacaklı albay Pulkovski komutasında bir zırhlı alayla, derhal Mantes yolunun iki kenarında mevziye giren Messerschmidt Sturm-Bataillon (**) birliğini takviye olarak almış-

(*) Paris'in vaktinden önce kurtarılmasının Müttefiklerin Rhin üzerine yürüyüşünü ne derece etkilediği, herhalde hiçbir zaman kesinlikle öğrenilemiyecektir. Aslında Paris kurtarılsa da, kurtarılmasa da, Müttefikler için bir akaryakıt sıkıntısı başlamak üzereydi. Eisenhower, kitabın yazarlarına bu konuda şöyle demiştir: «Elbette ki bu iki hafta hayati önem taşıyordu. Fakat zaten avansımız üzerinde kritik bir noktaya varmıştık. Patton'un nereye kadar gidebileceğini hesaplamak çok zordu. Fakat akaryakıtsız kalmasaydı, Metz'le civar bölgenin büyük bir kısmını kontrolü altına alacağı muhakkaktı.» General Bradley de görüşünü kitabın yazarlarına şöyle açıklamıştır: «Rhin'a ulaşmış olsaydık, dev bir adım atmış olacaktık. Bana kalırsa bunun için de iki haftalık benzin stoku yeterliydi. Bu yüzden de Paris'e girmek istemiyordum. Paris'in kurtuluşunun bizi akaryakıtsız bırakmasını istemiyordum. Tahmin ettiğim de oldu.»

(**) Hücum Taburu

tı. Fakat Aulock'u asıl sevindiren, 5. Zırhlı Ordu'ya bağlı birliklerin birkaç güne kadar komutası altına gireceğini öğrenmek olmuştu.

Aulock şimdi, yanında kurmay başkanı yüzbaşı Theo Wulf olduğu halde, birkaç saat sonra 2. Zırhlı Tümen'in öfkeli dalgasının gelip çarpacağı savunma mevzilerini dikkatle denetlemekten dönüyordu. Fakat ne Aulock, ne de Wulf, o gece bu tümene bağlı birliklerin Rambouillet ormanının ağaçları, ya da Chevreuse vâdisindeki tepelerin ardında kamufle etmiş, sabırsızlıkla şafağın sökmesini beklediklerini bilmiyorlardı bile.

Yepyeni apoletli generalin yaptığı denetleme bir geziden farksız geçmişti. Versailles bölgesi komutanı albay Seidel'in raporunu dinledikten sonra birlikte bir Bénédictine içmişler, daha sonra albayın piyanoda çaldığı Beethoven'den birkaç melodiyi dinlemişti. Görüp işittiklerinden, bir de 5. Ordu'nun top ve zırhlı araçlarının yardımına geldiğinden emin olan ve iyice içi rahat eden Aulock, neşeyle kurmay başkanının bacağına vurmuş ve şöyle bağırmıştı : «Inanın bana Wulf, taarruza karar verdikleri zaman, Paris'lerini çok pahallıya mal edeceğiz onlara!»

Yüzlerce Fransızın Almanya'ya gönderilişini içi burkularak seyreden Alman mahpus Willy Wagenknecht için de kurtuluş saati gelip çatmıştı. Fresnes'deki hücresinin kapıları nihayet ardına kadar açılmıştı. Wagenknecht o akşam her zamanki hapishane çorbası yerine, jambon ve kaz ciğeri yemişti. Hatta kendisine bir paket sigarayla, yarım şişe de konyak vermişlerdi. Fakat bütün lezzetine rağmen bu «delikatessen» (*) ler, Almanın ağzında acı bir tad bırakmıştı. Çünkü Willy Wagenknecht biraz sonra bunun bedelini ödeyeceğini çok iyi biliyordu. Önündeki hapishanenin avlusuna yerleştirilen 88'lik bir topun namlusunu rahatça görebiliyordu. Alman ve diğer mahkûm arkadaşları, birkaç saat önce içinde tutuldukları hapishaneyi savunmakla görevlendirilmişlerdi. Wagenknecht, yattığı hapishane uğruna savaşacağını düşündükçe, midesi bulanıyordu,

(*) Nadide yiyecekler

Fresnes'in duvarlarının 10 kilometre batısında, Meudon tepesinin çiçek tarhları ortasında, bir başka topçu, Gemischte Flakbatterie no. 4'ten (*) Viyanalı Obergefreiter (**) Anton Rittenau, kâh güneyden gelen top gürlemelerini, kâh Paris'ten yükselen silâh tarrakalarını işitebiliyordu. Rittenau ve adamları her an, karşılarına çıkacak her hedefe ateş açmaya hazırdılar. O gece topçunun 88'lik ve 105'lik topları güneydoğuya, Villacoublay havaalanına doğru çevrilmişti. Fakat birkaç manivela darbesiyle, namluları Paris'e çevirmek de mümkündü. Rittenau ve adamları gözetleme mevzii haline getirdikleri şatonun mahzenlerinde 800 atışlık mermi toplamışlardı. Bu, «ertesi gün ve diğer günler için yeterli»ydi.

Choititz'in askerleri ise şehir içinde dayanak noktalarını sağlamlaştırıyorlardı. Neuilly köprüsü yakınlarında, bir barikatı yıkamadığı için piyadeye verilen eski tankçı Willy Krause, bir düzine kadar tanksavar topunu batarya halinde dizmeye çalışıyordu. 21 yaşındaki feldwebel Karl Froelich, iki kaçak bahriyeliyi kurşuna dizen idam mangasına komuta ettikten birkaç dakika sonra, uçaksavar topları ile donatılan Concorde alanında, Crillon otelinin damına bir havan topu yerleştiriyordu.

Bir muharip birliğe komuta eden Mineral Offizier (***) Walter Neuling, Raphael otelinin barında, üçüncü şampanya şişesini açan genç bir yüzbaşıyı seyrediyordu. Yüzbaşı birden Neurling'e hayatında en büyük emelinin mimar olmak olduğunu itiraf etti. Oysa mimar olacağına, tahrip uzmanı olmuştu ve şimdi de meslek hayatının en büyük görevini yüklenmişti. «Paris'in yarısını mayınladığını» söylüyordu. Yüzbaşı Ebernach (Çünkü bu subay aslında oydu) şampanya kadehini dibine kadar boşalttıktan sonra, «görevinin hiç de hoş bir şey olmadığını» kabul etti. Fakat emir alınca, dinamitlerini ateşlemekten çekinmeyece-

(*) Uçaksavar bataryası
(**) Onbaşı
(***) İstihkâm subayı

ğini de ekledi. «İnfilâkin sesi, Berlin'den bile duyulacak,» dedi.

İki gölge Seine nehrini aşan küçük köprünün üzerinde durduğu vakit, gece yarısıydı. Alexandre Parodi ile Yvon Morandat birkaç yüz metre ilerde, gecenin aydınlığı içinde Grand Palais'den yükselen dumanı gördüler. İşgal altındaki şehirde Charles de Gaulle'ün temsilcisinin seyrettiği en acı manzaraydı bu. Biraz sonra Parisin silâhsız, cephanesiz, yiyeceksiz kalacağını, bütün umutlarını yitireceğini düşünüyordu. Dört gün önce büyük heyecanla başlatılan ayaklanma, dışardan yardım alınmazsa, devam edemeyecekti. Fakat Paris'te bu beklenen yardımın yolda olduğunu bir tek kişi bile bilmiyordu. Gerek Parodi, gerekse üç buçuk milyon Parisli için, başkent artık kaderine terkedilmişti ve bu alın yazısının en iyi belirtisi de, Grand Palais'nin üzerinden yükselen kara dumanlardı.

31

GENERAL ALFRED JODL'un kalemi yirmi dört saat içinde ikinci defadır Hitler'in ağzından çıkan sözleri izlemekte güçlük çekiyordu. Sabahtan beri O.K.W.'nin teleksleri, Paris'teki durumun giderek kötüleştiğini bildiren raporlar yazmıştı. General von Choltitz son mesajında «tedhişçiler»in şehir içinde «yoğun bir faaliyet» gösterdiklerini bile itiraf etmişti. Bu haberler Hitler'de, hafızalardan silinmeyen bir öfke patlamasına sebep olmuştu. Hele silâh ve cephane uzmanı general Buhle, Müttefiklerin bir dizi yoğun hava akınının Paris çevresindeki demiryolu ulaşımını tam olarak aksattığını bildirdiği zaman, öfke patlaması tam bir kudurganlık halini almıştı. Jacques Chaban-Delmas'nın ümitsiz çağrılarının hiç olmazsa bir faydası olmuştu. General Buhle bu bombardımanlar nedeniyle

«Mörser Karl»ın (*) bütün gün bir metre bile ilerleyemediğini açıklamıştı. Hitler, Jodl'a emirler yazdırırken, «Wehrmacht, Paris'teki baldırı çıplakların ayaklanmasını bile bastıramazsa, tarihin en büyük utanç ve şerefsizliği ile lekelenecektir!» diye uluyordu. Model'e elindeki bütün tankları ve zırhlı araçları Paris'e sevketmesini buyurdu. Gross Paris komutanına gelince, Hitler onun da zırhlı birliklerini ve topçusunu, «ayaklanan semtleri insafsızca cezalandırmak amaciyle» özel taarruz kıtaları halinde getirmesini emretti. Luftwaffe'nin ise bütün imkânlarını kullanarak, «ayaklanmanın hâlâ devam ettiği bölgeleri yangın ve infilâk bombaları ile ezmesini» istedi.

O çarşamba akşamı III. Reich'ın efendisinin tutulduğu öfke bunalımına tanık olan general Walter Warlimont, özel anılarına pek çok Fransızın daha önce aklına gelen şu düşünceleri yazacaktı : «Şimdi artık Paris de bir Varşova olacak!»

B Ordular Grupu'nun Margival'deki yeraltı karargâhında cephe harekâtını yöneten Feldmareşal Walter Model, günün son raporlarını inceliyordu. Önceki dört gün içinde olduğu gibi, bu raporlarda da Müttefiklerin derhal Paris üzerine yürüyeceklerini belirten hiçbir rapor yoktu. Sâdece «başkent önünde önemsiz zırhlı araç faaliyeti» haber veriliyordu. Hatta raporlardan biri, «Müttefiklerin Paris üzerine yoğun bir harekete girişmeden önce yeni takviye birlikleri bekledikleri» belirtiliyordu. (**)

Batı Cephesi komutanının karargâhında, izahı mümkün olmayan bir nedenle, o gece 2. Fransız Zırhlı Tümeniyle 4. Amerikan Piyade Tümeninin Paris'e doğru yaklaştıklarına dair tek bir haber bile ulaşmamıştı.

Ne var ki Model, ya içgüdüsünün etkisiyle, ya da kendisini daha fazla ele vermeden, O.K.W.'nin istediği strateji yerine, kendi düşündüğünü uygulamaya devam etmek için sabah ilk takviye birliklerini Paris önüne göndermişti. Hemen öğleden sonra Model, general Warlimont'un ken-

(*) Havan topu.

(**) Tagesmeldung (Günlük Rapor) 23.8.44 AR AGB No. 6457/44.

disini sıkıştıran bir telgrafı üzerine, sağda-solda dağınık vaziyetteki bütün birlikleri toplamaya başlamıştı. Bu birliklerin, general von Aulock komutasında Paris'in önündeki savunma hattında bulunan 10.000 kişilik kuvvete iltihak etmelerini emretmişti. Aynı hat birçok zırhlı birlik ve iki yüz 88'lik topla da takviye edilmiş bulunuyordu.

26. ve 27. Panzer tümenlerinin Müttefik hava akınları nedeniyle ancak geceleri yol alabildiğini ve bu nedenle Paris'e çok geç gelebileceklerini bilen Model, o akşam üç karar aldı. 47. Piyade Tümenine başkentten 50 km. kadar uzaktaki Méruen-Thelle bölgesinde toplanmasını, buradan da Paris'in kuzeybatı kanadına kaymaya hazır olmasını bildirdi. (*) 1. Ordu'ya da, Paris'in 44 km. doğusundaki Meaux bölgesinde toplanmasını, bütün zırhlı birliklerini hazır halde bekletmesini ve bunları derhal başkente sevketmesini emretti. (**) 2. Topçu Tugayına ise hiç vakit kaybetmeden, bütün mevcuduyla Parise doğru yürüyüşe geçmesini bildirdi. (***)

Monokllu, kısa boylu Ferdmareşal, emirlerini 3. Şube başkanı kurmay albay von Tempelhof'la yardımcısı yüzbaşı Gemring'e yazdırmayı bitirdiği zaman, gece yarısı olmuştu. On beş dakika sonra bu emirler, Hitler'in İngiltere'nin istilâsını yönetmeyi hayal ettiği karargâhın teleksle-rinden, gerekli yerlere ulaştırılıyordu. Model bu birliklerin iki gün içinde, yani 25, ya da 26 ağustosta mevzilerine girebileceklerini umuyordu. Gerekirse, iki S.S. tümeni gelinceye kadar Choltitz'e dayanmasını da emredebilirdi. Model bu sırada Choltitz'in, emrindeki üç tümenle beraber, Hitler'in istediği kanlı ve amansız savaşı Paris'te verebileceğini umuyordu. Enerjik feldmareşal'e şimdi lâzım olan tek şey, vakitti. Yeni mevzilere sevkettiği birliklerin buralara ulaşması için geçecek kadar zaman. Kısacası tam 48 saate ihtiyacı vardı.

(*) AR GR B Ia 6503/44 24.8.44 0.45
(**) AR GR B Ia 6504/44 24.8.44 0.45
(***) AR GR B Ia 6504/44 24.8.44 0.45

32

SICAK YAZ GECESİNDE, vâdinin dibinde uyuyan küçük Alman kasabası, savaştan o kadar uzakta görünüyordu ki. Bir zamanlar akşamcıların doldurduğu sokakta serin rüzgârın salladığı ıhlamur dallarının çıtırtısı ile, bir gölgenin adım seslerinden başka, çıt çıkmıyordu. Uberta von Choltitz, içi kuşkulu, evine dönüyordu. Birkaç dakika önce, Baden-Baden Operasında, orkestra Richard Wagner'in en sevdiği eseri «Hayal Gemi»nin Senta havasını çalarken, locasına giren bir yer gösterici, kendisini acele evden beklediklerini kulağına fısıldamıştı.

Uberta von Choltitz küçük çocuğu Timo'nun başına bir kaza geldiğinden emin, adımlarını hızlandırdı, nehri geçti, Rus kilisesinin etrafından dolanıp, Viktoriastrasse'yi tırmandı. Üç kat merdiveni tırmanmaktan nefes nefese, Timo'nun odasına koştu. Fakat yavrucak beşiğinde mışıl mışıl uyuyordu. On dört gün önce Dietrich von Choltitz'e son bretzel'lerini satın almak için fırına giden hizmetçi kadın Johanna Fisher, Uberta'ya küçük bir kâğıt uzattı. Beyin telefon ettiğini söyledi. Kendisini çağırtmaya imkân olmadığı için, beyin söylediklerini Madam'a verilmek üzere bu küçük kâğıda not etmişti. Uberta von Choltitz'in bir yıldan fazla bir zaman için kocasından alacağı son haber bu olacaktı. Kâğıtta sâdece şu yazılıydı :

«Uberta, görevimizi yapıyoruz.»

33

HİZMET ERİ Helmut Mayer sessiz adımlarla kırmızı halı kaplı uzun koridoru arşınladı. Elindeki tepsinin içinde, generalin hiç değişmeyen kahvaltısı duruyordu : bir fincan kahve, dört dilim ekmek ve bir çanak portakal marmaladı. Onbaşı, her sabah olduğu gibi kahvaltıyla beraber bir de siyah klasör getiriyordu. General von Choltitz'in ya-

veri teğmen von Arnim birkaç dakika önce klasörü kendisine emanet etmişti. İçinde Meurice'teki karargâha gece gelen telgraflar ve mesajlar bulunuyordu. Hizmeteri o sabah klasörün her zamankinden daha ağır olduğuna dikkat etmişti.

Mayer gürültüsüzce 238 no. lu odanın kapısını açtı, tepsiyi gece masasının üzerine bıraktıktan sonra, ağır kadife perdeleri açmak için yürüdü. Günün ilk ışıkları odaya dolar dolmaz, general uyandı. Hemen sonra, yedi yıldan beri her sabah yaptığı gibi, şen yüzlü hizmeterine sordu : «Mayer, bugün hava nasıl?»

O 24 ağustos günü sabahı, hava pusluydu ve saat tam yediydi. Ve başlayan gün, onbaşı Helmut Mayer'in Gross Paris askerî valisine kahvaltısını getireceği son gün olacaktı.

Choltitz monoklunu düzeltti, siyah klasörü açıp, telgrafları gözden geçirmeye başladı. İlk telgraf, Hitler'in bir gece önce Jodl'a dikte ettirdiği emirdi. «İsyan eden evlerin insafsızca ezilmesini (...) ve ayaklanmanın devam ettiği semtlerde blokların yangın ve tahrip bombaları ile yok edilmesini» bildiriyordu. (*) Feldmareşal Model'in 47. Piyade Tümeni'ne, 1. Ordu'ya ve 11. Topçu Tugayı'na gönderdiği emirlerin kopyalarından, Choltitz O.B.West'in kendisine takviye kuvveti gönderdiğini de öğrenmiş oluyordu. Fakat o sabah siyah klasörün içinde, Model'in iki defa Choltitz'e bildirmeyi ihmal ettiği bir haber vardı. Bu haberde B Ordular Grupu Harekât Dairesi, 26. ve 27. S.S.

(*) Bu emir sabahın birine doğru Meurice'teki teleksler tarafından kaydedilmişti. Emri ilk alan, o gece nöbetçi olan muhabere servisi şefi teğmen Ernst von Bressensdorf olmuştu. Her ne kadar üzerinde «KR Blitz» (Çok acele) kaydı varsa da, telgrafın muhtevası karşısında dehşete kapılan subay, telgrafı alıcısına mümkün olduğu kadar geç vermeyi uygun görmüştü. Bressensdorf, general von Choltitz'i uyandıracağı yerde, telgrafı bütün gece cebinde saklamış, ancak sabah saat 6'da teğmen von Arnim'e teslim etmişti. Bressensdorf bu emrin Paris'in yokedilmesine sebep olacağına ve uygulanmasından sonra, Fransızların eline esir düşecek Almanların, intikam uğruna derhal kurşuna dizileceklerine inanmıştı. Aradan yirmi yıl geçtikten sonra, Bressensdorf'un bizzat kendisi, kitabın yazarlarına, kendisinin de esir düşmekten ve böyle bir akıbete uğramaktan korktuğunu itiraf etmiştir.

Panzer tümenlerinin nihayet Fransa'ya girdikleri ve Choltitz'in komutası altına girmek üzere Paris'e doğru yol aldıkları bildiriliyordu. (*)

Choltitz uzun bir süre başını yastıktan kaldıramadan, düşünceye daldığını hatırlamaktadır. Demek kırk sekiz saatten beri, gece-gündüz kendisini rahatsız eden ikilem, Paris'i tahrip etmek emrine ihanet, şimdi feci bir şekilde çözümlenmiş olacaktı. Choltitz'in gönlünün istediği diğer çözüm yolu, yani Paris'in Müttefikler tarafından acele işgali ise, gerçekleşemeyecekti. Yola çıktığı bir buçuk günden beri ne kendisi, ne de bir başkası, Nordling'den haber alamamıştı. Gross Paris kumandanına göre Müttefiklerin ciddî hiç bir kuvvetin savunmadığı Gross Paris'i işgal etmek istemedikleri, ya da edemedikleri, artık apaçık ortadaydı. Şimdi de takviye geldiğine göre, Choltitz şehri savunmak durumunda kalacaktı. Görev anlayışı, askerlik şerefi, bunu bir zorunluluk haline getiriyordu. Choltitz bunun gereksiz bir savaş olacağını da biliyordu. Çoktan kaybedilmiş bir savaşta, binlerce ölü ve tamiri imkânsız hasara karşılık, sâdece birkaç gün kazanabileceklerdi. General bu sefer köşeye fena sıkıştırılmıştı. Artık başka çıkar yolu yoktu. Savaşması gerekiyordu. Öyleyse savaşacaktı!

Yaşlı savaşçı, Rotterdam ve Sivastopol'un muzaffer kumandanı, meslek hayatında ilk defa böyle bir durumla karşı karşıya geliyordu. Ancak vereceği savaşın kişisel kaygıları ne olursa olsun, hiç bir zaaf eseri göstermeden vuruşmaya hazırdı.

Bir hamlede kahvesini içti, kalktı, Helmut Mayer'in doldurduğu banyoya doğru, yalın ayak yürüdü.

Alman generalinin sıcak su buharları içinde okuduğu telgraflar üzerinde kafa patlattığı yerden en çok 500 metre

(*) General von Choltitz'e kalırsa, Felmareşal Model'in «ihmalkârlığı» bile bile yapılmıştı. Hitler ve O.K.W.'deki diğer strateji ustalarının aksine, Model bu iki tümenin en iyi şekilde kullanılacakları yerin Paris olduğuna inanmıyordu. Kuvvetli bir ihtimalle son dakikada başka yere sevkedilmelerini sağlamak için, Paris'e geldiklerini gizli tutmuştu.

kadar uzakta, tunç tenli, sağlam yapılı bir delikanlı, Anjou sokağındaki bir apartmanın ikinci katında, Alman şivesiyle konuşan bir sesin yaptığı açıklamaları dinliyordu. Konsolos Nordling'in geçirdiği kalp krizi nedeniyle yattığı yatağın yanına yerleştirilmiş berjer koltuğunda rahatça uzanmış oturan Abwehr (*) ajanı Bobby Bender, Jacques Chaban Delmas'nın birinci yardımcısı, Maliye Müfettişi Lorrain Cruse'e, Dietrich von Choltitz'in henüz aldığı emirlerin ve haberlerin tamamını aktarıyordu.

Gross Paris karargâhındaki yardakçıları aracılığı ile, Bender gelen telgrafların içindekileri, bunlar daha sahiplerine bile ulaştırılmadan öğrenebiliyordu. İsveçli diplomatın yanında Direniş hareketinden bir temsilci bulacağından emin olan Bender, o gece gelen haberleri özellikle bütün ayrıntıları ile yanına almayı ihmal etmemişti.

Alman ajanı, durumun çok ciddî olduğunu onaylıyordu. İki S.S. Panzer tümeni, 47. Piyade tümeni, 1. Ordu'nun zırhlı birlikleri ve 11. Tugay'ın topları ile, Choltitz amansız ve kanlı bir savaş verebilirdi. Hitler'den aldığı «şehri tahrip et» emirleri, giderek daha amansız olmaya başlamıştı. Bu emirleri yerine getirmek zorundaydı. Aksi halde kendisini ve bütün ailesini kurşuna dizebilirlerdi. Alman ajanı duygulu bir sesle, karşısındaki Fransıza ve İsveçliye bildirdi : «Müttefikler önümüzdeki saatler içinde yetişemezlerse, büyük felâket olur!»

Lorrain Cruse bunu işitir işitmez yerinden kalktı ve telâşla İsveç konsolosunun dairesinden ayrıldı. Bisikletine atlayıp, Chaban-Delmas'nın karargâhını kurduğu yere doğru, delice pedal çevirmeye başladı. «Çabuk! diye bağırdı genç generalin çalışma odasına nefes nefese girip; çabuk, Müttefiklere haber verin : Choltitz takviye iki S.S. zırhlı tümenini bekliyor. Bunlar gelince savaşacak ve Paris'i yokedecek!»

Yirmi dakika sonra eski bisikletinin gidonları üzerine yatmış, iri-yarı, sarışın bir delikanlı, Orléans kapısına doğru yol alıyordu. Delikanlının adı Jacques Petit-Leroy'dı.

(*) Nazi Genelkurmayının karşı - casusluk örgütü.

Yirmi dört yaşındaydı. Sevinçten ve gururdan sarhoş gibiydi. Çünkü Direniş hareketi ilk defa kendisine önemli bir görev veriyordu. Fransız bisikletiyle Alman hatlarını aşmayı, raslayacağı general Leclerc, ya da Amerikalılara, Gross Paris kumandanının biraz önce aldığı haberleri iletmeyi deneyecekti. Böylece derhal şehre girmezlerse, Paris'in yokolma tehlikesiyle karşı karşıya geleceği konusunda Müttefikler son bir kere daha uyarılmış olacaklardı.

34

LECLERC HIÇ VAKİT KAYBETMEMİŞTİ. Şafaktan beri, 2. Zırhlı Tümenin araçları ve askerleri, Rambouillet ormanının yağmurdan sırılsıklam kesilmiş ağaçlarının altını terkettiklerinden bu yana, kendilerini Paris'ten ayıran 40 kilometreyi büyük bir hızla aşmışlardı. Bir zamanlar kralların cumhurbaşkanlarının av partileri düzenledikleri tepenin üzerinde, sırtında bir yüzbaşı kaputu, general Leclerc araçlarının birbiri ardından sendeleyerek nasıl ilerlediklerini izledi : Paris'in kaderinin bu sürat yarışının sonucuna bağlı olduğunu çok iyi biliyordu.

Tümen üç taktik grupa ayrılmış, otuz kilometre genişliğinde bir cepheyle, başkentin güneydoğusuna doğru akıyordu. Birinci kol, en az örtülü olanıydı. Binbaşı Morel Daville'in komutasındaki bu birlik, V. Amerikan ordusunun bütün tümen için çizdiği yürüyüş eksenini izleyen tek koldu. Yani Trappes, Saint-Cyr ve Versailles şatosu yakınlarından geçip, Sèvres köprüsüne kadar uzanan en kestirme yol. Birliğin görevi, düşmanı oyalamaktı. Mümkün olduğu kadar çok patırtı kopartacaklar, Almanları, Fransızların asıl darbeyi bu cepheden indireceklerine inandırmaya çalışacaklardı.

8 kilometre daha doğuda, yarbay Paul de Langlade ve binbaşı Jacques Massu komutasındaki ikinci kol, Tous-

sus-le-Noble, Villacoublay, Clamart ve Vanves kapısına doğru, Chevreuse vâdisinin yeşil engebeleri arasında süzülüyordu.

Asıl vurucu darbeyi ise, albay Pierre Billotte komutasında, Longjumeau, Antony ve Fresnes'den geçen Orléans yolu eksenini izleyen üçüncü taktik kol indirecekti.

Üç kol da sabah erken saatlerde ciddî hiç bir savunma ile karşılaşmadılar. Yollarda ve kasabalarda neşeden çılgına dönmüş sivil halk tarafından karşılanıyor ve güçlükle aralarından geçip yollarına devam edebiliyorlardı. Kadınlar ve genç kızlar kamyonların basamaklarına, tankların üzerine çıkıyor, kurtarıcılarını çiçek, meyve, şarap, öpücük ve gözyaşına boğuyorlardı. «Ölü-Adam» adındaki tankı yöneten Amerikalı Fransız Jean-René Champion, birden yaşlı bir kadının kendisine deli gibi bir takım işaretler yaptığını gördü. Taretinin kapağını açtı. Dizlerinin üzerine bir şey düştüğünü hissetti. Ateşte pişirilmiş bir tencere dolusu domatesti bu. Teğmen Alain Rodel, Longjumeau'da bir fırıncının tankına fırlattığı piliç kızartması ile bir şişe şarabı havada yakaladı. Belki diğerleri çok daha mütevazi armağanlar almışlardı, ama hepsi de, gerçekten çok dokunaklıydı. Onbaşı Claude Dadey ise, kolunu uzatıp, utangaç bir kız çocuğunun sunduğu mavi-beyaz-kırmızı çiçeklerden yapılmış buketi aldı.

Dikiz aynasının bir köşesine henüz yüzünü hiç görmediği oğlunun fotoğrafını yapıştırmış olan teğmen Henri Karcher, iğne atsan yere düşmeyecek kadar kalabalık sokaklarda, kaldırım kenarından geçişlerini seyreden kadınlarla çocukları süzüyordu. Birden şoförüne, «Biliyor musun Zybolski, dedi, benim oğlan bu kalabalığın arasında olsa bile, tanımam imkânsız!» Oysa oğlu gerçekten kalabalığın içindeydi. Karcher ancak ertesi günü, 3 haziran 1940'ta doğan oğlu Jean-Louis'nin de, o yolda olduğunu ve araçlar geçerken, «Babam nerede? Babamı görmek istiyorum!» diye bağırdığını öğrenecekti.

Tümene mensup askerler, Paris'le telefon bağlantısının kesilmediğini de hayretle öğrenmişlerdi. Yürüyüş ko-

lu ne zaman mola verse, araçlardan dışarı atlayan adamlar en yakın meyhanelere, telefon kulübelerine, dükkânlara koşuyor, rüyalarında kimbilir kaç defa tekrarladıkları numaraları çeviriyorlardı. Bir akşam önce ilk «Figaro»yu okuyabilen genç Patrick Deschamps, Paris'le ilk konuşanlardandı. «Anneciğim! diye bağırdı, şampanyayı iyice soğut! Biz geliyoruz!» Adamların çoğu analarının, ya da karılarının sesini ilk defa işitince, o kadar şaşırmışlardı ki, ne söyleyeceklerini bile bilememişlerdi. Onbaşı Pierre Lefèvre annesine sâdece «Benim işte canım,» diyebildi. Fakat telefonların çoğu cevap vermiyordu. Asteğmen Roger Touny babasının Gestapo tarafından şubatta tutuklandığını amcasından öğrenebildi. (*)

Onbaşı Maurice Boverat bağlı olduğu yürüyüş kolunun Arpajon'da kısa bir süre duralamasından yararlanıp, karşısına çıkan ilk eve daldı. «Hanımefendi, dedi ev sahibesine; lûtfen Elysées 60-47 numarayı arayın. Annemle babamın evidir!» Kadıncağız derhal söylenen numarayı çevirdi. Fakat tam bu sırada Boverat, yürüyüş kolunun tekrar hareket ettiğini gördü. Cibine doğru koşarken, olanca sesiyle bağırdı : «Anneme söyleyin, oğlu çok yakınında, geliyor... Siyah berelilerin alayındaymış deyin...»

Birkaç dakika sonra Paris'in göbeğinde, Penthièvre sokağı, 32 numarada oturan onbaşının annesiyle babasının evinde telefon çalıyordu. Madam Boverat oğlunun «siyah berelîler alayı» ile geldiğini öğrendi. Heyecanından sâdece, «teşekkür ederim,» diyebildi kadıncağız. Fakat telefonu kapattıktan sonra, zihnini bir soru kurcalamaya başladı : «Oğlum geliyormuş... Ama acaba hangisi? Maurice mi, yoksa Raymond mu?» Çünkü Madam Boverat'nın de Gaulle'ün yanında çarpışan iki oğlu vardı. (**)

Birkaç dakikaya kadar Arpajon yakınlarında, Massy-Palaiseau'da, İkinci Zırhlı Tümenin üç kolu, General Hu-

(*) Direniş hareketinin kahramanlarından olan babası ölüli çoktan 5 ay olmuştu. Tutuklandıktan kısa bir süre sonra, Amiens'te kurşuna dizilmişti.

(** Diğer oğlu Raymond, Alman hatlarının gerisine, Jura'ya, parâşütle indirilmişti.

bertus von Aulock'un öncüleriyle çatışacaktı. Alman topçusunun dehşetli «88»likleri ateş açmıştı. 2. Zırhlı Tümen için geçit töreni artık sona ermişti.

35

DIETRICH VON CHOLTITZ karşısındakinin sesini derhal tanıdı. Hatta üç gün önce yaptıkları uzun görüşmeden sonra, şimdiye kadar kendisini neden hâlâ aramadığına şaşmıştı. Fakat 3. Hava Filosu komutanı General - oberst Otto Desloch'un, Paris'in bir kesimini «küçük bir Hamburg» haline getirmek için general von Choltitz'e gönderdiği Luftwaffe subayı, çok acele bir görev nedeniyle başka bir yere nakledilmişti. Bourget'de üslenen bombardıman uçaklarının, Paris'in doğu ve kuzeyindeki havaalanlarına taşınmasına nezaret etmişti.

Gross Paris kumandanı o gün Luftwaffe subayının ne 3. Hava Filosu kumandanının emriyle, ne de kendi teşebbüsüyle telefon etmediğini biliyordu. Emir, yüksek yerden, Führer'den gelmişti. Meurice'e gece ulaşan Hitler'in telgrafının üst sağ köşesinde, Luftwaffe'nin «ayaklanan semtleri bombardımanla ezmekten» bahseden bir bölümü, Choltitz'in dikkatinden kaçmamıştı. Özellikle 3. Hava Filosuna gönderilen bu emre, sâdece, «derhal uygulanması» notu düşülmüştü.

Dolayısiyle havacı şimdi doğrudan doğruya Führer namına telefon ediyordu. Uçakların geri çekilmesi nedeniyle, önce üç gün önce kararlaştırılan bombardıman planının değiştirilmesi gerektiğini bildirdi. Yeni havaalanlarının uzaklığı yüzünden, bombardıman uçaklarının devamlı çıkış yapmalarına «maalesef» imkân kalmadığını bildirdi. Bunun yerine şimdi de bütün Paris'i kapsayacak bir «dehşet akını» teklif ediyordu. Choltitz teklifle ilgilenmiş

gibi görünüp, «Gece mi, yoksa gündüz mü?» diye sordu. «Elbette gece, generalim!» diye bu soruya bozulmuş gibi cevap verdi havacı subay.

General Choltitz bunun üzerine havacıya Paris Alman birlikleriyle dolu olduğuna, takviye birlikleri de yola çıktığına göre, önümüzdeki saatlerde Almanların sayısının daha da artacağını hatırlattı, belirli bir hedefi olmayan yoğun bir gece akınının «Parisli kadar Almanın da ölümüne sebep olabileceğini» ileri sürdü. Bu itirazı havacı derin bir iç çekişle karşıladı. «Ne yapalım, başka çıkar yolumuz yok, Herr general,» dedi. Ardından Batı Cephesi'nde ellerinde kalan son bombardıman uçaklarını gündüz ışığında düşmanın avcı ateşine karşı çıkartamayacağını bildirdi. Paris'i bombalamak için emir aldığını, her ne pahasına olursa olsun bu emri yerine getireceğini ekledi. Bir kere daha bu bombardımanın ancak gece gerçekleştirilebileceğini savunduktan sonra, bugünkü koşullar altında bir uçak kaybetmenin, birkaç yüz kişinin ölümünden çok daha zararlı olacağına generalin inanmasını rica etti.

Choltitz bu sözleri işitince, adeta yerinden sıçradı. Hava subayına bu «dehşet akını»nı hangi gün ve saatte yapacağını önce kendisine bildirmesini, böylece hiç olmazsa askerlerini bombalanması muhtemel yerlerden, yani bütün Paris'ten geri çekebileceğini anlattı. Şehrin bu şekilde boşaltılmasından O.K.W.'ye karşı doğrudan doğruya Lutfwaffe'nin sorumlu olacağını eklemeyi de unutmadı.

Hava subayı bu sefer Paris valisine üstlerine danışacağını ve varacakları karar hakkında öğleden sonra kendisini tekrar ziyarete geleceğini söyledi. Böylece mümkün olan en yakın zamanda, belki de hemen o gece, gerekli tedbirleri birlikte alabilirlerdi.

Dietrich von Choltitz telefonu kapattıktan sonra, Luftwaffe subayının telefon etmesine sebep olan Hitlerin emrini bir kere daha, baştan-aşağı okudu. Alçak sesle, «Luftwaffe, ayaklanmanın devam ettiği şehrin semtlerini yangın ve tahrip bombaları ile yokedecektir,» diye tekrarladı.

Daha sonra omuz silkti. Ümitsiz bir tavırla, «Öyleyse bütün Paris'i bombalamak gerek,» dedi.

O sabah Paris'in bütün bir kesimini yoketmek için 177. ve 823. Pionierkompanie istihkâmcılarının 3. Hava Filosunun yardımına aslında hiç ihtiyaçları yoktu. Unteroffizier Hans Fritz ve on kamyonu, Saint-Cloud tünelinden döndükleri zaman, Seine nehri kıyısındaki şâhâne mimarî bütünü, Concorde köprüsünü, Millet Meclisi'ni, Cumhurbaşkanlığı köşkünü, Dış İşleri Bakanlığını rahatça yerle bir edebilirlerdi. Berlinli eski kunduracı Unteroffizier Hans Fritz, Saint-Cloud tüneline elli adet patlayıcı madde daha almaya gitmişti. Şimdi de Mercedes kamyonu ile beraber, garip bir sessizlik ve tenhalığa gömülmüş olan sokaklardan geçiyordu. «Allah vere de kamyonla dönerken etraf yine böyle sakin olsa!» diye içinden geçirdi. Unteroffizier tam yerine yerleştirilecek bir tek kurşunun, yükünü, kamyonunu ve kendisini Paris'in dört bir köşesine toz gibi ufalayıp dağıtacağını çok iyi biliyordu.

36

SAINT-GERMAIN-EN-LAYE tepesinin doruğunda, tek başına bir Alman generali, dürbünüyle karşısındaki manzarayı seyrediyordu. Kafes içinde kıyameti kopartan on papağanla beraber oturan şoförü de, sekiz silindirli siyah Horch arabasında onu bekliyordu. General Gunther Blumentritt de, tıpkı Montgomery gibi, kuşlara hayrandı.

Iki hafta kadar önce Paris'te «kavrulmuş toprak» politikasının izlenmesini teklif eden general, o gün sırf «spor olsun diye», heyecanını tatmin etmek istemişti. O. B. West'in bir haftadır çekildiği Reims yakınlarındaki genel karargâha hareket etmeden önce, düşman tanklarının

gelişini gözleriyle izlemek istemişti. (*) Blumentritt, geride kalan son subaydı. Fransız bahçıvanı ile vedalaşmış ve bahçeden son bir gül daha kopartmıştı. Göbek salmaya başlayan general şimdi kalbinin daha hızlı attığını hissediyordu. Uzaklarda, toz bulutları arasından birden ortaya çıkan ilk düşman tanklarını görmüştü. Ardından, savaşın gürültüsünü işitti. Blumentritt ancak bundan sonra dürbününü kılıfına yerleştirdi ve arabasına döndü. İki yılını zevk ve sefa içinde geçirdiği şehirden kendisini uzaklaştıracak olan yolculuğa hazırlanmak üzere rahatça koltuğuna yerleşti. Şoförünün verdiği can sıkıcı haberi tam bu sırada işitti. «Generalim, diyordu adam, bundan sonra Montgomery'ye başvurmanız gerekecek. Çünkü papağanlarınızın karınlarını doyurmak için ne yazık ki hiç yem kalmadı.»

General Blumentritt'in Leclerc'in tanklarını gözetlediği tepeden 20 kilometre daha güneyde, Toussus-le-Noble yaylasında, bir başka Alman subayı daha düşman tanklarının ilerleyişini gözetliyordu. Fakat o bu işi «spor olsun diye» yapmıyordu: 11. Flack Regiment'ten teğmen Heinrich Blankemeyer, tankları top ateşiyle durdurmak için emir almıştı. 88'lik motorlu toplarına son hesaplara göre emirlerini verirken, birden düşman tanklarının «kestane fişekleri» gibi birer birer patlayıp yanmaya başladıklarını gördü. Komşu bataryalar çoktan ateş açmıştı bile.

Blankemeyer'in dürbünüyle gözetlediği küçük havaalanının yanındaki yarın kenarına atlayan Amerikan «Newsweek» dergisinin harp muhabiri Ken Crawford da, tankların cayır cayır yandığını görebiliyordu. Crawford öfkeden kuduracak gibiydi. Çünkü beş dakika önce Châteaufort kasabasının kilisesi yakınında «papa» Hemingway'e rastlamıştı. Yolun açık olduğunu sakin bir sesle kendisine o söylemişti.

Amerikalının yakınında, aynı çukura sinen 40. Top-

(*) O.B. West karargâhı, Verzy'deki Mumm şampanya mahzenlerine yerleşmişti. Fakat Feldmareşal Model savaşı halâ B Ordular Grupu karargâhının bulunduğu Soissons yakınlarında, Margival'deki bunker'inden yönetmeye devam ediyordu.

çu Alayı'ndan binbaşı Henri de Mirambeau, yüreği daralarak 12. Zırhlı birliğe mensup Sherman'ların «tıpkı eski çağlardaki hafif süvariler gibi», havaalanının kenarına dizilişlerini seyrediyordu. Mirambeau ile Crawford havaalanının kenarında pusuya yatan Alman toplarının ateşi altında tankların bir biri ardından infilâk ettiğini seyrettiler. Sağ tarafta, 200 metre kadar ilerde, küçük bir koruluğun ardına saklanmış olan «Simoun»un komutanı, tankının cephaneliğinde ördek taşıyan topçu Robert Mady, tam isabet alan bir Sherman'ın adeta havalanışını izledi. Hemen sonra alevler tankın dört bir tarafını sardı. Şimdi de kontroldan kurtulmuş, yokuşu tırmanan asker dolu zırhlı araçların üzerine doğru gidiyordu. Mady alevler içindeki tankın asker dolu araçların ortasında infilâk ederse, adeta bir «katliam»a sebep olacağını düşündü. İşte bu sırada müthiş bir şey gördü. İki dost tankın, alevler içinde yanan tanka yaklaştığını ve top ateşine tutup, aracı olduğu yere mıhladıklarını dehşetle seyretti!

Mirambeau sindiği hendekten en sonunda Alman toplarının nerede mevzilendiklerini anlamıştı. Yanılmıyorsa toplar havaalanının hemen kenarındaki bir buğday tarlasının üzerinde dizilmiş saman yığınlarının ardından ateş ediyorlardı. Derhal hendeğin üstüne tırmanıp, mucize kabilinden isabet almamış olan cibine koştu, telsizi açıp motorlu topçusuna düzlüğün kenar tarafını ateş altına almalarını emretti. Mirambeau daha ilk obüsler düşer düşmez, saman yığınlarının hepsinin birden harekete geçtiğini hayretle gördü. Dresde'li usta piyanist albay Seidel, her saman yığının altına bir tanksavar topu yerleştirmişti.

Almanların direnişi kırıldıktan sonra, Crawford, «papa» Hemingway'in dudaklarında alaycı bir tebessümle çıkageldiğini gördü. «Alçak herifi diye bağırdı Crawford; yolun serbest olduğunu bana söyleyen sen değil miydin?» Hemingway omuzlarını silkti. «Doğru olup olmadığını anlamak için bir kobayı yola salmak gerekmez miydi?» dedi.

2. Zırhlı Tümen'in üç kolunun da izlediği yol boyunca, tıpkı Toussus-le-Noble'daki gibi güçlü barajlar kurul-

muştu. Bunlar ilerleyişin hızını kestiği gibi, ciddî kayıplara da sebep oluyordu. Biraz sonra Bochambelles'lerin kızıl haçlı Dodge'ları savaşın toz-dumanı arasında göründüler. Bunlar 13. Sıhhiye Bölüğüne mensuptular. (*) Bir zamanlar Sorbonne'a gitmek için bindiği otobüsün adından esinlenerek «Paris-Bourbon» adını verdiği can kurtaranının direksiyonu başında, «Toto» diye tanınan Suzanne Torrès, birden ağaca asılmış bir adam gördü. Adamın aracı, general Hubertus von Aulock'un Chevreuse vâdisinde yollara binlercesini döşettirdiği mayınlardan birine çarpmış ve uçmuştu. «Toto» ile yardımcısı Raymonde cankurtaranlarının üzerine çıkıp, sağ bacağı kopan askeri aşağı indirdiler. Rahip Roger Fouquer, Wehrmacht mensubu bir Alman albayından ele geçirdikleri Mercedes'i ile can çekişen askerin başına yetişti. Adamcağız rahibin yüzünü tanıyınca, «Muhterem Peder, dedi, git, Berjerac'ta karımla çocuklarımı gör, onlara Paris'in kurtuluşu için can verdiğimi söyle.» Askerlerin pek çoğu o gün taretlerinde rahibi görünce, ceplerinden cüzdanlarını çıkardılar ve paletlerin kulakları sağır eden gürültüsü arasında, cüzdanlarını rahibe atıp, şöyle seslendiler: «Muhterem Peder, şunu Paris'e kadar saklayıverin! Olur a, belki bugün cızlamı çekeriz!» İçleri fotoğraflar, mektuplar, paralarla dolu cüzdanlar, rahibin ceketinin ceplerini iyice şişirmiş, adamcağızı göbekli birine benzetmişti.

Öncü birlikler şimdi geniş banliyö semtlerine girmeye başlamışlardı. Fakat her sokak, her kavşak, tanksavar topları için ideal bir yuvaydı. Tümene bağlı tanklar Paris yolunu bir an önce aşmanın telâşı içinde, çok defa top

(*) Suzanne Torrès'in komuta ettiği 13. Sıhhiye bölüğüne bağlı «Rochambelles» grupunun 33 kadın elemanı vardı. Bunlardan üçü Paris'in kurtuluşu sırasında tümendeki askerlerle evlenmişlerdi. Hiç kuşkusuz 2. Zırhlı Tümen, karı-kocaların omuz omza döğüştükleri tek Müttefik birliğiydi. Seferin sonunda 29 hemşire daha 2. Zırhlı Tümen'e mensup asker ve subaylarla evlenecekti. Suzanne Torrès de tümenin en ünlü subaylarından biri, binbaşı Jacques Massu ile dünya evine girecekti. Massu sonradan Metz askerî bölge kumandanı olmuş, Cezayir olaylarında adını yine duyurmuştur.

yuvalarını kuşatıp, işlerini bitirmeyi piyadeye bırakacakları yerde, doğruca cepheden taarruza geçiyorlardı. Bu belki vakit kazanmalarına yetiyordu. Ne var ki biraz sonra yürüyüş kollarının izlediği yerler, yanıp kavrulmuş tanklar ve diğer zırhlı araçlarla dolmuştu.

Her şeye rağmen o puslu ağustos sabahında en önemli olan şey, süratti. Askerler tanklarının, zırhlı araçlarının ve ciplerinin kulaklıklarında, aralıksız aynı sözleri işitiyorlardı: «Çabuk! Daha çabuk!»

«Cyclone» adlı ağır tankı ile bir dizi Sherman'ın önünde giden makinist tayfa Georges Simonin, Bièvre'i geçtikten hemen sonra, tam bir viraj alırken, birdon paletlerinin beş-on metre ilerisinde, yol üzerinde yatan yaralı beş Alman gördü. Dirseklerinin üzerinde doğrulan biri, kenardaki çalılara sürüklenmeye çalışıyordu. Simonin içgüdüsünün emrine uyup, ayağını derhal gaz pedalından çekti. Fakat aynı anda kulaklıklarında kol komutanının öfkeli sesini işitti: «Syclone, Allah aşkına, daha çabuk, daha çabuk!» Simonin gözlerini yumdu ve gaza bastı.

37

PARİSLİLER BATIDAN VE GÜNEYDEN gelen ve fırtına gürültüsünü andıran, her saat biraz daha yaklaşan savaş gürültüsünü artık rahatça işitebiliyorlardı. Biraz sonra infilâkler daha belirli ve sık duyulmaya başlamıştı. Bu sefer yanılmıyorlardı: «Müttefikler gerçekten geliyordu!

Paris'i işgal altında tutanlar için her infilâk, yaklaşan felâketin bir habercisiydi. Muharip olmayan ender birkaç Alman, şehirdeki tuzaktan, eli kulağındaki kuşatmadan kaçıp kurtulmayı denediler. Todt örgütünün askerleri, Villette kapısını tutan barikadları aşmak için, bindikleri kamyonların ön çamurluklarına sivil Fransızları bağlamışlardı. F.F.I.'ler bu canlı kalkanları görünce, kamyonların ge-

çişine müsaade etmek zorunda kalıyorlardı. Pantin kapısında ise Kızılderililerin saldırısına uğrayanlar gibi çepeçevre daire yapan levazımcılar, tabancaları ile etrafa ateş yağdırarak kaçıp kurtulmayı ve doğuya kaçmayı becermişlerdi.

Fakat top seslerinin işitilmeye başlaması üzerine bütün Almanlar kaçmak tutkusuna kapıldı denemez. General von Choltitz'in askerleri tam aksine o gün olağanüstü bir çaba gösterdiler. İki tank Rome sokağında pencerelerinden Saint-Lazare garına ateş edilen bir binayı topa tutup yerle bir ettiler. 190. Güvenlik Alayına bağlı askerler, Opéra'dan Kuzey garına kadar, Lafayette sokağı boyunca, mitralyöz ve el bombaları ile, araçları için hayatî önemi olan geçidi korudular.

Almanların pek çoğu da hedef oldukları saldırılardan taşan sabırları ve yaklaşan savaşın gürültüsüyle bozulan sinirleri yüzünden, Paris sokaklarını işgalin son kurbanlarının kanları ile kızıla boyadılar. Raspail sokağında devriye gezen bir tank, bir lokma ekmek için fırın önünde umutsuzca sırada bekleyen bir grup ev kadının üzerine ateş açtı.

Saint-Germain bulvarındaki 286 no. lu apartmana bağıra-çağıra S.S.'lerin doluştuğunu gören kiracılar, derhal kurşuna dizileceklerini anladılar. Askerler, kiracıların hepsini sokağa indirip, yüzleri duvara dönük, sıraya dizdiler. Zavallı insanlar tam on beş dakika, bilmedikleri bir nedenle kurşuna dizilmeyi beklediler. Fakat S.S.'lerin tıpkı geldikleri gibi birden gittiklerini gördüler. Saint-Germain bulvarındaki 286 no.lu binanın kiracıları asla öğrenemeyecekleri bir mucize sonunda ölümden kurtulmuşlar, askerler kendilerini kurşuna dizmekten vazgeçmişlerdi.

Yaklaşan top sesleri, albay Rol'un adamları üzerinde son bir davranış için kırbaç etkisi yarattı. F.F.I.'ler feci denecek kadar büyük bir silâh ve cephane sıkıntısı çektikleri halde, ayaklanmayı şehrin daha başka semtlerine kadar yaygınlaştırmayı becerdiler. Biraz sonra sağlık ve ilkyardım merkezlerine yeniden yüzlerce yaralı ve kanlı bas-

kınlarda ölenlerin cesetleri gelmeye başladı.

Comédie-Française'in sıra sütunları altında, Racine, Molière ve Victor Hugo'yu temsil eden kabartmaların önünde, iki tarafa mensup yaralı ve ölülerinden dehşet verici bir kan ve leş kokusu yükseliyordu. O sabah ünlü tiyatronun önünden geçen Parisliler, alışılmamış bir görüntüyle karşılaştılar. Yorgun-bitkin iki kadın, sırtlarında kan lekeleri içinde beyaz önlükler, dört Alman askerinin cesetleri yanında sandviç yiyordu. Bunlar Marie Bell ile Lise Delamare'dı.

En şiddetli çarpışmalar République alanı civarında cereyan etti. Kışlada bulunan ve çok iyi silâhlandırılmış 1200 Alman, kendilerini kuşatan F.F.I.'leri amansız bir mitralyöz ateşine tutmuştu. 25 yaşındaki tıp öğrencisi René Darcourt ve 30 yaşındaki René Chevauché adındaki marangoz tarafından yönetilen Rol'un adamları, görülmemiş bir kahramanlıkla savaşıyorlardı. Beş gün önce République alanında bir meyhaneye iltica eden Unteroffizier Gustav Winkelmann patronla bilardo oynarken, birden bir delikanlının bir Alman askerinin üzerine atıldığını ve ekmek bıçağı ile vurduğunu gözleriyle gördü.

Kışlanın altındaki metro koridorlarından geçen Almanlar, biraz sonra kendilerini kuşatanları sarmaya başlamışlardı. Karanlık koridorlarda göğüs göğüse, amansız çarpışmalar oluyor, insanlar birbirlerini tanıtmak için ya bağırıyor, ya da ıslık çalıyorlardı. Arada-sırada bir el bombasının infilâki, bir makineli tabancanın tarrakasının alevi gölgelikleri aydınlatıyor, patlamalar birbirini kovalıyordu.

Fakat Parisli isyancıların o gün kendilerini gösterdikleri en önemli olayı hemen hemen hiç kimse farketmedi. Etoile alanından kalkan ve ıssız Champs-Elysées'den aşağı inen dev gibi 6 Alman kamyonuna ateş açmaya hazırlanan bir avuç F.F.I., çok kuvvetli bir ihtimalle Paris'i büyük bir felâketten kurtarmışlardı. 177. Pionierkompanie'den Unteroffizier Hans Fritz, en arkadaki kamyonun arka camının mikasından, birkaç dakika sonra Millet Meclisinin avlusuna boşaltacağı patlayıcı madde dolu ağır sandıkları

görebiliyordu. Bu patlayıcı maddelerin Paris'in birçok binasını havaya uçurmaya yarayacağını da çok iyi biliyordu. Fritz'le şoför siyah deri kaplı kanapede, aralarında duran küçük karton kutudan gelen düzenli tik-tak'ları dinliyorlardı. Kutunun içinde belirli zamanlarda infilâklerin gerçekleşmesini sağlayacak olan saatli bomba mekanizmaları bulunuyordu. Konvoyun tehlikeli yüküyle Saint-Cloud tünelini terkettiği kırk dakikadan beri, ölüm saatinin tik-tak'ları Berlinli küçük kunduracıya hayatının en uzun saniyelerini yaşatmıştı.

Birden işitilen silâh tarrakasının daha ilkinde şoför kalbine saplanan kurşunla ölüverince, kontrolsuz kalan kamyon fırlamış, caddedeki ağaçlardan birine bindirmişti. Dehşet içinde kalan Fritz kendisini kamyondan aşağı dar attı ve avaz avaz bağırmaya başladı. Diğer kamyonlar yollarına devam ediyorlardı. Fritz bunun üzerine uçacağından emin olduğu kamyondan uzaklaşmak için deliler gibi koşmaya başladı. Uzun bir süre Ambassadeurs tiyatrosunun önündeki çiçek tarhının ardında yatıp bekledi. Unteroffizier ancak akşam hava kararduktan sonra Millet Meclisi'ne gittiğinde, altı kamyondan hiçbirinin hedefine varamadığını öğrendi.

Polis Müdüriyetinde özel kalem müdürünün büyük odasında toplananların yüzleri son derece ciddîydi. Edgar Pisani beş gün içinde ikinci defa kuşatma altındaki adamlarının elinde sâdece beş dakika daha ateş etmeye yetecek kadar cephane kaldığını öğreniyordu. Oysa aynı anda Müdüriyetin önündeki Parvis alanında üç tank ve Alman piyadeleri, son taarruza hazır görünüyorlardı. Pisani, «Leclerc nerede?» diye sordu. Genç öğrenci cevap alamayacağını bile bile telefonu açıp, Paris'ten 40 kilometre uzaktaki Longjumeau kasabasında jandarma merkezini aradı. Pisani telefonda karşısına çıkan adamın avaz avaz bağırdığını işitti: «Buradalar!... Pencerelerimizin önünden geçiyorlar!.. Bakın, dinleyin seslerini!..» Pisani işte o zaman tankların korkunç gürültüsünü işitti telefonda. «Gördüğünüz ilk subayı durdurup hemen telefona çağırın!»

diye adeta uludu. Uzun süren bir sessizlikten sonra Edgar Pisani ve polis müdürü Luizet, Leclerc'in subaylarından birinin sesini duydular. Yüzbaşı Alain de Boissieu idi bu. Jandarmanın çağrısı üzerine cipinden atlayıp telefona koşmuştu. Boissieu karşısındaki kuşkulu sesin şöyle seslendiğini işitti: «Allah aşkına çabuk olun, çok çabuk! Hiç cephanemiz kalmadı... Almanların altında silindir gibi ezileceğiz!»

38

«VIKING» ADLI TANKIN sürücüsü onbaşı Lucien Davanture alnını periskopunun kauçuk dayanağına koymuş, Paris'in 18 kilometre güneyindeki Savigny-sur-Orge adlı küçük kasabanın evlerinden birinin ardına sinen 88'lik topun ateşinden Sherman'ını kurtarmak için ümitsizce çırpınıyordu. Küçük Burgonyalı, insan görünmeyen bir düşman tarafından gözetlendiğini hissedince nasıl korkarsa, öyle korkuyordu. Aniden birkaç metre önünde, yolun kenarındaki evlerden birinden, uzun ve turuncu bir alevin yükseldiğini gördü. Birden karanlıklara gömülen Davanture, tankın tavanına binlerce cam parçasının yağdığını işitti. Taretinin üzerine isabet eden bir obüs, periskopunun aynasını parça parça etmişti. Deliye dönen onbaşı, periskopundan yoksun kalan «Viking»in artık kör bir filden farksız olduğunu biliyordu. İkinci bir obüs isabet ederse, bu da herhalde sonu olacaktı. Tam bu sırada kulaklıkta komutanının sakin ve kesin sesini duydu. «Lucien, sana ne diyorsam, derhal onu yap. Geri al... çabuk!... Biraz daha geri... Biraz sağ yap Lucien... Daha çabuk, daha!» daha!» Davanture gözlerini ve boğazını yakan dumanla dolan tankın içinde, söylenenleri bir robot gibi yerine getiriyordu. Sıkı sıkı manivelalara sarılmış, kendisini ve arkadaşlarını yokedecek 88'lik obüsün ne zaman tepelerine

ineceğini sorup duruyordu. Bekleyişin heyecanından, kasları ve beyni adeta donmuştu. «Tam sağ... sola kır... Dal ileri... biraz sağ yap!..» Komutlar kulaklarında kurşun gibi patlıyordu. Davanture bu sefer de kumandanının asla unutamayacağı sesini işitti: «Dur Lucien! Hakladık herifleri!»

Tankın karanlığı içinde uzun bir sesizlik oldu. Davanture boğazı daralarak ve gözleri acıyarak taretinin kapağını açmak için doğruldu, temiz havayı derin derin içine çekip ciğerlerini temizledi. Anî aydınlıkla kamaşan gözlerini önce birden yummak zorunda kaldı. Birkaç saniye sonra tekrar açınca, kalbinin duracağını sandı. Tam karşısında, yaldızlı bir hale içinde, onbaşı Davanture'ün tahmin ettiği gibi muhteşem bir görüntü ufku kaplamıştı: Paris göklerinde Elffel kulesinin görüntüsüydü bu. Ve Davanture, Paris'i hayatında ilk defa görüyordu.

O gün öğleden sonra, hemen hemen aynı saatlerde, tümene bağlı askerlerin hemen hepsi, Edgar Pisani ile polis müdürü Luizet'nin acele imdat istedikleri insanlar, Eiffel kulesinin sihirli iskeletiyle karşı karşıya gelmişlerdi. Yüzbaşı Georges Buis tankın tepesinden kulenin heybetli görünüşünü ciddiyetle ve hayranlıkla seyrederken, «Kudüs surları önüne varan Haçlıların, ya da Rio de Janeiro'yu gören eski zaman denizcilerinin adeta şehvete benzeyen bu izlenimi hissettiklerini» aklından geçirdi. Amerikalı Fransız tankçı Jean-René Champion, kendi kendine kulenin, «Fransızların gemlenmesi imkânsız cesaret ve umutlarının simgesi olduğunu» düşündü. Yahudi asıllı Alman Egon Kaim için de, «kule, Fransa'nın ölümsüzlüğünün ispatı»ydı. Eiffel kulesinin görünmesiyle beraber, tanklar, bindirilmiş piyade araçları ve kamyonlar, sihirli bir mıknatısın etkisine kapılmış gibi, daha da hızlanmışlardı.

Fakat bazıları için bu tanıdık siluet, sâdece bir vaad olarak kalacaktı. Geldiğinde şampanyayı soğutması için annesine telefon eden onbaşı Patrick Descamps, tankına 88'lik bir obüs tam isabet kaydetmeden önce, Eiffel ku-

lesini görebilecek zamanı ancak bulabilmişti. Aldığı isabetle cansız çelik tabutuna serilen Descamps, kurtardığı Paris'in sembolünü de beraberinde ebediyete götürmüştü.

O ağustos günü öğleden sonra 2. Zırhlı Tümene bağlı askerler içinde her halde hiçbiri, 28 yaşındaki yüzbaşı Jean Callet kadar Eiffel kulesini yakından görememiştir. Kule şu anda yüzbaşının kullandığı ve Polis Müdüriyetine doğru süzüldüğü pırpır keşif uçağının tam altında bulunuyordu. Arkasında oturan gözlemcisi teğmen Etienne Mantoux da, elinde ağzı mühürlenmiş küçük bir çuvalı tutuyordu. Çuvalın içinde, Müdüriyette kuşatılan Pisani ve Luizet'ye, Leclerc'in umut verecek cevabı bulunuyordu. Kanatlarının altındaki şâhâne manzarayı seyre dalan Callet, tek başına ve ağır ağır uçan uçağının karşılaştığı tehlikeyi bile aklından çıkarmıştı. Pilotun bakışları sol taraftaki Sacré-Coeur'ün sedef rengi kubbelerinden, Invalides'in ışıl ışıl yanan kubbelerine doğru dolaştı. «Kılına dokunulmamış Paris'in dedi... Gençlik yıllarımın canım Paris'i...» Notre-Dame'ın ve Parvis alanında pusuda bekleyen üç tankın üzerinden geçtl. Koşuşan Almanları ve pencerelerinden el sallayan Parislileri gördü. Ve birden saniyenin bir parçacığı kadar kısa bir süre için, eşsiz ve şâhâne bir imge göründü gözlerine: Seine kıyısında ışıl ışıl yanan bir kubbe!

Callet hemen ardından yerden kıvılcım gibi saçılan ve gökyüzünde parlak çizgilerle karşılaştı. Almanlar boyuna bakmadan meydan okuyan küçük uçağa bütün mitralyözleriyle ateş açmışlardı. Callet hedefinin, yani Müdüriyetin üzerine varınca, anide pikeye geçti. Almanlara isabet aldığı görüntüsünü vermek için, uçağı kurumuş bir yaprak gibi, sallanarak alçalmaya başladı. Müdüriyetin avlusuna doğru yaklaşırken, Callet dev gibi bir Lorraine haçlı bayrağın açıldığını gördü, sonra Mantoux'nun fırlattığı torbanın füze gibi inişini seyretti. Ancak o zaman uçağını yeniden doğrulttu, damları sıyırarak geçip, güneye doğru uzaklaştı.

Altı gün önce Müdüriyette kuşatılanların papazı olan

rahip Robert Lepoutre, arkadaşları ile beraber avluya inen çuvalın başına koştu. İçlerinden biri çuvalı hızla yırttı ve içinden çıkan mesajı yüksek sesle okudu: «Dayanın, yetişiyoruz.» (*)

Callet'nin uçağının damların ardında kaybolduğu sırada, Paris göklerinde bir diğer pırpır daha beliriverdi. O da Eiffel kulesine doğru uçuyordu. İçindeki iki Amerikalı bir mesaj falan getirmiyorlardı. Pennsylvania'lı pilot Stanley B. Kocher ile gözlemcisi Illinois'lı Marvin Wold 44. Topçu Taburu'na mensuptular ve tamamen kişisel bir nedenle uçuyorlardı: Eiffel kulesinin altından ilk geçecek askerler biz olacağız,» diye bahse girmişlerdi.

Askerî okuldan ateş eden Alman mitralyözlerine bile aldırmadan, Kocher ıssız Champs-de-Mars alanına daldı, kuleye düzüldü. Wold bağıra bağıra «La Marseillaise»i söylüyordu. Uçağın, kulenin altından geçeceği tarihî anı fotoğrafla tespit etmeye hazırlanırken, Eiffel kulesinin putrellerinin birden sanki döndüğünü sandı. Birinci kattan aşağı sarkan ve «bir vapurun bacası kadar kalın» çelik halatı o zaman farkedebildi. Bu çelik halat uçağı rahatça ikiye bölebilirdi: «tıpkı tereyağını kesen bıçak gibi». Bunun üzerine pilot, «Bugünlük bu kadar yeter,» dedi. Hayal kırıklığına uğrayan, fakat yine de Paris'i görebildikleri için memnun iki Amerikalı tıpkı Callet gibi damların ardında gözden kayboldular. (**)

39

«AMAN ALLAHIM, bu Alman hainin teki!» diye düşü-

(*) Pırpır keşif uçağı kurşunlardan delik-deşik bir halde üssüne döndü. Hatta bir uçaksavar topu, iniş takımını bile koparmıştı.

(**) Amerikan uçağı da kazasız-belâsız Corbeil yakınlarındaki üssüne dönebildi. Fakat alanda iki havacıyı bir subay bekliyordu. Wold ve Kocher, Paris üzerinde izinsiz uçuşa çıktıkları için 8 gün hapisle cezalandırıldılar.

nüyordu Fransız. Lorrain Cruse sekiz saatten de kısa bir süre içinde, Ikinci defadır konsolos Nordling'in başucunda Bobby Bender ile karşılaşıyordu. Abwehr ajanı, bir elinde viski bardağı, diğerinde kurşun kalem, kalp hastası diplomatın yatağının üstüne serilen Paris haritasının üzerine eğilmişti. Bender'in açıkladığı sırlar o derece olağanüstü şeylerdi ki, Chaban-Delmas'nın yardımcısı, biran Gross Paris kumandanı tarafından hazırlanan şeytanca bir cyuna âlet olup olmadığını bile düşündü. Gizli ajan el ve kol hareketleriyle bezediği yavaş ve kesin konuşmasiyle, Fransız Direniş hareketi temsilcisine Paris'in savunması ile görevlendirilen Alman kuvvetlerinin yer ve sayılarını tam olarak açıklıyordu. «Burada bir tabur var, diyordu... Şurada iki tank birliği... şurada da çok sayıda 88'lik batarya...» Kaleminin ucuyla yolları gösteren sarı ve kırmızı çizgilerin üzerinden geçerek, Paris'e yönelen güneydeki yolları işaret etti ve sonra ekledi: «Sizin general Leclerc'in önce buradan, sonra da şuradan geçmesi gerekiyor...»

Bender'in kalemi Paris sınırlarına varınca, Cruse siyah ucun doğru Seine'e yürüdüğünü, Châtelet alanını geçtiğini ve Rivoli sokağına sapıp, Concorde alanından biraz önce durduğunu gördü. «Işte birliklerinizin Meurice'e kadar hiç çarpışmadan varabilmesi için izlemeleri gereken yol,» dedi en sonunda Alman. Karşısındakine çabuk davranmaları gerektiğini de ekledi. 26. S.S. Panzer Tümeni'nin hemen öğleden sonra Nogent-sur-Seine bölgesine vardığını, yani hâlen Paris'ten 80 kilometre uzakta bulunduğunu, yoluna devam edebilmek için geceyi beklediğini de belirtti. Kendi hesaplarına göre bu tümenin ertesi günü şafakla beraber Paris'e ulaşması gerekiyordu. Dolayısiyle amansız ve dramatik bir sürat yarışı bahis konusuydu. Müttefikler, takviye kuvvetlerinden önce Paris'e girerlerse, general Choltitz'in sâdece şerefini kurtarmak için sembolik bir direnişle yetineceğini açıkladı. Aksi halde Alman generalinin amansız bir savaş vermeye hazır olduğuna inandığını da ekledi. «Kısacası, diye özetledi

Bender, artık her şey general Leclerc'e bağlı bulunuyor.» Zarif tavırlı ajan konuşmasını bitirince, bardağını bir dikişte boşalttı, kır düşmüş saçlarını düzelttl ve doğruldu. Yeşil gözlerinin delici bakışlarını, Direnlş hareketinin genç elçisine dikerek gülümsedi ve şunları ekledi: «Bu açıklamaları size yapmamın tek nedeni, memleketimin yüksek çıkarlarına faydası olduğuna inandığımdandır.» Hemen sonra cebinden tabancasını çıkarıp Fransıza uzattı, «Emirlerinizdeyim kumandanım, dedi; beni lûtfen esir alın.» Cruse, «Bu işe sonra bakarız,» diyerek cevap verdi. «Şimdi yapılacak çok daha acele bir işim var.» Cruse koşarak apartmandan çıktı. Bisikletine atladığı gibi, Chaban-Delmas'nın saklandığı yere doğru hızla pedal çevirmeye başladı.

Jacques Petit-Leroy, Bender'in ilk açıklamalarını Leclerc'e bildirmek üzere sabah çıktığı yolculukta, bisikletini terketmişti. Şimdi bir cipte, hızla Paris'e doğru yol alıyordu. Delikanlının cebinde, bizzat general Leclerc'in imzasını taşıyan bir ültimatom vardı. Ültimatom, Choltitz'e hitap ediyordu. Alman generali şehre zarar vermeden teslim olmaya davet ediliyor ve meydana gelecek tahribattan «şahsen sorumlu» tutulacağı açıklanıyordu.

Son saatlerde Paris'i tehdit eden tehlikenin bilincine varan ve akşam olmadan şehre giremiyeceğini bilen general Leclerc, kendi tankının kumandanı çavuş Augustin Dericquebourg'u, ültimatomu taşıyan delikanlıyla beraber Paris'e göndermeyi kararlaştırmıştı.

Chevilly-Larue kasabasındaki küçük meyhanenin patronu cipin hızla Paris'e doğru gelip geçtiğini gördü ve ardından bağırdı: «İşte Amerikalılar!» Meyhaneci hemen aynı anda kavşakta bitiveren Alman devriyesini de gördü. Kısa süren bir tarraka işitildi. Cip sağa-sola yalpaladı ve gelip hemen hemen tam meyhanenin önünde durdu. Şöför, başı arkaya devrilmiş, hareketsiz yatıyordu. Sırtından yaralanan Jacques Petit-Leroy ise öne devrilmişti ve inliyordu. Meyhaneci delikanlının «Anne... Anneciğim...» dediğini işitti. Almanlar hiç telâş etmeden cibe yaklaştılar.

İçlerinden biri kocaman tabancasını çekti ve namlusunu sakin bir tavırla delikanlının şakağına dayadı. Jacques Petit-Leroy'nın gururla yüklendiği görev sona ermişti. Leclerc'in ültimatomu asla general von Choltitz'in eline geçmeyecekti.

40

HAPİS YATTIĞI hapishaneyi savunmakla görevlendirilen Alman Willy Wagenknecht, diktiği son bir kadeh konyakla midesini ısıtmış, bakışları Fresnes hapishanesinin büyük giriş kapısı altındaki 88'lik topa dikili, bekliyordu. Topunun karşısına çıkan beş yoldan birinde ilerleyen Fransız tanklarının uzaktan gelen homurtularını rahatça işitebiliyordu.

Fresnes'e giriş yolunun üzerindeki kız okulunun üçüncü sınıf penceresinden bakan öğretmen Ginette Devray ise, Wagenknecht'in gürültüsünü işittiği tankları çoktan görmüştü. Bütün gün bu anı beklemişti. Gözleri yaşla dolarak, «İşte onlar! Aman Allahım, nihayet geliyorlar!» diye bağırdı. Bir biri ardından üç Sherman, «La Marne», «Uskub» ve «Douaumont», üzerlerinde Lorraine haçı, penceresinin tam altından geçtiler. Üç yıl önce bir paket Gauloises sigarası almak için sokağa çıkan ve bir daha dönmeyen ikinci sınıf er Georges Landrieux, artık dönüyordu. Tankının paletleri, çocukluğunda top oynadığı yolları hallaç pamuğu gibi atıyordu. Sol tarafta küçük Fresnes mezarlığını gördü ve arkadaşına seslendi: Artık hindiba kökü yemek için buraya gelmeyeceğim!»

O gün öğleden sonra, kurşunî bulutlarla kaplı gökyüzünün altında, tümenin üç kolu da, tıpkı Landrieux gibi, Paris varoşlarına varmıştı. Sabah otuz kilometre genişliğinde olan cephe, gün boyunca en az bunun yarısı kadar

daralmıştı. Sol uçta ilerleyen binbaşı Morel-Deville'in komutasındaki «patırtı yapmakla» görevli kol, Trappes'dan biraz ilerde ciddî bir direnişle karşılaşmış ve durmuştu. Merkezde ise yarbay Paul de Langlade ile binbaşı Massu'nün kolları hızla ilerlemişti. Langlade'ın kuvvetleri kendisine pahalıya mal olan Toussus-le-Noble kilit noktasını zorlayıp aştıktan sonra, Almanları Blèvre'In ötesine püskürtmüştü. Villacoublay havaalanını geçmiş, Clamart banliyö semtinin kurşunî yüzlü evlerine ulaşmıştı. Şimdi de Massu'nün piyadeleri Seine'e doğru inip, Sèvres köprüsünün ötesinde, hemen o akşam Paris'e ayak basmaya hazırlanıyorlardı.

Sağ cenahta albay Pierre Billotte komutası altındaki kol, Parise doğru ilerleyişi sırasında devamlı ve inatçı bir Alman direnişiyle karşılaşmıştı. Billotte şimdi de şehrin banliyösünde, Paris'e girişi önleyen, inatla savunulan bir kilit noktasına çatmıştı. Croix-de-Berny kavşağında, tanksavar topları ve tank engelleri ile kesilmiş olan Orlèans-Paris yolu üzerindeki kilit noktası, sol tarafta Antony kasabasına, sağda da Fresnes hapishanesine dayanıyordu.

Pierre Lefaucheux ve arkadaşlarının dokuz gün önce terkettikleri hapishane, içerdeki 350 Alman tutuklu ve mahkûm tarafından tam bir müstahkem kale haline sokulmuştu. 132. Güvenlik Taburundan bir bölük, takviye olarak sabah hapishaneye gelmişti. Askerlerin hepsine komuta eden Hauptmann Heinrich Harms, 27 yıl önce Meuse ilinin yine Fresnes diye anılan bir kasabasına Fransızların girmesini önlediği için, Demir Haç nişaniyle mükâfatlandırılmıştı. Wagenknecht'in 88'lik topunun iki yanında, kum çuvalları ardında mevzilenmiş daha küçük çaplı iki tanksavar topu ile, birçok ağır mitralyöz de vardı. Alman askeri hapishanenin giriş kapısından önüne çıkan beş yoldan ikisini rahatça kontrol edebiliyordu.

Normandiya'da bir meyve bahçesinde Paris'e varamadan öleceğini hissettiğini rahip Roger Fouquer'ye açan yüzbaşı Emmanuel Dupont, Fresnes hapishanesine taarruz etmek için tanklarını ve piyadelerini üç kola ayırmıştı. «La

Marne», «Uskub» ve «Doumont» adlı tanklara République alanını tırmanıp, ana giriş kapısına cepheden saldırmalarını emretti. Diğer iki kot ise hapishanenin duvarlarını izleyerek kapıya yanaşacaklardı.

Georges Landrieux ağır tankını kasabasının avucunun içi gibi tanıdığı sokaklarında sürerken, «La Marne»ın şoför yardımcısı da Pierre Sarre'a evlendiği kilisenin kare biçimindeki kulesini, sigaralarını satın aldığı tütüncüyü gösterdi. Derken üç tank sola sapıp, République caddesine girdiler. Tam karşılarında, 300 metre ilerde, hapishanenin cümle kapısı ardında sinen Wagenknecht'in 88'lik topu bekliyordu.

Hapishanenin duvarları boyunca ilerleyen tanklardan birinin, «Vieil Armand»ın taretinde, onbaşı Pierre Chauvet dürbünle cümle kapısını tutan Alman savunmasını gözetliyor ve kendi kendine ateş açmak için ne beklediklerini soruyordu. Topunun ardında diz çöken Willy Wagenknecht de aynı soruyu soruyordu. Biraz önce homurtularını işittiği tankları, artık o da görebiliyordu. République caddesinin iki yanındaki küçük evlerin hizasından, üzerine doğru ağır ağır ilerliyorlardı. Eski hücre arkadaşı 19 yaşındaki S.S. Karl Richter'in sinirli soluğunu ensesinde duyuyordu. Wagenknecht topun namlusunu en önde ilerleyen tanka yöneltti ve içinden ona kadar saymayı kararlaştırdı. Tam bu sırada ardında duyuyan bir ses işitti: «Bok soyları! Daha ne bekliyorsunuz ateş açmak için be? Ateş etsenize, Allah aşkına ateş edin!»

Tankların ilerleyişini hapishanenin duvarı boyunca yaya yöneten yüzbaşı Dupont'la yardımcısı asteğmen Marcek Christen, infilâklerin gürültüsünü işittiler. Christen en önde yürüyen tankın yediği obüsle adeta havalandığını, sonra bütün demir parçalarının ayrılmış gibi müthiş bir çatırtıyla dağıldığını gördü. Tankı sarıveren sarı alev sütunu içinden önce iki bacağı parçalanmış bir adamın dışarı fırladığını, sonra üniforması tutuşan bir ikincisinin onu izlediğini seyretti.

Üniforması tutuşan asker, Pierre Sarre, alevi bastır-

mak için kendisini yere atarak yuvarlanmaya başladı. Son alevleri de elliyle söndürdükten sonra, piyade eri José Molina ile birlikte, üzerlerine yağmur gibi yağdırılan mitralyöz kurşunlarına rağmen, çılgınca koşmaya başladı. İki defa patlayıcı kurşun tarrakasına hedef olan üniformasının ceketi yenilden alev aldı. Bir diğer kurşunla kolu kırılan Sarre, Molina ile beraber kendisini evlerden birinin sahanlığına dar attı. Fakat hemen ardından evin üzerine düşen bir obüs, piyade eri Molina'yı parça parça ederken, Sarre'ın üzerine de alev alev yanan putrel ve tahta parçalarını yağdırdı. Sarre dehşet içinde üniformasının yeniden tutuştuğunu gördü. (*)

Dupont'un tankları şimdi her yönden hapishanenin giriş yerine ateş kusmaya başlamıştı. «Uskub»un şoförü Fabien Casaubon tankını ileri sürerken, «bir hapishaneyi savunmak için insanda ancak Fritz aklı olması gerektiğini» düşündü. Hâlâ hapishanenin duvarları dibinde sürünerek ilerleyen asteğmen Marcel Christen kendi kendine şöyle dedi: «Bu orospu ağızlı 88'liği susturamazsak, bütün bölük burada kalır!» Christen, Pierre Chauvet'nin «Vieil Armand» adlı tankından salladığı obüslerin kalın ıslığını tepesinde işitiyordu. Birden müthiş bir patlama işitildi. Chauvet'nin obüslerinden biri, Wagenknecht'in topunun ardında duran cephane kamyonuna isabet etmişti. Mucize kabilinden kurtulan Almanın bir tek hareketi oldu. 88'lik topunun yamru-yumru olan iskeleti içinden çıkıp, hapishanenin önünü örten kalın duman tabakası altında koşmaya başladı. Bu çılgın firar sırasında, biraz önce üzerlerine ateş yağdırdığı tanklarla karşılaştı. Kimse farketmeden duvarların kenarına erişip, kapağı hemen Fresnes

(*) Ağır yanıklar alan ve Paris'i hiç görmemiş olan Meksikalı Fransız Pierre Sarre, arkadaşları ile beraber başkente giremedi. Fakat yanıkları iyi oldu. Üç ay sonra, nekahat devresini atlatıp dışarı ilk çıkışında, moralini takviye için arkadaşlarından pek çoğunun gömüldüğü Fresnes mezarlığını ziyarete gitti. İşte burada inanılmayacak bir sürprizle karşılaştı. Mezar taşlarından birinin üzerinde kendi adı yazılıydı. Tutuşan tankından aşağı atlarken, cüzdanını düşürmüştü. Cüzdan, piyade eri Molina'nın cesedinin yanında bulunmuştu. Molina'nın üzerinden kimliğini belli edecek başka bir belge çıkmadığı için, piyade erini Sarre kimliği ile defnetmişlerdi.

mezarlığına attı. Ancak burada, nefes nefese bir çukurun başında durdu. Dinlenirken, birden aklına müthiş bir şey geldi. «Aman Allahım, dedi, artık hürüm!»

Fakat Almanlar hapishanenin giriş yerinden ateş etmeye devam ediyorlardı. Dupont'la Christen ise hâlâ duvar boyunca ilerliyorlardı. Cümle kapısına ancak 50 metre kalmıştı. Birden kapıyı örten duman bulutu arasından, üstü-başı paramparça, yüzü simsiyah ve kanlar içinde, hortlağı andıran bir yaratık fırladı. Alman, makineli tabancası ile etrafı şöyle bir taradı. Christen bir «Ah!» sesi işitti ve yüzbaşı Dupont'un olduğu yerde dönüp, beyni parçalanarak düştüğünü gördü. Christen aynı anda tanklardan birinin, «Notre-Dame de Lorette»in, olanca hızıyla ileri atılıp, hapishanenin giriş yeri önünde bitiverdiğini izledi. Bütün silâhları ile ateş kusan tank, Wagenknecht'in 88'lik topunu çiğnedi, yaralıları ve sağ kalanları ezerek hapishanenin içine daldı. «Notre-Dame de Lorette»in sürücüsü ikinci sınıf er Jacques Neal için, Fresnes'in sır olan bir tarafı yoktu. Gestapo tarafından tutuklandıktan sonra, burada on üç ay yatmıştı.

«Notre-Dame de Lorette»in peşinden atılan yüzbaşı Dupont'un diğer üç tankı da içeri girdiler ve en sonunda Almanların direnişini susturdular.

Zafer bir hayli pahalıya mal olmuştu. 5 Sherman'ın simsiyah kesilmiş leşleri, Fresnes hapishanesinin civarında serilmiş yatıyordu. République caddesinin orta yerinde, «La Marne»ın kömür gibi kararan iskeletinin önünde, kara bulutların Paris'e koşuştuğu gökyüzüne sabit bakışlarla bakan bir çift açık göz duruyordu. Willy Wagenknecht'in ilk ateşlediği obüsle göğsü parça parça olan Georges Landrieux ölmüştü. Kararan üniformasının ceketinde hiç açılmamış bir paket Camel sigarası duruyordu. Landrieux'nün ebediyete uzanan yolculuğundan karısına getirdiği sigara paketiydi bu.

Fresnes'den 2 kilometre ötede, Croix-de-Berny'de, 501. Tank Alayından teğmen Jean Lacoste, Sceaux parkının duvarına sırtını dayamış, yengeç gibi kavşağa doğru

ilerliyordu. Orléans-Paris anayoluyla kendisinin ilerlediği küçük yolun kesiştiği kavşakta, bir başka 88'lik top Paris'e giden yolu insafsızca kesmişti. Bizzat Lacoste'un kendi tankı «Friedland» ile birçok Sherman bölüğü, bu topun açtığı ateşle oldukları yerde kalmışlardı. Lacoste topa yan çizmek isterken şimdi metre metre ilerlediği bu küçük yolu bulmuş, yerini keşfetmeye çalışıyordu.

Lacoste artık 88'liğin ateşleme mekanizmasının madenî takırtısını, hatta ateşi yöneten topçunun komutlarını bile işitebiliyordu. Birkaç santimetre daha ilerledi ve birden şosenin üzerinde namlusunun alev kusan ağzını gördü. Obüslerden biri rahip Roger Fouquer'nin Mercedes'inin 2 kilometre uzağına düştü. Adamcağız sağ bacağında müthiş bir acı hissederek yere devrildi. Pantolonunun kalçasının birkaç santimetre yüksekliğine kadar yandığını gördü. Şosede, yanıbaşında duran kıpkırmızı maden parçasını farkedince, Tanrıya şükretti ve derhal haç çıkarttı. Askerlerin kendisine emanet ettikleri para ve mektup dolu dört cüzdan, şarapnelin kalça damarını koparmasına engel olmuştu.

Teğmen Jean Lacoste tıpkı geldiği gibi, yine sırtını duvara dayayarak geriye, «Friedland»e döndü ve mürettebatına gerekli emirleri verdi. 105'lik topu, 88'lik Alman topunun tam bulunduğu noktaya dönüp, hareket etti.

Alman topunun gürültüsü paletlerin gürültüsünü bastırsın diye, «Friedland» ancak 88'lik ateş ederken, yavaş yavaş ilerliyordu. Tıpkı avına yaklaşan bir canavar gibi, tank da biraz sonra duvarın dibine erişmişti. Lacoste 88'lik topun bir salvosunu daha bekledi, sonra birden haykırdı: «Ateş!» Bu komut üzerine «Friedland» bütün silâhları ile birden ateş kusarak ileri doğru atıldı. Lacoste bir an içinde bir sürü insan vücudunun havaya sıçradığını, demir parçaları ile beraber dağılıp döküldüklerini gördü. Kol, bacak, miğfer, topun geri tepme yayı, korkunç bir et ve çelik karışımı halinde etrafa saçıldı, «Aman Allahım! dedi yüreği parçalanarak. Savaş ne kadar insafsız bir şey!» Ardından telsizinin mandalına basıp, konuştu: «Oscar'lara! Burası Oscar I. Soba borusu havaya uçtu!»

CHARLES DE GAULLE'ün uzun silueti bütün gün tek başına ve herkesten uzakta, Rambouillet şatosunun balkonunda dolaşıp durmuştu. De Gaulle şafakla beraber 2. Zırhlı Tümen'in insanı ürküten birliklerinin şatoda kaldığı mütevazi dairenin penceresi altından geçişini izlemişti. İşte elinde bunun gibi yedi birlik olsaydı, Fransa'nın başına gelen büyük felâketi pekâlâ önleyebileceğini acı acı düşünmüştü.

De Gaulle tümenin Paris yolunda zorlu ilerleyişini saati saatine ve sabırsızlıkla takip etmişti. Gece olmadan başkente girebileceğini ummuştu. Fakat gelen haberler, bu umudunun boş çıkacağını gösteriyordu. Hür Fransa'nın liderini sürgünden geri getiren uzun yolculuk bir gece daha sürecekti.

De Gaulle Paris'ten getirtilen Direniş hareketi gazetelerinin ilk sayılarında, siyasî rakiplerinin niyet ve amaçları hakkında beslediği kuşkuları doğrulayacak haberlere raslamıştı. Ayaklanmanın liderleri planlarına uygun olarak general de Gaulle'ü karşılayacak bir komite kurmayı, komitenin generali koruyucu kanatlarının altına almasını ve başkente takdim etmesini hazırlıyorlardı. De Gaulle ise bu manevraya teslim olmaya hiç niyetli değildi. O sâdece halk topluluklarının kendisini istediklerini gösteren tezahüratına itibar edecekti.

Dolayısiyle de Gaulle, Paris'teki ayaklanmanın liderlerinin kendisini Belediye Sarayı'nda «karşılamak» teklifini, kibarca, fakat kesin ve kuru bir tavırla reddetmişti. Niyeti önce «merkez»e, yani Harbiye Bakanlığına gitmekti. Fırsat bulunca da, ayaklanma hareketinin liderlerini burada kabul edecekti. Liderlerin temsil ettiği komitelere, yani CNR ve COMAC'a gelince, de Gaulle çoktan bunların kaderini tayin etmişti. Hepsini sonradan «Kurtuluşun şerefli tarihi» diye adlandıracağı geçmişe havale edecekti.

De Gaulle o gün ikinci defa en yakın çalışma arkadaş-

larından Geoffroy de Courcel'den, parkta yapacağı gezintide kendisine eşlik etmesini istedi. General önceki gezinti sırasında Courcel'e, Paris'e dönmek için nasıl sabırsızlandığını ve siyasî rakipleriyle girişeceğl kuvvet denemesi için hazır olduğunu açmıştı. Fakat Craven purosundan derin nefesler çeken general, bu sefer düşüncelerine dalmış, hiç konuşmuyordu. Courcel de onu rahatsız etmek istemedi. Çevresindeki herkes gibi, Courcel de, de Gaule'ün yalnız günün çetin savaşlarını düşünen bir siyasî liderin değil, ayrıca bir babanın da endişeleri içinde olduğunu biliyordu. Sabah Rambouillet şatosundaki penceresinin altından geçen taarruz tanklarından birinde, gururlu ve dimdik haliyle tek oğlu teğmen Philippe de Gaulle de bulunuyordu.

Rambouillet şatosunun heybetli kulelerinden 20 kilometre daha uzakta, küçük Maintenon kasabasına yakın bir çayırda, en az de Gaulle kadar sabırsızlanan bir başka general daha vardı. 2. Zırhlı Tümenin bağlı olduğu V. Ordu Komutanı Amerikalı general Leonard T. Gerow, karargâh çadırında sinirli sinirli dolaşıyordu. Gerow birden yürümekten vazgeçip olduğu yerde durdu ve 2. Şube Başkanı albay John Hill'e, öfkeyle, «Eğer general Leclerc Amerikalı olsaydı, rütbesini derhal sökerdim,» dedi. V. Ordu Komutanı 17 saatten beri Leclerc'den tek bir haber bile almamıştı. Fransız generalinin kendisine verilen 21 no. lu taktik emrl yan çizerek, yürüyüş eksenini 20 kilometre güneydoğuya kaydırdığını sabah öğrenmişti. Leclerc bu durumdan ne Gerow'u, ne de sağ cenahında bulunan 4. Amerikan tümenini haberdar etmemişti. Gerow Almanların ciddî bir direniş gösteremeyeceklerinden emin, 2. Zırhlı Tümenin öğlene doğru Paris'e gireceğini ummuştu. Bizzat Bradley bütün gün, Nordling'in açıklamalarından iyice kuşkulanarak, Gerow'u yürüyüşü hızlandırması ve Alman kumandanının kızıp şehri uçurmaya karar vermesinden önce, Paris'i işgal etmesi için sıkıştırıp durmuştu.

En sonunda sabrı taşan Gerow, bizzat Leclerc'i aramaya çıkmış, fakat hiç bir yerde bulamamıştı. Amerikalının öfkeden soluyarak karargâh çadırına girdiği sırada, hemen yakındaki bir çayıra inen pırpır keşif uçağı, 1. Ordu'nun ilettiği bir haberi ulaştırmıştı. Mesajda Paris'in bir an önce işgal edilmesi gerektiği belirtiliyordu. Aynı mesajda Gerow'un 2. Zırhlı Tümeni derhal ileri hatlara sürmesi, «2. Zırhlı Tümen başkente girmiş olsa veya olmasa bile», 4. Amerikan Piyade Tümeninin de derhal Paris'e girmesinin sağlanması emrediliyordu. Yani bir başka deyimle, Fransızlar tümenlerine tanınan öncelikten yararlanıp ilk olarak Paris'e girmeyi beceremezlerse, kendileri bilir deniyordu. Bu durumda Gerow'un piyadeleri Fransızlardan önce şehre gireceklerdi.

Gerow 4. Piyade Tümenini telefonla arayıp emri derhal onlara da iletti. Sonra kendi eliyle Leclerc'e hitaben sert ve bir an önce Paris'e girmek için yürüyüşünü hızlandırmasını emreden bir mesaj yazdı. Yürüyüşe gece de devam etmesini eklemeyi unutmadı. Gerow ardından bu emri albay John Hill'e uzatıp, hemen sahibine yani Leclerc'e ulaştırılmasını emretti. Albay tam cibine bineceği sırada, ardından da şöyle seslendi: «Hill, bu kayıp Fransızı bulmak için istersen cehennemin dibine kadar gidebilirsin, fakat sakın bulmadan buraya döneyim deme!» (*)

Oysa tam bu sırada Leclerc de, öfke içinde, de Gaulle ve Gerow'dan belki daha çok sabırsızlanarak, elinde

(*) General Bradley «Bir Askerin Öyküsü» adlı kitabında o gün 2. Zırhlı tümenin Paris'e yürüyüşündeki gecikmeyi, Fransızları bir hayli kızdıran bir şekilde izah etmektedir. «2. Zırhlı Tümenin askerinin birliğin hızını, şarap ve alkışlarla karşılamaya çıkan Fransız halkı kesti ve askerler kalabalık arasından geçmek imkânını bile zor buldular, diye yazmaktadır Bradley. Her ne kadar vatandaşlarının kurtarıcı askerleri böyle iyi karşılamalarına kızmıyorsam da, herhalde hiç olmazsa Paris'e vardıktan sonra bayram etmelerini, kendilerinden bekliyebilirdim.»

Halkın çılgın tezahüratı o gün 2. Zırhlı Tümen için gerçek bir mesele halini almışsa da, tümenin Paris'e girmekte gecikmesinin asıl nedeni, hiç kuşkusuz Almanların yol boyunca gösterdikleri inatçı direniş olmuştur. Belki de General Bradley bu bölümü yazarken Fransızların o gün 200 kişi kaybettiklerini bilmiyordu.

bastonu, Croix-de-Berny'den 600 metre uzakta bir yolu arşınlayıp duruyordu. Leclerc güney ve batıdan gelen ve son Alman dayanak noktalarını yoketmek hedefini güden top ateşinin gümbürtüsünü dinliyordu. Orléans-Paris yolu ancak bundan sonra açılabilecekti. Ne de Gaulle'ün, ne de Gerow'un aslında Leclerc'i sıkıştırmalarına hiç ihtiyaç yoktu. Bütün gün boyunca generalin subayları, bıkıp usanmadan çabuk olmalarını tekrarladığını işitmişlerdi. Jacques Petit-Leroy'nın Paris'ten getirdiği çağrı üzerine bütün bütün telâşlanmış, geç kalmaktan, Choltitz şehri tahrip etmeye başladıktan sonra yetişmekten çekiniyordu. Leclerc gece olmadan Paris'e girememenin hayal kırıklığı ve öfkesi içinde, asfaltı bastonuyla dövüp duruyordu.

Bindirilmiş askerlerden meydana gelen bir birliğe komuta eden gür kızıl saçlı yüzbaşı da öfkeden küplere biniyordu. Raymond Dronne önünde uzanan Paris yolunun açık olduğundan emindi. Tabur komutanından ileri atılmak için izin istemişti. Fakat her seferinde birliğini ana ekseni izleyen taburdan ayırmaması bildirilmişti. Dronne, «patron»u görünce cipinden aşağı atladı, yanına koşup hemen esas duruşa geçti.

Leclerc, «Ne yapıyorsunuz orada?» diye sordu. Yüzbaşının yaptığı açıklamaları bastonunun ucuyla silip atıyormuş gibi bir hareket yaptıktan sonra, Leclerc patladı: «Dronne, aptalca emirleri asla uygulamamak gerektiğini biliyorsunuz, değil mi?» Hemen ardından subayı kolundan yakalayıp, emretti: «Derhal Paris'e, Paris'in göbeğine akmanızı istiyorum. Ne gerekiyorsa yanınıza alın ve hareket edin. Almanlara aldırmayın. Devamlı ilerleyin, o kadar! Parislilere sıkı durmalarını söyleyin. Yarın biz de orada olacağız...» Leclerc subayı cibine kadar geçirdi. Sekiz gün önce cipin ön çamurluğu üzerindeki garip adı gören Leclerc, bunun silinmesini istemişti. O gün aynı adı yine cipin üzerinde görünce, Leclerc şöyle bir sıçradı yerinden. «Size bir emir verdiğimi sanıyordum,» dedi. Dronne, kumandanın emrini uygulayacak vakit bulamadığını homurdandı. Leclerc bunun üzerine başını iki yana salla-

dı. «Bu cipin Paris'e girecek ilk cip olacağını düşünüyorum da...» dedi dalgın bir tavırla.

Cipin çamurluğu üzerinde, kocaman beyaz harflerle adı yazılıydı. Cipin adı, «Korkaklara Ölüm»dü.

Dronne birkaç dakika içinde küçük birliğini kurmuştu. Birlik, Napoléon'un zaferlerinin adını taşıyan üç Sherman tankından (Romilly, Montmirail, Champaubert), yarım düzine de bindirilmiş piyade aracından meydana geliyordu. Yüzbaşı adamlarına kısa bir komut verdikten sonra cipine atladı. Dikiz aynasından yüzüne bir göz atınca, birden kişisel başarısızlığının ne kadar büyük olacağını anladı. Parisli güzel kızlara söz verdiği gibi yakışıklı ve temiz olacağı yerde, pislik içindeydi. Üniforması yağ ve terden renk değiştirmiş, yüzü de toz ve dumandan kararmıştı.

Kızıl sakallı yüzbaşı cipini çalıştırdı. Sonra birden cipinin etrafında toplanan meraklılara dönüp, sordu: «İçinizde Paris'e giden en kestirme yolun hangisi olduğunu bilen var mı acaba?»

42

PARIS, HER SAAT biraz daha yaklaşan boğuk top seslerini çok iyi işitiyordu. Albay Rol'un F.F.I.'leri tarafından hemen tamamen tecrit edilmiş olan Paris'teki Almanlar, dayanak noktalarına kapanmışlar, her an kopup gelecek son taarruzu bekliyorlardı.

Bell-başlı otuz «Stutzpunkte» nin (*) kumandanları, «Son kurşunlarını sıkıncaya kadar dayanmak» üzere Hitlere yemin vermişlerdi. Hitler, Batı Cephesi'nde bu yemini sâdece bir defa istemişti: Saint-Malo'da, Wehrmacht'ın askerleri cephaneleri tükenince süngüyle savaşmaya devam ettikleri zaman.

General von Choltitz'in askerleri, Paris'in belli-başlı

(*) Dayanak noktası

binalarını gerçek birer kale haline getirmişler, buralarda da aynı inatla savunmaya hazırlanıyorlardı. Cumhuriyet alanında, Prens Eugène kışlasının yüksek duvarlarının ardında, bir S.S. subayı adamlarını toplayıp, iki S.S. zırhlı tümeninin Paris üzerine yürüdüğünü bildirdi. «Gelen takviyeler bizi kurtarıncaya kadar, sımsıkı direnmeliyiz,» diye de ekledi. Askerî Okulda, geçen cumartesi günü adamlarının Polis Müdüriyeti önünde «sosis gibi kavrulduklarını» gören Feldwebel Bernhardt Blache, kumandanı binbaşı Otto Mueller'in askerlerinin moralini yükseltişini dinliyordu: «Baylar, diyordu binbaşı, Führer'imizin emirlerini yerine getireceğiz. Sonuna kadar çarpışacağız!» Feldwebel'in komuta ettiği mitralyöz takımına savaştan önceki son yemek olarak kocaman bir Westphalia jambonu ikram edildi. Ne var ki askerî Okulu savunmak bahasına ölmek fikri, Blache'nin bütün iştahını kaçırmıştı. İnsanın ağzını sulandıran jambondan sâdece bir lokma alabildi.

Luxembourg sarayında, bekçi Marcel Macary ve elektrikçi François Dalby, genç S.S. askerlerinin son taarruza karşı direnmek için cümle kapısının önünde geniş bir barikat kurduklarını gördüler. Dalby bütün çabalarına rağmen Almanların binayı dinamitleme işini tamamladıklarını biliyordu. Son dakikada, ümitsizce bir davranışla, topluca intihar amacıyle binayı uçurup uçurmayacaklarını kendi kendine soruyordu. Semtteki yüzlerce Parisli de aynı şeyi akıl ettikleri için, telâşla oturdukları yerleri terkediyorlardı.

Şehrin en önemli «Stutzpunkt»u Meurice'te, kum çuvalları doldurulan salonda, Paris'in savunmasının sorumluluğunu omuzlarına yüklenen adam, subaylarına öfkeyle hitap ediyordu. Birkaç dakika önce Feldgendarmerie'den bir yarbay, Gross Paris komutanına kıstırıldığı «fare kapanından kaçmasını» tavsiye etmişti. Bunun için henüz vakti olduğunu, garnizona da aynı emri verebileceğini söylemişti. Choltitz yüzü öfkeden kireç gibi olmuş, «Beni Paris'e Führer gönderdi ve burada sorumluluk yalnız bana aittir!» diye haykırıyordu. «Ben ne emrediyorsam, o yapı-

lacaktır! Baş kaldırmaya cüret edenleri, elimdeki tabancayla ben sindireceğim! Şimdi herkes kendi görevinin başına geçsin ve emirlerimi beklesin...» Generalin tok sesi salonda mitralyöz tarrakası gibi çınlıyordu. «Ben ölürsem, diye devam etti, albay Jay'ın yerimi almasını, kurmay başkanım albay von Unger'in de ona destek olmasını emrediyorum.»

Bu sözleri izleyen sessizlik sırasında Westphalia'lı doktor yüzbaşı Klaus Engelmeier şöyle düşündü: «Vay canına be! Anlaşılan adam hepimizi burada öldürtecek!»

Çeşitli dayanak noktalarındaki gergin havaya rağmen, bazı askerler bu son saatleri tatlı çağdaki turistler gibi geçirmeyi becerdiler.

325. Tümenden Quartiermaster (*) Erich Vandam, Concorde alanında kurşun yağmuru altında tezgâhını dolaştıran bir seyyar satıcıdan, son bir Paris hatırası satın aldı: üzerinde küçük bir Eiffel kulesi bulunan bir küllük. Ertesi gün Vandam Fransız süngüleriyle esirler sırasında itelenirken, aynı seyyar satıcının bu küllüğü Amerikan askerlerine sattığını görecekti.

Bazıları için de son dakikalar, vedalaşma fırsatıydı. Oberfeldwebel Walter Hoffman iki hafta önce dostu Jeannette Domat'ya, yirmi altıncı doğum yıldönümü şerefine bir karaborsacının işlettiği lokantada şampanyalı bir ziyafet çekmişti. O akşam, Askerî Okulun kapısı önünde genç kadını son defa olarak öptü. Ayrılık armağanı olarak Alman'ın genç Parisli kadına verebileceği tek şey, bir parça domuz yağıydı.

Bir başka asker de, Luxembourg'daki Alman kalesiyle Tournon sokağındaki F.F.I. barikatı arasında bulunan «no man's land»i aşıp, kapağı küçük bir otele attı. Bu, F.F.I.'lerin on bir gün önce Marne kıyısında tabancasını yürüttükleri Eugen Hommens'ti. Hommens otelin bir odasında metresi Annick'i buldu ve vedalaştı. Genç kadın bir kere daha Alman sevgilisinden ordudan firar etmesini istedi. Fakat Hommens reddetti. «Kıskanç bir kadının yara-

(*) Deniz onbaşısı

tacağı tehlikeler» yerine, F.F.I.lerin kurşunlarını tercih ediyordu. Feldwebel Erwin Conrad için de o gece hatıralarla dolu bir gece oldu. Conrad, bir elinde konyak şişesi, diğerinde makineli tabancası, Claridge otelinin pencerelerinden birinden ıssız Champs-Elysées caddesini seyrediyordu. Caddenin her metre karesini, en ince ayrıntılarına kadar biliyordu. Conrad tam altı ay, her gün öğle vakti, bu caddede yapılan zafer yürüyüşüne katılmıştı.

Paris'in öbür ucunda, Vincennes şatosunun kalın duvarlarının ardında, Georges Dubret hâlâ hayattaydı. Bir mucizeydi bu. Dubret ve beş arkadaşı tam beş defa, aralarından pek çoğunu biçen S.S. mitralyözlerinin karşısına getirilmişlerdi. Bütün gün muhafızlarının birer birer şatoyu terkettiklerini görmüşlerdi. Son kalan askerlerin çekip giderlerken kendilerine nasıl bir alın yazısı hazırlayacaklarını düşündüğü sırada, birden hücrelerinin kapısı ardına kadar açıldı. Eşikte görünen çavuş, dışarı çıkmalarını işaret etti.

S.S.'lerin tası-tarağı toplayıp gitmeye hazırlandığı avluda, arkadaşları Silvestri'yi öldüren «küçük Führer»i gördüler. Kendilerine yemekhaneyi işaret ederek, gidip istediklerini yiyebileceklerini bağırarak söyledi. Beş polis memuru önce küçük binaya döneceklermiş gibi yaptılar. Son Alman askerinin de şatonun asma köprüsünü aştığını görünce, durdular. Sonra onlar da hızla koşup asma köprüyü geçtiler. Bir yandan da, «Yaşasın Fransa!» diye bağırıyorlardı. Tam bu sırada üç kuvvetli infilâk ayaklarının dibindeki toprağı sarstı. Dubret infilâkin şiddetinden yere düştü. Tekrar doğrulduğu zaman, kalenin duvarları içinden yukarıya doğru bir toz ve moloz sütununun yükseldiğini gördü. «Küçük Führer»in gidip karınlarını doyurmalarını söylediği yemekhane, havaya uçmuştu.

Başkentin öbür ucunda, Nanterre'de bir sokakta, teğmen Bob Woodrum üzgün üzgün Louis Berty'nin dükkânına doğru yürüyordu. Amerikalı, mezecinin tutuklandığı altı günden beri, kendisinden hiç bir haber alamamıştı. Artık hayatta olabileceğine pek ihtimal vermiyordu. Evin

avlusuna girince, havacı dükkândan gelen sesleri işitti ve pek şaşırdı. Sanki bütün Nanterre, o gün dükkânda buluşmak için sözleşmişti. Woodrum birden kalabalığın orta yerinde, Louis Berty'nin solgun yüzünü gördü. Gülümsüyordu. Mezeci de, mucize kabilinden, dört yıldan beri tarrakalarını dinlediği Mont-Valérien'deki idam mangasından canını kurtarabilmişti. Konsolos Nordling Anjou sokağındaki hasta yatağında yürüttüğü ve üç gün süren çetin müzakerelerden sonra, Neuilly belediyesinde yakalananların salınmasını sağlamıştı. Amerikalı hayatını tehlikeye atarak kendisini saklayan adamı tekrar karşısında görüverince, göz yaşlarını tutamadı. «Well done, Louis!» (*) diye bağırmaya başladı. Berty'nin komşuları ancak o zaman daima dükkâna girip çıkan bu sarışın devin ne sağır, ne dilsiz ne de Fransız olmadığını hayretle anladılar.

43

PARİS'TEN 27 KİLOMETRE UZAKTA, Longjumeau'nun kalabalık sokaklarında, Amerikalı bir subay nihayet, bir günden beri zihnini kurcalayan soruna bir çözüm bulabilmişti. 4. Amerikan piyade Tümeninin taburlarından birinin harekât başkanı olan yüzbaşı Bill Mills, iki paket sigaraya karşılık, o gün elde edebileceği en değerli şeyi almıştı: bir Paris şehir planı!

4. Tümen Normandiya'dan o kadar anî ayrılmış ve Paris'i işgalle o kadar çabuk görevlendirilmişti ki, kumandanları SHAEF servislerinden gerekli haritaları sağlamaya bile fırsat bulamamışlardı. Tümen komutanı general Raymond Barton bile birkaç dakika önce subaylarının karşısında birliğinin hedefi olan Polis Müdüriyetinin nerede olduğunu bilmediğini itiraf etmişti.

(*) «Aferin, iyi becerdin Louis!»; aslında İngilizce.

Mills neşeyle değerli haritayı açtı. Üst sol köşesinde, haritayı basan matbaacının adı yazılıydı: «A. Lecomte, 38, rue Sainte-Croix-de-la-Bretonnerie». Tam altında, kocaman harflerle yazılmış yazıda, Amerikalı subay bütün 4. Tümenin öncü birliklerine lâzım olacak belgenin adını da gördü: «Itinéraire Pratique de l'Etranger dans Paris» (*).

Yağmur altındaki uzun yürüyüş, karartma ve egzozların saldığı gazlardan dolayı bitkin durumda olan 4. Tümenin askerleri, başkentin güneyinde üç kol halinde toplanmışlardı. Bütün bekledikleri, Paris'e gir emriydi. Bazıları, örneğin Maryland'lı çavuş Milt Shenton için, «Paris, en sonunda gerçekleşen bir rüyaydı». Fakat diğer bazı piyadeler, örneğin Georgia'lı Willie Hancock için, yeni sokak savaşları vermenin korkusu yüzünden «Paris, Berlin'den ve vatana dönüşten önce kurtaracakları Alman işgali altındaki bir şehir»den ibaretti. Birkaç Amerikalı ise Paris'e girmeye özel bir anlam yakıştırıyorlardı. Yarbay Dee Stone o akşam lastik yatağını eliyle yoklamış, içindeki ceketinin cebindeki mektubu bir daha kontrol etmişti. Bu kâğıt parçası Stone için adeta bir muska olmuştu. 1943 yılı kasım ayında Forest Hills'teki evinden ayrılıp Ingiltere'ye doğru yola çıktığından beri bunu yanından ayırmamıştı. Mektup 6 haziranda çıkarmaya da katılmış, Paris'in banliyösüne gelinceye kadar, Normandiya'daki kanlı çarpışmalar boyunca cebinde bulunmuştu. Yarın, mektubu yazana verdiği sözü tutup bunu Paristeki sahibine teslim edecekti.

22. Piyade Alayı takım komutanlarından asteğmen Jack Knowles ile yardımcısı çavuş «Speedy» Stone da öfkeden burunlarından soluyorlardı. Bölük komutanları Paris'e girişin «gerçek bir geçit töreni» olacağını, dolayısiyle herkesin kravat takmasını söylemişti. Oysa ne Stone, ne de Knowles, Ingiltere'den ayrıldıklarından beri bir tek kravatın dahi yüzünü görmemişlerdi. Fakat Stone, teğmenine ertesi sabah için bir kravat bulacağına söz verdi.

(*) Savaştan sonra Mills bu haritayı çerçeveletmiştir. Harita bugün de Kuzey Karolina'da, Concordé'daki evinin yemek salonunu süslemektedir. Belgenin adı ise, «Paris'teki Yabancı İçin Pratik Rehber»dir.

«Speedy» Stone'a göre, Paris bir «geçit törenine değerdi».

Kırk iki yaşındaki çavuş Lary Kelly, Trappes yakınlarında bir kavağa sırtını dayamış, mutluluk içinde yüzüyordu. Pennsyivania'lı sarışın dev, Fransa'ya karşı adeta mistik bir sevgi besliyordu. Yirmi yedi yıl önce, yaşını büyütüp, 15'inde olduğu halde Amerikan birliklerine katılmış ve sekiz ay Fransada çarpışmış, iki defa yaralanmıştı.

Kelly çıkartma günü 82. Paraşütçü tümeniyle birlikte havadan Normandiya'ya indirilmişti. Kısa bir süre sonra yaralanınca, bugün binbaşı Morel-Deville'in yürüyüş kolunu destekleyen sahra topçu alayına verilmişti. Şimdi de alayın öncülüğünü yapıyordu. Birkaç saate kadar Kelly, 5 haziranı 6 hazirana bağlayan gece tutuştuğu bahsi kazanmak şansını elde edecekti. Yani Parise ilk giren Amerikalı olacaktı.

22. Piyade bölüğü takım komutanlarından teğmen Warren Hooker ve yardımcısı çavuş Ray Burn, şafakla beraber Orly yakınında rasladıkları eski bir rasat kulesine tırmandılar ve hayranlıkla Paris'in damlarını seyretmeye başladılar. Hooker tarih kitaplarında ve Alexandre Dumas'nın romanlarında okuduğu binaları birer birer keşfediyordu. Subayın önündeki manzara kendisine hiç yabancı gelmiyordu. Fakat piyade olarak edindiği tecrübeler, çocukluğundan beri hayal ettiği bütün bu yerleri ziyaret etmeye yarın pek fırsat çıkmayacağını söylüyordu kendisine. Arkadaşlarının ve kendisinin alın yazısı, «bu şehri de kanları ile sulamak ve ileri doğru yola devam etmekti». Hooker birden lisede öğrendiği Robert Frost'un bir şiirinin mısralarını hüzünle hatırladı: «Uykuya dalmadan önce yerine getirilecek sözlerim ve aşılacak yollarım var.»

Neşeli bir siluet Rambouillet'de «Grand Veneur» otelinin kapısını aştı. C.B.S. Amerikan Radyosu muhabiri Larry Leseur, Paris'in kurtulduğunu dişçi koltuğunda öğrendikten sonra, nihayet gerçek kurtuluşta hazır buluna-

bilmek için geri dönmüştü. Leseur oteli istilâ eden gazeteci kalabalığı arasında kendisine zorlukla bir yol açıp, kurtuluş hakkındaki hayalî röportajı yanlışlıkla yayınlanan meslektaşı Charlie Collingwood'un yanına yürüdü.

«Harika bir röportajdı Charlie!» diye seslendi Leseur. Collingwood önce sıkılarak gülümsedi. Sonra ceplerinde birşeyler araştırdı. Beyaz yaldızlı bir kâğıda sarılmış bir şeyi çıkartıp gülümseyerek Leseur'e uzattı. Bir çikolaiaydı bu.

2. Zırhlı Tümenin yorgun ve bitkin askerleri, cephenin sol ucu olan Sèvres tepelerinden geniş Orly yaylalarına kadar uzanan bir alanda, Paris yürüyüşüne ertesi gün devam etmek üzere gecelemek için konakladılar. Fresnes ve Croix-de-Berny'deki direnişleri ezdikten sonra, yolda karşılarına çıkabilecek son kilit noktalarını aştıklarını bilmiyorlardı bile. Artık başkent yolu açıktı.

O gece hemen bütün birliklerde yerlerin çoğu pek boş kalmıştı. General Hubertus von Aulock sözünde durmuştu. Fransızlara başkentlerine girmek hakkını pahallıya ödetmişti. Tümenin üç kolu, aştıkları uzun yol boyunca kömür haline gelmiş sayısız araç, yaralı ve ölü bırakmıştı. Çad Alayına bağlı 10. Taburun bölüklerinden birinde, 16 piyade taşıt aracından sadece biri kalmıştı. Tank alaylarından birinin bir taburu, Fresnes taarruzunda zırhlı araçlarının üçte birini yitirmişti.

Ağır kayıplar ve yaşadıkları yorucu saatler, 2. Zırhlı Tümenin askerlerinin moralini de etkilemişti. Tek tesellileri, Paris'in çok yakında, seslerini bile işittirebilecekleri kadar yakında, hemen şu banliyö evlerinin ardında olduğunu bilmekti. Yolculukları hemen hemen sona ermişti.

«Ölü Adam»ın sürücüsü Jean René Champion artık Amerikalıların kendisinden önce Paris'e varmalarından, ya da motorunun stop etmesinden bile korkmuyordu. Paris burnunun ucunda, «uyuyan metresi kadar» yakınındaydı. Yüzbaşı Georges Buis, «Norveç» adlı tankının yanında, Libya çöllerinde bestelediği bir şarkıyı, kendisine ağız mızıkası ile eşlik eden topçusu ile beraber okumaya baş-

ladı: «Bütün yollarımız, Paris sokaklarıdır...» Çavuş Marcel Bizien, «Douamont» adlı tankının arkasına sırt üstü yatmış, gökyüzünü seyrediyordu. Arkadaşları, Bizien'in ertesi gün ataları olan Korsikalı korsanların şerefine lâyık şekilde çarpışacağına dair yemin ettiğini işittiler. Bir Alman tankını bordalayıp esir almayı deneyecekti. Sözünü mutlaka tutmalıydı.

Bizien'le arkadaşlarının birkaç saat önce ele geçirdikleri hapishanenin giriş yerinde, bir düzine kadar F.F.I. esir ettikleri bir Alman askeriyle beraber göründüler. Willy Wagenknecht, başı önünde, yüzü allak-bullak, cümle kapısını aştı, kalıntılarla dolu avluya girdi. Hapis yattığı yeri savunmak gibi garip bir durumla karşılaşan Alman için şu an, savaşın en acılı anıydı. Wagenknecht'in Paris serüveni, başladığı yerde sona eriyordu: Fresnes hapishanesinde bir hücrede!

Ertesi sabah ilk olarak Paris'e girecek birlikler arasında mevziye girenler içinde herhalde Çad alayından kırk yaşındaki teğmen René Berth kadar heyecan duyanı yoktu. René Berth 97. Karargâh bölüğü aracıyla geçen iri yarı sarışın delikanlıyı görünce, «Raymond! Raymond!» diye bağırmaya başlamıştı. Raymond, oğluydu. Iki yıl kadar önce delikanlı, izci çantasına iki kat çamaşır atmış, annesine hiçbir şey söylemeden, Hür Fransızlar yanındaki babasına katılmak üzere, yaya yola çıkmıştı. O ağustos akşamı bayan Louise Berth kocasının ve oğlunun henüz sağ olup olmadıklarını bile bilmiyordu.

Baba-oğul palet gürültüleri arasında ertesi gün Paris'te buluşmak ve Louise Berth'e bir sürpriz yapmak üzere sözleştiler. Raymond, «Annem birlikte geldiğimizi görünce, fena halde kızacak!» diye seslendii babasına. René Berth oğlunun aslan gibi siluetinin uzaklaştığını seyrederken, göğsü gururla kabardı. Ve birden savaşçının gözlerinde yaşlar beliriverdi.

«Yarın, 25 ağustos, Louise'in doğum günü! diye hatırladı birden. Ne hoş bir sürpriz olacak ona!»

LONGJUMEAU'DAN ÇIKARKEN, eski bir taş ocağının yuvarlak çıkıntısı içinde, René Berth ve 2. Tümen'e mensup bütün arkadaşlarına komuta eden adam, komuta aracının motor kapağı üzerine serdiği haritayr inceliyordu. Philippe Leclerc ve kurmaylarının bu savaş sırasında inceledikleri haritalar arasında herhalde hiçbiri, kendilerine bu kadar can sıkıcı bir gerçeği açıklamamıştı. Haritanın üzerinde kırmızı kalemle çizilmiş bir sürü yuvarlak görünüyordu. Bunlar, Choltitz'in askerlerinin «son kurşunları kalıncaya kadar savunmak için and içtikleri» Alman dayanakları, ünlü «stutzpunkte» lerdi. Hemen hepsinde de, kırmızı daireler mimarî değeri büyük yapıların civarında yer alıyordu. Leclerc, eğer Almanlar bu dayanak noktalarını yol boyunda rasladıkları gibi inatla savunurlarsa, ancak tank ve topçu ateşi hesaplarını görebilir diye düşünüyordu. Paris belki de yarın kurtuluşunun bedeli olarak Concorde alanının, Millet Meclisi'nin, Luxembourg sarayının, Rivoli sokağının yerle bir oluşunu sineye çekecekti. Leclerc çevresinde sessizce bekleyen subaylarına dönüp, kişisel emri olmadan ağır top kullanılmasını yasakladığını bildiren kesin komutunu verdi. «Biz Paris'i tahrip etmeye değil, kurtarmaya geldik,» diye de ekledi.

Generalle subayları bunun üzerine birkaç metre ilerde, Leclerc'in hizmeteri Ahmed'in bir taş üzerine serdiği kilim üzerine çömeldiler. Ahmet hepsine yemeklerini, basit kumanya kutularını dağıttı.

Yavaş yavaş gece olurken, yeni Fransız ordusunun çekirdeğini meydana getiren bu adamlar, Libya ve Trablusgarp çöllerinde gelenek haline getirdikleri kanaatkârlıkla, vatanlarının başkenti önünde, taarruzdan önceki son yemeklerini yediler. Vücutlarındaki fazla yağları erittikleri, ruhlarını temizledikleri sıcak Afrika çöllerinden gelen bu askerler, «garip savaş»ın cephe gerisinde, şatolarda, şamdanların ışığında karınlarını doyuran subaylardan çok

farklıydılar. Yemek faslı sona erince, battaniyelerine sarıldılar, ciplerinin ve komuta arabalarının dibinde, açık havada uykuya daldılar.

Buradan 27 kilometre uzakta, Paris'in göbeğinde, Belediye Sarayı'nın zemin katındaki dev yemekhanede, Direniş hareketinin liderleri de akşam yemeklerini yiyorlardı. Sıralara, iskemlelere, ters çevrilmiş boş sandıklara oturmuşlar, tüfeklerini ve el bombalarını tahta masaların üzerine gelişigüzel atmışlar, Ortaçağı andıran bir dekor içinde, sessiz ve iki büklüm, karınlarını doyuruyorlardı.

Kafaları avuç içi gibi kazınmış, on kadar esir «işbirlikçi kadın» asık suratlariyle tek yemekleri olan bezelyeli erişteyi herkese dağıtırken, kırmızı şarap dolu testilerin birbirine çarpan sesleri işitiliyordu.

Üç gün önce gergin havayı yatıştırmak için yere cam atıp kıran Jacques Debû-Bridel'in hatırladığına göre, «uğursuz ve can sıkıcı bir yemekti» bu. Belediye Sarayını savunanlar, iki günden beri Almanların taarruzunu beklemişlerdi. Şimdi onlar da iki S.S. tümeninin başkente yaklaştığını biliyorlardı. Debû-Bridel ve o akşam Belediye Sarayı yemekhanesinde toplanan mukavemetçilerin çoğu, beş günden beri sürdürdükleri zaferin son anda ellerinden koparılıp alınacağını çok iyi hissediyorlardı.

Belediye Sarayının bir cephesine bakan ıssız Rivoli sokağının öbür ucunda, Meurice'in 238 no.lu odasında, Dietrich von Choltitz sırtına ipekli bir gömlek geçiriyordu. Gömleğin yakasının boynunu sıktığını hisseden general, «Paris'te şişmanladım,» diye düşündü. Alman generali, Paris'e geldiğinden beri ilk defa olarak yakası kolalı gömlek giyiyordu. Yatağının üzerinde o akşam giymek için dikkatle ütülenmiş beyaz ceketiyle, kırmızı kenarlı gri kurmay pantalonu duruyordu. Choltitz bu üniformasını sâdece bir defa, yedi ay kadar önce, tüm generalliğe terfii dolayısiyle Italya'nın Anzio ili yakınlarında düzenlediği kabul töreninde giymişti. Gross Paris kumandanı olarak herhalde bu gece de son defa giyecekti üniformasını. Meurice'in birinci katında, kurmay sekretaryasının işgal ettiği büyük

salonda, generalin yardımcıları kumandanlarına bir veda ziyafeti vermeye hazırlanıyorlardı.

Kurmaylar arasında Gross Paris için hâlâ ümit besleyenlerin sayısı pek azdı. Harekât odasındaki dev haritanın üzerinde subaylar bütün gün durmadan Müttefiklerin hızlı ilerleyişini gösteren küçük, kırmızı bayrakların yerlerini değiştirip durmuşlardı. Küçük bayraklar şimdi Paris'in kapılara dikilmişti. Akşam O.B. West'ten bütün Batı Cephesi ile ilgili, uyarıcı bir rapor gelmişti. Rapor, Choltitz'e, Bobby Bender'in bile bilmediği anlaşılan bir haberi ulaştırıyordu : Amerikalılar Melun'ün güneyindeki Seine barajını zorlamışlar ve hiçbir direnişle karşılaşmadan doğuya doğru hızla ilerlemeye başlamışlardı. Iki Alman tümenine, Amerikalıları durdurmak için güneye, Nogent-sur-Seine ve Troyes'a doğru hareket etmeleri emredilmişti. Choltitz, Paris'in savunması için artık yalnız kendi birliklerine güvenebileceğini anlamıştı. Çünkü bu iki tümen, kendisine takviye olarak vâdedilen birliklerdi : yani 26. ve 27. S.S. Panzer tümenleri!

Alman generali banyodaki oval aynanın karşısında gömleğinin yakasını düğmelerken, ertesi gün şafakta Müttefiklerin son darbeyi indireceklerini düşündü. Bütün gün Luftwaffe'nin tehlikeli kumandanının ziyaretini beklemiş, fakat adam görünmemişti. General acı acı bu subayı, Hitler'i, Jodl'u, Model'i düşündü. Führer'in Rastenburg'da ağzını büze büze kendisine seslenişi yeniden gözlerinin önüne getirdi : «Herr general, emin olun, benden her türlü desteği göreceksiniz!» Fakat Choltitz takviye kuvveti yerine lâftan ve 813. Pionierkompanie'nin motorlu kazmalarından başka bir şey almamıştı. O.K.W., Paris'i silâh gücüyle savunamayacağını anlayınca, şehri haritadan silmek zevkini tadmak istemişti. Choltitz artık O.K.W.'nin kendisinden sâdece bir tek şey beklediğini biliyordu : yüzbaşı Ebernach'ın adamlarına infilâkleri başlatmak için emir vermesini!

Sivastopol fâtihi yarın akşam ya karargâhının kalıntıları arasında öleceğini, ya da Fransızların eline esir düşe-

ceğini biliyordu. Oysa 1940 mayısında Rotterdam'da, Junker uçağından aşağı atlarken, gerek kendisi, gerekse memleketi için bir başka son hayal etmişti. Onbaşı Helmut Mayer'in on gün kadar önce getirdiği kolonya şişesini açtı, yüzünü kolonyaladı, arkadaşlarının karşısına güler yüzle çıkmayı kararlaştırdı. Şişeyi yerine bırakacağı sırada, birden gözü etiketine takıldı. Şimdiye kadar hiç farketmemişti bunu. Etiketin üzerinde «Soir de Paris» (Paris Akşamı) yazılıydı.

Büyük üniformasını giyip gemisiyle birlikte sulara gömülmeye hazırlanan amiraller gibi, Dietrich von Choltitz de odasından çıkıp sakin adımlarla veda yemeğinin verildiği salona yürüdü.

Otelin bir başka odasında da, genç ve güzel bir kadın, gümüş payetli siyah elbisesini giyiyordu. Cita Krebben aynaya baktı ve Parisli terzisinin diktiği son elbisesinin gerçekten çok başarılı olduğunu düşündü. Albay von Unger'in sekreteri olan arkadaşı Hildegarde Grun ve güzel, alımlı Annabella Waldner ile beraber, Cita Krebben de hâlâ Paris'te bulunan ender Alman kadınlarından biriydi. Yirmi üç yaşındaki genç Münihli kadının üzerindeki doğal zarafet ve Washington sokağındaki terzinin kapısını devamlı aşındırması, onu Alman kadınlarının en «Parisienne»i yapmıştı. Birkaç dakika sonra generalin arkadaşları ile aperetif içtikleri şamdanlarla aydınlatılmış loş yemek salonuna girdiği zaman, bütün bakışlar üzerine çevrildi. Choltitz bile kupasını Cordon Rouge'la doldurup, «Savaşta kaderin acı cilvelerine daha kolay tahammül etmelerini mümkün kılan şâhâne Alman kadınlarının sağlığına kadeh kaldırmayı» teklif etti. Herkes çağrıya uydu. Kont Dankvart von Arnim'in hatırladığına göre, «çok duygulu bir andı» bu. Subay, çevresindeki yüzleri inceledi : Unger her zamanki gibi buzdan farksızdı; bu son suare sırasında çılgınlığını ve neşesini yitirmeyen Jay, durmadan şakalar yapıyordu; ayaklanmanın Paris'te yakaladığı harp muhabiri Clemens Podewills, kılını bile kıpırdatmadan, şampanyasını yudumluyordu; endişesini belli eden tek kişi, Colog-

ne'de eski bir edebiyat öğretmeni olan yüzbaşı Otto Kayser'di. Kayser o gün öğleden sonra Comédie Française'in duvarından söküp getirilen, daha kolası bile kurumamış bir afiş görmüştü. Afişte şöyle deniyordu: HERKES BOCHE'UNU SEÇSİN!

Dâvetlilerin zorla neşeli görünmeye çalıştıkları bir sırada, Arnim bir habercinin içeri girdiğini gördü. Adam generalin kulağına bir şeyler fısıldadıktan sonra, hemen odadan çıktı.

Gross Paris kumandanı telefondan aranıyordu. Ses çok uzaklardan ve zayıf geldiği halde, Choltitz eski dostu, 58. Panzer Ordusu kumandanı general Walter Krueger'i hemen tanıdı. Krueger, Chantilly bölgesinde, başkentten 40 kilometre uzakta bir sahra telefonundan arıyordu. «Paris'e geliyorum, diye şaka etti Krueger; bu akşam beraber Sphinx'e gideriz.» (*)

Fakat Krueger şaka etmek için açmamıştı telefonu. Model'in 58. Ordu'ya ait bütün zırhlı birlikleri Choltitz'in yardımına göndermesi için emir verdiğini haber veriyordu. Ve Krueger, ciddî ve üzüntülü sesiyle, o ağustos akşamı arkadaşının yardımına göndereceği bir tek doğrudürüst tankı bile olmadığını bildiriyordu. 58. Ordu Normandiya savaşına 120.000 kişi ve 800 tankla başlamıştı. Şimdi bunlardan geriye kala kala, Chantilly'nin güneyinde dağınık ve ricat halinde bulunan birlikler kalmıştı. Krueger her şeye rağmen, Model'in emrini alır almaz, rasladığı bütün subayları o kargaşalık içinde bulabilecekleri zırhlı birlikleri toparlamaya çıkardığını, toparlanan bu birlikleri gönderdiğini, fakat zamanında yetişip yetişemiyeceklerini bilemiyeceğini de Choltitz'e söyledi. Uzun süren bir sessizlikten sonra, Krueger arkadaşına ne yapmayı düşündüğünü sordu. «Bilmiyorum, diye cevap verdi Paris kumandanı; durum o kadar kötü ki!» Bu sözlerden sonra yine bir sessizlik oldu. İki asker karşılıklı birbirlerine dileklerini ilettiler: «Hals und Bein bruch» (**) Bu, talihin açık olsun anlamına gelen eski bir Alman deyimiydi.

(*) «Sphinx», Paris'in en ünlü randevu evlerinden biriydi.
(**) Kafanı ve bacaklarını kestir.

Metrdotel ciddî ve zarif tavırları ile kuşkonmaz dolu gümüş tepsiyi dâvetliler arasında dolaştırıyordu. Bu son yemek için, dört yıl süreyle Paris askerî valilerinin sofrasında Nazi Almanyası'nın ve faşist Italya'nın kaymak tabakasını ağırlayan ev sahibesi Annabella Waldner, Meurice'in kilerindeki en seçme ve nadide yiyecekleri seçmişti. Hollanda salçası ile sunulan kuşkonmazdan sonra, davetliler kaz ciğeri, Meurice'in mutfağının Bulgar aşçısı Gurgilev'in spesiyalitesi olan, Mareşal Rommel'in gözde tatlısı, çikolatalı bir üstlük yediler.

Annabella Waldner'in masanın üzerine yerleştirdiği som gümüş şamdanların titrek ve loş ışığı altında yemek devam ediyordu. Cita Krebben ile Hildegarde Grun'un arasında oturan Dietrich von Choltitz, konuşkan ve şen bir konuk gibi görünmek çabası içinde, Saksonya kraliçesinin sarayında bulunduğu sırada başından geçenleri anlatıyordu.

Fakat biraz sonra generalin sesi iyice hüzünlü bir havaya büründü ve herkes ne kadar sıkıntılı bir an yaşadıklarını takdir etti. Kont Dankvart von Arnim de üzüntüye kapılmış, önündeki tabağı seyrediyordu. Birden iki kuşkonmaz arasında bir görüntü belirdi ve ona gerçeği hatırlattı. Zafer Anıtı'ydı bu görüntü. Hitler'in kendisine yoketmeyi emrettiği Dietrich von Choltitz, Paris'teki son yemeğini, selefinin özel olarak Sèvres'e sipariş ettiği ve dibinde Paris'in ünlü anıtlarından birinin resmi bulunan tabaklarda yiyordu. Her tabağın bir köşesinde de Wehrmacht'ın numarası işlenmişti.

45

KIZIL SAKALLI yüzbaşı alaca karanlıkta birden karşısına çıkan tabelayı görünce, tıpkı yüz yirmi dokuz yıl önce Elbe adasından dönen Napoléon gibi yerinden sıç-

rayıverdi : PARIS, İTALYA KAPISI. Bu sihirli kelimeler küçük birlikte yankı gibi ağızdan ağıza dolaştı. Tanklarda ve bindirilmiş piyade araçlarında askerler öpüşüyor, bağırıyor, haykırıyor, neşeden tepiniyordu. Raymond Dronne «Korkaklara Ölüm» adlı cibinde, dört yıl önce başladığı yarışı kazandığını anladı : Paris'e ilk giren Fransız subayı olacaktı.

İtalya kapısı sakinleri tankların gürültüsünden korkup sığındıkları evlerinden yavaş yavaş dışarı çıkmaya başlamış, pencerelerinde görünmüşlerdi. Wehrmacht askerlerinin ağır miğferleri yerine, küçük miğferleri farkeden biri, birden feryadı bastı : «Amerikalılar!» Bu feryad ağızdan ağıza bütün semte yayıldı. Açılan kapılardan, sokaklardan dışarı uğrayan erkekler, kadınlar ve çocuklar, telâşla koşmaya başladılar. Kısa zamanda bir insan seli, küçük birliğin araçlarını sarıvermişti. Parisli genç kızların karşısına olanca yakışıklılığı ile çıkmak isteyen sakallı yüzbaşı, bunlardan yüzlercesinin, gencinin ihtiyarının, sarışınının, esmerinin kendisini öpmek, kucaklamak, elini sıkmak, ya da toz-toprak içindeki üniformasına dokunabilmek için birbirlerini ezdiklerini gördü. Alsace millî giysileri giymiş, uzun boylu, Jeannine Boucheart adında bir genç kız cipe kadar çıkıp, pek duygulanan yüzbaşının yanına oturmayı bile becermişti.

Dronne, üç renkli bayrağı sallayarak deliler gibi şarkılar söyleyen Alsace'lı kızı maskot diye yanında taşıyarak, kalabalık arasında yoluna devam etti. Peşinde tankları, İtalya caddesine saptı, ardından Seine'e çıkan daracık sokaklara girdi. Birlik o kadar hızlı yol alıyordu ki, Parisliler gölgelikler arasından gelip geçen Sherman'ların üzerindeki Lorraine haçlarını zor farkediyorlardı. Austerlitz garı önünde, Almanların sıktığı ilk kurşunlar, Fransız tanklarının geçişini selâmladı. Fakat tanklar ateşe karşılık vermeden, Hitler'in emrine rağmen hâlâ ayakta duran Austerlitz köprüsüne daldılar ve köprüyü geçip, sağ kıyının rıhtımlarına doğru dağıldılar. Dronne cipinin olanca süratiyle Célestins rıhtımının yokuşunu tırmanırken, heye-

candan boğazının daraldığını hissetti. Solda, akşam karanlığında, Notre-Dame'ın insanın yüreğini ezen silueti belirivermişti. Sağa saptı. Üç tank ve altı araç da peşini izleyip, Parislilerin belediye hürriyetlerinin sembolü olan Belediye Sarayı önünde, kıvılcımlar saçarak durdular. Dronne cipten aşağı atladı. Bir başka gezegenden geliyormuş gibi, dehşetle, Fransız bayrakları ile donatılmış, kurşunlardan delik deşik, Rönesans tarzı cepheyi seyre daldı. Saatin kadranında akreple yelkovan tam 9.22'yi gösteriyordu.

İlk Wehrmacht askerinin Villette kapısında Paris'e adımını attığından tam dokuz yüz otuz bir gün, on altı saat ve elli iki dakika sonra, Fransız ordusu başkente dönüyordu.

Bundan birkaç saniye önce, Georges Bidault'nun zayıf silueti, mahzendeki yemekhanenin gıcırtılı masalarından biri önünde ayağa kalkmıştı. Bidault heyecandan iyice çatlaklaşan sesiyle, «Fransız ordusunun öncü tankları Seine nehrini aştılar. Paris'in göbeğine yaklaşıyorlar,» demişti. Meydana ulaşan tankların uğultusu işitildiği zaman, bu sözlerin yankısı hâlâ kubbelerin sessizliği altında yankılar yaratıyordu. Gürültüyü işitenler ayağa fırladılar. Devrilen tabakların ve düşüp kırılan şarap testilerinin gürültüsü arasında, «Marseillaise»i söylemeye başladılar. Hemen sonra, zincirlerinden kurtulmuş forsalar gibi, dışarı koşup, pislikten ve yorgunluktan dökülen yüzbaşıyı kucakladılar. Radyo muhabiri Pierre Crénesse, «Chaumpaubert» adlı tankın üzerinde, elinde mikrofon, sevincinden zıplaya zıplaya, taretten dışarı çıkan ilk askerin boynuna sarıldı. «Parisliler! diye seslendi mikrofonuna; şimdi bir Fransız askerinin, Paris'e ilk giren rütbesiz bir askerin sesini işiteceksiniz!» Crénesse şaşkına dönen ikinci sınıf ere mikrofonu uzattıktan sonra, aklına ilk gelen soruyu sordu : «Nerelisiniz?» Er Firmin Pillian, «İstanbullu,» diye cevap verdi.

Mucizevî bir şekilde açılan elektrik sayesinde, 3 buçuk milyon Parisli o anda radyolarının karşısında yaşantılarının en güzel anlarını sürdürmeye başladılar. «Müttefik-

ler şehre vardılar! Parisliler, kurtuluş gerçekleşti! Haberi yayınız! Herkes neşe içinde sokaklara dökülmelidir...» diye haykırıyorlardı spikerler. Crénesse, tankının tareti üzerinde heyecandan iyice kendisinden geçmiş, sesi kısılarak Victor Hugo'dan mısralar okuyordu: «Uyanın artık, yeter bu kadar utanç! Yüce Fransa olun! Yüce Paris olun!»

Bu sözleri işiten binlerce Parisli perdelerini açtılar, panjurları çektiler, merhabaları bile olmayan komşularla kucaklaştılar, sokaklara dökülüp, neşeden deliler gibi bağırmaya başladılar. Açılan bütün pencerelerden dışarıya «La Marseillaise»in insanların boğazlarını yırtarcasına okudukları nağmeleri taşıyordu.

Balkonlarda, kapı eşiklerinde, pencerelerde; kaldırımlarda, caddelerde, barikatların üstünde; gecenin karanlıkları içinde, birden hürriyetine ve gururuna kavuşuveren şehir radyoyla beraber «Marseillaise»i söylüyordu. Millî marşın intikam dolu sözleri evlerden dışarı süzülüyor, sokaktan sokağa geçiyor, bütün Paris'i dev bir koro sesiyle kaplayarak etrafı inim inim inleterek yükseliyordu.

Raymond Dronne, toz ve yorgunluktan yanan gözlerinin bu sefer yaşla dolduğunu hissetti. Yaşantısının unutulmayacak tek olayı olarak hafızasına kazılan bu anda, Belediye Sarayının önünde, binlerce hançereden kopan «La Marseillaise»in yankılar yaratarak gökyüzüne yükselişini dinledi. Şehirden sanki «sesli bir dalganın geçtiğini» sanıyordu. Biraz ötesinde, siyah elbisesi içinde alabildiğine güzel ve narin, yüzü yorgunluk ve heyecandan allak-bullak olmuş bir kadın da, bütün benliğiyle marşa katılıyordu. Marie-Hélène Lefaucheux idi bu kadın. Dronne birden Hür Fransa'nın insanlarını, vatanlarının yüzkarası olarak tanıtan Vichy propagandasını hatırladı.

«La Marseillaise»in son notaları henüz bitmişti ki, spiker yeni bir çağrı için mikrofonu tekrar eline aldı: «Bizi dinleyen, ya da semtlerindeki dindaşları tarafından haberdar edilen bütün papazları, Müttefiklerin Paris'e girdiklerini dört bir tarafa duyurmak için kiliselerinin çanlarını çalmaya davet ediyoruz!»

Paris kiliselerinin çanları dört yıldan beri sessiz duruyordu. Alman işgali sırasında, bir defacık bile olsun, çanlar dua saatlerini, Isa'nın doğuşunu, dirilişini, ya da basit bir Parislinin ölümünü haber vermek için dahi çalmamıştı. Fakat şimdi, radyonun çağrısı üzerine, çanlar dört yıllık tozlarını silkip, Paris semalarında yeniden işitilmeye başlayacaktı. Notre-Dame'ın güney kulesinde, 2 Eylül 1939'da savaşın patladığını haber veren 13 tonluk dev çan, neşeli haberin öncülüğünü yaptı.

Montmartre tepesinde, Sacré-Coeur kilisesinin «Savoyarde» adlı 17 tonluk çanı da, Notre-Dame'ın çağrısına cevap vermekte gecikmedi; bu çan, Paris'in bir önceki kuşağına mensup insanlar tarafından, Paris ve Fransa'yı Prusyalıların istilâsından kurtardığı için Tanrı'ya şükretmek amaciyle yapılmıştı. Şehrin bir ucundan diğerine, çanlar birer birer mutlu haberi yaymak için çalmaya başlamıştı. Saniye denecek kadar kısa bir süre içinde. Paris'in yüz adet çanı, yeri-göğü birbirine katmaya yetmişti. Parisliler pencerelerinde sevinç ve heyecan gözyaşları döküyorlardı.

Saint-Germain-des-Prés'li nişanlılar, Colette Massigny ve Gilles de Saint-Juste, yanlarındaki eski kilisenin çan sesini işitir işitmez, küçük gramofonlarına koştular, hemen bir plak koyup, gramofonun sesini de sonuna kadar açtılar. Bütün sokak Almanların yasak ettiği ve dört yıldan beri hiç dinlemedikleri çatlak bir sesi işitiverdi. «Basin Street Blues»u söyleyen Louis Armstrong'du bu ses.

Hemşire Madeleine Brinet, Paris'in öbür ucunda kalemini masaya bıraktı ve çan seslerine kulak kabarttı. Bütün gece, Naples sokağındaki küçük ilkyardım istasyonunda, bir tek ses işitmişti : yaralıların iniltisini. Genç kadın kırmızı kaplı küçük bir deftere, ayaklanmanın son gününü özetleyen birkaç kelime karalamıştı : «Bugün beş kişi öldü. Ailelerini kabul ettik. Ümitsizlik dolu acı sahneler.» Şimdi ise kurtuluş çanları, yaralıların iniltilerini bastırıyordu. Madeleine Brinet defterinin sayfasını çevirip, tertemiz bir yaprağın en üstüne ertesi günkü tarihi büyük bir

özenle yazmaya başladı. «Cuma, 25 ağustos - Şan ve şeref günü». Fakat genç hemşirenin defterindeki 25 ağustos tarihli sayfa, ebediyen boş kalacaktı. Son çarpışmaların kurbanı olarak ölünce, şan ve şeref günü, ölüm günü haline dönüşecekti.

Milis kuvvetlerinin erzak stoklarını soyan mukavemetçi Pierre Pardou da, çan seslerini Luxembourg sarayının mutfağında işitti ve şöyle düşündü : «Bir şeyler oluyor!» Muhafızı aşçıbaşı Franz, ilk defa olarak her zamanki sözünü tekrar etmedi : «Var bu akşam sen temizlemek mutfak çok iyi, çünkü var sen yarın sabah kurşuna dizilmek!» Almanın bu anî suskunluğu, Pardou'yu pek endişelendirdi.

Tankçılıktan alınıp piyadeye verilen Willy Krause, Majestic otelindeki blockhaus'unda, çan seslerini işitince kendi kendine budalaca bir soru sordu : «Bu geç saatte de kimi gömüyorlar acaba?» dedi. Konsolos Nordling'in ateşkes'ini Paris sokaklarında ilân eden Feldgendarme Rudolf Ries, Opéra meydanındaki Kommandantur'un penceresinden ilk çan sesini işitir işitmez, beklenen sonun yaklaştığını derhal anladı. Arkadaşı Unteroffizier Otto Westermann'a, «Bu iş burada biter,» dedi.

P.T.T. Bakanlığının damındaki onbaşı Alfred Hollesch, bu «unutulmaz anlar»ın bir saniyesini bile kaçırmadı. Önce karanlık sokaklardan yükselen «La Marseillaise»i, hemen ardından «millî marşın ardından bir sel gibi» gelen çan seslerinin patlamasını dinledi. Iliklerine kadar ürperen Hollesch, eli-kolu bağlı, hürriyetinin son dakikalarını yaşadığını» kendi kendine itiraf etti.

On gün önce bir geçit töreni nedeniyle Choltitz'e lânet eden Feldwebel Werner Nix, dayanak noktası haline getirilen Continental otelinde garip çan seslerini duyar duymaz, «Savaş yarın biter, Fransızlar zincirlerini koparttılar» diye düşündü.

Ayaklanmanın lideri, zincirleri kopartan adam ise, «Duroc» adlı yeraltı karargâhında, kurtuluşu haber veren çan seslerini duymamıştı bile. Rol ve subayları Leclerc'in öncü tanklarının Belediye Sarayı önüne geldiğini telefon-

dan haber alınca, şerefe kadeh kaldırmayı kararlaştırdılar. Şampanya olmadığı için, F.F.I.'lerin lideri arkadaşlarının bardaklarına, Saint-Michel'den bir arkadaşlarının kasalarla yolladığı ve tükenmek bilmeyen Bénédictine'den doldurdu.

O gece kurtuluş çanlarını işitmeyen daha başka Parisliler de vardı. Semtlerindeki kilisenin çanının bir türlü çalmadığını gören ve müthiş öfkelenen on üç yaşındaki Dominique de Serville, Saint-Philippe-du-Roule papazına telefon etmek istedi. Fakat bir türlü numarayı düşüremedi. Yüzlerce kişi bir anda telefonlara sarıldığı için, papazın numarası devamlı meşgûl işareti veriyordu. (*)

Fakat Paris kiliselerinin hep birlikte çanlarını çalmaya başlaması, herhalde hiçbir yerde, Meurice'in birinci katında, şamdanlarla aydınlatılan salondaki kadar büyük hayret uyandırmamıştır. İçerdekiler önce uzaktan ve belirsiz gelen seslerle zaten kuşkulanmışlardı. Çan seslerini de duyunca, birden susuverdiler. İşte tam bu sırada çanların gürültüsü, yatağından taşan bir nehir gibi, açık pencereden içeri doluverdi.

Güzel Cita Krebben, «Acaba çanlar kimin için çalıyor, Herr General?» diye patavatsızca sordu. Dietrich von Choltitz cevap vermeden önce rahatça iskemlesinin ardına yaslandı ve biraz bekledi. Sonra sakin ve kararlı bir sesle, «Bizim için çalıyorlar güzel kızım, dedi; düşman kuvvetlerinin şu anda Paris'e girdiğini haber veriyorlar.»

Choltitz bu sözlerinin üzerine, karşısındaki yüzlerin pek çoğunda bir şaşkınlık ifadesi belirdiğini gördü. Sinir-

(*) Ertesi pazar, hafta sonu âyini sırasında, delikanlı mahallesindeki kilisenin çanlarının o akşam neden çalmadığını öğrenecekti. Papaz Jean Muller kürsüye çıkıp, «Sevgili kardeşlerim, perşembe akşamı bana telefon edip çan çalmamı hatırlatan herkese ayrı ayrı teşekkür ederim dedi; kurtuluş çanını ben de çalmak isterdim. Yazık ki kilisemizin ne çanı, ne de çan kulesi var.» Yiğit rahip babaca bir gülümsemeyle hemen ekledi: «Umarım ki bu boşluğu doldurmanın zamanı artık gelmiştir. Kurtuluşun ilk pazar âyininde yapacağınız bağışlar, Saint-Philippe-du-Roule kilisemize çan kulesi yaptırmaya ve çan almaya yetecektir ümit ederim ..»

lenerek, yemekte hazır bulunanlar arasında bundan daha başka bir son umanlar olup olmadığını sordu. Sonra birden parladı, çevresini saran subayları sert bakışları ile süzdü ve konuşmaya başladı : «Bakıyorum pek şaşırmışa benziyorsunuz. Fakat ne bekliyordunuz daha başka? Yıllardır buradaki küçük dünyanıza kapanmışsınız, acaba gerçek savaşın nasıl sürüp gittiğinden hiç haberiniz oldu mu? Almanya'nın başına Rusya'da ve Normandiya'da neler geldi, biliyor musunuz?» Gross Paris kumandanı giderek sinirleniyor, öfkesini daha açık-seçik ortaya döküyordu. «Baylar, dedi, Paristeki tatlı hayatın sizlerden sakladığı gerçeği artık yüzünüze karşı söyliyebilirim. Almanya bu savaşı kaybetmiştir ve Almanya ile beraber biz de partiyi kaybettik!»

Bu acı sözler, yemekli toplantının sahte neşesine son darbeyi indirmişti. Albay Hans Jay kadehine yeniden şampanya doldurdu ve bir süre içkinin yüzeyindeki kabarcıkları seyretti. Paris gece hayatının en ünlü simalarından olan yakışıklı albay, bundan sonra Paris'teki son gecede yapabileceği tek şeyi yaptı. Yatmaya gitti. Kont Dankvart von Arnim sessizce ortadan çekildi ve odasına çıktı. Genç subay yatağına girmeden önce yeşil kaplı küçük defterini açtı. Yaşantısındaki olayları buraya not etmeyi adet edinmişti. Bembeyaz bir sayfaya sadece birkaç kelime karaladı. «Benim için de çanların çalmaya başladığını işitiyorum,» dedi. Arnim daha sonra masasının üzerindeki kalın ciltli kitabı aldı ve uykuya dalmadan önce okuyacağı yeni bölümü açtı. Kitabın adı, «Fransa Tarihi», bölümün başlığı da, «Saint-Barthélemy Katliamı» idi. Katliamın tarihi, genç subayı derin düşüncelere daldırdı. Saint-Barthélemy katliamı, üç yüz yetmiş iki yıl önce, yine bir 24 ağustos günü olmuştu.

Dietrich von Choltitz ise tek başına çekildiği çalışma odasında, yirmi dört saat içinde ikinci defa telefonu açtı ve B Ordular Grupu Kumandanlığını istedi. Gross Paris kumandanı bir Müttefik öncü birliğinin Paris'e girdiğini artık biliyordu. Şafakla beraber öncülerin ardından asıl

düşman kuvvetinin sökün edeceğini de biliyordu. Choltitz telefonda kurmay başkanının sesini tanıdı.

Günaydın Spiedel, dedi ciddî bir sesle, size bir sürprizim var, iyi dinleyin beni...»

Choltitz böyle dedikten sonra telefonun dinleyicisini çan seslerinin doldurduğu açık pencereye uzattı. Spiedel, altı günden beri içinde yaşadığı ve neonlarla aydınlatılan uğursuz bunker'in birden çan sesleriyle doluverdiğini hâlâ hatırlamaktadır. Spiedel bakışlarını yaveri yüzbaşı Ernst Maisch'e dikti. O da paralel telefondan konuşmayı dinliyordu. Bakışları beton duvara asılı Notre-Dame'ın gravürüne dikildi.

— Işitiyor musunuz? diye sabırsızca sordu Choltitz.

— Evet, diye cevap verdi Spiedel; çan sesleri, değil mi?

— Evet Herr General, halka Müttefiklerin şehre girdiğini haber veren Paris kiliselerinin çan sesleri bunlar.

Uzun ve sıkıcı bir sessizlik oldu. Sonra Choltitz, B Ordular Grupundan gelen emir uyarınca, köprülerin, garların, su, havagazı ve elektrik tesislerinin ve Almanlar tarafından işgal edilen yerlerin tahribi ile ilgili hazırlıkların tamamlandığını tekrarladı. Yalnız bilmek istediği bir şey vardı : bu tahribatı gerçekleştirdikten sonra, Ordular Grupu Kumandanlığı, kendisini ve adamlarını düşmanın eline geçmeden kurtarmayı becerebilecek miydi? Bu bakımdan kumandanlığa güvenebilirler miydi? Choltitz, yeniden uzun ve sıkıcı bir sessizlik olduğunu hatırlamaktadır. Paris askerî valisi bundan sonra Spiedel'in şöyle dediğini işitti : «Hayır Herr General, ne yazık ki hayır...»

Choltitz derin bir iç çekti ve üstüne başka bir emri olup olmadığını sordu. Spiedel olmadığı cevabını verdi. «Sevgili dostum Spiedel, öyleyse size veda etmekten başka yapacak bir şeyim kalmıyor. İzin verirseniz, Baden-Baden'de bulunan karımı ve çocuklarımı size emanet ediyorum.

— Bana güvenebilirsiniz, diye heyecandan boğazı daralarak cevap verdi Spiedel.

Choltitz bıkkın bir ifadeyle telefonu kapattı. Gross Paris kumandanının direk numarası olan Opéra 32 40, beklenen sondan önce artık sâdece bir defa çalacaktı.

46

GECE YARISI OLMUŞTU. Meurice'in birinci kat balkonunda iki gölge karanlıklar içinde birbirini kesiyordu. Dietrich von Choltitz kısa süren kumandanlığının on beşinci ve son gecesinde, Paris'i saran gecenin serinliğini ciğerlerine dolduruyordu. Yanında Wehrmacht'ın Fransa'daki en zarif kadınlarından biri bulunuyordu. Annabella Waldner son gecesini Meurice'te geçirmek istemişti. Yarın şafakla beraber o da, Paris'te bulunan diğer bütün Alman kadınları ile, memleketlerine gönderilmek üzere Kızılhaç'a emanet edilecekti.

Paris semalarında çan seslerinin ve marşların yerini şimdi başka bir gürültü almıştı. Choltitz ve Annabella ateşe başlayan silâhların tarrakalarını rahatça işitebiliyorlardı. Alman generalinin 20.000 askeri, Parislilere gerçek kurtuluş saatinin henüz çalmadığını, yüzbaşı Dronne ve üç tankının sembolik bir kuvvet olduğunu hatırlatmışlardı. Wehrmacht'ın bir mitralyözünün sıktığı kurşunlar, belediye başkanının masasını süpürüvermiş, XIV. Louis'nin büstünün perukasını parçalamış, Georges Bidault'nun içmeye hazırlandığı şampanyanın kadehini tuzla buz etmişti. Polis Müdüriyetinde Félix Gaillard adında genç bir mukavemetçi, kir-pas içindeki yüzbaşıya kurtuluşun en büyük armağanını, sıcak bir banyoyu temin ederken, infilâk ve silâh sesleri yeniden işitilmeye başlamıştı. Albay Kayser'in Panzer'leri, ayaklanan şehre toplarının ve paletlerinin henüz kaldırımların hakimi olduğunu hatırlatmaya geliyermişlerdi. Hem de bir yıldırım taarruzu ile. Bütün şehirde Choltitz'in askerleri son şarjörlerini boşaltıyorlardı. İlk Hür

Fransa radyosunun yayınlarında Pierre Crénesse ve arkadaşlarının sesleri şimdi sıkıntılı bir tona bürünüvermişti. «Parisliler, evlerinize dönün, bütün pencerelerinizi kapatın, boş yere kendinizi kırdırmayın... Henüz her şey bitmedi!»

Annabella Waldner kısa boylu generalin beyaz ceketi içinde derin bir iç çektiğini işitti. Choltitz ellerini balkonun kenarına dayamış, adeta kendi kendine söyleniyordu: «Ne yapabilirim ben şimdi?» Genç kadın generale döndü ve artık her şeyin çok geç olduğu cevabını verdi. «Bundan sonra çocuklarınızı düşünmekten başka yapılacak birşey yok,» diye inançla devam etti. Choltitz ister istemez iliklerine kadar ürperdi. Genç kadın ekledi: «Onların size ihtiyaçları olacak.»

Bu sefer uzun bir sessizlik oldu ve bu sessizlik sırasında general, son bir kere daha gökyüzünün aydınlığı altında belirginleşen Louvre'un siluetini seyretti. Sonra şöyle dedi: «Belki de siz haklısınız Annabella.» Sustu ve genç kadının elini dudaklarına götürdü. İyi geceler dileyip, çalışma odasından geçti, yatak odasının yolunu tuttu.

Dietrich von Choltitz karanlık ve uzun koridordan geçerken, ardından gelen telâşlı adım sesleri duydu. Anîden döndü. Karşısında beliriveren uzun boylu gölgeyle karşılaşınca, yerinden sıçradı. Yüzbaşı Werner Ebernach da çan seslerini işitmiş, bunun ne demek olduğunu çok iyi anlamıştı. Genç subay, Gross Paris kumandanına son bir emri olup olmadığını sormaya gelmişti. «Hayır, diye sert bir sesle cevap verdi Choltitz; artık size verilecek hiç bir emrim yok Ebernach.» Ebernach bunun üzerine birliğinin özel olarak Paris garnizonuna gönderildiğini generale hatırlatıp, adamları ile beraber geceden yararlanarak şehirden ayrılmak için izin istedi. Bırakacağı bir istihkâm takımının, general emir verdiği zaman yerleştirdikleri patlayıcı maddeleri infilâk ettirmesi için bütün tedbirleri aldığını ekledi. Choltitz genç subayı yavaşça süzdü. Sonra

sâdece şunu söyledi : «Evet Ebernach, gidebilirsiniz.» Ve hemen sonra odasına girdi.

Beş kat yukarda, Meurice'in terasının bir köşesinde, o sırada sıkı sıkı birbirlerine sarılmış bir genç çift bulunuyordu. İki sevgili dünyada sanki kendilerinden başka kimse yokmuş gibi hareket ediyorlardı. Bulundukları yerden unutulmayacak bir manzara seyrediyorlardı. Bütün Paris ayaklarının altındaydı. Ufku renk renk bir yıldız yağmuru ile tutuşturan bir donanmanın ışıkları. General von Choltitz'in hizmeteri onbaşı Helmut Mayer ile, karargâhın güzel telefoncusu Maria Schmidt, herhalde o gece kurtuluş çanlarının çaldığını işitmeyen tek Almandılar. Çünkü Paris'teki kiliselerin çanlarını çalmaya başladıkları sırada, onbaşının küçük odasında, Meurice'in aşçısının kendileri için özel olarak hazırladığı nefis yemekleri yiyorlardı. İkisi de hafif çakırkeyifti. Gökyüzündeki zigzaglı ışıkları seyrediyor ve bunun ne ifade ettiğini boş yere birbirlerine soruyorlardı. Generalin sadık hizmeteri, böylesine güzel bir donanma görmediğini söylüyordu. Fakat Helmut Mayer biraz sonra serin havanın tesiriyle ayılınca, bu ışıkların ve patlamaların ne demek olduğunu çok iyi anladı. Meudon tepesinde topçu Anton Rittenau, 88'lik toplarının mermi stoklarını imha ediyordu.

Onbaşı, telefoncu kızın çıplak vücudunun göğsünde ürperdiğini hissetti ve bütün gece, onunla sevişmeyi kararlaştırdı.

Choltitz uyuyordu. Arnim, Unger, Jay, Bressensdorf, Kayser de uyuyorlardı. Sürüyle Alman subayının şanlı-şerefli işgal yıllarını geçirdikleri konforlu ve lüks binada, o kısa ve son yaz gecesi, koridorlarda dolaşan nöbetçilerin çizme sesleri ve muhabere salonundaki telekslerin takırtılarından başka hiç bir şey işitilmiyordu.

Generalin büyük çalışma odasındaki geniş kanapeye uzanıp yatan Annabella Waldner henüz dalmıştı ki, birden masanın üzerindeki telefon acı acı çalmaya başladı. Genç

kadın karanlıkta el yordamı ile masayı buldu, telefonu açtı. Uzaktan gelen ve çok bozuk bir sesin general von Choltitz'i istediğini işitti.

«Uyuyor, diye cevap verdi genç kadın; uyandırayım mı?»

Kısa süren bir sessizlik oldu. Sonra aynı ses bitkin bir tavırla şöyle dedi: «Hayır, uyandırmayın, zaten nasıl olsa artık çok geç... Ona deyin ki... Sizi general Krueger aradı deyin!» Ses bir an tereddüt eder gibi oldu. Annabella ardından derin bir iç çektiğini sandı ve şunları işitti: «Söyleyin ona, tanklarım imdadına yetişemeyecek!»

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KURTULUŞ

1

ŞAN VE ŞEREF günü geldi, çattı. Paris dört yıldan beri bu şafağın sökmesini bekliyor. Havada en ufak bir kımıldama, masmavi gökyüzünde tek bir bulut bile yok. Doğa ile tarih, Paris'in, Fransa'nın, hatta dünyanın en şâhâne gününü yaratmak için sanki elele vermişler. Kimbilir, belki de tarih bundan daha muhteşem bir gün yaşamayacaktır. Fransa'nın koruyucusu Aziz Louis'nin bayramına raslayan o 25 ağustos günü, 3 buçuk milyon Parisli uykularından kalkar kalkmaz, kurtarılan başkentlerinde bir mutluluk ve neşe havası estirmeye öylesine teşneydiler ki, basit bir Amerikan askeri, romancı Irwin Shaw, birkaç saat sonra şöyle diyecekti : «Savaş bugün sona ermeliydi.»

«Geliyorlar»! Parisliler yılları, ayları, günleri saydıktan sonra, şimdi de son dakikaları sayıyorlar. Binlerce yuvada telâşlı eller, uzun bir süredir sakladıkları hazineleri araştırmakla meşgûl : tozlu bir şampanya şişesi, karaborsadan satın alınan kumaşla yapılan bir elbise, dört yıldan beri asılması yasaklanan mavi-beyaz-kırmızı renkli

Fransız bayrağı, yıldızlarının sayısı ve çizgileri evden eve değişen bir Amerikan bayrağı, çiçekler, meyveler, bir tavşan, kısacası bir şehrin kurtuluş heyecanı içinde kurtarıcılarına sunabileceği her şey.

Yirmi bir yaşındaki Jacqueline Malissinet, annesinin-babasının Cumhuriyet alanındaki evinde, kurtuluş günü için özel olarak geçen kış soğuktan uyuşan parmakları ile diktiği plili etekliği giyiyor. Etekliği tam beline geçirirken, genç kızın aklına bir soru takılıyor. İngilizce diplomasını aldığını, o gün hayatında ilk defa bir Amerikalı ile konuşacağını düşünüyor. Kendi kendine bir Amerikalının nasıl bir insan olabileceğini soruyor. Genç kızın ilk konuşacağı Amerikalı, üstü başı leş gibi, sakalı bir karış uzamış, Pennsylvania'nın sanayi şehirlerinden birinde dünyaya gelen biri olacaktı. Genç adama Concorde köprüsünde, cipinin içinde, olanca yakışıklılığı ile raslayacak, bir süre sonra da aynı adamı koca olarak seçecekti.

Paris'in öbür ucunda, bir gece önce çanı bir türlü çalmak bilmeyen Saint-Philippe-du-Roule kilisesinin yanında, Nelly Chabrier adında esmer güzeli bir sekreter de, annesinin bu büyük gün için armağan ettiği pembe elbiseyi giyiyor. Sonra da sevgilisinin aşkını ilân etmesini bekleyen Endülüslü bir kadın gibi, Leclerc'in öncü tanklarının geçişini seyretmek üzere penceresine oturuyor. Birkaç saat sonra bu tanklardan birinin üzerinde, her tarafı çamur içinde bir dev görünecekti. Bir yıl sonra soyadını taşıyacağı adamdı bu.

Albay Rol'un F.F.I.'leri, verecekleri son savaş için Almanların dayanak noktaları çevresinde durumlarını sağlamlaştırırlarken, beş gündür kahramanca sürdürdükleri savaşı zafer taciyle süsleyecek son hazırlıkları tamamlıyorlar. Bunlardan yirmi dört yaşında, iri-yarı, sarışın bir delikanlı annesini öptükten sonra, koşarak evden dışarı fırlıyor. Georges Bailly aileden kalma eczanelerinin deposu sayesinde Concorde semtindeki bütün ilkyardım istasyonlarının ihtiyaçlarını karşılayabilmişti. Şimdi de son yaralıların yardımına koşacak ve kurtarıcıları karşılayacaktı.

Marcelle Thomas, Saint-Cloud'daki küçük eczanesinin vitrininde eli tüfekli bir adam görüyor. İtfaiyeci Jean David'i hemen tanıyor. «Aman Allahım! Hiç David'in eline silâh verilir mi?» diye düşünüyordu. Bütün Saint-Cloud gibi, matmazel Thomas da, itfaiyecinin kırmızı şaraba olan düşkünlüğünü çok iyi biliyor. David o gün arkadaşlarına şimdiye kadar içtiği şarapların «en güzelini» getireceğine söz vermişti.

O gün, Parislilerin pek çoğuna kurtuluştan çok daha büyük bir kıvancı da beraber getirecekti. Anneler evlâtlarına, kadınlar kocalarına, çocuklar babalarına kavuşacaklardı. Bayan Boverat, Penthièure sokağındaki evinde bütün gece gözünü yumamamıştı. Güneş doğar doğmaz, kocası ve kızı Hélène ile beraber, tanımadığı birinin telefonla haber verdiği «siyah bereliler» alayını karşılamak için bisikletle yola çıkmıştı. Hele bir de geceden beri zihnini kurcalayan soruya cevap bulabilseydi, içi daha da rahat edecekti : dönen Maurice miydi, yoksa Raymond mu?

Simone Aublanc adında genç bir kadın, üç yıl içinde kocası Lucien'den bir tek mektup almıştı. Mektup, doğu Almanya'daki esir kamplarından birinden geliyordu. Lucien mektubunda sâdece, «komşu kamplardan birindeki Datiko'nun yanına gitmeye çalışıyorum,» diyordu. Simone, «Datiko»nun, Lucien'in Rus asıllı dayısı olduğunu biliyordu. Adamcağız beş yıl önce ölmüştü. Fakat Simone, kocasının ne demek istediğini anlamıştı. Lucien kaçıp Rusya'ya sığınmayı deneyecekti. Bu tek mektup ve Lucien'in sağ olduğuna dair beslediği inanç, Simone'un üç yıl ümitle yaşamasına yetmişti. «Çünkü, diye düşünüyordu, eğer Lucien ölseydi, ben mutlaka hissederdim bunu.» O sabah da kurtuluş saatini annesinin-babasının yanında beklemek için evinden çıkarken, Simone kuvvetli bir önsezi hissediyordu : Lucien bugün dönecek diye. Hatta buna o kadar inanıyordu ki, evden çıkarken kapıcıya bir de haber bırakmıştı : «Ben babamlardayım şekerim,» demişti. Altına da «Piliç» imzasını atmıştı. Evlendiklerinden beri Lucien kendisini bu adla çağırırdı. Simone «kaderi zorla-

mamak için», kâğıdın üzerine hiçbir isim yazmamıştı.

Neuilly'deki apartmanlardan birinde de, bir adam, kurtuluş günü Etoile meydanında, Sağlık Bakanlığında arkadaşlarına armağan edeceğine söz verdiği Amerikan bayrağını, dolaptaki yerinden çıkartıyordu. Amerikalı Norman Lewis bu bayrağı 1917'de, henüz genç «Sammy» diye anıldığı günlerde, Fransa'ya çarpışmak için geldiği zaman getirmişti. Lewis daha sonra zengin banker olmuş, Paris'e yerleşmiş ve bir Fransız kızıyla evlenmişti. Pearl Harbour baskınından sonra Almanlar kendisini enterne etmişlerdi. Bacağına yediği bir kurşunla yaralandıktan kısa bir süre sonra da, serbest bırakılmıştı. Lewis o sabah değerli bayrağı bir kâğıda sarıp sarmaladı. Koltuk değneklerine yaslanarak, yüzünden mutluluk akan bir ifadeyle, Etolle'a doğru yola çıktı.

Hiç tanınmamış iki Parislinin de, verdikleri bir sözü mutlaka yerine getirmeleri gerekiyordu. Boulogne-Billancourt'da, Renault fabrikalarının bakım servisi şefi, elli dört yaşındaki Pierre Lorrain, fabrikanın damında ilk Fransız bayrağını kendisinin dalgalandıracağına yemin etmişti. Bu sözü yerine getireceği dakikayı, bütün gece atölyelerden birinde oturarak beklemişti. Lorrain saat sekize doğru karısına telefon etti. «Geliyorlar! diye verdi haberi; hürüz artık! Işitiyor musun, hürüz artık! Bayrağı ben çekeceğim!» Lorrain bu kısa töreni yerine getirir getirmez, hemen eve döneceğini vaad etti.

Itfaiye zabiti Raymond Sarniguet de, o gün Paris semalarında Fransız bayrağını dalgalandırmak için söz vermişti. Sarniguet için bu özellikle bir intikam anlamı taşıyordu. Çünkü 1940 haziranında yaslı bir gün, yine kendisi aynı bayrağı elleriyle bir anıtın tepesinden aşağı indirmişti. Bu anıt, Eiffel kulesiydi.

«Stutzpunkte»lerinde kuşatılmış olan Almanlar ise, kendilerini son taarruzdan ayıran dakikaları heyecanla sayıyorlardı. Pekçok Wehrmacht mensubu gibi, 35 yaşındaki Unteroffizier Otto Kirschner, kumandanının öfkeyle kendisini haşlamasını dinledi. Opéra meydanındaki Komman-

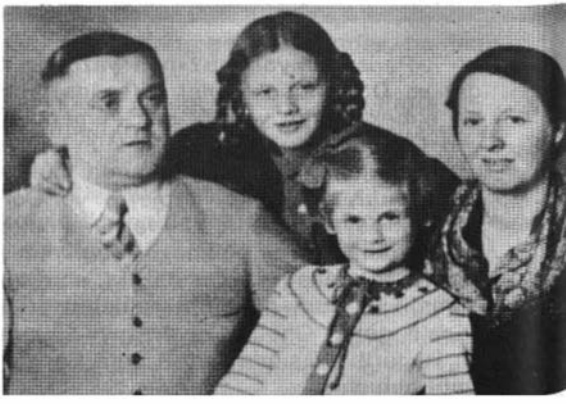

«Paris Yanıyor mu?»nun yazarları Larry Collins (solda) ve Dominique Lapierre (sağda) Hitler'in Paris'i yerle bir etmek emrini verdiği son kumandanı general Dietrich von Choltitz'i de buldular. Bugün 69 yaşında olan Choltitz, Baden'de, Fransa sokağında mütevazi bir villada yaşamaktadır. Choltitz, Lapierre ve Collins'in karşısında, askerlik hayatının en çetin ve hareketli bir döneminin anıları üzerine tekrar eğilmeyi kabul etmiştir. Haftalarca iki yazara saat saat, dakika dakika, son kumandanlığının heyecanlı ve uzun günlerini nakletmiştir. 9 ağustos 1944'te Paris'e gelen Choltitz, aynı ayın 25'inde esir düşmüştür. Bu iki tarih arasında tam 9 defa Paris'i tahrip etmek için emir almıştır.

Albay von Choltitz ve subayları Sivastopol önünde. Karadeniz kıyısındaki bu büyük liman şehrinin fethi, onun askerlik hayatının en büyük başarısı olmuştur. Şehrin kuşatılması başladığı zaman, alayının mevcudu 4800'dü. 27 temmuz 1942'de ise sâdece 347 kişi sağ kalmıştı. Choltitz bu zaferi kazanmak için Rus esirlerini bile kendi şehirlerinin üzerine ateş açmaya zorlamıştı. Zaferden sonra generalliğe yükseltilmiş ve bizzat Hitler tarafından kutlanmıştı.

Choltitz savaştan hemen önce ailesiyle beraber bu fotoğrafı çektirmiş ve beş yıl boyunca sınırdan sınıra koşarken, fotoğrafı yanından hiç eksik etmemiştir. Soldan sağa doğru : kızları Maria Angelika ve Anna Barbara ile karısı Uberta. Oğlu Timo ise 1944 mayısında dünyaya gelecekti.

Paris'in kurtulacağı gün olan 25 ağustosta, Choltitz 17 gün önce Hitler'i ziyarete giderken giydiği aynı üniformayı giymişti. Sabah da Tuileries'deki birliklerini denetlemişti. Sonra subayları ile sakin bir yemek yemişti. Akşam bütün Paris kiliselerinin çanlarını çaldıklarını işitmişti. Sonun yakın olduğunu biliyordu. FFI'ler taarruz ederse, son kurşunlarına kadar direnmelerini emretmişti askerlerine. Fakat «şerefini kurtaracak sembolik bir direnişten sonra» düzenli askerlere teslim olmaya kararlıydı.

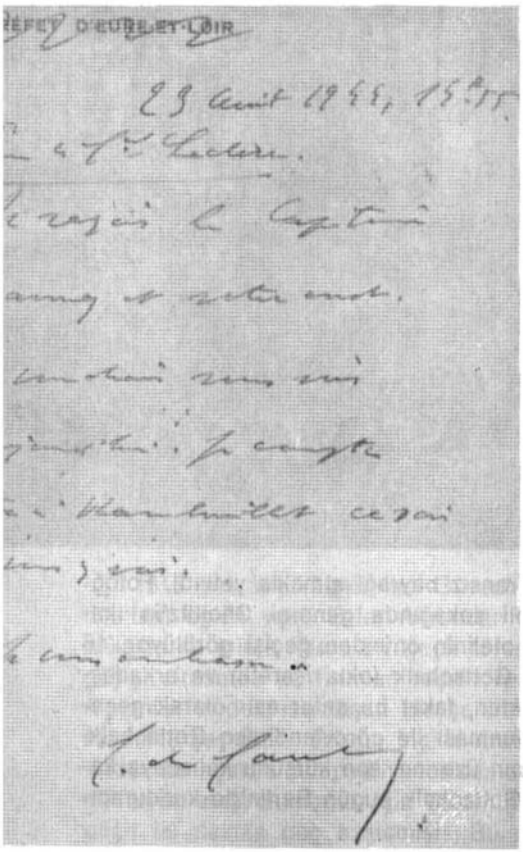

1515 gün aralıksız Birinci Güvenlik Alayından bir bölük tam öğlen vakti Zafer Anıtından başlayarak başkent sokaklarını inlete inlete bir geçit töreni yapardı. Bölüğün geçişi sırasında kaldırımlar boşalır, pancurlar kapatılırdı. Almanlar birden ıssızlaşan bir şehirde yürürdü. Yürüyüş saati hiç şaşmazdı. Birgün İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerinden bir uçak, Champs-Elysées'den aşağı inerken bölüğü mitralyöz ateşine tutmak için daldı. Fakat nasılsa o gün geçit iki dakika geç başlamıştı. Bu nedenle pilot, Con-

corde alanına bir Fransız bayrağı atmakla yetindi. Fotoğrafta bölüğün Rivoli sokağında general Choltitz'in ikamet ettiği Meurice otelinin önünden geçişi görülüyor. 16 gün sonra er Fritz Gottschalk (okla işaretli) ve arkadaşları yine aynı sokaktan, fakat bu sefer esir olarak geçeceklerdi. Otelin savunması ile görevlendirilen Gottschalk, Leclerc'in askerlerinin üzerine, son kurşunu kalıncaya kadar ateş edecekti. Gottschalk bugün Berlin'de kunduracılık yapmaktadır.

Yanda, solda : Hür dünya basınının 500 mensubu ile beraber Ernest Hemingway de görülüyor. FFI'lerin «albayım» diye çağırdıkları çetesiyle Hemingway, Rambouillet'de ilk defa Alman askerlerini esir alıyor. Bunlar, Paris'i dışardan savunan general von Aulock'un askerleridir. Aşağıda, sol da : De Gaulle, Müttefikler isteseler de, istemeseler de Leclerc'e Paris'e yürümesini emretmişti. Eure-et-Loire belediyesinin başlıklı kâğıdına yazdığı mesajda, generali o akşam acele Rambouillet şatosuna çağırıyordu.

28 mayısta bir B 26 bombardıman uçağına komuta eden bu Mississippi'li pilot, teğmen Bob Woodrum, Paris üzerinde düşürülmüş tü. Nanterre'li mezeci Louis Berthy, pilotu kurtarmış ve dükkânının arkasında saklamıştı. 13 ağustos 1944'te Amerikalı, sırtında mavi bir işçi tulumu, yanında mezecinin cğlu olduğu halde Deniz Müzesini gezmeye gitmişti. Tam Vernet'nin tablosunun önündebir Alman subayı yanında durmuş, kendisini süzmüş, bir şeyler söylemişti. Fakat çocuk Alman'a, «Babam sağır ve dilsizdir» diyerek, Amerikalıyı kurtarmıştı.

Woodrum ile mezecinin ailesi bugün de mektuplaşmaya devam etmektedirler. Teğmen bir Paris ziyaretinde kendisini kurtaranların yakalanmasına ramak kalan müzenin önünde onlarla birlikte bu. resmi çektirmiştir.

Jacques Chaban-Delmas - 29 yaşında generaldi. General de Gaulle'ü askerî sorunlarda Paris'te temsil ediyordu. Paris'in ikinci bir Varşova olmasından korktuğu için, 8 ağustos'ta Müttefiklerin biran önce Paris'e girmelerini sağlamak için gizlice Londra'ya gitmişti.

Pierre Fabien - 26 yaşında albaydı. L'Ile-de-France bölgesindeki FFI'lerin lideri Rol'un yardımcısıydı. Komünistti. Daha önce İspanya ve Çekoslovakya'da 3 kere yaralanmıştı.

Yvon Morandat - 26 yaşındaydı. 21 ağustosta yanında sâdece sekreteri olduğu halde, Direniş hareketi adına Varenne sokağı no. 57'de, Pierre Laval'ın ikametgâhı olan Matignon'a el koydu. De Gaulle'cülerin Charles de Gaulle'ü iktidara getirmeyi hedef tutan cüretli planlarının ilk önemli atılımı buydu.

Claire - Direniş hareketine ait paraları bisikletiyle taşıyordu. Gazete kâğıdına sarılı banknotlar, bagajına bağlıydı. Ayaklanmanın başlangıcında, bir gün aynı şekilde sekiz milyonu birden taşıdı.

Louis Armand - Direniş hareketi şeflerinden bir mühendisti. Ayaklanmanın başlangıcından birkaç gün önce yakalanıp Fresnes hapishanesine kapatılmıştı. Almanların kendisini kurşuna dizeceklerinden emin olan Louis Armand, Almanya'ya sevkedilmeyi arzuluyordu.

Marie-Hélène Lefaucheux - Paris Kurtuluş Komitesi üyesi. Kocası, Rol'dan önce FFI'lerin lideriydi. Gestapo tarafından tutuklanıp Fresnes'e kapatılmıştı. 15 ağustosta kocasının Buchenwald'a gönderilen son kafilede bulunduğunu gördü.

Raoul Nordling (yukarda) Paris'teki Isveç konsolosuydu. Toplama kamplarına gönderilecek olan binlerce tutukluyu son dakikada kurtarmayı, sebatkârlığı sayesinde başarmıştır. General Choltitz nezdindeki teşebbüsleri sayesinde Paris'in tahrip edilmemesinde de önemli rol oynamıştır. 22 ağustosta da, Eisenhower'e bir heyet göndererek, Müttefikler derhal şehre girmezlerse, Paris'in tahrip edilme tehlikesiyle karşılaşacağına Amerikalı başkumandanı inandırmıştı.

Emile Bender (yanda) Abwehr ajanıydı ve Nazi aleyhtarı bir şebekenin mensubuydu. Bender Paris'in kurtuluşu olayının hâlâ en esrarlı kişilerinden biridir. Alman olduğu için Choltitz'in yanına kolayca girebiliyordu. Siyasî tutukluların serbest bırakılmasında Nordling'e yardımcı olmuştur. Nordling'in Müttefik karargâhına gönderdiği heyet ancak onun soğukkanlılığı sayesinde Alman hatlarını aşıp görevini yerine getirebilmiştir.

O gece Alman generali Krueger'in tankları, sözde Choltitz'in yardımına yetişecekti. Fakat Krueger son bir defa daha Meurice oteline teleton ederek, artık çok geç olduğunu, tanklarını gönderemeyeceğini bildirecekti.

Dört yıl işgal askerlerinin çizmeleri altında inleyen kaldırımlarda birden mağlûpların acılı yüzü görülüveriyor. Bu assubay da Opéra alanında teslim oluyor. Gross Paris Kommandantur'undan bir asker. Hitler'in «Gamalı Haç'ın üzerinde bin yıl dalgalanacağını» söylediği Paris'te, böyle 20.000 asker esir düşecekti.

25 ağustos sabahı sisler arasında Leclerc yürüyüş kollarının geçişini seyrediyor. Aynı günden tam 4 yıl önce, 17 arkadaşı ile beraber bir yerli kayığı içinde Hür Fransa saflarına katılmak üzere Kamerun'da bir nehri aşmıştı. Elinden eksik etmediği bastonu ile general adamlarına iki gündür aynı emri tekrarlıyordu : «Daha çabuk!» Çünkü Leclerc iki Panzer tümeninin Paris'e yürüdüğünü biliyordu. O zafer sabahında, Kufra'da verdiği sözü, Paris'i kurtarmayı gerçekleştirecekti.

25 ağustos günü saat öğleden sonra dört. Rivoli sokağında upuzun bir kafile ilerliyor. Bunlar, Gross Paris kumandanlığının karargâh subaylarıdır. Meurice otelinden ayrılıyorlar. 2. Zırhlı Tümenine bağlı askerlerle FFI'ler onları ilk duraklarına, Polis Müdüriyetinin mahzenlerine götürüyorlar. Yürüyüş kolunda (soldan sağa doğru) Cologne Üniversitesinin eski profesörlerinden yüzbaşı Otto Kayser, karargâh muhabere servisi kumandanı asteğmen Ernst von Bressensdorf, general Choltitz'in yaveri teğmen von Arnim de bulunuyor. Öfkesini gemleyemeyen Paris halkının ağır hakaretlerine uğruyorlar. Parislilerin kinlerini kusması Alman subaylarını hiç şaşırtmıyor. Daha bir gün önce yüzbaşı Kayser, yolda devriye gezerken duvarların üzerinde şu korkunç sözlerin yazıldığını görmüştü: «Herkes Boche'unu seçsin!»

Yürüyüş kolunun Châtelet alanına yaklaştığı sırada, göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir zaman içinde, bir dram cereyan ediyor. Arnim, kalabalık arasından fırlayan eli tabancalı birinin, yüzbaşı von Arnim'in üzerine atıldığını görüyor. Sivil, namluyu Kayser'in şakağına dayayıp, basıyor tetiğe. Kayser yıldırımla çarpılmış gibi sendeliyor ve yıkılıyor (sağdaki fotoğraf). Arnim, bir FFI'-nin bacaklarından çektiği cesedin üzerine çarpıp sendelerken, Kızılhaçtan bir hemşire Almana yardıma koşuyor. Kol, yürüyüşüne devam ediyor. Arnim, «Sıra biraz sonra bana gelecek,» diye düşünüyor. Fakat Arnim, halkın intikam duygularından yakasını kurtarabilecektir.

Concorde alanında tarih boyunca böyle bir kalabalık toplanmamıştı. Chams-Elysées'yi yaya olarak aştıktan sonra, de Gaulle otomobile biniyor. Rivoli sokağından ve Belediye Meclisi alanından geçtikten sonra, Notre-Dame'a ulaşacak. Her geçtiği yerde, adını tempo tutarak bağıran halk, görülmemiş tezahüratta bulunuyor. İnsan seli kaldırımlardan aşağı taşıyor, ağaçlara tırmanıyor, elektrik direklerine asılıyor, pencerelerden sarkıyor. Binaların cepheleri salkım salkım insan dolu. Balkonlar neredeyse taşacak. Damlar da istilâ edilmiş halde. Tam ululara has bir gün!

dantur'da, Wiesbaden'li albay Hans Römer, şöyle bağırdı : «Sevgili Führer'imiz için son kurşunumuza kadar savaşmalıyız.»

Dayanak noktalarındaki savaşçıların, taarruzdan önceki son sabah kahvaltılarında, hiç ummadıkları bir içki vardı : yarım şişe konyak! Bir gün önce torpil dolu kamyonu F.F.I.'lerin pususuna düşen Unteroffizier Hans Fritz'e, Millet Meclisine gidip kamyonunu kurtarması emrediliyordu. Fakat Fritz henüz birkaç metre ilerlemişti ki, çevresinin gece F.F.I.'ler tarafından kurulan barikatlarla sarıldığını gördü. Hemen ardından Fransız mitralyözlerinin çapraz ateşi karşısında, Fritz selâmeti tersyüz etmekte buldu. Sığındığı sundurmanın altında yaşlı bir kadının kapısını araladığını gördü. Kadın assubaya kibarca, «tüfeğini gidip başka bir yerde ateşlemesini» rica etti.

Fritz derin bir iç çekti. Doğrusu hiç ateş etmeye niyetli değildi. Ne sığındığı bu sundurmadan, ne de bir başka yerden. Birden içini saran bir rahatlıkla, «Benim için harp burada biter,» dedi. Olduğu yerde kalıp beklemeyi kararlaştırdı. Ilk düşman askerini görür görmez silâhını atacak ve teslim olacaktı.

Fakat hiç olmazsa bir Alman, o gün Hans Fritz ve 20.000 arkadaşını bekleyen sondan paçasını kurtarmayı başarmıştı. Siemens'in Fransa müdürü Joachim von Knesebeck, ayaklanmanın yeni başladığı günlerde izinli olarak Berlin'e gitmişti. Kimse kendisine Paris'in düşmek üzere olduğundan bahsetmemişti. O da işgalin tam son günü, elini-kolunu sallayarak Paris'e dönmüştü. Oturduğu evin kapıcısı sarışın devi tekrar karşısında görüverince, «Siz çıldırdınız mı bay Knesebeck? diye bağırmıştı; ölmek mi istiyorsunuz yoksa?» Kapıcı bunu söyledikten sonra mahzene koşmuş, eski bir bisikleti getirip Almana vermiş ve şöyle eklemişti : «Haydi, çabuk kaçın buradan!»

Bir gün önce Paris duvarlarına Albay Rol'un adamlarının yazdığı «Herkes Boch'unu seçsin» diye tüyler ürpertici yazıyı okuyan Cologne'lu eski edebiyat öğretmeni yüzbaşı Otto Kayser, Meurice'in pencerelerinden birin-

den, genç kont von Arnim'le beraber, doğan güneşi seyrediyordu. Kayser'in canı çok sıkılıyordu. «Parisliler intikam almak fırsatını kaçırmayacaklar, diyordu. Merak ediyorum, bakalım birgün tekrar buraya dönmek fırsatını bulabilecek miyiz...» Yüzbaşı Kayser birkaç saat sonra bu sorusuna olumsuz bir cevap alacaktı.

General von Choltitz, yanında albay Jay'le, Rivoli sokağının karşı tarafında, Tuileries bahçelerinin üç yüzyıllık ağaçlarının altında, kamuflaj yapan askerlerini son bir kere daha denetliyordu. Choltitz, Parisli çocukların daha birkaç gün öncesine kadar kenarında yelkenlilerini yüzdürdükleri havuzu görünce, derin bir iç çekti. Bugün çocukların yerini, yarı bellerinden yukarısı çıplak askerler almıştı. Durgun suların üzerinde, bir çocuğun unuttuğu yelkenlinin hâlâ salındığı yerde, kimi yıkanıyor, kimi de traş oluyordu. Dietrich von Choltitz bahçenin kızarmaya başlayan yapraklarını, gökyüzünün duru mavisini, damları ısıtan güneşi seyrederek, Parislilerin kurtuluşlarını çok hoş ve güzel bir günde kutluyacaklarını acı acı düşündü. Birden dönüp, namlusunu Champs-Elysées'ye çevirmiş, bahçenin giriş yerinde bekleyen «Panthère»e yürüdü. «Dikkat edin, diye seslendi mürettebatına, bugün sahiden geliyorlar!»

Gross Paris muhabere santralinde Unteroffizier Otto Vogel derdine bir türlü çare bulamıyordu. Bad Wimpfen'deki ailesine son bir kere daha telefon etmeyi denemiş, fakat telefon bağlantısı Reims'ten öteye ulaşamamıştı. Unteroffizier'in masası üzerindeki «Hypnose»un telefonları durmadan çalışıyordu. «Buyrun, Gross Paris kumandanının karargâhı,» diyordu Vogel. Fakat çok defa kendisine Fransızca, ya da Ingilizce konuşan yabancılar cevap veriyordu. Şaka etmekten de geri kalmıyorlardı. O akşam için Meurice otelinde yer ayırtmak istediklerini söylüyorlardı. Sabah saat sekize doğru gizli teleks birden tıkırdamaya başladı. O.K.W., Gross Paris kumandanına, şifreye bile çevirmeye lüzûm görmedikleri bir sual geçiyordu. Otto Vogel gözlerini kısarak mesajı okudu : «Paris'teki hedef-

lerin imhası başladı mı?» diye soruyordu mesaj.

2

«FAKİR ÇOCUKLUĞUNUN EN BÜYÜK RÜYASI» Paris'i görmek olan Amerikalı çavuş Milt Shenton için Paris'e girmek, şimdi bir kâbus halini almıştı. Shenton'a, bölüğünün öncüsü görevi verilmişti. Bütün 4. Piyade Tümeninin Paris'e girişini de, bölüğü yönetecekti. Bu, Alman mitralyözlerinin karşısına ilk hedef olarak kendisi ve arkadaşları çıkacak demekti. Shenton unutamayacağı bir olay sırasında, bir kere daha bu şerefe ermek fırsatını elde etmişti. 6 haziranda tümeninin Utah kumsalına çıkan ilk askeri de o olmuştu. Bu hengâmeden yakasını sıyırmayı becermişti. Fakat talihin bir insanın ömründe iki defa böylesine yüzüne gülemiyeceğini düşünüyordu. Shenton o sabah cipine fişekliklerini ve el bombalarını tıka-basa doldururken, Paris'e de, Parislilere de bir hayli sövüp saydı.

2. Zırhlı Tümenin ve 4. Amerikan Piyade Tümeninin adamları da Fresnes'de, Croix de Berny'de, Sèvres köprüsünde, daha ilerilerde, Nozay ve Orphin kasabalarında, tıpkı Shenton gibi, kendilerini Paris'in göbeğine ulaştıracak son taarruza hazırlanıyorlardı.

Dört yoldan taarruza geçmeleri gerekiyordu. Başkentin batısında, daha akşam vakti Sèvres köprüsüne erişen albay Paul de Langlade'ın komutasındaki Fransızlar, Auteuil ve Boulogne ormanı yoluyla Etoile alanına varacaklardı. Paris'in güneybatısında, albay Pierre Billotte'un birlikleri iki taarruz koluna ayrılmıştı. Albay Louis Dio'nun komutasındaki birinci kol, Orléans kapısından girecek, Montparnasse garının arkasından, Invalides boyunca geçip, Millet Meclisine ve quai d'Orsay'e ulaşacaktı. Bizzat Billotte'un komuta ettiği ikinci kol, Gentilly kapısını aştıktan sonra Santé hapishanesini ve Luxembourg sarayını geçe-

cek, quartier Latin boyunca ilerleyip, Polis Müdüriyeti ve Notre-Dame'a kadar, Saint-Jacques sokağından inecekti.

38. «cavalry reconnaissance squadron» (*) un öncülük ettiği 4. Amerikan Piyade Tümenine bağlı 12. Alay, birgün önce yüzbaşı Dronne'un izlediği yoldan, yani Italya kapısı, Austerlitz garı ve Polis Müdüriyeti yönünden geçecekti. Bu birliklerin ardından, aynı tümenin 8. ve 22. alayları da şehri aştıktan sonra, kuzeydoğuya yönelip mevzilenecekler, muhtemel bir Alman karşı taarruzuna karşı cenahlarını korumuş olacaklardı.

Abwehr ajanı Bobby Bender'in Lorrain Cruse'e aktardığı ve Alman dayanak noktaları ile, bunlara raslamamak için izlenecek yolları gösteren değerli bilgiler, Leclerc'e ulaşmamıştı. Oysa Cruse şafak vakti bisikletine atlamış, bu bilgileri bizzat kurmay heyetine ulaştırmak için yola çıkmıştı. Sèvre köprüsü yakınında albay Langlade'a raslamıştı, ama bu sırada albayın Leclerc'le telsiz bağlantısı kesilmiş bulunuyordu. Üstelik üç Fransız taarruz kolu çoktan hedeflerine doğru harekete geçmişlerdi. Şafaktan beri Fransız ve Amerikan tankları ile bindirilmiş piyadeleri, başkentin batı ve güneyindeki banliyö semtlerini olanca hızları ile aşıp geçiyorlardı. Kolların uzunluğu kilometreleri buluyordu. Yuvalarına dönen 2. Zırhlı Tümen askerleriyle, meraktan çatlayan Amerikalılar için de o sabah, 38. «cavalry reconnaissance squadron» komutanı New Jersey'li yüzbaşı Billy Buenzle'in verdiği basit komut, günlük emri çok iyi özetliyordu : «Put the show on the road, and get the hell into Paris.» (Sirk yola düzülsün ve Paris'e kadar gazlayın).

(*) Süvari keşif birliği.

3

ÇAVUŞ MILT SHENTON'un cipinin önündeki yol, ıssız ve tuzaklarla dolu görünüyordu. Dar kaldırımlar boyunca uzanan bütün pencereler dikkatle kapatılmıştı. Amerikalının gördüğü tek canlı, bir duvarın önünde sessizce süzülen kara kedi oldu. Işittikleri tek ses de, yanılmıyorsa kendi kalbinin atışlarıydı. Mavi-beyazlı bir tabelâyla karşılaştı. Bir gece önce yüzbaşı Dronne'un gördüğü tabelâydı bu. «Paris-Italya Kapısı» yazıyordu üstünde. Shenton birden tepesinde bir pancurun gıcırtısını duydu. Anîden döndü, tüfeğinin emniyetini açtı. Bu sefer bir başka pancur gıcırdadı, sonra bir üçüncüsü. Pencerelerden birinde bir kadının, «Amerikalılar!» diye bağırdığını işitti. Shenton don-paça bir adamın, sonra da gecelikli iki kadının kapılarda göründüğünü izledi. Cipine doğru koşuyorlardı. Amerikalı durdu. Birden bir çift kolun sıkı sıkı boynuna sarıldığını hissetti. Adamın biri Maryland'lı küçük çavuşun iki yanağını şapır-şupur öpüyordu.

Shenton bu sefer bütün kapılardan avaz avaz haykıran Parislilerin dışarı uğradıklarını gördü. Cip, kurtarıcılarına dokunabilmek için üşüşen kalabalığın arasında bir anda kayboluverdi. Nefes almakta güçlük geçen Shenton, iki dakika önce Paris yolunda kendisini alabildiğine yalnız hissettiğini düşündü. Şimdi ise heyecandan hüngür hüngür ağlıyor ve bu insan seli arasında yoluna nasıl devam edeceğini düşünüyordu.

Her tarafta aynı sahne tekrarlanıyordu.

2. Zırhlı Tümenin izlediği yola, kolektif bir çılgınlık hakimdi. Parisliler, Sherman'ların üzerindeki Lorrain haçlarını ve taretlerindeki «Austerlitz», «Verdun», «Saint-Cyr» adlarını görünce, sınırsız bir neşeye kapılıyorlardı. Her tankın, her zırhlı aracın üzerine, salkım salkım genç kızlar ve çocuklar asılmıştı. Ciplerin şoförleri kendilerini öpmek, dokunmak, konuşmak isteyenlerin altında eziliyorlardı. Yaklaşmaya fırsat bulamayanlar, kaldırımlardan çi-

çekler, havuç, turp demetleri, askerlere sunmak için ellerine ne geçerse onu atıyorlardı. Araçlar tekrar yola koyulunca, kalabalık peşlerinden koşuyor, bisikletlerle izlemeye çalışıyor, böylece geride çılgın bir zafer korteji meydana getiriyordu.

«El Alameyn» adlı tankın üzerine öyle yoğun bir kalabalık üşüşmüş, tarete tırmanan kadınların sayısı o kadar artmıştı ki, teğmen Jacques Touny aralarından sıyrılabilmek için mitralyözünü boşaltmak zorunda kaldı. İki uykusuz gecenin bitkinliğinden gözleri ağrıyan yüzbaşı Georges Buis, tankının «bir avuç çivi arasından geçen mıknatısa» benzediğini sanıyordu. Jean René Champion saat tam 8.30'da «Ölü Adam» adlı tankını Châtelet alanında durdurdu ve emir beklemeye başladı. Champion hayatının «en unutulmaz beş saatini» bu alanda yaşayacaktı. Halk tankının etrafında şarkılar söylüyor, dans ediyor, haykırıyor, Amerikan doğumlu Fransızı şarap ve şampanyaya doyuruyordu.

Çok geçmeden kolun zırhlı araçları yüzlerce Parislinin taarruzu yüzünden insan salkımları arasında gözden kayboluvermişti. Hayatında Paris'i ilk defa gören 19 yaşındaki Korsikalı Léandre Médori, halkın çılgınlığı karşısında iyice şaşırmış, «Aman Alahım! Paris ne kadar da büyükmüş!» diye söyleniyordu.

Radyo muhabiri Larry Leseur, Langlade'ın yürüyüş kolundaki tanklardan biriyle şehre girdi. Fransız tanklarının Paris'e doğru dayanılmaz akını karşısında gözleri yaşla doldu. 1940'tan beri kendisini rahat bırakmayan bir sahne, tekrar gözlerinin önüne geliyordu. Paris'i terkederken, aynı yolda bir çocuk arabasını sürükleyerek kaçan bir kadın görmüştü. Zavallı kadıncağız mitralyöz ateşiyle yolu tarayan Stukalara karşı korunmak için, bebeğinin başlığına bir ıhlamur dalı yerleştirmişti.

4. Tümene mensup Amerikan askerlerini izledikleri yolda bundan hiç aşağı kalmayan sıcak bir karşılama bekliyordu. OSS'ten yüzbaşı Ben Welles, «bizi doğruca Paris'in göbeğine doğru iten müthiş bir heyecan akıntısına

kapıldıkları» izlenimini edinmişti. «Rüyada yürür gibiydik,» diye o saatleri hatırlamaktadır. Welles üstü çiçeklerle dolan komuta aracının üzerinden sarkıp, Amerikalıya yanağını uzatmak için ayak parmaklarının ucuna kalkan zarif, ak saçlı bir ihtiyarı öptü. «Hele şükür gelebildiniz, dedi kadın; artık Paris, yine eski Paris olabilir.» Üç hafta sonra Welles aynı kadına bir kabul töreninde raslayacak ve resmen tanıştırılacaktı. Kadın, Süveyş kanalını açan Ferdinand de Lesseps'in torunuydu. New York'lu çavuş Donald Flannagan için Fransızların kendilerini karşılayışları o derece olağanüstü bir şeydi ki, «her Amerikalı kendisini rahatça Bourget'te inen Lindbergh sanabilirdi».

Amerikan Ordusu Tarih Servisi'nden binbaşı Marshall, Invalides yakınlarında Seine nehrine ulaştığı zaman, garip bir hesap yaptı. Cipinde tam 67 şişe şampanya vardı. Kurtarıcıların hâfızalarına yazılan ve asla unutamayacakları sahnelerin sayısı o kadar çoktu ki. Karargâh bölüğü erlerinden Stanley Kuroski, «uzun bıyıklı, göğsü nişanlarla kaplı bir ihtiyarcığın, taş gibi durup, sessiz sessiz ağladığını» aklından asla çıkaramayacaktı. SHAEF Basın Servisi'nden albay Barney Oldfield, kurtarıcıların şehre girişlerini elinde tuttuğu ayrıadan, serili yattığı sedyede seyreden felçli ihtiyar kadını ölünceye kadar hatırlayacaktı. Kadın hareketsiz vücudunun üzerindeki masmavi gökyüzüne seslenir gibi, durmadan tekrarlıyordu : «Paris kurtuldu, Paris kurtuldu!»

Hatıraların bazıları da pek garipti. 2. Zırhlı Tümenden muhabere eri Oren T. Eason, bir elektrik direğine sarılan sarışın bir dilberin avaz avaz, «Hey, çocuklar, ben Brooklyn'liyim!» diye bağırdığını görmüştü. Bir garajın kapısının üzerine asılan tabelâ da, er John Eckert'in dikkatini çekti. Eckert iri iri harflerle yazılmış şu kelimeleri okudu : «Norristown, Pennsylvania. Good Gulf Gasoline». Norristown, Eckert'in doğduğu şehirdi.

Fakat kurtarıcıları neşe dolu sokaklarda rasladıkları sahneler içinde en çok şaşırtan şey, yine de binlerce Parislinin gösterdiği sınırsız minnet duygusu oldu. Missippi'-

li binbaşı Frank Burk, cipini saran insan seli altında, «dünyanın şimdiye kadar gördüğü en büyük mutluluğa» tanık olduğunu düşündü. Burk'ün hatırladığına göre, «25 kilometre boyunca binlerce insan elimizi sıkmak, bizi kucaklamak, yiyecek ve şarap ikram etmek için adeta birbirini çiğniyordu». Parisli bir genç kız da, şifre servisinden er Brice Rhyne'ın boynuna dolanıp, «Dört yıldır sizi bekliyoruz,» diye hıçkıra hıçkıra ağlamıştı. Virginia'lı asker hayretle, «Ama Birleşik Amerika savaşa ancak üç yıl önce girdi,» deyince, «Ee, ne fark eder diye cevap vermişti genç kız; biz daha ilk günden itibaren sizin yardımımıza koşacağınızı biliyorduk.»

Güney Carolina'lı 24 yaşındaki yüzbaşı Jim Mullens, bölüğünün askerlerini saran kalabalığı görünce, «Tarihin en neşeli ve en büyük kermesine tanık olduğunu» düşünmüştü.

Parisliler yollar boyunca minnet duygusuyla kendilerinden geçmiş, Amerikan askerlerine ellerine ne geçerse armağan ediyorlardı. Teğmen Lee Lloyd aracının önüne sıçrayan bir kadının, «Hatıra, hatıra!» diye bağırdığını gördü. Sonra kadın birden döndü. kalabalık içinde, yanında duran adamın ağzındaki pipoyu çekip aldı ve Amerikalıya fırlattı. Alabama'lı subay pipoyu sahibine iade etmeye fırsat bulamadan, araç yoluna devam etti.

Ufacık bir kız çocuğu, içi üzüm salkımları ile dolu bir tabakla teğmen John Welch Morgan'a doğru koştu. Bir Almanın mutfağında bıraktığı meyveleri ona ikram etti. Morgan ilk üzüm tanesini ağzına atıyordu ki, karşıda duran alımlı ve genç bir kadının, «Çok tuhaf... Dört yıldan beri ilk defa üzüm görüyorum!» dediğini işitti. Bu itiraf karşısında ne yapacağını şaşıran Amerikalı, üzümü kadınla paylaşmayı teklif etti. Fakat kadın reddetti bunu. «Hayır, teşekkür ederim delikanlı, dedi; bugün herşey sizindir!»

New Jersey'li eski boks şampiyonlarından er Mickey Esposito, Paris'i hiç duraklamadan geçti, gitti. Kamyonunun aştığı yollarda «yüzlerce el teşekkür etmek için bize

uzanıyordu» diyecekti sonradan. Esposito bir aralık avucuna birşey sıkıştırıldığını farketti. Bir bilye büyüklüğünde, mini mini, fildişinden bir fildi bu. Amerikalı bu armağanı kimin verebileceğini düşündü. Esposito kamyonunu kuşatan yüzler arasında birden başına siyah bir şal örtmüş, zayıf ve çökük yüzlü, sabit bakışlarla kendisini süzen bir ihtiyarcığı farketti. Ve yüzünü bir daha asla göremiyeceği bir askere bu uğuru armağan edenin o olduğunu anladı. Kadıncağız utanarak, elini kaldırdı ve elveda der gibi parmaklarını salladı. Filin kendisine uğur getireceğine inanan Esposito, hemen gömleğinin cebine yerleştirdi. (*)

Çılgına dönen insanların doldurduğu sokaklarda Parisliler de unutulmayacak anlar yaşadılar. Sinema dekoratörü Paul Bertrand, 2. Zırhlı Tümenin cipleri karşısında az daha küçük dilini yutacaktı. Amerikalılar böyle bir araba yaptıklarına göre, «savaşı mutlaka kazanırlar» diye düşündü. Bazı Parisliler de nihayet birkaç kelime Ingilizceyi serbestçe konuşabilmek için ilk Amerikalıların yanına koştular. Robert Miller adında Amerikan asıllı bir avukat, Muette sokağından ilk geçen zırhlı aracın yanına koştu. Askerlere Ingilizce hoşgeldiniz dedi. Cevap alamayınca, dileğini Fransızca tekrarladı. Yine çıt yok. Iyice şaşkına dönen Miller, bir an askerlerin sağır olup olmadıklarını bile düşündü. Ancak neden sonra bunların Ispanyol gönüllüleri olduğunu öğrendi.

Colette Massingny o günün kurtuluş günü olacağından emin, şafakla beraber nişanlısı Gilles de Saint-Just'ün Saint-Germain-des-Prés'de saklandığı hizmetçi odasını terketmişti. Passy'deki evine dönüp, o gün için diktiği mavi

(*) Esposito harpten kazasız-belâsız dönmesine yardım edeceğine inandığı fili aylarca cebinde taşıdı. 19 kasım 1944'te, sabah saat 9'da, Almanya'da, Hurtgen ormanını bir tankın ardında aşarken, Amerikalı müthiş bir topçu ateşiyle karşılaştı. Kendine cesaret vermek için gömleğinin cebini yokladı. Fil yerinde değildi. Diğer ceplerine baktı, boşuna. «Şimdi hapı yuttum işte!» diye düşündü. Bir saat sonra bir ağacın altında ateşin kesilmesini beklerken, bir Alman obüsü iki bacağını birden kopardı. Yine de hayatı kurtuldu. Bugün New Jersey'de ve hâlâ hayattadır.

ipekli entarisini sırtına geçirdi. Sonra kurtarıcıları aramaya çıktı. Bütün pancurların henüz kapalı olduğu Pompe sokağında, içinde üç miğferli askerin oturduğu küçük ve garip bir araba buldu. Hayatında ilk defa gördüğü cipin yanına sokulup, askerlere seslendi. Fakat avukat Miller'-inkiler gibi, bunlar da hiçbir şey anlamadan genç kıza bakıyorlardı. «Amerikalı mısınız?» diye Ingilizce sordu genç kız bu sefer. «Evet güzelim!» diye cevap verdi şöför. Colette bu cevap üzerine bir tek şey yaptı. Adamın boynuna sarılıverdi. Sahneyi pancurlarının aralığından seyreden civardaki evlerin sakinleri, hemen kapılarından dışarı uğradılar. Cip bir anda insan çığı altında kayboldu. Colette birden tepesindeki tahta pancurların çatırdadığını işitti. Başını kaldırınca, elinde yaldızlı bir trompetle genç bir adam gördü. Trompeti ağzına götüren yabancı, Colette Massigny'nin o güne kadar dinlediği en güzel «Marseillaise»i çalmaya başladı.

Fakat kurtarıcıların izledikleri zafer yolunda faciâlar da eksik değildi. Amerikalı general Siebert, Leclerc'in tümenine mensup bir öncü tankın, uzaktan idare edilen bir mayına çarpıp, hayatlarının en heyecanlı anını yaşayan beş Fransızla beraber havaya uçtuğunu cipinden gördü. Öfke ve kinden kudurmuşa dönen F.F.I.'ler derhal bir grup Almanı ele geçirip döve döve, birer et yığını halinde «tankların paletleri altına attılar». Askerî doktor Yves Ciampi zırhlı aracıyla Orléans kapısından geçerken üniforması parça parça, sırtında çuval, yaşlı bir Wehrmacht askerinin, bisikletiyle tankların önünde sıkışıp kaldığını gördü. Bisikletini durdurmayı başaramayan Alman, öne doğru devrilip düştü. Yves Ciampi arkasına dönünce, şosenin üzerinde kırmızı bir lekeden başka bir şey göremedi. «Biraz önce bir insan olan cisimden, arda kala kala bu leke kalmıştı.»

Müttefik birlikleri ilerleyişlerinin ilk saatlerinde hiçbir direnişle karşılaşmadılar. F.F.I.'ler tarafından kuşatılan dayanak noktalarında Almanlar sükûnet içinde düşmanın taarruza başlamasını ve gelip kendilerini yerlerinden çıkart-

masını bekliyorlardı. Arada sırada tektük gruplar ateş açıyor, sivilleri kuş sürüsü gibi dağıtıveriyorlardı. Paris'in kurtarıcıları birkaç dakika için sokaklarda yalnız kalıyordu.

İlk birlikler şehrin göbeğine sabahın sekizine doğru vardılar. Yüzbaşı Georges Buis yorgunluktan tankının taretinde uyuklamaya başlamıştı. Motorun birden durmasiyle anîden gözlerini açtı ve başını kaldırdı. O anda gördüğü şey, bir daha silinmemecesine hafızasına kazılacaktı. Tepesinde, güneş ışınları içinde, Notre-Dame'ın kuleleri duruyordu. 38. «Cavalry reconnaissance squadron»un komutanı yüzbaşı Billy Buenzle de, Paris'in göbeğine varmıştı. Fransızlar da, Amerikalılar da, bir saattir quartier Latin'in ve sol kıyının daracık sokaklarında Cité adasına ilk olarak girmek için yarışmışlardı. Bu yarışı, yüzbaşı Buis ve tankları kazanmıştı. Yüzbaşı Buenzle'in zırhlı araçlarından birkaç saniye önce varmışlardı. Amerikalı telsizinin mikrofonunda, neşe içinde, birlik kumandanı albay Cyrus A. Dolph'a «Paris'in göbeğine vardığını» bildiriyordu. «Nereden biliyorsun göbeği olduğunu be?» diye kuşkuyla seslendi kumandanı. «Hay Allah! diye öfkeyle bağırdı Buenzle; tam Notre-Dame'ın kapısının karşısındayım.»

Kurtarıcılar şehrin merkezine doğru ilerleyen kollar boyunca, eski rüyalarının hedefini nihayet gözleriyle görebilmişlerdi. Parisli kızlar güneşten yanmış tenleri, zarif ve ince vücutları ile, Afrika çöllerinde, ya da Normandiya bağlarında hayal ettiklerinden de güzeldiler. Er Marcel Ruffin zırhlı aracının arkasından sarkmış, en az bir düzine kıza kendisini öptürüyordu. Biraz sonra suratı «kırmızı bir mantar»dan farksız hale gelecekti. Onbaşı Lucien Davanture «yavaş yavaş Parisli kızların taarruzuna uğramanın» nefis izlenimini tadıyordu. Davanture kızların hepsini tatmin etmenin imkânsızlığı karşısında «Viking» adlı tankının taretinde ziyaret kabul etmek için bir öncelik sistemi uyguladı : «Önce en güzelleri gelsin!» 12. Amerikan alayından usta er Charley Haley ise kendi kendine sordu : «Bir gün içinde en çok kaç kız öpülebilir?» Ak-

şam Amerikalı er «bine yakın» kız öptüğü tahmininde bulunacaktı.

Leclerc tümeninin pek çok mensubu için, kalabalığın çılgın karşılayışından çok, aileleri ve dostlarına kavuşmaları, en heyecanlandıkları an oldu. Bourdonnais caddesinde onbaşı Georges Bouchet bir kadının civardaki bir mitralyözün tarrakasına aldırmadan zırhlı aracına sıçradığını, «Oğlum, oğlum!» diye hıçkırarak piyadelerden birine sarıldığını gördü. Çavuş Georges Thiolat, Châtelet alanında iki tanıdık simaya rasladı. Bunlar tankına doğru pedal çeviren annesiyle babasıydı. Annesiyle babasına Versailles'da raslayan yüzbaşı André Gribius ise cipine fazladan bir erzak sandığı attığı için, Tanrı'ya şükrediyordu. Ikisini de zor tanımıştı : annesi 20, babası da 15 kilo kaybetmişti.

Orléans kapısı yakınında endişe içinde bir kadın, bir dizi Sherman'ın yanında pedal çeviriyordu. Her tankın yanında durup, aynı soruyu tekrarlıyordu : «Siyah bereliler alayı nerededir acaba?» Bu, oğlunu arayan bayan Boverat idi.

O günkü «kavuşmalar» arasında herhalde hiçbiri, onbaşı Lucien Davanture'ün kardeşiyle buluşması kadar dokunaklı olmamıştır. Davanture, kardeşinin zorla Almanya'ya gönderilmekten kurtulmak amaciyle Paris'te saklandığını biliyordu. Yollarda, kalabalık arasında, hep onun yüzünü aramıştı. Şimdi tam Paris'in göbeğinde, Neuf köprüsünün yanında, 75'lik topunun namlusu Samaritaine mağazalarına çevrildiği sırada, Sherman'ına doğru yavaş yavaş ilerleyen bir adam gördü. Adam tankın paletleri hizasına varınca, Lucien kalbinin duracak gibi olduğunu sandı. Kendisine çok bol gelen polis üniformasının içinde, inanılmayacak derecede zayıflamış, kolunda F.F.I. pazubendi taşıyan adam, üç yıldır göremediği kardeşiydi. Savaşan Fransa'nın iki cephesini temsil eden iki kardeş, «elektrik akımına tutulmuş gibi» kucaklaştılar ve uzun bir süre ayrılamadılar birbirlerinden. Fakat bu ilk buluşmaları ancak birkaç dakika sürecekti. «Viking»e, Dietrich von

Choltitz'in dört «Panther»i pusuya soktuğu Tuileries'ye doğru ilerlemesi emri verilmişti bile. F.F.I. de kardeşiyle beraber olmak için taretten içeri süzülmeyi denedi, ama içerdekilerin işini aksatabileceğini görünce, caydı. Lucien Davanture, alnını periskopunun vizörüne dayamış, sevinç gözyaşları ile başbaşa kaldı. Ancak polis memuru tankın civarında, piyadeler ve F.F.I.'lerle beraberdi. Iki kardeş Tuileries'ye karşı beraber taarruza geçeceklerdi.

Bütün karşılaşmalar ne yazık ki aynı mutlu sonuçla bitmiyordu. Lorraine'ın Rombas kasabasından Fransız askeri Robert Perbal, Pompe sokağında rasladığı bir hemşerisinden, babasının iki yıl önce Buchenwald kampına sevkedildiğini öğrendi. Belediye Sarayı yakınlarında teğmen Henri Karcher genç bir adamın zırhlı aracına yaklaştığını gördü. «Özür dilerim, dedi yabancı, acaba kardeşim Lucien Loiseau'yu tanıyor musunuz? Üç yıl önce de Gaulle'ün yanında savaşmaya gittiğinden beri kendisinden hiçbir haber alamadık da...» Karcher sessizce genç adamı süzdü. Sonra, «Lucien'i tanıyordum, dedi; en iyi arkadaşımdı.» Karcher açık renk gözlerini sivile dikerek ekledi: «Bir Hakeim'de öldü...» Subay bu cevabından sonra delikanlının yüzünün sapsarı kesildiğini, hiçbir şey söylemeden dönüp uzaklaştığını gördü.

Leclerc tümenine mensup askerlerin pek çoğu için de, birgün önce hayretle kullanabildiklerini gördükleri telefon, aileleri ile ilk temaslarını kurmalarına yaradı. Er Jean Feracci, Montmartre'da mezeci olan ablasının adını ve telefon numarasını küçük kâğıt parçalarının üzerine yazıyor, zırhlı aracı ne zaman duracak olsa, kâğıtları kalabalığa dağıtıyordu. Biraz sonra mezeci dükkânında durmadan telefon çalmaya başlayacak ve kadıncağıza kardeşinin Paris'e döndüğü bildirilecekti. Saint-Cloud civarında onbaşı Max Giraud, esnaftan birinin telefonunu kullanabileceklerini söylediğini işitti. Giraud cipinden atlayıp, pastacı olan babasının numarasını çevirdi. «Ne? diye bağırdı adamcağız hayretle; sen Almanya'da esir değil miydin?» Çavuş Pierre Laigle, Châtelet'de «Villers-Cotterêts» adlı

tankından aşağı atladı, bir bistroya dalıp, dört yıldır haber alamadığı nişanlısının telefonunu çevirdi. Laigle kızın sesini telefonda duyunca, heyecanından bir tek söz bulamadı edecek. Nihayet şu basmakalıp, fakat harika sözü edebildi: «Seni seviyorum!»

Birkaç ender Amerikalı için de, o zafer günü «kavuşma» günü oldu. OSS'ten teğmen Dan Hunter, işbirlikçileri sorguya çekmek için Petit Palais'de bir soruşturma merkezi kurmakla görevlendirildiğinden, Paris'in merkezine ilk ulaşan Amerikalılardan olmuştu. Hunter tam karşıda, Jean Houcke'nin bütün ümitlerini bağladığı Grand Palais'nin fecî halini görünce, yüzünü buruşturdu. Sonra Petit Palais'ye girdi. Fakat içerdeki bekçi Amerikalıyı nazikâne bir şekilde sepetledi. Sayısız değerli eser barındırılan bir müzenin askerlere verilemiyeceğini söyledi. Hunter sert bir sesle birliğinin üç saate kadar buraya yerleşeceğini bildirdi. Bekçi bunun üzerine Amerikalıya hâlen Petit Palais'de teşhir edilen seçme sanat eserleri koleksiyonunun, Fransa'nın büyük dostu, Edward Tuck adında bir Amerikalı tarafından verildiğini izah etti. Subay bu adı işitince, bastı kahkahayı. «Fevkalâde, dedi, zaten kendisi kuzenim olur.»

Deniz piyade binbaşısı Franklin Holcombe da, Paris'ten geçerken Université sokağı, 72 no. ya kadar bir uzanıverdi. Teyzesi Sylvia Sheridan burada oturuyordu. Bu garip hanımefendi yıllardan beri Paris'teki beyaz Rus kolonisinin koruyuculuğunu üzerine almıştı. Subay içeri girmek için en kısa yolu seçti, zemin katındaki pencereye sıçrayıp içeri daldı. Yaşlı hanımefendi koltuklarından birine yerleşmiş, dimdik oturuyor ve ciddiyetle kitabını okuyordu. Deniz piyadelerinin yeşil üniformasını Wehrmacht'ın feldgrau üniformasiyle karıştırmış olacak ki, birden salona koşup avaz avaz bağırmaya başladı. Neden sonra yeğenini tanıyınca, bir öğretmen edasiyle haylaz akrabasına şöyle dedi: «Franklin, bir hanımefendinin dairesine pencereden girileceğini de size Denizcilik Okulunda mı öğrettiler?»

Intelligence Service'in Fransa'daki şefi albay «Jade Amicol» da, Nordling heyetiyle beraber ayrıldığı Paris'e, ilk kurtarıcı birliklerle beraber dönüyordu. Yanında OSS'-ten yarbay Ken Downes ile öğrenimini Paris'te yapmış sakallı deniz piyadesi teğmen John Mowinckle olduğu halde, paraşütçü Alain Perpezat'nın değerli haberini vermek için kapısını çaldığı küçük manastırın önüne vardı. Manastırın başrahibesi Jean, gözetleme deliğini açtı. Ziyaretçisini tanıyınca, neşeyle feryadı basıp, kapıları ardına kadar açtı. Fakat manastırın avlusuna giren cipin ön çamurluğu üzerinde yazılı adı görünce, yüzü hayretten dondu, kaldı. Paris'te eskiden gazeteci olarak bulunan Downes, cipine «Pet de Nonne» (*) adını takmıştı. Baş rahibe şaşkınlığını atlattıktan sonra, ziyaretçilerini küçük konuşma salonuna aldı ve ellerine birer kâğıt tutuşturdu. Kâğıtlarda Almanların Paris'in kuzey ve doğusundaki ricat yolları gösteriliyordu.

Başkentin batısında, binbaşı François Morel-Deville'-In yürüyüş kolu, Saint-Cloud'daki torpil deposu «Pilz»e yaklaşıyordu. O da tümenin diğer kolları gibi, alkışlar ve gösterilerle karşılanıyordu. Denise Marie adında Parisli bir genç kız, önünden her geçen askeri öpüyordu. Birden zırhlı araçlardan birinde, yorgunluktan uyuya kalmış kırmızı kepli bir deniz piyadesi gördü. Araca atlayıp, yavaşça sarstı askeri. Adam gözlerini açtı. Denise Marie gülümsedi, sonra eğilip onu da alnından öptü. Birkaç saniye süreyle hareketsiz durup, şefkatle kendisini süzen askerin iri, mavi gözlerini seyretti. Denise bunun üzerine çantasından bir parça kâğıt çıkardı, üzerine adını ve adresini yazıp, yorgun savaşçıya uzattı ve şöyle dedi : «Fırsat bulursanız beni görmeye gelin.» Deniz piyadesi Laurent Thomas iki gün sonra gelecekti. Bir yıl sonra da, temelli gelip yerleşecekti. Çünkü Denise Marie, aslında kocası olacak insanı uyandırmıştı o gün.

Ne yazık ki bütün kurtarıcılar Paris'te öpücükler, ya da gülümsemelerle karşılanmadı. Corbeil'de, Seine nehrin-

(*) «Rahibe yeli» anlamına gelen bir çeşit puf böreği.

den 50 metre ötede, sığındıkları bir evden dışarısını gözleyen iki Amerikalı, nehirden yükselen sisi bakışlariyle delmeye çalışıyorlardı. Bunlar, kumandanının Paris'e girmek için askerlerine kravat takmak mecburiyeti koyduğu teğmen Jack Knowles ile yardımcısı çavuş «Speedy» Stone'du. Son dakikada iki Amerikalıya, Seine civarındaki araziyi keşif görevi verilmişti. Knowles ile çavuş Almanların izine raslamayınca, dikkatle nehre doğru indiler. Fakat birden kısa bir tarraka işitildi. Knowles bir ağacın ardına, yüzüstü yattı. Ardından imdat isteyen sesi ancak o zaman işitti. «Speedy» Stone'du bu : kurşunlarla delik-deşik olan çavuş, can çekişiyordu. Yakasından aşağı kirli bir kumaş parçası sarkıyordu : Paris'e girerken takmak için en sonunda bulduğu kravatı.

Aynı anda şehrin öbür ucunda, bir zırhlı araç kolunu hızla sollayan bir cip, olanca hızıyla ve Dailly sokağını izleyerek, Saint-Cloud tepesinden aşağı iniyordu. 12. Afrika Avcı Alayından onbaşı Max Giraud cipi görünce, «İşte Paris'e biran önce varmak için can atan biri!» diye düşündü. 155. Sahra Topçu Alayından gözlemci çavuş Amerikalı Larry Kelly'nin gerçekten acelesi vardı. Çıkartma gecesi Paris'e ilk girecek Amerikan askeri olacağına bahse girmişti. Kelly cipiyle Saint-Cloud köprüsünü aştı ve nehrin karşı kıyısında, şehre doğru ileri atıldı.

Daha o sabah eczacı Marcelle Thomas'nın elinde tüfekle geçerken gördüğü itfaiyeci Jean David, üzerinde mitralyöz bulunan garip bir aracın geçtiğini farkedince, kendi kendine, «İşte bir Alman!» diye düşündü. Tüfeğini omuzlayıp, şarjörünü cipe boşalttı. Çavuş Kelly altı kurşunu yiyince, direksiyonun üzerine devrildi, cipi de kontroldan çıkıp, köprünün korkuluklarına çarptı, durdu. En büyük rüyasını gerçekleştirmesine 50 metre kala, bir yanlışlığın yıldırımı ile çarpılan çavuş Kelly, Paris'i asla göremeyecekti. (*)

(*) Çavuş Kelly önce ilk tedavisinin yapıldığı Bayan Thomas'nın eczanesine taşındı. Amerikalının davranışı, eczacı kadına çok dokunmuştu. Kelly çektiği acıya rağmen kendisini vuran itfaiyeciye dokun-

Saint-Cloud köprüsünden birkaç yüz metre uzakta, Boulogne-Billancourt'daki küçük bir apartman dairesinde, genç bir kadın, hazırladığı kahvaltı sofrasının başında ağlıyordu. Pierre Lorrain, yani kocası, dönmemişti. Adamcağız dört yıldan beri beslediği rüyasını gerçekleştirirken, yani fabrikasının damına Fransız bayrağını çekerken, içi Alman askerleriyle dolu bir kamyon geçmişti sokaktan. O sıcak ağustos gününün mavi semasında, bir an için havayı bir dizi kurşunun ıslıkları dolduruvermişti. Lorrain yediği yedi kurşunla bayrak direğinin dibine, üç renkli kocaman bayrağın katları üzerine devrilip kalmıştı.

Sağda-solda, kalabalıkların neşe çığlıklarına, silâh tarrakaları da karışmaya başlamıştı. Bütün şehirde işitilmeye başlayan bu ilk silâh sesleri, birden 20.000 Alman askerinin hâlâ Paris'te bulunduğunu, fetihlerini pahallıya satmak için çarpışmaya hazırlandıklarını herkese acı bir şekilde hatırlatmıştı.

501. Tank Alayından teğmen Pierre de la Fouchardière bir insan selini aştıktan sonra, tamamen ıssız olan Observatoire alanına, zırhlı araçlariyle birlikte varıyordu. Silâh seslerini işitir işitmez Sherman'ından aşağı atladı. Gördüğü tek canlının yanına varıp, bir kapı aralığına saklanmaya

mamalarını söyledi. Sonra sigara paketinde kalan sigaraları dağıtmaya başladı. Daha sonra Clamart'daki Percy hastanesine kaldırıldı. Üç gün sonra David büyük bir ümitsizlik içinde çavuşu hastanede ziyarete geldi ve bir şişe şarabı da armağan olarak getirdi. Vücudu felç olan Kelly, Amerika'ya nakledildiyse de, Marcelle Thomas ile ilişkisini kesmedi. Ona yirmiden fazla mektup yazdı. Sonuncusunda şöyle diyordu : «Ayağa kalkıp kalkamıyacağımı hâlâ bilmiyorum. Yaralarım hâlâ büyük ıstırap veriyor, fakat hiç önemsemiyorum : büyük bir ulusun kurtuluşuna yardım ettik ve sizi daima hatırlayacağım.» Bu fâcia karşısında çok etkilenen bayan Thomas, Amerikalı çavuş ve Paris uğruna ölen diğer bütün Amerikan askerleri için nefis bir şükran albümü yayınlamıştır. «Sizi Hatırlıyoruz» adındaki albümünde Parisli sanatçıların özel olarak hazırladıkları şiirler, desenler, ve yazılar yer almaktadır. Fakat Kelly bu albümü göremeden, 1 ekim 1946'da Pennsylvania'daki bir askerî hastanede öldü. Kelly'nin ölümünden beri, eczacı bayan hatırasına sadık kalmakta devam etmektedir. Her yıl 25 ağustosta Paris'e ilk olarak girmek isteyen talihsiz Amerikalının vurulduğu yerde bir anma töreni düzenlenmektedir.

çalışan bu ihtiyara sordu :

«Bayım, Almanlar neredeler, söyler misiniz?»

4

ALMANLAR SOKAĞIN KÖŞESINDEYDILER. Sekiz cepheli kubbesinin altında, dev Luxembourg sarayının, Fransa tarihinin ünlü kadınlarının heykelleriyle süslenmiş bahçelerinde, başları miğferli 700 asker, «son kurşunları kalıncaya kadar» çarpışmaya hazır, bekliyorlardı. Hayal gücü pek zengin kumandanları albay Kayser (tanklarını yangın şişelerinden korumak için taretlerine insan bağlamayı akıl eden oydu) daha o sabah herkese yarım litre konyakla birer paket sigara dağıttırmıştı. Bir gün önce kaçmayı reddeden 1. Imdat Bölüğü dişçisi Eugen Hommens, en sevdiği sigaralardan, R 6'dan bir paket almıştı. 190. Güvenlik Alayı'na bağlı 8. Bölükten 27 yaşındaki Feldwebel Martin Herrholz bahçenin uç tarafında, Saint-Michel bulvarına bakan blochaus'unda, önünde duran silâhını güvenle okşadı. Bu Almanların bazukası olan bir «Panzerfaust»tu. Herrholz, Don nehri üzerindeki Rostov şehri yakınlarında aynı silâhla dört T 34 Sovyet tankını üstüste yaptığı atışlarla berhava ettiği için, birinci derece Demir Haç nişaniyle mükâfatlandırılmıştı. Bugün de silâhını ilk defa olarak Amerikan tanklarına karşı kullanacaktı.

Feldmarschall Sperrle'in dört yıl süren işgal sırasında dikkatle baktırdığı sardunya ve begonya tarhlarının içine kazılmış siperlerinde diz çökmüş duran Obergefreiter Hans Georg Ludwigs ve 6. Fallschirm Panzer Jager (*) tümenine bağlı paraşütçüler, mitralyözlerinin girişi kontrol ettiği bahçe kapısını kontrol ediyorlardı. Tepelerinde, sarayın kulelerinden birinde, 484. Feldgendarmerie bölüğünden bir gözetçi, saraya çıkan yolları dürbünle kolluyordu. Yaklaşan ilk düşman askerini görür görmez, mare-

(*) Paraşütçü avcı eri

şal Sprrle'in eski sığınağı olan 30 metre yer altındaki barınakta binanın savunmasını yöneten albay von Berg'i haberdar edecekti. Alman albayının vurucu gücü, sarayın civarını koruyan 5. Güvenlik Alayının tanklarıydı. Topunun namlusu Vaugirard sokağına yöneltilmiş olan tanklardan birinde, geçen cumartesi günü Polis Müdüriyetine yöneltilen ilk taarruza komuta eden Unteroffizier Willy Linke bulunuyordu. Linke periskopunun vizöründen sol tarafında Odéon tiyatrosunun sütunları ile, sokağın sonunda Sorbonne'un asık suratlı cephesini görebiliyordu. Sokak ıssız, binaların pancurları sıkı sıkı kapalıydı. Buralardan henüz hiçbir kurtarıcı geçmemişti. Alman tankçısı, obüs dolu taretinin içinde doğduğu yer olan Baltık kıyılarını düşündü ve kendi kendine, «fırtınadan önceki sessizlik,» dedi.

Albay von Berg'in adamlarının savunmaya hazırlandıkları geniş yapı, hemen hemen bütün bir semte yayılıyordu. Çekirdeğini, Luxembourg sarayının kendisi meydana getiriyor, batıya doğru bir başka bina, Senato başkanlarının eski ikametgâhı olan küçük Luxembourg ile devam ediyordu. Bahçelerin öbür ucunda, güneye doğru, upuzun bir bina olan Montaigne lisesiyle, yanındaki Maden Okulunun yüksek cephesi bulunuyordu.

Saint-Michel bulvarının karşı tarafında, bu okulu saran iki blockhaus'dan epeyce 60 metre uzakta, bir avuç sivil bütün gece tankçı Willy Linke'nin patlamasını beklediği fırtınayı hazırlamışlardı. L'abbé-de-L'Epée sokağı, 12 no. da, yüzlerce eski liselinin bakalorya sınavlarını verdiği salonlardan birinde, saçları darmadağınık bir delikanlı, von Berg'in adamlarına karşı girişilecek son taarruzun emrini hazırlıyordu. Genç adam albay üniforması taşıyordu ve komünistti. Adı da Pierre Fabien'di. Yirmi beş yaşında iken, Ispanya'da ve Çekoslovakya'da faşistlere karşı gönüllü olarak çarpıştığı sırada, tam üç defa yaralanmıştı. Iki defa Gestapo'nun elinden kaçmış, sonuncusunda idam edilmesine birkaç dakika kala paçasını kurtarabilmişti. Iki yıl önce Barbès metro istasyonunda Paris'te öldürülen ilk Alman subayına ateş eden de o olmuştu.

Fabien ve F.F.I.'leri beş günden beri Luxembourg'taki Almanları hiç rahat bırakmamışlar, kalelerine kapanıp kalmalarını sağlamışlardı. Genç albay artık bir haftadan beri vermek için yandığı emri verebilirdi: «Bugün Luxembourg'u işgal ediyoruz!» diye seslendi. Ardından yardımcısını çağırıp, komutu ona aktardı: «Rousseau, hareket saati 8.30!»

Gömleğinin bağrı, zayıf göğsünü meydana çıkaracak kadar açık, kolunda üç renkli pazubent, elinde eski bir mavzerle, bir delikanlı ıssız Odéon sokağına süzüldü. Fabien'in adamlarından biriydi bu. Adı Jacques Guierre'di. Daha o sabah yirmi yaşına basmıştı. Görevi, taarruz arifesinde sarayın civarını gözetlemekti. Odéon meydanında, içeri girdiği Arbeuf kahve salonundan, Alman zırhlı araçlarının gürültüsünü işitti ve tiyatronun sütunlarının ardında, Luxembourg civarını savunan askerlerin miğferlerini gördü. Bayan Arbeuf'e, «Gidip daha yakından keşfetmeliyim bunları,» diye fısıldadı. Bistronun sahibesi, «Bari yemek yedin mi küçük?» diye sordu. Guierre başiyle hayır dedi. «Öyleyse şunu ye. Aç ayı oynamazmış!» Genç F.F.I. koca sandviçi ısırdı, üzerine bir küçük bardak da Sancerre devirdi. Modası geçmiş mavzerini tekrar eline alırken, Teşekkürler, yaşasın Fransa!» diye de bağırdı. Madam Arbeuf üç-dört saniye sonra bir patlama işitti. Bembeyaz bir gölgenin, alanı geçerken önce sallandığını, sonra tıpkı bir kukla gibi, bir kan gölü ortasına yıkılıverdiğini gördü. Jacques Guierre doğum günü can vermişti.

Üstüste patlamalar semti bir anda sarstı. Albay Kayser'in mitralyözlü iki zırhlı aracı, saray dışında bir avuç F.F.I.'nin saklandığı, Vaugirard ve Monsieur-le-Prince sokaklarının köşesindeki küçük otele baskın yapmış, burasını topa tutmuştu. İnsanlar pencerelerden siyah haçlı araçların üzerine el bombaları yağdırıyor, fakat bunlar zırhlar üzerinde etkili olamıyordu. Derken odalardan birinde bir obüs infilâk etti ve bina yanmaya başladı. Kısa sürede koyu siyah bir duman etrafı sardı. Patlamaların gürültüsü ve kurşunların ıslığı arasında insanlar birbirlerine

sesleniyor, cisaret veriyor, bağırıyorlardı. Sırtlarında yazlık giysilei ile iki genç kız koridorları tırmandılar ve yaralıları yemek salonuna çektiler. Zemin katının kapısı ardında pusuya yatmış, don-paça bir adam, Almanların binaya dalacakları anı bekliyordu. Elinde, çeliği gölgede bile soluk soluk parlayan kocaman bir ekmek bıçağı tutuyordu. Mahallenin kasabıydı bu. Önünden geçecek ilk Almanı şişlemeyi kafasına koymuştu. Otelde kuşatılanlar birden Alman zırhlı araçlarının tersyüz ettiklerini ve apar-topar saraya doğru kaçtıklarını gördüler. Saint-Michel bulvarından gelen tankların paletlerinden çıkan gürültüyü o zaman işittiler. Bu gelenler, teğmen Pierre de la Fouchardière'in Sherman'larıydı. Subay en sonunda Almanların yerini bulmuştu. Şimdi de üzerine yöneldiği Maden okulunun cephesini taretinden gözetliyordu.

Bazukacı Feldwebel Martin Herrholz da nişan dürbününden yaklaşan tankı gözetliyor. Almanın tam ateş etmeye karar verdiği anda, Fouchardière de blockhaus'u görüyor ve şoförü Lucien Kerbrat'a sesleniyor: «Sağa, çabuk sağa kır!» Panzerfaust'un mermisi tankın tam arkasından geçip, alevler saçarak karşıdaki binanın cephesine çarpıyor. Alman basıyor küfürü. Ilk Amerikan tankını elinden kaçırıyor.

La Fouchardière bu sefer tankından aşağı atlayıp, Fabien'in üç adamına kendisiyle beraber gelmelerini söylüyor. Subayın niyeti Almanların Madencilik Okulundaki durumlarını tam olarak keşfetmek. Dördü birden binanın tam karşısındaki bir apartmana girip, dördüncü kata çıkıyorlar. Rastladıkları ilk kapının zilini çalıyorlar. Siyahlar giyinmiş yaşlı bir kadın açıyor. «Leclerc tümeninden teğmen Pierre de la Fouchardière,» diyor genç subay. Sonra eğilip kibarca kadının elini öpüyor ve arkadaşlarını da peşine takıp, kadını olduğu yerde hayretler içinde bırakarak salona geçiyor. Beklenmedik ziyaretçiler odanın penceresinden Maden Okulunun en az 30 metre içerisini gözetliyebiliyorlar. Aralıkların geçitlerine yerleştirilen kum çuvallarının ardında, Fouchardière Alman askerlerinin miğferle-

rini bile görebiliyor. Çok garip bir his bu : kırk aylık savaşçı olduğu halde, şimdiye kadar düşmanı bu kadar yakından hiç görmemiş olmak! Fouchardière tıpkı kovboy filmlerinin kahramanları gibi, tabancasını çekiyor, pencerelerden birine yaklaşıp kolunu uzatıyor ve üç dört- el ateş ettikten sonra geri çekiliyor. Almanlar derhal karşılık veriyorlar. Çok geçmeden duvarları eski kitaplarla kaplı zarif salon, barut ve duman kokulariyle doluyor. Odanın bir köşesinde bütün ciddiyetiyle oturan yaşlı hanımefendi, biraz da neşe karışık bir hayretle, salonunun bir savaş alanı haline gelişini seyrediyor. Fouchardière son şarjörünü de boşalttıktan sonra, hâlâ dumanı tüten tabancasını yuvarlak bir masanın cilâlı tahtası üzerine bırakıyor ve gidip kırmızı kadife döşeli berjer koltuğa uzanıyor.

Bu sırada dışarda bir sürü Sherman, Luxembourg'u kuşatıyor. Tankçı Willy Linke, grup kumandanı Oberleutnant Klaus Kuhn'un sert sesini, kulaklarında işitiyor : «Dört düşman tankı Gay-Lussac sokağına girdi!» Alman, «Hay Allahım, Gay-Lussac sokağı hangisi acaba?» diye kendi kendine söyleniyor. Periskopunu bütün yönlere çevirip dolaştırıyor ve en sonunda sağ tarafında, elli metre kadar ilerisinde, yavaş yavaş ilerleyen bir ağır tank görüyor. Tam bu sırada 12. zırhlı birlikten teğmen Philippe Duplay, «Mousquet» adlı tankının üstünden Alman tankını görüyor ve Almanın ateş etmesine fırsat bırakmadan, şoförüne tornistan etmesini emrediyor. Fransızın ilk aklına gelen şey, tanklarını doğruca bahçeden geçirip, Luxembourg'a salmak oluyor. Fakat derhal bunun büyük bir hata olacağını anlıyor. Bahçe mutlaka mayınlanmıştır. Birkaç piyade ve bir avuç F.F.I. ile beraber bu sefer yaya olarak bahçeyi keşfetmeye karar veriyor. Küçük topluluk koşar adım Saint-Michel bulvarını aşıyor. Bir obüsün isabetiyle giriş kapısındaki demir parmaklıklardan biri, mucizevî bir şekilde yerinden çıkmış. İlk asker bahçeye girer girmez, Alman paraşütçülerinin mitralyözleri ateş açıyorlar. Göğsünden vurulan zırhlı piyade Marcel Portier tozlar içine yuvarlanıyor. Yarı baygın, elleri karnının üzerinde kasılmış, «Anne...

anne...» diye inlemeye başlıyor. Arkadaşları kendisini demir kapıya kadar sürüklenerek geri çekiyorlar. Aralıktan geçirmek için F.F.I.'lerden biri gidip Alman siperlerinden bir kazma alıyor. Bununla obüsün açtığı gediği genişletmeye çalışıyor.

Aynı dakikalarda Leclerc'in koruma birliği kumandanı yüzbaşı Alain de Boissieu'nün cipi, 300 metre ilerde, Observatoire alanında görünüyor. Almanları Luxembourg'dan kovmaya kararlı olan Boissieu, tanklarına doğru Senato'ya ateş açmalarını emrediyor. Gösterişli binanın cephesine yağmaya başlayan ateşi görünce, genç subaylardan biri Senato'ya ateş etmenin garip bir şey olduğunu düşünüyor. «Biraz hükûmete ateş eder gibi oluyor insan» diye geçiriyor aklından. 105'lik bir obüs, tam albay Kayser'in sarayın tepesindeki gözetleme kulesine isabet ediyor. Boissieu, kuledeki Feldgendarme'ın vücudunun bir yığın demir ve betonla birlikte havaya uçtuğunu görüyor.

Fakat genç yüzbaşı herşeyden önce Alman tanklarını yoketmek istiyor. Senato'daki beklenmedik direniş, general Leclerc'in karargâhını önceden kararlaştırdığı şekilde Crillon otelinde değil de, Montparnasse garında kurmasına sebep olmuştu. Boissieu korktuğu gibi Luxembourg'daki Panzer'ler Montparnasse garını uçurmak için bir çıkışa kalkışacak olsalar, kendilerini hiçbir şeyin durduramayacağını çok iyi biliyor. Alain de Boissieu bunun üzerine adamlarına sesleniyor : «Allah aşkına, önce tankların hesabını görün!»

Sarayda kuşatılmış olanlar ise ne bir bitkinlik belirtisi gösteriyor, ne de mücadeleyi bırakmaya niyetli görünüyorlar. Bir zamanlar Napoléon'la Joséphine'in şölenler düzenledikleri ve şimdi ilkyardım istasyonu haline getirilen zemin katındaki yemek salonunda, yirmi sekiz yaşındaki operatör Stabsarzt (*) Heinrich Draber, dişçi Eugen Hommens'in de yardımı ile yaralıların kanlı etlerini biçiyor, yaraların üzerine sülfamid tozu ekiyor, elinden gel-

(*) Askeri doktor

diği kadar pansuman yapıyor. Tarih demek olan parkeleri kaplayan üç yüzyıllık halının üzerine şimdiden on yaralı serilmiş, yatıyor. Insanın içini ezen eter ve kan kokusuna dayanabilmek için, Eugen Hommens konyak istihkakını yudum yudum içiyor.

Almanların elinde esir bulunan Pierre Pardou ile zindancısı şişko aşçı Franz, birinci kattaki mutfağın penceresinden genç SS'lerin savaş mevzilerine doğru koştuklarını görüyorlar. Boyunlarından aşağı fişeklikler sarkıyor. Aşçı Franz artık tutumunu değiştirdi. Tutsağından nasıl olsa kurşuna dizileceksin diyerek mutfağı temizlemesini istemiyor. Şimdi hiç bıkmadan aynı sözleri tekrarlıyor : «Alles Kaput... alles Kaput.» (*)

Maden Okulunun yanındaki blockhaus'lardan birinde, Feldwebel Martin Herrholz, «Panzerfaust»unu yeniden bir başka Sherman'ın üzerine çeviriyor ve ateş ediyor. Son bir ateş güllesi bulvarı aşıyor. Herrholz bu sefer hedefini şaşmıyor. Mermisi, 501. Alay'dan bir tankı alevler içinde bırakıyor. Aynı anda Alman üzerine yağmur gibi yağan taş ve demir yığınının altında, blockhaus'u içinde devriliyor. Çünkü salladığı mermi, onbaşı Claude Hadey'in, Soufflot sokağının köşesinden gönderdiği obüsle çapraz geçiyor. Obüs blockhaus'u yerle bir ediyor, iki mitralyözcüyü cansız yere sererken, assubayı da taş-toprak yığını altında bırakıyor. Ama, adam mucizevî bir şekilde sağ kalıyor.

Teğmen Philippe Duplay, piyade Portier'nin de cesedini taşıyarak Luxembourg bahçelerinden tankına dönünce, kulaklıklarında yüzbaşı Boissieu'nün öfkeli sesini işitiyor : «Panzerler yahu, Panzer'ler! Hay Allahım, şu Panzer'leri haklasanıza be!» Duplay bu sırada tankının yanında duran beyaz yıldızlı bir zırhlı araçtan inen devi görüyor. Bir Amerikalı bu. Duplay bütün Ingilizce bilgisini bir araya toplayıp, Amerikalıya sesleniyor : «Excuse me sir, diyor, do you have by any chance a bazooka?» (Özür dilerim bayım, acaba bir bazukanız var mı?)

Birkaç dakika sonra, tıpkı kulüplerine giden iki centilmen gibi, Fransızla Amerikalı, sırtlarında bir bazuka, Sa-

(*) Herşey hapı yuttu...

int-Michel bulvarını arşınlıyorlar. Kırbaç gibi etraflarında vızıldayan kurşunlara aldırmadan, kararlı adımlarla Willy Linke'nin «Panther»inin hesabını görmeye gidiyorlar.

5

TEĞMEN DUPLAY ile hiç tanımadığı Amerikalı hedeflerine doğru ilerlerken, 2. Zırhlı Tümenin diğer askerleri başkentin diğer dayanak noktaları çevresindeki çemberlerini giderek daraltıyorlardı : Millet Meclisinde, quai d'Orsay'de, Askerî Okul'un geniş binalarında, Majestic oteli ve Zafer Anıtı etrafında, Cumhuriyet alanında, Crillon otelinde, Kriegsmarine ve Rivoli sokağı boyunda, gene Choltitzin karargâhının bulunduğu yerde.

Bu dayanak noktalarına karşı genel bir taarruza başlamadan önce, en sonunda bir gün önce Bobby Bender tarafından Lorrain Cruse'e aktarılan bilgileri elde edebilen albay Billotte, Alman generaline önce bir ültimatom göndermeyi kararlaştırdı. Bender, sâdece 2. Zırhlı Tümenin şehre girişinin bile, Choltitz'in teslim olmasına yeteceğine Cruse'ü inandırmıştı. Billotte bunun üzerine Choltitz'e hitaben «tamamen yokolmak istemiyorsa, her türlü direnişe derhal son vermesini» isteyen bir mesaj hazırladı. Süre olarak da yarım saat zaman verdi. Billotte mesajı İsveç konsolosluğundaki Bender'e subaylarından biri, binbaşı Horie aracılığı ile gönderdi. Abwehr ajanı mesajdan haberdar olunca, birden yüzünde bir kuşku belirdi. Ültimatomun havası ve içindekiler, Paris kumandanının kabul edemiyeceği kadar ağırdı. Reddedilmesinden korkuyordu. Bender, Nordling'in ısrarı üzerine mesajı Meurice oteline gecikmeden götürmeyi kabul etti.

Zarif sivil elbiseleri içinde çeşitli Feldgendarme barajlarını aştıktan ve Meurice semtini o gün tam sıkıyönetim havasına çeviren nöbetçi barikatlarını da geçtikten sonra,

Bender, kont von Arnim'i buldu ve belgeyi ona teslim etti. Arnim de alıp albay von Unger'e verdi. Unger belgeyi okuduktan sonra, bunu generale vermemeyi kararlaştırdı. Soğuk ve katı kurmay başkanı için böyle bir ültimatom asla kabul edilemezdi. Gross Paris kumandanının odasına girdikten sonra, Unger sâdece şunu söylemekle yetindi : «Fransızlar size bir ültimatom gönderiyorlar!» Kelimeden alınan Choltitz, sertçe cevap verdi : «Ültimatom kabul edemem.» Bunun üzerine belge Bender'e iade edildi. O da alıp Isveç konsolosluğuna geri getirdi. Birkaç dakika sonra Abwehr ajanı, uğradığı başarısızlığı Leclerc tümeninin temsilcisine bildiriyordu. Fakat Bender edindiği izlenime göre Gross Paris kumandanının sembolik bir direnişle yetinebileceğini, «şerefini kurtarmak için» sembolik bir savaş verebileceğini de belirtti. Belki bundan sonra garnizonu ile beraber teslim olabilirdi. Bu sözlerinden sonra Alman düşünceye dalar gibi oldu. Mavi gözlerini Fransız subayına dikerek şöyle dedi : «Taarruzunuzu önce Meurice'e yöneltmeniz gerekir. Belki bu sâyede Wehrmacht'ın işgali altında bulunan diğer yerleri tahripten kurtarabilirsiniz.»

Adolf Hitler O.K.W.'nin doğu Prusya'daki bunkerinin soğuk ve gerçeküstü dünyasında, «bin yıl süreceğini» umduğu imparatorluktan arda kalan son oyuncağını kaybetmeye bir türlü razı olamıyordu. Bir gün önce, 2. Zırhlı Tümenin yıldırım ilerleyişinden kuşkulanan Feldmareşal Model, Paris'te durumun «kritikleşmeye» başladığını O.K.W.'ye bildirmişti. (*) Batı cephesi kumandanının Paris önünde yarattığı çıkmaz, başarısızlığa uğramış yirmi dört saat gecikmişti. Model, 26. ve 27. Panzer tümenleri gelinceye kadar Choltitz'i destekleyecek olan 47. Piyade Tümeninin de 25 ağustos günü öğlenden önce Paris varoşlarına varamayacağını O.K.W.'ye bildirmişti. Model kurmay subaylarına Paris bölgesini didik didik ettirmiş, Choltitz'in Panzer'ler ve 47. Tümen yetişinceye kadar dayanabilme-

(*) B Ordular Grupu-Ia-0360/44-23.00-24-8-44.

sine yardımcı olabilecek bir şeyler bulmaya çalışmıştı. Bu sâyede Parise bir zırhlı tabur, bir piyade alayı, bir de Normandiya'da yokedilen bir tümenden arda kalan birkaç tank sevketmesi mümkün olmuştu. Bu ümitsiz çırpınışlar, tıpkı Fransızların 1940'taki durumuna benziyordu. Sonuç da aynı olacaktı. Model'in takviyeleri çok zayıftı ve asla zamanında yetişemiyecekti.

Rastenburg'daki büyük genel karargâhta ilk stratejik toplantı başladığı zaman, saat 13'ü birkaç dakika geçiyordu. Hitler'in önünde B Ordular Grupu'nun 25 ağustos günü öğlene kadar olan harekâtı ile ilgili rapor duruyordu. Rapor Margivalden, toplantının başlamasından sâdece birkaç dakika önce alınmıştı. Müttefik kuvvetlerin Paris'in göbeğine vardıklarını bildiriyor ve «topçuları ve piyadeleriyle dayanak noktalarımıza saldırıyorlar» diyordu. (*) Hitler bu gerçeği kabule hazırlıklı değildir. Giderek sık patlak veren öfke bunalımlarından birine daha kapılıp, düşmanın bu kadar kolayca bir şehre giremiyeceğini haykırmaktadır. Birden Jodl'a dönerek, Fransa başkentinin son askere kadar savunulması için sekiz günden beri emirler verdiğini gürleyerek hatırlattı. Şimdi de geçmişte kalan zaferlerinin son sembolü Paris'in elinden alınacağını işitiyordu. Buna boyun eğmeyi reddediyordu. Hitler, bu başkenti asla bırakmayacaktı. Yüz milyonlarca insanın beyaz perdede seyrettiği şehrin işgalini kendisi nasıl da sevinçten tepinerek karşılamıştı. Daha üç yıl önce, Laponya'nın buzlu tundralarından, Ehramların kızgın kumlarına, Raz burnunun delik-deşik kayalıklarından, Moskova varoşlarına kadar uzanan bir imparatorluğun efendisiydi. Bugün ise top sesleri neredeyse Rastenburg'un koca meşe ağaçlarının altında işitilecekti. Berlin, Hamburg, Cologne, Ruhr'daki kentler gibi pekçok Alman şehri, insanın yüreklerini parça parça edecek bir görüntüye bürünmüş, harabe halini almıştı. Hitler'in ektiği rüzgârın ürettiği fırtınayı biçmek, şimdi Almanya'nın omuzlarına yükleniyordu.

(*) B Ordular Grupu-Ia-0580/44-12.45-25-8-44.

«Paris kilit noktasının düşmesi, bütün Seine cephesinin parçalanmasına sebep olacaktır, diye tekrarlıyor Hitler. Füze rampalarının geri çekilmesini zorunlu hale getirecek, bu da İngiltere'ye karşı uzaktan yönelttiğimiz savaşı son derecede aksatacaktır.» Führer uzun süren bir sessizlikten sonra, Paris'in düşmesi kaçınılmaz ise, düşmanın şehirde «bir harabe yığınından başka bir şey bulmaması» gerektiğini açıklıyor. Warlimont, bu sözleri söyledikten sonra Hitler'in yeniden bir öfke bunalımına yakalandığını hatırlamaktadır. Führer, şehrin yokedilmesi için ulur gibi haykırarak emirler verdiğini unutmuyor. Şehrin tahribi için özel birlikleri bizzat gönderdiğini söylüyor. «Bu emirler yerine getirildi mi?» diye soruyor genel kurmay başkanına. Derken iyice çatlaklaşan sesiyle gürlüyor: «Jodl, **Paris yanıyor mu?**» Birden derin bir sessizlik çöküyor bunker'in içine. Warlimont çevresindeki meslekdaşlarının dehşet içinde kalan yüzlerini seyrediyor.

«Jodl, diye yumruğunu indiren Hitler tekrar ediyor, bilmek istiyorum: Paris yanıyor mu? Paris alevler içinde mi şu anda? Evet veya hayır de!»

Hitler, kurmay başkanının suskunluğu karşısında bir subayın derhal O.B. West'i telefonla aramasını, şehirde girişilen tahrip faaliyeti hakkında gecikmeden bir rapor istenmesini emrediyor. Hitler ardından Jodl'a başlıca görevinin, son asker kalıncaya kadar Paris'i savunmak ve önerilen tahrip işlemlerini yerine getirmek olduğunu yeniden Model'e tekrarlamasını emrediyor. «Eğer düşmanın Paris'in bazı semtlerine sızdığı doğru ise, derhal bugün ve bütün imkânlar seferber edilerek şehirden dışarı atılmalıdır!» diye ekliyor Hitler. Führer doğu cephesinde durumu incelemeye başlamadan önce, son bir karar daha aldığını bildiriyor. Füze rampalarının daha doğuya çekilmesinden önce, bunları göz kamaştırıcı bir şekilde kullanacağını açıklıyor. Jodl'a dönen Hitler, Paris üzerine yoğun bir V-1 ve V-2 akını için hazırlıklara başlanılmasını emrediyor. Luftwaffe'nin de elindeki bütün uçakları, füzelerin tahribatını tamamlamak üzere seferber etmesini bildiriyor. III.

Reich'ın efendisi, Paris'in Müttefiklerin eline geçerken bir «harabe yığını» haline geleceğinden emin olmak istiyor.

Reich'in çılgın diktatörünün gadrinden kurtulan Paris, o anda görülmemiş olağanüstü sahnelere tanık oluyordu. Uzun geçmişinde eşine raslanmayan bir olay koca şehirde herşeyi altüst ediyor, en iyisiyle en kötüsü, güldüreni, ağlatanı, o muhteşem günde bir araya geliyor, birbirleriyle karışıyor, bir oluyordu. Sokağın köşesinde halk, kurtarıcılarını neşeyle bağrına basıyordu. Bir sokak ilerde ise aynı kurtarıcılar infilâklerin dumanı ve vızıldayan mermilerin altında güç ilerliyorlardı. Luxembourg sarayının yanı başında çoktan bir cesedin üstü çiçeklerle örtülmüştü. Bazukasiyle teğmen Philippe Duplay'e eşlik eden yabancı Amerikalının cesediydi bu. Willy Linke'nin «Panther»inden 50 metre ötede, beynine yediği bir kurşunla devrilmişti Amerikalı.

Alexandre Parodi'nin arkadaşlarından, evinde Direniş hareketinin birçok gizli toplantısının yapıldığı Madam Solange Pécaud da balkonundan Leclerc'in askerlerinin Askerî Okul'daki Alman kalesine doğru ilerleyişini yüreğini daraltan bir hayranlıkla seyrediyordu. Belki de balkonundan yanyana ve hızla yol alan iki zırhlı aracı da görebiliyordu. Araçların sekiz tekerleği asfaltın üzerinde kayarcasına ilerliyordu. Taretlerin üzerinde kırmızı kepli askerler, dört bir taraftan yağdırılan kurşunlara aldırmadan, neşeyle haykırıyorlardı. Romalıların savaş arabalarına benzeyen zırhlı raçlar, Sipahi alayına aitti. Eiffel kulesine doğru gidiyorlardı. Bir saat önce, Paris'e girerken, birinci aracın şoförü çavuş Pierre Lefèvre, öbür aracın şoförü usta er Etienne Krafft'la, Eiffel'in altından ilk önce kimin geçeceği üzerine bahse girmişti. Hem de «Maxim's de bir ziyafetine». Birkaç saniye için savaşı akıllarından çıkartan iki asker, araçlarını kuleye doğru delice sürüyorlardı. Krafft saatte en az 60 kilometre hızla kulenin iki ayağı arasına yaklaşırken, birden aklına birşey takıldı : «Aman Allahım! Ya geçidi mayınlamışlarsa?» Fakat durmak için artık vakit

çok geçti. Eiffel'in altından geçmişti bile. Bir zafer çığlığı attı. Maxims'de yemeği haketmişti.

Hemen hemen aynı dakikalarda, Solange Pécaud'nun güneşli balkonunda birden tok bir gürültü işitildi. Genç kadın serseri bir kurşunla vurulup, ümitle beklediği o güzelim kurtuluş günü, cansız serildi yere.

Usta er Etienne Krafft'ın tepesinde, gökyüzüne doğru yükselen madenî gövdenin içinde, nefes nefese çırpınan bir başkası daha, bir yarışa girmişti. Koltuğunun altında telâşla sarılmış koca bir paket taşıyordu. Fransız bayrağıydı bu paketin içindeki. İtfaiye zabiti Raymond Sarniguet yukarılarda, demir putrellerin içinde, yakalamaya çalıştığı ve hızla tırmanan adamın siluetini görebiliyordu. Sarniguet bu adamın da koltuğunun altında üç renkli bir bayrak taşıdığını ve bunu Eiffel kulesine dikmek niyetinde olduğunu biliyordu. Sarniguet 13 haziran 1940'ta, sabah saat 7.30'da 1750 basamak merdiveni yine böyle tırmanmış, çocuklar gibi ağlayarak, dört yıl süreyle gamalı haçlı bayrağın dalgalanacağı yerden, Fransız bayrağını kendi elleriyle indirmişti. Sarniguet yüreği küt küt atarak, bacaklarının ağrısını duya duya, ümitsizce bir çabayla önünden ilerleyen gölgeyi izliyordu. Varış ipini gören bir atlet gibi, doruğa 200 metre kala birden hızlandı, müthiş bir finişe kalkıp, rakibini geçti. Son basamağa adımını atar atmaz, itfaiye zabiti son bir sıçrayışla bayrak direğine yapıştı. Kazanmıştı. Bayrak paketini açmaya başladı. Ne zavallı bir bayraktı bu aslında: bir araya getirilip dikilmiş üç ayrı yatak çarşafından meydana geliyordu. Kırmızısı pembe, beyazı gri, mavisi de mordu. Ama Fransa bayrağıydı. Parisli itfaiye zabiti Sarniguet esas duruşa geçip, yanaklarından aşağı süzülen gözyaşlarına aldırmadan kutsal kumaş parçasını direğe çekmeye başladı. O 25 ağustos günü, vakit tam öğlendi. Mavi yaz semasında esen rüzgâr, başkentin üzerinde üç renkli bayrağı dalgalandırdı. Sanki bütün dünya bayrağın dalgalandığını görüyordu artık.

6

«ACHTUNG!»

Yemek salonunun şamdanları altında işitilen komut üzerine, adamlar ayağa kalktılar. Sırtında on dokuz gün önce Adolf Hitler'in karşısında giydiği sırma apoletli aynı üniforma, göğsünde Demir Haç nişanı, gözünde monoklu, dalgın ve ciddî havasiyle, general von Choltitz içeri girdi. Belli belirsiz bir baş işaretiyle subaylarını selâmladıktan sonra, yemek salonunun pencereleri kenarındaki masasına yürüdü.

Yüz hatlarındaki yorgun ifadeye rağmen, dinç ve hareketli görünüyordu. Alman generali olarak meslek hayatının son sahnesini oynamadan önce üniformasını sırtına geçirmeden bir banyo yapmış, traş da olmuştu.

Albay Hans Jay, general masasına varınca her zamanki yerine oturmamasını, sırtını pencereye dönmemesini rica etti. Jay pencereden girebilecek bir serseri kurşundan korkuyor. «Haklısın Jay, diye cevap veriyor Choltitz; fakat bugün, her günden daha fazla eski yerimde oturmakta ısrar ediyorum.» Kısa boylu general böyle dedikten sonra iskemlesini çekti ve oturdu. Yemek salonundaki sarkaçlı saat bir kere vurdu. Saat tam 13.

Saatin vurduğu yemek salonundan ençok 1000 metre uzakta, Châtelet alanında toplanan 29 yaşındaki yüzbaşı Jacques Branet ve 200 asker için de, saat 13'te «beklenen an» geldi demekti. Leclerc tümeninin en başarılı kurt savaşçılarından Branet, Alman generalini teslim almakla görevlendirilmişti. Generalin karargâhına saldırmak için Branet adamlarını üç ayrı kola ayırmıştı. Birinci kol Mégisserie rıhtımından geçecek, Louvre'un zarif kubbelerinin altını izleyip, Tuileries bahçelerine girecekti. İkincisi Saint-Honoré sokağının zarif vitrinleri boyunca dalıp, Vendôme alanına inecek, Meurice oteline arka taraftan saldıracaktı. Bizzat kendisinin komuta edeceği üçüncü kol, Rivoli sokağından yukarı, asırlık kemerlerin altından çıkacaktı.

Branet, Gross Paris kumandanının karargâhına büyük kapıdan girmeyi tasarlıyordu.

Taarruz bir pazar gezintisi havası içinde başladı. Bir gün önce Orsay'deki kalabalık arasında oğlunun yüzünü araştıran teğmen Henri Karcher, Çad alayına mensup piyadelerini ve albay Rol'un bir grup F.F.I.'sini, polislerin zor zaptettiği halkın yaşa-varol sesleri arasında yürüttü.

Napoléon'un bir zaferi şerefine yapılan geniş caddenin görüntüsü, genç teğmenin ruhunu sarıvermişti. Palais-Royal ve Tuileries'ye kadar, bütün kapılar ve pencereler mavi-beyaz-kırmızı bayraklarla bezenmişti. Buradan öteye, Concorde alanına kadar başka bayraklar dalgalanıyordu. Nazi Almanyası'nın kırmızı-siyah bayrakları.

501. Alayın Sherman'ları ağır ağır Karcher'in piyadelerini izliyorlar. Her duruşta, kadınlar araçlara hücum edip üstüne tırmanıyor, askerleri öpücük ve çiçek yağmuruna tutuyorlar. Bir zamanlar randevu evleriyle ün salan Lavandières Sainte-Opportune sokağının köşesinde «Laffaux» adlı tankın nişancısı usta er Jacques Estienne birden ortaya çıkıveren bir sarışın dilberin kollarına atıldığını görüyor. Estienne bu sevgi dolu atılışla, kendisini taretinin dibinde, obüslerden birinin üzerinde buluyor. Kız da hemen yanına uzanıyor. Aynı anda asker kulaklarında bir sesin bağırdığını işitiyor: «İleri!» Estienne yerinden doğrulunca, ön tarafta bir başka sarışın dilber daha görüyor. Şöför Jack Nudd omuzlarını silkip, basıyor gaza. Böylece «Laffaux», içinde hiç alışılmamış iki yolcusuyla beraber, Meurice oteli taarruzuna katılmak zorunda kalıyor.

Teğmen Karcher'in piyadeleri Parislilerin alkışlarını çoktan arkalarında bıraktılar. Şu anda ilerledikleri sokak ıssız, sessiz ve tehdit dolu. Adamlar arada-sırada tepelerinde açılan bir pencerenin, aralanan bir pancurun gürültüsünü işitiyorlar. Hemen doğrulup, silâhlarını gürültünün geldiği yöne çeviriyorlar. Fakat pencerelerin ardında kendilerine işaretlerle tehlikeyi haber veren endişeli yüzler görüyorlar.

Tuileries'nin hizasında, Wehrmachtstreife (*) mensubu Hauptmann Otto Nietzki, blockhaus'unun gözetleme deliğinden, taarruza kalkan askerleri görüyor. Bu görüntü garip bir şekilde kendisine «kutsal haftada bir âyin alayı» nı hatırlatıyor.

Feldwebel Werner Nix, Tuileries bahçelerinde tanktan tanka koşarak beş «Panther»in mürettebatına düşmanın yaklaştığını haber veriyor. Her tankçıya birkaç sigara uzatıp, haykırıyor: «Talihiniz açık olsun!» Son tankın yanına varınca, Alman bir takım garip homurdanmalar işitiyor. Bir çocuk bahçesinden geliyor sesler. Bunlar, üç gün önce Marbeuf sokağında Oberfeldwebel Obermueller tarafından başka yere nakledilen domuz sürüsünden sağ kalanların sabırsız sesleri. Nix, havuzlardan birinin yanında, suratı beyaz köpükler içinde, traş olmaya hazırlanan bir subay görüyor. Feldwebel, «İşte öbür dünyaya temiz gitmeye hazırlanan biri,» diye düşünüyor.

Birinci Güvenlik Alayından er Fritz Gottschalk ve Hubert Kausser de, Karcher'in piyadelerinin sütunların ardına sine sine ve dikkatle, tankların heybetli ve ağır ilerleyişini izleyerek yaklaştıklarını, Meurice'in pencerelerinden birinden görüyorlar. İki Almanın MG 42 mitralyözünün fişeklikleri, yaldızlı halıyla kaplı salonun zeminini dolduruyor.

Zemin katında, onbaşı Helmut Mayer sessizce yemek salonuna giriyor. Hizmeteri general von Choltitz'in ardında duruyor, saygıyla eğilip, efendisinin kulağına fısıldıyor: «Sie kommen, Herr General!» (Geliyorlar!)

Dışarda, Rivoli sokağının kemerleri boyunca, kara haçlı bir küçük Hotchkiss tankı bir hamlede kımıldanıyor ve Branet'nin yaklaşan tanklarına karşı harekete geçiyor. Alman zırhlı aracının görünmesiyle beraber, en önde ilerleyen Sherman. «Douaumont» ateş açıyor. İlk isabet eden obüsle beraber, Hotchkiss parça parça dağılıyor.

«Douaumont»un açtığı ateşle beraber bütün sokakta savaş birden alevleniyor. Meurice'in yemek salonunda in-

(*) Alman Ordusu

filâklerin etkisiyle bütün camlar parçalanıyor. Ama Choltitz kılını bile kıpırdatmadan yemeğini bitiriyor. Sonra manevradaymış gibi, sakin, yerinden kalkıyor, şarapnellerin yağdığı yemek salonundan daha emin bir yere kaçmak için telâş eden subaylarına birkaç söz ediyor. «Baylar, diyor, son savaşımız başlamıştır. Tanrı sizleri korusun.» Biraz durup, ekliyor: «Dilerim bu savaştan sağ kurtulanlar halkın değil, askerlerin eline düşsün.» Gross Paris kumandanı yemek salonundan çıkıyor. Basamaklarda, küçük bir kum çuvalı siperinin önünde duralıyor. Mitralyözünün namlusunu ana giriş kapısına çevirmiş bekleyen, yaşlı yedek askere, cesaret verici bir-iki söz ediyor. «Munster'de çiftliğim ve karım beş yıldır beni bekliyorlar,» diye iç çekerek cevap veriyor asker.

General yoluna devam ederken, Arnim hüzünle yaşlı adamı süzüyor ve acaba karısını, çiftliğini, memleketini bir daha görebilecek mi diye aklından geçiriyor.

Dışarda, Rivoli sokağı ile Tuileries'nin kesiştiği köşedeki blockhaus'unda, Hauptmann Otto Nietzki piyadelerin ilk dalgasını makineli tüfeğiyle tarıyor. Maliye Bakanlığının geniş cephesi önüne, sıktığı izli kurşunları gözetleyen Nietzki, iskambil kâğıtları gibi devriliveren insanları saymaya çalışıyor. Pyramides'ler alanındaki mevziye giren Bavyeralı Oberleutnat Heinrich Thiergartner'in mitralyözleri de karşı kaldırımda, kemerleri siper ederek ilerlemeye çalışanları oldukları yere mıhlıyor. Artık ne 2. Tümenin askerleri, ne de onlarla beraber ilerleyen F.F.I.'ler için alkış ve çiçek yok. Karcher, «Çabuk, mitralyöz!» diye haykırıyor.

Mitralyözcü Georges Decanton, Oberleutnant Thiergartner'in mevziine ateş açarken, Karcher ince sakallı bir ihtiyarın ortaya çıktığını, modası geçmiş bir tüfeği ağzından doldurduğunu, Alman makineli yuvasına her ateş edişinden sonra, silâhının namlusundan çıkan dumanların içinde kaybolduğunu görüyor.

Almanların çaprazlama makineli tüfek ateşi, piyadenin ilk saldırısını kırıyor. Yüzbaşı Branet bunun üzerine daya-

nak noktalarını temizlemek için tanklarını ileri sürmeyi kararlaştırıyor. En önde «atalarının kendisiyle iftihar edecekleri» üzerine yemin eden ufak-tefek Bretagne'lı çavuş Marcel Bizien'in «Douaumont»u, Branet'nin beş Sherman tankı piyadelerin önüne geçiyorlar. Pyramides alanında, «Laffaux»nun nişancısı Jacques d'Estienne vizöründe birden Jeanne d'Arc heykelinin önünde yeni bir makineli tüfeği mevziine süren üç Almanı görüyor. D'Estienne ateş açıyor. Birden dehşetle kolların, bacakların, kafaların havaya uçup, yaldızlı tunç üzerine dökülüşlerini seyrediyor.

Dietrich von Choltitz çarpışmanın olanca gürültüsünün rahatça işitildiği odasında konsolos Nordling'e hitaben son bir mektup yazdırıyor. Güzel Cita Krebben ile arkadaşlarının şafakla Kızılhaç'a sığındıklarından beri, Choltitz'in artık sekreteri yok. Mektuplarını yazmak işi de sadık hizmeteri Mayer'in omuzlarına yüklenmiş. «Sayın bay Nordling, diye başlıyor yazdırmaya, size en derin minnet hislerimi ifade ederken...» General birden durup pencereye doğru birkaç adım atıyor. Ürperiyor anîden. Düşman burnunun dibinde! Son günlerde derin düşüncelere daldığı ve kararsızlıklar içinde kıvrandığı balkondan, Choltitz şimdi bir Sherman'ın namlusunu otelin giriş yerine çevirdiğini görüyor. Üstü açık taretten uzun gövdesi dışarı sarkan siyah bereli askeri büyülenmiş gibi seyrediyor. «Acaba Fransız mı, yoksa Amerikalı mı?» diye düşünüyor. «Hangisi olursa olsun, bu savaşı pek ciddiye almadığı belli, yoksa taretinin kapağını böyle açık bırakmazdı,» diye geçiriyor aklından. Generalin yanı başında duran Arnim de kapıya çevrilmeye devam eden topu kuşkuyla izliyor. «Aman Allahım! Ne yapacak bu adam?» diyor. Choltitz son derece sakin, ateş edeceğini söylüyor. «Küçük bir infilâk olacak ve başımız derde girecek!» diye ekliyor. Tam bu sırada bir Alman, pencerelerden birinden bir el bombası savuruyor. Choltitz, bombanın kara bereli tankçının üzerine düştüğünü görüyor.

Asteğmen Albert Bénard el bombasının beresine çarptığını, sırtından aşağı kayıp, kumandanı olduğu «Ölü

Adam» tankının taretinin dibine yuvarlandığını hissetti. Bombayı tutup dışarı atmak için hemen atıldı. Fakat çok geç! El bombası subayla nişancıyı şarapnel parçaları ile kalbura çevirerek infilâk etti. Üniformaları alev alan iki asker kendilerini tanktan aşağı atıp, asfaltta yuvarlanmaya başladılar. Şoför Jean René Champion ise, Sherman'ı sarmaya başlayan duman bulutu içinde, acele tornistan etti.

Yolda sürüklenen bu canlı meşaleler karşısında, Almanlar bir an için ateş kestiler. Kriegsmarine'in damlarında, Korvet Kapitan Harry Leithold adamlarına iki yaralının işlerini bitirmemelerini emretti. Leithold tam bu sırada «Ölü-Adam»dan yükselen dumanlar arasında Branet'in tanklarının sık bir saf meydana getirdiklerini gördü. Korvet Kapitan, «Bunlar birkaç saniye sonra topunun namlusunu Etoile alanına çevirmiş bekleyen «Panther»in bulunduğu Concorde alanına dalacaklar!» diye düşündü. Leithold damda boş yere çırpınarak ve bir takım işaretler yaparak Alman tankının kumandanını kendisini bekleyen tehlikeden haberdar etmeyi denedi. Fakat adam bu işaretleri göremeyecek kadar meşgûldü. Champs-Elysées'nin yukarısında, kendisi için ideal bir hedefi yakalamıştı dürbününde : Bir ağır tank! «Panther»in 88'lik topu birden ateş ve alev kusmaya başladı.

Etoile alanının köşesinde, Champs-Elysées'nin son gaz lambası da, Concorde'daki «Panther»in salladığı obüslerden birinin isabetiyle parça parça oldu. Sakin sakin Zafer anıtının önünden geçen ağır tankın üzerine demir ve cam parçaları yağmur gibi yağdı. «Simoun»du bu tank. Mürettebatın zor sığdığı dar taretinden çıkan leş gibi bir koku, diğer savaş kokularını bastırıyordu. Koku, cephaneliğin dip tarafından yayılıyordu. Bir güzel pişirdikleri kaz, hâlâ buradaydı. Iki obüs daha «Simon»un üzerinden aşıp geçti. Birincisi, Zafer Anıtı üzerindeki Rude'ün «Marseillaise»inin ayaklarını yoketti. İkincisi büyük kemerin altına düştü ve Majestic otelinin yakınındaki dayanak noktasına

karşı taarruza geçmeden önce, bir an Meçhul Asker anıtının önünde saygı duruşunda bulunmaya gelen albay Paul de Langlade ile binbaşı Henri de Mirambeau'nun kulaklarında ıslıklar çaldı.

Champs-Elysées caddesinin daha aşağı taraflarında, dördüncü obüs bir ağaca çarparak infilâk etti. Savaş sahnesini filme almak için bir kamyona tırmanmış olan sinema operatörünün bacağını da beraber alıp götürdü. Yaralıyı sinema dekoratörü Paul Bertrand'ın bürosuna taşıdılar. Birkaç saniye sonra alımlı bir sarışın genç kız rüzgâr gibi içeri daldı. Elinde kanlı bir et parçası sallanıyordu. «Bacağı getirdim,» dedi sâdece.

«Simoun»un kumandanı Paul Quinion, Etoile alanında dürbünüyle Concorde'daki «Panther»i keşfetmişti. «Mady! diye nişancısına seslendi. Çabuk bir patlayıcı mermi. Mesafe 1500 metre!» Montparnasse'lı eski oymacı, dereceli dürbününden mesafeyi ölçtü. Fakat birden kararsız kaldı. Tank kumandanına haber vermeden düğmeyi üç delik daha uzağa çevirdi, yani mesafeyi 1500 yerine 1800'e çıkardı. Mady, Vermot almanağında okuduğu bir ayrıntıyı hatırlamıştı. Bu almanakta, Champs-Elysées'nin uzunluğunun, Zafer Anıtından Concorde'a kadar 1800 metre olduğu yazılıydı. Almanak doğru söylüyordu. İlk obüs «Panther»e yandan isabet kaydetti. Mady tanktan yükselen siyah dumanları görünce, bağırdı : «Aman Allahım! İki metre daha uzağa atsaydım, Dikilitaş'a isabet ettirecektim!»

Concorde alanında, kum çuvalları ile örtülü Crillon otelinin penceresinin gerisinde, Quartiermeister Erich Vandam, «Panther»in parçalanan paletlerinden yükselen kara dumanlara baktı. Ve birden Rivoli sokağından sökün edip, hareketsiz kalan tanka doğru ilerleyen bir Sherman gördü.

«Douaumont»du bu gelen. Çavuş Marcel Bizien taretinden «Panther»i farketmişti. «Solda bir Alman tankı!» diye nişancısına haykırdı. «Ateş!» «Douaumont»un patlayıcı mermisi «Panther»in zırhı üzerinde infilâk etti, ama zırhını delemedi. Bizien Almanın namlusunu yavaş yavaş kendilerine doğru çevirdiğini farketti. «Panther»de müret-

tebat altı ton ağırlığındaki tareti elle çevirmek zorundaydı. Mady'nin obüsü elektrikli rotasyon sistemini bozmuştu. «Delici bir mermi be, Allahın cezalarıl» diye haykırdı Bizien. «Douaumont»un içini dolduran kekremsi kokulu dumanlar arasında, cephaneci bir obüs daha arayıp kovana sürdü. «Ateşl» diye gürledi Bizien.

Mermi tanka isabet eder etmez, kalın bir duman bulutu etrafını sarıverdi. Bizien'in nişancısı dumandan yanılmış, yanlış mermi seçmişti. Delici bir mermi yerine, sis bombası sürmüştü kovana. «Panther»le Fransız tankı arasında artık 30 metre mesafe kalmıştı. Bizien'in topunu bir daha doldurmasına fırsat kalmadan, «Panther»in 88'lik topu «Douaumont»u olduğu yere mıhlayacaktı. Bretagne'lı korsanların torunu, bir anda Almanın amansız 88'liğinden kurtulmanın tek çaresinin, ateş etmesine fırsat bırakmadan tanka bordalamak olduğunu anladı. Şoförü Georges Campillo'ya dahilî telefondan olanca sesiyle, «Dal heriflerin üzerinel» diye bağırdı. Campillo derhal gaza bastı ve «Douaumont» hızla ileri atıldı. Kriegsmarine'in dayanak noktasından, Korvet Kapitan Harry Leithold, Sherman'ın bir lokomotif gibi «Panther»i saran dumanlara doğru fırladığını gördü. Sonradan da söyliyeceği gibi bu görüntü, Almana «Ortaçağda bir cirit oyununu» hatırlatmıştı.

Bizien taretinde dişlerini sıkmış, bekliyordu. Altında sırtı terden sırılsıklam olan Campillo, çarpışmanın şiddetinden korunmak için geriye yaslanmıştı. Tankların topları mızrak gibi çatıştılar. Dünyanın en güzel alanının orta yerinde, 70 ton çelik yığını, kıvılcımlar saçarak ve müthiş bir patırtıyla birbirlerine girdi. Dehşet verici çarpışmanın yankıları bir süre alanı inletti, sonra her tarafa derin bir sessizlik çöktü.

Çarpışmanın şiddetinden sersemleyen, dumandan yarı baygın haldeki iki tankın mürettebatı da, bir süre taretlerinin dibinde hareketsiz yattı. Bizien kendine gelir gelmez, gözlerini açtı. Üzerindeki görüntü, önce kendisine memleketini hatırlattı. Campillo'ya, dumanların ortasında «siste bir yelkenlinin mizah direğine benzeyen» Dikilitaş'ın

külâhını işaret etti. Ufak-tefek Bretagne'lı tabancasını çekti, tanktan aşağı atlayıp, «Panther»e yaklaştı. Campillo hemen ardından bir el bombasının infilâk ettiğini işitti. Dumanlar dağılınca meydana çıkan Bizien, «Allah belâlarını versin be! Kirişi kırmış herifler!» diye bağırdı. (*)

Seyrettiği manzara karşısında adeta büyülenen Korvet Kapitan Harry Leithold, şimdi de Sherman'ın, Alman tankının dumanlar çıkartan leşinden uzaklaştığını ve geri geri gittiğini görüyordu. O anda bir tarraka işitti ve taretin kenarında oturan gölgenin öne yıkıldığını gördü. Leithold'un hemen altındaki pencereden sıkılan kurşunlarla ensesinden vurulan ufak-tefek Bretagne'lının zafer sevinci, sâdece birkaç dakika sürmüştü. Verdiği sözü yerine getirecek ve ölecek kadar.

Bu sırada Rivoli sokağındaki kemerlerin dumanları arasında kendilerine doğru yürüyen iki hayalet gören teğmen Karcher'in adamları ateş açıyorlar. Bir feryat işitiliyor hemen: «Ateş etmeyin, ben Bénard'ım!» İki sarhoş gibi birbirlerine sarılmış olan nişancı Louis Campani ile, «Ölü-Adam»ın kumandanı teğmen Albert Bénard, biri sırtından, diğeri yüzünden şarapnellerle yaralanmış halde, Rivoli sokağının kemerleri boyunca ilerleyen dost piyadelere sığınıyorlar. İki yaralı telâş ve şaşkınlık içinde Meurice'in giriş kapısının önünden geçtiklerinin farkında bile değiller.

(*) Quartiermeister Erich Vandam çarpışmadan birkaç saniye sonra Crillon otelinin penceresinden, dört gölgenin dumandan çıkıp Tuileries'ye doğru kaçtıklarını görmüştü. On ay sonra, aynı «Douaumont» Almanya'da bir karayolunda bozulup kalınca, bu sırada yanından geçen bir Alman esir kolundaki tankçı, tankın taretine yazılı adı tanıdı. Bir fırsatını bulup koldan ayrıldı ve gidip «Douaumont»un yeni kumandanına 25 ağustos 1944'te aynı Sherman tarafından mahmuzlanan «Panther»in içinde kendisinin de bulunduğunu anlattı. Sherman'ın attığı sis bombası sayesinde arkadaşları ile beraber tanktan çıkıp Tuileries'ye doğru kaçabildiklerini ekledi. Burada siyah berelerini ve apoletlerini söküp atmışlardı. Savaşın kargaşalığı içinde de F.F.I.'lere kendilerini 2. Zırhlı Tümene mensup askerler olarak yutturmuşlardı. Gece olunca kendisi Paris'i yaya olarak aşmış, banliyöye varıp, buradan Alman hatlarına geçmeyi becermişti. Diğer arkadaşlarının ne olduklarını ise hiç bilmiyordu.

Aynı kapının üzerindeki geniş çalışma odasında da, asık ve kararlı yüzüyle oturan Dietrich von Choltitz, büyük bir karara varıyordu.

Birkaç dakika önce albay Hans Jay eski dostunun nezdinde bir teşebbüste bulunmuştu. «Artık bir karar vermeniz lâzım, demişti telâşlı bir sesle. Burada kalıp bütün gün Amerikalılarla saklambaç oynamaya devam edecek misiniz, yoksa bu işe son deyip teslim olacak mısınız?» Jay, Choltitz'in Meurice'teki çatışma sırasında ölmesinden çok korkuyordu. Çünkü yalnız generalin bizzat vereceği emrin, Alman dayanak noktalarında «son kurşunlarına kadar çarpışmaya hazır» kumandanları teslim olmaya razı edeceğini biliyordu. Aksi halde o da Paris'in en güzel yapılarından birinin harabeleri altında ölüp gidecekti.

Choltitz düşünmeye başlamıştı. Adamlarını hiçbir amacı kalmayan bir savaşta ölüme gönderemeyeceğini üzülerek ve bitkinlikle anlıyordu. Albay von Unger'i çağırttı. Meurice otelini «tedhişçiler ya da halk» işgal etmeye kalkışırsa, direnmeye devam edeceklerdi. Fakat düzenli asker gelirse, «şereflerini kurtarmaya yetecek kadar çarpıştıktan» sonra, teslim olmayı kabul edecekti. Choltitz en sonunda Unger'e ilk düşman askerleri binanın kapısını aşar aşmaz, bayrağı alıp getirmesini emretti. Bundan sonra odasından ayrılıp, olacakları beklemek üzere, daha emin olan ve iç avluya bakan küçük bir odaya çekildi.

Onbaşı Mayer şimdi de generalin odasında yedi yıldır süren hizmetin verdiği alışkanlıkla, Gross Paris kumandanının son defa bavulunu hazırlıyordu. Bir kaç kat iç çamaşırı, üç gömlek, üniformasının bir ceketi, kırmızı çizgili iki pantalon yerleştirdi. Bitişik odada da teğmen von Arnim bir çantaya bir-iki parça çikolata, annesinin ördüğü kalın bir kazak ve iki kitap attı. Kitaplardan biri, Jacques Bainville'in Fransa Tarihi, öbürü de Tolstoy'un Harp ve Sulh'uydu.

Dışarda Fransızlar yaklaşıyordu. Üç kişi Rivoli sokağını aştılar ve geniş bir duman yığını altında, Tuileries'-

nin demir parmaklıkları önünde yere yattılar. Bunlardan asteğmen Henri Riquebush başını kaldırınca, dehşetle bir Alman blockhaus'unun deliğini burnunun ucunda gördü. Elini dumanlar içinde ileri uzattı ve sıcak bir madenin temasiyle avucu yandı. İçindekilerin terkettiği mitralyözün namlusuydu bu tuttuğu.

Tuileries'nin öbür tarafında, «Frenchville» adlı Shermann'ın kumandanı çavuş Georges Thiollat gönderdiği patlayıcı obüsün, hedefi olan «Panther»in paletlerine isabet ettiğini gördü. Alman tankının namlusu hızla Sherman'ın bulunduğu tarafa dönmeye başladı. Thiollat ikinci bir obüs daha sallıyor, ama bu da Almanın yanından geçip gidiyor.. Bu sefer sıra «Panther»de. Fakat Thiollat «Panther»in namlusunun birden hareketsiz kaldığını görüyor. Öfkeli dönüş sırasında, ağaçlardan birine takılan namlu, hareketsiz kalıyor.

Rivoli sokağında, «Montfaucon» adlı tankın kumandanı izli mermilerinin gidip karşıdaki Continental otelinin cephesine saplanışını hayranlıkla izliyor. Çavuş Perthuiset savaştan önce bu otelde resepsiyon memuru olarak çalışırdı. Şimdi önünde Wehrmacht'a ait bir Mercedes'in cayır cayır yandığı aynı kapıda, bütün Avrupa'nın Hispano ve Rollslarını o karşılardı. Perthuiset şu anda bir Sherman'ın taretinde bulunuşunu, Continental'ın müdürüne borçluydu. Patronu genç adamın çalışmasından o derece memnundu ki, kendisini staj için Londra'da, Savoy oteline göndermişti. İngiltere başkentinde birden savaş ve ardından mütareke sürprizleriyle karşılaşan genç adam, en sonunda de Gaulle'ün çağrısına uyup, onun saflarına katılmıştı.

Perthuiset'nin üzülerek eski oteline son bir salvo daha gönderdiği sırada, pencerelerden birinden bir Almanın attığı el bombası, tankın uçaksavar silâhı üzerinde infilâk etti. Eski resepsiyoncu aldığı şarapnel yaralariyle taretin dibine yuvarlandı.

Kırk dakika önce Rivoli sokağına giren beş Sherman'dan üçü, Almanların işgal ettikleri binalardan üzerlerine yağdırdıkları kurşun ve el bombası yağmuru altında, sa-

vaşı terketmek zorunda kalmıştı. Ordu Fotoğraf Servislerinde görevli romancı Irwin Shaw bunlardan birinin, motoru alevler içinde yana yana önünden geçtiğini gördü. Arkadaşlarının ölümü karşısında öfkeden çılgına dönen «Laffaux»nun, yani sağlam kalan iki tanktan birinin adamları, silâhlarının menzilleri içinde ne varsa, hepsine üzerine delice bir ateş açtılar. «Laffaux, hay Allahım! Dikkat etsenize yahut Dünyanın en güzel alanını berbat ediyorsunuz!» Yüzbaşı Branet'nin öfkeli sesi henüz işitilmişti ki, Sherman'ın kulaklıklarında bir başka ses konuşmaya başladı. Bu ses, Pierre Laigle'in de «Villers-Cotterêts» adlı tankında öldüğünü ve tankının safdışı edildiğini bildiriyordu. «Laffaux»nun nişancısı, «Allah belâsını versin! diye bastı küfürü; öyleyse bir biz kaldık meydanda ha!»

7

MEURICE OTELİNİN arka tarafında, tankı ile daldığı Saint-Honoré ve Castiglione sokaklarının köşesinde, gönüllü savaşçı Marcel Christen birden hayretle tam bir muharebe alanı görüverdi. «Aman Allahım! Stalingrad'dan farkı yok buranın!» diye geçirdi içinden. Castiglione sokağının orta yerinde bir sürü araç cayır cayır yanıyordu. Kepenkler içeri çökmüş, camlar parça parça olmuş, birçok binanın cepheleri delik-deşik edilmiş, Alman askerlerinin cesetleri kaldırımlarda sürükleniyor ve bütün bunlar Continental oteline dehşetli bir görüntü veriyordu. Sabah Fresnes hapishanesine karşı düzenlenen taarruza katılan genç subay tabancasını çekip tankından aşağı atladı. Peşinde şoförü Henri Villette, bir kemerden diğerine sıçrayarak Continental oteline kadar gitti. İki Fransız birden ufak-tefek bir Wehrmacht subayı ile burun buruna geliverdiler. Alsace'lı Christen «Teslim ol!» diye Almanca seslendi. Elle-

rini derhal yukarı kaldıran Alman, «Ja, ja!» diye cevap verdi. Aldıkları esiri birlikte otelin kum çuvalları ile örtülü holüne tıktılar. Biraz sonra elleri havada bir sürü Alman subayı, dört bir taraftan sökün ediverdi. Villette ne zaman Demir Haç nişanı taşıyan bir Alman görse, derhal üzerine atılıp, nişanını kopartıyordu. Libya'dan beri bunların koleksiyonuna merak salmıştı. Villette'in kemerine astığı ve bizzat şişlediği 17 Almandan alınma 17 nişanı vardı. Onbaşı, Continental'ın holünde karşısında dizilen kara nişanlara hayretle bakıyordu. Şimdiye kadar böyle bir hazineyle hiç karşılaşmamıştı.

Christien'le onbaşı kat kat, oteli çabucak temizlediler. Beşinci kata varınca, Christen bir bölmenin ardından gelen iniltiler işitti. Kapıyı bir tekmede açınca, duvara zincirlerle bağlanmış bir grup Amerikalıyla karşılaştı. Adamların iskeletten farkı kalmamıştı. «Haydi bakalım, hürsünüz artık!» diye seslendi bu işe pek şaşan gönüllü.

Piyadeler ve F.F.I.'ler de oteli işgal ediyor ve son kalan Almanları teslim alıyorlardı. Saat tam 14.30'du. Choltitz'in ilk dayanak noktası düşmüştü.

Fakat Meuricein önünde savaş hâlâ aynı şiddetiyle devam ediyordu. Hauptmann Otto Nietzki'nin Tuileries'yi yalayan mitralyöz ateşine yakalanan teğmen Yves Bricard, ağaçlığın arasından elleri havada çıkan Alman subayına, «Sizi biraz sonra teslim alacağım!» diye bağırdıktan sonra, tozların içine yattı. Saint-Roch sokağının köşesinde, doksan dakika önce neşe içinde Rivoli sokağında taarruza geçen beş Sherman'dan sağlam kalan tekinin, «Laffaux»nun nişancısı d'Estienne, kemerlerin altında yere serilen bir subay gördü. Yüzbaşı Branet, Meurice oteline girmeyecekti. Vücudu şarapnel parçaları ile delik-deşik olmuş, hedefe elli metre kala devrilmişti. Birkaç saniye sonra d'Estienne de bir pençenin adeta derisini yüzdüğünü sandı. Elini sırtına götürdü ve çekip tekrar baktığı zaman, kanlı deri parçaları ile karışmış et pıhtıları gördü. Tankının üzerinde bir el bombası infilâk etmişti. D'Estienne topunun kamasına yapışıp ateşe devam etti. Ama bakışları

bulanıyordu. Rivoli sokağı gözünün önünde gidip gelmeye başlamıştı. Sonra hiçbirşey görmez oldu. Bayılmıştı. Son Sherman da savaşı terkediyor ve hızla Comédie-Française'deki ilk yardım istasyonuna yollanıyordu. Continental'ın eski resepsiyon memurunun tankı «Montfaucon» ile Pierre Laigle'in «Willers-Cotterêts»si de çoktan kapağı aynı yere atmışlardı. İçinde Bizien'in serili yattığı «Douaumont» ise, Concorde'da stop etmişti. Royale sokağında en son şoför René Champion tarafından terkedilen «Ölü-Adam» ise yanmaya devam ediyordu.

«Laffaux»nun da sahadan çekilişinden sonra, Rivoli sokağında kısa ve dokunaklı bir sessizlik olmuştu. Fakat biraz sonra zırhlıların geçidi yeniden başladı. Bu sefer yüzbaşı Buis ve Sherman'ları, Branet'nin yerini almak üzere Concorde'a akıyorlardı. Buis alanı arşınlarken, «Norveç»in taretinden Grand Palaisnin kalıntılarını gördü. Nişancısı onbaşı Henri Jacques'a dönüp, «Yazık, şu süprüntünün tamamı yanmamış,» dedi. «Doğru söylediniz,» dedi onbaşı. «Biz bitirsek bari işini, nasıl olur?» diye sordu Buis. Onbaşı bunun üzerine tankın cephaneliğinde fosforlu bir obüs aramaya başladı. Birkaç saniye sonra kumandanına «Norveç»te hiç fosforlu obüs kalmadığını bildirdi. «Tahrip obüsleri ile de hakkından gelemeyiz yüzbaşım,» diye ekledi. «Yazık!» diye cevap veren Buis, Meurice'e doğru devam etti yoluna. Obergefreiter Karl Froelich, Kriegsmarine'in damından yüzbaşının tankının geçtiğini gördü. Kırk dakika devamlı ateş ettikten sonra; Almanın mitralyözünün namlusu kıpkırmızı olmuş, etrafını boş mermi kovanları doldurmuştu. Mitralyözcünün dikkatini bu sefer bir başka görüntü çekti. Üç beyaz gölge, Rivoli sokağının tam giriş yerinde, Concorde metro istasyonunun merdivenleri önünde yıkılan bir F.F.I.'ye doğru koşuyordu. Bir gece önce hatıra defterine bugünün zafer günü olacağını yazan hemşire Madeleine Brinet, savaşanlardan yardım dilenircesine kızılhaçlı küçük, beyaz bayrağını yavaş yavaş sallıyordu. Eczacılık öğrencisi Georges Bailly ile genç piyanist Claude Touche yaralıyı bir sedyeye yatırdılar. Froelich

tam bu sırada yanı başında ateş açan bir mitralyözün tarrakasını işitti. On dokuz yaşlarında genç bir deniz erinin, öfkeden kudurmuş gibi bütün fişekliğindeki mermileri küçük topluluğun üzerine sıktığını gördü. Froelich genci durdurmak için üzerine atıldı, ama çok geçti artık. Deniz eri üç kurtarıcıyı bir anda biçmiş yolun taşları üzerinde beyaz ve kırmızı bir lekeden başka birşey bırakmamıştı. Mermilerden birinin isabet ettiği Madeleine Brinnet'nin küçük kol saati tam 3'te durmuştu.

Teğmen Henri Karcher şimdi önünde duran oval tabelâyı seyrediyor. Saygıyla karışık bir hayranlıkla «Meurice Oteli - Restoran» diye tekrarlıyor. Genç teğmen ölümün eşiğinden döndü. Bir emir vermek için tam başını çevirdiği sırada, bir izli mermi kaşını sıyırıp geçti. «Ne kadar talihliymişim!» diye bağırıyor. Çünkü biliyor ki bu hareketi yapmasaydı, mermi sol gözünden girecek, beynini bir yandan diğerine delecekti.

Karcher hayatında ikinci defa Meurice oteline girecek. Savaştan önce bir gazeteci arkadaşının, «Romanya kraliçesiyle beraber bir viski içmek üzere» kendisini buraya dâvet ettiğini hatırlıyor.

Makineli tabancaları ellerinde, teğmen ve peşinden gelen üç kişi kapının aralığına varıyorlar. Fransızın gözüne ilk çarpan şey, çantalar, pudriyerler, mücevherlerle dolu vitrinde duran Hitler'in kocaman bir portresi oluyor. Vitrin parça parça olup etrafa dağılıyor. Karcher'in Gross Paris kumandanının karargâhına girer girmez ilk hareketi, Hitler'in resmini makineli ile taramak oluyor. Fakat kum çuvalları ile desteklenen mevziinin ardında, Munster'li yaşlı yedek asker, hâlâ Fransızı ateş sahası içinde tutuyor ve basıyor tetiğe. Karcher kendisini bir hamlede resepsiyonun ardına atıp, bellndeki kara ve yuvarlak cismi çıkarıyor. Fosforlu bir el bombası bu. Emniyet mandalını bir diş darbesiyle çekip, bombayı salonun orta yerine fırlatıveriyor. Binlerce alevli parçacık bir ateş bulutu gibi, asitli bir koku saçarak holde dolaşmaya başlıyor. Alsace'li usta asker Walter Herreman, alev makinesiyle asansör kabinini

tarıyor. İşte basamaklardan aşağı yuvarlanan Alman miğferini bu sırada farkediyor. Munster'li ihtiyar asker, memleketini bir daha göremeyecek. Çünkü Karcher'in salladığı el bombasiyle can verdi.

Holü karartan dumanlar arasından, kolları havada bir Alman subayı çıkıyor. Karcher adama doğru hamle edip, makineli tabancasının hâlâ dumanı tüten namlusunu kemerine dayıyor. «Herkes birer birer ve silâhsız olarak dışarı çıkacak,» diye emrediyor. Herreman bu sözleri Almancaya çeviriyor. Alman havlar gibi bir komut veriyor. Ateş kesilirken, üstleri-başları çamur, ter ve kanla kaplı zemin katındaki Almanlar, dumanların içinden çıkıp üç Fransıza teslim olmaya geliyorlar. Karcher yüzünde alaycı bir tebessümle bu şaşkın, fosfordan gözleri adeta kör olmuş, sendeleyerek yürüyen, öksüren, giysileri parça parça olmuş, Paris'e hükmeden küstah Wehrmacht'ın son temsilcilerini seyrediyor.

Bu sefer pantalonunun kenarları kırmızı bir kurmay subayı görünüyor. Başını bile çevirip bakmadan yedek askerin cesedinin üzerinden atlıyor, merdivenleri iniyor ve Karcher'e doğru yürüyor. Fransız, adamın önüne dikilip soruyor : «Generaliniz nerede?»

General, Karcher'in tam tepesinde, küçük bir odanın köşesindeki uzun bir masanın ardında oturmuş, bekliyor. Başını ellerinin arasına almış duran Dietrich von Choltitz, derin düşüncelerine dalmış gibi. Önünde, masanın üzerine koyduğu kasketinin ipek dublürü içinde, biraz sonra düşmanlarına teslim edeceği 6.35 çapındaki küçük tabancanın durduğu kılıf bulunuyor. Choltitz bu silâhı başkasından almak zorunda kalmıştı : çünkü bütün ömrü boyunca kendisi hiçbir zaman bir tabanca sahibi olmamıştı. Unger, Jay, Bressendorf ve Arnim, yanı başında bekliyorlar. Eskiden silâhşörler nasıl kılıçlarını galiplerin kalkanları üzerine koyarak teslim ederlerse, onlar da tabancalarını masanın üzerine bırakmışlardı. Herkesin korktuğu ve dinlediği bu adamlar için, hakikat saati gelip çatmıştı. Dietrich von Choltitz pek belli etmediği bir heyecanla işin sonunu bekliyor. Kendisini hiçbir şekilde suçlayamayacaklarını

umuyor. Şu anda bile askerleri Führer'in emrini yerine getiriyorlar. «Son kurşunlarına kadar çarpışıyorlar». Demek ki askerlik şerefine leke sürülmüyor. Kendisi de esir edildikten sonra, şerefine leke sürmeden, askerlerine artık teslim olmalarını emredebilecek demek. Tarihin hakkındaki yargısını kuşkusuzca bekleyebileceğini sanıyor. Almanya hizmetinde geçen uzun yıllardan sonra kaderin kendisini 19 gün önce gönderdiği bu şehirde Hitler'in emrettiği intikam eylemine müsaade etmemişti. Choltitz hürriyetinin sonuna yaklaştığı şu dakikalarda gerek kendisine, gerekse ülkesine karşı tam bir dürüstlükle davrandığına inanıyor. Sol tarafında duran sinsi ve çapkın subay, albay Hans Jay ise, çok daha düşünceli ve huzursuz. Hayalî bir yolculuğa çıkmış gibi. Almanya'yı bekleyen kargaşalık içinde, Müttefikler ülkesinin yıkıntılarını paylaştıkları zaman, kendisi gibi insanlar için bu topraklarda artık bir yer bulunamayacağını düşünüyor. Ve Jay, «Acaba hangi ülkeye sığınabilirim?» diye düşünüyor. (*)

Genç Ernst von Bressensdorf için şu son dakikalar, «yeni bir başlangıcın harika habercileri». Yanında duran arkadaşı Dankvart von Arnim de, «hayatının en güzel günlerini harcayan bir savaşın nihayet sona erdiğini» düşünüyor. Fakat gariptir, sonun yaklaştığı şu dakikalarda hiçbiri soğuk, kibirli, çekingen albay von Unger kadar serinkanlı görünemiyor. Arnim, Choltitz'in sağında duran kurmay başkanının yüz hatlarının birden gevşediğini, tutumundaki bütün katılığın anîde ortadan kalktığını farkediyor. Unger cebinden kalın bir cüzdan çıkarmış, yüzü ruhundan gelen bir mutlulukla aydınlanmış halde, çocuklarının fotoğraflarını seyrediyor.

Kapı açılınca, Dietrich von Choltitz başını kaldırıyor. Kapı aralığında onbaşı Helmut Mayer görünüyor. İki saat içinde ikinci defa sadık hizmeteri topuklarını sertçe birbi-

(*) Jay esaretten döndükten sonra, Almanya'nın işgal bölgelerinin geçici olduğunun ilân edilmesine rağmen, başka bir ülkeye göçtü. İrlanda'ya yerleşti. Halen aynı ülkede at yetiştirerek sakin bir hayat sürdürmektedir.

rine vurarak sesleniyor : «Sie kommen, Herr General!»

Bu sefer koridorun başındalar. Karcher birkaç saniye önce birinci kat sahanlığına vardığı zaman, birden kollarını havaya kaldıran bir grup Almanla karşılaşıvermişti. İçlerinden birl histerik kahkahalar atıyordu. Tepesi kel, kısa boylu bir teğmendi bu. Kusursuz bir Fransızcayla şöyle bağırıyordu : «Hayatımın en güzel günü bu... Ben Avusturyalıyım. Nazilerden nefret ediyorum. Bütün savaş boyunca cepheye gitmemeyi gecerdim. Üç gün önce de beni burada bir göreve verdiler. Sizi gördüğüm için ne kadar memnunum, bllemezsiniz!» Küçük teğmen bu sözlerden sonra hayretler içindeki Fransızın ayaklarına kapandı ve hırsla çizmelerini öpmeye başladı.

Henri Karcher, dibindeki odada yenik Gross Paris kumandanının kendisini beklediği koridorda birden şakaklarının zonkladığını hissediyor. «Oğlum, sakın şaşırma içeri girerken!» diye kendi kendine tekrarlıyor. Bu sefer bir takım eski anılar hücum ediyor. Bu koridorun ucunda nihayetlenen uzun yolda, geride bıraktıkları arkadaşlarının yüzlerini gözlerinin önüne getiriyor. Biraz önce kardeşine rasladığı ve Bir-Hakeim'de ölen Loiseau, tabancasını şimdi elinde tuttuğu, Normandiya'da can veren Bessonier. Şu anda bütün bu arkadaşlarını temsil ettiğini düşünüyor.

Önünden yürüyen Alman subayı kapılardan birinin önünde duruyor ve geri çekiliyor. Karcher içeri giriyor. Choltitz yerinden doğrulup kalkıyor. Karcher derhal esas duruşa geçip selâmını veriyor.

— General de Gaulle ordusundan teğmen Henri Karcher! diye tanıtıyor kendisini.

— Gross Paris kumandanı general von Choltitz, diye cevap veriyor Alman.

Karcher, Choltitz'e teslime hazır olup olmadığını soruyor.

— Ja! diye cevap veriyor general.

— Öyleyse esirimsiniz!

— Ja! dlye içini çekiyor Choltitz.

Bu sırada odaya ikinci bir Fransız subayı daha giri-

yor. Binbaşı Pierre de la Horie'yi görünce, albay Hans Jay'in yüzü seyirmeye başlıyor. İkisi de eskiden tanıyorlar birbirlerini. Savaştan önce başka mücadelelerde karşı karşıya gelmişlerdi. Her ikisi de ülkelerinin askerî ekiplerini temsil ederken, Avrupa konkurhipik pistlerinde yarışmıştı. Bakışları raslaşınca, Alman da, Fransız da hafifçe öne doğru eğilerek birbirlerini selâmlıyorlar. La Horie bundan sonra Choltitz'e dönüp sesleniyor : «General, diyor, çarpışmak istediniz. Çarpıştınız da. Ve bu bize pek çok cana mal oldu. Sizden hâlâ savunmaya devam eden dayanak noktalarınızda ateş kesilmesini emretmenizi istiyorum.» La Horie ardından Alman generaline kendisiyle beraber gelmesini bildiriyor. Sonra Karcher'e dönüp, «Sevgili arkadaşım, siz de lûtfen 'diğerleri' ile uğraşır mısınız?» diyor.

Alman generali, Jay ile Ungerin ellerini sıkıyor, ikisine de geleneksel «Hals und Bein bruch» sözünü ettikten sonra, kasketini düzeltip dışarı çıkıyor.

Onlar gidince, Karcher Gross Paris kumandanının karargâhını denetlemek istiyor. Albay von Unger derhal Fransıza eşlik etmeyi teklif ediyor. Karcher, Choltitz'in eski çalışma odasına girince, generalin masasının üzerinde dikkatle katlanmış duran büyük bir kumaş parçası görüyor.

— Bu nedir? diye soruyor Unger'e.

— Gross Paris karargâhının bayrağı, diye cevap veriyor Alman. Siz biraz önce otele girdiğiniz zaman buraya getirmişlerdi.

— Mükemmel! diyor Fransız, bunu bana resmen teslim edeceksiniz.

İki subay duman dolu odada tek başlarına. Dışardan, Tuileries'de ve Concorde'da hâlâ devam eden çatışmaların tarrakaları işitiliyor. Karşıdaki kaldırımdan silâh seslerinden de ürkütücü olan bir başka gürültü geliyor. Halk yavaş yavaş Meurice'i kuşatmaya başlıyor. İki subay da kusursuz bir şekilde esas duruşa geçip, karşılıklı birbirlerini selâmlıyorlar. Daha sonra ak saçlı albay, genç ve muzaffer subaya tam dört yıl iki ay on gün Rivoli sokağı, no.

228'deki bayrak direğinde dalgalanan kırmızı-siyah bayrağı teslim ediyor.

Karcher bu kısa tören sona erer ermez, Choltitz'in masası üzerinde duran siyah telefonu açıp, bir numara çeviriyor. Telefon açılınca, «Alo, Auteuil 04-21 mi?» diye soruyor. Karşı taraftaki sesi derhal tanıyor. «Baba, diyor emekli bir general olan kayınpederine, saygılarımı sunarım size. Ben teğmen Henri Karcher. Askerlik mesleğinde hakkımda beslediğiniz aleyhte kehanetlerinize rağmen, Paris kumandanı Alman generaliyle kurmay heyetini ve karargâhlarının bayrağını teslim aldığımı size bildirmekle şeref duyuyorum.»

Tam aşağıda, sokakta, binbaşı de la Horie, elinde tabancası, esirini korumaya çalışıyor. Dietrich von Choltitz kılı bile kıpırdamadan, öfkeli halkın saldırısını sineye çekiyor. Yüzleri kinle şekilsizleşen kadınlar üzerine atılıyor, apoletlerini sökmeye çalışıyor, yüzüne tükürüyorlar. Erkekler küfrediyor. Kolları havada yürüyen bu Alman generalini görünce, Paris halkı dört yıldır içinde biriktirdiği işgal, hakaret, hapis, işkence, kurşuna dizilme ve esir kamplarına gönderilmenin acısını, haklı olarak kusuyor. Ve Choltitz, kendisinden önceki Nazilerin, bütün Alman Nazilerinin hesabına, yapılanların bedelini ödüyor.

«Linç edecekler beni,» diye düşünüyor general. Hemen ardında, sadık hizmeteri Helmut Mayer'in sık sık soluduğunu hissediyor. Onbaşı elinde bu yaslı yolculuk için hazırladığı bavulu sıkı sıkı tutuyor. Yorgunluktan her adımda elleri biraz aşağı düşünce, Choltitz Mayer'in kuşkulu sesini ardında işitiyor: «Yukarı, daha yukarı Herr General, kollarınızı yukarı kaldırmazsanız, öldürecekler sizi!» Önlerinde, bütün Rivoli boyunca, bir zafer çığlığı yankılar yaratarak daha uzaklara yayılıyor: «Boche generali, Boche generali yakalandı!» Pyramides'ler alanında kırk yaşlarında bir kadın birden generalin üzerine atılıp yanaklarını iyice şişiriyor ve tam yüzünün orta yerine, monoklunun üzerine bir tükürük oturtuyor. Kızılhaç'tan bir gönüllü araya girip, vücudunu siper ederek Almanı koruyor. Bu

sırada Jeanne d'Arc'ın altın yaldızlı heykeli önünden geçen Choltitz, bu davranış karşısında duygulanarak, fısıldıyor: «Madam, siz de tıpkı Jeanne d'Arc gibisiniz.»

La Horie en sonunda ilerde üzerinde bir horoz bulunan zırhlı bir araç görüyor ve esirini ona doğru sürüklüyor. Ama kargaşalık içinde hizmeterini unutuyor. Mayer, azgın kalabalığın ortasında kendisini yalnız bırakan zırhlı aracın uzaklaşmasını dehşetle seyrediyor. F.F.I.'lerden biri bir dipçik darbesiyle elindeki bavulu düşürüyor ve içindekileri yere saçıyor. Mayer ise üniformasına yapışan ellerden kurtulup, ileri atılıyor, başlıyor koşmaya. Zırhlı araca yetişiyor. Arkasına asılıyor arabanın. Onbaşı birden tepesinde generalin artık emniyette olan gövdesini görüyor. Fakat Choltitz kısa bir an için de olsa, sadık hizmeterini unutmuş. Esarete doğru giderken, asla aklından çıkmayacak olan bir manzara seyrediyor. Saçıbaşı darmadağınık bir Parisli kadın, Rivoli sokağının orta yerinde çılgınlar gibi dansediyor. Bir yandan da başının üzerinde, kurtuluş günü ele geçirilebilecek en olağanüstü ganimeti, heyecanla çevirip duruyor: Gross Paris kumandanının kırmızı çizgili pantalonu!

8

PARİS'İN GÖBEĞİNDE, Polis Müdüriyetinin lambri kaplı yemek salonunda, üstü başı toz-toprak içinde bir başka general de sofraya oturuyordu. Philippe Leclerc kendisini Rhin'a kadar götürecek olan yolun en şerefli merhalesine erişmişti. Koufra'da verdiği sözü tutmuştu. Artık Paris'in kurtarıcısıydı. Tarihte hiç eksik olmayan sihirli raslantılardan biri de ona isabet etmiş, zaferini Paris için yola çıkışının tam dördüncü yılında, günü gününe kazanmıştı. Gerçekten de Picardie'li subay için kurtuluş efsanesi 25 ağustos 1940 günü öğleden sonra, Afrika'daki Wouri adlı nehri aşıp Kamerun'da Hür Fransız kuvvetlerine katıl-

dığı gün başlamıştı. O gün bütün ordusu bir yerli kayığının içindeki 17 kişiden ibaretti: 3 subay, iki misyoner rahip, 7 tarımcı ve 5 memur. Dört yıl sonra da, Leclerc yeniden hayatiyetine kavuşan Fransız ordusunun modern çekirdeğini meydana getiren 16.000 kişinin başında bulunuyordu.

Generalin karşısında, bir buket çiçeğin ardında da, ayaklanma hareketiyle Leclerc'in Paris'e girmesini sağlayan genç albay duruyordu. Paris'te altı gün süren savaş sırasında yeni şerefler kattığı Ispanya savaşından kalma eski üniforması içinde, Rol, general Leclercin masasında yemek yiyordu. Leclerc siyasî entrikaları bir yana itip, o ana kadar varlığından ve oynadığı rolden haberi bile olmadığı komünist liderin elini sıkmıştı.

2. Zırhlı Tümenin kumandanının kurtarılan Paris'te yediği bu ilk yemek, çok kısa sürecekti. İçeri giren bir subay generalin kulağına birşeyler fısıldamıştı. Leclerc bunun üzerine hemen yerinden kalktı ve yan odaya geçti. Bilardo salonu olan bu odada, Philippe Leclerc biraz sonra Fransa başkentinin son kumandanı olan Alman generalini resmen teslim alacaktı.

Beş gün önce, Wehrmacht genelkurmayının tankları ve Stuka'ları ile yoketmeyi tasarladığı Müdüriyetin dev avlusunda, şimdiden toplanan kalabalığın ıslıkları ve yuha sesleri işitiliyordu. Bir kapı açıldı. Alman generali nefes nefese, yüzü kıpkırmızı, içeri girdi. Leclerc'e doğru ilerledi. Takdim faslı kısa sürdü. Alman, «Bendeniz general von Choltitz,» dedi. «Ich bin der General Leclerc,» diye Saint-Cyr'de öğrendiği Almancası ile cevap verdi 2. Zırhlı Tümen kumandanı da. «Mata Hari» adlı cipiyle resmen tercümanlık yapmak üzere Müdüriyete gelen teğmen Alfred Betz, uğradığı şiddet hareketlerine rağmen Choltitz'in merasim üniforması içinde hâlâ dimdik ve bozulmadan durduğunu görünce, pek şaşırdı. Adam kısa boylu ve şişmanca olduğu halde, karşısındakinde saygı uyandıran bir kişiliğe sahipti. Choltitz ise teslim olmaya geldiği ve ilk defa gördüğü Fransız generalinin «şaşılacak kadar rahat» hali karşısında hayrete düşmüştü. Bu tarihî karşılaşmada Lec-

lerc, Afrika ve Normandiya savaşlarında giydiği manevra üniforması giymişti yine : Kravatsız bir gömlek, haki kumaştan pantalon ve Amerikan postalları. Omuzlarındaki ikişer yıldızdan başka üzerinde ne bir nişan, ne de başka bir şerit vardı.

İki asker Betz'in hazırladığı teslim şartlarını kısaca tartışıyorlar. Derken genç teğmen, Alman generaline, savaştan hemen önce hukuk sınavlarında kullandığı Waterman dolmakalemini uzatıyor. Tam bu sırada Rol içeri giriyor. Haklı olarak, başlıca yaratıcılarından biri olduğuna inandığı bu törene davet edilmemenin öfkesi içinde, F.F.I.'lerin lideri teslim belgesinde kendi adının da bulunması hususunda Leclerc nezdinde ısrar ediyor. Leclerc en sonunda razı oluyor. Derken iki general hâlâ direnmekte olan dayanak noktalarına teslim ol emrini bir Alman ve bir Fransız subayının götürmesini kararlaştırıyorlar. Choltitz bu emirleri, Leclerc'in karargâhını kurduğu Montparnasse garında bizzat imzalayacak ve emri götürecek olan subaylar da buradan yola çıkacaklardı.

Dietrich von Choltitz Montparnasse garına gideceği zırhlı araca bindiği zaman, halkın tehditleri o derece artıyor ki, Betz esir generali korumak için tabancasını çekmek zorunda kalıyor. Daha birkaç saat öncesine kadar Paris'in kaderini elinde tutan Alman generalinin ardından zırhlı aracın kapısını çarparak kapatan şoförü, homurdanıyor : «Bak hele, koca domuz hâlâ çevik be!» Polis Müdüriyetinde kapatıldığı odalarından birinin penceresinden sarkan ufak-tefek bir adam, zırhlı aracın içinde, ayakta, hiç kımıldamadan ve dimdik duran ve yıllarca hizmet ettiği generalin uzaklaşıp gözden kayboluşunu seyrediyor. Helmut Mayer'in, von Choltitz'i bir daha görebilmesi için artık aradan çok seneler geçmesi gerekecekti. Sarayın bulvarında, saat kulesinin tepesindeki saat, 4'ün ilk darbesini vuruyordu.

Gross Paris kumandanının teslim olduğu haberi bütün şehre yayılmış, halkın sevinci artık sınır tanımaz hale gelmişti. Herhalde dünya tarihinde hiçbir şehir, o gün Pa-

ris gibi böylesine gönlünce sevinmemiştir. Amerikalı harp muhabiri Ernie Pyle'a göre Fransa başkentinin sevinci, «çağımızın en güzel, en parlak dakikalarıydı.» (Pyle o gün iki kolunda birer genç kızla göremediği Amerikan askerinin çok zavallı biri olduğunu da söyleyecekti.) Meslektaşı Ed Bal da şunları yazacaktı : «Paris'i bugün sözlerle anlatmaya kalkışmak, çölde güneşin batışını siyah-beyaz renklerle resmetmeye benzer.»

O şahane gün boyunca ateşini, enerjisini ve cömertliğini yeniden bulan Paris, sevdi, neşesini haykırdı, dans etti ve aynı çılgın heyecanla öldü de. Indiana'lı protestan rahibi yüzbaşı George Knapp, bu neşeli kalabalık arasında sıkışınca, «Hayatının en soluk kesici denemesini yaşadığını» düşündü. Virginia'lı diğer bir Amerikalı rahip, yüzbaşı Lewis Koon da, cipinin üzerinde beyaz harflerle «Chaplain» (rahip) yazılı olduğu için, yollarda «Hey, Charlie Chaplin!» diye alkışlandı durdu. Paris'te kurtuluş günü için özenle saklanan bütün şampanya şişelerinin mantarları patlatıldı. Grande-Armée caddesinde, bir kamyonun altında kurşunlardan sakınmaya çalışan albay David Bruce, efendiden bir adamın yanına tırmandığını gördü. OSS'in Avrupa şefi ve Ramboillet'ye Hemingway'le beraber giren Bruce, adamın büyük bir rahatlıkla yüzükoyun yanına uzandığını ve, «Özür dilerim, acaba sizi bir kadeh şampanya içmeye davet edebilir miyim albayım?» diye sorduğunu hayretle işitti.

Yine OSS'den albay Russ Forgan da, Choiseul'de pek sevdiği Fransa oteline girince, şaşkınlıktan ağzı bir karış açık kaldı. Otel müdürü, şampanyadan da ender raslanan bir içki ikram ediyordu : Bir şişe Burbon şarabı! Şişeyi Almanların Paris'e girdikleri gün, gizlice toprağa gömüp saklamıştı. Adamcağız, Paris'i kurtaracak olanların içinde ilk raslayacağı askere bu şişeyi armağan etmeye yemin etmişti.

Ancak 2. Zırhlı Tümenle 4. Piyade Tümeninin leş gibi pis askerleri için en makbule geçen armağan, bir banyoydu. Dördüncü istihkâm taburundan er Charley Haley de,

banyosunu Léon-Bollé caddesi, no. 2'de yaptı. Bir kadın, iki kızı ve bir oğlu, Normandiya'dan beri çamur ve ter içinde yürüyen Amerikan askerini mayosu ile uzandığı banyo küvetinin içinde, saatlerce iyice keselediler. 12. Alayın tanksavar bölüklerinden birine mensup yüzbaşı Jim Smith, nefis bir sarışın tarafından aynı şekilde banyoya davet edildi. Genç kadının küçük dairesinde banyo ve duş bulunmadığı için, konuğunu mutfağındaki tahta teknenin içine yerleştirdi ve tepesinden tırnağına kadar yıkarken, yüzbaşı da rüya gördüğünü sanarak, şampanyasını yudumladı.

Bayram eden şehir sâdece kurtarıcılarını alkışlamakla da kalmadı. Her sokakta, her caddede, askerler, Parislilerin dört yıldan beri çektikleri sıkıntı ve yokluklara rağmen bulup-buluşturdukları armağanlara boğuldular. Böylece minnet duygularını çok iyi ifade etmiş oluyorlardı. Aradan yirmi yıl geçtikten sonra, New Hampshire'lı çavuş Douglas Kimball, o saatleri şöyle hatırlamaktadır: «Ah, Paris! 'Mersi' lerin dün gibi kulaklarımda çınlıyor!»

Champs-Elysées'de, Sipahi alayından çavuş Philippe Grard, Birinci Dünya Savaşı'nın eski muhariplerinden birine bir paket «Camel» sigarası ikram etti. «Ah aslanım, ah! diye bağırdı ihtiyar; zannederim kaç zamandır hakikî tütünden yapılmış bir sigara tellendirmemişsinizdir, değil mi?» Sonra cebinden aylık tütün istihkakı olan ufacık paketi çıkarıp, işgal yıllarının kül renkli tütünüyle askerlere sigara sarmaya başladı.

Çavuş Don Flanagan'ın cipinin arkasında, Normandiya'da bir çiftlikte buldukları ve bölüğün maskotu haline gelen «Jeannie» adlı sıska bir tavşancık duruyordu. Flanagan kalabalık arasında dururken, bir Parislinin sessizce cipine yaktaştığını gördü. Adamın kucağında kocaman bir tavşan vardı. Tavşanı Flanagan'a armağan etmek istiyordu. Sırf Amerikalı cibindeki sıskası çıkmış hayvan yerine, etli-kanlı bir tavşan yesin diye.

Bu adsız kalabalığın armağanlarından çok, kurtarıcıları asıl duygulandıran, halkın büyük ve sınırsız minnet duygusuydu. 12. Alaydan George Mac Intyre, Etoile ala-

nında o kadar çok sayıda Parisli ile kucaklaşmak zorunda kalmıştı ki, «biçer-döğerin altında ezildiğini» hissediyordu. Mac Intyre kendisinin «kısa boylu, kel denecek kadar saçsız, dişlerinin yarısı dökülmüş» biri olduğunu bilirdi. Bacaklarını gevşetmek için bir aralık cibinden aşağı atlamıştı. Birden çevresini saran kalabalığın yarıldığını farketti. On sekiz yaşında, çok güzel bir genç kız üzerine geliyordu. Etrafta herkes susunca, yüzü büyük bir mutlulukla aydınlandı ve başladı bağırmaya : «Artık Fransa halkı başı dik dolaşabilir! Tanrı kurtarıcılarımızı takdis etsin! Yaşasın Amerika! Yaşasın Fransa!» Ardından Mac Intyre'ın kollarına atıldı, ellerini avuçlarının arasına alıp çılgınlar gibi öptü, önünde diz çöktü. Askercik hem sıkılmış, hem de duygulanmıştı. Eğilip kızı yerden kaldırdı ve halkın alkışları arasında kollarının arasına alıp kucakladı. New Jersey'li küçük asker, genç kızın bu unutulmayacak jestinden sonra, gözleri yaşlar içinde, «savaş boyunca çektiği büyük yorgunluk ve acıları bir anda unutuvermişti».

Bayan Jacques Jugeat, Richelieu caddesi, 102 no.lu küçük dairesinde semt halkının sevinç çığlıklarını işitebiliyordu. Yetmiş bir yaşında, dul ve Paris'te kimsesi olmayan bayan Jugeat bu neşe çığlıklarını biraz da üzüntüyle dinliyordu. İhtiyar kadıncağız için bu kurtuluş günü de, dört yıldır ayrı olduğu oğlundan boş yere haber beklemekle geçecekti. Kadıncağız kapıya vurulan ilk darbeyi işitmedi bile. İkinci darbede yerinden sıçradı ve birinin yanlışlıkla kapısını çaldığını düşündü. Üçüncüsünde ise iyice endişelenerek açmaya gitti.

Karşısında ağzı kulaklarında, aslan gibi, sırtında garip üniformasiyle bir delikanlı duruyordu. Cebinde bir uğur gibi taşıdığı mektubu çıkartıp kadıncağıza uzattı. Bayan Jugeat mektubu açıp okuduktan sonra, sessizce ağlamaya başladı. Mektup oğlundan geliyordu. Yarbay Dee Stone sözünde durmuştu. Avrupa'ya hareketinden önce, komşusunun kendisine emanet ettiği mektubu, sahibine vermişti işte. İki yıl sonra olsa da. Çünkü Amerikalı subay New

York'ta yaşlı kadıncağızın oğlunun oturduğu apartmanda komşusuydu.

Görülmemiş bir kermesin hüküm sürdüğü Paris sokaklarında çok garip sahneler yaşanıyordu. Aşırı heyecanlı F.F.I.'ler, bir ellerinde şarap şişesi, diğerlerinde tüfekleri, damlarda Alman keskin nişancılarını kovalıyorlardı. Champs-Elysées'de İtfaiye bandosu sırayla bir «God Bless America»yı, bir «Marseillaise»i çalıyordu. Direnişe hâlâ devam eden Alman dayanak noktalarının çevresinde 2. Zırhlı tümen askerleriyle F.F.I.'ler omuz omuza döğüşüp ölürken, birkaç sokak ilerde savaşı bitiren askerler, çoktan zaferlerini kutlamaya başlamışlardı bile. Şaşkın ve ürkek Alman esir kolları sokaklardan geçmeye başlamıştı. Halkla beraber kurtuluşu kutlamakta olan Fransız ve Amerikan askerleri sık sık «sokağın köşesine» dâvet ediliyorlar, F.F.I.'lere teslim olmayı reddeden Almanları teslim almaları isteniyordu kendilerinden.

«Jade Amicol»u küçük manastıra getiren iki Amerikalı, yarbay Ken Downes ile John Mowinckle, gidip bir kadeh içki yuvarlamaya karar verdiler. Bu zafer gününde en münasip yer olarak bir Crillon oteli göründü gözlerine. Downes ünlü otele girince, şöyle bir yerinden sıçradı. Hol, torbaları sırtlarında, silâhları omuzlarında Almanlarla doluydu. Onlar da iki Amerikalının içeri girişini hayretle izlediler. Derken Almanlardan biri ilerledi. «Siz Amerikalı mısınız» diye sordu Downes'un olumlu cevabı üzerine, Alman şöyle dedi : «Öyleyse teslim oluyoruz biz, ama yalnız size teslim oluyoruz, yoksa...» diyerek dışarda toplanan öfkeli kalabalığı işaret edip, ekledi : «... yoksa onlara değil.»

— Kaç kişisiniz? diye sordu Downes.

— 176, diye cevap verdi Alman.

Downes bir an düşündü. Sonra Mowinckle'e dönüp, «Teğmenim, siz şu esirlerle meşgûl olun,» dedi. Bunu söyledikten sonra çıkıp, daha sevimli bir bar aramaya koyuldu.

176 esirle tek başına kalan Mowinckle, önce hepsinin silâhlarını almayı düşündü. Tüfeklerini vestiyere bırakmalarını istedi. Bu iş bitince, oteli denetlemeye başladı. Birinci katta, oteli işgal edenlerin son yemeklerinin artıkları hâlâ sofrada duruyordu. Tam bu sırada odanın öbür ucundaki kapı açıldı. Mowinckle bir Fransız teğmeninin kırmızı kepini gördü. İki adam birbirlerini süzüp gülümsediler ve aynı anda keşfettikleri, odanın orta yerinde duran şampanya kasasına doğru yürüdüler. Değerli buluşlarının başında yüzyüze gelince, birbirlerini selâmladılar. Kırmızı kepli subay, «Fransız İstihbarat Servisinden teğmen Jean Biehlmann,» dedi. «Amerikan İstihbarat Servisinden teğmen John Mowinckle,» diye cevap verdi öbürü de. «Paylaşmayı teklif ediyorum, dedi Fransız; altısı sizin, altısı benim.» Mowinckle saygı ile eğildi ve iki genç subay kasayı bir hamlede boşaltıverdiler. Sonra kucaklarında şişeler, büyük bir ciddiyetle merdivenlerden aşağı indiler, dehşet içinde bekleyen esirlerin önünden geçip, muzip öğrencilerin şen haliyle, Crillon'dan çıktılar.

Biraz ilerde, içi F.F.I.'lerle dolu iki kamyon, bir başka otelin önünde durmuştu. Başlarında pis bereler, sırtlarında yağlı iş tulumları, ya da dökülen pantalonlar, daha çok Madrid'i savunmaya hazırlanan proleter birliğine benzeyen 70 kişilik topluluk, Paris'in en lüks oteline, Vendôme alanındaki Ritz'e daldılar. Önlerinde de, kendilerini buraya getiren adam, Ernest Hemingway yürüyordu.

Issız holde, gelenleri karşılamak için bir tek kişi çıktı : Korkudan dilini yutacak hale gelen olan müdür yardımcısı. Fakat adam bütün korkusuna rağmen, bu haydut sürüsünün başındaki sakallının kim olduğunu tanımıştı. «İmkânı yok! Siz ha bay Hemingway? diye eski müşterisinin yüzüne bakarak seslendi; ne arıyorsunuz burada?» Hemingway «adamları» ile beraber otele yerleşmek istediğini söyledi. Aklını başına devşiren müdür yardımcısı, otelin salonlarını işgal eden bu «neşe dolu çete»ye ne ikram edebileceğini sordu. Hemingway bir an düşündü, sonra,

«Pekâlâ... 71 sek martini verin!» dedi muzip bir gülümsemeyle.

Yvette Boverat, kocası ve kızları Hélène, bütün gün bisikletleriyle Paris'i dolaşıp, «siyah bereliler alayı»nı aramışlardı. İlk birliklerin Orléans kapısından şehre girişlerini izledikten sonra, Saint-Michel bulvarından Belediye Sarayına inmişlerdi. En sonunda aradıkları alayı bulmuşlardı. Bu, tankları Meurice oteline taarruz eden 501. Tank Alayıydı.

Boverat'lar en sonunda Châtelet alanında siyah bereli askerlere rasladılar. Fakat ne yazık ki ne Maurice'i, ne de Raymond'u tanıyan vardı. Bunun üzerine aynı alaya bağlı birliklerin bulunduğunu işittikleri Saint-Louis adasına yollandılar. Boverat'lar tam bir saat küçük adanın bütün sokak ve sokak aralarını dolaştılar. Rasladıkları herkese, hep aynı kuşkulu soruyu soruyorlardı : «Siyah bereli askerleri gördünüz mü?» Nihayet cesaretleri iyice kırılmaya başlayan Boverat'lar iki F.F.I.'nin bir cipin başında nöbet tuttukları küçük kahve salonunun önünde, siyah bereli bir askerin içerde uyuduğunu öğrendiler. Sundurmanın ilk altına giren, Hélène oldu. Avluya varınca, gerçekten de köşedeki gölgelikte, bir askerin son derece mutlu bir uykuya daldığını gördü. «Bu benim ağabeyim olamayacak kadar büyük» diye düşündü genç kız. Biraz sonra annesiyle babası da yanına vardılar ve üç Boverat, nefeslerini tutup, uyuyan askeri incelediler. En sonunda bayan Boverat, üç günlük sakalın kapladığı kirli suratın üzerine doğru eğildi. Elini uzatıp, uyuyan askerin omzuna koydu. Çocukluğundan beri her gün oğlu Maurice'i hep aynı şefkat dolu jestle uyandırmıştı.

Maurice gözlerini açtı. Önce kızkardeşini gördü. «Ne kadar güzel kız olmuş!» diye düşündü. Genç kız da giderken sâdece bir çocuk olan yakışıklı delikanlıyı yaşlı gözlerle seyrediyordu. «Ne kadar büyümüş!» diye düşündü. Kemerinden aşağı sarkan parlak makineli tabanca şarjö-

rünü görünce, «Ne o, yine armonika mı çalıyorsun?» diye sordu.

Eski bir otobüs, Lafayette caddesinden yukarı doğru olanca hızıyla tırmanıyordu. Biraz önce halk bir virajda sahanlığa atlamış, esas duruşa geçip, «La Marseillaise»i söylemişti. Otobüsün direksiyonunda, onbaşı Lucien Aublanc vardı. Yani Simone'un dört yıldan beri tek haber almadığı halde, yaşadığından emin olduğu, çünkü ölseydi «hisedeceğini» söylediği nişanlısı.

Çatışmanın henüz sona erdiği Tuileries bahçelerinde bu garip aracı bulan Lucien Aublanc, içine atladığı gibi Simone'u aramaya çıkmıştı. Daracık Baudlin sokağına girince, herkes pencerelere hücum etti. Simone balkondan bakar bakmaz, araçtan ilk inen askeri gördü. Sokaktakilerden biri bağırdı: «Leclerc'in askerlerinden biri bu!» Bunu işiten Simone, bir tek şey düşündü: «Lucien'dir öyleyse!» Merdivenlerden deli gibi inip, sokağa fırladı. Karşısına çıkan dev yapılı şeytan karşısında birden durakladı. Siyah beresine, yeşil kısa ceketine, ayaklarındaki bağlı, uzun konçlu postallarına baktı. «O kadar şaşırmıştım ki, karşımda sanki aydan gelen biri vardı,» diye o anı hatırlamaktadır. Lucien de askılı siyah eteklikli, mavi spor gömlekli nişanlısına bakıyor ve bir tek söz bulamıyordu söyleyecek. En sonunda gülümsedi ve utanarak, «Oh! Ruj sürmüşsün,» diyebildi. Simone de gülümsedi ve sordu: «Sakalını niçin kestin?» Dört yıldan beri ayrı olan iki yaratık arasında bitmek bilmeyen bir sessizlik başladı. Heyecandan soluğunu kesmiş bir kalabalık etraflarını sarmıştı. Simone birden Lucien'in ceplerini karıştırdığını ve bir paket Palmolive sabunu çıkardığını gördü. «Bak, dedi, biraz geç kaldım ama... geldim işte; sana da sabun getirdim.» Bu sözlerden sonra Lucien de, Simone da bastılar kahkahayı ve birbirlerinin kollarına sarılıp çılgınca kucaklaştılar.

12. Amerikan alayından yüzbaşı Victor Vrabel, üzerine koşan genç kızlara gülümseyip öpmekten, «yanak kaslarının ağrıdığını» hissediyordu. Yüzbaşının cipi Concorde

köprüsünde adeta kalabalığın altında ezildi. Amerikalı çevresini kuşatan yüzlerce sima arasında bir genç kızın kendisini adeta vecd içinde seyrettiğini fark etti birden. Subayın aklına saçma bir soru geldi. «Matmazel, dedi, sizin saçlarınız gerçekten sarı mı?» Genç kız İngilizce cevap verdi ve ağzı kulaklarına varan yakışıklı Amerikalıya bir sürü soru sormaya başladı. İçinden de, «Aman Allahım! Yüzbaşı olmak için ne kadar da genç!» diye geçiriyordu. Subay, güzel Parisli kıza beraber dansa gitmeyi teklif etti. Genç kız bir an kararsız kaldı, sonra «Annem de gelirse, olur» dedi. Adresini verdi genç adama. Fakat not defterindeki upuzun listeyi görünce, Jacqueline Malissinet hiç umutlanmadı. Sempatik Amerikalıyı bir daha görme şansı pek azdı. Genç kızın kalabalık arasında uzaklaştığını gören Vrabel de içinden, «Ne yapalım, harpsa harp! dedi; ciddî genç kızlar askerlerle dans etmeye gidecek değiller ya!» Jacqueline evde bu raslantıyı annesine anlatınca, kadıncağız, «Kimbilir? Belki de birgün evlenirsiniz,» dedi.

«Yok canım, diye cevap verdi Jaqueline; bir daha yüzünü bile göremeyiz onun! «Fakat Jacqueline yanılıyordu. İki yıl sonra gülümsemesini çok iyi beceren yakışıklı yüzbaşiyle evlenecekti. (*)

Paris'in bir başka semtinde, zengin Mozart caddesindeki apartmanlardan birinin dördüncü katında, bir diğer Parisli genç kız, sırtında sabahlığı, kurtarıcıların geçişini seyrediyordu. Fakat penceresinin altındaki asfaltı hallaç pamuğu gibi atan binbaşı Massu'nün zırhlı araç kolunu gören Antoinette Charbonnier, hüngür hüngür ağlıyordu.

(*) Vrabel, Paris'ten ayrılırken, Concorde'daki raslantının hatırasına hürmeten cipine «Jacky» adını verdi. 1944 kasımında, Hurtgen savaşından sonra, yüzbaşı ilk defa izin aldı. Üç gün için Paris'e geldi. Traş olup yepyeni üniformasını giydikten sonra. Folie-Méricourt sokağındaki 86 no. lu kapıyı çaldı. O kadar temizlenip parlamıştı ki, Jacqueline zor tanıdı kendisini.

Vrabel'in Amerika'ya dönüşünden kısa bir süre önce, 30 eylül 1946'da evlendiler. Bugün emekli bir albay olan Vrabel, eşi Jacqueline ve iki çocukları, 16 yaşındaki Michèle ile 15 yaşındaki John'la beraber Paris'in kurtuluş günü karşılaştıkları yerden 100 kilometre uzaklıktaki Orléans'ta yaşamaktadırlar.

Çünkü kurtuluş günü, onun için dünyanın, işgal denen ve 1940'ın yakışıklı, muzaffer subayı, Alman yüzbaşısı Hans Werner ile geçirdiği tatlı çağın sonu demekti. Antoinette anî bir hareketle pancurlarını kapattı, her şeyi unutup hatıraları ile başbaşa kalmak üzere yatağına uzandı.

Her eşyanın, her biblonun kendisine Hans Werner'i hatırlattığı odanın dost loşluğunda, Antoinette şimdi telefonun çalmasını bekliyordu. Fakat yakışıklı yüzbaşı o gün kendisini aramayacaktı. Ayaklanmanın başladığı gün genç kız tarafından Henri-Rochefort sokağında kötü bir otele yerleştirilen yakışıklı yüzbaşı, kendisini Gestapo tarafından aranılan bir Polonyalı mülteci diye yutturuyordu. O da yatağına uzanmıştı ve Paris'i kurtarmaya gelen tankların gürültüsünü dinlerken, o da «dünyanın sonunun geldiğini» düşünüyordu. (*)

Paris'te kalan diğer bütün Alman kadınları ile birlikte tutuklandığı büyük salonun penceresinden dışarısını seyreden Münihli güzel sekreter Cita Krebben de, ilk Müttefik tanklarının gürültüsünü dinliyordu. Genç Alman kızı, Kızılhaç himayesinde Almanya'ya yapacağı son yolculuk için açık bej şantungdan zarif tayyörünü giymişti. Önce Faubourg Saint-Honoré sokağındaki Bristol oteline götürülen Cita Krebben ve arkadaşları, en sonunda F.F.I.'ler tarafından tutuklanmışlar, bazılarının bavullarından gümüş takımlar, otelin çamaşırları, hatta tabancalar çıkmıştı. Cita Krebben de şimdi geçici hapishanesine giderken, en az Gross Paris kumandanını karşılayanlar kadar öfkeli bir kalabalıkla yüz yüze gelmişti. Genç kadının uğradığı düşmanlık gösterileri arasında hele öyle bir tanesi vardı ki, bunu asla unutamayacaktı. Jean-Mermoz sokağının köşesinde öfkeden soluyan bir kadın yanına yaklaşıp, giysileri-

(*) Antoinette Charbonnier ile Hans Werner, kurtuluş gününden üç ay sonra bir ihbar üzerine yakalanmışlardı. Antoinette altı ay Fresnes hapishanesinde yatmış, Werner de iki yıl bir esir kampında yaşamıştır. 1946 yılı sonunda serbest bırakıldıktan kısa bir süre sonra evlendiler. Bugün 18 ve 15 yaşlarında olan iki çocukları oldu. Her ikisi de hâlen Paris'te yaşamakla beraber, boşanmışlardır.

nin üzerine tükürmeye başlamıştı. Bu, üzerindeki tayyörü diken terzinin ta kendisiydi.

Cita tankların gürültüsünü işitince, pencerenin yanına süzüldü. Muhafızlardan birinin omzunun ardından, şimdi Faubourg Saint-Honoré sokağı ile Jean-Mermoz sokağı arasındaki köşede duran, toz ve çamur içindeki beş Sherman'ı görüyordu. Cita muzaffer askerlere doğru koşan kalabalığın görüntüsü karşısında savaşın «bu sefer gerçekten sona erdiğini» düşündü. Taretlerin üzerine yazılı adları okudu. Bunlardan biri özellikle dikkatini çekti. Çünkü Almanca bir söylenişi vardı. Bir Fransız tankına acaba ne diye «Hartmann Willerkopf» adını verdiklerini kendi kendine sordu.

Semt halkı, şimdi Cita'nın pencereden seyrettiği gönüllü Marcel Christen'in tankını sarmıştı. Tankların zırhları üzerinde, bir gün önce Fresnes'de, biraz önce de Continental oteli önünde verdikleri savaşların izleri görünüyordu. Kalabalık arasında kunduracı Antoine, kasap Leclerc, Rabelais sokağındaki kuyumcu Fillon, romancı Paul Andréota ve karısı Gloria, genç Dominique de Serville ile annesi ve babası, polis memuru Robert, müteveffa kocasının adının yakındaki alana verildiği dul bayan Chassaigne-Goyon da vardı. Jean-Mermoz sokağında no. 19'un kapıcısı ihtiyar Thérèse'le no. 20'deki komşusu, her yıl Paris'in «gelecek ilkbaharda» kurtulacağı kehanetini savuran falcı meslektaşı da oradaydılar. Biraz daha ilerde, kalabalığın daha da sık olduğu yerde, bir cüppe görünüyordu. Çansız Saint-Philippe-du-Roule kilisesinin papazı Jean Muller de, kurtarıcıları selâmlamaya çıkmıştı. Kalabalıktan görünmeyen Deloyau fırınının önünde, sabah annesinin bu mutlu gün için armağan ettiği güzelim pembe elbisesini giyen genç sekreter Nelly Chabrier duruyordu. Parisin diğer semtlerinden hiç ayırt edilmeyen bu mahallede de, herkes birbiriyle kardeş olmuştu.

Nelly Chabrier, «Hartmann Willerkopf» adlı tankın taretinden aşağı sarkan, toz-toprak içindeki deve bakıyordu. Garip bir kuvvet tarafından çekiliyormuş gibi, bakış-

larını bir türlü üzerinden ayıramıyordu. Fakat Marcel çevresindeki kalabalık arasında genç kızı farkedemiyordu. Bunun üzerine Nelly bir kâğıt parçasının üzerine birkaç kelime karaladı. «Siz tam tanışmak istediğimiz türden bir Fransızsınız, dedi; birgün yolunuz yine Paris'e düşerse, Jean Mermoz sokağı no. 20'de çok iyi karşılanacağınızdan emin olabilirsiniz. Tel Elysées 09-82». Sonra kalabalığı dirsekleriyle yara yara pusulayı genç subayın eline tutuşturmayı becerdi. On beş ay sonra rahip Jean Muller, Nelly Chabrier ve Marcel Christen'in nikâhlarını kurtuluş günü «Hartmann Willerkopf» adlı tankıyla birkaç adım uzağında durduğu Saint-Philippe-du-Roule kilisesinde kıyacaktı.

9

BAŞKA YERLERDE savaş olanca şiddetiyle devam ediyordu. Choltitz'in teslim ol emrinin henüz ulaştırılmadığı Alman dayanak noktalarının garnizonları, Führer'e verdikleri sözü tutuyorlardı. Bunun için de şiddetli bir direniş gösteriyorlardı. 2. Zırhlı Tümenle F.F.I.'lerin omuz omza kuşattıkları blockhaus'ların etrafında kanlı çatışmalar sürüp gidiyordu. Şu son dakikalarda bile, ya cesaretlerirının, ya da alın yazılarının kurbanı olarak, daha başka insanlar da ölecekti : Kléber caddesinde, dört yıl işgal altındaki Fransa'yı yöneten askerî hükümetin merkezi Majestic'in çevresindeki geniş yapılarda ve blockhaus'ların önünde, fırlatılan bir el bombası, Massu'nun askerleriyle beraber ateşe katılan ufak-tefek, siyah fötr şapkalı bir adamcağızın bacağını koparıveriyor. Fernand Zacker adında İsviçreli bir tüccar bu. Sabah çıkarken karısına, «Marthe, ben de Paris'i kurtarmak istiyorum,» demişti. Marthe birkaç saat sonra bisikletiyle Kléber caddesine döne-

cek, yolu dolduran enkaz ve cesetler arasında kocasının kopuk bacağını arayacaktı. Bulunca da, dikkatle sarıp, çantasına yerleştirecekti. Çünkü kopuk ayağın üstündeki ayakkabının topuğunda, karı-kocanın bütün serveti saklıydı: 20 altın!

Biraz sonra Majestic otelinde ele geçirilen ilk esirleri halkın kininden kurtarmak için, binbaşı Henri de Mirambeau ile birkaç piyade askeri, bunları Wagram caddesindeki «Empire» sinemasına götürüyorlar. Küçük yürüyüş kolunun başında, kolları havada, Mirambeau'ya teslim olduğunu haber vermek için elinde beyaz bayrakla Majestic'ten çıkan SS binbaşısı ilerliyor. Esirlerle onlara refakat edenlerin Wagram caddesine girecekleri sırada, SS binbaşısı kolunu indirip, yeninden aşağı kaydırdığı bir el bombasını Mirambeau'nun üzerine atıyor.

Etoile alanındaki Sağlık Bakanlığının pencerelerinden birinde dehşet içinde kalan bir seyirci bu korkunç olayı izliyor. Arkadaşlarına söz verdiği Amerikan bayrağını götürmek için koltuk değnekleriyle sokağa fırlayan Norman Lewis bu. Piyadeler esirlerin üzerine ateş açarken, Mirambeau'nun da kanlar içinde yere serildiğini görüyor. Biraz sonra her yönden silâh sesleri işitilmeye başlıyor. 1917'nin eski «Sammy»si, Paris'in kurtuluşunu seyretmek arzusunu çok pahallı ödüyor. Bir dizi serseri kurşun penceresine isabet edip, adamcağızı olduğu yere cansız seriyor.

Seine'in karşı kıyısında, quai d'Orsay'in çınarlarından birinin ardında sipere girmiş olan ve Paris'in büyüklüğü karşısında küçük dilini yutmasına ramak kalan Korsikalı er Léandre Medori ile, yüzlerce Parisliye ablasının telefon numarasını dağıtan arkadaşı Jean Ferraci, Dış İşleri Bakanlığının öldürücü bir ateş açılan pencerelerinden birini kuşkuyla gözlüyorlar. Biraz başlarını yükseltecek olsalar, kurşunlar ardında gizlendikleri çınarın kabuklarını kopartarak kulaklarının dibinde vızıldıyorlar. Siperlerini terkeden piyadeler derhal vuruluyor. Medori, «Tıpkı bayramlarda nişan alıp devirdiğimiz tahta lobutları hatırlatan bir sahneydi,» diye o cehennemi anını hatırlamaktadır. Kü-

çük Korsikalı birden ardında tok bir ses işitiyor. Jean Ferraci tek kelime bile edemeden, olduğu yere yıkılıyor. Medori, «Iskambil kâğıdı gibi devrilen» askerlerin yerine tankların yaklaştığını ancak o zaman, paletlerin gürültüsünden anlıyor. Tam önünden geçen bir Sherman'ın, Dış İşleri Bakanlığının demir kapısına doğru ilerlediğini görüyor. Jean Bureau'nun «Saint-Cyr»i bu. Kül rengi ve yuvarlak, Medori'nin hiç görmediği türden bir sürü el bombası birden tankın üzerine yağmaya başlıyor. Bureau daha biraz önce babasına telefon edip gururla, «Ben Dış İşleri Bakanlığına taarruz ediyorum», diye haber vermişti. Medori birkaç saniye sonra pencerelerden birinden bir alevin uzandığını görüyor. Önündeki tankın tareti kıvılcımlar saçarak havaya fırlıyor. Bir bazuka mermisinin tam isabeti «Saint-Cyr»in hesabını görmeye yetiyor. Jean Bureau ve dört arkadaşı, çelik tabutlarının içine yığılıp kalıyorlar.

Alman Willy Werner taarruz edenlere karşı mitralyözüyle ateş ettiği pencerenin önüne yerleştirilen kum çuvallarının ardında, Dış İşleri Bakanlığındaki dayanak noktasına komuta eden hava subayının sesini işitiyor. Subay adamlarına teslim olmayı reddettiğini bildiriyor. Bu hareketiyle hepsinin hislerine tercüman olduğunu sandığını da ekliyor. Willy Werner pek itiraza cesaret edemiyor. Fakat kumandanı odadan çıkar çıkmaz, o da mitralyözünü terkediyor, koridorlarda süzülüp, cebindeki konyak şişesini boşaltmak üzere mahzene giriyor. Niyeti «savaşın sonunu rahatça burada beklemek!»

Dış İşleri Bakanlığının öbür ucunda, Alman bazukalarının 12. Zırhlı birliğe mensup iki Sherman'ı hakladıkları Millet Meclisi önünde, basit bir asker, tek başına bir savaş sürdürüyor. Serge Geoffroy, Normandiya bağlarında bozulup yolda kalan «Marie Jill» adlı ağır tanktakl arkadaşlarına verdiği sözü tutmuş. Ustaca bulduğu «kestirme» yollar sâyesinde de «Marie Jill» tıpkı bir hayalet gemi gibi, bütün yürüyüş kollarından önce, tek başına Paris'e girmiş! Geoffroy şimdi de, başında horoz ibiğini andıran kırmızı kepi, elinde tabancası, yaya olarak Concor-

de köprüsünü aşıp, Millet Meclisine, «Alman öldürmeye» gidiyor. Birden önünde kocaman bir beyaz mendil sallayarak ilerleyen bir gölge görüyor. Bir Wehrmacht subayı bu. Ikisi arasında on metreden de az bir mesafe kalmışken, birden bir obüs ıslık çalarak aralarından geçiyor. Devirdiği lamba direği, ikisinin arasına yıkılıyor. Infilâkin dumanı dağılınca, Alman «Kamarad» diye sesleniyor ve Fransıza kendisini izlemesini işaret ediyor. Biraz sonra birlikte Meclis'in etrafındaki duvarın önüne varıyorlar. Alman, Fransıza duvarın üstünü gösterip, bunu aşmak gerektiğini anlatıyor. «Çünkü yukarda var çok Alman istiyor olmak Kamarad» diye ekliyor. Binanın Bourgogne sokağı ile Saint-Germain bulvarı arasındaki köşesinde, sundurmanın altında duran kapıcı, birden kırmızı kepli bir Fransızın, duvarı aşması için Almana yardım ettiğini hayretle görüyor. Alman bir sıçrayışta duvarın üstüne çıkıyor. Sonra elini uzatıp, Fransızın da çıkmasına yardım ediyor. Ikisi birlikte bahçeye atlıyorlar. Alman hemen camlı bir kapıya doğru koşmaya başlıyor. «Allah kahretsin, pis bir batağa saplandık biz galiba!» diye düşünüyor Geoffroy. Sol elinde bir el bombası, sağ elinde tabancası, o da ilerliyor. Camlı kapının dışında, yerde bir ceset yatıyor. Geoffroy parmağı silâhının tetiğinde içeri girince, otuz kadar Alman subayının bir barın başında toplanmış olduklarını görüyor. Geoffroy bilmeden Meclisin barına girmiş oluyor. Derken bir albayın bir elinde kadeh, diğerinde bir Martini şişesi, kendisine doğru ilerlediğini görüyor. Alman kadehi ağzına kadar dolduruyor, sertçe birbirine vuruyor topuklarını ve içkiyi Fransıza ikram ediyor. Geoffroy el bombasını barın üzerine bırakıp, kadehi alıyor. Çünkü hayatında şimdiye kadar hiç bir kadeh reddettiği vaki değildir. Bir dikişle de boşaltıyor. Hemen bağırıyor ardından: «Atın silâhlarınızı! Herkes avluya çıkacak!» Almanlar söyleneni yaparken, Geoffroy neşeden dört köşe olan yüzüyle önce ikinci, sonra bir üçüncü kadehi deviriyor. Kısa bir süre sonra da Martini şişesinin dibi görünüyor. Millet Meclisindeki başlıca direniş merkezi teslim olmuştur.

Askerî Okulun önünde, Eiffel kulesinin altına kim en önce varacak diye çılgın bir yarışa giren Pierre Lefèvre ile Etienne Krafft, bu sefer çok daha tehlikeli bir yarış için tartışıyorlar. Askerî Okulun giriş kapısının altında, namlusu Eiffel'e doğru çevrilmiş 88'lik bir Alman topu duruyor. İki zırhlı araç Champs-de-Mars'ın iki yanından birden yıldırım hızıyla sökün ediyorlar. Joffre alanını göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir zamanda aşıp, okulun önüne varıyorlar, Burada ikisi birden, bütün silâhlariyle, müthiş bir yaylım ateşi açıyorlar kapıya. Lefèvre'in zırhlı aracının kumandanı Jean Feller, «başlarını eğdiklerini» hatırladığı Alman topçularına, tabancası ile ateş ediyor. Lefèvre birden kulaklıklarında Feller'in zafer çığlığını işitiyor: «Yuppi!» Yaylım ateşi dakikalarca sürüyor. En sonunda Alman 88'liği son bir kere daha ateş edip, susuyor. Cephaneleri tükenen zırhlı araçlar da ateş kesiyorlar, ama bu sırada ilk Sherman'lar görünüyor. Altı gün önce adamlarının Polis Müdüriyeti önünde «sosis gibi kavrulduklarını» gören Feldwebel Bernhardt Blache, Askerî Okulun birinci kattaki pencerelerinden birinden, tankların insanı ürküten gövdelerinin Champs-de-Mars bahçelerine ağır ağır ilerleyişini izliyor. Mitralyözünün önüne uzanmış yatan Blache, yanı başında kolu kopan arkadaşı, Münihli fırıncının iniltisini dinliyor. Blache zihnini uğraştırmak için tankları saymayı deniyor. Fakat biraz sonra bundan da vazgeçiyor. Çünkü çok kabarık sayıları. İlk gelen Sherman'lar binanın geniş cephesine ateş açıyorlar. Yan odalardan birinde infilâk eden bir obüsün rüzgârı, Almanın miğferini başından uçuruyor. Dört yıl önce Paris'e muzaffer Wehrmacht birlikleriyle giren 24 yaşındaki Berlinli için, savaş birden pek «iç yakıcı» olmaya başlıyor.

Askerî Okulun etrafında süren savaşın gürültüsünden dehşete kapılan ve takımı ile beraber PTT Bakanlığının damında bir gece önce Paris kiliselerinin çan seslerini dinliyen onbaşı Walter Hollesch, adamlarını toplayıp teslim olmaya karar verdiğini açıklıyor. Hollesch bu formaliteyi yerine getirmek için de, çok cüretli bir yol seçiyor. Bakan-

lığın yangın ihbar telefonunu kırıyor. Nöbetçi itfaiyeciye kararını bildiriyor: «PTT Bakanlığı teslim olmaya hazırdır.»

Şimdi Askerî Okul içine obüsler yağmur gibi yağıyor. Savorgnande-Brazza sokağındaki apartmanlardan birinin balkonunda, Jacques Ménard ile arkadaşı Michel Jouys ve «Boche'ların tepesine biraz ateş yağdırmaları» için kendilerini içeri alan «çok efendi» bir kadın. Almanların avluda çılgın gibi sağa-sola kaçışmalarını seyrediyorlar.

Bernhardt Blanche mitralyözünün son fişekliğini de, kapının önünde duran tankın üzerine yağdırıyor, ancak mermiler zırhın üzerinde kıvılcımlar saçarak sekiyorlar. Yüreği parçalanan Alman, yerinden kalkıyor ve silâhını terkediyor. Tam bu sırada döşemenin ayaklarının altında sallandığını hissediyor. Koridorun penceresinden, tanklardan birinin avluya girdiğini görüyor. Blache, tankın moloz kaplı tareti üzerinde okuduğu adı, asla aklından çıkaramayacaktır: «Verdun»! Bu görüntü karşısında aşağı inip teslim olmayı kararlaştırıyor. Birkaç dakika sonra on kadar arkadaşı ile beraber, penceresi avluya bakan küçük bir odaya kapatılıyor. «Hitler Kaput!» diye bağırarak içeri giren bir asker, esirleri birer birer pencereden dışarı çıkartıyor. Ne zaman bir Alman penceresinin kenarından aşağı atlayacak olsa, Blache kısa bir makineli tabanca tarrakası işitiyor. Fransızların esirlerini kurşuna dizdiklerini anlayınca, yaprak gibi titremeye başlıyor. Er Etienne Krafft karşı kaldırımdan siviller tarafından vurulan Almanların yaprak gibi döküldüklerini görüyor. Krafft, «Durun! Durun! Onlar benim esirlerim!» diye bağırarak koşmaya başlıyor. Şimdiden sekiz ceset yerde serili yatıyor. Pencereden atlamak sırası Berhnardt Blache'de. Alman bir bakışta öleceğini hesaplıyor. Tam atlamaya hazırlandığı sırada, bir sesin anladığı bir şeyler bağırdığı işitiyor: «Kerhaneci sürüsü, kesin ateşi be!»

Çad alayının piyadeleri bu sırada yetişip sivillerle esirlerin arasına giriyorlar.

Etienne Krafft karşısına çıkan ilk apartmana dalıp, telefon etmek için izin istiyor. Sonra Invalides 02-63'ü çevi-

riyor. Telefonu açan babasının sesini hemen tanıyor.

— Günaydın baba, ben Etienne... diyor.

— Etienne mi?

— Evet, oğlun Etienne.

— Imkânı yok...

Krafft bu sırada babasının ardında birinin, «Kimmiş? Kim?» diye sorduğunu işitiyor. Ve babasının annesine, «Etienne'miş,» cevabını verdiğini duyuyor. Telefonda sesler iyice karışıyor. Ve Krafft birden annesinin sesini dinliyor:

— Yavrum, nedir rütben?

— Ikinci sınıf er, anneciğim.»

Annesi hayretle tekrar ediyor: «2. sınıf ha!» «Evet, yani basit bir asker, Amélie!» diye izah ediyor babası ve yine telefonu alıyor.

— Baba, şampanyayı soğut, ben geliyorum.

— Etienne, Etienne, yavrum, şampanya 18 aydır seni bekliyor!»

Hemen hemen aynı dakikalarda Etoile alanında yaşlı bir adamcağız bisikletinden inip, hayretle Grande-Armée caddesine inmeye hazırlanan ufacık uçağı seyrediyor. Uçaktan yüzbaşı üniforması ile bir pilotun çıktığını görüyor. Iyice sersemleyen ihtiyarcık, «Hubert! diye basıyor feryadı. Dört yıldan beri tek bir haber alamadığı oğlu yüzbaşı Hubert Rousselier'yi karşısında buluveriyor.

10

GÜNEŞ VE NEŞE DOLU sokaklarda savaş patırtıları yavaş yavaş azalırken, kurtarıcıları selâmlayan çığlıkların, alkışların arasında, «Paris'i işgal edenler» son bir geçit töreni daha yaptılar. Çeşitli dayanak noktalarında teslim olan işgal askerleri Paris'teki son duraklarına gönderilirlerken (itfaiye kışlasına, Polis Müdüriyetinin mahzenlerine,

Montparnasse garı holüne), Paris halkı kinini gemlemek için gerçekten büyük zorluk çekti. Dört yıldan beri dayandıkları acıları, kini, korkuyu bir hamlede silkip atmak istercesine, kadınlı-erkekli gruplar hemen her tarafta Choltitz'in askerlerinin üzerine saldırdılar, yumruklar, küfürler ve tükürükler yağdırdılar, hatta zaman zaman öldürdüler de.

Öfkeli halk topluluklarının kinine hedef olmaktansa, bazı Almanlar, République alanındaki kışlanın Panzer teğmeni gibi, beyinlerine bir kurşun sıkıvermeyi tercih ettiler. Bir kısmı da, tıpkı 3. Güvenlik Alayından er Georg Kilber gibi, sivil elbiseleri sırtına geçirip, kurtarıcıları alkışlayan kalabalıkların arasına karıştılar. Diğerleri ise akla - hayale gelmeyecek cüretli yollara başvurdular. Iki gün önce Grand-Palais'de F.F.I.'lerin eline esir düşen yüzbaşı von Zigesar-Beines doğruca Neuilly'deki Amerikan hastanesine gitti, sırtına bir pijama geçirip, «Amerikalıların gelişini beklemek üzere» yataklardan birine uzandı.

Fakat biraz önce Rivoli sokağında bizzat general von Choltitz'in de başına gelen haysiyet kırıcı davranışlardan yakasını kurtarabilen Alman genellikle pek azdı.

Aylarca her gün öğleden sonra gamalı haçlı bayrağın ardında Champs-Elysées'de yürüyüşe çıkan Feldwebel Ewin Conrad ile er Fritz Gottschalk için son «yürüyüş» pek acı bir hatıra oldu. Itilip-kakılan, tokatlanan, üstü-başı yırtılan Gottschalk, Rivoli sokağından kalabalığın tükürük yağmuru altında geçti.

Onun birkaç metre ardında, ellerini ensesinde kavuşturmuş, yüzü kanlar içinde yürüyen Werner Nix, şu Choltitz'in düzenlediği son yürüyüşe tiksinerek katılan Feldwebel, sağdan - soldan indirilen yumruklar altında, sendeleyerek ilerliyordu. Saint-Germain bulvarında, halkın vereceği cezadan kurtulmak çabası içinde, torpil dolu kamyonu pusuya düşürülen Unteroffizier Hans Fritz, esirlerin yürüyüş kollarına refakat eden F.F.I.'lere durmadan sigara ikram ediyor ve avaz avaz bağırıyordu: «Ben Alman değilim, Bavyeralıyım ben!» Beş gün önce Paris sokaklarında

ateş-kes ilân etmek için dolaşan Feldgendarme Rudolf Reis, gemi iyice azıya almış bir grup tarafından kamyonla getirildiği Polis Müdüriyetinde, ister istemez lise okul kitaplarındaki bir resmi hatırlıyordu: «Fransız İhtilâlinde idam mahkûmlarının bindirildikleri arabalar».

Feldwebel Paul Schel ise, Maillot kapısında, Luna Park'ın duvarları boyunca tıkıldıkları kamyonda giderken, Fransız sevgilisi ile çok hoş ve tatlı dakikalar geçirdikleri fuarın barakalarını yaslı yaslı seyrediyordu. Tam bu sırada bir silâh patladı. Schel bacağında bir yanma hissetti ve yapışkan, sıcak bir şeyin çizmesinden içeri aktığını duydu. Serseri bir kurşun isabet etmişti. Beş gün önce 38. doğum yıldönümünü kutlamak için kütük gibi sarhoş olan inzibat çavuşu Erns Ebner, komşusunun mırıldandığını işitiyordu: «Hele şükür şu Allahın belâsı savaş sona erdi!» Sözünü bitirir bitirmez adamın elini göğsüne götürdüğünü ve suratını garip bir biçimde büzdüğünü gördü: Tam kalbine bir kurşun saplanmıştı. Châtelet alanında, genelkurmay kuryesi Gefreiter Paul Seidel, halkın savurduğu yumruklardan daha acı ve dayanılması güç bir muamelenin başkalarına uygulandığını gördü. Dar bir sokaktan, yarı bellerine kadar çıplak, memelerinin üzerine gamalı haçlar çizilmiş ve saçları kökten kazınmış bir grup kadının, göz yaşları içinde çıktıklarını gördü. Boyunlarından aşağı sarkan pankartlarda Seidel şunları okurdu:

«Boche'a diş bilemek», bazen yaralıları bile ihmal etmiyordu: Saint-Antoine hastanesine yıldırım hızıyla yol alan cankurtaranda yatan ağır yaralı bir Alman subayı, birden boğazına sarılan bir el farkediyor. «Laffaux» adlı tankın nişancısı Jacques Estienne'in eli bu. Estienne, yanı başındaki sedyede bir Almanın yattığını farketmiştir. Birden içini saran öfkeyle, yarı yarıya felçli olduğu halde, doğrulup Almanın boğazına sarılmayı ve onu boğarak öldürmeyi becermiştir. Elini geri çekerken, askerin boynundaki Demir Haç nişanını da koparıp cebine atıyor. Bu işi o kadar çabuk beceriyor ki, cankurtaranda yanında duran

rahibe ancak, «Oğlum!» diye bağıracak vakit bulabiliyor. (*)

Fakat o gün Paris sokaklarından geçmek zorunda kalan 20.000 Alman askeri içinde son yürüyüşün eziciliğini ençok hisseden, hiç kuşkusuz Gross Paris kurmayının birkaç subayı olmuştur. Nazi zulmünü temsil eden bu adamlara Parisliler özel bir şiddetle saldırdılar. Kendilerine refakat eden askerleri ve F.F.I.'leri aştıktan sonra, kadınlar adamların üzerine atılıp yüzlerini tırmıkladılar, suratlarına tükürükler yağdırdılar. Erkekler de yumruklarla, tekmelerle, tüfek dipçikleriyle hesaplarını gördüler. Biraz sonra sokaklar halkın ayaklar altında çiğnediği cesetlerle dolmuştu.

Rivoli sokağında, uzun bir esir kolunun ortasında, kont Dankvart von Arnim'in uzun boylu silueti ağır ağır ilerliyordu. Arnim hür olarak geçirdiği son gece, Saint-Barthélemy'nin anlattıklarını okumuştu. Öleceğinden emindi. Aklı tamamen yerinde ve kaderine razı, şöyle düşünüyordu : «Vatandaşlarımın günahlarının bütün kefaretini ben ödeyeceğim.» General von Choltitz'in genç yaveri, son dakikalarında tatlı anılarla oyalanmak istiyor. Üstünü başını parçalayan azgın kalabalık karşısında, o Brandebourg'daki ailesinin 5000 hektarlık topraklarını gözlerinin önüne getiriyor, çocukluğunda yaban domuzu ve geyik avladığı bayırları, ormanları düşünüyor. Maliye Bakanlığının asık suratlı binası önüne vardıklarında, Arnim kalabalık arasından fırlayan bir sivilin, elindeki taban-

(*) Biraz sonra öldürdüğü askerden aldığı Demir Haç nişanı, az daha Jacques d'Estienne'in hayatına mal olacaktı. Kaldırıldığı hastanenin hüviyet tespit istasyonunda bir hemşire, cüzdanını ve demir haç nişanını çıkarıp göğsünün üzerine koymuştu. Yaralı sayısı o kadar çoktu ki, operatörler önce Fransızları ameliyata almayı kararlaştırmışlardı. D'Estienne sedyelerin önünden geçen operatörün, «Boche... Boche... Boche...» diye seslenip yürüdüğünü duyuyordu. Kendi önüne gelince, operatör göğsündeki demir haç nişanına bakıp, ona da «Boche...» dedi ve durmadan geçti. D'Estienne bunun üzerine yaralı bir vahşi hayvan gibi bağırdı : «Ben mi Boche? Çıldırmışsınız siz!» Sonra da bayıldı. Birkaç saat sonra ayıldığı zaman, doktorlar sırtındaki 37 şarapnelden 25'ini çıkarmışlardı.

cayla birden önünde, arkadaşı Ernst von Bressensdorf'un yanında yürüyen subayın üzerine atıldığını görüyor. Cologne üniversitesinin eski hocalarından, başı açık, elleri ensesinde yürüyen yüzbaşı Otto Kayser, saldırganı itmek istiyor. Paris duvarlarında okuduğu «Herkes Boche'unu seçsin» yazısı yine aklına geliyor. Fakat yüzü kinden çirkinleşen sivil, sülük gibi yapışıyor subaya, bırakmıyor; tabancasını kaldırıyor ve Almanın şakağına dayayıp ateş ediyor. Arnim dehşet içinde, yere devrilen Kayser'in cesedine takılıyor, sonra devam ediyor yürümeye. «Sıra biraz sonra da bana gelecek,» diye düşünüyor.

O kurtuluş günü, bazı Fransızlar için de hesap verme günü oluyor. İşgal kuvvetleriyle beraber kaçmak akıllılığını gösteremeyen, ya da fırsatını bulamayan işbirlikçiler, öbek öbek yakalanıp, yargılanmaya bile lüzûm görülmeden, kurşuna diziliyorlar. Vichy Milisi'nin halk arasında panik yaratmak için ardında bıraktığı «dam nişancıları» teker teker kuşatılıyor, yakalanıyor ve halkın gözleri önünde öldürülüyor. Yarbay Stone 35 yıl önce Woodrow Wilson'un, dünyaya ölümsüz bir barış vaad eden Versailles anlaşmasını imzalamak için geçtiği Concorde alanında yürürken, yolun üzerinde kanlı bir et yığını görüp, bunun ne olduğunu soruyor. F.F.I.'ler Amerikalıya bu gözü dönmüş hainin, Crillon otelinin damından halkın üzerine ateş açtığını izah ediyorlar.

Ne yazık ki bu «dam savaşı» o gün çeşitli yanlış anlamalara sebep olacak ve unutulmaz günü, bazı feci olaylarla mateme boğacaktı. Nazilerden sakladığı Yahudiler ve Amerikalı havacılar için saksılarında turp yetiştiren dişçi Max Goa da, balkonundan Leclerc'in tanklarını seyrediyordu. Pek çok Parisli gibi, Max ve Madeleine Goa da ümitle bekledikleri kurtuluş günü şerefine tek şampanya şişelerini patlatmaya karar vermişlerdi. Tam bu sırada karşı damdan ateş edildi. Max derhal balkona koştu ve uzun dürbününü alarak damları araştırmaya başladı. Küçük balkona çıkan ve elinde siyah bir cisim tutan adamı gören biri, feryadı bastı: «İşte o! O ateş etti işte!» Bunu du-

yan üç F.F.I. hemen apartmana daldılar, Goa'ların dairesine girdiler. Dişçiyle karısını sürükleyerek, sokağa, kendilerini yuhalayan, ıslıklayan kalabalığın arasına atıverdiler. Bir anda öfkeli insanların yumrukları iki zavallının üzerine indi. XIII. Bölge belediyesinde bir «halk mahkemesi önünde yargılanmaya» götürülen Max ve Madeleine Goa, omuzlarına yıkılmak istenen suçu inatla reddettiler. Fakat intikama susamış halk, «Katillere ölüm!» diye bağırıyordu. Max'ı halka teslim ettiler. İşte o zaman korkunç bir sahne cereyan etti. Kindar eller masum dişçiyi kavradıkları gibi, bu sırada oradan hızla geçmekte olan bir Sherman'ın paletleri altına atıverdi. Aynı anda, sözde bir mahkeme heyetinin verdiği kararla, bir idam mangası da Madeleine Goa'yı kurşuna diziyordu. Ertesi gün sayısız Yahudi ve havacıyı ölümden kurtaran zavallı mükavemetçi kadının cesedi, boynuna astıkları «Vatan Haini» tabelâsıyla evinin önünde bırakılacaktı. (*)

11

CHARLES DE GAULLE üstü açık siyah bir Hotckiss arabanın içinde, tarihle olan randevusuna koşuyordu. Kendisini başkentten ayıran kilometreler eksildikçe, «yüreğinin hem heyecanla daraldığını hem de huzura kavuştuğu-

(*) Goa'ları tutuklayan üç F.F.I., aslında Santé hapishanesinden kaçan üç âdi suçluydu. Daha sonra onlar da tutuklanacak ve yargılanacaklardı. Goa'ların feci ölümü, kurtuluş günüyle, o günü izleyen haftalar içinde intikam zihniyetinin ve «halk adaleti» anlayışının pekçok kimseyi yasa boğan örneklerden sâdece biridir. Bu intikam zihniyeti, ayaküstü kurulan mahkemelerin verdiği idam kararlarının ilkel bir şekilde uyguanması ile belirmiş, genellikle işgalle hiçbir ilişkisi olmayan, tamamen kişisel kin veya politik amaçlar gözetmiştir. «Halk mahkemeleri» kurarak Komünist Partisi sık sık bu aşırılıkların sorumlusu durumuna düşmüştür. Fakat Parti adına yapılan işlerin veya onun yetkisini iddia edenlerin işledikleri cinayetlerin Parti'nin resmî onayı olmadan veya Parti'den habersizce gerçekleştirildiğini kabul etmek gerekir.

nu» hissediyordu. Müttefiklerin karşı çıkmalarına ve onaylarını vermemelerine rağmen, de Gaulle bir Fransız şoförünün kullandığı bir Fransız arabası ile silâh seslerinin henüz kesilmediği şehre giriyor. Hem de 1940 yılı haziranında bir akşam, ardında kargaşalık ve korku bırakarak çıktığı kapıdan giriyor. Biraz sonra «tamamen Fransızlara ait bir iş» olarak gördüğü Kurtuluş'un sonunun bağlanmasında hazır bulunacak.

Siyah Hotchkiss «kaynayan bir kalabalığın» doldurduğu Orléans caddesine, peşinde 2. Zırhlı Tümene bağlı bir zırhlı araçla beraber giriyor ve Parisliler ilk defa olarak dört yıl süreyle işgalin her gecesi ülkelerinin ölümsüz kaderini temsil eden kişinin gerçek simasını görebiliyorlar.

Biraz ilerde, Paris'in göbeğinde, Seine nehrinin karşı kıyısında, Belediye Sarayının heykellerle kaplı geniş cephesi önünde, bir avuç insan bu zafer karşılanışına resmî bir mühür basmanın hazırlığını yapıyorlar. Bunlar, «Kurtarılan Paris'te general de Gaulle'ü kabul etmek» için bekleyen ayaklanmanın liderleridir. Ama bu insanlar boşuna beklemiş olacaklar o gün. Çünkü siyah Hotchkiss, Belediye Sarayına giden yola sapmıyor. Dev kalabalığın çılgın alkışları arasında, Maine caddesine sapıp, bir başka hedefe ilerliyor. Leclerc'in karargâhının önünde durduğu zaman, Montparnasse garının büyük saati tam 4.30'u gösteriyor. Charles de Gaulle'ün sürgün hayatı bitmiştir.

Yine halkın alkışları arasında gara girerken, de Gaulle birden tanıdık bir çehreye rastlıyor. Bu, Alman generalinin imzaladığı on beş teslim olma emrinden biriyle beraber, yanında bir Wehrmacht subayı, birkaç Almanın hâlâ direnmekte oldukları Millet Meclisine giden oğlu Philippe'tir.

De Gaulle, Leclerc'in kendisini beklediği 21 no. lu hattın peronunda, teslim olma işleminden haberdar oluyor. Teslim belgesinin ilk satırını okur okumaz, suratı asılıyor. Buz gibi bir sesle Leclerc'e teslim belgesinin üze-

rinde Rol'un adının bulunmaması gerektiğini hatırlatıyor. Subaylar arasında en yüksek rütbelisi Leclerc olduğuna göre, Choltitz'in teslim olma istemini, bütün Fransız silâhlı kuvvetleri adına ancak o kabul edebilir. De Gaulle için herşey apaçık ortada: Komünistler Paris'in kurtarıcısı ünvanına konmak istemektedirler. Fakat Charles de Gaulle bu ünvanı onlara kaptırmaya hiç niyetli değildir. Hatta daha o sabah Direniş Örgütünün siyasî meslisi olan C.N.R., de Gaulle ve hükûmetini hasır altı ederek, «Fransız ulusu adına» hislerini ifade etmişti. Oysa bu hakka general de talipti. Kullanılan ifade, otoritesine karşı apaçık bir meydan okumaydı. De Gaulle bu meydan okumaya biraz sonra açık-seçik cevap verecekti.

General gardan ayrılmadan önce, Leclerc'in karargâhındaki bazı subayların ellerini sıkıyor. Birden karşısında, başında küçük bir bere bulunan bir adam beliriyor. De Gaulle, sırtında lime lime olmuş eski bir üniforma taşıyan bu ufak-tefek adama merakla bakıyor. Bu adam Rol'dur. F.F.I. albayı, de Gaulle'ün tereddüt ettiğini zannediyor. Derken upuzun bir kolun ucundaki kocaman bir el kendisine doğru uzanıp, hararetle sıkıyor elini. (*)

De Gaulle «Gelen Bavullar» yazılı koca tabelânın altından geçip, tekrar siyah Hotchkiss'e biniyor. Peşinde yine zırhlı bir araç, küçük kortej de Gaulle'ün 10 haziran 1940'ta uzun yolculuğuna çıktığı binaya doğru hareket ediyor: Yani Millî Savunma Bakanlığına.

Kortej Raspail bulvarından geçerken, sağda-solda silâhlar patlıyor. Refakat birliği ateşe cevap verirken, general de çevresindeki düelloyu seyretmek için arabasından iniyor. Dudaklarının arasında bir Craven sigarası, kılı bile kıpırdamayan uzun boylu siluet, çevresinden vızıldaya-

(*) Rol'un adının da bulunması dışında, de Gaulle teslim belgesinin kaleme alınış şeklinden memnun olmakta haklıydı. Leclerc, önerilerine harfi harfine uymuştu. Choltitz'in teslim istemini bağlı olduğu Müttefikler adına değil, Fransa Cumhuriyeti Geçici Hükûmeti adına kabul etmişti. Normandiya çıkartmasından sonra Müttefiklerden birinin tek taraflı olarak yönetecekleri tek teslim işlemi, bu olacaktır.

rak geçen ve seken kurşunları seyrediyor. Arabanın arka bagajına saplanan bir merminin çıkarttığı gürültü üzerine, de Gaulle 1940 haziranında Paris'i kendisiyle beraber terkeden Geoffroy de Courcel'e dönüp, alaycı bir ifadeyle şöyle diyor: «Neyse Courcel, hiç olmazsa gidişimizden çok daha iyi koşullar altında dönüyoruz.»

Hür Fransa'nın lideri ağır ve ciddî adımlarla, öncülerinin Mareşal Pétain'in büstlerini biraz önce telâşla kaldırdıkları ve birkaç saf COMAC mensubunu sepetledikleri Millî Savunma Bakanlığının merdivenlerini tırmanıyor.

De Gaulle pek sevdiği bu yerleri, aynen bıraktığı gibi buluyor. Kendisini giderken uğurlayan sekreter, bu sefer de karşılamak için selâmlıyor. Giriş holü, merdiven, armaların dekoru, hep aynı! Girdiği bakanlık odasında tek bir mobilya, tek bir perde, tek bir döşeme bile değiştirilmemiş. Telefon bile masanın üzerinde aynı yerde duruyor. Çağrılacak kimselerin zilleri altındaki adlara bile dokunulmamış. «Oysa diye düşünüyor de Gaulle, dev olaylar evrenin altını üstüne getirdi. Ordumuz yokedildi. Fransa, batmakla burun buruna geldi.» (*)

Cumhuriyet rejiminin bu binasında gerçekten de devletten başka hiçbir şey eksik değil. De Gaulle «yuvası»na dönmüşken, işe önce devleti kurmakla başlamayı kararlaştırıyor.

12

GROSS PARIS karargâhından subaylar, ellerinde general von Choltitz'in bizzat imzaladığı küçük birer kâğıt ve yanlarında muzaffer Fransız temsilcileri olduğu halde, hâlâ direnen dayanak noktalarına teslim ol emrini ulaştırmak üzere Montparnasse garından ayrılıyorlar.

Zarif albay Jay'e, adımını bile atmadığı bir bölgedeki

(*) General de Gaulle'ün Anıları - Cilt II, Birlik - Sayfa 306.

bir kale düşüyor : République alanındaki Prince Eugène kışlası. Kendisine eşlik eden Fransız subayı «uzun bir süredir buralarda bulunmadığını» itiraf ettiği için, küçük grupu Jay yönetiyor. République alanında Jay beyaz bir örtü açıp, kale kumandanına Choltitz'in emrini ulaştırmaya gidiyor. Fakat subay teslim olmayı reddediyor. Paris'e yürüyen iki SS Panzer tümeni yetişinceye kadar dayanmak niyetinde olduğunu bildiriyor. Jay, kumandanı bu tümenlerin hiçbir zaman Paris'e varamayacaklarına ve F.F.I.'ler kışlayı işgal ederlerse, gerçek bir «katliam» olacağına zor inandırıyor.

Tuileries'de esir düşen Hauptmann Otto Nietzki ise Neuilly Kommandantur'luğuna gönderiliyor. Birden öfkeden kudurmuş gibi bir adam cipin üzerine sıçrayıp, Nietzki'yi işaret ederek, haykırmaya başlıyor : «Bu! Bu herif işte! Karımı bu herif öldürdü!» Ancak Almana refakat eden Amerikan subayının müdahalesi, halkın Nietzki'yi parçalamasını önleyebiliyor.

Meşhur «Stutzpunkte»lerin pek çoğu kısa bir zamanda silâhlarını teslim ediyorlar. Ve beş günden beri ilk defa olarak Paris'in hemen her yerinde silâh sesleri kesiliyor.

Anjou sokağında, Isveç konsolosluğunun loş salonunda, yorgunluktan bitkin bir Alman, yirmi dört saat içinde ikinci defa teslim oluyor. Esrarengiz Abwehr ajanı Bobby Bender'dir bu. Yerinden kalkıyor, portmantoya asılı pardesüsünün cebinden tabancasını alıp, Lorrain Cruse'ün karşısında esas duruşa geçerek, silâhını uzatıyor. Chaban-Delmas'nın yardımcısı bu sefer tabancayı kabul ediyor.

Öğleden sonra, geç saatlerde hâlâ direnen bir tek dayanak noktası kalıyor; o da ilk ateş açanı, yani Luxembourg sarayındaki. Albay Kayser'in kalesi, cephesi simsiyah ve atılan obüslerle delik deşik olmuş, hâlâ dayanıyor. SS'ler bir adım bile gerilemiyorlar. General von Choltitz onların da teslim olmalarını sağlamak için, bizzat kurmay başkanı albay von Unger'i iki Fransız subayı, 2. Zırhlı Tümen topçu kumandanı albay Jean Crépin ve yüzbaşı

André Righini ile beraber gönderiyor. Makineli tabancalarının namlularını sırtlarına dayayan kara üniformalı üç SS tarafından karşılanan temsilciler, sekiz cepheli kubbeye giriyorlar ve zemin katındaki lambrili büyük salona götürülüyorlar. Albay Crépin burada asla unutamayacağı bir manzarayla karşılaşıyor. Parkelerin üstü, miğferler, boş mermi kovanları, parçalanmış cephane sandıkları ile dolu; perdeler ve döşemeler yırtılmış yerlerinden sökülmüş. Orta yerdeki dev Şark halısının üzerinde cesetler ve yaralılar, karmakarışık yatıyor. Monoklu gözünde, Demir Haç nişanı boynunda, albay Kayser, Unger'in getirdiği teslim emrini dinliyor. Tam bu sırada ellerinde makineli tabancalarla salona dalan savaş giysileri içinde genç SS subayları, albay Kayser'le beraber bütün kurmay subaylarını, Fransızları ve ateş-kes'e razı olacak herkesi öldürmekle tehdit ediyorlar.

Crépin ve Righini bahçeye bakan pencerelerden askerlerin yaralı arkadaşlarını taşıdıklarını, sonra ağaçtan ağaca sıçrayarak, tekrar savaşmaya koştuklarını görüyorlar. Kamuflajlı üniformalar giymiş genç SS'ler, mitralyöz fişeklikleri boyunlarında, sık sık salona girip subaylarına durum hakkında bilgi veriyorlar. Crépin saatine bakıyor ve bu işin cıvımaya başladığını düşünüyor. Bunun üzerine garnizon komutanı albaya, bütün dayanak noktalarında ateş-kes'i sağlaması, bütün adamlarını orta avluda toplaması ve silâhlarla beraber tesisleri de dokunulmadan teslim etmesi için bir saat süre tanıdığını bildiriyor. Aksi halde savaş muamelesi göremeyeceklerini ekliyor. Albay Unger'in tercüme ettiği bu sözler üzerine salonda bir dalgalanma oluyor. Albay Kayser'in birden «öküz gibi kızardığı» ve ulurcasına, Führer'in emriyle ateş kesmek gerektiğini haykırdığı işitiliyor. Crépin ve Righini, SS subaylarının birden «ölü gibi sarardıklarını», aynı anda rütbelerini, nişanlarını söküp attıklarını hatırlıyorlar. Ardından «Heil Hitler!» diye bağırarak, birer birer salondan çıkmaya başlıyorlar.

Biraz sonra Senato'nun üzerinde beyaz bayrak dal-

galanmaya başlıyor, ama çarpışmalar yine de hemen kesilmiyor. Mevzilerine ve tanklarına sığınan garnizondaki SS'ler, son cephanelerini harcıyorlar. Yalnız öfkeli halkın eline düşmemek için tabancalarında bir-iki kurşunu kendilerine ayırıyorlar.

Almanlar kalıntılarla dolu avluda toplanmaya başlarken, birden bir avuç sivil, neşe çığlıkları atarak ortaya çıkıyor. Bunlar Senato'da tutuklu bulunan Fransız esirleridir. Milis depolarını soyan mukavemetçi Pierre Pardou da aralarında. Pardou, avluda toplanan sürü arasında zindancısı, şişko aşçıbaşı Franz'ı, kolları havada görüyor. Alman kendisine yanına gelmesini işaret ediyor, sonra elini indirip cebinden bir mektup çıkartıyor ve Fransıza uzatıyor. Derken Fransızca kelimeleri bulmak için büyük bir çaba harcayarak, «Karım için» diyebiliyor.

François Dalby de, tıpkı günlerce bir kuyuda gömülü kalmış maden işçisi gibi, bu manzarayı seyretmek üzere elektrik santralinden dışarı çıkıyor. Fakat yokolmaktan kurtardığı binada Dalby 48 saat daha kapanmak zorunda kalacak. Çünkü dinamitlerin sökülmesine nezaret edecek. Saat tam 19.35'te yani albay Crépin'in ültimatomunun sona erdiği anda, albay Kayser, monoklu yine gözünde, Demir Haç nişanı boynunda, kasılan ellerinde kocaman bir beyaz bayrak, dokuz gün süreyle mutlak hakimi olduğu sarayın sahanlığını son defa olarak arşınlıyor. Ardında birliğinden sağ kalan 700 kişi, bitip tükenmeyen bir kol halinde yürüyor. Bütün cesaretini yitiren dişçi Eugen Hommens de aralarında. Vaugirard sokağında bir Sherman'ın önünden geçerlerken, Eugen Hommens irkiliyor. Tankın taretinde, sıkı sıkı sarıldığı Fransız askerlerini öpen ve daha bir gün önce ordudan kaçması için israr eden Fransız sevgilisi Annick'i görüyor.

Veda armağanı olarak metresine bir parça domuz yağı vermiş olan Oberfeldwebel Walter Hoffmann da, kadınların ihanetinin üzücü örneğine tanık olacaktı. Hoffmann dipçik darbeleriyle kovalanarak Askerî Okul'dan çıkartılırken, esirlere hakaretler yağdıran kadınlar arasında ken-

disine daima memnuniyetle ve güler yüzle hizmet eden genç garson kızı gördü. Fakat Victor-Hugo caddesinde, hava subayı Johannes Schmiegel'in yanında yürüyen Kriegsmarine aşçısı, daha da büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Adeta hayvanca bir inatla, aşçıbaşı durmadan içinden tekrarlıyordu : «Jeannette beni görürse, mutlaka kurtarır buradan!» Raymond-Poincaré caddesindeki okullardan birinin önünde, Jeannette gerçekten eski âşığını gördü. Üzerine doğru koşarak geldi ve... Suratına tükürdü!

Esirlerin pek çoğu o gün ölümün eşiğinden son dakikada, ancak 2. Zırhlı Tümene veya F.F.I.'lere mensup askerlerin müdahalesiyle dönebildiler. Öfkeden kudurmuşa dönen bir sivil, teğmen Schmiegel'in üzerine atılıp, bir yumrukta havacıyı çökertti. Kalabalık bir anda zincirlerinden kurtulmuş canavarlar gibi, yere düşen Almanı ayakları altında çiğnemeye başladı. Schmiegel birden tepesinde iri-yarı bir Faslının tüfeğini sağa sola savurarak kalabalığı dağıttığını gördü.

İki gün önce kurşuna dizilmesine ramak kalan genç polis memuru Roger Cadet, Askerî Okuldan çıkartılan Almanlar arasında kendisini kurtaran Almanı da gördü. Yüzbaşı Wagner'di bu. Wagner, Fransıza F.F.I.'lerin bütün Almanları öldürdüklerinin doğru olup olmadığını sordu. «Söz veriyorum size, dedi polis memuru, hepiniz harp esiri muamelesi göreceksiniz.» Cadet, Almanla beraber Askerî Okulda ele geçirilen esirlerin kapatıldığı kışlaya kadar gitti. Esirlerin teslim edildiği jandarma çavuşuna hikâyesini anlatıp, yüzbaşıya «göz-kulak olmasını» rica etti. Cadet iki gün sonra jandarma çavuşunu yine gördü. Bourget'de işlenen toplu bir cinayete karşılık kurşuna dizilecek 15 Alman esiri arasında, Wagner adının da bulunduğunu söyledi çavuş. Fakat son dakikada Cadet'nin ricasını hatırlayıp, yüzbaşı Wagner'in yerine idam mangasının karşısına bir başkasını göndermişti.

Tatlı bir akşam, ağır ağır şehrin üzerine çökmeye başlamıştı. Hemen her yerde silâhlar susmuştu. Sâdece damlarda kalan birkaç keskin nişancının sıktığı kurşunla-

rın sesleri işitiliyordu. Ama bu sessizliği sağlamak, bir hayli pahalıya mal olmuştu. O gün 2. Zırhlı Tümen'den 42 asker ölmüş, 77'si de yaralanmıştı. Sivil halk arasında da 127 kişi ölmüş, 714 kişi yaralanmıştı. Bütün bu ölüm olayları acılı birer yuva bırakmıştı arkalarında. Şehri saran neşe dalgası, bu acılara çarpıp, parçalanmaya başlayacaktı.

Dış İşleri Bakanlığının önünde, neşe içinde bir genç kız, yüzbaşı Charles d'Orgeix'in birliğine doğru koşuyordu. Bu, ağabeyinin geldiğini kendisine telefon eden bir sürü yabancıdan öğrenen Jean Feracci'nin kızkardeşiydi. Fakat genç kız ağabeyini hiçbir zaman göremeyecekti. Çünkü Feracci, arkasında saklandığı çınarın önünde, 34 mitralyöz kurşunu ile kalbura dönerek can vermişti.

Châtelet alanında bir başka genç kız da tanktan tanka koşuyordu. Rasladığı her askere, «Nişanlım Pierre Laigle'i tanıyor musunuz?» diye soruyordu. Siyah bereli askerler başlarını sallayıp, bakışlarını genç kızdan kaçırıyorlardı. Hiçbiri ona Laigle'in Rivoli sokağında, tankının taretinde öldüğünü söylemeye cesaret edememişti.

Küçük banliyö semti Choisy-le-Roi'da, Louise Berth kapının eşiğinde bekliyordu. Derken üniformalı bir adamın kendisine doğru yürüdüğünü gördü. Kocasıydı bu. René Berth karısının kollarına atılıp, çocuklar gibi ağlamaya başladı. Sabırsızca bekledikleri neşeli aile toplantısı asla gerçekleşemeyecekti. Iki saat kadar önce, «doğum gününde annesine sürpriz yapmak için» evine dönerken, oğulları Raymond Dupleix, metro istasyonu yanında beynine yediği bir kurşunla ölmüştü.

13

ARCOLE KÖPRÜSÜNDEN ve Seine kıyılarından, Rivoli sokağındaki eski binaların kirli cephelerine kadar, muazzam ve rengârenk bir kalabalık, bütün Belediye Sarayı alanını doldurmuştu. Burada, 1870'de Cumhuriyet'in, bir yıl sonra da Commune'ün ilân edildiği tarih dolu alanda, binlerce Parisli şimdi de en az bunlar kadar tarihî bir olayı, saatlerden beri bekliyordu: General de Gaulle'ün resmen kendilerine görünmesini. Dört yıldan beri esir hayatı yaşayan Fransa'nın tek umudu olan adamı etiyle-kemiğiyle görmek için herkes sabırsızlanıyordu.

De Gaulle bu randevuya az daha gelemeyecekti. General, Millî Savunma Bakanlığındaki bürosunda, Paris'teki siyasî temsilcisi olan Alexandre Parodi'yi ilk defa kabul etmişti. Parodi için bu görüşme, bir denemeydi. De Gaulle hiç çekinmeden C.N.R.'in yayınladığı bildirgeden hiç memnun kalmadığını söylemişti. Fakat Parodi'yi asıl şaşırtan şey, de Gaulle'ün siyasî duruma çok özel bir açıdan bakışı oldu. General şimdi komünistlerin iktidarı istemelerini sanki bekliyor gibiydi. Ona göre C.N.R. gibi örgütler, aslında partinin eylemlerinin gizli birer cephesiydi. Hepsinin de en sonunda kişiliğini bertaraf edecek bir yolda yarıştıklarını kabul ediyordu. Ve Parodi o gün, de Gaulle'ün siyasî rakiplerinin amaçlarını değerlendirme şeklini paylaşmıyordu. (*)

En nihayet de Gaulle, Parodi'ye, ne C.N.R.'ler, ne de C.P.L.'ler tarafından «kabul edilmeye» niyeti olmadığını kesinlikle açıkladı. Belediye yetkililerini ziyaret etmesi için ortada hiçbir sebep yoktu. Parodi'ye hükümetin şefi

(*) Bugün Devlet Konseyi Başkan yardımcısı olan Parodi, 1944'ten beri generalin siyasî rakiplerinin gerçek niyetleri hakkındaki görüşlerini yeniden gözden geçirmişe benzemektedir. Kitabın yazarlarına, aradan geçen bunca zamandan sonra, de Gaulle'ün siyasî durum hakkında kendisinden daha gerçekçi bir görüşü olduğu sonucuna vardığını belirtmiştir. Fakat yine de generalin komünistlerin kudretini abarttığı, prestijini ise küçümsediği görüşünü saklamaktadır.

olduğunu hatırlattı. Bu ünvanla, ancak kendisi C.N.R.'leri ve C.P.L.'leri, o da vakit bulunca ve «yuvasında» kabul edecekti.

Belediye Sarayından halka görünmeyi reddetmesinin Parislileri nasıl kıracağını çok iyi bilen Parodi, kararından cayması için de Gaulle'e adeta yalvardı. Fakat general Nuh diyor, peygamber demiyordu. Parodi bunun üzerine son bir teşebbüste daha bulunmayı denedi. Belki generali daha iyi tanıyan birinin onu kararından caydırabileceğini akıl ederek, hemen polis müdürü Charles Luizet'yi çağırttı.

Luizet'nin, halkın karşısına çıkmayı reddetmesinin ne kadar feci sonuçlar yaratacağını generale uzun uzun açıklamaya çalıştığı tartışmadan sonra, polis müdürü nihayet sözünü dinletmeyi başardı. Fakat de Gaulle Belediye Sarayı'na gitmeden önce müdüre aldığı iki karardan bahsetti : Birincisi, de Gaulle'cü direnişin sembolü olan Polis Müdüriyetine yapmayı tasarladığı ziyaretti. Ikincisi de, hükûmetin başı olarak, Paris halkıyla hiçbir aracı olmadan, doğrudan doğruya yüzleşmek düşüncesiydi. Ertesi gün Meçhul Asker anıtından başlayıp, Champs-Elysées boyunca devam edecek ve Notre-Dame'da sonuçlanacak bir zafer yürüyüşü düzenlemeye kararlıydı. Böylece dört yıldır bizzat temsil ettiği Fransa'nın devamlılığının iki sembolü arasında, gücünü ispatlayacaktı. Bu dev gösteriyle, C.N.R. üyelerinin iddialarına cevap vermiş olacak, ayrıca bütün dünyaya, Fransa halkının kimden yana olduğunu da gösterecekti. Ayrıca C.N.R.'yi bu törene resmen davet etmeye hiç niyetli değildi. Emirlerini yazdırmayı bitirdikten sonra, kuru bir sesle ekledi : «Haydi bakalım, madem gitmek gerekiyor, gidelim!»

Belediye Sarayında ayaklanmanın liderleri hayal kırıklığından öfkelenmeye geçiyorlardı. De Gaulle'ün gelmediğini görünce, önce şaşırmışlar, sonra sinirlenmişler, en sonra çileden çıkmışlardı. C.N.R. başkanı Georges Bidault kuşkulu ve sapsarı bir yüzle Belediye Başkanlık odasını arşınlıyor, durmadan mırıldanıyordu : «Beni şimdiye

kadar kimse böyle bekletmemişti!» C.N.R. üyeleri - herhalde de Gaulle de bunu istemişti - de Gaulle'ün önce «aynasızların yuvası» Polis Müdiriyetine gitmesini ve «halkın yuvası» Belediye Sarayını küçümsemesini hiç hazmedemiyorlardı. Müttefiklerden bir hafta önce Paris'e giren gazeteci Fernand Moulier, C.N.R. üyelerinden birinin şöyle homurdandığını işitti : «Bu pis herifler dört yıl bize dur dediler, şimdi de de Gaulle gidip onları kutluyor!» Bidault ise iğne atsan yere düşmeyecek kadar kalabalık alanı işaret ederek, şöyle seslendi : «Ama halk 'aynasızların yuvasında' değil, burada. Gerekirse biz de Kurtuluşu o olmadan kutlarız.»

De Gaulle'ün görüşüne göre C.N.R.'in, ya da üyelerinin çoğunluğunun niyeti, tamamen siyasîydi. Niyetlerini gerçekleştirmek için ayaklanmayı vasıta olarak kullandılar diye düşünüyordu. Şimdi de de Gaulle'ü Paris halkına «takdim» etmek istiyorlardı. Bu davranışla generali «yüksek himayelerine» almaya hazırdılar. «Ulusal saraylar»dan birinde düzenleyecekleri toplantılarına onu da «dâvet etmeye» niyetliydiler. Fakat hepsinden de çok, de Gaulle'ün halka okumasını istedikleri bir «cumhuriyet ilânı» nın ana hatlarını hazırlamışlardı. Böylece Belediye Sarayı alanının cumhuriyetçi geleneklerini de tazelemiş olacaklardı. Okunacak metin, Bidault'nun cebinde hazır, bekliyordu. Bu cumhuriyet ilânı, yalnız Vichy rejimine son vermekle kalmıyor, daha üstü kapalı ve ustaca bir şekilde, Cezayir hükümetinin sonunu da açıklıyordu. De Gaulle'ü güvenilir kişi olarak ilân eden C.N.R.'yi de, yeni cumhuriyetin yaratıcısı yapıyordu. Georges Bidault ve Siyaset arkadaşlarının cüretli, fakat gerçekçilikten uzak görüşleri bunlardı. Daldıkları hayalden uyanışları ise, çok acı olacaktı.

De Gaulle kalabalığı aşan boyuyla göründüğü zaman, C.N.R. üyeleri çoktan Belediye Sarayının sahanlığına inmişlerdi.

De Gaulle sırtında haki renkte, basit üniforması, Lorrain haçı ve Savaşan Fransız Kuvvetleri sembolü olduğu halde, gömleklerinin kollarını sıvamış şeref kıtasının önün-

den geniş adımlarla geçti ve «takdim için» kendisini bekleyen Georges Bidault'ya doğru yürüdü. Fakat de Gaulle ona bu fırsatı vermedi. Doğruca merdivenlere ilerledi. Bidault generalin peşinden seyirtmekten başka birşey yapamadı.

Belediye Başkanının odasına varınca, ikisi karşılıklı kısa birer konuşma yaptılar. Bidault çok heyecanlıydı. De Gaulle ise her zamanki kibirli ve yüce konuşma tarzı ile cevap verdi :

«Kadın, erkek, şu anda zavallı yaşantılarımızı bile unutturan büyük heyecanı niçin gizleyelim?» diye sordu. Sonra çevresindekilere seslendi : «Düşman sendeliyor, ama henüz yenilmedi... Millî birliğe şimdi her zamandan daha çok muhtacız.» Ve ekledi : «Savaş, birlik ve beraberlik, yücelik! Programım budur.» General konuşmasını bitirince, Bidault belli etmeden bildirgeyi cebinden çıkardı. «Generalim,» dedi titreyen sesiyle; «işte Ulusal Direniş Konseyi ve Paris Kurtuluş Komitesi üyeleri karşınızdalar. Sizden dışarda toplanan halkın huzurunda cumhuriyeti ilân etmenizi istiyoruz.» De Gaulle buz gibi bir bakışla karşısındaki küçük adamı süzdü. «Cumhuriyet hiçbir zaman yokolmadı ki,» dedi sâdece.

Kalkıp pencereye yanaştı ve altında, Belediye Sarayı alanını dolduran kalabalığa baktı. İnsandan başka bir şey görünmüyordu alanda. En sonunda dışarı çıkınca, iyice sabrı taşan ve heyecanlanan kalabalık, yaşa-varol sesleri ve alkışlarla dört bir yanı inletti. Hemen sonra binlerce hançereden bir tek ses işitildi. Halk, «De Gaulle... de Gaulle...» diye tempo tutuyordu. Generalin uzun boyunun hemen ardında, sadık yaveri teğmen Claude Guy duruyordu. Balkonun alçaklığını hesaplayan Guy, elini generalin kemerinin arasına daldırdı. Bir sulkastçinin ateşine maruz kalırsa, generali aşağı yuvarlamaya karar vermişti. Bu hareket üzerine general, arkasına dönmeden, fakat içerdeki odadan herkesin duyabileceği bir sesle homurdandı : «Rahat bırakın beni!» De Gaulle kalabalığı bütün Fransızların

zamanla çok iyi tanıyacağı geniş kol hareketleriyle selâmladıktan sonra, balkondan ayrıldı. Sonra Claude Guy'e bir göz kırpıp, «Teşekkür ederim,» dedi.

Birkaç kişinin elini sıkmakla yetinen de Gaulle, bundan sonra tıpkı geldiği gibi, geniş adımlarla yürüyerek dışarı çıktı. Ne C.N.R.'in adını ağzına almıştı, ne de Direniş'ten bahsetmişti. Yan odada hazırlanan şampanya hâlâ bekliyordu. Kurtuluş günü şerefine kadeh de kaldırmamıştı. Dolayısiyle C.N.R. üyelerine gösterişli bir şekilde takdim edilmesi de mümkün olmamıştı. Georges Bidault'nun hazırladığı cumhuriyeti ilân bildirgesine gelince, : O da hâlâ adamcağızın cebindeydi.

De Gaulle Belediye Sarayından ayrılırken, C.N.R. üyeleri halkın belediye sarayının sağlam kalan son camlarını zangır zangır titreten tezahüratını öfke ve burukluk içinde dinliyorlardı. Komünist Pierre Meunier arkadaşlarından birinin öfkeyle şöyle mırıldandığını işitti : «Çok basit : Bal gibi uyuttu bizi!»

De Gaulle'ün Belediye Sarayında kazandığı ilk başarı, günün tek başarısı olarak da kalmayacaktı. Invalides'de, daha silâh sesleri devam ederken, basit döşenmiş bir salonda, iki kişi 37 sayfalık bir belgeyi imzalıyorlardı. Kurtuluş gününün heyecan ve gürültüsü arasında, bu olay hiç kimsenin dikkatini çekmedi. Paris'in kurtuluşunun Saint-Louis bayramına tesadüf etmesi nasıl mutlu bir raslantıysa, Fransız-Amerikan antlaşmasının da o gün imzalanması, ayrı bir anlam taşıyordu. Geçen temmuz ayında Washington'da, Roosevelt'le de Gaulle bu konuda prensip anlaşmasına varmışlardı. Uzmanlar ise haftalarca ayrıntılar üzerinde tartışmışlardı. Fakat antlaşmanın imzalanması, Eisenhower'in bütün baskılarına rağmen, en az on kere reddedilmişti. Nihayet kurtuluş günü, general Julius Holmes, Eisenhower'in özel uçağı «L 5» le SHAEF genel karargâhından havalanıp Paris yakınlarındaki bir buğday tarlasına inmiş ve imzalanmak üzere anlaşma metnini general Pierre Koenig'e getirmişti. Fakat şu son dakikada

bile, Amerika'nın Charles de Gaulle'ün otoritesini resmen tanıdığı bu ilk belge, yine de iki anlama geliyordu. Washington hükûmeti Eisenhower'i «Fransız makamlarının, Fransız halkının dilediği hükûmeti iktidara getirmesi şartiyle bu anlaşmayı imzalaması kaydiyle» bağlamaktaydı. Böyle bir giriş, de Gaulle yönünden hiç de işleri kolaylaştıracak nitelikte değildi. Büyük Britanya ile Fransa arasında aynı türden bir anlaşma Dış İşleri Bakanları tarafından imza edilirken, Amerikan hükûmeti Fransa ile varılan anlaşmanın askerler tarafından imzalanmasını istemişti. Roosevelt bu sâyede Charles de Gaulle hükûmetinin «meşrû» olarak tanındığı izlenimini uyandırmaktan kaçınmak istemişti. Eski bir dilomat olan general Julius Holmes, 37 sayfalık uzun belgenin altına parafını atarken, Paris sokaklarını görmüş olmanın da etkisiyle, bu anlaşmanın gerçeklere ne kadar aykırı düşeceğini çok iyi takdir ediyordu. Washington'da hiç kimsenin, general de Gaulle hükûmetinin aradan uzun haftalar geçmeden iktidara yerleşip icraata başlayabileceğine ihtimal vermediğini de biliyordu. Paris'e yaptığı kısa yolculuk, ona gerçeği anlatmıştı : «Artık de Gaulle'ü kuvvetten başka hiçbir şey tasfiye edemezdi.» Holmes, Dış İşleri Bakanlığının henüz mürekkebi bile kurumayan bu belgeyi değiştirmek için ne güçlüklere katlanacağını düşünürken, biraz da keyifleniyordu.

Holmes, aslında «de Gaulle'ün şimdiye kadar Paris'ten başka bir yerde olmayı zaten düşünmediğini» aklından geçiriyordu. Amerikalı diplomat bu işte kendi oynadığı rolü de hatırlayınca, tıpkı Belediye Sarayındaki mukavemetçi gibi düşünmeden edemedi : «De Gaulle bir kere daha bizi de uyuttu,» dedi.

Concorde alanında, Kriegsmarine binasında, bir Alman bu sırada muzaffer askerlerin elinden yakasını kurtarıyordu. Korvet Kapitan Harry Leithold, Gabriel sarayının girdisini-çıktısını, en az Berlin'deki apartmanı kadar iyi tanıyordu. Concorde alanındaki çatışmalardan sonra ikinci kattaki küçük odalardan birine saklanmıştı. Meurice'in teslim olmasından sonra adamlarının kolları havada dışa-

rı çıktıklarını görünce, olduğu yerde kalmış, gecenin bastırmasını bekleyip, karanlıktan yararlanarak Alman hatlarına kadar kaçmayı düşünmüştü. Şu anda havanın kararmasını beklemekten başka yapılacak bir şeyi yoktu. Leithold caddeden yukarı yürüyen halkın gürültüsünü işitebiliyordu. İhtiyatla pencereye yaklaşıp olanları seyretmeye başladı. Tam bu sırada siyah bir arabanın Rivoli sokağından çıkıp, ağır ağır meydandan, tam penceresinin önünden geçtiğini gördü. Leithold derhal tüfeğini omuzladı ve biraz düşünüp nişan aldı. «Bu Fransızlar gerçekten çok sersem!» diye geçirdi aklından. Tam nişan hattının üzerinde, 100 metreden de yakında, açık arabanın arka koltuğunda, haki kepli bir Fransız generali oturuyordu. Leithold, parmağı tetikte, bu silueti izledi. İyi nişancı olduğu için, adamı bir darbede indireceğinden emindi. Üstelik uzun boylu ve iri yarı olan general, mükemmel bir hedef meydana getiriyordu. «Bir Fransız generalini temizlemek, şerefli bir şekilde bitirmek olur savaşı,» diye düşündü. Leithold birden beklenmedik bir sahneye tanık oldu. Halkın çılgın gibi arabanın başına üşüşüp, tanımadığı adamı şiddetle alkışladığını farketti. Leithold siyah arabaya ateş edecek olursa, bu binadan sağ çıkamayacağını o zaman anladı. Halk binayı sarıp içeri girer, kendisini bulur ve rahat linç ederdi. Alman, bu Fransız generali kim olursa olsun, kendi hayatının onun hayatından daha değerli olduğu sonucuna vardı. Bunun üzerine tüfeğini indirip, pencerenin kenarına dayadı, alt kata inip dışarı çıktı ve tesilm oldu.

İki yıl sonra, yüzbaşı Leithold bir esir kampında karıştırdığı derginin sayfalarına bakarken, o gün nişan hattındaki generalin kim olduğunu öğrenecekti : Bu, general de Gaulle'ün ta kendisiydi!

AKŞAMIN ALACA karanlığı yavaş yavaş kurtarılan şehrin üzerine çökmeye başlamıştı. Tıpkı sevişmekten yorgun düşen vücutlar gibi, Paris de yorgunluğun coşkunluğu ile uyuşuklaşmıştı. Bunca neşe ve heyecandan sonra, sıra huzur ve şefkate gelmişti. 12. Amerikan Alayından çavuş Armand Sorriero, tüfeği omzunda, ayaklarının ucuna basarak Notre-Dame katedraline girdi. Karanlık ve sessiz mihrabın haşmeti karşısında, Philadelphia'lı küçük asker birden «savaşın hiçbir zaman varolmadığı» izlenimine kapıldı. Fakat «Tanrı'nın evinde insanlara öldürmek için yapılmış bir silâhla bulunmanın yakışık almayacağını» düşündü. Sorriero katedralden çıkınca, Saint-Vincent-de-Paul'lü iki rahibe askere seslendiler ve onu alıp komşu alana götürdüler. Burada bir sıranın üzerine oturtup, porselen bir ibrikten döktükleri sıcak suyla yüzündeki çamur ve kiri yıkadılar. Çok duygulanan Sorriero, «kiliseye gittiği için Tanrı'nın kendisini mükâfatlandırdığını» düşündü.

Aynı alaydan protestan rahip yüzbaşı George W. Knapp da, Eiffel kulesine tırmanan ilk Amerikalı olmayı kafasına koymuştu. Birkaç saat önce itfaiye zabiti Raymond Sarniguet'n'n Fransız bayrağı ile becerdiği şekilde, yorucu basamakları tırmanmaya başladı. Bir saat sonra, nefes nefese, yorgunluktan bacakları titreyerek kulenin doruğuna erişince, cebinden küçük bir Amerikan bayrağı çıkardı ve kulenin putrellerinden birine dikti. Sonra küçük bir kâğıda şunları yazıp, onu da altına iliştirdi : «Bu bayrak burada, Eiffel kulesine ilk çıkan Amerikalı tarafından dikilmiştir.»

O kurtuluş günü, bir başka Amerikalı SHAEF sinema servisinden teğmen Burt Kalisch de, Napoléon'un mezarını ziyaret etmek istiyordu. Kapıyı açtırmak için Invalides'deki kilisenin tunç kapısını tıkırdattı. Kutsal yerin bekçisi koca anahtarı deliğine sokarak kapıyı araladı. Karşısındaki Amerikalıyı görünce, boğuk bir sesle mırıldandı :

«İmparatorun hayranı mısınız?» Kalisch hiç tereddütsüz cevap verdi : «Hiç kuşkusuz İmparator Fransa'nın en şanlı şahsiyetlerinden biriydi.» Bekçi bunun üzerine kapıyı ardına kadar açtı ve Amerikalı içeri girebildi. Tırabzana dayanıp heyecanla altın rengi tozların uçuştuğu ışınların aydınlattığı mezarı seyre daldı. Fakat etraftaki sessizliği biraz sonra bir fısıltı bozdu. Amerikalı, Napoléon'un gerçek bir hayranı olduğuna göre, ona ancak önemli ziyaretçilere tanınan bir ayrıcalığı tanıyacaktı. «Şanlı mezarlığa dokunmasına» izin verecekti. İkisi birlikte granit oturtmalığa kadar uzanan mermer basamakları indiler. Adım sesleri büyük kubbenin altında yankılar yaratıyordu. Kalisch kiliseden çıkarken, göğsü nişanlarla bezenmiş yaşlı bekçi kendisine mütevazi bir de armağan verdi. Bu, ünlü yapının resmini gösteren bir posta kartıydı. Üzerine de şunları yazmıştı : «Kurtuluş günü İmparatorun mezarını ziyarete gelen ilk Amerikalıya».

Champs-Elysées caddesinde er George Mac Intyre'ın yanına bir papaz yaklaştı. Semtindeki dindaşlarından birinin kanserden ölmek üzere olduğunu, fakat son nefesini vermeden önce bir Amerikan askeri görmek istediğini söyledi. Yaşlı kadın böylece Müttefiklerin gerçekten Paris'e girdiklerinden emin olmak ve kurtulduğunu gördüğü şehrinde can vermek istiyordu.

Birkaç dakika sonra asker küçük bir odaya giriyordu. Sainte Anne heykelciğinin yanı başında, büyük bir karyolanın içinde, son derece zayıf, yaşlı bir kadın yatıyordu. Amerikalı askeri görür görmez, kadının yüzünde birden tarifsiz bir mutluluğun aydınlığı göründü. Mac Intyre'ın hatırladığına göre, «sırtında beyaz dantelden bir lizöz, başında da bir başlık vardı.» Amerikalıyı görür görmez, ilk sorduğu şey şu oldu : «Berlin'e ne zaman gireceksiniz?»

«Yakında,» diye cevap verdi Mac Intyre.

Yaşlı kadın konuşurken büyük acı çektiği halde, askere merakla bir takım sorular sormaktan geri kalmadı. Çıkartmanın ayrıntılarını öğrendi, Normandiya'daki hasarın derecesini sordu, «halkın kendilerini iyi karşılayıp kar-

şılamadıklarını öğrendi. En sonunda, askeri şaşırtan bir ateşlilikle şu soruyu da ağzından çıkardı: «Kaç Boche öldürdünüz?» Odaya giren kadının iki komşusu, askere konyak ikram ettiler. Mac Intyre bu garip sahne karşısında çok heyecanlanmıştı. «Yaşasın Amerika!» diye mırıldandı yaşlı kadın. «Yaşasın Fransa!» diye cevap verdi Amerikalı da. Mac Intyre bunun üzerine ceplerini karıştırıp, ne bulduysa masanın üzerine döktü : iki paket çikolatayla bir paket sabun. Yaşlı kadın kolunu gece masasına uzattı. Üzerindeki küçük haçı alıp, Amerikalıya verdi ve şöyle dedi : «Bundan sonraki günlerde sizi bu koruyacaktır.» Asker eğildi ve kadının bir deri-bir kemik kalmış yanaklarından öptü. Ertesi gün tekrar gelip kendisini göreceğini vaad etti. Fakat ertesi gün yaşlı kadın ölecekti.

Albay Jim Luckett, Saint-Germain-des-Prés'de, on altı yıl önce öğrencilik hayatının en tatlı anılarını yaşadığı kaldırım kahvesine hasretle bakıyordu. Fakat Luckett'in bugün «Deux Magots» da duracak vakti yoktu. Bir yıldır not defterinde yazılı duran bir adrese gidiyordu: Güzel Sanatlar sokağı, no. 10! Bu apartmanın üçüncü katında Luckett'in bir bahiste kazandığı daire bulunuyordu. Fakat o gün Güzel Sanatlar sokağı no. 10'da Amerikalıyı bekleyen bir başka sürpriz vardı. Luckett apartmanında bir de kiracı buldu: Kollarının arasına «88'lik bir obüs gibi» atlayan sarışın bir dilber!

Paris yarışında bütün meslektaşlarını yaya bırakan Fransız gazltecisi Fernand Moulier, kazandığı sayısız bahislerin karşılığını toplamak için büyük bir gururla Scribe oteline girdi. SHAEF İstihbarat subayı albay Ed. Pawley, gazeteciyi eşikte durdurdu. «Buraya üniformasız giremezsiniz dostum. Gidip bir üniforma bulun!»

O kurtuluş günü akşamı, dört gün önce COMAC toplantısındaki müdahelesiyle Direniş örgütü liderlerini Nordling'in ateş-kes anlaşmasını bozmaya ikna eden kont Jean de Vogüé, önemli bir randevuya gidecekti. Vogüé, direniş örgütündeyken uzattığı bıyığını kesti. Sonra elinde bir demet çiçek, Orsay rıhtımı, 54 no. daki ailesinin

zarif konağının kapısını çaldı.

Kapıyı bir hizmetçi açtı. Ziyaretçiyi tanır tanımaz, kollarını havaya kaldırıp, feryadı bastı kadıncağız: «Bay Jean döndü!» Vogüé bunun üzerine şahane konağa girip, annesinin oturduğu küçük salona geçti. Elindeki çiçek buketini, birgün sokakta görüp de tanımamazlıktan geldiği annesine uzattı.

— Demek Londra'dan döndün ha? diye sordu madam Vogüé.

— Anneciğim, ben hiçbir zaman Londra'ya gitmedim ki, diye cevap verdi delikanlı. Burada, direniş örgütünün liderlerinden biriydim.

Kadın birden hayretle yerinden sıçradı:

— Oh, Jean! dedi; nasıl yapabildin böyle bir şeyi? Demek o serserilerle, komünistlerle beraberdin ha?

Iyice ümitsizliğe kapılan kontes, bu sözleri söylediken sonra berjer koltuklardan birine serildi.

2. Zırhlı Tümenden teğmen Philippe Duplay'i de en az bunun kadar şaşırtıcı bir karşılama bekliyordu.

Duplay, yeğenlerinin oturduğu Neuilly caddesindeki apartmanın önüne gelince, pancurların birden kapatıldığını ve bütün insanların içeri kaçıştıklarını gördü. Zili üsüste çaldığı halde, hiç kimse kendisine kapıyı açmadı. Tam dönmeye hazırlanıyordu ki, birden kapının ardından bir ses işitti:

— Kim o?

— Benim, Philippe.

— Hangi Philippe?

— Philippe Duplay.

Bu söz üzerine kapı birden ardına kadar açılıverdi.

— Ödümüzü patlattın, dedi yeğeni. Biz de Boche'lar geri geldi sandık.

Duplay, Neuilly caddesine Normandiya'da ele geçirdiği Wehrmacht'ın bir Wolkswagen'i ile geldiğini unutmuştu.

Hôtel-Dieu sokağındaki morgun kapısını çalan çavuş André Aubry'ye, kimse kapıyı açmadı. Morg geceleri kapalıydı. Aubry üzgün üzgün uzaklaştı. Concorde alanında

tankını «Panther»in üzerine süren arkadaşı Marcel Bizien'e veda etmeye gelmişti.

Georgia'lı er Leon Cole da hayatında hiç böyle bir gün yaşamamıştı. Cole, Montmartre'ın dar sokaklarında dolaştırdığı cipiyle giderken, heyecanlı halkın cipinin içine doldurdukları domateslerin yuvarlanışını işitiyordu. Cole bir sokağın köşesinde, yaşını-başını almış bir karı-kocaya rasladı. Kadın gülümseyerek, «I speak English» dedi. Cole da gülümseyerek domatesleri ona ikram etti. Kadınla kocası teşekkür için Amerikalıyı dairelerine bir kadeh birşey içmeye dâvet ettiler. Cole kararsızdı. Talimatnameye aykırıydı bu davranışı. Fakat «Canı cehenneme bugün talimatnamenin!» diye düşündü. Cipinden inip, çiftin peşinden beş kat merdiveni tırmandı.

Kadın içeri girdikten sonra Georgia'lı küçük çiftçiyi elinden tutup pencereye yanaştırdı. Amerikalı bir bakışta ayaklarının dibinde bahsini çok işittiği, çocukluğundan beri hayal ettiği manzaranın alabildiğine uzandığını gördü. Akşamın alaca karanlığında Eiffel kulesinin çerçevesi, Nontre-Dame'ın kuleleri, Seine nehrinin kıyıları rüya gibi farkediliyordu. Kendisine koca bir bardak da konyak ikram ettiler. Yaşlı-başlı Fransız karı-koca ile, tüfeği omzuna asılı koca Amerikalı, yanyana durup sessizce Paris'in üzerine çöken akşamı seyrettiler.

Gözlerinin önünde uzanıp gîden şâhâne panorama birden aydınlanıverdi. 3 eylül 1939'dan beri Paris'in bütün ışıkları ilk defa şehri aydınlatıyordu. Kurtuluş günü şerefine elektrikçiler bütün şehir ışıklarını yakmışlardı.

Cole bu güzellik karşısında hayretle bağırmaktan kendini alamadı. Yanı başında duran yaşlı kadın kadehini balkona, Paris'in üzerine kaldırdı.

«Işık şehrin şerefine!» diye mırıldandı. Cole kadına döndü ve alaca karanlıkta ağladığını farketti. Georgia'lı küçük çiftçi ancak o zaman kendisinin de ağladığını farketti.

BINBAŞI ROBERT J. LEVY hayatında yüklendiği görevler içinde bu yenisinin en çetini olduğunu düşünüyordu.

New York'lu kambiyo acentesi, Charles de Gaulle nezdinde Amerikan irtibat subayı olmuştu. Generali üç gün boş yere aradıktan sonra, nihayet Paris'te kurtuluş günü bulabilmişti. Yanından çıkanların suratına bakınca, Lévy generalin nasıl bir havada olduğunu kolayca anlamıştı. Hiç kuşkusuz bozuk çalıyordu general. Amerikalı bunun nedenini kolayca anlıyabilirdi. Üç saat önce işgal edilen Millî Savunma Bakanlığında, tam bir kargaşalık hüküm sürüyordu. Elektrikler kesilmişti; telefon ancak bazı odalarda çalışıyordu. O da yalnız Paris'le konuşmayı sağlıyordu. Bir takım insanlar içeri giriyor, çıkıyor, birbirlerine sesleniyor, anlatılması imkânsız bir kargaşalık içinde kıyameti kopartıyorlardı.

Aradan bir hayli vakit geçtikten sonra, Guy nihayet Levy'yi generalin yanına buyur etti. De Gaulle yerinden kalkıp, geniş çalışma masasının ardından kısa boylu Ameriyalı binbaşının elini sıktı. «Lévy, dedi, umarım ki Fransızca biliyorsunuzdur. Ben Ingilizce bilirim, ama hiç konuşmaya niyetim yok.»

De Gaulle bunu söyledikten sonra kollarını havaya kaldırdı, sabırsızlığını belirten bir hareket yapıp, çevresindeki karanlıkları, gürültüyü, düzensizliği silip süpürmek ister gibi, başladı homurdanmaya: «Böyle bir kargaşalık içinde Fransa'yı yönetmemi nasıl isteyebilirsiniz benden?»

De Gaulle öfkeli bakışlarını bu sefer Amerikalı subaya dikerek, o akşam Fransa'yı etkili bir şekilde yönetebilmek için ihtiyaç duyduğu üç şeyi saydı: Graven sigaraları, kumanya paketleri ve kamp lambaları!

Lévy topuklarını sertçe birbirine çarptı, selâmını verdi ve çıktı. Sonra cipine atlayıp, görevinin öneminin bilincine varmış bir halde, Charles de Gaulle'ün Fransa'yı

yönetmek için eksikliğini hissettiği şeyleri bulmak üzere Paris'i kolaçan etti.

Craven sigaralarını bir Ingiliz meslektaşında, kumanya paketlerini, Crillon otelinin önünde duran 4. Tümen'e mensup bir levazım kamponunda buldu. Fakat en büyük sıkıntıyı, lamba konusunda çekti. Nihayet banliyö yollarından birinde, bir kamyon dolusu lamba da ele geçirdi. Lévy, bu değerli eşyayı elden çıkarmamak için direnen Amerikalı askerlerle bir hayli tartışmak zorunda kaldı. En sonunda, askerleri, gelecekteki Fransız-Amerikan ilişkilerinin şu andaki başarısına bağlı olduğuna inandırıp, bir an için arkalarını dönmelerini ve gözlerini yummalarını sağladı. Bundan yararlanıp, Charles de Gaulle'ün Paris'te geçireceği ilk geceyi aydınlatacak olan bir düzineye yakın lamba kaldırdı.

Binbaşı Lévy'nin Millî Savunma Bakanlığından çıktığı sırada, bir başka Amerikalı da Grenelle sokağına komşu binalardan birinden çıkıyordu. Kılını bile kıpırdatmadan, kendisini içeri bırakması için kapıdaki F.F.I. nöbetçisine yalvaran BBC muhabirinin karşısında durdu. Larry Leseur en sonunda kazanmıştı: Paris'in kurtuluşu hakkındaki ilk radyo röportajını gerçekleştirmiş ve röportaj bütün radyolarda yayınlanmıştı. Meslek hayatının en büyük başarısı olmuştu bu. Başarısını gerçekleştirmek için Leseur çok basit, fakat harika bir fikir bulmuştu. Fransız radyosu stüdyosuna başvurmuş, röportajının doğrudan doğruya Paris'ten yayınlanmasını sağlamıştı. (*)

Bar Tabarin'e komşu, Pigalle'in küçük barlarından birinde, Leseur'ün rakibi radyo muhabiri Charlie Collingwood, en sonunda aradığı huzura Montmartre'ın fahişeleri ve oğlanları yanında kavuşabilmişti. Paris'te kendisini

(*) Fransız teknisyenleri, Leseur'ün röportajını yeniden banda kaydetmişler ve her sanat başı programların başında yayınlayacaklarını söylemişlerdi. Yayın Amerika'da da derhal zaptedildi ve bütün Amerika'ya nakledildi. Sansüre aykırı bu davranışı yüzünden SHAEF, Lesuer'ü sert bir şekilde cezalandırdı. 30 gün süreyle harp muhabiri kolaylıkları iptal edildi. «Talihsiz Amerikalı» bu yüzden bir ay Paris'te meslekî yönden hiç bir şey yapmadan dolaştı, durdu.

tanımayan galiba bir onlar vardı. Amerikalı radyo muhabiri bütün gün adını kime açıklasa, şehrin kurtulduğu haberini erken yayınladığı hatırlandığı için, hep hakarete uğramıştı. En ağır ve dayanılması güç sahne de, Marie-Louise Bousquet'nin evinde cereyan etmişti. Savaştan önce salonuna kabul ettiği «sevimli Amerikalı»nın hafifliğinden çok güçlenen Marie-Louise Bousguet, çok acı şeyler söylemişti.

Fakat Collingwood artık şu Montmartre barında çekinmeden yüzünü gösterebilirdi. Bar sahibi Roger kendisine üçüncü defa Hollywood'daki aşk serüvenlerini anlatırken, talihsiz radyo muhabiri de Marconi'nin radyoyu icat etmekle ne büyük bir hata işlemiş olduğunu düşünüyordu.

Hürriyetin ilk gecesinin karanlıklarının bastığı bütün şehirde, üç buçuk milyon Parisliyle 40.000 kurtarıcısı, zafer şölenini bitiriyordu.

2. Zırhlı Tümen ve 4. Piyade Tümeni mensupları, halka rasladıkları her yerde, zavallıların unutmaya başladıkları yiyecekleri onlara dağıtıyorlardı. Bastille yakınlarında bir sokakta, küçük bir kız çocuğu Amerikalı bir askerden, «Biraz önce verdiği pembe top gibi bir top daha vermesini» istiyordu. Çocuğun bahsettiği, portakaldı ve hayatında ilk defa görüyordu portakalı yavrucak! Açlığın tehdit ettiği evlerde bile, yine de zaferi kutlamak için sofraya koyabildikleri son bir kutu konserve, son bir şişe şarap bulunuyordu. Bazen de, Huchette sokağında olduğu gibi, karaborsacı lokantalardan birinin yağma edilmesiyle, Parislilerin bazıları hiç ummadıkları bir ziyafete konabiliyorlardı. Fakat sofraları ister zengin, ister fakir olsun, o gece herkes yediğini neşe içinde yedi. Yüzlerce Amerikan askeri bu arada Fransız kadınlarının sihirli ellerinden geçen savaş kumanyalarının bile, şimdiye kadar hiç bilmedikleri bir lezzeti olduğunu gördüler.

Millî Savunma Bakanlığında ise acele bulunan bir aşçıbaşı, general de Gaulle'ün Paris'teki yemeğini hazırlıyordu. Aslında aşçı Paris'e bu iş için gönderilmişti, ama

başka bir devlet başkanına yemek hazırlamak üzere. Çünkü Mareşal Pétain'in aşçısıydı.

Rol'un karargâhında görevli adamlar da beş gün yeraltında geçirdikleri işkenceden sonra, soluk yüzleri ve bitkin halleriyle yeryüzüne dönmüşlerdi. Onlar da zaferi Saint-Michel meydanında, yeraltında en çetin günleri domuz yağı ve Bénédictine'le geçirmelerini sağlayan lokantada kutlamaya gittiler.

Meurice'in yemek salonunda, general von Choltitz'in birkaç saat önce son yemeğini yediği aynı yerde, genç bir teğmen, nefis bir sofranın başına kuruluyordu. Bu, Meurice otelinin işgal eden 2. Zırhlı Tümen'den Henri Karcher'di.

Biraz ilerde, bir başka otelin yemek salonunda da, sofraya oturan adam kıyametler kopartıyordu. Ritz'in metrdoteli, Ernest Hemingway'e hesabı getirmişti.

«Fransa'yı savunmak için milyonlar harcarım, ama Vichy'ye metelik vermem!» diye gürlüyordu Hemingway. Gerçekten de metrdotel, hesap pusulasının altına alışkanlıkla bir hesap daha eklemişti: Vichy hükûmetinin koyduğu işletme vergisini!

Meurice otelinin önünde yanan «Ölü-Adam» adlı tankın şöförü Jean-René Champion da o gece iki kere yemek yiyecekti. Tuileries'den geçerken Parisli bir aile tarafından yemeğe dâvet edilmiş, onlarla yedikten sonra, bu sefer bir grup F.F.I. ile karşılaşmıştı. Adamların ısrarı üzerine, bu sefer de onların sardalye ve kuru fasulye istihkakını paylaşmıştı.

Koenig'le Fransız-Amerikan anlaşmasını imzalayan Amerikalı general Holmes, polis müdürü Charles Luizet'nin Müdüriyetteki yemeğinde hazır bulunduktan sonra, ikram edilen konyak kadehini aldı ve birlikte pencereye yaklaştılar. Gecenin karanlığında, iki adamın önünde Sainte-Chapelle'in kulesinin kulâhı görünüyordu. Luizet, çok önemli gördüğü bazı hususları bu andan istifade ederek Amerikalıya sır tevdi eder gibi aktardı. «Paris'i şimdi büyük bir tehlike tehdit ediyor. Komünistler bir kuvvet

denemesine kalkışacak olurlarsa, kendilerine karşı koyacak imkânlardan yoksunuz.» Luizet, Holmes'ten polise ve jandarmaya derhal silâh sağlamasını istedi, «Bir tehlike vukuunda Paris'te her ne bahasına olursa olsun düzeni sağlamanın ancak böyle mümkün olabileceğini» belirtti. Kırk sekiz saat sonra bir kamyon konvoyu sessiz - sedasız Polis Müdüriyetinin avlusuna giriyordu. Kamyonlarda 8000 adet makineli tabanca, cephane ve pek çok bazuka vardı.

Fakat o gece 2. Zırhlı Tümen'e ve Amerikalılara mensup askerler arasında böyle ciddî uğraşıları olanlar pek azdı. Carolina'lı asker John Holden'in «dünyanın yaşadığı en güzel gece» dediği o saatlerin tadını çıkarmak için, hepsi eğlenceye dalmıştı. 12. Tanksavar Bölüğünden er David Mc Creadil, «herşeyin bedava olduğu» bir kahve salonuna giriyordu. «Fransızlar neşeden deliye dönmüşlerdi. Kadınlar piyanonun üzerinde dans ediyordu. Hepimiz sarhoştuk ve tepine tepine, tek kelimesini bile bilmediğimiz 'La Marseillaise'i söylüyorduk.»

Iki tümene mensup tanklar, zırhlı araçlar, cipler askerlerin Parisli kadınların şen kahkahaları ile inim inim inliyordu. Yüzlerce kahve salonunda, kapalı kapıların ve örtülü perdelerin ardında, dans ediyorlar, şarkı söylüyorlar, ve sevişiyorlardı.

Champs-Elysées caddesinin uzunluğunu Vermot almanağından hatırlayan «Simoun» adlı tankın topçusu Robert Mady, tankın diğer mürettebatı ile beraber gece olduktan sonra yine aynı yerde döndü. Bu sefer de «Lido'yu kurtarmaya» karar vermişti. Mady ve arkadaşları ıssız atraksiyon sahnesinde, kazlarını yiyememenin acısını unutturan bir armağan buldular: Dünyanın en ünlü gece kulübünün en kaliteli şampanyasını! «Bautzen» adlı Sherman'ın nişancısı Claude Hadey, bir obüsle havaya uçurduğu Luxembourg sarayı civarındakl mevzilerden blrinin hemen yanı başındaki «Gipsy» adlı barda geçirdi geceyi. Hadey'le arkadaşları eğlencelerini yarıda bırakacak bir subayın gelmemesi için bütün gece sırayla kapıda nöbet

tuttular. Buna rağmen kurtarılan Paris'in ilk hürriyet gecesinde nöbet tutmak bile, her askerin seve seve yapacağı bir görevdi.

Garip bir geceydi o gece! Lucien Aublanc ile karısı Simone yemeklerini Tuileries'de, bir zırhlı aracın önünde yediler. Aublanc'ın Cezayirli şoförü Mehdi, kumandanının «Fatma»sı için genç kadının ömründe hiç görmediği bir tozla, bir kahve hazırladı. Nescafé idi bu toz. Karı-koca daha sonra bir battaniyeye sarılıp, aracın altına girdiler. Dört yıllık ayrılıktan sonra ilk gecelerini burada geçirdiler.

Huchette ve Harpe sokaklarında, 12. Amerikan Alayının karargâhının yerleştiği Levant oteli önünde, itfaiye bandosunun çaldığı marşlar tam bir 14 Temmuz havası yaratıyordu. Her askerin kolunda bir genç kız vardı. Hatta otelin önünde nöbet tutan çavuş Thomas W. Lambero'nun bile. Derken Lambero'yu birden telefona çağırdılar. Telefonda bir ses, «Her askerin geceyi birlikte geçirmek için bir kızı olup olmadığı» soruluyordu. Lambero, «Durumun çok iyi olduğunu» söylemek gereğini hissetti.

Vincennes ormanında, bir piyade taburunun kumandanı, biraz olsun disiplini sağlamak için, askerlerin çadırlarını birerli diziler halinde kurmalarını emretti. Ayrıca ertesi sabah saat 6'da kalkılacağını da hatırlattı. Binbaşı sabah belirttiği saatte kalk borusu çaldırınca, başarısızlığının derecesini çok iyi anladı. Bütün çadırlardan yorgunluktan ayakları titreyen bir askerle, yarı uykulu bir kız çıktı dışarı.

Bu çılgın gece sırasında, her türlü dil farkı ortadan kaldırılmıştı. Yine de 4. Istihkâm Birliğinden er Charlie Haley yanındaki güzel kıza «tatlı bir çift söz» edebilmek için boş yere ordu tarafından verilen «pratik konuşma kitabını» karıştırdı durdu. Haley ancak o zaman askerliğin ne kadar dar görüşlü birşey olduğunu anladı. Kitabı öfkeyle kaldırıp bir tarafa atarken, «Canım! Bu kıza da yumurtanız var mı diye soramam yal» diye homurdandı.

Pennsylvania'lı çavuş Ken Davis de ezbere bir cümle

öğrenmişti: «Ne kadar güzelsiniz»!

O çılgın gecenin neşesi, heyecanı ve kahkahaları arasında, hiç kimse Italya caddesinden yukarı çıkan üstü kapalı GMC'yi farketmedi. Kamyonun içindekilerden biri tenteyi aralayarak dışarı baktı ve Amerikalı askerlerden birinin, halkın alkışları arasında bir genç kızı belinden kavrayıp, tankının taretine çektiğini gördü. Dietrich von Choltitz hüzünlü bir eda ile tenteyi tekrar kapattı ve derin bir iç çekip, «Bu sefer hayatımın bir dönemi kesinlikle kapanıyor,» diye düşündü. Yanında oturan albay Hans Jay ise, Amerikalıların ellerindeki malzemenin bolluğu ve kalitesi karşısında hayrete düşmüş,, «Merak etmeyin, savaş sekiz haftaya kadar sona erer,» diye Choltitz'i teselliye çalışıyordu.

«Orası belli olmaz,» diye cevap verdi yaslı bir tavırla general. «Göreceksiniz, Almanya'da her ağacın ardına sinip, ölünceye kadar direnmek isteyen sürüyle sersem çıkacaktır.»

Dietrich von Choltitz ardından ilk Amerikan sigarasından derin bir nefes çekip, kamyonun kenarına sırtını dayadı. Gözlerini yumdu. Her şeye rağmen büyük bir felâketten kurtardığı şehirden ayrılırken, iki yıl sekiz ay sürecek bir esaret hayatına doğru gittiğini bilmiyordu elbette. (*)

F.F.I.'ler, 2. Zırhlı Tümen ve 4. Amerikan tümenine mensup askerler ve Parisliler bunca heyecan ve neşenin yorgunluğu içinde, en sonunda derin bir uykuya daldılar. Pek çoğu oldukları yerde gözlerini yumdu. 12. Alaydan yüzbaşı Glenn Thorne, kurtulan Paris'te ilk gecesini hiç beklenmedik bir yatakta geçirdi: Vincennes hayvanat bahçesindeki timsahların havuzunun kenarında! 2. Zırhlı Tümenden er Etienne Kraft'ın «Kiki» adlı sarışın dilberle yatmak için seçtiği yer de, bundan daha az garip değildi. Kraft'ın Askerî Okul önünde bulabildiği tek yer, bir çöp

(*) Bugün emekli olan Choltitz, aldığı emekli aylığı ile Baden-Baden'de mütevazi bir hayat sürmektedir. 4 odalı küçük villasının adresi şudur : Frankrcichstrasse 27 (No. 27, Fransa Sokağı).

tenekesinin içi olmuştu. Aulnay-sur-Bois'da, sevimli bir Fransız ailesi, çavuş Bryce Rhyne'ı evlerine davet edip, «saten örtüyle kaplı güzel yataklarının kar gibi beyaz çarşaflarında» uyumaya davet ettiler. Amerikalı önce bunu reddetti, fakat Fransızlar israr ettiler. En sonunda, ev sahipleri dışarı çıkınca, Amerikalı ayaklarının ucuna basarak cipinin yanına indi ve asker battaniyesini aldı. Çünkü o kadar pisti ki, «bu kadar temiz çarşafların içinde yatmaya gönlü razı olmamıştı». Invalides'deki ilkyardım istasyonunda, 2. Zırhlı Tümenden yaralı er Léandre Médori de aylardan beri ilk defa bir yatakta yatıyordu. Médori biraz önce ufak-tefek hemşireye postallarını çıkartmaması için yalvarmıştı. Çünkü on gündür ayağını bile yıkamamıştı. Ve askercik şimdi yatağın yumuşaklığı içinde bir türlü uyuyamıyordu. Médori bunun üzerine yapılabilecek tek şeyi yaptı, yataktan aşağı süzülüp, tahtaların üzerine uzandı.

Mormattan hastanesinde ise, ameliyat sırasında verdikleri uyuşturucu maddeler nedeniyle uyuyan yine 2. Zırhlı Tümenden bir başka yaralı, birden sıçrayarak uyandı. Bir kâbus görmüştü: Bacakları yerinde değildi. Bütün gücünü toplayıp, kuşkuyla çarşafı kaldırdı ve altına baktı. Rahatlayıp derin bir oh çekti. Başı yeniden yastığa düştü. Etoile alanında bir Alman esirinin haince attığı el bombası ile yaralanan binbaşı Henri de Mirambeau'nun içi rahat etmişti. Tanrı'nın lûtfu sayesinde bacakları yerinde duruyordu.

Yüzbaşı Georges Buis, Rivoli sokağında lastik tulumunun içine girdi ve yorgunluktan bitap, General Marceau'nun heykeli önünde uykuya daldı. Tuileries'de, Jean-René Champion ise «Ölü-Adam» adlı tankının yanık paletleri yanına uzandı. Champion o gün ölen arkadaşlarını ve yaralıları sarmak için çarşaflarını koşturan Parislileri düşünüyordu. Amerika doğumlu ve ülkesinin başkentini hayatında ilk defa gören bu Fransız için «Paris artık bir rüya olmaktan çıkmıştı».

Şehrin kapılarından birinde, neşeli seslerden uzak

bir Amerikan askeri, hatıra defterine birkaç satır daha ekledi. Iki gün önce defterine «Üniformamızın üzerinde yağmur, kahvemizin içinde yağmur, tepemizde yağmur» diye yazan doktor, onbaşı Joe Ganna idi bu.

«Bu satırları Paris'te de yazabilirdim, diye başladı, fakat bizi sadece şehirden geçirip ileri sürdüler. Kadınlar ve çocuklar bize sarılıyor, öpüyor, erkekler domates ve şarap ikram ediyorlardı. Almanlarlarla karşılaşıncaya kadar nefis bir gün geçirdik. Sonra her zamanki aynı hikâye başladı. Tarrakalar, yine ölen ve yaralanan insanlar. Ölüleri gömmek için yeni çukurlar kazmamız gerekti.» Ganna'nın arkadaşlarından biri de ölenler arasındaydı. Usta er «Davey» Davidson'du bu. Bir fabrika yakınlarında, ıssız bir yerde öldürülmüştü. Ganna cesedini almaya geldiğinde, F.F.I.'ler çoktan onu gömmüşlerdi bile. Böylece «sahici bir yatakta bir gece uyuyabileceğini» umduğu şehrin eteklerinde, ebediyete kadar uyuyacaktı Davey.

O muhteşem günü yaşamak ve ölmeden atlatmak şansına kavuşan 2. Zırhlı Tümenle 4. Amerikan Tümeninin askerlerinin pek çoğu için bunca heyecan, şefkat ve güzelliğin hatırası, hemen daima bir kadın hayaliyle birlikte akla getirilecekti.

Çavuş Tom Conolly için bu kadın, taburunun karargâhını kurduğu eski şatonun taş döşeli büyük avlusunda rasladığı «beyaz elbiseli sarışın dilber»di. Adı Simone Pinton'du ve yirmi bir yaşındaydı. Connolly genç kızın omuzlarına dökülen sarı buklelere baktı ve Birleşik Amerika'dan ayrıldığından beri rasladığı en güzel kızın o olduğunu düşündü. Genç asker, Simone'un ettiği ilk sözü daima hatırlayacaktı: «Gömleğinizi yıkayabilir miyim? diye ürkek bir Ingilizceyle sormuştu. O kadar kirli ki...»

Connolly bu soru üzerine kendisini müthiş «sarsak, dilsiz, pis, çok sakallı ve fevkalâde minnettar» hissetmişti. Simone hava kararırken, yıkadığı üniformayı geri getirmişti. Sonra da sarmaş-dolaş civarda dolaşmaya çıkmışlardı. Connolly o gece on binlerce Fransızla kadeh tokuşturduğunu sanıyordu. Her tarafta insanlar «Yaşasın Ameri-

kal Yaşasın Fransa!» diye bağırarak üzerlerine koşuyor, «Yaşasın aşk!» diye ekleyip, şarap, çiçek, akıllarına ne gelirse, armağan ediyorlardı. En sonunda genç çift kalabalık arasından ayrıldı ve bir çimliğe girdiler. Detroit'li çavuşla beyaz elbiseli Fransız kızı elele tutuşup, karşıdaki tepeye kadar koşarak tırmandılar. Çocuklar gibi gülerek, çimlerin üzerine yuvarlandılar. Connolly altlarında göz kırpan yıldızları, daha da ilerde, gecenin karanlıkları içinde Eiffel kulesinin koyu siluetini görebiliyordu. Simone, Amerikan askerinin başını şefkatle avuçlarının arasına alıp dizlerinin üzerine koydu. Sonra eğilip öptü. Derken aşk kadar eski bir hareketle, saçlarını okşamaya başladı.

«Unut savaşı, benim küçük Tom'um, dedi; bu akşam olsun savaşı unut...»

16

PARIS EN SONUNDA ilk hürriyet gününün gecesinden uyanıyor. Parisliler ve kurtarıcıları, her türlü neşenin, eğlencenin, heyecanını yorgunluğu yüzünden kafaları kazan gibi, gözlerini 26 ağustos cumartesi günü şehri saran güneşe açıyorlar.

Mezeci Louis Berthy'nin dükkânının arka tarafındaki yatağında kurşun gibi uyuyan Amerikalı teğmen Bob Woodrum, birden omzunu sarsan kuvvetli bir elin temasını hissediyor. «Almanlar!» diyerek sıçrıyor teğmen yatağından. Fakat karşısında genç ve zarif bir Amerikan teğmeni görüyor.

«Haydi bakalım aslanım, diyor hiç tanımadığı bir subay, tatil bitti. Yine orduya dönüyorsun.» (*)

(*) Woodrum bir gün önce Paris'te çıktığı kısa bir gezinti sırasında Amerikan Hava Kuvvetlerinin Windsor-Reynolds otelindeki geçici karargâhına uğramak patavatsızlığında bulunmuştu.

Paris'ten 24 kilometre uzakta, Chilly-Mazarin kasabasındaki V. Amerikan Ordusu genel karargâhında, bir Alman albayı Amerikalı albay Arthur Campbell'in yanına yaklaşıp, kendisine bir zarf uzatıyor. Bu albay, Hans Jay'dir. «General von Choltitz'in Meurice otelindeki odasının anahtarı» diyor sâdece. «Yanlışlıkla yanına almış. Zannederim ki uzun bir süre buna ihtiyacı olmayacak.»

Buradan 400 kilometre ilerde, Baden-Baden'de bir sokakta, omuzlarında bir şal, Uberta von Choltitz «acele» gelmesini isteyen eski bir dostunun evine doğru hızlı adımlarla yürüyor. İçeri girince, eski dostu kendisini şefkatle kucaklıyor. Bir koltuğa oturttuktan sonra, BBC'nin yasak yayınını dinlediği sırada işittiği bir haberi ona da aktarıyor: Paris düştü. Ve spikerin ardından şunu eklediğini aktarıyor: «Paris kumandanı Alman generali esir alındı.»

Fakat her şeyden önce o 26 ağustos günü, Charles de Gaulle'ün günü. Çünkü Paris'e «resmen girişini», o gün tarih sayfalarına yazacak. Radyo bütün gece Champs - Elysées'de düzenlenen büyük geçit töreninden söz etmişti zaten. Şafak sökünceye kadar, başkentteki profesyonel ve amatör fırça sahipleri, binlerce pankart üzerine hep aynı sözleri yazıyorlar: «Yaşasın De Gaulle». Demek ki «tarihle randevu» saati o gün gelip çattı. Dört yıl süren kutsal seferi bu geçit töreni taçla süsleyecek ve bir halk oylaması niteliğindeki bu gösteri, Hür Fransa'nın liderinin rakiplerini susturmak, Fransa'yı yeniden yüceltmek için muhtaç olduğu otoriteyi sağlayacak.

De Gaulle, Notre-Dame'a kadar devam edecek olan dev yürüyüş için 2. Zırhlı Tümenin de peşinden gelmesini şart koşuyordu. Paris halkına otoritesinin dayandığı tankları ve topları göstermek niyetindeydi. Müttefik ordularındaki komuta kademesine yine hiç aldırmadan, general Leclerc'e askerlerini bu geçit töreni için hazır etmesini emretti. Sadece bir tek şeye razı oldu: Bir Alman karşı-taarruzunun muhtemel olduğu bildirilen Bourget yönüne bir taktik kuvvetin sevkedilmesini kabul etti.

Paris tarihinde hiçbir geçit töreni böylesine büyük rizikolar altında tertiplenmemişti. Alman keskin nişancılarının ve pusudaki işbirlikçilerin kol gezdiği, kapılarında 2. Zırhlı Tümenden ve onu destekleyen tek birlik olan 4. Amerikan Piyade tümeninden sayıca çok daha üstün Alman kuvvetlerinin bulunduğu şehirde, de Gaulle bir milyona yakın insanla ülkesinin kalburüstü politikacılarını bir araya toplamaya hazırlanıyordu. Müttefik armadasının Normandiya kıyılarında göründüğü günden beri, Goering'in uçakları bundan daha iştah açıcı bir hedef bulamamışlardır herhalde. Bir Alman karşı taarruzunun, zafer geçidini sonuçları hesaplanamayacak kadar ağır bir felâket haline dönüştürüvermesi için, birkaç uçakla, Champs - Elysées'ye iniverecek kararlı bir zırhlı komando birliği yeterliydi.

Fakat de Gaulle bütün bu rizikoları göze almaya kararlıydı. Kurtuluş heyecanının Paris'i dalgalar halinde sardığı şu anda, hiç gecikmeden otoritesini kabul ettirmek istiyordu. Gerek kendi politik geleceği, gerekse Fransa'nın geleceği buna bağlıydı.

Generalin cüretli kararı Amerikalılar arasında derhal bir anlaşmazlık meydana getirmişti. Sabah saat 10'da, 2. Zırhlı Tümenin bağlı bulunduğu V. Amerikan Ordusuna mensup bir subay, de Gaulle'ün verdiği emirlerden habersiz, 26 ağustos günüyle ilgili bazı emirleri general Leclerc'e getirmişti. Almanların gösterecekleri tepkiden çekinen V. Ordu kumandanı general Leonard T. Gerow, Fransız tümenine Paris'in cenahlarını güvenlik altına almak amaciyle hiç gecikmeden şehrin kuzeydoğu kesiminde mevziye girmesini emrediyordu.

Fakat biraz sonra 1. Amerikan Ordusu, V. Ordu'dan, insanı çileden çıkartan şu mesajı aldı: «General de Gaulle, Leclerc'e birlikleriyle beraber Zafer Anıtından Notre-Dame'a kadar uzanan bir geçit törenine katılmasını emretti. Harekât hattından çekilmiş olmanın öfkesi içindeki Fransız tümeni kurmay heyeti, Leclerc'in kesin emir aldığını ve bunları uygulamak zorunda olduğunu bildi-

riyor. 2. Zırhlı Tümen o kadar meşgûl ki, kendisinden 12 saatten, belki daha da çok bir zamandan önce acele bir eylem beklemek imkânsızdır.» (*)

Gerow çıktığı bir denetleme gezisinden dönüşünde bu haberi aldı. Öfkeden küplere binerek, Leclerc'e hitaben bizzat kendi eliyle son derece kaba bir mesaj yazdı: «Siz benim komutam altındasınız ve benden başka hiç kimseden emir alamazsınız. General de Gaulle'ün birliklerinizin bugün saat 14'te bir geçit törenine katılmalarını emrettiğini öğrendim. Bu emri dikkate almayacak ve size verilen önceki komuta uygun olarak, Paris ve banliyösündeki direniş yuvalarını temizlemeye devam edeceksiniz. Komutanız altındaki birliklerin hiçbiri, bugün öğleden sonra hiçbir geçit törenine katılmayacaklar ve benden şahsen bir emir almadıkça, başka bir yerde de görülmeyeceklerdir.»

Iki ateş arasında kalan Leclerc, hiç tereddüt etmedi. Onun en büyük kumandanı, de Gaulle'dü. Fakat yine de V. Ordu ile bütün bağları koparmış olmamak için, Gerow'un kendisine öfkesini yağdıran mesajı geldiği zaman, karargâhında bulunmadığı haberini yaydırdı. Ne yazık ki Amerikalı generalin karargâhından bir Amerikalı yarbay, kendisini Invalides'de bir lokantada kıstırıverdi. Albay, generalin yazılı emrini Leclerc'e verdikten sonra, eğer tümeni bugünkü geçit töreninde yer alırsa, Amerikalı generalin bunu «tipik bir disiplinsizlik hareketi» olarak kabul edeceğini de bildirdi. Ne yapacağını bilemeyen Leclerc, bunun üzerine albayı alıp de Gaulle'ün karşısına götürdü.

«Leclerc'i size ben vermiştim, dedi kibirle general; öyle sanıyorum ki birkaç saat için kendisini geri alabilirim.»

Paris'te zafer geçidinin son hazırlıkları tamamlanırken, Margival'de de B Ordular Grupu genel karargâhında telefon çalmaya başladı. Bu, Feldmareşal Model'in bü-

(*) G 3 V. Ordu'dan, FUSA'ya, 26-8-44, saat 11.30.

rosunu arayan «Blitz» hattıydı. Fakat mareşal yerinde yoktu. Komutasına verilen birlikleri denetlemek için çıktığı uzun geziden sonra, kısa boylu mareşal ilk defa olarak yerinde bulunmuyordu. Bu sefer de Compiègne civarında topladığı birlikleri denetlemeye çıkmıştı.

Hattın öbür ucundaki general Alfred Jodl şaşkına dönmüştü. Hitler'in şahsî emri üzerine, bizzat Mareşal Model'le konuşmak istiyordu. Jodl kısa bir kararsızlıktan sonra, Model'in yardımcısı, kurmay başkanı general Hans Speidel ile görüşmek istedi. Speidel telefonu açtı. Jodl, Hitler'in bir gün önce emrettiği gibi, Paris'in derhal V-1 ve V-2 füzeleriyle bombalanmasını istediğini bildirdi. Führer, Pas-de-Calais, kuzey Fransa ve Belçika'da bulunan bütün V füze üslerinin «Paris'e V-1 ve V-2 yağdırmalarını» arzuluyordu.

Jodl bundan sonra Speidel'e, Reims'e çekilen 3. Luftwaffe Hava Filosunun «elinin altındaki bütün uçaklarla» Paris'e bir hava akınını gerçekleştirmesini de hatırlattı. Speidel, Führer'in emirlerinin derhal gerekli yerlere aktarılacağını bildirerek telefonu kapattı. Böylece bir milyon insanın Fransa başkentinin göbeğine akın etmeye başladığı bir sırada, yüzü balmumu gibi sarı, hatları yorgunluktan sarkmış, bitkin bir Alman generali, hayatının en çetin sorusu ile karşı karşıya geliyordu: Bütün bir şehrin kaderi, bu soruya bağlıydı. Speidel, Rastenburg'tan telefon ettikleri zaman Model yerinde bulunsaydı, ilk V1 ve V2 uçan bombalarının Paris'i döğmeye bir saat sonra başlayabileceğini çok iyi biliyordu. Fakat Speidel kararını çabuk verdi. Paris düştükten sonra emri saçma bulduğu için, gerekli yerlere aktarmayacaktı. Bu kararı verdikten yedi gün sonra general Speidel, Gestapo tarafından tutuklanacaktı. (*)

Bu sırada, Millî Savunma Bakanlığındaki büyük ça-

(*) Fakat o gün Paris'te düzenlenen geçit töreninden ne Speidel'in, ne de O.K.W.'nin haberi yoktu. Speidel, Hitler'in emrini gerekli yerlere aktarsaydı ve Paris gerçekten VI ve V2'lerle bombalansaydı, ne büyük bir katliam olacağı kolaylıkla tahmin edilebilir.

lışma odasında, rahat rahat Craven sigaralarını tüttüren general de Gaulle, Paris ve bütün dünyaya sunacağı geçit töreninin önemini izah ediyordu. Karşısında da, kendisini dinleyen binbaşı, Robert J. Lévy'nin ta kendisiydi. General Gerow'un bu geçit törenine olan itirazlarını generale açıklamak gibi nankör bir görev, yine onun omuzlarına yüklenmişti.

De Gaulle, askerî yönden generalin haklı olduğunu kabul ediyordu. Göze aldığı «rizikoların» büyük olduğunu itiraf ediyordu. «Fakat, diyordu sonra, yine de bu geçit törenini yapmak şart; çünkü amacı, zahmetine değer!»

Kısa bir aralıktan sonra, de Gaulle ekledi: «Bu geçit töreni, Fransa'nın siyasî birliğini sağlayacaktır.»

17

CHARLES DE GAULLE, tek başına, dimdik ve çevresindekilerin hepsinden daha yukarda, Meçhul Asker anıtının önünde esas duruşta bekliyor. Sonra çıplak taşın üzerine eğilip, kırmızı glayöllerden bir buket bırakıyor. Derken 14 haziran 1940'tan beri, işgal kuvvetlerinin varlığı yüzünden hiç kimsenin yapmaya cesaret edemediği bir hareket yapıyor. Zafer kubbesinin altında önce «Ölülere», sonra «La Marseillaise»in melodileri çınlarken, ölümsüz alevi yeniden ateşliyor. General bundan sonra Etoile alanının çevresinde dizilmiş olan tankları ve zırhlı araçları denetliyor. Kaldırımlara, balkonlara, damlara çıkmış binlerce Parisli, kendisini giderek daha yürekten, candan alkışlıyor. General tekrar Zafer Anıtı'nın önüne dönüp, bir kere daha hareketsiz kalıyor. Bir an başını kaldırıp Champs-Elysées'ye doğru bakıyor. 1800 metre ilerdeki dikilitaşa kadar muazzam bir kalabalık yolu dolduruyor. Gökyüzü masmavi, tek bulut bile yok. Yakıcı ağustos güneşi bayrakların, yazlık giysilerin, pankartların

meydana getirdiği rengârenk insan denizini ışıl ışıl aydınlatıyor. Charles de Gaulle belki de tarihte hiçbir insana nasip olmamış bir zafer günü yaşayacak.

Her şeye rağmen anî bir Alman hava saldırısının, bu zafer yürüyüşünü bir facia haline sokabileceğini ve rakiplerinin bundan çok memnun kalacaklarını çok iyi biliyor. Fakat önünde uzanan insan seline bakınca, de Gaulle «Fransa'nın talihi» ne ve alın yazısına inanıyor. Bir polis arabası ağır ağır caddeden aşağı iniyor ve hoparlörle halka de Gaulle'ün «güvenlik sorununu Paris halkına emanet ettiğini» ilân ediyor. Derken 2. Zırhlı Tümene mensup dört tank, madenî gürültüler çıkartarak geçit törenini açıyorlar. Caddenin iki yanında F.F.I.'ler, polis memurları ve itfaiyeciler, halkı tutan ve bitmek bilmeyen bir zincir meydana getirerek kolkola girmişler. De Gaulle'ün ardında, yeni Fransa'nın liderleri yer almış: Leclerc, Juin, Koenig, Direniş hareketinin liderleri, CNR ve CPL üyeleri, COMAC'tan Parodi, Chaban-Delmas...

De Gaulle onlara doğru dönüp emrediyor: «Beyler, bir adım arkamdan geleceksiniz.» Charles de Gaulle bundan sonra, en önde ve tek başına, ilerledikçe her an biraz daha yoğunlaşan alkış ve yaşa-varol nidaları arasında, zafer yürüyüşüne başlıyor. Gözünün alabildiği kadar uzanan bir insan seli, güneşin altında kıpır kıpır ve canlı, dolanıyor. Geniş adımlarla yürüyen general, belki yüz defa tekrarladığı bir hareketle, kollarını kaldırıp indirerek halkı selâmlıyor.

Ardından, karışık bir düzen içinde, sadık dostları ve rakipleri geliyorlar. De Gaulle bu karışıklık görüntüsünü özellikle istemişti. Tarihî randevuda halkla kendisinin arasına ne kıdemin, ne de protokolun girmesini arzulamıyordu.

Dünyanın en güzel caddesi boyunca, halk kaldırımlardan aşağı taşıyor, ağaçlara tırmanıyor, elektrik direklerine asılıyor, pencerelerden sarkıyor. Binaların cephelerinde insanlar üzüm salkımlarını andırıyorlar. Balkonlar neredeyse çökecek. Hatta damlar bile dolu. General ge-

çerken, adını tempo halinde tekrarlayan kalabalık iyice coşuyor. Küçük kız çocukları önüne çıkıp renk renk çiçek demetleri sunuyorlar; o da arkasından gelenlere veriyor bu çiçekleri. Heyecandan, izdihamdan ve güneşten bayılanlar oluyor.

«Tek bir fikir, tek bir atılım, tek bir ses» olarak gördüğü kalabalık karşısında, neşelerini haykıran çocukların, «yaşa-varol» diye bağıran kadınların, «teşekkürler» diye haykıran erkeklerin, sessiz sessiz ağlayan ihtiyarcıkların önünde, bu coşkunluğun tek noktası olan Charles de Gaulle, her zamankinden çok «Fransa'nın kaderinin âleti» olduğunu hissediyor.

Fakat her neşenin can sıkıcı bir yönü de olur. De Gaulle tam Concorde alanına sapacağı sırada, bir silâh sesi işitiliyor. Adeta bir işareti andıran bu silâh sesi üzerine, her yandan tarrakalar yükseliveriyor. Binlerce insan ya yerlere yatıyor, ya da tankların ve zırhlı araçların ardına siniyor. Notre-Dame katedraline Tanrı'ya dua etmeye giden Amerikalı çavuş Armand Corriero da, cipinin ardına saklanıyor. Omaha Beach çıkartmasına katılan eski kurt, bir gözünü açmaya cesaret ettiği zaman, korkaklığından utanıyor. Çünkü tam bu sırada önünden, «dimdik ve olanca heybetiyle», silâh seslerini umursamayan de Gaulle geçiyor. Sorriero ister istemez, «Ülkesi için böyle dimdik duruyor» diye düşünüyor.

Alanın öbür tarafında, 2. Zırhlı Tümenden teğmen Yves Ciampi de, aynı Sorriero'nun tepkisini gösteriyor. O da bir tankın ardına sinmiş. Fakat birden bir bastonun ucunun sırtını dürtüklediğini hissediyor. Efendiden, yaşlı bir adam, kinayeli bir tavırla askere bakıp, «Subay efendi, diyor; sizin yaşınızda bir adam yerinden kalkar da, gidip bu saçma silâh seslerini susturur.»

Tankının üzerinde bir tankçı haykırıyor: «Aman Allahım! Beşinci Kol!» Bu söz üzerine tankın nişancısı topunun namlusunu derhal tam karşıdaki Crillon otelinin cephesine çevirip nişan alıyor ve ateş ediyor. Crillon'un beşinci sütunu da, toz bulutları içinde yıkılıyor!

Hemen hemen aynı saatlerde, bir Amerikalı Notre - Dame'ın kuzey kulesindeki giriş kapısını israrla yumrukluyordu. Katedralin papazlarından biri, teğmen Burt Kalisch'e, biraz sonra başlayacak Te Deum (*) duasının resimlerini kuleden çekmesi için kendisini içeri alacağına söz vermişti. Kalisch kapalı kapının ardında bir takım sesler işitiyordu. Bir daha vurdu. En sonunda pis gömlekli, kirli sakallı bir sivil göründü. Öfkeyle ve Fransızca bir şeyler bağırdıktan sonra, küt diye kapıyı Amerikalının yüzüne kapattı. Kalisch ile fotoğrafçısı birkaç dakika daha beklediler. Derken muazzam bir gürültü, de Gaulle'ün yaklaşmakta olduğunu belli etti. Hemen biraz sonra iki Amerikalı silâh seslerini işittiler. Kalisch farkında bile olmadan başını kaldırdı. Tepesinde, kulenin balkonunda, mihrapta toplanmış olan Hristiyanların üzerine ateş eden üç tüfeğin namlusunu son derece belirli bir şekilde gördü. Namlular hemen gözden kayboluverdiler. «Aman Allahım! diye düşündü Kalisch; bunlar de Gaulle'ü öldürecekler!»

Charles de Gaulle'ün Concorde alanında bindiği üstü açık araba, kaldırımın kenarında durmuştu. De Gaulle ciddî ve soğukkanlı haliyle arabadan indi ve Alsace'lılar gibi giyinmiş iki küçük kızın sunduğu mavi-beyaz-kırmızı renkli çiçek demetlerini kabul etti. Sonra geniş adımlarla büyük kıyamette yargı günü kapısına yürüdü. Tam bu sırada kilisenin avlusunda kurşun sesleri işitildi. F.F.I.'lerle 2. Zırhlı Tümen askerleri ateşe derhal karşılık verdiler. Katedralin damına ve kulelerine kurşun yağdırmaya başladılar. Mermiler oluklarda ve korkuluklarda sekiyor, sıvalar halkın üzerine dökülüyordu. Leclerc'in subayları ateşi kestirmek için sağa-sola koşuyorlardı. Leclerc'in kendisi bile, sabırsızca bir hareketle, makineli tabancasını sağa-sola, gelişigüzel boşaltan bir askerin sırtına bastonu ile vurmaktan kendisini alamadı.

(*) Ölüler için okunan dua.

De Gaulle ise, kılı bile kıpırdamadan yürüyüşüne devam ediyordu. İçerde, mihrabın gölgesi altında, «Te Deum» için toplananlar, önce alkışları, sonra da tarrakaları işitmişlerdi. De Gaulle büyük sundurmanın altından geçerken, katedralin içinde bile silâhlar patlamaya başlamıştı. Patlamalar kubbelerde korkunç yankılar yaratarak dağılıyordu. İçeri dolan Hristiyanlar iskemleleri ve tabureleri deviriyor, birbirlerini çiğniyor, yüzükoyun yerlere yatıyorlardı. De Gaulle, peşinde diğer zevat, mihraba kadar olan 60 metreyi yine sakin adımlarla aşıyor. Taburesinin altına sinen bir kadın başını çıkartıp, «Yaşasın de Gaulle!» diye bağırıyor ve tekrar altına saklanıyor taburenin. Mihrabın öbür ucunda, generalin kurmay heyetinden bir subayın sekreteri olan Jeannie Steel, çığlığı basıyor: «Alçaklar, öldürdüler onu!» Hemen sonra kiliseye giren uzun boylu generali görüyor ve ister istemez, «Ne kadar güzel bir hedef!» diye düşünüyor. «Dimdik ve hiç sallanmadan» kubbelerin gölgelikleri arasından süzülürken, kılıç gibi omzuna saplanan» bir ışının generalin üstüne düştüğünü görüyor. De Gaulle'cü olmadığı halde, genç sekreter o anda «bu insan için gururla göz yaşı dökmeye başladığını» hissediyor.

De Gaulle mihrabın önüne varınca, sol taraftaki şeref yerini alıyor. General Koenig ardında kalabalığa doğru dönüyor. Sütunların yanında, yerlerde yatan halkı kınayan bakışlarla süzen Bir-Hakeim'in muzaffer kumandanı bağırıyor: «Utanmıyor musunuz? Haydi, kalkın ayağa!» De Gaulle, dua kitabı elinde, katedralin içi hâlâ tarrakalarla inlerken, ciğerlerinin olanca gücüyle «Magnificat» duasını okumaya başlıyor.

De Gaulle duayı kısa keserek, tıpkı geldiği gibi, yine ölçülü adımlarla katedralden çıkıp otomobiline yöneliyor.

Hiçbir şey, ne bir hareket, ne de bir söz, o gün Charles de Gaulle'ün vatandaşlarına gösterdiği cesaret ve serinkanlılık kadar halkı kendisine hayran bırakmaya yetmezdi. Bütün gösteri yürüyüşü sırasında de Gaulle'ü adım adım izleyen Amerikalı bir gazeteci, çektiği tel-

grafta şöyle diyecekti: «Artık Fransa, de Gaulle için çantada keklik!»

Fakat yine de ortada çözümlenmesi gereken bir sorun vardı: Notre-Dame'da kim ateş etmişti? Pek çok de Gaulle'cü, bu silâh seslerinin tek sorumlusunun sivil Almanlar, ya da milisler olmadığı inancındadır. (*)

Double köprüsünde, iki genç albay katedralin çevresindeki damları tarayan askerleri izliyorlardı. Komünist lider bu sırada alaycı bir tavırla albay Guillebon'a şöyle dedi: «Galiba sizinkilerin hiç sokak savaşı tecrübesi yok.»

«Yoktur, diye sakin bir tavırla Paris ayaklanmasının liderine cevap verdi Guillebon; fakat inanın, yakında o da olacak.»

(*) Bu olayı örten esrar perdesi bugüne kadar hâlâ aydınlanamamıştır. Önce ateşi açanların, Paris'te kalan ve halk arasında panik yaratmak amacını güden Vichy'li milisler ve sivil Almanlar olduğu sanılmıştır. Bu görüşü savunanlar, Paris'in çeşitli semtlerinde aynı anda ateşe başlanmasını delil olarak ileri sürmektedirler. Fakat ateş edenlerden hiçbiri, elinde silâhı ile yakalanamamıştır. Notre-Dame civarında dolaşan üç kişi şüpheli görülüp tutuklanmıştır. Bunlardan biri halk tarafından öldürülmüş, diğer ikisinin ise ateşe katılanlardan oldukları ispatlanamamıştır. Ele geçirilen birkaç gizli nişancı da, sorguya çekilmeden ya linç edilmişler, ya da kurşuna dizilmişlerdir. De Gaulle bu konuda güvenliğinden sorumlu Achille Peretti'ye şöyle demiştir: «Bu budalalar havaya ateş ediyorlar!» Diğer tanıklar gibi, de Gaulle de mermilerin çevrelerinde ıslık çaldığını hiç işitmemiştir. Fakat 26 ağustos günü yine de Paris hastanelerine çoğu kurşunla yaralanmış 300 kadar yaralı başvurmuştur. Bir kısmı da kalabalık arasında ezildikleri için yaralandıklarından hastanelik olmuşlardır. Bu arada ateşin kendilerine açıldığını sanan F.F.I.'lerin ve 2. Zırhlı Tümen askerlerinin düzensiz bir şekilde verdikleri karşılığın da, kargaşalığı ve paniği yaygınlaştırdığı bir gerçektir. Polis Müdüriyetinin bu konuda verdiği rapor ise, olaya hiçbir şekilde ışık tutamamaktadır.

Bazı kimseler de Notre-Dame'da açılan ateşin, çok usta nişancı polisler arasında teati edildiği tezini ileri sürmüşlerdir. Fakat Kalisch ile fotoğrafçısının ifadeleri ve çektikleri resimler, bunun aksini ispatlamaktadır. Bazıları da ateşin komünistler tarafından açıldığı inancındadır. Parti'nin kontrolü altındaki Vatansever Milis örgütünü, «kargaşalık devam ediyor» nedeniyle silâh altında tutmak amacını güttükleri ileri sürülmektedir.

ÇEVRESINDEKILERIN bir takım şüpheleri olabilirdi. Fakat de Gaulle'ün bu konuda hiç kuşkusu yoktu: geçerken işitilen silâh sesleri, komünistlerin mârifetiydi. Otomobiliyle Millî Savunma Bakanlığına dönerken, yanındakiler şöyle mırıldandığını işittiler: «Beyler, görüyorsunuz ki bu ülkede beni ortadan kaldırıp, kendilerine iktidar yolunu açmak isteyen güçler de var.» De Gaulle, en kötü ihtimalle açılan ateşin kendisini öldürmek amacını güttüğünü düşünüyordu. En iyi ihtimalle de bu ateşi açanlar, bir kargaşalık yaratmak ve bundan yararlanıp siyasî emellerini gerçekleştirmek istemişlerdi. (*) De Gaulle Millî Savunma Bakanlığına dönünce, bir karar aldı. Halkın çılgınca alkışları, ne derece yürekten desteklendiğini ispatlamıştı. Buna karşılık ateş açılması, nasıl büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu gösteriyordu. Şu halde birincisinden derhal yararlanacak, ikincisini de ortadan kaldıracaktı. Ilk teşebbüsü F.T.P.'lerle küçük silâhlı grupları derhal ortadan kaldırmak oldu. Bunlar derhal ordu saflarına katılacak ve askerî disiplin altına alınacaklardı.

General Koenig birkaç saat sonra SHAEF'ten albay Richard Vissering'e şöyle diyordu: «Şu sırada Paris'te en büyük tehlike, FFI'lerden gelmektedir.» Ardından de Gaulle'ün niyetinin, «en tehlikeli elemanların sırtına üniformayı geçirmek, sonra da hepsini askerî disiplin altına almak» olduğunu belirtti. Koenig bunu gerçekleştirmek için Vissering'ten acele 15.000 üniforma istiyordu. Vissering, SHAEF'e şöyle başvurarak, Koenig'in isteğini destekledi:

«Kamu güvenliği bakımından durum endişe vericidir. Her tür vatandaş karşı grup tarafından her an tutuklanmayı beklemektedir. Bu grupların nitelikleri genellikle siyasîdir. Içlerinde en kuvvetli olanları da, komünistlerdir.

(*) De Gaulle gerçekten mermilerin vızıldamasını kulaklarıyle işitmediği için, anılarında ikinci tezi kabul etmiştir. (Cilt II, sayfa 315).

Dolayısiyle Paris bölgesi her an tedhiş hareketlerinin kucağına itilebilir. Genel kanı, her iki tarafın da görüşü, bir iç savaşın çok yakın olduğudur.»

De Gaulle de, asayiş kesinlikle sağlanıncaya kadar 2. Zırhlı Tümeni başkentte bırakmanın şart olduğunu Eisenhower'e yazdı. Ertesi gün ise, de Gaulle'ün Müttefikler tarafından nasıl desteklendiğini göstermek amaciyle, şehirde bir Amerikan tümeninin geçit töreni yapması kararlaştırıldı. (*)

De Gaulle iki gün sonra Paris'teki FFI kumanda heyeti kademelerinin lağvedildiğini açıklıyordu. «Kendilerinden yararlanılabilecek» FFI'lerin ordu saflarına alınacaklarını da açıkladı. Herkes ellerindeki silâhları general Koenig'e teslim edecekti.

CNR pek arzuladığı «Ulusal Saray» yerine, bir lordun özel malikânesiyle yetinmek zorunda kaldı.

Örgüt iyice unutulmaya mahkûm edilmeden önce, birkaç kere daha toplanabilecekti. Elbette de Gaulle bu toplantılardan hiç birinde «hazır bulunmadı». Sâdece CNR üyeleriyle kısa bir görüşme yaptı. Bu görüşme sırasında üyeler, de Gaulle'e örgütlerini generalin otoritesiyle paralel olarak faaliyet gösterecek bir organ haline getirmek niyetini açıkladılar. Ayrıca askerî örgüt olarak halk milislerinin kontrolünü COMAC'a emanet etmek niyetlerini de söylediler. De Gaulle kendilerine nazik, fakat kesin bir sesle. CNR'nin artık tarihe mal olduğu cevabını verdi. Düzeni korumak görevinin polise ait olduğunu belirtti. «Halk milisleri»nin, komünist olsunlar, olmasınlar, artık varlıkları gereksizdi. Dolayısiyle hepsi lâğvedildi. Hatta de Gaulle'ün üyelerini kabul etmeye tenezzül etmediği COMAC bile ortadan kaldırıldı. General de Gaulle birkaç gün sonra Paris Direniş hareketinden 20 kadar lidere hitap ederken, sâdece cesaretleri üzerine övücü sözlerle yetindi. Sonra da yaverine şöyle dedi: «Bun-

(*) Eisenhower bu geçit töreni için, 29. Piyade Tümenini seçti; tümen 29 ağustosta geçit törenini yapıp, aynı gün şehrin kuzeyinde çarpışmaya gitti.

ların albayları ne kadar da çokmuş!»

De Gaulle daha sonra alaycı bir tavırla şunları yazacaktı: «Demir tam tavındaydı, ben de dövüyordum.»

19

BOĞUK MOTOR SESLERİ gecenin sesizliğini bozuyordu. Gürültü kuzeydoğudan gelip, Marne yönünü izliyordu. Biraz sonra Paris'ten 75 kilometre uzaklıktaki Mayen-Multien kasabasının küçük evlerinin camlarını zangır zangır titretti. Notre-Dame-del'Assomption kilisesinin eski Romalılardan kalma kulesindeki gözetleme mevkiinde, yaşlı Feldwebel uçakları gördü: En çok 300 metre yukarısından, kanatları birbirlerine değecek kadar yakın, yüz kadar uçak gökyüzünü kaplıyordu.

Başkentin kuzeydoğusunda, general Hubertus von Aulock'un yeni karargâhını kurduğu eski şatonun bahçesinde, yaveri yüzbaşı Theo Wulff da hava filosunu gördü. Wulff motor seslerini işitince, siperlerden birine koşmuştu. Normandiya cephesinin bu eski savaşçısı, Fransa semalarının artık Müttefiklerin hakimiyeti altına girdiğini çok iyi biliyordu. Wulff motor seslerini dikkatle dinledi. Fakat bu sesler çok alıştığı «Marauders» ve B. 17'lerin sesinden farklıydı. Wulff kendi kendine, daha çok Heinkel uçaklarının motorlarının gürültüsüne benzediğini söyledi. Fakat yüzbaşı Luftwaffe'nin bu kadar çok uçağı bir araya toplayabileceğine pek ihtimal vermiyordu. Ama yüzbaşı yanılıyordu.

3. Alman Hava Filosu, son ve kısa bir sefer için, yeniden, ille - de - France semalarına girmişti. Hitler, Paris'in savunulması için verdiği emirden on üç gün, şehrin düşmesinden 24 saat sonra, Fransa başkenti için tasarladığı korkunç sonun küçük bir örneğini gösterecekti. Speidel, V1 ve V2'lerin akınını önlemişti. Fakat general Otto Des-

sloch'un Lutfwaffe'si, Führer'in emirlerini hiç tartışmamıştı bile.

Wulff, uçakların gürültüsünün güneye doğru uzaklaşmasını dinledi. 150 uçağa yakın derme-çatma armada, Vincennes ormanının üzerinde yön değiştirdi. Wulff birkaç dakika sonra ilk bombaların infilâkinin uzaktan gelen boğuk seslerini işitti. Biraz sonra da, yangın bombalarının sebep olduğu yangınların kızılımtrak aydınlığı ufku aydınlattı. Wulff şaşkına dönmüştü. Üzüntülü üzüntülü, «Herhalde bir daha asla bu kadar çok uçağımızı, böyle bir arada göremiyeceğim,» diye düşündü.

Kurtulduğu için savaşın sona erdiğini sanan Paris, affedilmez hafifliği içindeyken, birden canavar düdüklerinin tiz sesini işitti. Bütün şehirde ışıklar yanıyor, halk sokaklarda dans ediyor, kahve salonları ve barlardan kahkahalar taşıyordu dışarı. İlk bombalar düşmeye başladığı zaman, canavar düdükleri hâlâ çalıyordu.

20. Sahra Topçu Taburundan onbaşı Bill Mattern, Vincennes şatosu yakınlarında düzenlenen bir baloda, kızıl saçlı bir güzelle dans etmeye henüz başlamıştı ki, uçakların gürültüsünü işitti. Genç kız, diğer bütün kızlarla beraber birden ortadan kayboluverdi. «Öfkeli 50 asker orta yerde kalıverdiler.» Bombardıman uçakları göründüğü zaman, Longjumeau sokaklarında iki paket Camel'e karşılık bir Paris planı alan yüzbaşı Bill Mills tabur karargâhındaydı. Karargâhını Daumesnil gölü kıyısında, bir dansingde kurmuştu. Mills taburunun gelişinden bir kaç saat önce, bu yerin farklı bir amaçla seçildiğini keşfetmişti. Aslında dansing, bir serbest buluşma eviydi. Mills bir masanın altına sığınıp, çevresine yağan bombaların etkisinden korunmaya çalışırken, yarı şaka-yarı ciddî, şu şekilde yakardığını hatırlamaktadır: «Allahım, eğer buradan sağ kurtulacak olursam, bir daha karargâhıma yer olarak çok daha ciddî yerler seçeceğime söz veriyorum.»

Yüzbaşı Georges Buis tanklarının park ettiği Tuileries'ye girerken, bahçenin bütün köşelerinden yükselen

garip mırıltılar işitti. Emekleyerek Sherman'ının yanına sokulduğu sırada, bir Alman uçağı tam tepesinde bir aydınlatıcı füze patlattı. Bahçe birden aydınlanıverdi ve Buis derhal işittiği seslerin ne olduğunu anladı: Alayının adamları bombaları hiç umursamadan sevişmeye devam ediyorlardı.

Aynı anda Müttefik Baş Komutanlığı acı bir gerçeği anlıyordu: Silâh ve askerî araçlarla dolu Paris'te, bir tek uçaksavar topu bile yoktu. Bu yüzden de general Dessloch'un uçakları yarım saat süreyle şehrin üzerinde çok alçaktan uçabilecekler ve üzerlerine bir tek defa bile ateş edilmeyecekti. Yirmi dakika sonra şehirde on kadar dev yangın patlak vermişti. Bunların en önemlisi, bir sürü şişenin de patlamasına sebep olmuştu. Çünkü Şarap Hali de yanıyordu. Bombardımandan sonra 213 ölü ve 914 yaralı tespit edildi. 593 bina da ya tamamen yıkılmış, ya da hasar görmüştü.

Kont von Arnim esir olarak kapatıldığı Port-Royal sokağındaki İtfaiye kışlasında, bombardımandan daha da tehlikeli bir gürültü işitiyordu. Bu, kışlaya doğru ilerleyen azgın kalabalığın homurtusuydu. Arnim artık sesleri belirli olarak işitmeye başlamıştı: «Ölüm! Almanlara ölüm! Boche'ları bize teslim edin!» Biraz sonra dört kat aşağıdaki büyük kapı delice yumruklanmaya başladı. Arnim, esirleri koruyan bir avuç itfaiye erinin öfkeli kalabalığı daha fazla durduramayacağını çok iyi biliyordu. Genç subay bunun üzerine yerinden kalkıp merdivenin sahanlığına yaklaştı. Altındaki boşluğa bakıp, kalabalık kışlayı işgal edecek olursa, kendisini kaldırdığı gibi aşağı atmaya karar verdi. Kin ve intikam dolu Parislilerin ayakları altında ezilmektense, böyle can vermeyi tercih edecekti.

Dışarda sesler giderek yükseliyor, tam bir kin fırtınası halini alıyordu. Arnim kalabalığın kapıyı kırmaya çalıştığını bile işitiyordu artık. Genç subay birden hem bombardıman gürültüsünü, hem de kalabalığın çığlık-

larını bastıran, çok daha kuvvetli bir ses işitti. Yoldan geçen tankların paletlerinin gürültüsünü. Beyaz yıldızlı altı tankın gelip kışlanın önüne dizildiklerini gördü. General von Choltitz'in eski yaveri için, 26 ağustos 1944 günü bir Saint-Barthélemy katliamı daha olmayacaktı.

Buradan biraz uzakta, Invalides'in karanlık koridorlarından birinde, yalın ayak iki kişi deli gibi koşuyorlardı. Meydana bakan bir pencerenin önüne geldiler. Pierre Koenig'le Philippe Leclerc sessizce ve yanyana durup, Paris'i ateşe veren Alman bombardımanını seyre daldılar. İki gün önce Paris'i yerle bir olmaktan kurtarmak için tanklarını başkent üzerine delice bir hızla sevkeden «sabırsız aslan», durmadan tekrarladığı bir tek kelimeyle öfkesini ifade etti: «Alçaklar, alçaklar, alçaklar...»

Millî Savunma Bakanlığının giriş odasındaki pencerelerden birinden teğmen Claude Guy de yangının kızıllığını seyrediyordu. Arada sırada bir bombanın infilâki kısa bir alev çıkartıyor, kıvılcımları gecenin karanlığını aydınlatıyordu. Komşu sokaktan, bombardımanın korkunç seslerinin yanı sıra, kayıtsız kahkahalar yükseliyordu. Hemen yanı başlarında Parisliler kurtuluşlarını kutlamaya devam ediyorlardı. Hiç kimse ve hiçbir şey bayramı önlemeye muktedir değildi.

Guy birden yanı başında, karanlıkta birinin varlığını hissetti. De Gaulle'dü bu. General bir süre kuşkulu bakışlarla durumu seyretti. Sonra kulak verip sokaktan gelen kahkahaları dinledi.

«Ah, ah! dedi; bu adamlar Paris kurtuldu ya, savaş da sona erdi sanıyorlar. Oysa görüyorsunuz ya, savaş devam ediyor, hem de eskisinden daha şiddetli olarak. Görevimiz henüz yeni başlıyor.»

De Gaulle başka hiçbir heyecan belirtisi göstermeden pencerenin önünden ayrıldı, çalışma odasına gitmek için odanın karanlığını aştı. Bir gaz lambasının ışığında, «henüz başlayan görevi» üzerinde çalışmaya devam etti.

Paris, Müttefik Genel Kurmayının tespit ettiği tarihten onbeş gün önce kurtarılmıştı. Müttefiklerin tahminle-

rini, taraftarlarının ümitlerini, rakiplerin endişelerini alt-üst eden, yaya bırakan de Gaulle, Tarih'le olan randevusuna tam vaktinde yetişmişti.

Ve o gece herkes uyurken, o çalışıyordu. Vakit gece yarısıydı.

Bir başka gün başlamıştı bile.

28 ağustos günü saat 12.45'te, general von Choltitz'in Müttefiklere teslim olmasından üç gün sonra, Batı Cephesi başkumandanını Feldmareşal Model, Adolf Hitler'in karargâhına aşağıdaki mesajı gönderiyordu :

28.8.44 - 12.45
P. C. Blitz

Alıcılar : O.K.W., E. M. kumandanlığı
Kumandanlık İşlemi.
Yalnız subay tarafından alınabilir.

Çok Gizli.
E. M.'e : 1. Şube, Ordular Başyargıcı,
3. Şube (orijinali),
1. kopyası B Ordular Grupuna.

General von Choltitz ve suç ortakları hakkında disiplinsizlik nedeniyle bir ceza davası açılması konusunda Reich mahkemesine başvurdum.

General von Choltitz, Paris'in savunucusu olarak kendisinden beklenleni vermemiştir.

Aczinin bir sâvaş aracının sebep olduğu yaradan mı, irade gücünün bir düşman müdahalesinden, örneğin özel bir takım silâhlar kullanılmasından mı ileri geldiğini söyliyemiyorum. Bu ihtimali akıldan çıkarmamak gerekir.

İmza : Mareşal Model
Batı Cephesi Orduları Başkum.

3. Şube No. 770/44 gizli

TEŞEKKÜR

Bu kitabın yazarları, eserin hazırlanması için gerekli çabalara katılan ve birlikte uzun, çetin aylarda gayret gösteren meslektaşlarına herkesten önce teşekkür etmek isterler. Hepsinden de önce, kitabımızın başından beri bizimle işbirliği yapan, anket ekibimizi yöneten, çalışmalarının sonuçlarını tasnif edip sıralayan ve araştırmalarımız sırasında biriken yüzlerce belgeyi dikkatle ve akıllıca düzenleyen **Michèle Ristich**'e teşekkür ederiz.

Almanya'daki titiz araştırmaları, Paris'te bulunmuş olan eski Alman muharipleri ile yaptığı sayısız görüşmeler ve Baden-Baden'de bizimle beraber general Dietrich von Choltitz'in villasında geçirdiği zaman için Berlin'deki ABD Silâhlı Kuvvetleri Radyosundan Vladimir Benz'e özel bir minnet borcumuz vardır. Yardımları olmasaydı, bu kitaptaki Alman faaliyetleri hakkında bu kadar bilgi toplamamız imkânsızdı.

Yorulmak nedir bilmeyen araştırma ekipimize, Manuela Andreota, Colette Brault, Mai Jumblatt, Olivier Fleuriot de Langle, Lisette Edery, M. Panov ve Michel Renouard'a teşekkürlerimizi sunarız.

Ele geçirilen ve Almanlara ait yüzlerce metre mikro-

filmi yorumlamak için gösterdiği çabalardan dolayı «Der Spiegel»den Dieter Wagner'e ve Münih çevresindeki işbirliği için Nina Silianof'a da teşekkür etmek isteriz.

Paris'in kurtuluşunun kronolojisini sabırla hazırlayan, daha sonra kitap üzerindeki çalışmalarımız ilerlerken, belgelerimizi hazırlayan Martine Louis'ye özellikle teşekkür etmek isteriz.

Bu kitabı yazmak için uğraştığımız uzun aylar boyunca değerli öğütleri ve desteği ile bize yardımcı olan dostumuz Georges Menant'a en candan teşekkürlerimizi sunarız. Fransızca metni hazırlamamıza yardım eden Manuela Andreota, Manuela Gorget, Christiane Cieczko ve Colette Brault'ya da teşekkür ederiz.

Bu kitabın hazırlanması, 2. Zırhlı Tümenden, 4. Amerikan Piyade Tümeninden ve Gross Paris'deki Alman garnizonundan sağ kalanları bulmak için çok defa çetin ve uzun araştırmalar gerektirmiştir. Onları bulmamıza yardımcı olan herkese minnet duygularımızı ifade ederiz. Savaş yıllarında Fransa'da esir düşen bir milyona yakın Almanın isimlerini ihtiva eden Fransız hükümet arşivlerini incelememizi sağlayan Eski Muharipler Bakanı Jean Sainteny'ye özellikle teşekkür etmek isteriz. Bay Sainteny, Paris'te esir düşen 2000'den fazla Almanın adlarını havi listeyi hazırlamak için Bakanlığından bir ekipi de bu işe memur etmiştir. Bu adlar daha sonra Almanya'daki WAST örgütüne gönderilmiş ve bu örgütün başkanı bay Roder sayesinde, eski esirlerden pek çoğunun bugünkü adreslerini elde etmemiz mümkün olmuştur. Daha da sonra bunların büyük bir kısmiyle şahsen, ya da mektupla temas kurulabilmiştir.

Sayfalarında eski muhariplere hitaben yaptığı çağrılarla Paris garnizonundan 300'e yakın eski askerle temasımızı sağlayan ünlü Alman gazetesi «Bild Zeitung» yöneticilerine de teşekkür ederiz.

Birliğin eski savaşçılarını bulmamıza yardımcı olan 2. Zırhlı Tümenin yayın organı «Caravane» dergisi yöneticilerine ve yine aynı tümenin eski muhariplerini bulma-

mızda yardımlarını esirgemeyen Madam Mareşal Leclerc'e, general Alain de Boissieu'ye, albay Jacques Branet'ye, albay Divry'ye teşekkür ederiz.

Bize vermek lûtfunda bulundukları 4. Amerikan Tümeninden 4000 eski muharibin listesi için de, Eski Muharipler Derneğinden George McIntyre ve Joseph Summa'ya minnet borçluyuz. Bu listedekilerden kendilerine gönderdiğimiz uzun sorulara sabırla ve uzun uzun cevap vermek zahmetine katlanan en az 500 kişiye de teşekkür ederiz. Bunlardan 100 kadarı da bizimle uzun telefon konuşmaları yapmaya razı olmuşlardır.

Fransa'nın kurtuluşu hakkında kendisi de başarılı iki kitap yazan Amerikan Ordusu Askerî Tarih Servisi'nden Martin Blumeson ise, en önemli Amerikalı şahsiyetlerle buluşmamızı sağlamış ve bilgi edinmemizde çok yararlı olmuştur.

SHAEF, 2. Ordular Grupu, 1. Ordu, V. Ordu ve, 4. Tümen arşivlerini incelemekle geçirdiğimiz aylarda, sabır ve güleryüzle bizimle işbirliği yapan Virginia'daki Alexandria Ulusal Arşivler müdürü bay East ve yardımcılarına teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca bize O.K.W., O.B. West ve B Ordular Grupu arşivlerinden yüzlerce metre mikrofilm sağladıkları için de bay East ve meslektaşlarına teşekkür etmek isteriz.

Paris'te de, bize B.C.R.A.'nın gizli arşivlerini açtıkları için Millî Savunma Bakanı Pierre Messler'e ve general Koenig'e ayrıca arşivleri ayıklamamız ve yorumlamamız için sabırla bize yardımcı olan Ordu Tarih Servisi Çağdaş Tarih Bölümünden albay Le Goyer'ye teşekkür etmek isteriz.

Paris'in kurtuluş haftasında, bizzat kendisinin önemli bir rol oynadığı Polis Müdiriyetindeki olayları dakikası dakikasına nakleden bugünkü Tarım Bakanı Edgar Pisani'ye de özellikle teşekkür ederiz.

Bizimle beraber Polis Müdiriyetinin işgalini sabırla yeniden canlandıran Yves Bayet'ye de en derin minnet duygularımızı ifade ederiz.

Emmanuel d'Astier de la Vigerie de nezaketle özel arşivlerini incelememize, özellikle Cezayir'deki genel karargâhla, general de Gaulle'ün Londra'daki karargâhı arasında teati edilen telgrafları görmemize izin vermişlerdir.

Bağlı olduğumuz Paristeki Paris-Match ve New York'taki Newsweek dergilerine de, bu eseri tamamlamak için bize gerekli izni verdiklerinden ve gösterdikleri anlayış ve kibarlıktan dolayı teşekkür etmek isteriz.

Kitabımızda savaş yıllarındaki Alman emirlerini naklederken, sâdece Müttefiklerin ele geçirdikleri Alman mikrofilmleri içinde rasladıklarımızla yetindik. Bu arşivler arasında Paris'in kurtuluşu hakkında önceden yayınlanan eserlerde belirtilen emirlerin hiçbirine, özellikle general von Choltitz'in «Paris'i bir harabe yığını haline getirmek ve gerekirse kendisini de bu harabelerin içine gömmek» ten bahseden emrini bulamadık. O.K.W. arşivlerinin imhası sırasında bu emrin orijinalinin yokedilmiş olması mümkündür. Zaten bu emir, Hitler'in Paris garnizonu kumandanına 1944'te verdiği emirlerin ruhuna çok uygun düşmektedir.

Bu kitabın kaleme alınmasına yarayacak gerekli bilgilerin toplanması için, kitabın yazarları ve araştırmacılar, bizzat, mektupla, ya da telefonla, 750'den fazla Paris'in kurtuluşuna katılmış Fransız, Alman ve Amerikalı ile temas kurmuşlardır. Hepsine, bize ayırdıkları zaman ve katlandıkları zahmetler için minnet duygularımızı ifade etmek isteriz.

Özellikle sabırla bize zamanlarını ayıran ve yardımlarını esirgemeyen, Fransa'da Millet Meclisi Başkanı Jacques Chaban-Delmas'ya, general Pierre Koenig'e, Devlet Konseyi Başkan Yardımcısı Alexandre Parodi'ye, albay Henri Rol-Tanguy'ye, André Tollet'ye, Yvon Morandat, albay André «Passy» de Wavrin'e, Paris'in kurtulduğunun BBC'den yanlış olarak nasıl erken verildiğini açıklayan albay Henri «Vernon» Ziegler'e, 1944'te de Gaulle'ün yaveri olan teğmen Claude Guy'ye, COMAC üyelerinden kont Jean de Vogüé ve Pierre Villona, Debû-Bridel, Meu-

nier ve CNR üyelerinden kont Alexandre de Saint-Phalle ve Roland Pré'ye, 1944'te Paris bölgesi FFI kurmay başkanı albay Massiet-Dufresne'e, Léo Hamon'a, büyükelçi Geoffroy de Courcel'e, binbaşı Aimé Bully, general Malraison'a da teşekkür ederiz.

Bize Paris'in kurtuluşunda gerek kendi oynadıkları rolleri, gerekse İsveçli diplomatın rolünü açıklayan müteveffa İsveç Baş Konsolosu Raoul Nordling'in yeğeni Edouard Fiévet ile, konsolosun kardeşi Rolf'a da teşekkür etmek isteriz. Verdikleri bilgiler, Nordling'in 1963 kasımında ölümünden önce anlattıklarını tamamlamakta yararlı olmuştur.

Paris'teki ikametini dakikası dakikasına anlatabilmek için bizi Baden-Baden'deki villasında günlerce misafir eden general Dietrich von Choltitz'e de özellikle teşekkür ederiz.

Gross Paris'in son günlerini aydınlatmamıza yardımcı olan bilgileriyle bize yararlı anılarını anlatan generalin kurmay heyetinden albay Hans von Unger'e, albay Hans Jay'e, yaveri teğmen Dankvart von Arnim'e, hizmeteri onbaşı Helmut Mayer'e, sekreteri Cita Krebben'e, Gross Paris'te görevli hanımlardan Annabella Waldner'e, general Hubertus von Aulock'la, kurmay başkanı yüzbaşı Theo Wulff'a da teşekkür ederiz. Wulff ayrıntılı «hatıra defterini» de bilgimize sunmuştur.

Çeşitli kişisel belgeleriyle Hitler'in genel karargâhının atmosferini yeniden yaşatmamıza yardımcı olan ve Alman diktatörünün Paris'in kaderini çizdiği toplantıların havasını yansıtan yardımları için de general Walter Warlimont'a teşekkür ederiz.

Bize yardımcı olan diğer Alman subayları arasında özellikle general Gunther Blumentritt ve Hans Speidel'i, eski Abwehr ajanı Elil Bender'i de belirtmek isteriz.

Birleşik Amerika'da, 15 aralık 1963'te New York'la Chicago arasında özel treninde bizimle uzun bir görüşme yapan general Dwight Eisenhowere, eski CIA başkanı Allen Dulles'a, Başkan Rooseveltin Cezayir'de de Gaulle nez-

dinde özel temsilcisi olan Robert Murphy'ye, General Omar Bradley, Julius Holmes, John Hills, Richard Lee, William Helmick ve Thomas Betts'e ve general Bradley'in yaveri binbaşı Chet Hansen'e de teşekkür borçluyuz.

Nihayet kitabımızın müsvettelerini sabırla gözden geçirip, geniş tarihçi tecrübesiyle çeşitli düzeltmelerde bulunan Henri Noguères'e bütün minnet duygularımızı ifade ederiz.

Bütün bu kişilerin ve daha yüzlercesinin yardımları olmasaydı, bu kitabı asla yazamazdık.

Les Bignoles
Ramatuelle
27 mayıs 1964

PARİS YANIYOR MU?

Dominique Lapierre
Larry Collins

BELGELER
BİLGİLER
BÖLGELER

3294

60 Lira

